

**Міністерство освіти і науки України
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Факультет суспільних наук і міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин**

**Павло ПЕТРОВ
Іван ГОЛОВКО**

**МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ У ДОБУ ГЛОБАЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В
ТЕОРЕТИЧНОМУ, АНАЛІТИЧНОМУ ТА ДИПЛОМАТИЧНОМУ ВИМІРАХ
Частина 1**

Монографія

Дніпро
ВІЗІОН
2025

Рекомендовано до друку Вченою радою Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Протокол № 8 від 25.12.2025 р.

Рецензенти:

Кривошеїн В.В. професор, доктор політичних наук, декан факультету суспільних наук і міжнародних відносин, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара.

Іщенко І.В. професор, доктор політичних наук, завідувач кафедри міжнародних відносин, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара.

Побочий І.А. професор, доктор політичних наук, професор кафедри міжнародної економіки і соціально-гуманітарних дисциплін, Український державний університет науки і технологій.

П-30 Петров П., Головка І. Міжнародні відносини у добу глобальної трансформації в теоретичному, аналітичному та дипломатичному вимірах: Частина 1 монографія. Дніпро : ВІЗІОН, 2025, 477 с.

Монографія «Міжнародні відносини у добу глобальної трансформації в теоретичному, аналітичному та дипломатичному вимірах» присвячена комплексному аналізу сучасних міжнародних процесів у контексті системної трансформації глобального порядку, ерозії ліберальних інституцій, зростання ролі ідентичнісних, нормативних та психологічних чинників світової політики. У праці поєднано методологічну рефлексію над засадами наукового пізнання міжнародних відносин із ґрунтовним аналізом провідних теоретичних парадигм неореалізму, неолібералізму, конструктивізму та критичних підходів що дозволяє осмислити багатовимірність сучасної міжнародної системи. Значну увагу приділено інструментарію аналітики міжнародної політики, зокрема використанню OSINT, цифрових технологій, сценарного прогнозування та підготовки полісу brief у процесі ухвалення зовнішньополітичних рішень, а також морально-етичним і психологічним аспектам професійної діяльності дипломатів та міжнародних аналітиків. Окремо розглядаються трансформації глобалізаційних процесів у постглобальному світі, криза міжнародних інституцій і пошук нових моделей глобального врядування, з акцентом на місці та ролі України в умовах зростаючої геополітичної турбулентності, що надає монографії високої теоретичної й прикладної цінності для сучасних досліджень міжнародних відносин

УДК 327:321

ЗМІСТ

Передмова.....	5
Розділ 1. Методологія дослідження міжнародних процесів: від гіпотези до верифікації. (Головко І.К.).....	7
1.1. Наукова раціональність у дослідженнях міжнародних відносин.....	7
1.2. Операціоналізація понять та формулювання дослідницьких гіпотез...	27
1.3. Порівняльний аналіз як метод дослідження міжнародних явищ.....	47
1.4. Етапи підготовки наукового дослідження в сфері міжнародних відносин.....	68
1.5. Академічна добросовісність у процесі наукового пізнання.....	87
Розділ 2. Теоретичні парадигми та методологічні засади дослідження міжнародної системи. (Головко І.К.).....	104
2.1. Неореалізм і неолибералізм: конкуренція основоположних шкіл.....	104
2.2. Конструктивізм: роль ідентичності та міжкультурності.....	118
2.3. Критичні теорії та постструктуралізм у дослідженні глобального порядку.....	131
2.4. Теоретичний плюралізм і міждисциплінарність у сучасних міжнародних відносинах.....	147
2.5. Теорії регіоналізму і глобального управління.....	162
Розділ 3. Аналітика міжнародної політики: методи, моделі та технології стратегічного прогнозування. (Петров П.Г.)	178
3.1. OSINT, Big Data та цифрова аналітика в дипломатії.....	178
3.2. Аналітичні центри: роль у прийнятті зовнішньополітичних рішень....	214
3.3. Методики формування policy brief для урядових структур.....	234
3.4. Інформаційно-аналітична безпека: загрози маніпуляцій.....	249
3.5. Сценарне прогнозування як інструмент антикризового планування....	261
Розділ 4. Морально-етичні засади професійної діяльності в міжнародних відносинах. (Петров П.Г.)	287
4.1. Професійна відповідальність дипломата та аналітика.....	287
4.2. Етика прийняття рішень у кризових ситуаціях.....	304
4.3. Конфіденційність, прозорість і конфлікт інтересів.....	319
4.4. Гендерна рівність і недискримінація у міжнародній сфері.....	338
4.5. Етичні кодекси міжнародних організацій.....	354
4.6. Психологічні аспекти етичної поведінки у сфері міжнародних відносин.....	367

Розділ 5. Глобалізаційні процеси у постглобальному світі: кризи інтеграції та нові парадигми взаємодії. (Петров П.Г.).....	376
5.1. Теоретичні підходи до вивчення глобалізаційних процесів.....	376
5.2. Глобальна нерівність і транснаціональні виклики.....	392
5.3. Світові інституції в умовах ерозії міжнародного порядку.....	404
5.4. Постглобалізм як наукова парадигма.....	415
5.5. Україна в глобалізованому середовищі.....	425
Післямова.....	436
Список використаних джерел.....	437

ПЕРЕДМОВА

У світі, що стрімко змінюється під впливом гібридних загроз, цифрової революції та кризи традиційних форм глобального врядування, міжнародні відносини постають не лише як об'єкт наукового аналізу, а як динамічна, багатовимірна і часто парадоксальна система взаємодій. У цьому контексті особливої ваги набуває потреба у глибокому, методологічно виваженому та етично відповідальному осмисленні міжнародної політики – як у її теоретичних вимірах, так і в аналітичному та дипломатичному практикумі.

Пропонована монографія є відповіддю на це інтелектуальне та цивілізаційне запитання. Вона постає не просто як академічне дослідження, а як цілісна наукова концепція, що формує нові підходи до вивчення міжнародних процесів. В основі праці – прагнення з'єднати класичну наукову традицію з вимогами часу, синтезувати жорсткі методологічні стандарти з чутливістю до міжсуб'єктивних чинників, інституційних змін, нормативної нестабільності та трансформації глобального ладу.

Монографія охоплює кілька взаємопов'язаних рівнів осмислення міжнародної дійсності: епістемологічний – через аналіз природи знання в міжнародних дослідженнях; методологічний – через структурування гіпотез, верифікацію та критичну рефлексію; теоретичний – через інтерпретацію парадигм: від реалізму до постструктуралізму; аналітичний – через сучасні технології обробки політичної інформації (OSINT, Big Data); етичний – через фокус на моральних стандартах поведінки у глобальному контексті; цивілізаційний – через осмислення кризи глобалізації та появи постглобального світопорядку.

Монографія пропонує не лише структуровану теоретичну мапу сучасних підходів до вивчення міжнародних процесів, але й демонструє методологічний плюралізм як основу для формування інтелектуально зрілої науки. Раціональність, операціоналізація понять, сценарне прогнозування, концептуалізація міжнародної ідентичності, критика домінантних ідеологем – усе це поєднується в науковому наративі, який є водночас глибоко аналітичним і відкритим до критики.

Особливу увагу заслуговує міждисциплінарний підхід, що дозволяє подивитися на міжнародні відносини не лише як на арсенал політичних теорій, але як на складну систему смислів, норм, стратегій і структур, що перетинаються у глобальному полі. У цьому сенсі, праця сприяє формуванню нового покоління дослідників – таких, що мислять не схемами, а структурами; не лише концептами, але й контекстами; не лише інструментально, але й етично.

Це видання звернене до широкої академічної аудиторії: від студентів і молодих дослідників до експертів, дипломатів, політичних консультантів і всіх, хто не задовольняється спрощеними відповідями на складні питання сучасного міжнародного життя. Праця стане у пригоді тим, хто шукає глибину в епоху поверхневої аналітики, а також тим, хто прагне критично мислити про структури влади, нормотворення, міжнародну справедливість та перспективи глобального перетворення.

Монографія фіксує не лише стан теоретичної думки, а й саму змінювану логіку глобального політичного процесу. Її читання – це запрошення до дискусії, до рефлексії, до відкритого діалогу між парадигмами, поколіннями і дисциплінами. У цьому і полягає її академічна місія – формувати простір смислу в умовах інтелектуальної турбулентності та стратегічної невизначеності.

РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПРОЦЕСІВ: ВІД ГІПОТЕЗИ ДО ВЕРИФІКАЦІЇ. (Головко І.К.)

1.1. Наукова раціональність у дослідженнях міжнародних відносин

У межах методологічного дискурсу сучасної науки про міжнародні відносини раціональність постає як фундаментальний пізнавальний принцип, що забезпечує логічну узгодженість, аналітичну прозорість та верифікаційну придатність наукових суджень про глобальну політичну реальність. В епістемологічному сенсі раціональність може бути витлумачена як структурована когнітивна стратегія, яка дозволяє суб'єкту пізнання інтерпретувати явища міжнародної взаємодії через призму формалізованих категорій, теоретичних парадигм і типізованих моделей (Jackson & Sørensen, 2016). У контексті дослідження міжнародних відносин, де мультिवаріантність інтерпретацій, складність агентно-структурних відносин та ірраціональні імпульси часто переважають над лінійними причинно-наслідковими зв'язками, саме раціональність виступає інтегративним фільтром, що дозволяє впорядкувати хаотичну емпірику глобального політичного процесу.

Наукова раціональність є особливо релевантною у дисциплінарному полі міжнародних відносин, адже вона не лише формує когнітивні матриці для концептуалізації міждержавних взаємодій, але й виконує нормативно-еволюційну функцію: вона окреслює межі науково допустимого в пізнанні складних феноменів влади, суверенітету, безпеки, глобального врядування та транснаціональної ідентичності (Wendt, 1999; Zürn, 2018). У цьому сенсі раціональність стає синонімом наукової легітимності – вона диференціює наукове знання від політичної ідеології, евристичної гіпотези чи риторичних конструкцій.

Історично раціональність у політичних науках формувалася під впливом класичного позитивізму, який наполягав на об'єктивності, емпіричній обґрунтованості та реплікованості знання (Chalmers, 2013). Проте трансформація парадигм у XX столітті, передусім із поширенням постпозитивістських і конструктивістських підходів, спричинила переосмислення поняття раціональності у бік плюралізму, міжсуб'єктивності та рефлексивності. Особливо актуально це простежується у працях представників постструктуралістської критики, які ставлять під сумнів універсальність раціонального дискурсу, вказуючи на його історичну та культурну контекстуальність (Ashley, 1984; Der Derian, 1989). Водночас у сфері міжнародних відносин ще й досі зберігається поділ між «раціоналістськими» (neorealism, neoliberal institutionalism) та «рефлексивними» (constructivism, critical theory) теоретичними традиціями, що втілюють альтернативні уявлення про природу наукової раціональності.

Таким чином, наукова раціональність у дослідженнях міжнародних відносин постає не як статична універсалія, а як динамічний методологічний конструкт, що змінюється відповідно до епістемологічного контексту, політико-

історичних умов та ідеологічних векторів пізнання. Її продуктивність полягає в здатності забезпечити аналітичну послідовність, концептуальну чіткість та прогностичну вивідність у сфері, що характеризується високим ступенем нестабільності та невизначеності. У цьому сенсі раціональність не обмежується лише логічною коректністю чи формальною структурованістю – вона є також інструментом наукової автономії та етичної відповідальності дослідника, який прагне інтерпретувати міжнародну реальність з позицій академічної добросовісності, а не політичної доцільності.

У сучасній політичній науці та теорії міжнародних відносин (IR) раціональність набула статусу методологічного і нормативного маркера, що структурує пізнавальні стратегії, визначає легітимність теоретичних конструкцій і функціонує як принцип аналітичної відповідності між емпіричним матеріалом та теоретичною моделлю. У межах класичного політичного дискурсу, зокрема у традиції просвітницької модерності, раціональність розглядалася як універсальна категорія, що лежить в основі формування легітимного порядку, соціального контракту та політичного урядування (Habermas, 1984). У сфері міжнародних відносин цей підхід трансформувався в нормативну доміную раціоналістських шкіл, зокрема неореалізму та неоліберального інституціоналізму, які вбачають у раціональності не лише когнітивну здатність до оптимізації стратегічного вибору, але й основу для моделювання системної поведінки акторів у структурованому середовищі анархії (Keohane, 1984; Waltz, 1979).

Проте раціональність у IR – це не лише атрибут мікрорівневих стратегій держав або транснаціональних акторів. Це також інструмент організації знання, вкорінений у традиції наукового реалізму та позитивізму, що вимагає операціоналізації понять, логічної когерентності та здатності до формулювання загальних закономірностей міжнародної поведінки. Наприклад, неореалістська парадигма вбачає у державі раціонального актора, поведінка якого детермінована прагненням до виживання і максимізації безпеки в умовах анархічної міжнародної структури (Waltz, 1979). Це передбачає раціональну оцінку ризиків, стратегічне планування та адаптацію до змін міжнародного контексту – усе це в межах передбачуваної, хоч і складної, системної логіки. Раціональність тут слугує не просто пояснювальним принципом, а ключовим евристичним критерієм для побудови теорії.

Водночас сучасна політична наука дедалі частіше проблематизує поняття раціональності як концептуально перевантажене і теоретично контекстуальне. У постпозитивістських підходах раціональність розглядається не як універсальний стандарт мислення, а як продукт конкретних соціокультурних контекстів і дискурсивних практик (Ruggie, 1998; Fierke, 2015). Конструктивізм, критична теорія та постструктуралізм у дослідженнях IR деконструюють раціональність як ідеологічно навантажене поняття, що легітимізує домінуючі форми влади й епістемологічної гегемонії. Наприклад, конструктивісти стверджують, що раціональні дії неможливі поза межами інтерсуб'єктивно сконструйованих норм і ідентичностей, які надають значення самим стратегіям і мотиваціям держав (Wendt, 1999).

Це протиставлення особливо виразне в дебатах між раціоналістськими та рефлексивними підходами до міжнародного права, глобального врядування та транснаціональної безпеки. Перші виходять із припущення про можливість універсального правопорядку, побудованого на передбачуваній раціональній поведінці суб'єктів міжнародного права, тоді як другі наголошують на соціальній конструкції правових норм, які вбудовані у глобальні структури нерівності та ієрархії (Zürn, 2018; Mälksoo, 2015). У цьому контексті раціональність перетворюється на поле боротьби між науковою об'єктивністю та політичною заангажованістю, між прагненням до пояснення та необхідністю критичної рефлексії.

У політичній теорії та IR раціональність, таким чином, виступає як багатовимірна категорія: вона є одночасно методологічним стандартом, стратегічною логікою поведінки та ідеологічним інструментом. Її функція не обмежується сферою академічного моделювання – вона має безпосередній вплив на формування міжнародної політики, дипломатичних практик та світоглядних засад глобального врядування. Сучасна теоретична думка вимагає від науковців гнучкого та критичного підходу до раціональності, здатності розпізнати її конструктивний потенціал і водночас – обмеження, продиктовані історичними, культурними та владними контекстами.

У теоретико-методологічному ландшафті сучасних міжнародних відносин ключовою віссю епістемологічного протистояння виступає дискусія між раціоналістськими та постпозитивістськими дослідницькими програмами. Це не лише методологічна дилема, а й фундаментальний конфлікт щодо природи знання, об'єкта дослідження та самого статусу науки в умовах глобалізованої політичної реальності. Раціоналістські підходи, вкорінені в традиції логічного позитивізму та неокласичного наукового реалізму, оперують у рамках епістемології, що ґрунтується на припущенні про об'єктивну, спостережувану реальність, у якій поведінка акторів (держав, інституцій, транснаціональних суб'єктів) піддається логічному аналізу, прогнозуванню та емпіричній перевірці (Waltz, 1979; Keohane, 1986). Така аналітична рамка передбачає наявність раціональних агентів, що прагнуть максимізувати інтереси в умовах структурних обмежень, зокрема анархічної природи міжнародної системи.

Натомість постпозитивістські парадигми – конструктивізм, постструктуралізм, феміністська теорія міжнародних відносин, постколоніальна критика – піддають деконструкції саму ідею раціональності як універсального епістемологічного критерію. Замість об'єктивізму, вони пропонують інтерпретативну парадигму, у якій знання є завжди соціально сконструйованим, а категорії аналізу – продуктом дискурсивної взаємодії та ідеологічних наративів (Guzzini, 2000; Campbell, 1998). Для постпозитивістів реальність не передається «дзеркалом науки», а створюється через мову, символічні практики та норми, які надають смислу міжнародній поведінці. У цьому контексті, поняття раціональності є не нейтральною аналітичною категорією, а частиною ієрархічного знання, яке нормалізує певні типи поведінки, знецінюючи альтернативні форми політичної суб'єктності.

Дискусія між цими двома підходами набуває особливої гостроти у питаннях методологічної легітимності: якщо раціоналісти наполягають на стандарті пояснення (explanation) як головному критерію науковості, то постпозитивісти віддають перевагу розумінню (understanding) як інтерпретативному процесу, що відкриває нові горизонти смислу в міжнародних відносинах (Hollis & Smith, 1991). Така дихотомія має також онтологічний вимір: раціоналісти вважають, що міжнародна система існує незалежно від пізнаючого суб'єкта, тоді як постпозитивісти стверджують, що система – це конструкція, залежна від контекстуальних практик, ідентичностей та взаємних очікувань.

Значною мірою ця дискусія є відображенням глибших філософських розбіжностей між модерністськими уявленнями про прогресивну раціональність науки та постмодерними настановами на деконструкцію метанаративів. Сучасна академічна рефлексія все частіше схиляється до визнання продуктивності методологічного плюралізму, що дозволяє поєднувати каузальні моделі з дискурсивним аналізом, кількісні підходи з якісною інтерпретацією, а також верифікацію з критичною рефлексією (Jackson, 2011). У межах такої інтеграції раціональність не відкидається, але розглядається як одна з багатьох можливих стратегій побудови знання про складну, багатовимірну та гетерогенну міжнародну реальність.

Таким чином, дискусія між раціоналістськими та постпозитивістськими підходами є не лише теоретичною суперечкою щодо наукової методології, а й віддзеркаленням глибших світоглядних позицій щодо природи міжнародної політики, ролі суб'єкта пізнання та функції науки в сучасному світі. Це конфлікт між бажанням упорядкувати світ і готовністю прийняти його складність, багатоголосся та нерозв'язність – конфлікт, який, замість бути перешкодою, відкриває шлях до епістемологічної зрілості дисципліни міжнародних відносин.

У контексті міжнародних досліджень питання «що означає знати?» виходить за межі традиційного розуміння знання як акумуляції емпірично верифікованих фактів. Воно трансформується у глибоко епістемологічну проблему, що зачіпає природу пізнавального процесу, статус істини, роль суб'єкта у конституції об'єкта дослідження та легітимність методологічних стратегій, що застосовуються до аналізу глобальних феноменів. У полі міжнародних відносин знання не є нейтральним відображенням реальності – воно завжди вже є актом інтерпретації, структурованим крізь призму онтологічних припущень і дискурсивних практик, що формують умови можливості самого пізнання (Jackson, 2011).

Раціональність, у цьому епістемологічному горизонті, розглядається як когнітивний фрейм, який не лише впорядковує дані, але й визначає, які з них можуть вважатися релевантними, достовірними та пізнаваними. Традиційна, або ж «позитивістська», модель знання виходить із передумови про наявність зовнішнього, об'єктивного світу, який можна описати універсальними законами через дедуктивно-номологічні структури (Chalmers, 2013). Знати, в цьому сенсі, означає формулювати емпірично обгрунтовані гіпотези про поведінку міжнародних акторів і перевіряти їх за допомогою стандартизованих методів – здебільшого кількісних, формалізованих, реплікованих. Такий підхід домінував

у період становлення теорії міжнародних відносин як академічної дисципліни у ХХ столітті, зокрема у неореалізмі, неолібералізмі та раціональному виборі (Waltz, 1979; Keohane, 1984).

Однак із розширенням епістемологічного спектра IR, особливо після так званого «третього дебат», поняття знання зазнало докорінного перегляду. Постпозитивістські підходи, зокрема конструктивізм, феміністська теорія, постструктуралізм та постколоніалізм, поставили під сумнів ідею універсальної істини як кінцевої мети дослідницького процесу. Вони замінили її на концепцію «локалізованих знань» (situated knowledge), що відображають множинність світоглядних перспектив, асиметрії влади в академічному дискурсі та політичну природу самої процедури пізнання (Tickner, 2005; Fierke, 2015). У такій оптиці знати – означає не просто описувати, а брати участь у соціальному процесі конструювання смислу, у якому дослідник не є зовнішнім спостерігачем, а залученим суб'єктом із власними ідеологічними та культурними передумовами.

Цей зсув у розумінні знання має прямі наслідки для практики міжнародних досліджень. З одного боку, він розширює межі наукового пізнання, відкриваючи можливості для вивчення таких раніше маргіналізованих тем, як ідентичність, емоції, постколоніальні травми, культурні наративи та норми. З іншого боку, це викликає запитання щодо критеріїв наукової достовірності, зокрема таких понять, як об'єктивність, верифікованість, узагальнюваність. Постпозитивістська перспектива наполягає на заміні цих критеріїв на інші – контекстуальність, прозорість інтерпретаційного процесу, рефлексивність та етична відповідальність дослідника (Moses & Knutsen, 2019).

Таким чином, у сучасному розумінні в межах теорії міжнародних відносин знати – означає усвідомлювати умови виробництва знання, визнавати політичну природу теоретичних інтерпретацій, критично осмислювати епістемологічні передумови дослідження. Це не зводиться лише до технічної компетентності або методологічної строгості – радше йдеться про філософську зрілість дослідника, здатність до саморефлексії, плюралізму та відкритості до альтернативних раціональностей. У цьому сенсі, раціональність постає не як жорсткий стандарт істини, а як дискурсивний ресурс, що надає змісту пізнавальним практикам, зберігаючи при цьому здатність до самокритики і діалогу між парадигмами.

У сучасному теоретико-методологічному дискурсі міжнародних відносин концептуальна опозиція між об'єктивізмом та конструктивізмом набуває форми епістемологічної антиномії, що репрезентує глибинні розбіжності щодо природи соціальної реальності, статусу знання та легітимності наукового пізнання у глобалізованому політичному просторі. Об'єктивізм, що історично пов'язаний із класичним емпіризмом, логічним позитивізмом і неореалістською школою, виходить із передумови про існування зовнішньої реальності, незалежної від суб'єкта пізнання, що піддається опису через універсальні закономірності, виявлені за допомогою строгих методологічних процедур (Waltz, 1979; King, Keohane & Verba, 1994). У цьому контексті, міжнародна система постає як детермінована структура, в якій держави діють як раціональні, унітарні актори, чия поведінка може бути пояснена через об'єктивні змінні – силу, баланс, інтерес, анархію.

Натомість конструктивізм, який сформувався як реакція на редукціонізм раціоналістських моделей, репрезентує інакше уявлення про онтологічний статус реальності та процес конституювання міжнародних структур. Згідно з конструктивістською логікою, реальність у міжнародних відносинах не є заздалегідь даною, а формується через соціальну взаємодію, нормативні уявлення та інтерсуб'єктивні структури смислу (Wendt, 1992; Onuf, 1989). Таким чином, знання в IR не є простим відображенням об'єктивної дійсності, а завжди включає в себе інтерпретативний елемент, що зумовлюється культурними, ідентифікаційними та дискурсивними факторами. Ця перспектива відкриває можливість аналізу таких складних феноменів, як ідентичність держав, легітимність глобальних інституцій або соціальне конструювання загроз.

Конфлікт між об'єктивізмом та конструктивізмом є не лише методологічним, але й філософським – це конфлікт між вірою у наукову нейтральність і домінуванням формалізованого пізнання з одного боку, та критичною рефлексією над самими умовами можливості знання з іншого. У сфері міжнародних досліджень це протистояння виявляється у способах моделювання зовнішньої політики, визначення національних інтересів, концептуалізації безпеки та ідентичності. Якщо об'єктивізм прагне до універсальності та передбачуваності, то конструктивізм орієнтується на контекстуальність, змістовну насиченість та культурну варіативність політичного смислу (Hopf, 1998; Ruggie, 1998).

Ця епістемологічна дихотомія знаходить своє відображення і в академічному середовищі України. З одного боку, зберігається тяглість емпірико-аналітичних підходів, характерна для періоду домінування позитивістської методології у вітчизняній політології. З іншого – в умовах зростаючої інтеграції української науки до глобального академічного простору, дедалі більшої популярності набувають інтерпретативні підходи, що розширюють горизонти наукового аналізу міжнародних процесів, зокрема через впровадження дискурсивного аналізу, наративних стратегій та соціальної критики.

Визнання епістемологічної різноманітності та доповнюваності підходів є кроком до методологічного плюралізму, що дозволяє досліднику міжнародних відносин не зупинятися на одномірному поясненні політичних процесів, а вбудовувати їх у ширший контекст соціального конструювання реальності. У цьому сенсі, об'єктивізм і конструктивізм не обов'язково мають сприйматися як взаємовиключні – радше вони можуть бути інтерпретовані як епістемологічно взаємодоповнюючі перспективи, що відкривають простір для більш складного, глибокого та цілісного осмислення природи міжнародного порядку, змінності ідентичностей та трансформації глобального ладу.

Проблематика істини, верифікації та фальсифікації у контексті досліджень міжнародних відносин становить одне з найбільш концептуально насичених та водночас дискусійних полів у межах епістемології політичної науки. У класичному позитивістському розумінні, істина є відповідністю твердження до зовнішньої реальності, яка передбачається незалежною від суб'єкта пізнання; у цьому випадку знання визнається істинним тоді, коли воно може бути емпірично підтверджено – тобто верифіковано – шляхом спостереження або досвіду

(Chalmers, 2013). Такий підхід, що знайшов найбільш послідовне втілення у працях представників неореалізму та неолібералізму, зокрема в інструментальному застосуванні теорій до прогнозування поведінки держав в умовах структурної анархії (Waltz, 1979; Keohane, 1984), домінував у період формування IR як академічної дисципліни. Проте він стикається з низкою критичних обмежень, що стосуються соціальної складності міжнародної взаємодії, багатомірності політичного смислу та проблематичності редукції ціннісно навантажених явищ до нейтральних змінних.

Протилежною реакцією на кризу верифікаціонізму стала фальсифікаціоністська модель Карла Поппера, яка визначала науковість не за критерієм підтвердження, а навпаки – за принципом можливості спростування гіпотези (Popper, 2002). Проте і ця модель наштовхується на методологічні обмеження в сфері IR, оскільки більшість теоретичних конструкцій у цій дисципліні не передбачають формальної фальсифікації, а радше слугують інтерпретативними рамками, через які формуються політичні уявлення, норми й ідентичності. Саме тому у постпозитивістських дослідницьких програмах істина трактується як дискурсивна категорія, яка є похідною від владних режимів знання, контекстуальних структур смислу та інтерсуб'єктивних конвенцій (Fierke, 2015; Wendt, 1999). У цьому розумінні істина перестає бути об'єктивним відображенням зовнішньої реальності, а постає як результат соціального конструювання, що детермінується політичними та культурними умовами виробництва знання.

Особливої актуальності ця проблема набуває у контексті так званого «троїстого поділу» між *explanation*, *understanding* та *emancipation*, запропонованого Крістофом Герке та іншими представниками критичної школи (Linklater, 1998). Раціоналістські моделі вимагають від теорії відповідності стандартам пояснення – здатності до передбачення, узагальнення, реплікації. Натомість інтерпретативні підходи акцентують увагу на розумінні як головному завданні соціального дослідження, де істина не є уніфікованою константою, а множинною, ситуативною та контекстуально залежною (Jackson, 2011). У такому підході верифікація та фальсифікація поступаються місцем рефлексії, реінтерпретації та відкритості до епістемологічного плюралізму. Таким чином, сучасна епістемологія IR демонструє поступовий перехід від жорсткої логіки наукового реалізму до більш гнучкої, рефлексивної і контекстуалізованої парадигми, в якій істина постає не як передумова, а як результат критичного діалогу між суб'єктом і об'єктом знання (Zalewski, 2006).

З огляду на вищезазначене, проблема істини в міжнародних дослідженнях постає не лише як питання коректності або точності теоретичних суджень, а як філософське й політичне питання щодо природи знання, меж його достовірності та етичної відповідальності науковця у формуванні уявлень про глобальний порядок, конфлікт, безпеку та ідентичність. У світлі цього, постає потреба у збереженні критичної дистанції до претензій на «єдину істину», водночас визнаючи евристичну цінність різних моделей верифікації, що ґрунтуються на різноманітні аналітичних традицій, епістемологічних установок і наративних структур.

У дослідницькому полі міжнародних відносин логічна структура мислення виступає не лише інструментом впорядкування наукового дискурсу, а й методологічним ґрунтом для формування гіпотез, обґрунтування аргументів та побудови теоретичних моделей, що претендують на пояснення або інтерпретацію глобальних політичних процесів. У цьому контексті дедукція, індукція та абдукція репрезентують три взаємопов'язані, хоча і концептуально відмінні, епістемологічні стратегії, які забезпечують раціональну узгодженість між вихідними припущеннями, емпіричними спостереженнями та теоретичними узагальненнями.

Дедуктивний підхід, що бере початок у формальній логіці і класичному раціоналізмі, передбачає рух пізнання від загальних теоретичних положень до конкретних висновків, які підлягають емпіричній перевірці. У контексті IR він найчастіше реалізується через застосування усталених теоретичних парадигм – реалізму, лібералізму, неомарксизму – до аналізу конкретних кейсів, таких як поведінка держав у конфліктних ситуаціях, формування альянсів чи трансформація глобального порядку (Waltz, 1979; Mearsheimer, 2001). Дедукція є особливо релевантною для раціоналістських дослідницьких програм, які оперують категоріями причинності, структурних змінних та функціональних залежностей. Проте головним викликом для дедуктивного мислення в IR залишається небезпека редукціонізму та ігнорування контекстуальної багатомірності міжнародних феноменів, які не завжди вкладаються у передзадані теоретичні матриці.

Індукція, натомість, полягає у виведенні загальних теоретичних положень на підставі спостереження за множинністю конкретних випадків. Вона передбачає поступове накопичення емпіричних даних, систематизацію спостережень і виявлення закономірностей, що можуть бути екстрапольовані на ширші структури або процеси (King, Keohane & Verba, 1994). В IR індуктивні стратегії найчастіше використовуються в компаративному аналізі зовнішньої політики, вивченні регіональних конфліктів або емпіричній типологізації дипломатичних практик. Проте індукція зазнає обґрунтованої критики у постпозитивістському середовищі за ризик хибного узагальнення, залежність від контингентних змінних та нездатність адекватно врахувати інтерсуб'єктивну складову соціального світу.

Найменш формалізованою, але концептуально продуктивною для досліджень міжнародних відносин є абдукція – логіка гіпотетичного умовисновку, запропонована Чарльзом Сандерсом Пірсом, яка передбачає формування теоретичного пояснення на підставі здивування, аномалії або емпіричного парадоксу (Peirce, 1931; Jackson, 2011). Абдукція дозволяє досліднику переходити від емпіричних даних до побудови нових теоретичних конструктів, які не випливають автоматично з наявної парадигми, але пропонують нову рамку осмислення – наприклад, у випадках переосмислення природи безпеки, гібридних загроз або конструювання зовнішньополітичної ідентичності. У постпозитивістських підходах абдукція є ключовим інструментом для проблематизації очевидного, відкриття нових змістових горизонтів та розвитку рефлексивної методології, яка не зводиться до бінарної

опозиції істинного/неістинного, а орієнтується на процесуальність, складність і відкритість дослідницького пізнання (Fierke, 2015; Guzzini, 2005).

Таким чином, структура логічного мислення у дослідженнях міжнародних відносин не зводиться до жорсткої методологічної ортодоксії, а є багаторівневою системою когнітивних практик, що забезпечують аналітичну продуктивність, евристичну цінність та епістемологічну легітимність теоретичних побудов. Дедукція, індукція та абдукція не є взаємовиключними, а радше – комплементарними елементами раціонального дослідницького процесу, що дозволяє одночасно зберігати логічну строгість, чутливість до емпірії та відкритість до нових смислів у динамічному полі глобальної політики.

Логічна несуперечність і операціоналізація понять становлять фундаментальні умови теоретичної валідності, методологічної строгості та наукової легітимності будь-якого дослідження в галузі міжнародних відносин. Ці категорії не є суто технічними чи формальними аспектами аналітичної процедури – вони виступають як епістемологічні маркери, що вказують на якість концептуального апарату, структурованість теоретичних моделей і здатність дослідницької конструкції відтворювати складну динаміку глобальних процесів. У контексті IR, де операції з абстрактними категоріями – такими як «суверенітет», «м'яка сила», «глобальне врядування» чи «нормативна влада» – набувають критичного значення, вимога до логічної узгодженості та чіткої семантичної фіксації понять стає імперативом не лише методологічного, а й етичного порядку (George & Bennett, 2005; Goertz, 2006).

Логічна несуперечність є необхідною передумовою побудови концептуально цілісної дослідницької програми, яка прагне до внутрішньої когерентності та теоретичної послідовності. У випадку її порушення – коли в рамках одного дослідження поєднуються взаємонепогоджувані теоретичні припущення або концептуальні визначення – втрачається здатність до аналітичної реконструкції причинно-наслідкових зв'язків, а саме пояснення набуває ознак концептуальної невизначеності або навіть теоретичної маніпулятивності (Lakatos, 1978; Jackson, 2011). З огляду на це, дотримання логічної консистентності стає необхідною умовою як для позитивістських, так і для постпозитивістських дослідницьких підходів, незважаючи на відмінності в їхніх епістемологічних орієнтаціях.

Паралельно з цим, операціоналізація понять виконує роль ключового інструменту перетворення абстрактних теоретичних категорій на емпірично вимірювані змінні, що дозволяє здійснювати систематичний аналіз, порівняння кейсів та верифікацію гіпотез. У дослідженнях міжнародних відносин, де значна частина понять має латентний або багатовимірний характер, процес операціоналізації не є тривіальною процедурою, а вимагає тонкого концептуального аналізу, чітких критеріїв відбору індикаторів та теоретично обгрунтованої редукції складних явищ до дослідницьки керованих форм (Adcock & Collier, 2001). Важливим при цьому є уникнення номіналістських спрощень, які перетворюють складні соціальні феномени на формальні змінні без належної теоретичної рефлексії.

У прикладному вимірі, недооцінка значення логічної несуперечності та неякісна операціоналізація понять призводять до проблем інтерпретації результатів, зниження реплікованості дослідження та підриву довіри до аналітичних висновків. Зокрема, розпливчате або несистемне використання понять, як-от «демократія», «легітимність» чи «глобальна безпека», без уточнення їхніх аналітичних параметрів, створює ілюзію теоретичної глибини, що не підтверджується емпіричними критеріями. Така ситуація є особливо небезпечною у міждисциплінарних дослідженнях, які інтегрують концепти з різних наукових традицій, і потребує підвищеного рівня логічної рефлексії.

З урахуванням цього, сучасна методологія IR акцентує необхідність наявності чіткої логіко-аналітичної структури дослідження, в межах якої кожне поняття повинно бути визначене операційно, а кожна теоретична посилка – логічно виведеною з базової концептуальної матриці (Beach & Pedersen, 2019). Лише така аналітична практика дозволяє досягти стандартів наукової доброчесності, забезпечити прозорість дослідницького процесу та інтегрувати результати у широкий корпус академічного знання. У ширшому епістемологічному контексті логічна несуперечність і операціоналізація понять виступають не лише як технічні параметри дослідження, а як індикатори його теоретичної зрілості, етичної відповідальності та дисциплінарної релевантності в умовах зростаючої складності глобального політичного середовища.

Застосування раціонального методу в дослідженнях зовнішньої політики, конфліктогенних процесів та архітектури міжнародної безпеки виступає однією з найбільш інституціоналізованих аналітичних практик у полі досліджень міжнародних відносин. У межах раціоналістської епістемології політичні актори розглядаються як стратегічно мислячі суб'єкти, які, діючи в умовах обмеженої раціональності, здійснюють оптимізацію своїх цілей відповідно до очікуваних результатів та інституційних контекстів (Fearon, 1995; Keohane, 1984). Такий підхід передбачає не лише дедуктивне виведення поведінкових моделей із загальних теоретичних припущень, але й емпіричну верифікацію гіпотез через побудову формалізованих моделей, аналіз сценаріїв, ігор з нульовою та ненульовою сумою, а також концептуалізацію раціонального вибору в умовах анархічного міжнародного середовища.

У сфері зовнішньої політики раціональний метод широко застосовується для моделювання процесів прийняття рішень на національному рівні, зокрема через аналіз витрат і вигод (cost-benefit analysis), очікуваної корисності (expected utility) або теорії ігор (game theory). Наприклад, стратегічна поведінка США щодо ядерного стримування під час «холодної війни» або балансування між союзниками у Східній Азії може бути інтерпретована через призму раціонального оцінювання ризиків, стратегічних альянсів і оптимізації зовнішньополітичних інтересів у рамках системної логіки (Snyder, 1984; Mearsheimer, 2001). Аналогічно, сучасна зовнішня політика Китаю в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях» аналізується як раціонально вмотивований проєкт геоекономічного впливу, що інституційно координується через механізми асиметричної взаємозалежності (Balding, 2018).

У дослідженнях конфліктів раціональний метод дозволяє розглядати війну не як ірраціональний злам політичного порядку, а як форму стратегічного комунікування або результат інформаційної асиметрії між акторами. Теорія раціональних воєн (rationalist theory of war), запропонована Джеймсом Фіроном, демонструє, що більшість конфліктів можна пояснити недосконалістю інформації, проблемою довіри або відсутністю механізмів забезпечення домовленостей (Fearon, 1995). У цьому контексті раціональний аналіз дозволяє моделювати умови, за яких переговори є можливими або неможливими, і розробляти стратегії запобігання ескалації, зокрема через інституціональні дизайни, що мінімізують трансакційні витрати і підвищують прозорість намірів. Такий підхід застосовувався, наприклад, у дослідженнях конфлікту на Балканах або аналізі невдач мінських домовленостей щодо російсько-української війни (Kydd, 2005; D'Anieri, 2019).

У сфері міжнародної безпеки раціональний метод особливо ефективний для дослідження структурних механізмів стабільності та нестабільності, зокрема в рамках неореалістської парадигми. Класична модель «безпекової дилеми» (security dilemma) передбачає, що навіть оборонні заходи одного актора можуть сприйматися іншими як загрозові, що призводить до гонки озброєнь або стратегічного протиборства, навіть за відсутності ворожих намірів (Jervis, 1978). Раціональне моделювання в цьому випадку допомагає розуміти, як змінюється поведінка держав під впливом зміни перерозподілу сил, появи нових військово-технологічних ресурсів або змін в архітектурі колективної безпеки. Сучасні дослідження кібербезпеки, автономного озброєння та гібридної війни також активно залучають раціональний метод для моделювання можливих сценаріїв загроз, оцінки стратегічних наслідків та розробки превентивних політик (Buchanan, 2020).

Нарешті, раціональний метод, попри свою нормативну обмеженість і критику з боку конструктивістських або постпозитивістських підходів, зберігає високу евристичну цінність у дослідженнях міжнародних процесів. Його сила полягає у здатності до формалізації складних політичних процесів, побудови аналітичних моделей і забезпечення внутрішньої логічної узгодженості дослідження. При цьому успішне застосування раціонального методу залежить від якості операціоналізації понять, чіткості теоретичних припущень і здатності дослідника враховувати змінність політичного контексту – особливо в умовах турбулентності міжнародної системи та зростання впливу нематеріальних факторів на глобальному рівні (Bennett & Elman, 2007).

У контексті теоретико-методологічного осмислення міжнародних відносин ключовим джерелом наукової раціональності виступають фундаментальні теорії, які формують аналітичну матрицю, концептуалізують природу міжнародного середовища, встановлюють евристичні рамки для вивчення акторів і процесів, а також визначають критерії наукової верифікації знання. Теорія в IR – це не просто інструмент опису, а спосіб мислення, що структурно організовує знання, фіксує межі легітимних інтерпретацій і надає логічній послідовності пізнавальній діяльності (Wight, 2006). Теоретична карта міжнародних відносин, яка базово включає реалізм, лібералізм та конструктивізм, є свого роду епістемологічним

конструктором, що дозволяє впорядкувати складний і багаторівневий світовий політичний процес відповідно до специфіки дослідницького підходу.

Реалізм, як історично перша системна парадигма IR, вкорінена у трагічному антропологізмі та онтологічному песимізмі щодо природи міжнародної системи. Основна раціональність цієї теорії полягає в моделі держави як унітарного, раціонального актора, що діє у ворожому, анархічному середовищі, де домінує боротьба за виживання, владу і безпеку (Waltz, 1979). Реалісти формалізували категорії сили, балансу, стримування та геополітичного інтересу як базові змінні для побудови каузальних моделей міжнародної поведінки, що дозволяє досягати високого ступеня предиктивності, принаймні в рамках «великої стратегії» (Mearsheimer, 2001). У цьому контексті реалізм забезпечує раціональність шляхом логічної цілісності, онтологічної стабільності й методологічної строгості, пропонуючи когерентне пояснення поведінки держав у структурних умовах міжнародної анархії.

Лібералізм, хоча і виходить із тих самих передумов раціонального вибору, пропонує інакше бачення природи міжнародної взаємодії, акцентуючи увагу на можливості кооперації, ролі міжнародних інституцій, економічної взаємозалежності та внутрішньополітичних характеристиках держав (Keohane & Nye, 2011). Раціональність у ліберальному дискурсі інституціоналізується через ідею взаємовигідної співпраці, що підтримується репутаційними механізмами, режимами і нормами. Важливим аналітичним досягненням лібералізму стало включення до теоретичного аналізу складових «внутрішньої політики», зокрема демократичної відкритості, що формалізувалося у вигляді «демократичного миру» (Russett & Oneal, 2001). Таким чином, лібералізм розширив поняття раціональності до контексту багаторівневої взаємодії, де враховується не лише стратегічний інтерес, а й інституційна обумовленість ршень.

Конструктивізм, на відміну від раціоналістських шкіл, репрезентує постпозитивістський зсув у розумінні наукової раціональності, деконструюючи онтологічні основи «об'єктивної реальності» міжнародної системи. Вихідним пунктом конструктивістського мислення є теза про соціальну зумовленість міжнародного порядку, в якому актори не лише діють, але й конститууються через норми, ідентичності, дискурси та взаємні очікування (Wendt, 1999). Раціональність у цій парадигмі набуває інтерпретативного характеру – замість універсальних каузальних закономірностей пропонується аналіз соціального конструювання смислу, значень та норм, які легітимізують або делегітимізують поведінку в міжнародному просторі (Adler, 1997). У цьому аспекті конструктивізм розширює уявлення про раціональність, включаючи в неї рефлексивність, інтерсуб'єктивність і контекстуальність знання, що, своєю чергою, дозволяє розуміти політику не лише як гру інтересів, а як поле боротьби за смисл.

Узагальнюючи, варто підкреслити, що реалізм, лібералізм і конструктивізм, незважаючи на методологічні, онтологічні та епістемологічні відмінності, виступають ключовими механізмами організації наукової раціональності в дослідженнях міжнародних відносин. Вони формують когнітивні карти, через які дослідники структурують емпірику, встановлюють

аналітичні фокуси та здійснюють теоретичну інтерпретацію складних глобальних процесів. У цьому сенсі наукова раціональність у IR є не абстрактною формою логічного мислення, а результатом теоретичного артикулювання світу, яке визначає, що є істотним, пояснюваним і легітимним у межах академічного знання про міжнародну реальність.

Теорії міжнародних відносин виступають не лише евристичними інструментами для класифікації та пояснення емпіричних явищ, але й виконують фундаментальну когнітивно-конститутивну функцію: вони формують саму рамку бачення світу, визначаючи, що є політично релевантним, які об'єкти заслуговують на увагу, які зв'язки вважаються причинними, а які – контингентними, які суб'єкти визнаються як агенти, а які – маргіналізуються або уніфікуються (Jackson, 2011). Іншими словами, теорії є не просто дзеркалом, яке відображає міжнародну реальність, а «когнітивними картами», що її продукують і структурно організовують, діючи як механізми включення і виключення смислу в аналітичному полі. У цьому контексті вибір теоретичної перспективи – реалізм, лібералізм, конструктивізм чи критичні підходи – є не лише технічним рішенням, а актом епістемологічного та навіть онтологічного позиціонування дослідника у глобальному полі знання.

Реалістичні теорії, будучи вкоріненими в анархічній онтології міжнародної системи та трактуючи державу як єдиний релевантний актор, формують уявлення про міжнародну політику як про гру з нульовою сумою, де домінують силові структури, конкуренція, балансування та невизначеність. У такій оптиці глобальні явища – війни, альянси, конфлікти – тлумачаться як системні, повторювані й детерміновані структурною логікою виживання (Waltz, 1979). Це зумовлює відповідний тип знання, орієнтований на пояснення, прогнозування та моделювання стабільності чи розподілу потужності у міжнародній системі. Реалізм не просто інтерпретує зовнішню політику – він дисциплінує аналітичний погляд, звужуючи поле до стратегічного раціоналізму, де мораль, ідентичність чи дискурс залишаються поза межами теоретичного розгляду.

На відміну від цього, ліберальна теоретична традиція дозволяє побачити у міжнародних явищах потенціал кооперації, функціонування норм і інституцій, ролі внутрішньополітичних структур у формуванні зовнішньої поведінки. Лібералізм змінює аналітичну перспективу: держави тут більше не виступають єдиними суб'єктами, а міжнародна система – не єдиним рівнем аналізу. Відтак, міжнародна політика постає як багаторівнева, транснаціональна і динамічна. Це дозволяє, наприклад, тлумачити економічну інтеграцію не як аномалію у світі конкуренції, а як структурний елемент сучасного глобального порядку (Keohane & Nye, 2011). Таким чином, лібералізм формує інший спосіб бачення – відкритий до множинності суб'єктів, взаємозалежностей і інституціоналізованих форм співпраці.

Конструктивізм радикалізує цей поворот, наполягаючи на тому, що самі «міжнародні явища» є продуктами соціального конструювання – те, що ми сприймаємо як «реальні» загрози, «нормальну» поведінку або «раціональні» інтереси, є наслідком інтерсуб'єктивних структур значення, сформованих історично, культурно й дискурсивно (Wendt, 1999). Конструктивізм трансформує

дослідницький фокус: якщо раціоналіст бачить у зовнішній політиці проекцію об'єктивних інтересів, то конструктивіст – артикульовану через мову ідентичність; якщо для реалізму конфлікт – це функція дисбалансу потужності, то для конструктивізму – наслідок зіткнення конфліктних норм, нарративів і дискурсів (Horf, 2002). Такий підхід формує чутливість до контексту, історичної змінності і символічної складності міжнародних процесів, і водночас – критичну дистанцію до універсалістських претензій традиційної теорії.

Кожна теоретична парадигма, отже, не лише пояснює міжнародну політику, а й проєктує власну онтологію світу. Теорії формують те, що Bourdieu називав «структурованими структурами, що структурують» – вони не тільки впорядковують об'єкти, але й створюють умови їхньої пізнаваності. Наукова раціональність у цьому сенсі є не нейтральною логікою, а формою організації пізнання, що залежить від теоретичної оптики, якою дослідник користується для споглядання і пояснення світової політики (Wight, 2006; Kurki & Wight, 2013). Із цього випливає, що вибір теорії – це не лише методологічна зручність, а також акт нормативного ангажування, що визначає не тільки як ми досліджуємо, але й що ми вважаємо гідним дослідження в першу чергу.

У підсумку, теорії є невід'ємною частиною наукової раціональності: вони дозволяють структурувати світ, впізнати в ньому закономірності, смисли й аномалії, пропонуючи при цьому аналітичну оптику, яка водночас є фільтром і конституентом міжнародної реальності. Теоретична рефлексія в IR – це не периферійний елемент, а серцевина наукового пізнання, що формує саму природу запитань, відповідей і критеріїв істинності в глобальному дослідницькому полі.

У сучасному дискурсі теорії міжнародних відносин раціональність дедалі частіше трактується не лише як логічна послідовність мислення або стратегічна оптимізація інтересів, а як здатність наукового знання до побудови моделей, що не лише пояснюють політичні явища постфактум, але й дозволяють формулювати обґрунтовані прогнози щодо можливих сценаріїв розвитку подій. У цьому сенсі раціональність набуває функціонального виміру – вона є не просто епістемологічним критерієм, а методологічною здатністю наукової парадигми конструювати аналітичні моделі, які мають предикативну валідність у межах складної, динамічної та багаторівневої міжнародної системи (Waltz, 1979; Lake, 2011). Відповідно, модель у міжнародних дослідженнях розглядається як редуційний інструмент, що дозволяє абстрагуватися від надмірної емпіричної варіативності з метою виявлення структурних закономірностей, інституціоналізованих патернів і механізмів взаємодії політичних акторів у глобальному контексті.

Раціональність у цьому контексті не обмежується лише поведінковою логікою суб'єктів IR – вона охоплює також саму наукову практику моделювання. Побудова аналітичних моделей потребує не лише теоретичної узгодженості й емпіричної чутливості, а й логічної несуперечності, операціоналізованих змінних, здатності до формалізації та реплікації. Наприклад, у межах теорії раціонального вибору зовнішньополітична поведінка держав моделюється як стратегічне балансування між ризиками та вигодами, в умовах обмеженої інформації, з урахуванням інституційних стимулів і системних обмежень (Fearon,

1995; Bueno de Mesquita et al., 2003). Такий підхід дозволяє будувати сценарні моделі рішень у кризових ситуаціях, прогнозувати наслідки зміни розподілу потужності або оцінювати ймовірність ескалації конфліктів – як це було, наприклад, у прогнозах щодо агресивної поведінки РФ після анексії Криму (D'Anieri, 2019).

У моделюванні міжнародної безпеки раціональний підхід проявляється через концепти стримування, балансування, асиметричної ескалації, а також через застосування теорії ігор. Такі моделі мають високий рівень евристичної продуктивності, оскільки дозволяють з високим ступенем формалізації інтерпретувати поведінку акторів у стратегічно конфліктних умовах. Зокрема, моделі «security dilemma» (Jervis, 1978) або «costly signaling» (Fearon, 1997) успішно застосовувалися для аналізу динаміки взаємодії між державами у ситуаціях напруженості, що не переходять у відкрите протистояння. Раціональна здатність до передбачення в таких випадках базується на теоретично виведених умовах рівноваги, які дають змогу передбачити вектор поведінки, навіть за наявності невизначеності.

Проте важливо наголосити, що моделювання у рамках раціонального підходу не є позаісторичним або аполітичним актом. Воно завжди здійснюється в межах певної онтологічної і епістемологічної рамки, яка визначає не лише те, що включається у модель, але й те, що систематично ігнорується – зокрема, нематеріальні чинники, дискурсивні структури, соціальні уявлення та ідентичності. У цьому контексті конструктивістська критика раціоналістського моделювання акцентує на тому, що здатність до передбачення не повинна отожднюватися з науковістю, якщо вона здійснюється за рахунок редукції складної соціальної реальності до абстрактних змінних (Wendt, 1999; Hopf, 2002). Водночас, навіть постпозитивістські підходи визнають необхідність певного рівня концептуального моделювання для осмислення структурної динаміки глобального порядку, хоча вони надають перевагу процесуальним, рефлексивним і контекстуально вбудованим формам аналітичної репрезентації.

Отже, раціональність як здатність до моделювання та передбачення постає в IR як багатовимірна характеристика, яка інтегрує теоретичну строгість, методологічну формалізованість та прагматичну ефективність у застосуванні до реальних зовнішньополітичних процесів. Моделювання не є лише технічним інструментом аналізу, а виявом епістемологічної раціональності, що визначає не лише можливості науки пояснювати, але й її претензії на політичну релевантність, прогностичну здатність і стратегічну корисність у глобальному політичному середовищі.

У межах постструктуралістської критики теорії міжнародних відносин науковий раціоналізм зазнає радикального деконструювання як домінуюча форма епістемологічної влади, що претендує на універсальність, нейтральність та об'єктивність. Постструктуралізм не заперечує значення логіки чи мислення як такого, але принципово підриває претензію раціоналістського дискурсу на створення «однозначного» знання, зумовленого каузальними структурами, лінійними зв'язками та стабільними ідентичностями (Ashley, 1987; Der Derian & Shapiro, 1989). У цьому контексті наукова раціональність розглядається не як

універсальна логічна категорія, а як соціально сконструйований і політично обумовлений дискурс, що відтворює певний тип суб'єкта, певні режими істини та легітимуює специфічні форми влади й домінування.

Постструктуралістська критика ґрунтується на деконструкції базових дихотомій раціоналістського мислення: суб'єкт/об'єкт, знання/влада, раціональне/іраціональне, істинне/неістинне. Замість припущення, що дослідник є нейтральним спостерігачем, що вивчає об'єктивну реальність, постструктуралізм вважає, що будь-яке знання є результатом дискурсивного виробництва, вбудованого у мережі влади, і що сам дослідник є учасником цих структур влади (Foucault, 1972; Campbell, 1998). У полі міжнародних відносин це означає, що аналітичні категорії – «держава», «безпека», «тероризм», «гуманітарна інтервенція» – не є нейтральними або природними, а радше є результатами боротьби за смисл, що завжди здійснюється в межах політичного поля дискурсу.

Зокрема, постструктуралісти критикують раціоналізм за редукцію складності міжнародної реальності до агрегованих змінних і детермінованих моделей. Така редукція виключає унікальність, контингентність і неоднозначність політичних процесів, які, на думку постструктуралістів, не піддаються остаточному теоретичному впорядкуванню. Наприклад, концепція національної безпеки в раціоналістських теоріях часто постає як об'єктивна умова, що випливає з анархічної природи системи, у той час як постструктуралісти розглядають її як контингентний конструкт, що формалізується через мову загроз, наративи і виключення (Huysmans, 1998). Таким чином, мова не просто відображає реальність, а є активним механізмом її формування – і саме тому постструктуралізм надає великого значення аналізу дискурсу, інтертекстуальності та метанаративів.

Важливо, що постструктуралістський підхід до раціональності також спрямований проти логоцентризму західної традиції, яка передбачає існування єдиного центру смислу або універсальної істини. Постструктуралізм виводить на поверхню множинність голосів, іронізує над авторитетом теорії та розкриває політичність самого процесу знаннєвого виробництва. У цьому сенсі дослідження міжнародних відносин у постструктуралістській традиції не прагне до формування «великої теорії», натомість пропонуючи мікроаналізи, локальні читання, історичні реконструкції та деконструкції «очевидного» (Walker, 1993). Таким чином, раціональність постає як тимчасова, фрагментарна і контекстуальна, а не універсальна або остаточна.

Натомість раціоналістська парадигма, згідно з критикою постструктуралістів, схильна до нормалізації власної онтології – у якій держава, анархія, сила, інтерес постають як дані, а не як історично зумовлені й політично закріплені конструкти. У такий спосіб наукова раціональність функціонує як механізм деполітизації – вона витісняє альтернативні голоси, делегітимізує «інше» бачення реальності і створює ілюзію нейтральності, де насправді діє політичний вибір (Bleiker, 2001). Постструктуралісти натомість закликають до етичної чутливості у виробництві знання, яка визнає свою позиційованість, неповноту і відкритість до альтернативності.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що постструктуралістська критика наукового раціоналізму в IR не лише ставить під сумнів його епістемологічні основи, а й радикально проблематизує саму ідею теоретичного універсалізму. У світлі постструктуралізму раціональність постає як історично вкорінена дискурсивна форма, що має як пізнавальну продуктивність, так і виключальний потенціал. Критика раціоналізму в цьому ключі відкриває простір для множинних, контингентних і політично рефлексивних форм пізнання, що можуть краще відповідати складності та неоднозначності сучасного міжнародного порядку.

У межах феноменологічного та критичного переосмислення епістемологічних і методологічних засад міжнародних відносин поняття «раціональності» зазнає глибокої трансформації. Якщо в межах позитивістської парадигми раціональність ототожнюється з логічною послідовністю, каузальними зв'язками та можливістю формалізованого передбачення, то у феноменологічному та критичному дискурсі вона розглядається як історично вкорінене, соціально обумовлене та інтерсуб'єктивно сконструйоване явище. У такому контексті раціональність перестає бути універсальною логіко-методологічною категорією і постає як культурно-специфічна форма когнітивного порядку, що ґрунтується на структурі досвіду, контексту й соціальної взаємодії (Schutz, 1967; Fierke, 2015).

Феноменологічний підхід у міжнародних відносинах, закорінений у роботах Едмунда Гусерля та Альфреда Шюца, акцентує на первинності досвіду та «життєвого світу» (Lebenswelt) як вихідної точки пізнання. У цьому розумінні будь-яке політичне явище не може бути редуковане до зовнішньо заданих змінних, оскільки воно конститується в унікальному горизонті смислів, що розкривається лише через інтенціональну свідомість і міжсуб'єктивну взаємодію (Schutz, 1967). Застосування феноменології в IR дозволяє звернути увагу на суб'єктивну значущість політичних подій для акторів, включно з їхніми мотиваціями, інтенціями, очікуваннями й історичним розумінням. Таким чином, раціональність тут постає не як формальна логіка, а як структура розуміння, що ґрунтується на пережитому досвіді.

Критична теорія, представлена передусім Франкфуртською школою, пропонує альтернативне розуміння раціональності як категорії, що повинна бути пов'язана не лише з ефективністю, але й із емансипацією. На відміну від інструментального раціоналізму, що оцінює раціональність з позицій досягнення заданих цілей, критична раціональність зосереджена на здатності піддавати сумніву самі цілі, а також соціальні структури, в яких ці цілі формуються (Horkheimer, 1972; Cox, 1981). У цьому контексті міжнародні відносини не є нейтральним простором взаємодії держав, а історично контингентною структурою, що відтворює глобальні нерівності, домінування та ідеологічну гегемонію. Критичні дослідники, такі як Роберт Кокс, вказують на необхідність розрізнення між «проблемо-орієнтованими» і «критичними» теоріями, де останні спрямовані на розкриття прихованих соціальних механізмів влади та трансформацію міжнародного порядку на засадах справедливості (Cox, 1981).

Феноменологічні та критичні підходи також виводять на поверхню онтологічну глибину політичного суб'єкта, яка ігнорується в традиційних раціоналістських моделях. Якщо раціоналізм уявляє державу як унітарного, стратегічного актора, то критичні і феноменологічні перспективи розкривають множинність ідентичностей, голосів, наративів та конфліктів, що формують внутрішню політичну динаміку, яка, у свою чергу, визначає зовнішню політику. Це означає, що «раціональні» дії держави є продуктом не лише зовнішньої логіки системи, але й внутрішніх структур значення, легітимності, історичної пам'яті й дискурсивних практик (Linklater, 1998).

Крім того, критичні підходи пропонують нову етичну рамку для розуміння раціональності. Вони наполягають на тому, що наукове знання не може бути відокремлене від моральної відповідальності: воно завжди є позиційованим, заангажованим і потенційно трансформативним. У цьому сенсі раціональність перестає бути суто когнітивним інструментом і набуває етичного виміру – як здатність ставити питання про природу домінування, несправедливості й можливості емансипації у глобальному контексті (Fierke, 2015). Така позиція різко контрастує з позитивістським і технократичним баченням IR, де дослідник постає як нейтральний спостерігач, а політична реальність – як об'єкт, що підлягає аналізу незалежно від контексту і цінностей.

Отже, феноменологічні та критичні підходи пропонують радикальну трансформацію розуміння «раціонального» у дослідженнях міжнародних відносин. Вони відкривають простір для суб'єктивного, етичного й історично контекстуалізованого знання, яке не зводиться до формальної логіки або стратегічної оптимізації. У цьому розумінні раціональність – це не універсальна істина, а процес інтерпретації, розуміння та критичного рефлексування, що відкриває шлях до більш інклюзивного й емансипативного міжнародного пізнання.

У контексті сучасної теорії міжнародних відносин поняття «раціональності» дедалі частіше зазнає деконструкції та переосмислення як нестабільної, змінної та контекстуально детермінованої категорії. Відійшовши від класичних уявлень про раціональність як універсальний принцип логічного мислення, що діє незалежно від історичного, культурного чи соціального контексту, науковий дискурс дедалі активніше звертається до гетерогенності форм раціонального міркування, залежних від структур влади, ідентичності, дискурсивних практик і навіть когнітивних матриць, що формуються у рамках конкретних політичних культур (Fierke, 2015; Bleiker, 2000). У цьому сенсі «раціональність» не є апіорною характеристикою суб'єкта або об'єкта дослідження, а радше соціальним і дискурсивним продуктом, що функціонує в рамках певних епістемологічних режимів.

Класичні теорії міжнародних відносин – зокрема неореалізм та лібералізм – будували свої аналітичні моделі, виходячи з уявлення про універсальну інструментальну раціональність, що приписувалась державам як раціональним акторам, які максимізують свої інтереси в умовах обмежень (Waltz, 1979; Keohane, 1986). Проте подальший розвиток критичних, конструктивістських та постструктуралістських підходів унаочнив, що уявлення про «раціональну»

поведінку не є уніфікованим. Наприклад, для конструктивістів раціональність є похідною від норм і колективних уявлень, що визначають, що вважається легітимним або доцільним у певному політичному контексті (Wendt, 1999). Те, що є «раціональним» для одного актора, в іншому середовищі може бути витлумачене як нераціональне, маргінальне або навіть ірраціональне. Залежність раціональності від контексту передбачає, що сама здатність діяти раціонально залежить від структури знання, владних конфігурацій і історичних передумов, що формують когнітивні горизонти суб'єктів.

Крім того, феноменологічні та постколоніальні дослідження показують, що уявлення про раціональність тісно пов'язані з західним епістемологічним домінуванням, яке нормалізує певні типи мислення як універсальні, витісняючи альтернативні форми знання. Так, постколоніальна критика вказує на те, що моделі «раціонального вибору», які були сформовані в умовах ліберальної капіталістичної модерності, неадекватно відображають логіки дії суб'єктів з глобального Півдня, для яких соціальні, культурні, історичні ідентичності мають пріоритет над стратегічною вигодою (Acharya & Buzan, 2010). У цьому контексті раціональність перестає бути нейтральною науковою категорією й розглядається як засіб інтелектуальної гегемонії, який закріплює привілейовану позицію певного типу знання, виключаючи інші, «альтернативні раціональності».

Особливої ваги набуває критика з боку феміністичних теорій міжнародних відносин, які підкреслюють, що класичне поняття раціональності є гендеровано маркованим. Воно зумовлює перевагу стратегічної, конкуренційної, ієрархічної поведінки – асоційованої з маскуліною нормою – та маргіналізує емоційність, турботу, кооперацію, які вважаються «нераціональними», але водночас є визначальними для низки міжнародних практик, зокрема у сфері гуманітарної політики, медіації конфліктів чи миротворчих процесів (Tickner, 1992). Таким чином, категорія раціональності в IR набуває ідеологічної функції – вона не лише структурує аналітичне поле, а й визначає політичну легітимність певних форм поведінки на глобальному рівні.

Контекстуальність раціональності стає особливо очевидною у ситуаціях криз – збройних конфліктів, гібридних загроз, глобальних пандемій чи енергетичних шоків – де дії міжнародних акторів часто виходять за межі класичних раціоналістських пояснень. Як показують сучасні дослідження, у кризових ситуаціях важливу роль відіграють емоції, наративи, символи, історичні травми та інші нематеріальні чинники, що суттєво впливають на те, які дії вважаються доцільними або можливими (Bleiker & Hutchison, 2008; D'Anieri, 2019). Тобто раціональність у таких випадках набуває ситуативного і навіть дискурсивного характеру, відображаючи локальні режими смислу та політичної культури.

Узагальнюючи, слід визнати, що у сучасній науці про міжнародні відносини поняття раціональності не може більше розглядатися як універсальна, трансісторична категорія. Воно є змінним, гібридним і контекстуально залежним, формованим на перетині онтологічних, культурних, політичних та дискурсивних чинників. Такий підхід не заперечує пізнавальної цінності раціональності, але радикально розширює її аналітичний горизонт, відкриваючи можливість для

множинних моделей мислення і дії в глобальному середовищі, що постійно змінюється.

Поняття раціональності, яке тривалий час залишалося непорушною методологічною опорою у дослідженнях міжнародних відносин, сьогодні постає як теоретично багатозначне, концептуально динамічне і політично контекстуалізоване явище. У класичній науковій традиції раціональний підхід забезпечував стабільність аналітичного інструментарію, дозволяв формалізувати зовнішньополітичні моделі, робити прогностичні оцінки і вибудовувати системні пояснення міжнародної поведінки на основі логіки стратегічного вибору, взаємозалежності або балансу сил. У цьому значенні раціональність була синонімом науковості як такої, конституюючи легітимну форму знання в межах позитивістської парадигми.

Однак із переходом до постпозитивістського, постструктуралістського та критичного осмислення міжнародних процесів, стало очевидним, що раціональність не є універсальною формою мислення, а має історико-культурну і соціальну обумовленість. Теоретичне осмислення цього феномену у межах конструктивізму, фемінізму, постколоніалізму та феноменології дозволило побачити, що логіка дії міжнародних акторів не завжди підлягає редукції до стратегічної вигоди або максимізації інтересу. Раціональність у сучасному дискурсі набуває множинності – вона проявляється як етична рефлексія, як інтерсуб'єктивне конструювання значень, як інструмент деконструкції домінуючих епістемологій.

У цьому сенсі раціональний підхід зберігає свою евристичну цінність лише за умови теоретичної відкритості, рефлексивності та здатності до адаптації у змінному глобальному середовищі. Традиційні методи дедукції, верифікації та операціоналізації залишаються важливими, але доповнюються абдукцією, дискурсивним аналізом, інтерпретативною реконструкцією та критичною етикою знання. Отже, раціональність дедалі більше функціонує як гнучкий інструмент пояснення, а не жорстка структура дедуктивної логіки. Це дозволяє уникнути методологічного фундаменталізму й відкриває шлях до епістемологічного плюралізму, що є адекватною відповіддю на складність, фрагментарність і турбулентність міжнародної реальності.

Особливої актуальності проблема наукової раціональності набуває в умовах глобальних трансформацій – гібридних конфліктів, пандемій, зміни клімату, цифрової революції, транснаціонального екстремізму та делегітимації міжнародних інституцій. У таких умовах класичні моделі раціонального вибору часто виявляються неспроможними до повноцінного моделювання динаміки нестабільного світу. Водночас це відкриває нові горизонти для розвитку раціональності як контекстуальної здатності мислення – здатності ідентифікувати релевантні змінні в умовах невизначеності, переосмислювати цілі і засоби зовнішньополітичної діяльності, залучати до аналітичного процесу голоси, що раніше були маргіналізовані або виключені з теоретичного поля.

Отже, раціональність у сучасних міжнародних дослідженнях уже не є жорстким набором принципів, а радше адаптивною епістемологією – здатністю думати у складності, взаємозалежності та історичній багатозаровості

глобальних процесів. Її майбутнє пов'язане не з поверненням до редукціонізму або універсалізму, а з розвитком багаторівневої, етично чутливої та критично налаштованої науки про міжнародні відносини.

1.2. Операціоналізація понять та формулювання дослідницьких гіпотез

У теоретико-методологічному горизонті сучасних досліджень міжнародних відносин поняття постають не лише як інструментальні одиниці пізнання, а як базові елементи онтологічного структурування політичної реальності. У рамках академічної традиції, що спирається на епістемологічні засади наукового реалізму, поняття репрезентують когнітивні конструкції, через які здійснюється артикуляція, класифікація та інтерпретація складних феноменів глобального політичного середовища (Kurki & Wight, 2013). На відміну від буденної мови чи політичної риторики, поняттєвий апарат науки про міжнародні відносини потребує високого рівня концептуальної точності, семантичної стабільності та аналітичної рефлексивності, що забезпечує його функціональну дієздатність у процесі моделювання міждержавних, транснаціональних та глобальних процесів.

Поняття в структурі наукового дискурсу виконують не лише номінативну, але й евристичну функцію, оскільки визначають межі релевантного, тобто те, що вважається гідним наукової уваги. Як зазначає Jackson (2011), поняття не лише позначають явища, а й конституують їх як об'єкти знання, визначаючи, що в межах дисципліни вважається реальним, пояснюваним і теоретично значущим. У цьому сенсі, аналітичні категорії, такі як "суверенітет", "міжнародна безпека", "глобальне врядування" чи "нормативна сила", не є відображенням незалежно існуючих реалій, а радше структурно організують поле знання відповідно до парадигмальних рамок дослідника.

Теоретичні школи міжнародних відносин формують власні когнітивні карти, в межах яких одні й ті самі феномени набувають різного концептуального наповнення. Наприклад, поняття «анархії» в неореалізмі інтерпретується як структурна умова міждержавної взаємодії, що передбачає домінування силових імперативів (Waltz, 1979), тоді як конструктивізм трактує її як соціально сконструйовану матрицю очікувань, норм і поведінкових патернів (Wendt, 1999). Це вказує на те, що поняття є водночас продуктом теоретичного мислення та інструментом формування реальності, що досліджується – тобто вони виступають «структурованими структурами, що структурують» (Bourdieu, 1990).

Особливу складність у роботі з поняттями становить їхня полісемантичність і контекстуальна варіативність. У міждисциплінарному контексті, який дедалі частіше є характерним для сучасних IR-досліджень, поняття перетинаються із суміжними дисциплінами – соціологією, антропологією, економікою, правом – що потребує високого ступеня аналітичної чутливості до зміни значень у різних теоретичних контекстах. Наприклад, термін «гуманітарна інтервенція» в політичному дискурсі може мати нормативне навантаження, у правовому – визначатися крізь призму міжнародного права, а у

критичній теорії – виступати як об'єкт деконструкції колоніальних практик під виглядом глобального управління (Chandler, 2010).

Відтак, поняттєвий апарат у міжнародних відносинах виконує роль не просто термінологічного інвентаря, а когнітивного середовища, в якому відбувається наукова діяльність. Теоретична продуктивність дослідження значною мірою залежить від здатності дослідника до концептуальної точності, логічної послідовності та контекстуальної обґрунтованості в застосуванні понять. Операціоналізація категорій, формування гіпотез, розробка дослідницьких моделей – усе це неможливе без чіткої поняттєвої основи, що становить первинну умову будь-якої форми аналітичної когерентності. У цьому сенсі, поняття є не просто назвами, а формами думки, які структурно організують наше бачення міжнародного світу, надають сенс емпіричному матеріалу та забезпечують інтеграцію дослідження у ширший корпус наукового знання (Goertz, 2006).

У сучасній теорії міжнародних відносин поняття функціонують не лише як лінгвістичні репрезентації емпіричних реалій, а як епістемологічні механізми, що дозволяють структурувати, типізувати та інтерпретувати глобальні процеси крізь призму наукової раціональності. Згідно з парадигмою конструктивізму, концепти не є нейтральними інструментами опису, а радше діють як когнітивні фільтри, які визначають межі можливої інтерпретації міжнародної реальності (Wendt, 1999). У цьому сенсі поняття є не тільки аналітичними одиницями, але й носіями інституціоналізованих знань, які стабілізують або трансформують уявлення про природу глобальних взаємодій.

Інтерпретація глобальних процесів через поняттєвий апарат передбачає наявність теоретично артикульованої сітки значень, за допомогою якої дослідник впорядковує складну, фрагментовану та багатовимірну міжнародну дійсність. Такі поняття, як «глобалізація», «глобальне управління», «глобальна безпека» чи «нормативна сила» не є просто позначеннями певних феноменів, а виступають інтерпретативними рамками, в яких ці феномени набувають смислової і політичної релевантності (Held et al., 1999; Barnett & Duvall, 2005). Зокрема, поняття «глобалізація» у неоліберальному дискурсі часто трактується як об'єктивний процес зростаючої економічної взаємозалежності, тоді як у критичних підходах воно постає як ідеологічний конструкт, що маскує нерівномірний розподіл влади у глобальній системі (Steger, 2009).

Теоретичні підходи у міжнародних відносинах репрезентують різні інтерпретації одних і тих самих глобальних процесів саме завдяки варіативності використаних понять. Наприклад, концепт «безпека» у неореалістській традиції ототожнюється з військовою загрозою та балансуванням сил (Waltz, 1979), тоді як у конструктивістській перспективі він переосмислюється як соціально сконструйоване уявлення, що залежить від ідентичностей, дискурсів та норм (Buzan, Wæver, & de Wilde, 1998). Подібним чином, поняття «суверенітет» у постструктуралістських підходах розглядається як ефект дискурсивного виробництва, що легітимізує певні форми влади і водночас маргіналізує інші (Bartelson, 1995). Це означає, що поняття в міжнародних дослідженнях не тільки описують, а й формують саму реальність, якою вона постає перед аналітиком.

У цьому контексті поняттєвий апарат виконує не лише дескриптивну, але і нормативну функцію. Вибір понять у дослідженні є водночас актом інтерпретації і позиціонування – теоретичного, політичного та ідеологічного. Як зазначає Сурмін (2021), у політичній науці поняття є втіленням попередньо заданих світоглядних установок, які визначають не тільки те, як ми аналізуємо реальність, але й те, що ми взагалі вважаємо реальністю, яка піддається аналізу. Це особливо помітно у вивченні таких процесів, як «гібридна війна» чи «демократичний транзит», де термінологічна невизначеність або політична заангажованість поняття безпосередньо впливає на зміст теоретичних висновків.

Оскільки глобальні процеси дедалі більше характеризуються гетерогенністю, асиметричністю та високою динамікою, функція понять як стабілізуючих одиниць аналізу набуває ключового значення. У мультипарадигмальному полі міжнародних досліджень поняття стають точками дотику між абстрактною теорією та емпіричною реальністю, слугуючи провідниками у складній мережі політичних смислів. Через поняття відбувається редукція складності, але водночас – і генерація нових когнітивних карт, що дозволяють по-новому інтерпретувати транснаціональні явища, такі як міграція, зміна клімату, кібербезпека чи глобальна нерівність (Fierke, 2015).

Отже, поняття в міжнародних відносинах – це не просто інструменти теоретичної артикуляції, а канали інтерпретації, які структурують знання, задають смислові орієнтири та формують горизонти пізнаваного. Вони є водночас результатом історичних дискурсів і активними агентами у формуванні наукових і політичних інтерпретацій глобальних трансформацій.

У сучасному теоретико-методологічному ландшафті міжнародних відносин, де аналітична складність поєднується з високим ступенем концептуальної невизначеності, проблема меж абстракції та семантичної точності постає як фундаментальна для забезпечення валідності дослідницького процесу. Поняття, які функціонують на високому рівні абстракції – зокрема «глобальна справедливість», «нормативна влада», «м'яка сила», «постліберальний порядок» – створюють ризик втрати аналітичної чіткості, коли семантичне наповнення не відповідає емпіричному референту або не дозволяє здійснити коректну операціоналізацію (Goertz, 2020). Переабстрагованість поняттєвих конструкцій може призводити до так званої концептуальної інфляції, за якої термінологічні одиниці розширюють свою семантичну амплітуду до межі аналітичної дезорієнтації (Sartori, 1970).

Абстракція є необхідною передумовою наукового мислення, проте її евристичний потенціал розкривається лише тоді, коли існує чітка межа між концептуальним узагальненням і семантичним розмиванням. У міжнародних дослідженнях цю межу особливо важко окреслити, з огляду на поліцентричний характер глобального порядку, плюралізм акторів та нестабільність нормативних контекстів. Наприклад, поняття «глобальне управління» в одних теоретичних парадигмах розглядається як реальна архітектоніка міжнародних інституцій, а в інших – як нормативна утопія, не підкріплена матеріальними механізмами реалізації (Rosenau & Czempiel, 1992; Weiss & Wilkinson, 2014). У такому випадку постає питання: чи не відображає така теоретична конструкція більше

очікування, ніж реальність, і чи здатна вона адекватно відтворити об'єкт дослідження.

Семантична точність у цьому контексті виступає як категорія методологічної доброчесності, що забезпечує внутрішню узгодженість між поняттям, його операціоналізацією та емпіричним застосуванням. Як стверджує Adcock і Collier (2001), поняття повинні мати чітко визначену інтенсію (внутрішній зміст) та екстенсію (зовнішнє охоплення), інакше вони перетворюються на «розмиті символи» – риторичні конструкції, позбавлені аналітичної строгості. Це особливо актуально у випадках дослідження таких складних і багатовимірних категорій, як «демократія», «легітимність», «безпека» чи «вплив». Усі ці поняття мають латентний характер, що вимагає постійної рефлексії щодо їх смислового наповнення у конкретному теоретичному контексті.

Занадто високий рівень абстракції може стати перешкодою для емпіричного аналізу, тоді як надмірна редукція концептів до вимірюваних індикаторів здатна знецінити їх теоретичну насиченість. У цьому сенсі важливо зберігати динамічний баланс між концептуальною складністю та інструментальною придатністю – саме цей баланс визначає ефективність теоретичних моделей у сфері міжнародних відносин (Beach & Pedersen, 2019). Наприклад, поняття «нормативна сила ЄС» (normative power Europe) має високий ступінь аналітичної складності, оскільки поєднує етичні виміри, інституційні механізми та політичні практики. Водночас воно зазнало критики саме через семантичну аморфність і брак операціональних критеріїв (Manners, 2002; Whitman, 2013).

У межах постпозитивістських парадигм семантична точність втрачає статус абсолютної вимоги, проте вона не зникає як критерій аналітичної відповідальності. У дискурсивному аналізі чи конструктивістському підході поняття розглядаються як частини мовних практик, що формують соціальну реальність, а не лише відображають її (Fierke, 2015). Однак навіть у цьому випадку дослідник повинен бути рефлексивним щодо смислового навантаження концептів, які він використовує, з огляду на їхню історичну контингентність та політичну функціональність.

Отже, у теорії міжнародних відносин поняття не можуть бути нейтральними або універсальними у змісті, однак вони мають бути методологічно контрольованими у застосуванні. Семантична точність виступає не як протиполог абстракції, а як її необхідне коригування – інструмент, що дозволяє зберігати аналітичну продуктивність у полі складності, мінливості та багатозначності глобального політичного середовища. Без чітко окреслених меж абстракції будь-яке поняття ризикує втратити наукову релевантність і перетворитися на порожній концептуальний каркас, що радше приховує, ніж пояснює реальність (Gerring, 1999).

Операціоналізація понять у дослідженнях міжнародних відносин є ключовим аналітичним процесом, що забезпечує трансформацію абстрактних теоретичних конструктів у вимірювані змінні, придатні до емпіричної верифікації. У методологічному вимірі вона виконує роль мосту між

концептуальною теорією та емпіричним аналізом, дозволяючи досліднику здійснювати когерентне втілення аналітичних категорій у процедурно визначені індикатори, що відповідають вимогам валідності та надійності (Adcock & Collier, 2001). Цей перехід, однак, є не просто технічним етапом дослідницького дизайну, а глибоко епістемологічною практикою, в якій визначається сама можливість наукового пізнання глобального політичного процесу.

У дослідженнях міжнародних відносин теоретичні конструкти, такі як «міжнародна безпека», «глобальна справедливість», «нормативна сила» чи «демократичний мир», є багатовимірними, контекстуально обумовленими та латентними за природою. Це означає, що вони не піддаються безпосередньому вимірюванню без попередньої концептуальної декомпозиції, яка має за мету визначити релевантні індикатори, що репрезентують ключові виміри цих понять у конкретному емпіричному полі (Goertz, 2006). Саме тому операціоналізація потребує не лише методичної чіткості, але й високого ступеня концептуальної рефлексії, щоб уникнути редукціонізму, семантичної дезінтеграції або некритичної екстраполяції західноцентричних стандартів на різні політичні культури та контексти.

Як зазначає Moses і Knutsen (2019), ефективна операціоналізація передбачає рух від концептуальної інтенсії до процедурної специфікації, де кожен концепт розгортається у множину змінних, які можуть бути піддані квантифікації або якісному інтерпретативному аналізу. Наприклад, поняття «глобальна легітимність» може бути операціоналізоване через аналіз рівня підтримки міжнародних організацій серед держав-членів, ступеня дотримання міжнародного права, або структури представництва у ключових інституціях глобального врядування (Tallberg & Zürn, 2019). Вибір індикаторів при цьому має бути теоретично обґрунтованим і відповідати онтологічним припущенням дослідницької парадигми, в якій функціонує концепт.

Однією з центральних проблем операціоналізації в міжнародних дослідженнях є латентність ключових понять, які не мають безпосередніх емпіричних проявів. Саме тому в політичній науці активно застосовується стратегія індикаторної репрезентації – тобто створення інструментального набору змінних, що дозволяють наблизити абстрактне поняття до емпіричного виміру (Gerring, 2012). Проте цей процес ніколи не є нейтральним: кожен вибір індикатора є актом інтерпретації, що формує не лише дослідницький дизайн, а й саму картину міжнародної реальності. Як зазначає український дослідник Сурмін (2021), операціоналізація у гуманітарних науках повинна враховувати не лише логіко-методичну правильність, але й соціокультурну контекстуальність категорій, що застосовуються, зокрема у порівняльних регіональних студіях.

У рамках постпозитивістських підходів сам процес операціоналізації зазнає критичної переоцінки. Зокрема, у конструктивізмі чи постструктуралізмі ставиться під сумнів сама можливість нейтрального вимірювання понять, що вважаються соціально сконструйованими та дискурсивно залежними (Fierke, 2015). У такому підході індикатори не є об'єктивними відображеннями реальності, а інтерпретативними слідами, що фіксують прояви соціальних практик, норм та ідентичностей у конкретному контексті. Тому операціоналізація

тут набуває форми реконструкції смислів, а не їх фіксації, і вимагає глибшої аналітичної роботи з текстами, мовними структурами, візуальними репрезентаціями або наративами, що формують політичні дії суб'єктів IR.

У підсумку, операціоналізація як аналітична процедура є більше ніж формальний інструмент перетворення понять у змінні – вона є методологічною лінзою, через яку здійснюється перехід від концептуального рівня до емпіричного аналізу. Її якість визначає не лише валідність окремого дослідження, а й загальну здатність науки про міжнародні відносини продукувати знання, що є одночасно концептуально насиченим і емпірично релевантним. У цьому сенсі операціоналізація виступає наріжним каменем аналітичної строгості, теоретичної обґрунтованості та епістемологічної відповідальності дослідника в умовах глобальної складності та політичної полісемії.

У межах наукової методології міжнародних відносин змінні виступають базовими структурними одиницями емпіричного аналізу, що дозволяють формалізувати, тестувати та інтерпретувати взаємозв'язки між складними політичними явищами. Типологізація змінних у соціально-політичних дослідженнях, зокрема в IR-дискурсі, є не лише технічною операцією, а концептуальним актом, який визначає архітектуру дослідницької моделі, її пояснювальну здатність та межі валідності (King, Keohane & Verba, 1994). Виходячи з логіки каузального аналізу, змінні поділяються на незалежні (індепендентні), залежні (депендентні) та латентні – кожна з яких виконує специфічну функцію у структурі наукової аргументації.

Незалежна змінна (*independent variable*) є концептуальним детермінантом, що передбачається як фактор, котрий викликає або впливає на зміну в іншій змінній. У дослідженнях міжнародної політики, такими змінними можуть виступати, наприклад, ступінь воєнного потенціалу держави, рівень економічної взаємозалежності чи наявність демократичних інститутів. Наприклад, у парадигмі демократичного миру незалежною змінною є демократичний режим, який, за гіпотезою, знижує ймовірність міждержавного конфлікту (Russett & Oneal, 2001). У цьому контексті незалежна змінна виконує роль експланаторного елемента, що структурно впливає на результативну змінну.

Залежна змінна (*dependent variable*) – це концепт, зміна якого вивчається як результат впливу однієї або кількох незалежних змінних. У теоретико-емпіричних дослідженнях міжнародних процесів вона часто репрезентує політичний або соціальний ефект, який підлягає поясненню: початок війни, рівень міжнародної кооперації, трансформація режимів, динаміка міграційних потоків тощо. Коректне визначення залежної змінної є критично важливим, адже саме вона задає напрямок операціоналізації теоретичних конструктів та визначає тип аналізу – каузальний, порівняльний, історико-інституціональний чи дискусивний (Beach & Pedersen, 2019).

Окрему, концептуально найскладнішу категорію становлять латентні змінні (*latent variables*) – поняття, що не піддаються прямому спостереженню або вимірюванню, однак відіграють ключову роль у поясненні політичних явищ. У сфері міжнародних відносин такими є, наприклад, політична культура, ідентичність держави, рівень довіри до міжнародних інституцій, геополітична

мотивація або стратегічне сприйняття загрози. Латентні змінні зазвичай операціоналізуються через індикаторні змінні (observed indicators), що наближено репрезентують їх через вимірювані показники – соціологічні опитування, контент-аналіз політичної риторики, індекси сприйняття тощо (Bollen, 2002). Такий підхід дозволяє зберігати аналітичну продуктивність навіть щодо складних теоретичних концептів, які не можуть бути безпосередньо зафіксовані в емпіричному полі.

Однак у постпозитивістських парадигмах (зокрема конструктивізм чи постструктуралізм) поняття змінної піддається критичному осмисленню. Згідно з цими підходами, реальність у міжнародних відносинах не є зовнішньо заданою і вимірюваною, а є соціально сконструйованою та дискурсивно оформленою (Jackson, 2011). У такому випадку навіть залежна змінна – наприклад, «рівень безпеки» – може бути витлумачена як результат інтерсуб'єктивних практик, а не як об'єктивна характеристика системи. Це ускладнює традиційний поділ змінних і вимагає від дослідника методологічної гнучкості, епістемологічної чутливості та відкритості до мультипарадигмального аналізу.

Типологія змінних, таким чином, є не просто елементом дослідницької техніки, а глибоко вмонтованою у теоретичну матрицю категорією, яка формує логіку дослідження та визначає способи інтерпретації міжнародної реальності. Умовна об'єктивність змінних, особливо в політологічних і IR-дослідженнях, завжди опосередкована парадигмальними уявленнями про причинність, онтологічну стабільність і можливість вимірювання складних соціальних феноменів. У цьому контексті типологізація змінних виступає не лише як інструмент наукової інженерії, а як форма когнітивного структурування глобального політичного простору.

У дослідженнях міжнародних відносин операціоналізація ключових концептів є критично важливим етапом, що забезпечує методологічну інтеграцію абстрактних теоретичних конструктів у структуровані моделі емпіричного аналізу. Поняття «суверенітету», «м'якої сили» та «глобального врядування» демонструють високий рівень концептуальної складності, політико-нормативної навантаженості та контекстуальної мінливості, що ускладнює їх безпосередню імплементацію у дослідницькі інструментарії. Водночас ці поняття залишаються ядром сучасних аналітичних парадигм, а їх належна операціоналізація є передумовою теоретичної валідності та надійності висновків.

Почнемо з операціоналізації поняття «суверенітет». Попри те, що в традиційній вестфальській моделі це поняття вважалося абсолютною формою верховної влади держави над своєю територією, сучасні підходи – зокрема у межах транснаціональної та постнаціональної теорії – трактують суверенітет як багатовимірну та змінну категорію (Agnew, 2005). У зв'язку з цим, емпіричне дослідження суверенітету потребує декомпозиції цього концепту на вимірювані індикатори. Зокрема, суверенітет можна операціоналізувати через:

- ступінь контролю держави над власними кордонами (вимірюваний за даними про нелегальну міграцію або транскордонну активність),

- рівень участі у міжнародних угодах, що передбачають делегацію повноважень наднаціональним органам (наприклад, членство в ЄС або СОТ),

- юридичну автономію у прийнятті рішень щодо внутрішньої політики (наприклад, кількість випадків оскарження норм міжнародного права у національних судах).

Поняття «м'якої сили» (soft power), уведене Джозефом Наєм, є ще складнішим для операціоналізації, з огляду на його латентний, символічно-нормативний характер. У класичному розумінні м'яка сила – це здатність держави досягати бажаних результатів через привабливість культури, політичних цінностей та зовнішньої політики, а не через примус або матеріальні стимули (Nye, 2004). У цьому випадку змінні, які можуть виступати як операціоналізовані індикатори, включають:

- рівень культурного впливу (наприклад, поширення національного контенту у глобальних ЗМІ, кількість іноземних студентів, які навчаються у країні, охоплення мовних програм, як-от «Goethe-Institut» або «British Council»),

- міжнародна привабливість політичної моделі (вимірювана через опитування громадської думки щодо довіри до держави або її лідера; дані Pew Research або Gallup),

- участь у гуманітарних ініціативах (кількість міжнародних культурних або освітніх програм, які фінансує держава) (McClory, 2019).

Щодо «глобального врядування» (global governance), то воно охоплює складний спектр інституцій, норм, процесів і механізмів, які регулюють міжнародні взаємодії у світі без централізованої влади. У межах операціоналізації цього поняття ключовими вимірами можуть бути:

- інституційна участь держави або іншого актора в глобальних органах управління (членство в ООН, участь у G20, ВООЗ, ІМФ),

- рівень комплаєнсу з міжнародними нормами та угодами (вимірюваний через кількість ратифікованих міжнародних договорів, ступінь імплементації норм міжнародного права в національне законодавство),

- індекси ефективності глобального врядування (наприклад, індекси якості врядування World Bank або Global Governance Index) (Weiss & Wilkinson, 2014).

Операціоналізація таких понять передбачає постійну напругу між теоретичною насиченістю та емпіричною валідністю. Як зазначає Goertz (2020), багатовимірні концепти потребують складної ієрархічної структури, де базова концептуальна категорія розкладається на другорядні та третинні рівні, які вже можуть бути емпірично виміряні. У цьому контексті дослідницьке завдання полягає не лише у вимірюванні, а у збереженні аналітичної глибини поняття, уникаючи редукціонізму, який нівелює його евристичний потенціал. До того ж, у глобалізованому середовищі, де ключові політичні категорії постійно переосмислюються внаслідок нових конфліктів, криз і технологічних змін,

операціоналізація потребує адаптивності та відкритості до інтердисциплінарного підходу (Zürn, 2018).

Таким чином, приклади операціоналізації таких понять, як суверенітет, м'яка сила та глобальне врядування, демонструють складну інтеграцію між теорією і методом. Вони вимагають глибокого концептуального аналізу, контекстуального розуміння політичних процесів і високої точності у побудові змінних, що забезпечує наукову релевантність дослідження в політичній науці загалом та в теорії міжнародних відносин зокрема.

У теоретико-методологічному дискурсі міжнародних відносин наукова гіпотеза виконує роль когнітивного інструмента, що слугує містком між концептуальною абстракцією та емпіричним аналізом. Вона репрезентує формалізоване припущення щодо логічного або емпіричного зв'язку між явищами, які досліджуються у глобальному політичному середовищі. Гіпотеза не є лише формою прогнозу чи здогадки – вона відображає логіку наукової аргументації, вбудовану в парадигмальний і концептуальний контекст дослідження. Саме тому її типологізація – на описові, пояснювальні та каузальні гіпотези – відображає не лише рівень аналітичної глибини, але й характер онтологічного підходу дослідника до природи міжнародної реальності (George & Bennett, 2005).

Описові гіпотези становлять базовий рівень гіпотетичного мислення, в якому мета полягає не у виявленні причинних зв'язків, а у фіксації або структуризації емпіричних спостережень. Вони відповідають на питання: що відбувається? або якою є конфігурація певного міжнародного феномену? Наприклад, гіпотеза про зростання кількості держав, які застосовують політику стратегічного нейтралітету після 2014 року, є типовою описовою гіпотезою. Її аналітична функція полягає у верифікації факту та структуризації емпіричного поля. Проте в умовах сучасної глобальної нестабільності, описові гіпотези часто втрачають евристичну привабливість, якщо не інтегруються у ширший пояснювальний контекст (King, Keohane & Verba, 1994).

Пояснювальні гіпотези мають вищий рівень аналітичної складності, адже вони спрямовані на розкриття механізмів взаємозв'язку між змінними. Вони відповідають на питання: чому певне явище має місце? або які фактори обумовлюють певний політичний результат? У сфері міжнародних відносин, пояснювальна гіпотеза може виглядати як припущення, що міжнародна ізоляція держави корелює з активізацією неформальних альянсів або паралельної дипломатії. Такі гіпотези зазвичай побудовані на основі середнього рівня теорій (middle-range theories), що не претендують на універсальність, але мають значну пояснювальну силу у межах обмеженого теоретичного простору (Merton, 1968; Checkel, 2005).

Каузальні гіпотези передбачають наявність чітко визначеного причинно-наслідкового зв'язку між незалежною та залежною змінними. Це – найбільш методологічно вимогливий тип гіпотез, що вимагає логічної суворості, операціональної точності та потенційної фальсифікованості. У дослідженнях міжнародних відносин прикладом каузальної гіпотези може бути твердження, що зростання рівня економічної взаємозалежності між державами зменшує

ймовірність міждержавного конфлікту. Тут чітко простежується логіка: зміна незалежної змінної (економічна взаємозалежність) → зміна залежної змінної (ймовірність конфлікту). Валідація таких гіпотез вимагає використання складних кількісних або якісних методів – від регресійного аналізу до процес-трейдингу чи порівняльної історичної реконструкції (Beach & Pedersen, 2019).

Вибір типу гіпотези завжди є функцією теоретичної рамки та дослідницької стратегії. Наприклад, у неореалістичній парадигмі домінують каузальні гіпотези з акцентом на матеріальні змінні (наприклад, баланс сил або структурна анархія), тоді як у конструктивістських дослідженнях частіше зустрічаються пояснювальні гіпотези, що досліджують вплив норм, ідентичностей або дискурсивних практик (Hopf, 2002). Описові гіпотези, у свою чергу, часто застосовуються у прикладних або policy-oriented дослідженнях, де метою є не стільки пояснення, скільки точне емпіричне картографування політичної ситуації.

Отже, типологізація гіпотез у міжнародних дослідженнях є не лише елементом методичної формалізації, а сутнісною характеристикою епістемологічної стратегії дослідника. Вона відображає не лише рівень теоретичної абстракції, а й філософію науки, в межах якої функціонує дослідницьке мислення. Відповідно, формулювання гіпотез потребує не механічного застосування шаблонів, а аналітичної чутливості до логіки причинності, контекстуальної релевантності та внутрішньої узгодженості з теоретичними припущеннями дослідження.

У дослідницькій практиці міжнародних відносин гіпотеза функціонує як центральна конструкція, що інтегрує концептуальні передумови теоретичного аналізу з вимогами емпіричної верифікації. Її структура – не лише формальна, а глибоко аналітична, оскільки вона задає когнітивну логіку операціоналізації та формує рамку причинного пояснення складних політичних феноменів. Згідно з сучасною методологією політичної науки, структура гіпотези повинна включати три базові компоненти: умову (контекст застосування гіпотези), змінні (незалежну та залежну), а також логічно обґрунтований зв'язок між ними, що слугує ядром каузальної інтерпретації (Gerring, 2007; Van Evera, 1997).

Умова, або контекст застосування гіпотези, відіграє критичну роль, адже вказує на обмеження валідності теоретичного твердження в межах конкретного політичного, історичного або регіонального середовища. Наприклад, припущення про позитивний вплив міждержавної торгівлі на зменшення ймовірності конфлікту може бути справедливим у стабільних ліберальних регіонах, але не мати пояснювальної сили в умовах слабкоінституціоналізованих систем чи у зонах перехідної конфліктності (Risse, 2011). Включення умовності дозволяє уникнути хибної універсалізації та підвищує теоретичну точність гіпотези.

Змінні – структурні елементи гіпотези, що підлягають операціоналізації та емпіричному вимірюванню – виступають її ключовими аналітичними блоками. Незалежна змінна (independent variable) у гіпотетичному зв'язку виступає як чинник, що передбачає зміну в залежній змінній (dependent variable). Наприклад, у гіпотезі, за якою зростання військової присутності НАТО в регіоні Чорного

моря призводить до активізації антирегіональної політики з боку третіх акторів, незалежною змінною є рівень військової присутності, а залежною – інтенсивність зовнішньополітичної протидії. При цьому латентні змінні можуть бути інтегровані як посередницькі (mediating) або модераторні (moderating) елементи, що опосередковують або змінюють характер взаємозв'язку (Hay, 2002).

Зв'язок між змінними – фундаментальний аналітичний елемент, що формалізує механізм причинності. Він може мати різну природу: лінійну або нелінійну, односпрямовану або зворотну, пряму або опосередковану. У складних моделях міжнародної взаємодії каузальний зв'язок може бути багаторівневим, тобто реалізованим через комплекс проміжних змінних або за участі умовних факторів (King, Keohane & Verba, 1994). Важливо, що формулювання зв'язку має бути не лише логічно обґрунтованим, а й відповідати теоретичній парадигмі, в межах якої функціонує дослідження. Наприклад, для неореалістичної школи логіка зв'язку між змінними ґрунтується на матеріальних параметрах сили, тоді як конструктивістські дослідження пояснюють політичні наслідки через трансформацію норм і ідентичностей (Wendt, 1999).

Сукупність цих трьох компонентів – умови, змінних та зв'язку – формує структурну цілісність гіпотези, що є обов'язковою передумовою її наукової ефективності. Наявність чітко визначеного логічного каркасу дозволяє уникати аналітичних помилок, таких як хибна причинність (spurious correlation), зміщення змінних (endogeneity) чи селекційний ефект (selection bias) (Geddes, 2003). У цьому сенсі структура гіпотези виконує не лише пояснювальну функцію, але й функцію методологічної стабілізації дослідження, закріплюючи логіку наукового пошуку в межах чітко визначених параметрів.

Зрештою, правильне формулювання структури гіпотези не є суто технічною справою – це акт наукової концептуалізації, що вимагає глибокого теоретичного мислення, контекстуальної чутливості та методологічної рефлексії. Особливо у сфері міжнародних відносин, де об'єкти дослідження є політично складними, динамічними та багатofакторними, структурна чіткість гіпотези є визначальним чинником її евристичної цінності та здатності генерувати валідне знання про глобальні процеси.

У межах теоретичного плюралізму сучасної науки про міжнародні відносини формулювання гіпотез відображає не лише аналітичні інструменти, але й глибші онтологічні, епістемологічні та методологічні передумови, притаманні кожній із парадигм. Неореалізм, лібералізм і конструктивізм продукують принципово різні типи гіпотез – як за формою, так і за змістом, оскільки виходять із відмінних уявлень про природу міжнародної системи, джерела поведінки держав і механізми формування політичної дійсності.

У межах неореалістичної парадигми, зокрема у її структурному (офенсивному або дефенсивному) варіанті, гіпотези мають каузально-детермінований характер і базуються на припущенні про раціональність держав, анархічну природу міжнародного середовища та домінування національного інтересу, зокрема інтересу виживання (Waltz, 1979). Типова гіпотеза в неореалізмі звучить як: «Якщо система є багатополярною, то ймовірність

міждержавного конфлікту є вищою, ніж у біполярній системі». Тут незалежною змінною є тип полярності, а залежною – частота війни. Така гіпотеза кореспондує з фундаментальними положеннями структурного реалізму, який розглядає розподіл потужності (*distribution of capabilities*) як ключовий каузальний фактор міжнародної динаміки (Mearsheimer, 2001). При цьому імпліцитно передбачається, що поведінка держав є реакцією на зовнішнє середовище, а не на внутрішні характеристики чи міжсуб'єктивні структури.

У рамках ліберальної парадигми формулювання гіпотез відображає плюралістичне бачення міжнародної політики, що визнає значення інституцій, внутрішньої структури держав, взаємної економічної залежності та ролі міжнародного права (Moravcsik, 1997). Прикладом ліберальної гіпотези є: «Чим вищий рівень економічної взаємозалежності між двома державами, тим нижча ймовірність між ними виникнення збройного конфлікту». У цьому випадку гіпотеза апелює до каузального, але не детерміністичного зв'язку, допускаючи складні варіації за посередництва інституційних змінних. Ліберальна логіка вбачає причинність не у системному рівні, а в характеристиках внутрішніх акторів, економічних преференціях та інституційному дизайні. У цьому сенсі гіпотеза не лише описує зв'язок між змінними, а й вказує на потенційні механізми демократизації міжнародних відносин через співпрацю, правову узгодженість та інституціоналізацію інтересів (Keohane & Martin, 1995).

Натомість конструктивістський підхід принципово переосмислює саму природу гіпотези як передбачення чи пояснення, адже в його основі лежить розуміння міжнародної політики як сфери, структурованої нормами, ідентичностями, соціальними уявленнями та міжсуб'єктивними практиками (Wendt, 1999). Конструктивістська гіпотеза набуває вигляду: «Якщо ідентичність держави формується на основі мирного співіснування, то її зовнішньополітична стратегія буде орієнтована на багатосторонню взаємодію». Тут змінними виступають нелатентні категорії, такі як національна ідентичність або домінантні норми, що складно піддаються кількісній операціоналізації. Конструктивістська логіка причинності є не матеріальною, а соціальною, з акцентом на процесах конституювання суб'єктів через практики та дискурси (Checkel, 1998). Таким чином, гіпотези в межах цієї парадигми часто мають інтерпретативний, а не каузальний характер, і вимагають якісних методів аналізу – зокрема дискурс-аналізу, наративного картографування або процесуального слідкування.

Слід зазначити, що тип гіпотези визначається не лише парадигмою, але й методологічною стратегічністю дослідника: навіть у межах однієї школи можливе варіювання гіпотез від строгих каузальних моделей до описових або експланаторних припущень, залежно від рівня теоретичної абстракції, дослідницької цілі та емпіричного поля. Проте загалом, неореалізм тяжіє до формування універсалістських гіпотез із високим ступенем каузальності; лібералізм – до гіпотез середнього рівня, орієнтованих на взаємозалежність змінних у межах плюралістичних структур; конструктивізм – до гіпотез з відкритою логікою, що описують динаміку трансформацій у соціальному середовищі.

У цьому сенсі формулювання гіпотез не є механічним етапом дослідження, а інтелектуальною практикою, що закорінена у філософії науки, дослідницькій культурі та когнітивному стилі кожної теоретичної парадигми. Відтак здатність формулювати гіпотези, які відповідають парадигмальному контексту, є критерієм методологічної зрілості дослідника у полі міжнародних відносин.

У структурі наукового дослідження у сфері міжнародних відносин логічна узгодженість між поняттям, гіпотезою та емпіричним аналізом становить засадничий критерій наукової валідності та онтологічної достовірності дослідницької моделі. Умова валідного наукового знання передбачає, що поняття, які закладаються у теоретичний апарат, адекватно репрезентують досліджувані явища; що гіпотези, сформульовані на основі цих понять, відповідають логіці причинності; і що емпіричні інструменти здатні фіксувати релевантні змінні з достатнім рівнем точності (Adcock & Collier, 2001). У разі порушення цієї логічної тріади – наприклад, коли теоретичне поняття не має чіткої операціоналізації, або коли гіпотеза не впливає безпосередньо з концептуального апарату – дослідницьке знання набуває ознак концептуальної плутанини та методологічної дефективності.

Поняття як абстрактні інтелектуальні конструкції мають виконувати дві ключові функції: евристичну (розкривати структуру явища) та операціональну (дозволяти емпіричне вимірювання). У міжнародних відносинах, де ключові категорії – такі як "суверенітет", "легітимність", "сила", "норма", "глобальне врядування" – є глибоко нормативно навантаженими та контекстуально варіативними, логічна узгодженість між поняттям і гіпотезою потребує особливої уваги (Goertz, 2006). Наприклад, якщо поняття "гуманітарна інтервенція" не розмежовано від "воєнної агресії" у теоретичному апараті, то відповідна гіпотеза щодо її ефективності або впливу на стабільність буде методологічно хибною, оскільки її емпіричне втілення ґрунтуватиметься на семантично розмитій категорії.

Гіпотеза, у свою чергу, має виступати логічним наслідком концептуалізації: вона повинна не лише передбачати зв'язок між змінними, але й бути обґрунтованою у межах теоретичної рамки, що сформована із релевантних понять. У разі, якщо гіпотеза віддаляється від свого концептуального витoku або базується на інтуїтивному, а не теоретично виведеному припущенні, порушується когнітивна інтеграція дослідницької моделі (Gerring, 2012). Наприклад, припущення про те, що зростання кількості міжнародних організацій автоматично знижує рівень конфліктності в міжнародній системі, не є валідним, якщо поняття "організація" не було теоретично класифіковано за типами впливу – нормативним, економічним чи військовим.

Нарешті, емпіричний аналіз – тобто етап фактичної перевірки гіпотез за допомогою вимірювань – має бути інструментально сумісним з теоретичною основою дослідження. Це означає, що індикатори, які використовуються для вимірювання змінних, повинні мати концептуальну спорідненість з поняттями, які вони репрезентують (Collier, LaPorte & Seawright, 2012). Наприклад, якщо для вимірювання "м'якої сили" використовуються лише показники державного фінансування культурних програм, без врахування сприйняття цінностей або

культурного впливу, то валідність такого емпіричного дослідження буде поставлена під сумнів. Крім того, внутрішня логіка гіпотези повинна бути забезпечена відповідними методами аналізу: кореляційне дослідження не здатне підтвердити причинність без додаткових процедур, таких як процес-трейсинг або моделювання складних систем (Beach & Pedersen, 2019).

Таким чином, логічна узгодженість між поняттям, гіпотезою та емпіричним аналізом є не лише питанням методичної техніки, але і глибоко філософським завданням, що вимагає онтологічної чіткості, епістемологічної обґрунтованості та інструментальної дисципліни. У галузі міжнародних відносин, де концепти часто є ідеологічно навантаженими та політично чутливими, ця узгодженість стає критерієм наукової легітимності дослідницького продукту. Її дотримання дозволяє уникнути редукціонізму, забезпечити міждисциплінарну сумісність аналізу та сприяти кумулятивному розвитку знання у галузі.

У контексті методологічного осмислення наукових досліджень у галузі міжнародних відносин, проблема концептуальної розмитості та переопераціоналізації постає як ключова епістемологічна дилема, що значною мірою впливає на валідність, надійність і евристичну продуктивність аналітичного інструментарію. Міжнародна політика як об'єкт дослідження є гетерогенною, динамічною та багаторівневою реальністю, де концепти часто мають політично обумовлений, ідеологічно навантажений або міждисциплінарно варіативний характер. Унаслідок цього категоріальні конструкції, які використовуються для теоретичного осмислення міжнародних процесів – як-от "глобальне врядування", "стійкість", "м'яка сила", "суверенітет", "безпека" – часто позбавлені чітко окреслених аналітичних меж (Sartori, 1970). Така концептуальна розмитість (conceptual stretching) призводить до розбалансування між аналітичною амбіцією дослідження та його операційною реалізацією, що своєю чергою загрожує редукціонізмом або ж семантичною надмірністю.

Особливо небезпечною є ситуація, коли поняття із високим рівнем теоретичної абстракції механічно трансформуються у прості індикатори, які нібито є придатними для емпіричного вимірювання, але фактично редукують складність досліджуваного явища. Це явище, відоме як переопераціоналізація (over-operationalization), не лише спрощує концепт до межі його теоретичної невпізнаваності, а й загрожує логічною хибністю у формулюванні гіпотез, аналізі даних та інтерпретації результатів (Goertz & Mahoney, 2012). Наприклад, зведення "м'якої сили" до кількісного виміру витрат на культурні програми чи кількості освітніх віз без урахування суб'єктивного сприйняття, легітимності та привабливості ціннісного порядку держави – є прикладом грубої переопераціоналізації, яка підмінює реальний зміст концепту його сурогатом.

Додатково проблема концептуальної розмитості загострюється в умовах міждисциплінарного переносу понять, коли категорії, сформовані в межах однієї науки (наприклад, соціології або економіки), адаптуються до аналізу міжнародних відносин без належної теоретичної реінтерпретації. Це призводить до термінологічної плутанини, порушення категоріальної системності та порожнечі емпіричної референції, що унеможливорює фальсифікацію гіпотез або

відтворюваність результатів (Collier & Levitsky, 1997). Так, поняття "державна ефективність", імпортоване з політичної економії, часто вживається в дослідженнях без чіткого окреслення її структурних або функціональних компонентів, що створює серйозні перешкоди для емпіричного тестування пов'язаних із нею гіпотез.

Однією з відповідей на виклики концептуальної розмитості та переопераціоналізації є впровадження стратегії концептуальної декомпозиції (conceptual disaggregation), що передбачає розподіл складного поняття на більш вузькі, логічно взаємопов'язані підконструкти, кожен з яких може бути операціоналізований через валідні та надійні індикатори (Gerring, 1999). Такий підхід дозволяє зберегти багатовимірність теоретичного поняття без шкоди для емпіричної точності. Водночас варто наголосити на необхідності постійного діалогу між теорією та емпірикою: будь-яка операціоналізація повинна супроводжуватись рефлексією щодо того, чи дійсно індикатори репрезентують концепт у його теоретичному змісті, а не заміщають його зручними, але поверхневими параметрами.

У результаті, розв'язання проблем концептуальної розмитості та переопераціоналізації не може бути зведене до технічної вправи. Воно потребує глибокої теоретичної культури, розуміння епістемологічних засад дослідження та здатності аналітика критично осмислювати взаємозв'язок між термінами, гіпотезами та обраними методами аналізу. Лише за умови досягнення цієї методологічної свідомості можна забезпечити справді валідне, несуперечливе і кумулятивне знання у сфері досліджень міжнародних відносин.

Теоретична чіткість у дослідженнях міжнародних відносин виконує системоутворювальну функцію, що безпосередньо впливає на рівень наукової достовірності отриманих результатів. У контексті полідисциплінарної складності сучасного міжнародного знання, де концепти циркулюють між різними аналітичними школами, ідеологічними рамками та методологічними стратегіями, саме теоретична чіткість виступає запобіжником методологічної ентропії та концептуальної невизначеності (Van Evera, 1997). Вона забезпечує логічну структурованість дослідницької логіки, інтегруючи поняттєвий апарат, гіпотезогенез, дизайн дослідження та інтерпретацію емпіричних результатів у когерентну систему.

Чіткість теоретичної конструкції є запорукою концептуальної валідності – тобто відповідності між абстрактним поняттям і його емпіричним репрезентантом. У міжнародних відносинах, де використовуються такі складні категорії, як «сила», «вплив», «безпека», «легітимність» або «глобальне врядування», теоретична неокресленість цих понять породжує ризик аналітичної редукції або їхньої інтерпретаційної гібридизації (Sartori, 1970; Goertz, 2006). Відповідно, лише через чітке визначення змісту та меж поняття можна гарантувати його стабільну операціоналізацію, уникнути логічних суперечностей у формулюванні гіпотез і забезпечити внутрішню узгодженість дослідницької конструкції.

Крім того, теоретична чіткість є визначальним чинником фальсифікованості наукових тверджень, що становить один із фундаментальних

критеріїв науковості за Поппером. Якщо гіпотеза побудована на теоретичному концепті, зміст якого не є однозначним або містить термінологічні парадокси, її перевірка втрачає сенс, а емпіричні результати стають нефальсифікованими (Popper, 2005). Наприклад, у разі використання категорії «м'яка сила» без попередньої концептуалізації її джерел, механізмів впливу та типів репрезентації в зовнішньополітичному дискурсі, дослідження ризикує перетворитися на ілюзію вимірювання символічного феномену.

Теоретична чіткість також є умовою наукової кумулятивності – здатності нових досліджень спиратися на результати попередніх, зберігаючи єдину мову опису, спільний категоріальний апарат і методологічну спадковість. У цьому сенсі вона слугує механізмом інституціалізації знання в полі міжнародних студій, сприяючи формуванню загальноприйнятих аналітичних стандартів, що дозволяють інтегрувати результати досліджень у ширший теоретичний дискурс (King, Keohane & Verba, 1994). Натомість відсутність теоретичної чіткості призводить до термінологічної фрагментації, коли одні й ті самі феномени описуються за допомогою різних понять або, навпаки, одне й те саме поняття використовується для позначення різних явищ, що унеможливує порівняльний аналіз і верифікацію результатів.

Особливої актуальності теоретична чіткість набуває у контексті конфліктної аналітики, де термінологічна нечіткість може мати не лише академічні, але й політичні наслідки. Наприклад, використання понять «гібридна війна», «державна стійкість» чи «інформаційна безпека» в умовах сучасних загроз – таких як агресія з боку росії чи політична інтервенція авторитарних акторів – вимагає надзвичайно точної концептуалізації, оскільки нечіткість у цих категоріях призводить до хибних стратегічних рішень і нормотворчої невизначеності (Kaldor, 2013; NISS, 2022).

Таким чином, теоретична чіткість не є другорядною або суто технічною характеристикою дослідження – вона становить основу наукової добросесності, методологічної послідовності та епістемологічної легітимності. В умовах зростаючої складності міжнародної системи, інформаційної насиченості та фрагментації академічного простору, саме теоретична чіткість виступає як гарант когнітивного контролю над дослідницьким процесом і як передумова створення валідного, відтворюваного та порівняльного знання про глобальні політичні процеси.

У межах методологічної архітекτονіки дослідження міжнародних відносин гіпотеза виконує ключову функцію трансляції теоретичного знання у вимір емпіричної перевірки. Вона виступає інтелектуальним мостом, який поєднує абстрактну логіку теоретичної моделі з реаліями спостережуваного світу, надаючи структурну цілісність дослідницькому процесу (King, Keohane, & Verba, 1994). Гіпотеза не лише відображає передбачення, які випливають з теоретичних постулатів, а й задає рамки операціоналізації понять, спрямовує логіку збору та інтерпретації даних, а отже – визначає, що і як саме буде перевірено в реальному світі.

Теоретична модель – це абстрактна система взаємозв'язків між поняттями, які відображають механізми функціонування міжнародної політики. Ці поняття,

однак, є лише потенційно аналітичними до того моменту, поки вони не трансформуються в дослідницьку гіпотезу. Наприклад, поняття «міжнародна безпека», «гегемонія», «економічна взаємозалежність» або «інституційна легітимність» можуть бути центральними у теоретичних побудовах неореалізму, лібералізму чи конструктивізму, однак без відповідної гіпотези вони залишаються лише семантичними формами (Goertz, 2006). Лише через формулювання гіпотези теоретичні конструкції набувають конкретності: їх логічні зв'язки артикулюються як залежності між змінними, а абстрактні категорії – як елементи аналітичного тесту.

Функція гіпотези як мосту полягає у забезпеченні каузального, кореляційного або дескриптивного зв'язку між теорією та об'єктом емпіричного дослідження. У міжнародних відносинах це означає не просто передбачення певної поведінки акторів, а формулювання аналітичного твердження, яке можна верифікувати через відповідні індикатори. Так, гіпотеза типу: «Чим вищий рівень економічної взаємозалежності між державами, тим нижчою є ймовірність міждержавного конфлікту» – є конкретним проявом ліберальної теоретичної логіки (Oneal & Russett, 1999). Вона не лише відображає положення теорії, а й задає напрям для емпіричної перевірки: визначити рівень взаємозалежності, виміряти інтенсивність конфліктів, зіставити дані в діахронній або порівняльній перспективі.

У цьому контексті роль гіпотези полягає також у формалізації змісту понять через процес їхньої операціоналізації. Саме гіпотеза надає досліднику імпульс до визначення змінних – незалежної, залежної та контрольних – і відповідних методів аналізу, що в підсумку впливає на внутрішню логіку дослідження. Без гіпотези навіть добре розроблена теоретична модель ризикує залишитись суто спекулятивною або неінструментальною (Van Evera, 1997). У той же час, гіпотеза, яка не корелює з теоретичним підґрунтям, є методологічно хибною, оскільки несе в собі потенційну загрозу логічного розриву між концептуальним рівнем і рівнем вимірювання (Adcock & Collier, 2001).

Сучасна наука про міжнародні відносини демонструє різноманіття підходів до розуміння гіпотези як інструменту, що поєднує теоретичну інтерпретацію та емпіричне дослідження. Неореалізм тяжіє до формулювання детерміністичних або ймовірнісних гіпотез з високим рівнем узагальненості, лібералізм – до гіпотез середнього рівня, орієнтованих на міжсуб'єктні взаємодії та інституційні змінні, конструктивізм – до гіпотез, які слугують радше поясненням зміни норм або соціальної ідентичності, а не каузального прогнозування. В кожному з цих випадків гіпотеза залишається центральною точкою методологічного балансу між абстрактним і конкретним, між теоретичним і практичним, між філософським і емпіричним.

Отже, гіпотеза є не лише компонентом дослідницької процедури, але й епістемологічним вузлом, що структурує знання про міжнародну реальність. Вона конституює логіку дослідження, формує умови для перевірки теорій, і водночас дозволяє теорії адаптуватися до емпіричних обмежень. У цьому сенсі гіпотеза – не просто міст, а механізм трансляції наукової раціональності в політичну реальність.

Когнітивна карта дослідника є складною ментальною матрицею, яка структурує процес наукового пізнання через упорядкування понять, категорій і логічних зв'язків між ними. У дослідженнях міжнародних відносин, де політична реальність конституюється як множинна, полісистемна та поліцентрична, роль понять як базових когнітивних одиниць набуває особливої аналітичної ваги. Саме поняття визначають, які феномени будуть визнані релевантними для аналізу, які аспекти реальності будуть ігноровані, і яким чином буде сформульовано дослідницьку проблему (Gerring, 1999). Іншими словами, поняття слугують фільтрами реальності, що конструюють предмет дослідження ще до початку емпіричної роботи.

Когнітивна карта не є довільною сумою понять, а відображає внутрішню логіку парадигми, в межах якої діє дослідник. Теоретична традиція – неореалізм, ліберальний інституціоналізм, конструктивізм чи постструктуралізм – задає не лише набір вихідних категорій, а й тип відношень між ними: причинно-наслідкові, нормативні, інтерсуб'єктивні або ідеологічно детерміновані (Schmidt, 2008). Наприклад, у межах неореалістичної школи поняття «анархія», «державний інтерес» і «баланс сил» формують замкнену когнітивну конфігурацію, де поведінка держав пояснюється через структурні обмеження міжнародної системи (Waltz, 1979). Навпаки, конструктивізм оперує поняттями «норма», «ідентичність», «дискурс», де ключовими є не матеріальні змінні, а соціальна взаємодія, що породжує смисли. Таким чином, когнітивна карта визначає логіку пояснення, стиль аргументації та тип гіпотез, які вважаються допустимими в межах обраного дослідницького горизонту.

Крім того, поняття виконують функцію когнітивних орієнтирів, що дозволяють досліднику навігувати в складному інформаційному середовищі, формуючи структуру питань і напрям емпіричної перевірки. Концепти типу «міжнародна безпека», «стратегічна автономія», «глобальне врядування» чи «гібридна загроза» є не лише абстрактними категоріями, а й когнітивними вузлами, довкола яких організовується аналітичне моделювання (Goertz, 2006). Наприклад, вибір поняття «гібридна війна» як базового у дослідженні трансформує весь дослідницький дизайн: від постановки проблеми – через які інструменти здійснюється неконвенційна агресія – до визначення змінних, які вимірюють інформаційний вплив, кібербезпеку чи стійкість демократичних інституцій (NISS, 2022).

Теоретико-понятійна когнітивна карта також визначає рівень абстракції аналізу. Дослідник, який оперує поняттями макрорівня – «політичний режим», «світовий порядок», «гегемонія» – буде будувати дослідницьку стратегію навколо глобальних трендів і структурних закономірностей. Натомість фокус на мікропоняттях, таких як «національна ідентичність», «дискурсивна практика» чи «культурний нарратив», зумовить глибоку якісну аналітику, що базується на інтерпретації соціального сенсу. Відтак, саме поняття задають масштаб, інструментарій і методологічну чутливість дослідження.

У системному сенсі когнітивна карта виконує роль когерентної схеми, яка дозволяє інтегрувати емпіричні дані в загальну логіку теоретичного пізнання. Вона запобігає епістемологічній фрагментації, забезпечуючи зв'язок між

гіпотезою, теоретичним тлом та інтерпретацією результатів. У цьому сенсі дослідник не просто вимірює реальність, а «бачить» її крізь призму понять, які структуровано впорядковують аналітичний простір. Здатність до рефлексії над власною когнітивною картою є ключовою для формування теоретично свідомої аналітики, що не зводиться до інтуїтивних спостережень або технократичного збору даних, а транслює політичну реальність у концептуально упорядковане знання.

Парадигма в дослідженнях міжнародних відносин відіграє ключову роль у формуванні як змісту гіпотез, так і логіки операціоналізації теоретичних понять. Як цілісний епістемологічний каркас, парадигма визначає онтологічні припущення щодо природи міжнародної реальності, методологічні принципи наукового пізнання, допустимі форми пояснення та аналітичну логіку побудови гіпотез (Kuhn, 1970). Через призму парадигми здійснюється когнітивна фільтрація фактів, які вважаються релевантними, і формулювання питань, що заслуговують на дослідницьку увагу. Таким чином, парадигма задає не лише напрям аналітичного пошуку, а й рамки, у межах яких формуються гіпотетичні твердження та вибудовується операціональна структура дослідження.

У сфері міжнародних відносин домінування різних парадигм – таких як неореалізм, лібералізм, конструктивізм чи постструктуралізм – означає існування принципово різних підходів до побудови гіпотез. Наприклад, неореалістична парадигма, що базується на структурному детермінізмі та ієрархії потужності, передбачає гіпотези, спрямовані на верифікацію каузальних зв'язків між змінами у розподілі сили та конфліктною поведінкою держав (Waltz, 1979). Відповідно, об'єкти операціоналізації у цьому підході – такі як військові витрати, кількість озброєнь, наявність союзів – відображають матеріальні характеристики міжнародної системи, що піддаються кількісному вимірюванню. У той час як конструктивізм акцентує увагу на соціальній природі міжнародних відносин, нормативній структурі та ідентичності акторів, що зумовлює побудову гіпотез, орієнтованих не на причинність у класичному розумінні, а на логіку відповідності (March & Olsen, 1998). У цьому випадку об'єктами операціоналізації стають дискурсивні практики, інтерпретаційні рамки, символічні коди, які потребують якісного інструментарію, зокрема контент-аналізу, нарративного аналізу чи інтерпретативної реконструкції.

Парадигма не лише детермінує структуру гіпотези, а й впливає на рівень абстракції та метод операціоналізації понять. Ліберальна парадигма, наприклад, оперує категоріями інституцій, взаємозалежності, внутрішньополітичної структури, що зумовлює використання гіпотез середнього рівня складності, в яких абстрактні концепти – як-от «демократичність», «інституційна щільність» чи «відкритість економіки» – переводяться в операційні змінні через індикатори, що фіксуються в агрегованих емпіричних базах (Keohane & Martin, 1995). Водночас постструктуралізм категорично відкидає ідею уніфікованої операціоналізації, розглядаючи самі поняття як динамічні соціальні конструкції, що не підлягають стабільному вимірюванню. Тут гіпотеза розгортається як логічна інтерпретація, а не як засіб емпіричного тестування, і часто має форму критичного заперечення або деконструкції усталених уявлень (Ashley, 1984).

Отже, парадигма є не лише контекстом, у якому розгортається науковий аналіз, а й активним агентом у процесі формування знання. Вона визначає, що є науково легітимним, які гіпотези заслуговують на перевірку, які індикатори репрезентативні, а які – хибні редуції. Без розуміння парадигмального підґрунтя формування гіпотез та об'єктів операціоналізації дослідження ризикує стати концептуально неузгодженим, методологічно непослідовним і емпірично невалідним. У цьому сенсі, будь-яке дослідження міжнародних відносин є не лише аналітичним актом, а й проявом парадигмального вибору, що визначає всю логіку наукового пізнання.

Таким чином, у сфері досліджень міжнародних відносин операціоналізація понять і формулювання гіпотез є не технічним, а фундаментальним етапом наукового конструювання реальності. Складна природа міжнародного політичного простору, багаторівнева взаємодія акторів, а також глибока концептуальна насиченість теоретичних парадигм зумовлюють необхідність високої методологічної дисципліни на всіх етапах дослідницького циклу – від формулювання понять до розробки гіпотетичних конструкцій.

По-перше, обґрунтована операціоналізація понять трансформує абстрактні теоретичні конструкції на рівень змінних, що піддаються системному вимірюванню та аналітичному спостереженню. При цьому межі абстракції та семантична точність відіграють ключову роль у забезпеченні концептуальної валідності, а переопераціоналізація загрожує редуцією складних феноменів до поверхневих показників. Прецизійне окреслення змісту понять (як-от «суверенітет», «м'яка сила» чи «глобальне врядування») є не лише формальною процедурою, а онтологічною рамкою для подальшого дослідницького аналізу.

По-друге, формулювання гіпотез виступає структурним зв'язком між теоретичною моделлю та емпіричним аналізом. Види гіпотез – описові, пояснювальні, каузальні – відображають рівень абстракції та логіку наукового аргументу. У цьому контексті гіпотеза виконує роль когнітивного мосту, який конвертує парадигмальні уявлення у практичну дослідницьку рамку, придатну для тестування. Її структура (умова, змінні, зв'язок) є інструментом забезпечення логічної узгодженості й наукової інтерсуб'єктивності.

По-третє, концептуальна карта дослідника – як сукупність упорядкованих понять – визначає логіку аналітичного бачення і способи структуризації реальності. Через неї здійснюється фільтрація релевантної інформації, визначаються ключові змінні, параметри вимірювання та інтерпретаційні моделі. Саме поняттєва когерентність забезпечує когнітивну стабільність дослідження та знижує ризики методологічної фрагментації.

По-четверте, парадигма виконує не лише нормативну, а й аналітичну функцію, оскільки задає межі легітимності гіпотетичних тверджень і визначає типи змінних, допустимих до операціоналізації. Парадигмальний вибір визначає епістемологічну орієнтацію дослідника, структуру знання, формат аналітичної аргументації, а також способи концептуального моделювання міжнародної динаміки.

Отже, операціоналізація понять і формування гіпотез становлять цілісну методологічну систему, що поєднує абстрактні теоретичні передумови з

емпіричним виміром наукового пізнання. Саме в їхньому взаємозв'язку виявляється ступінь наукової раціональності дослідницької стратегії, її валідність, релевантність і здатність до реплікації в межах міждисциплінарного академічного середовища.

1.3. Порівняльний аналіз як метод дослідження міжнародних явищ

У методологічному арсеналі сучасної науки про міжнародні відносини порівняльний аналіз (comparative analysis) посідає центральне місце як евристичний інструмент виявлення структурних подібностей, політичних патернів та інституційних розбіжностей між державами, регіональними блоками та політичними культурами. Як міждисциплінарна дослідницька стратегія, компаративний підхід забезпечує глибину аналітичної рефлексії, дозволяючи трансцендувати лінійне каузальне мислення через порівняння багатовимірних змінних у різних просторово-часових контекстах (Landman, 2021).

Теоретичне осмислення порівняльного методу розпочинається з визнання неоднорідності міжнародного простору як системи, що функціонує у межах поліцентричної взаємодії акторів, норм та інституцій. Ця гетерогенність вимагає застосування методології, здатної фіксувати як типові, так і унікальні структурні особливості міжнародної динаміки. Порівняльний аналіз дозволяє здійснювати концептуалізацію феноменів через структуроване зіставлення, в якому змінні інституційної, політичної, культурної або ідеологічної природи виступають як аналітичні категорії. У цьому сенсі компаративістика не є лише технікою дослідження, а становить особливу епістемологічну рамку, що формує умови можливості пізнання міжнародної реальності (Collier, 1993; Sartori, 1970).

На відміну від дедуктивного теоретизування, яке часто оперує апріорними уявленнями про природу міжнародної системи, порівняльний підхід базується на імпліцитній онтологічній установці, що передбачає множинність реальностей, соціально сконструйованих у різних контекстах. Саме тому в компаративному аналізі важливим є не лише вияв подібностей, а й артикуляція відмінностей, які відображають різні конфігурації влади, політичної культури, стратегій зовнішньополітичного позиціонування. Це особливо актуально в епоху постглобалізму, коли ускладнення міжнародного порядку, розмиття нормативних центрів і зростання асиметричної взаємозалежності між акторами спричиняють необхідність тонкого, рефлексивного і контекстуалізованого порівняльного мислення (Zürn, 2018).

Класична методологія порівняння, закладена у працях Дж. С. Мілля, передбачала виявлення причинних залежностей через методи подібності та відмінності. У сучасному дискурсі міжнародних відносин ці евристичні засади трансформовано у складніші порівняльні стратегії, зокрема контрастивну типологізацію, багатокейсове дослідження (multi-case design) та логіку мікромакропорівнянь (George & Bennett, 2005). Важливо наголосити, що методологічна валідність порівняльного аналізу прямо залежить від коректності концептуальної операціоналізації та меж аналітичної релевантності кейсів. Саме

тому сучасна компаративістика наголошує на необхідності уникнення «контекстуальної пастки», застерігаючи від механічного перенесення змінних без урахування культурно-історичної специфіки досліджуваних об'єктів (Goertz, 2020).

Порівняльний аналіз в IR функціонує також як когнітивна альтернатива домінантним теоретичним парадигмам. Так, у протиставленні реалізму та лібералізму, або конструктивізму й неореалізму, компаративна стратегія дозволяє уникати догматизму парадигм і водночас забезпечує інструмент для виявлення синтетичних аналітичних категорій. Наприклад, порівняльне дослідження форм дипломатичного реагування на гібридні загрози в ЄС і НАТО відкриває простір для формування нових типологій безпекової поведінки, що не вкладаються у рамки класичних теорій сили чи інституціональної кооперації (Biscop, 2022).

У сучасному українському академічному дискурсі метод порівняння поступово долає спадщину позитивістської редукції і здобуває статус міждисциплінарної дослідницької матриці. Зокрема, у працях українських дослідників міжнародної політики фіксується зростання інтересу до порівняльного вивчення моделей зовнішньої політики, структур стратегічної культури, а також механізмів демократичного транзиту в контексті європейської інтеграції. Це відповідає загальній тенденції переосмислення компаративного підходу як не лише методології, а й способу мислення, здатного врахувати полісемію глобальних процесів, множинність нормативних систем і динаміку зміни режимів політичної раціональності.

Таким чином, порівняльний метод у теоретико-методологічному вимірі сучасних міжнародних досліджень постає не лише як засіб аналізу подібностей і відмінностей, а як інструмент критичного пізнання складного, багаторівневого й динамічного світу. Він формує дослідницьку оптику, що орієнтована на виявлення структурних конфігурацій, концептуальних меж і нормативних колізій у глобальній політиці. У цьому сенсі компаративний аналіз є невід'ємною частиною епістемологічного плюралізму дисципліни міжнародних відносин, що вимагає як строгості логіки, так і чутливості до контексту.

У теоретико-методологічному ландшафті сучасної науки про міжнародні відносини епістемологічні орієнтири визначають не лише засоби продукування знання, а й онтологічний статус самого об'єкта дослідження. Порівняльний метод, що здавна функціонує як фундаментальна евристична стратегія у соціальних науках, зазнав глибокої трансформації внаслідок еволюції епістемологічних парадигм – від класичного позитивізму до плюралістичних постпозитивістських підходів, що деконструюють уявлення про універсальність істини, об'єктивність знання та нейтральність дослідника. У контексті міжнародних відносин ця трансформація позначилася на самому розумінні порівняння як не просто техніки зіставлення, а складного процесу соціального конструювання смислів, категорій і політичної значущості (Jackson, 2011).

Позитивістська традиція, що домінувала в академічному дискурсі другої половини XX століття, спирається на уявлення про об'єктивно наявну міжнародну реальність, яка піддається емпіричному спостереженню, вимірюванню та формалізованому аналізу. Згідно з цією парадигмою,

порівняльний метод виконує функцію виявлення каузальних зв'язків між незалежними й залежними змінними, що дозволяє будувати узагальнювані теоретичні моделі та передбачати поведінку міжнародних акторів (King, Keohane, & Verba, 1994). Така логіка компаративного дослідження відповідає ідеалам верифікації, кумулятивності та наукового реалізму, згідно з якими соціальна дійсність у міжнародних відносинах розглядається як незалежна від суб'єкта пізнання структура, що функціонує за детермінованими закономірностями (Moses & Knutsen, 2019).

Проте вже з кінця 1980-х років, у межах так званого «третього великого дебату» в теорії міжнародних відносин, відбувається радикальний зсув у бік постпозитивістських епістемологій, які ставлять під сумнів універсалістські претензії позитивізму. Ці підходи – конструктивізм, постструктуралізм, феміністська теорія, постколоніальні студії – акцентують увагу на соціальній обумовленості знання, контекстуальній природі понять і дискурсивних механізмах виробництва істини. У такій оптиці порівняльний метод більше не є лише нейтральною процедурою, що виявляє подібності й відмінності між феноменами, а виступає як інструмент впорядкування політичного світу відповідно до певного нормативного бачення та аналітичної оптики (Zalewski & Enloe, 2011).

Конструктивістський підхід, наприклад, виводить порівняльний аналіз з-під домінування змінних і моделей, натомість пропонуючи інтерпретативне зіставлення смислових структур, ідентичностей та нормативних уявлень, що лежать в основі міжнародної поведінки (Wendt, 1999). Тут порівняння передбачає аналіз того, як різні суспільства інтерпретують концепти «суверенітет», «загроза», «безпека» чи «глобальний порядок» – і як ці інтерпретації впливають на їхню зовнішньополітичну стратегію. Таким чином, об'єктом порівняння стають не тільки інститути чи політичні практики, а й глибоко закорінені дискурсивні матриці, які продукують ці практики як «нормальні» або «раціональні» (Fierke, 2015).

Постструктуралізм радикалізує цей епістемологічний поворот, наголошуючи, що будь-яке порівняння є актом включення/виключення, що передбачає встановлення меж значущості, ієрархії смислів і символічної влади. Згідно з цією логікою, порівняння не є аполітичною дією, а завжди вже є політично ангажованою процедурою, вмонтованою в ширші режими знання та влади (Campbell, 2007). Відповідно, порівняльна методологія не повинна приховувати свою нормативність, а має відкрито рефлексувати над власними аналітичними передумовами та етичними наслідками.

У цьому епістемологічному спектрі розгортається й сучасна українська наукова дискусія щодо переосмислення компаративного методу в дослідженнях міжнародної політики. У межах академічної інтеграції до західного простору знання українські дослідники дедалі частіше вдаються до постпозитивістських підходів, застосовуючи дискурсивний аналіз, фрейм-аналіз, наративний метод у межах порівняння зовнішньої політики, ідентичностей та міжнародних стратегій. Відхід від суто формалізованої логіки аналізу сприяє формуванню більш складної, гнучкої та чутливої до контексту компаративістики, що

відповідає викликам поляризованої, фрагментованої та нормативно конфліктної глобальної системи.

Отже, епістемологічний перехід від позитивізму до постпозитивістських підходів докорінно змінює розуміння порівняльного методу в міжнародних дослідженнях. Він трансформує його з інструменту нейтрального аналізу на метод критичного інтерпретативного пізнання, де реальність постає не як об'єктивна даність, а як соціально сконструйована множинність. У цьому сенсі порівняльний підхід постає не лише як техніка, а як складна аналітична стратегія, що вимагає глибокої епістемологічної свідомості, рефлексивної етики та здатності до міжпарадигмального діалогу.

У політичній науці порівняльний метод є однією з ключових когнітивних стратегій, однак його епістемологічна функціональність і концептуальна спрямованість зазнає істотних модифікацій залежно від дослідницького поля – міжнародних відносин (IR) або компаративної політології. Незважаючи на спільне коріння в класичній політичній філософії, ці дві піддисципліни формувалися як відносно автономні дослідницькі парадигми, що породжують принципово різні типи порівняння, об'єкти аналізу та теоретичні амбіції. Розмежування між компаративною політологією та IR є не лише предметом академічного структурування дисципліни, а й виявом глибших епістемологічних і методологічних відмінностей у підходах до пізнання політичної реальності (Hall & Taylor, 2013; Dunne, Kurki, & Smith, 2021).

Компаративна політологія, що історично розвивалася в межах вивчення національних політичних систем, орієнтована на систематичне порівняння внутрішньополітичних інституцій, режимів, форм правління, типів політичної культури та моделей демократизації. Її аналітична рамка, як правило, фокусується на піднаціональному або національному рівні, де основними одиницями порівняння виступають держави, уряди або політичні системи (Lijphart, 2012). У цьому контексті порівняльний метод в компаративній політології функціонує як інструмент ідентифікації регулярностей, якісних відмінностей або каузальних механізмів у межах чітко структурованих політичних об'єктів. Він часто базується на статистичному аналізі великих масивів даних, типологіях режимів (наприклад, демократичні/авторитарні), та використанні змінних, що легко операціоналізуються (Landman, 2021).

На противагу цьому, у сфері міжнародних відносин порівняльний підхід вбудований у специфічну онтологію, де держави вже не просто є об'єктами політичного аналізу, а виступають як взаємодіючі актори у системі без формального центру влади. IR не оперує фіксованими, ізольованими системами, як це часто робить компаративна політологія, а натомість функціонує у полі асиметричної міждержавної взаємодії, глобальних норм, стратегічної поведінки та поліцентричної конфліктності (Waltz, 2010). Як наслідок, у міжнародних дослідженнях порівняння рідко зводиться до прямого зіставлення двох або більше «чистих» одиниць. Замість цього воно використовується для аналізу варіативності реакцій акторів у схожих міжнародних контекстах, різниць у стратегіях адаптації до глобальних викликів, або ж для ідентифікації патернів міжнародної поведінки в умовах структурної анархії (Bennett & Checkel, 2015).

Ключова відмінність полягає також у характері змінних і рівнях аналізу. Якщо у компаративній політології змінні зазвичай локалізовані у внутрішньополітичному полі – конституційні механізми, партійні системи, рівень економічного розвитку – то в IR ці змінні мають міжсистемний або наднаціональний характер: розподіл потужності в міжнародній системі, характер альянсів, ступінь інтегрованості до глобальних інституцій. Відповідно, порівняльний аналіз у IR значною мірою оперує складними, латентними концептами – як-от «нормативна сила» (normative power), «глобальна легітимність», «системна стабільність» – які не піддаються прямому вимірюванню і потребують високого рівня концептуальної рефлексії (Manners, 2002; Zürn, 2018).

Додаткову складність становить те, що в IR об'єкти порівняння є менш стабільними, ніж у компаративній політології. Національні політичні системи, навіть у кризові періоди, мають більший ступінь інституційної впорядкованості, аніж міжнародна система, в якій структура постійно перебуває в стані флуктуації. У результаті порівняльний метод у міжнародних відносинах вимагає більшої гнучкості, аналітичної умовності й відкритості до міжпарадигмального діалогу. Наприклад, спроби порівняльного аналізу політики безпеки країн Балтії та країн «Глобального Півдня» неможливі без врахування контекстуальних параметрів, історичних травм, постколоніальних унаочень та асиметричної залежності від західних інституцій (Acharya, 2014).

Ще одним критично важливим параметром розмежування є ідеографічна спрямованість. У компаративній політології часто превалює прагнення до створення узагальнювальних теорій і моделей, які мають пояснювальну силу у множині кейсів. Натомість в IR порівняльний аналіз нерідко набуває інтерпретативного, контекстуального й навіть емпатичного характеру – зокрема, у дослідженнях зовнішньополітичної ідентичності, нормотворчих практик або стратегічного наративу держави (Steinmetz, 2010). У таких випадках дослідник не просто зіставляє політики чи дії, а прагне осягнути змістовні горизонти, в межах яких ті чи інші дії отримують смислове та моральне виправдання в очах внутрішнього або зовнішнього аудиторіуму.

Таким чином, хоча обидві дисципліни – компаративна політологія та міжнародні відносини – активно використовують порівняльний метод, його епістемологічна функція, аналітична щільність та об'єктне наповнення відчутно різняться. У компаративній політології він виступає інструментом формалізованого пояснення внутрішніх політичних варіацій, тоді як в IR – це радше стратегія інтерпретації складної, багаторівневої, асиметричної і динамічної глобальної взаємодії. Ця відмінність засвідчує потребу у глибокому методологічному усвідомленні того, що сам акт порівняння не є універсальним – він завжди контекстуально зумовлений онтологічними припущеннями дисципліни, парадигмальними обмеженнями та нормативними орієнтирами дослідника.

У структурі порівняльного дослідження в політичній науці методи найменшої (Most Similar Systems Design – MSSD) та найбільшої відмінності (Most Different Systems Design – MDSD), вперше концептуалізовані Джоном

Стюартом Міллем, а згодом адаптовані Арендом Лайпхартом до потреб сучасної компаративної політології, виступають як аналітичні інструменти верифікації каузальних зв'язків у складному політичному середовищі. Їхня методологічна евристика особливо актуалізується у контексті досліджень міжнародних відносин (IR), де множинність змінних, багаторівневисті акторів та структурна контингентність глобальної системи створюють перешкоди для лінійного каузального моделювання. Попри свій класичний характер, ці методи зберігають евристичну продуктивність у контекстуалізованих міждержавних порівняннях, слугуючи як інструмент деконструкції або підтвердження гіпотез щодо схожих або діаметрально протилежних політичних структур, стратегічних рішень чи моделей поведінки держав (Anckar, 2014).

Метод найменшої відмінності (MSSD), у своїй основі, передбачає порівняння кейсів, які подібні за більшістю незалежних змінних, але різняться за однією залежною змінною. Цей підхід дає змогу ідентифікувати причинний фактор, що зумовлює цю відмінність, за умови контролю за рештою параметрів (Lijphart, 2012). Наприклад, у дослідженні зовнішньополітичної поведінки країн Балтії, які мають спільну історичну спадщину, порівнювані економічні параметри та однакову геополітичну належність до ЄС і НАТО, можна ізольовано дослідити відмінності в їхній стратегії кібербезпеки як результат різного рівня інституційного розвитку сектору національної безпеки або відмінностей у внутрішньополітичному лідерстві (Tikk & Kaska, 2013).

Метод найбільшої відмінності (MDSD), натомість, базується на зіставленні кейсів, які відрізняються майже за всіма змінними, але демонструють схожість у ключовому залежному результаті. Така модель дозволяє виявити спільну незалежну змінну, що пояснює наявність ідентичного результату в умовах інакших системних характеристик. Наприклад, схожі політичні реакції на енергетичну кризу 2022–2023 років з боку таких відмінних за політичним режимом, соціоекономічним розвитком і регіональною ідентичністю країн, як Франція та Південна Корея, можуть бути пояснені системною залежністю від глобальних енергетичних ринків і структурною необхідністю збереження стратегічної автономії в умовах нової архітектури глобального розподілу ресурсів (Youngs, 2023).

У контексті міжнародних відносин використання MSSD і MDSD вимагає врахування низки обмежень, зокрема, пов'язаних із проблемою еквівалентності понять у різних політичних культурах, складністю операціоналізації залежних змінних, а також ризиком хибної каузальності. Крім того, структурна мінливість міжнародної системи, на відміну від відносної стабільності внутрішніх політичних режимів, знижує передбачуваність результатів та посилює роль контингентності. Це змушує дослідника інтегрувати до порівняльної моделі інші методологічні стратегії: процес-трейсинг, каузальну картографію, логіку контрфактичного аналізу (Beach & Pedersen, 2019).

Попри зазначені виклики, обидва методи залишаються інструментами високої евристичної цінності, особливо у тих дослідженнях, де порівняння має на меті не просто ідентифікацію змінних, а глибоку теоретичну рефлексію над політико-структурними подібностями та відмінностями в умовах

глобалізованого й поліваріантного міжнародного середовища. У сучасному академічному дискурсі вони дедалі частіше застосовуються у гібридному форматі, поєднуючись із критичними або конструктивістськими підходами, що дозволяє підвищити глибину аналізу і водночас уникнути редукціонізму, притаманного класичній формалізованій компаративістиці (Gerring, 2017; Kurki & Wight, 2013).

Таким чином, методи найменшої та найбільшої відмінності, попри свою концептуальну витриманість і класичність, залишаються релевантними у методологічному інструментарії порівняльних досліджень у сфері міжнародних відносин. Їхнє застосування дозволяє не лише верифікувати гіпотези щодо природи міжнародної поведінки, а й здійснювати складну аналітичну реконструкцію взаємозалежностей, інституційних траєкторій та стратегічних інваріантів у межах мінливого й фрагментованого глобального порядку.

Порівняльні дослідження в галузі міжнародних відносин дедалі частіше конструюються в межах напруги між двома методологічними підходами – кейс-орієнтованим (case-oriented comparison) та змінно-орієнтованим (variable-oriented comparison), які репрезентують відмінні епістемологічні та логіко-структурні парадигми аналізу. Обидві стратегії, хоча й спрямовані на виявлення подібностей і відмінностей між політичними явищами, істотно розрізняються за своєю аналітичною логікою, метою дослідження, операціоналізацією понять та типами виведених теоретичних узагальнень. Ці відмінності набувають особливої значущості в контексті аналізу складної й поліцентричної архітектури міжнародної взаємодії, де структурна багаторівневість і культурна гетерогенність ускладнюють спроби універсалізації знань (Gerring, 2017; George & Bennett, 2005).

Кейс-орієнтований підхід ґрунтується на логіці контекстуального аналізу обмеженої кількості глибоко описаних випадків (case studies), з акцентом на розкриття внутрішньої структури, каузальних механізмів та історичної послідовності подій у кожному окремому кейсі. У такому підході дослідницький інтерес зосереджується на ідентифікації унікальних конфігурацій факторів, які формують специфіку поведінки актора в певному політичному чи міжнародному контексті. Методологічна цінність кейс-орієнтованого порівняння полягає у здатності до інтерпретації складних і багатовимірних процесів, які не піддаються редукції до абстрактних змінних. Наприклад, у порівняльному аналізі зовнішньої політики Туреччини та Ізраїлю на Близькому Сході, ключову роль відіграють дискурсивні структури, ідентичності, регіональні амбіції, які не можуть бути адекватно зведені до універсальних змінних без втрати аналітичної глибини (Smith, Hadfield, & Dunne, 2016).

З іншого боку, змінно-орієнтований підхід тяжіє до логіки дедуктивної перевірки гіпотез через аналіз великої кількості спостережень, що дозволяє виявити статистичні кореляції між змінними. У цій моделі дослідник формулює чітко визначені змінні (незалежні, залежні, контрольні), які підлягають стандартизованому вимірюванню та порівнянню на основі великого масиву даних (Landman, 2021). Такий підхід домінує в кількісній компаративістиці, особливо в дослідженнях глобального управління, воєнних конфліктів,

економічної взаємозалежності та інтеграційних процесів. Наприклад, аналіз впливу членства в міжнародних організаціях на ймовірність участі держав у збройних конфліктах передбачає порівняння великої вибірки країн з контрольованим набором змінних, таких як рівень ВВП, тип політичного режиму чи історія попередніх конфліктів (Russett & Oneal, 2010).

У сфері міжнародних відносин обидва підходи мають свої методологічні сильні сторони та водночас вразливості. Змінно-орієнтоване порівняння дозволяє створювати узагальнення, які потенційно мають вищу зовнішню валідність, однак часто стикається з проблемою надмірної абстракції, втрачаючи контекстуальну глибину і смислову насиченість аналізованих явищ. Натомість кейс-орієнтований підхід дає змогу зануритися в конкретику політичного процесу, однак іноді обмежений у здатності до кумулятивного накопичення знання або його перенесення на інші випадки (Beach & Pedersen, 2019). Крім того, в IR кейс-орієнтоване порівняння дозволяє враховувати «м'які» змінні – ідентичність, культуру, дискурс, наративи – які складно квантифікувати, проте є критично важливими для розуміння стратегічного мислення міжнародних акторів (Fierke, 2015).

Існує також тенденція до інтеграції обох моделей у рамках змішаних методів, коли дослідження розпочинається з кейс-орієнтованої реконструкції подій, після чого результати переводяться в набір змінних для подальшого тестування в ширшій вибірці. Така стратегія дає змогу подолати розрив між ідеографічним і номотетичним пізнанням, об'єднуючи глибину опису з узагальнювальним потенціалом. Наприклад, в аналізі гібридних загроз, дослідник може детально вивчити кейс кібервтручання в Естонії (2007), а потім порівняти його з подібними кейсами в Україні чи США, виокремивши спільні змінні, що пояснюють вразливість до такого типу загроз (Kaska, 2020).

Таким чином, вибір між кейс-орієнтованим і змінно-орієнтованим підходами в міжнародних дослідженнях не є питанням методологічного дуалізму, а радше стосується дослідницької мети, природи об'єкта, теоретичної рамки та рівня аналізу. Обидві стратегії мають право на існування як у межах класичних емпіричних моделей, так і в рамках критичних, конструктивістських та постпозитивістських парадигм. Здатність методологічно поєднувати аналітичну чіткість із чутливістю до контексту визначає якість порівняльного дослідження в умовах дедалі більшої складності глобального середовища та зростаючого значення нелінійних і багаторівневих взаємодій.

У сучасному теоретико-методологічному дискурсі міжнародних відносин вивчення зовнішньої політики дедалі більше тяжіє до порівняльної операціоналізації, що дозволяє дослідникам не лише виявляти закономірності, але й деконструювати глибинні механізми політичного вибору держав у контексті глобального середовища. Порівняльні моделі у цьому сегменті дослідження виступають не лише як аналітичні інструменти, а й як епістемологічні конструкти, які задають рамки мислення про взаємозв'язки між структурами, агентами, інституційною пам'яттю, зовнішньополітичним нарративом і регіональними чи світовими детермінантами (Hudson et al., 2021). Еволюція таких моделей вказує на перехід від суто державоцентричного, реалістичного

розуміння зовнішньої політики до більш складних, багаторівневих пояснень, які враховують і внутрішні політичні, і когнітивні, і соціокультурні чинники.

Однією з найвпливовіших у порівняльному аналізі зовнішньої політики є модель аналізу на рівнях – так звана *levels of analysis approach*, започаткована ще Кеннетом Уолтцем, однак адаптована й розширена сучасними неореалістами, конструктивістами й прихильниками теорій зовнішньополітичного прийняття рішень. Вона передбачає аналіз зовнішньої політики через призму трьох рівнів: системного (структурного), національного (внутрішньополітичного) та індивідуального (особистість лідера), що дозволяє проводити як вертикальні, так і горизонтальні порівняння між державами (Waltz, 2010; Fearon, 2020). Цей підхід відкриває можливість для аналітичної диференціації: скажімо, однаковий міжнародний тиск у вигляді санкцій може призвести до протилежних зовнішньополітичних рішень залежно від типу політичного режиму, когнітивних особливостей керівництва або ступеня автономії зовнішньої політики від внутрішньої опозиції (Allison & Zelikow, 2019).

У межах більш сучасної компаративної рамки ключове значення набуває модель *Foreign Policy Analysis (FPA)*, яка, на відміну від системних теорій, концентрується на процесуальній природі прийняття рішень, інституційних механізмах, ролі бюрократії, впливі неформальних мереж, стратегічних наративів і навіть психологічних характеристиках політичних еліт (Hudson, 2014). Ця модель особливо ефективна у дослідженнях малих і середніх держав, зовнішньополітична поведінка яких не може бути повністю пояснена системним тиском або балансуванням потужностей. У цьому контексті порівняльний аналіз, зокрема, між зовнішньою політикою Литви, Грузії та України, дозволяє виявити роль історичної травми, національної ідентичності та інституційного дизайну у формуванні проактивних або реактивних моделей міжнародної поведінки.

Ще однією перспективною моделлю є конструктивістська порівняльна перспектива, яка наголошує на дискурсивній природі зовнішньої політики та трактує її як процес соціального конструювання смислів, норм і ідентичностей. У межах такої оптики зовнішньополітичні практики держав не зумовлені лише матеріальними умовами, а витворюються через міжсуб'єктивні уявлення, політичні міфи, наративи та образи «Іншого». Наприклад, компаративний аналіз зовнішньої політики Польщі та Угорщини щодо ЄС та НАТО демонструє суттєву варіативність у інтерпретації європейських норм та національного суверенітету, що формується не стільки інституційними відмінностями, скільки відмінностями у домінуючих дискурсах легітимності (Zaiotti, 2011; Kurki & Wight, 2013).

Особливе місце у порівняльному аналізі зовнішньої політики посідає модель *role theory*, яка пояснює міжнародну поведінку держав через призму виконання певних рольових очікувань у глобальному чи регіональному порядку. Цей підхід дозволяє зіставляти держави, виходячи з того, які міжнародні ролі вони собі приписують (напр. «гарант безпеки», «медіатор», «опозиціонер Заходу») та яким чином ці ролі взаємодіють із внутрішньою ідентичністю та зовнішнім визнанням. Порівняльне вивчення стратегічних документів Туреччини, Ірану та Ізраїлю, наприклад, дає змогу реконструювати різні моделі

рольової поведінки на Близькому Сході, що, у свою чергу, корелює з конфліктною щільністю регіону та асиметрією очікувань (Thies & Breuning, 2022).

У підсумку, порівняльні моделі у вивченні зовнішньої політики не зводяться до одномірного зіставлення дій держав у зовнішньому середовищі, а передбачають комплексну реконструкцію багаторівневих, контекстуально обумовлених і дискурсивно сформованих процесів прийняття рішень. Їх інтеграція в аналітичний інструментарій дослідника дозволяє вийти за межі нормативного реалізму або формальної інституціоналістики та здійснювати більш гнучке, теоретично насичене та емпірично вкорінене тлумачення міжнародної поведінки. У цьому контексті порівняльний аналіз стає не лише методом, а й формою критичного мислення про політику, що існує у множині можливих світів.

Порівняльний аналіз у галузі міжнародних відносин виступає методологічно гнучким і концептуально ємним інструментом, здатним виявляти закономірності, варіативність та асиметрії в політичній поведінці держав і наднаціональних утворень. Його евристична цінність особливо проявляється в дослідженнях політик безпеки, стратегій розвитку та режимів урядування – сферах, де аналітична щільність та міждисциплінарна синтетичність є критично важливими для формування релевантних теоретичних узагальнень і практичних рекомендацій. У цьому контексті порівняння виступає не лише як засіб ідентифікації відмінностей, а як методологічна технологія конструювання знання про глобальні трансформації, інституційні траєкторії та регіональні специфіки (Landman, 2021; Börzel & Risse, 2016).

У сфері політик безпеки компаративний підхід дозволяє проаналізувати різні моделі організації оборонного сектора, механізми цивільного контролю над збройними силами, кібербезпекову архітектуру та стратегічні відповіді на транснаціональні загрози. Зіставлення політик безпеки в державах Балтії, Скандинавії та Центрально-Східної Європи засвідчує, що попри схожу геополітичну вразливість, рівень інституційної стійкості, доктринальні засади оборонного планування та ступінь інтегрованості в євроатлантичні структури істотно відрізняються. Це дає підстави говорити про існування відносно автономних безпекових парадигм, зумовлених історичною пам'яттю, ідентичнісними конструкціями та політичними культурами (Bueger & Stockbruegger, 2021). Наприклад, концепція "тотального захисту" в Швеції функціонує не лише як інституційна доктрина, а як елемент колективної ідентичності, що ускладнює просте перенесення її елементів до інших держав із відмінною політичною соціалізацією (Björkdahl & Svensson, 2019).

У сфері стратегій розвитку компаративний аналіз дозволяє виявляти патерни успішного або провального реформування, варіативність моделей модернізації, особливості державного втручання в економіку, роль міжнародних фінансових інституцій та механізми інклюзивності. Наприклад, зіставлення політик розвитку в країнах Південно-Східної Азії та пострадянського простору демонструє радикальну відмінність у темпах і якості структурних трансформацій, що пов'язано з типом бюрократії, стабільністю політичних інститутів, рівнем корупції та гнучкістю в адаптації до глобальних економічних

циклів (Fukuyama, 2013; Stubbs, 2020). У цьому контексті порівняння не зводиться до механічного вимірювання ВВП чи індексів конкурентоспроможності, а передбачає складну концептуалізацію таких категорій, як "розвиток", "сталий розвиток", "інституційна спроможність", що значною мірою залежать від аналітичної рамки дослідника (Evans & Huber, 2019).

У свою чергу, порівняльне вивчення режимів урядування уможливило аналіз моделей взаємодії між державою, суспільством і ринком, ступеня відкритості політичних систем, рівня інклюзивності та транспарентності, а також ефективності політик у сфері прав людини, верховенства права та участі громадян. У сфері міжнародних відносин це має безпосередній зв'язок із легітимністю зовнішньої політики, здатністю держав до укладання коаліцій, участі в регіональних інтеграційних процесах та виробництва глобальних норм (Gisselquist, 2014). Зокрема, компаративний аналіз урядування в країнах Західних Балкан, Східного партнерства та Північної Африки демонструє, як формальні демократичні інститути не гарантують ефективного врядування, тоді як авторитарно-гібридні режими можуть проявляти відносну спроможність до забезпечення базової стабільності. Це ставить під сумнів нормативну одновимірність концептів демократії та державної ефективності, закликаючи до багатовимірного аналітичного підходу (Grindle, 2017).

Застосування порівняльного аналізу в зазначених сферах посилюється у зв'язку з актуалізацією викликів глобального урядування, поляризації міжнародного середовища, ескалації конфліктів та екологічної невизначеності. Він дозволяє не лише структурувати емпіричні дані, а й критично рефлексувати щодо обмежень універсалізму, колоніальності знання та епістемічної ієрархії між «центрами» і «периферіями» глобального порядку. Таким чином, порівняльний підхід у міжнародних відносинах трансформується з інструменту аналізу в форму політичної критики та емансипації аналітичного мислення в умовах гетерогенного світу.

У системі сучасних міжнародних відносин міжнародні організації, військово-політичні альянси та інтеграційні блоки функціонують як ключові актори транснаціонального управління, багаторівневої співпраці та структурного балансування влади. У межах порівняльного аналізу вони розглядаються не лише як інституційно-організаційні структури, а як складні соціальні системи з унікальною нормативною архітектурою, внутрішньою логікою функціонування та політико-ідеологічними наративами, що формують їхню зовнішню проекцію. Компаративна методологія дає змогу зіставляти ці утворення за критеріями інституційної щільності, рівня інтегрованості, формами делегації суверенітету, механізмами прийняття рішень, нормативним впливом, а також здатністю до адаптації в умовах поліструктурного глобального порядку (Rittberger et al., 2019; Börzel & Zürn, 2021).

Один із центральних аспектів компаративного аналізу – це порівняння моделей регіональної інтеграції, що репрезентовані різними блоками: Європейським Союзом (ЄС), АСЕАН, Африканським Союзом (АС), МЕРКОСУР тощо. ЄС традиційно виступає парадигмальним прикладом «глибокої» інтеграції з високим рівнем правової консолідації, вертикальною інституційною

структурою та наднаціональним режимом прийняття рішень. У свою чергу, АСЕАН реалізує модель «м'якого інституціоналізму» з консенсусною дипломатією, що базується на принципі невтручання, політичному плюралізмі та повазі до національного суверенітету, утворюючи унікальну форму інтергуманної взаємодії без жорсткої бюрократизації (Jetschke & Murray, 2012). Порівняльна перспектива дозволяє висвітлити не тільки відмінності у ступені інтеграції, а й глибші ідеологічні, цивілізаційні та історико-культурні чинники, які визначають напрямки і логіку розвитку цих організацій.

У сфері безпеки особливе значення має порівняння військово-політичних альянсів, таких як НАТО, ОДКБ (що де-факто втратила суб'єктність), АУКУС або новітні ситуативні коаліції в Індо-Тихоокеанському регіоні. У межах аналізу можна зіставляти ступінь формалізованості взаємозобов'язань, характер колективних гарантій, механізми оперативного реагування, технологічну інтеграцію сил, а також символічні виміри стратегічного партнерства. НАТО, зокрема, демонструє унікальний рівень інституціональної адаптивності, будучи здатним до стратегічного оновлення через концептуальні документи – як, наприклад, Стратегічна концепція 2022 року, яка переосмислює загрози в контексті кібербезпеки, зміни клімату та ревізійнізму авторитарних держав (НАТО, 2022). Порівняння з АУКУС демонструє зміну парадигми – від формальних альянсів до інноваційних безпекових партнерств, орієнтованих на технологічну синергію та стратегічну автономію в умовах зростаючої конкуренції США й Китаю (Reynolds, 2022).

Особливу увагу у компаративних дослідженнях заслуговує феномен міжрегіональних організацій, які функціонують на перетині глобального та регіонального рівнів. Наприклад, Південний світ, представлений Глобальним Півднем у G77, BRICS та нових формах Південь-Південь співпраці, демонструє альтернативні моделі інституціоналізації, де пріоритет надається не правовій консолідації, а політичній солідарності, асиметричній взаємозалежності й контрґегемонній риториці. Це відрізняє їх від класичних моделей інтеграції, притаманних глобальному Півночі, де домінує нормативний порядок і бюрократична логіка управління (Acharya, 2018; Stephen & Zürn, 2020).

Порівняльний аналіз також дозволяє оцінити ефективність міжнародних організацій за такими показниками, як ступінь імплементації рішень, відповідність норм інтересам учасників, механізми моніторингу та санкцій, а також здатність до реформування. Зіставлення інституційної ефективності СОТ, ООН, МВФ та інших багатосторонніх утворень засвідчує, що формальна універсальність не завжди корелює з фактичною ефективністю, а демократичність процедур не гарантує результативності. Так, численні кризи функціональності ООН або СОТ викривають конфлікт між універсалістською логікою нормотворення і фрагментованою структурою глобальної влади, де великі держави часто блокують колективні рішення з міркувань власного інтересу (Deitelhoff & Zimmermann, 2020).

Таким чином, порівняльний аналіз міжнародних організацій, альянсів та інтеграційних блоків не лише сприяє глибшому розумінню структурної складності глобального порядку, а й дозволяє ідентифікувати моделі адаптації,

резистентності, легітимації та політичної соціалізації, притаманні тим чи іншим організаційним конфігураціям. У добу транснаціональної взаємозалежності та геополітичної турбулентності такий аналіз набуває дедалі більшої актуальності як для академічного дискурсу, так і для прикладного політичного прогнозування.

У структурі сучасного міжнародного порядку, що дедалі більше набуває ознак поліцентричності, фрагментації і нормативного плюралізму, міжцивілізаційні, культурні та ідеологічні порівняння виступають не лише аналітичним інструментом, а й важелем критичного осмислення глобальної динаміки влади, ідентичності та смислів. У цьому контексті порівняльний аналіз не обмежується пошуком подібностей і відмінностей між політичними режимами чи інституційними конфігураціями, а виходить на рівень глибоких культурних кодів, світоглядних парадигм та ідеологічних проєкцій, що визначають рамки легітимності, політичної раціональності та уявлень про справедливий світопорядок (Acharya, 2018; Katzenstein, 2010). Такий підхід вимагає багатовимірної епістемології, здатної враховувати не лише матеріальні, а й символічні, дискурсивні та когнітивні аспекти міжцивілізаційної взаємодії.

У постгегемонному світі, де західноцентричні парадигми втрачають монополію на інтерпретацію глобального порядку, міжцивілізаційні порівняння дедалі більше застосовуються для аналізу конфліктів, що мають глибоко вкорінені культурно-ціннісні причини. Теоретична модель «зіткнення цивілізацій» Гантінгтона (яка хоча й зазнала широкої критики) стала точкою відліку для цілого спектра досліджень, що прагнуть розуміти міжнародні відносини через призму культурної антропології, колективної пам'яті та цивілізаційного самосприйняття (Huntington, 2011; Hall & Jackson, 2007). Водночас новітні підходи – зокрема, конструктивізм і постколоніальна теорія – пропонують динамічну інтерпретацію цивілізацій як соціальних конструктів, відкритих до взаємовпливу, гібридизації та взаємного перетворення (Inayatullah & Blaney, 2015).

Культурні порівняння у глобальному вимірі набувають особливого значення в умовах світової комунікативної взаємодії, де політика все частіше функціонує в межах медіалізованого простору, насиченого символічними кодами, наративами та архетипами. Культурно зумовлені відмінності у сприйнятті норм, процедур, символів міжнародного порядку можуть призводити до глибоких нерозумінь, асиметрій у дипломатичній комунікації та навіть до стратегічних конфліктів. Наприклад, у сприйнятті концептів "демократії", "прав людини" чи "національного суверенітету" існує глибокий розрив між західними ліберальними уявленнями та альтернативними інтерпретаціями, зокрема в межах азійського чи ісламського світів (Acharya & Buzan, 2019). Саме через порівняльну оптику можна розкрити, як ті самі концепти набувають радикально різного змісту залежно від культурного контексту, політичної історії та домінантної ідеології.

Ідеологічні порівняння в глобальному контексті також виходять за межі класичних поділів на ліве і праве, ліберальне і консервативне. Вони стосуються моделей розвитку, уявлень про справедливість, глобальної ієрархії, місію держави, а також допустимі межі втручання в особисте та публічне життя. Після 2010-х років у глобальному просторі чітко простежується тенденція до

ревізійнізму ліберальної ідеології, яка перебуває під тиском як з боку авторитарного модернізму (наприклад, КНР), так і з боку неліберальних демократій (наприклад, Угорщина, Туреччина) (Levitsky & Way, 2020; Zakaria, 2021). Порівняльний аналіз у цьому випадку дозволяє розкрити функціонування ідеології не лише як декларативного набору цінностей, а як структурного компонента міжнародної поведінки, який визначає пріоритети, альянси та межі компромісу.

Крім того, міжцивілізаційні та культурно-ідеологічні порівняння виступають основою для реконструкції альтернативних глобалізацій – таких, що протистоять одновимірному «Вашингтонському консенсусу» і пропонують власні уявлення про порядок, розвиток і справедливість. Так, концепція «гармонійного світу», яку просуває Китай, або риторика «суверенної демократії» в лексиці окремих недемократичних режимів, слугують прикладами ідеологічних контрнарративів до ліберального міжнародного порядку (Callahan, 2012). Аналіз цих конкуруючих світоглядних моделей неможливий без порівняльної чутливості до їхньої культурної генеалогії, цивілізаційної спадковості та ідеологічної цілісності.

У підсумку, міжцивілізаційні, культурні та ідеологічні порівняння є не лише методом аналітичної категоризації, а й формою епістемологічного опору уніфікації, способом утвердження плюралізму знань, світоглядів і політичних практик. У добу транснаціональних конфліктів, ідентифікаційної нестабільності та кризи універсалізму, саме ці порівняння дають змогу зберігати критичну дистанцію, переосмислювати домінуючі моделі та шукати точки перетину у множинному, суперечливому, але взаємопов'язаному світі.

У сучасній методології порівняльного аналізу міжнародних явищ усе більшої ваги набуває критичне осмислення контексту як змінної, що не лише впливає на інтерпретацію політичних процесів, а й детермінує саму структуру концептуального апарату, через який здійснюється наукове пізнання. Питання контекстуальної залежності знання, його епістемічної ситуативності та культурно-історичної зумовленості виходять за межі суто методичних нюансів і трансформуються в центральну проблему валідності порівняльного аналізу як такого (Adcock & Collier, 2014; Goertz, 2020).

Несумірність концептів, що проявляється в радикальній різномірності теоретичних понять при спробі їх застосування до різних соціально-культурних реальностей, унеможливує автоматичне перенесення аналітичних категорій із одного контексту в інший без суттєвих спотворень. Зокрема, такі ключові поняття міжнародних відносин, як "демократія", "суверенітет", "мир", "безпека", "державність", мають глибоко вкорінені історичні, культурні та дискурсивні виміри, що відрізняються залежно від регіонального чи цивілізаційного контексту (Jackson, 2017; Acharya & Vuzan, 2019). Так, концепт суверенітету в європейській традиції не може бути безпосередньо застосований до політичних структур Африки чи Південно-Східної Азії, де інституціональні межі державності часто мають нефіксований, багаторівневий або неформалізований характер (Englebert & Tull, 2021).

У межах цього дискурсу особливої ваги набуває проблема операціоналізації концептів, тобто їхньої трансформації в емпірично вимірювані змінні. Спроба редукувати складні нормативні чи філософські категорії до набору індикаторів, наприклад, у вигляді кількісних індексів демократії або інституційної ефективності, часто призводить до епістемологічного спрощення, що нівелює контекстуальну складність досліджуваного явища (Sartori, 1970; Collier & Levitsky, 1997). Таке спрощення створює ілюзію порівнюваності, однак фактично призводить до розмивання поняттєвих меж і втрати аналітичної точності, що ускладнює формулювання валідних висновків. Наприклад, класифікація держав за шкалою "ліберальності" чи "відкритості" може мати різне значення залежно від політичного досвіду, правових традицій чи інституційного дизайну кожного конкретного випадку (Guzzini, 2013).

Ще однією ключовою методологічною проблемою є мовна і семантична несумірність концептів. Політичні поняття часто є продуктом певного мовного простору, і їхній переклад в інші мовні та культурні контексти супроводжується втратами смислової глибини або зміщенням наголосів. Наприклад, термін *governance*, який в англійській традиції відсилає до мережевої моделі управління з участю різноманітних акторів, у французькій чи німецькій політологічній лексиці може мати зовсім інші акценти, пов'язані з адміністративною вертикаллю чи правовим формалізмом (Bevir, 2012). Це створює труднощі при побудові компаративних моделей, особливо коли йдеться про якісні дослідження або кейс-аналіз, де кожне поняття виконує не лише описову, а й нормативно-регулятивну функцію.

З огляду на зазначене, дедалі більшої популярності набуває стратегія концептуальної чутливості (*conceptual sensitivity*), яка передбачає глибоке занурення в контекст кожного конкретного випадку та рефлексивне переосмислення аналітичного інструментарію з урахуванням локальних змістів і символічних структур (Hall, 2003; Kurki & Wight, 2013). Цей підхід тісно пов'язаний із постпозитивістськими традиціями у міжнародних відносинах, які ставлять під сумнів можливість універсального наукового мовлення поза межами культурної та політичної ангажованості. Відповідно, проблема несумірності концептів стає не лише технічною методологічною перешкодою, а етичним викликом – потребою уникати епістемічного домінування й відтворення західних онтологій як універсальних.

У глобальному контексті, де відбувається дедалі активніша деколонізація знання та боротьба за пізнавальну справедливість, критична рефлексія над проблемою контексту й несумірності концептів набуває не лише методологічного, а й політичного виміру. Вона закликає до переосмислення основ порівняльного аналізу як інструменту не тільки пізнання, але й впливу, що конструє ієрархії, визначає норми і впливає на політичні реальності, які вивчає.

У методологічному полі сучасних досліджень міжнародних відносин дедалі більшого значення набуває критичне усвідомлення евристичних ризиків, пов'язаних із редукціонізмом та культурним етноцентризмом. Ці феномени, що мають як онтологічний, так і епістемологічний вимір, становлять серйозну загрозу для аналітичної валідності порівняльного підходу, який прагне охопити

складність глобальних політичних процесів шляхом структурного, інституційного або нормативного порівняння. Редукціонізм, у цьому контексті, проявляється як тенденція до надмірного спрощення складних соціально-політичних явищ через їх зведення до обмеженого набору змінних, типологій або моделей, що часто ігнорують контекстуальну глибину та історико-культурну специфіку об'єктів аналізу (Wight, 2010; Kurki, 2013). Він підміняє багатовимірність реальності нормативно запрограмованими рамками, перетворюючи порівняння на форму епістемологічної дисциплінації.

Редукціоністські підходи, особливо в рамках неореалізму, ліберального інституціоналізму або ряду раціоналістичних шкіл, зазвичай спираються на припущення про універсальність раціональної дії, агрегованих національних інтересів, а також функціонального схожого набору викликів, з якими стикаються держави або міжнародні організації. У результаті, складна конфігурація факторів, таких як культура, ідентичність, символічний порядок або когнітивні парадигми, системно ігнорується або маргіналізується в аналітичному дискурсі (Smith, 2020). Ця інтелектуальна сліпота є не лише методологічним огріхом, а й політично небезпечною практикою, що репродукує ієрархії знання і знижує чутливість до альтернативних форм суб'єктності та дійовості у міжнародній системі.

Культурний етноцентризм, як комплементарний редукціонізму виклик, полягає у несвідомому або свідомому накладенні культурно зумовлених схем інтерпретації на політичні реальності інших соціумів. У сфері міжнародних відносин це означає апіорне прийняття західних політичних і правових норм як еталонних або універсальних – таких, що не потребують контекстуального узгодження чи концептуальної адаптації (Tickner & Blaney, 2012). Етноцентрична парадигма формує викривлене сприйняття тих регіонів чи держав, які не відповідають заданим стандартам «нормальності», маркуючи їх як «відхилення», «аномалії» або «зони ризику». У цьому полягає глибинний наслідок епістемічного колоніалізму, що перетворює порівняння не на засіб розуміння, а на інструмент нормативної оцінки та ієрархізації (Achara, 2021).

Окрім того, редукціонізм та етноцентризм ускладнюють розвиток компаративної політичної теорії, яка прагне створити справді плюралістичне, міжцивілізаційне поле аналізу. Вони заважають формуванню діалогу між різними епістемологічними традиціями, оскільки знижують легітимність альтернативних раціональностей, зокрема тих, що формуються поза межами західної академічної парадигми – в Африці, Азії, Латинській Америці (Ndlovu-Gatsheni, 2015). Така асиметрія пізнавального статусу призводить до «глобалізації без взаємності», коли міжнародні стандарти формуються у рамках обмеженого культурного горизонту, а глобальна наука відтворює структури політичної гегемонії.

У відповідь на ці виклики, постколоніальні та деколоніальні підходи вимагають радикального переосмислення методології порівняльного аналізу. Вони закликають до евристичної обережності, чутливості до контексту і залучення множинних голосів у процес конструювання знання. Це включає необхідність епістемологічної рефлексії – усвідомлення власної

позиціональності дослідника, обмежень його пізнавальної рамки, а також відповідальності за концептуальні інструменти, якими він оперує (Mbembe, 2021). Таким чином, подолання редукціонізму та етноцентризму не є лише методичним удосконаленням, а критичною умовою для відновлення легітимності порівняльного підходу в умовах багатопольярного і поліетичного глобального простору.

У сучасному епістемологічному полі міжнародних відносин, де переважає зростаюча увага до методологічної строгості, критичної рефлексії та мультипарадигмальності, питання валідності й реплікованості порівняльних висновків стає одним із найгостріших викликів. Особливо в умовах дедалі більшої складності глобального середовища, методи порівняльного аналізу підлягають як емпіричній, так і онтологічній ревізії. Валідність – як концептуальна відповідність інструментів вимірювання до реальності – та реплікованість – як здатність відтворення дослідження за схожих умов із подібними результатами – є не просто технічними критеріями, а фундаментальними засадами наукової легітимності в компаративній аналітиці (Adcock & Collier, 2014; Goertz, 2020).

Особливо проблемною стає конструктивна валідність порівняльного аналізу, зокрема у випадках, коли дослідник має справу з концептами, які є складно операціоналізованими та мають високий рівень абстракції – наприклад, «м'яка сила», «нарративна дипломатія», «інституційна стійкість» або «глобальна справедливість». У таких випадках існує ризик надмірної інтерпретаційної гнучкості, коли емпіричні показники не повністю відображають сутність теоретичних конструкцій, що знижує як внутрішню, так і зовнішню валідність висновків (Gerring, 2012). Це явище особливо характерне для досліджень з гетерогенним емпіричним матеріалом, які охоплюють різні типи політичних систем, регіональні підходи або цивілізаційні моделі.

Ще складнішою є ситуація з реплікованістю порівняльних досліджень, особливо якісних. На відміну від кількісних моделей, де можна відтворити експеримент або статистичний аналіз на основі однакових даних, у сфері якісного аналізу кейсів – особливо тих, що базуються на інтерпретації політичного дискурсу, історичного контексту або стратегічної культури – досягнення реплікованості є надзвичайно ускладненим. Це ставить під сумнів фальсифікованість теоретичних висновків, яка традиційно вважається основою наукового знання (Brady & Collier, 2010).

До того ж, у компаративних дослідженнях міжнародних відносин особливу увагу слід звертати на структурну асиметрію об'єктів аналізу, яка впливає на валідність порівняння. Наприклад, порівняння зовнішньої політики малих держав і глобальних потуг, таких як Китай або США, часто передбачає значну різницю не лише у масштабі, а й у логіках поведінки, ієрархіях інтересів, ресурсних потенціалах і нормативних доктринах (Rathbun, 2012). У таких випадках аналітик ризикуює потрапити в пастку методологічного наївного універсалізму, коли критерії оцінки однієї системи накладаються на іншу без урахування інституційної або цивілізаційної несумірності.

Валідність та реплікованість порівняльних висновків також напряму пов'язані з прозорістю дослідницького дизайну. Відсутність чіткої аргументації у виборі кейсів, невизначеність меж порівняння, недостатнє обґрунтування категорій чи відсутність процедурної рефлексії щодо упередженості дослідника – все це підриває довіру до результатів. Саме тому провідні наукові платформи міжнародних досліджень дедалі частіше вимагають впровадження стандартів методологічної відкритості, включно з протоколами попередньої реєстрації, доступом до даних та процедур аудиту реплікованості (Mearsheimer & Walt, 2013; Moravcsik, 2014).

Зрештою, підвищення валідності та реплікованості можливе лише за умови постійної методологічної рефлексії, адаптації до контексту та визнання множинності шляхів наукового пізнання. У цьому сенсі, заклики до методологічного плюралізму, які звучать із середини дисципліни, є не лише формою інтелектуальної демократизації, а й відповіддю на кризу відтворюваності знання, яка вражає соціальні науки загалом. Таким чином, лише інтеграція критичних методологічних практик у саму логіку дослідження здатна забезпечити порівняльний аналіз від евристичних помилок, епістемологічної замкненості та втрати аналітичної легітимності.

У сучасному методологічному дискурсі міжнародних відносин відбувається інтенсивна трансформація компаративного підходу, що дедалі частіше виходить за межі внутрішньодисциплінарної логіки та вступає у складні евристичні взаємодії з антропологією, соціологією та економікою. Такий міждисциплінарний синтез відкриває нові горизонти порівняльного аналізу, дозволяючи не лише унаочнити гетерогенність міжнародної реальності, а й деконструювати домінантні аналітичні парадигми, які часто базуються на унітарній, нормативно-центрованій західній логіці (Acharya, 2021). У цьому сенсі порівняння стає не лише методологією, а філософією дослідження, що вимагає системного розширення епістемологічного інструментарію через діалог із суміжними науками.

Антропологічна перспектива у порівняльному аналізі міжнародних відносин відкриває доступ до розуміння глибинних смислових структур, що лежать в основі зовнішньополітичної поведінки держав і неглобальних акторів. Антропологія політики зосереджується на вивченні ритуалів, символів, культурних нарративів та ідентичностей, які неможливо повноцінно аналізувати в межах неореалістичних чи ліберальних моделей, що абстрагуються від культурної контингентності (Inayatullah, 2011). Завдяки використанню етнографічних методів та мікроаналітичного фокусування, антропологічна інтеграція дозволяє розкривати значення, які надаються політичним діям в локальному контексті, зокрема щодо національного престижу, відчуття історичної несправедливості чи символічної гегемонії. Цей підхід уможливлює вивчення зовнішньої політики не лише як реакції на матеріальні виклики, а як складної комунікативної практики, що функціонує в межах національних культурних матриць (Gusterson, 2017).

Соціологічний вимір порівняльного аналізу спрямований на вивчення інституційної взаємодії, типів легітимності, моделей соціального контролю та

форм соціального капіталу, які впливають на здатність держав діяти в міжнародному середовищі. Застосування концепцій з інституційної соціології, таких як «path dependency», «organizational field» або «normative isomorphism», дозволяє порівнювати не лише структури урядування, а й глибину внутрішньої нормотворчості, що визначає зовнішню політичну поведінку (Bueger & Gadinger, 2018). Соціологічне підґрунтя дозволяє також реінтерпретувати глобальні феномени – від нелегальної міграції до кліматичної політики – як прояви структурних нерівностей, що відображаються на рівні міжнародних норм і стандартів. Такий підхід створює умови для аналізу «м'яких» змінних, таких як суспільна довіра, соціальні очікування або нормативна акультурація.

Економічна інтеграція у межах порівняльного аналізу дозволяє вийти за межі класичного макроекономічного порівняння ВВП або структур зовнішньої торгівлі, зосереджуючись натомість на інституційній політичній економії. Моделі, які синтезують порівняльну політичну економію та глобальні економічні інститути, відкривають можливість дослідження того, як національні системи виробництва, регулювання, перерозподілу та бюджетування взаємодіють із транснаціональними регуляторними рамками – від СОТ до МВФ (Moschella & Weaver, 2020). У цьому контексті компаративний аналіз допомагає виявити патерни адаптації до глобальних економічних шоків, стратегії інституційної трансформації та конфігурації взаємозалежності. Зокрема, у випадку пострадянських країн, аналіз відмінностей у темпах та якості ринкових реформ показує, що зовнішні економічні моделі не можуть бути ефективно імпортовані без урахування локальних інституційних особливостей (Kudelia, 2014).

Міждисциплінарний синтез у порівняльних дослідженнях сприяє зростанню концептуальної гнучкості та розширенню теоретичного поля міжнародних відносин. Він кидає виклик метатеоретичному монополізму й сприяє формуванню альтернативних перспектив, які дозволяють осмислювати глобальні феномени не як універсальні константи, а як змінні, що укорінені в конкретних історико-соціальних контекстах. Такий підхід сприяє виникненню епістемічного плюралізму, що не лише підвищує якість аналітичних висновків, а й легітимізує голоси, раніше маргіналізовані в глобальному IR-дискурсі. У цьому полягає трансформативний потенціал порівняльного підходу, який через міждисциплінарність перетворюється на інструмент пізнавальної справедливості.

Порівняльна логіка в інституційному аналізі є не лише методологічним інструментом, але й ключовим епістемологічним механізмом, який дозволяє виявляти структурні закономірності, контекстуальні особливості та політичну ефективність різних інституційних конфігурацій у межах глобальної та регіональної систем міжнародних відносин. В умовах зростаючої фрагментації світового порядку та багаторівневої поліцентричності, саме порівняльний підхід надає можливість аналітично синтезувати розмаїття інституційних траєкторій, ідентифікувати моделі адаптації до транснаціональних викликів, а також дослідити інституційну стійкість у середовищі нормативної поліваріантності (Ostrom, 2010; Peters, 2019).

Інституціональний аналіз у сучасних міжнародних дослідженнях дедалі більше відходить від універсалістських схем інституційної трансформації, орієнтованих на західні зразки, натомість обґрунтовуючи аналітичну необхідність врахування локальних контекстів, історичних наративів, правових традицій і типів політичної культури. У цьому сенсі порівняльна логіка дозволяє переосмислити саме поняття «інституція» як не лише нормативно-правову структуру, а як складний багатовимірний феномен, що включає неформальні правила гри, символічні порядки та моделі поведінкової легітимації (Hall & Taylor, 1996; Mahoney & Thelen, 2010). Завдяки порівнянню різних інституційних порядків – наприклад, моделей розподілу виконавчої влади, функціонування систем правосуддя чи архітектури міжурядової співпраці – дослідник отримує змогу виявити каузальні закономірності, які формуються не лише в межах інституційної форми, а й на рівні взаємодії між інституціями, акторами та соціальним середовищем.

Особливе значення порівняльна логіка набуває у рамках нової інституційної парадигми – *historical institutionalism*, яка акцентує на залежності від траєкторій («*path dependence*») та важливості критичних поворотних моментів («*critical junctures*»). Цей підхід, з опорою на порівняльний метод, дозволяє не лише фіксувати зміни в інституційному дизайні, а й інтерпретувати їх як результат взаємодії структурних обмежень і стратегічного вибору політичних агентів (Thelen, 2019). Так, порівняльне дослідження європейських та азійських механізмів регіонального урядування демонструє, що схожі цілі – забезпечення стабільності, сприяння інтеграції чи координація політик – можуть досягатися через кардинально різні інституційні архітектури, обумовлені культурною специфікою, колоніальним минулим чи інституційною пам'яттю (Jetschke & Lenz, 2013).

Порівняльна логіка є також засадничою для аналізу транснаціональних інституцій, які не належать до юрисдикції окремих держав – таких як СОТ, МВФ, ООН чи регіональні організації безпеки. У цьому контексті порівняння дозволяє з'ясувати рівень інституційної ефективності, легітимності, гнучкості та адаптивності до нових форм міжнародної взаємозалежності та гібридних загроз. Застосування порівняльної логіки дає змогу сформувати типології інституційного дизайну (наприклад, централізовані проти децентралізованих структур, правозобов'язальні проти декларативних регулювань), а також виявити глибинні патерни інституційної дифузії, які відбуваються як через процеси запозичення, так і через механізми нормативної конвергенції (Krasner, 2011; Börzel & Risse, 2020).

Усе вищезазначене дозволяє стверджувати, що порівняльна логіка виконує фундаментальну евристичну функцію в інституційному аналізі, оскільки трансформує порівняння з технічного засобу в епістемологічну практику. Вона забезпечує умови для теоретичного моделювання, перевірки гіпотез, виявлення нетривіальних кореляцій і сприяє глибшому розумінню динаміки політичних систем у міжнародному вимірі. Таким чином, порівняльна логіка не лише посилює методологічну точність інституційного аналізу, а й сприяє його

аналітичній легітимності в умовах зростаючої комплексності та гетерогенності світового порядку.

У контексті зростаючої складності, взаємопов'язаності та багатовимірності сучасних глобальних трансформацій, традиційна дисциплінарна організація наукового знання дедалі менше відповідає вимогам пояснення і прогнозування міжнародних явищ. Саме тому трансдисциплінарність виступає не лише як науковий тренд або методологічний інструмент, а як стратегія епістемологічної адаптації до радикально зміненої структури глобального мислення. Трансдисциплінарний підхід не просто інтегрує теоретико-методологічні елементи різних наук – він принципово деконструє дисциплінарні межі та створює нові когнітивні простори для рефлексії над глобальною дійсністю (Repko et al., 2020).

На відміну від міждисциплінарності, яка передбачає співпрацю дисциплін без обов'язкового руйнування їхньої автономії, трансдисциплінарність спрямована на формування якісно нової онтології дослідження, де категорії, методи й об'єкти знання конструюються в залежності від складності проблеми, а не від логіки конкретної академічної традиції (Max-Neef, 2005). У сфері міжнародних відносин така стратегія дозволяє долати редукціоністські обмеження класичних теорій, які або надмірно акцентують увагу на анархічній природі міжнародної системи, або вдаються до ліберального нормативізму, не здатного пояснити нові форми асиметричної взаємозалежності, гібридних загроз чи постгегемонічних сценаріїв управління.

Глобальні явища – такі як зміна клімату, масові міграції, транснаціональний тероризм, цифрова революція, пандемії або постправдова політика – вимагають аналітичної рамки, що здатна враховувати структурну взаємодію матеріального, соціального, культурного, технологічного й екологічного вимірів. Це виводить аналіз за межі політичного реалізму, інституціоналізму чи конструктивізму, які залишаються методологічно самодостатніми, але концептуально фрагментарними. Трансдисциплінарна стратегія дозволяє синтезувати, наприклад, екологічну політичну економію, когнітивну соціологію, критичну антропологію та теорію складності в одному дослідницькому дизайні, зберігаючи при цьому чутливість до контексту та нормативну рефлексивність (Ramalingam, 2013; Bai et al., 2016).

Зокрема, у дослідженнях глобального управління трансдисциплінарність сприяє формуванню комплексних типологій багаторівневих політичних режимів, що об'єднують державних, недержавних, приватних і гібридних акторів у гнучкій конфігурації. Аналіз такого роду неможливий без одночасного залучення теорій організацій (для інституційного дизайну), економіки (для моделювання взаємозалежності), соціальної психології (для аналізу колективних уявлень) та інноваційного менеджменту (для вивчення адаптивності систем) (Scholz & Steiner, 2015). Таким чином, трансдисциплінарність дозволяє уникнути як епістемологічної монокультури, так і фрагментарної гіперспеціалізації, яка блокує вироблення цілісного бачення.

Крім того, трансдисциплінарний підхід передбачає включення несамой наукової рефлексії – зокрема, локального знання, практичної експертизи, а також

ціннісного виміру прийняття політичних рішень. Це відкриває шлях до постнормальної науки, де істинність твердження визначається не лише його емпіричною достовірністю, а й практичною значущістю та етичним імперативом (Funtowicz & Ravetz, 2020). Таким чином, трансдисциплінарність у міжнародних дослідженнях виступає не лише як методологічна відповідь на кризу теорії, а як інструмент побудови публічно релевантного, політично рефлексивного та стратегічно ефективного знання.

1.4 Етапи підготовки наукового дослідження в сфері міжнародних відносин

У сучасному теоретико-методологічному полі міжнародних відносин визначення актуальності дослідницької тематики набуває не лише процедурного, але й онтологічного значення, оскільки воно окреслює саму парадигму наукової уваги у світі, що дедалі більше характеризується поліцентричністю, гетерогенністю акторів та множинністю центрів сили (Acharya, 2017). Постглобалізаційна доба, що позначена крахом універсалістських моделей ліберального порядку, зростанням ірраціональності зовнішньої політики та ренесансом геополітичного мислення, актуалізує потребу у глибокому аналітичному рефлексуванні над політичними трансформаціями, які виходять за межі традиційного вестфальського устрою (Ikenberry, 2018).

З огляду на стрімку еволюцію форм глобального управління, регіоналізму та безпекових архітектур, дослідник міжнародних процесів має спиратися на чітко обґрунтовану мотивацію вивчення певного феномену, що відповідає як загальнонауковим критеріям новизни та теоретичної значущості, так і реальним викликам міжнародної політики. Визначення актуальності у цьому контексті є не просто вступною частиною наукової праці, а когнітивним актом включення об'єкта дослідження у глобальну і регіональну структуру значень. Саме через актуалізацію теми здійснюється трансляція наукового інтересу до проблем, що становлять високий рівень політичної релевантності, зокрема у сферах безпеки, ідентичності, суверенітету, транснаціональних ризиків та міждивізізацийної взаємодії.

У глобальному контексті підґрунтям для досліджень стає дедалі помітніша ерозія усталених парадигм ліберального інтернаціоналізму, зміщення фокусу з інституціоналізму на неформальні мережі впливу, а також зростання ролі неліберальних акторів, що прагнуть до ревізії існуючого світопорядку. У такій ситуації постає гостра потреба у переосмисленні самих координат аналітичної оптики – від фіксації подій до виявлення структурних закономірностей нової конфігурації міжнародних відносин (Lake et al., 2021). З іншого боку, у регіональному вимірі актуальність тематики часто зумовлюється унікальністю конфігурацій влади, гібридністю безпекових загроз або трансформаціями регіональних ідентичностей, як-от у випадку Східної Європи, Близького Сходу чи Південно-Східної Азії.

Особливе значення в актуалізації дослідницької проблеми мають процеси, що стосуються України як периферійного, але стратегічно важливого актора в

архітектурі європейської та глобальної безпеки. З початком повномасштабної збройної агресії з боку росії міжнародне наукове співтовариство переорієнтувало свою увагу на дослідження не лише військово-політичних аспектів конфлікту, але й глибинних структур цивілізаційного протистояння, демократичного транзиту та глобального перегляду норм міжнародного права (Freedman, 2023). У цьому сенсі визначення актуальності дослідження в галузі міжнародних відносин набуває не лише аналітичного, а й етичного виміру, стаючи актом епістемологічного позиціонування у глобальному полі дискурсу.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що аналіз актуальності теми дослідження в галузі міжнародних відносин є водночас інструментом пізнавального структурування, каналом включення до академічного діалогу та формою наукової відповідальності. Він дозволяє не лише обґрунтувати значущість вибраної проблематики, а й вписати її в ширший контекст світової політичної трансформації, що охоплює водночас макро-, мезо- та мікрорівні міжнародної взаємодії.

У процесі побудови дослідницького дизайну в галузі міжнародних відносин надзвичайно важливим етапом є концептуалізація таких базових категорій, як об'єкт, предмет та мета дослідження. Вони виконують не лише методологічну функцію структуризації пізнавального процесу, а й онтологічно артикулюють межі наукової рефлексії, окреслюючи горизонт аналітичної релевантності у глобалізованому політичному середовищі (Kurki & Wight, 2013). У межах постпозитивістської епістемології, що дедалі частіше домінує в сучасній теорії міжнародних відносин, формулювання об'єкта і предмета дослідження постає не як механічна операція, а як акт академічного позиціонування дослідника в складному полі соціального, символічного та владного конструювання міжнародної реальності.

Об'єкт дослідження, з погляду сучасної наукової традиції, визначається як емпірично або концептуально заданий фрагмент міжнародної дійсності, який має системну цілісність та потенціал до аналітичного спостереження (Jackson, 2011). Це може бути феномен глобального врядування, поведінка міжнародних організацій, регіональні інтеграційні процеси або транснаціональні загрози. У свою чергу, предмет дослідження репрезентує більш вузьку аналітичну проекцію – це ті конкретні властивості, зв'язки, механізми або динаміки, які дослідник вивчає в межах заданого об'єкта. Саме через предмет формується теоретична фокусність, яка дозволяє забезпечити дослідницьку чіткість та концептуальну визначеність.

У контексті міжнародних відносин, де межі між об'єктом і предметом часто є дискурсивно сконструйованими, важливим аспектом є забезпечення онтологічної і методологічної сумісності між ними. Наприклад, якщо об'єктом є зовнішньополітична стратегія певної держави, то предметом можуть виступати механізми її нормотворення, ідеологічне підґрунтя або інструменти м'якої сили в умовах регіональної нестабільності. Постструктуралістський підхід наголошує, що вибір предмета не є нейтральним, а завжди вписаний у мережі влади, знання та ідеологічної боротьби, що визначають, які аспекти реальності заслуговують на увагу, а які – маргіалізуються (Campbell, 2007).

Формулювання мети дослідження має репрезентативний та евристичний характер, оскільки в ній фіксується кінцева орієнтація аналітичного зусилля – не лише у вигляді опису чи пояснення, але й у вигляді критичного розуміння або емпіричної трансформації знання про міжнародну політику. У посткласичній методології особливого значення набуває поділ між пояснювальною, інтерпретативною та емансипативною метою (Linklater, 2011). У першому випадку дослідник прагне ідентифікувати причинно-наслідкові зв'язки між змінними; у другому – розкрити зміст і контекст соціальних дій; у третьому – сприяти зміні несправедливих або репресивних структур міжнародної взаємодії. Таким чином, мета стає не лише описовою рамкою, а й критерієм наукової відповідальності.

У прикладному контексті сучасної України, що функціонує як рефлексивний і водночас травматизований суб'єкт міжнародної системи, коректне визначення об'єкта, предмета і мети дослідження є особливо чутливим. Воно має враховувати не лише епістемологічні параметри, а й етичні, політичні та геополітичні виклики, пов'язані з війною, трансформацією безпекової ідентичності та переосмисленням статусу в глобальному порядку (Oksamytna & Nováky, 2023). Відтак формулювання дослідницьких категорій не може бути редуковане до формальної процедури – воно є проявом аналітичної зрілості та відповідального ставлення до предмета пізнання.

Отже, у межах досліджень міжнародних відносин, формулювання об'єкта, предмета і мети є не лише стартовими пунктами дослідницької логіки, а й елементами більш широкого пізнавального та нормативного проекту, що визначає спосіб бачення світу, підходи до осмислення глобальної взаємодії та межі академічної легітимності.

У сучасному методологічному арсеналі досліджень міжнародних відносин формулювання головного наукового питання становить критичний етап побудови пізнавальної логіки дослідницького процесу. Воно виконує не лише інструментальну функцію орієнтування для аналітичної траєкторії, але й виступає як онтологічна декларація дослідника щодо того, що саме вважається пізнаваним, значущим і підлягає теоретичному осмисленню в межах глобальної політичної реальності (Tickner & Smith, 2020). У термінах постпозитивістської епістемології наукове питання не є дзеркальним відображенням об'єктивного феномену, а радше – результатом складного процесу концептуалізації, де перетинаються інтерсуб'єктивні структури смислу, наративні матриці та ідеологічні диспозиції пізнання (Guzzini, 2013).

Наукове питання функціонує як фільтр теоретичної релевантності, що структурує дослідницьке поле, визначає вибір концептуального апарату та задає межі методологічної послідовності. У контексті міжнародних відносин, де об'єктом пізнання виступають динамічні, багаторівневі та глибоко політизовані структури взаємодії, правильно сформульоване питання має здатність виявляти латентні механізми глобального впливу, підсвічувати невидимі домінанти влади й акцентувати на взаємозалежностях, які залишаються поза межами нормативної дипломатичної риторики (Bueger & Gadinger, 2018). З огляду на це, продуктивне наукове питання має містити не лише інтерогативну форму, але й певний ступінь

концептуального навантаження – воно репрезентує гіпотетичну карту аналітичного ландшафту, по якому буде рухатись дослідник.

В умовах багатовимірності міжнародних процесів головне дослідницьке питання має фокусуватися на з'ясуванні причинності, структури або смислу певного явища – наприклад, «Яким чином транснаціональні ідентичності впливають на конфігурації регіональної безпеки у Східній Європі?» або «Як фрагментація глобального порядку змінює поведінкові патерни середніх держав?». Такі питання водночас інформують про теоретичну рамку (конструктивізм, постструктуралізм, неореалізм), окреслюють рівень аналізу (міжнародний, регіональний, субнаціональний) і вказують на потенційний напрямок верифікації. Не менш важливо, що наукове питання повинно бути відкритим до складності – воно не передбачає наперед заданої відповіді, а спрямоване на виявлення багатозначних, а іноді й контрверсійних смислів (Jackson, 2011).

Уточнювальні підпитання, у свою чергу, функціонують як аналітичні опори головного питання, фрагментуючи його на досліджувані сегменти. Їх завданням є деталізація дослідницького простору, виведення емпіричних змінних, конкретизація акторів чи процесів, а також – формулювання операціоналізованих напрямків аналізу. Наприклад, при дослідженні гібридних загроз можна поставити уточнювальні питання на кшталт: «Які типи нелінійних інструментів впливу використовуються у зовнішньополітичній стратегії держави Х?» або «Які механізми інституційної стійкості здатні протистояти дезінформаційним кампаніям у демократичних режимах?». У постпозитивістській методології ці підпитання не є лише технічними формулюваннями – вони визначають рівень залучення дослідника в дискурсивну структуру знання та формують простір для інтерпретаційної гнучкості (Fierke, 2015).

У випадку досліджень, що стосуються України, формулювання наукового питання має також враховувати унікальність її геополітичного положення, ідентичнісну гібридність, а також нормативний потенціал трансформацій, пов'язаних із війною, євроінтеграцією та переформатуванням системи міжнародної підтримки. Тут питання можуть бути спрямовані як на аналіз механізмів міжнародної солідарності, так і на переосмислення ролі держави як суб'єкта постгегемонного порядку. Усе це підкреслює, що грамотне формулювання наукових питань – це не лише методична вправність, а також вияв аналітичної чутливості, ідеологічної прозорості та етичної відповідальності науковця у світі, де знання дедалі більше перетворюється на поле боротьби за смисл.

Вибір теоретичної парадигми у дослідженні міжнародних відносин виконує функцію гносеологічного вектора, який не лише визначає епістемологічні рамки аналізу, а й кодифікує базові онтологічні припущення щодо природи міжнародної реальності, структури взаємодії суб'єктів та характеру глобального порядку. Теоретична парадигма, таким чином, виступає не просто інструментом теоретичного опису, а складним когнітивним інструментарієм, що визначає, які феномени визнаються релевантними для

пізнання, в який спосіб вони інтерпретуються, і яке значення надається причинності, агентності, структурі та змінності (Wight, 2006). У цьому контексті вибір між реалізмом, лібералізмом, конструктивізмом чи іншими теоретичними школами – це не лише питання академічної зручності, а форма світоглядної ангажованості дослідника, який здійснює інтелектуальне структурування глобального простору.

Реалізм, як історично домінантна парадигма, ґрунтується на припущенні про анархічний характер міжнародної системи, ірраціональність моралі у сфері високої політики та онтологічну пріоритетність держави як основного актора. Його ключові концепти – сила, інтерес, стримування – утворюють каркас стратегічного аналізу в умовах конфліктної взаємодії суб'єктів, що керуються міркуваннями виживання у світі без вищої влади (Mearsheimer, 2018). Реалістична парадигма зберігає аналітичну привабливість для пояснення динаміки збройних конфліктів, стратегічного балансування та ревізійністських практик автократичних режимів, особливо в постбіполярний період, де міжнародна стабільність дедалі частіше порушується неліберальними практиками сили (Waltz, 2008).

Натомість лібералізм, особливо у своїх неонституціоналістських модифікаціях, пропонує альтернативну логіку взаємодії, акцентуючи на можливості стабільного порядку через інституційну взаємозалежність, економічну відкритість та нормативну силу міжнародних режимів (Keohane & Nye, 2011). Центральне місце у ліберальній оптиці займає переконання в тому, що держави є здатними до кооперації навіть у межах анархічної системи, якщо існують відповідні інституційні структури, механізми прозорості та нормативні обмеження. У світлі новітніх глобальних викликів – зміни клімату, транснаціонального тероризму, пандемій, міграційних криз – саме ліберальна парадигма демонструє релевантність для аналізу складних міждержавних проблем, які неможливо вирішити виключно інструментами сили (Moravcsik, 2020).

Конструктивізм, своєю чергою, радикалізує уявлення про природу міжнародної реальності, стверджуючи, що вона не є об'єктивно заданою, а формується в процесі соціальної взаємодії, дискурсивного оформлення ідентичностей та конституювання норм (Wendt, 1999). У цьому підході наголос робиться на інтерсуб'єктивності, тобто на тому, що міжнародні структури існують не у формі матеріальної реальності, а як результат взаємно поділюваних уявлень про порядок, роль, легітимність. Конструктивізм пропонує потужний аналітичний потенціал для дослідження феноменів, що не вкладаються у раціоналістські моделі: зокрема, формування зовнішньополітичних ідентичностей, роль історичної пам'яті у міждержавних відносинах, легітимізацію норм гуманітарного втручання та дискурсивне конструювання безпеки (Norf, 2020).

У зв'язку з цим, сучасна наука дедалі частіше тяжіє до теоретичного плюралізму – одночасного застосування декількох парадигм, які не просто доповнюють одна одну, а виявляють різні аспекти міжнародної складності. Такий міжпарадигмальний підхід дозволяє подолати методологічний монізм і відкриває

можливості для комплексного аналізу феноменів, які в іншому випадку залишалися б поза межами аналітичного поля (Zalewski, 2022). Зокрема, у випадку з війною в Україні, реалістичні інтерпретації ефективно пояснюють стратегічні інтереси акторів, ліберальні – механізми міжнародної підтримки, а конструктивістські – ідентичнісну трансформацію європейського політичного простору.

Таким чином, вибір теоретичної парадигми є актом аналітичного самовизначення, який задає не лише логіку дослідження, а й визначає його пізнавальні горизонти, методологічні обмеження і ціннісні координати. У добу методологічного плюралізму та парадигмальної фрагментації від дослідника вимагається не лише здатність до вибору однієї домінуючої рамки, але й відкритість до інтерпарадигмального діалогу – як засобу досягнення теоретичної глибини, аналітичної складності та епістемологічної гнучкості.

У сучасній теорії міжнародних відносин концептуальний апарат виступає не просто технічним інструментарієм опису дослідницького об'єкта, а структурною матрицею, що формує когнітивну конфігурацію пізнавального простору. Через концептуальні категорії здійснюється репрезентація складних, багатовимірних процесів міжнародної взаємодії, де на перетині матеріальних умов, нормативних систем і символічних структур формуються як аналітичні конструкції, так і епістемологічні межі знання (Kratochwil, 2011). У цьому сенсі, визначення концептуального апарату є не лише методологічною передумовою валідного дослідження, а й актом онтологічного структурування політичної реальності, який надає зміст поняттям «влада», «суверенітет», «безпека», «ідентичність», «глобальний порядок» тощо.

У контексті плюралізації теоретичних підходів до IR формування концептуального апарату потребує високого ступеня рефлексивності. Необхідно враховувати, що одне й те саме поняття в межах різних парадигм може мати радикально відмінні значення. Наприклад, концепт «суверенітету» у неореалізмі інтерпретується як жорсткий атрибут автономії держави в анархічній структурі, тоді як у конструктивізмі – як змінна, соціально конституйована категорія, залежна від легітимних уявлень про політичну ідентичність і визнання (Wendt, 1999). Таким чином, вибір і тлумачення понять є не лише методичним, а глибоко теоретико-онтологічним процесом, що передбачає співвіднесення з певною парадигмою, а також усвідомлення меж їх застосування.

Змістовна розробка концептуального апарату дослідження вимагає вичленення ключових понять, які мають евристичний потенціал та аналітичну продуктивність у межах обраної дослідницької моделі. Така операція потребує одночасної чутливості до теоретичної глибини термінів і до їхньої застосовності у емпіричному аналізі. Брак чітко визначених концептуальних рамок або використання термінів без їх уточнення веде до семантичної розмитості, концептуального перенавантаження й, відповідно, аналітичної неузгодженості (Goertz, 2020). Висока складність міжнародної реальності вимагає оперування не банальними описовими категоріями, а складними, міждисциплінарно вивіреними конструктами, здатними репрезентувати як матеріальні, так і нематеріальні чинники (наприклад, «нормативна влада», «соціальна

конструйованість загроз», «глобальна асиметрія», «інтерсуб'єктивність безпеки» тощо).

У сучасному науковому дискурсі дедалі більше уваги приділяється необхідності концептуальної транснаціоналізації – адаптації традиційного термінологічного апарату IR до нових форм суб'єктності (недержавні актори, транснаціональні мережі, гібридні війни), постглобалізаційних процесів (ерозія західного порядку, зростання багатополярності) та мультискалярних структур взаємодії (локальне–глобальне, державне–інституційне) (Ascharya, 2017). У зв'язку з цим, розробка концептуального апарату передбачає не лише опис наявних категорій, а й творення нових концептуальних фреймів – наприклад, «м'якої анархії», «постліберального порядку», «асиметричної гібридності» – які дозволяють рефлексивно охоплювати нові конфігурації влади та ідентичності.

Особливу складність становить адаптація концептуального апарату до аналізу України як зовнішньополітичного актора в умовах війни та глобальної перебудови міжнародної системи. З одного боку, вживані категорії (як-от «державний суверенітет», «національна безпека», «європейська інтеграція») повинні бути наповнені новим змістом, що відповідає реаліям війни, асиметричного конфлікту та постколоніального відновлення. З іншого – постає необхідність введення нових понять, які б адекватно відображали унікальність українського досвіду як частини глобального антиревізійського фронту, об'єкта світової підтримки та символу демократичного опору у світовій політичній уяві (Oksamytna & Khylyk, 2022).

У підсумку, концептуальний апарат дослідження є не нейтральним інструментом, а політично та епістемологічно обумовленим ресурсом пізнання. Його визначення вимагає від дослідника глибокої теоретичної обізнаності, методологічної гнучкості та постійної чутливості до контексту – як академічного, так і політичного. Саме через концепти ми мислимо міжнародні відносини, і саме через них ми структуруємо світ.

Вибір методологічного підходу в дослідженні міжнародних відносин постає не як суто технічне рішення, а як фундаментальне епістемологічне зобов'язання дослідника щодо природи знання, структури пояснення та смислу дослідницького акту. Розмежування між пояснювальним (експланаторним) та інтерпретативним (герменевтичним) підходами вкорінене у більш глибокому методологічному розламі між натуралістичною і гуманітарною парадигмами науки. У контексті міжнародних відносин це розділення матеріалізується в конкуренції між раціоналістськими (неореалізм, неолібералізм) та рефлексивними (конструктивізм, постструктуралізм, критична теорія) школами, кожна з яких репрезентує власну концепцію знання, об'єкта і суб'єкта пізнання (Jackson, 2011).

Пояснювальний підхід виходить із постулатів каузального реалізму: світ є об'єктивно пізнаваним, а взаємозв'язки між міжнародними явищами – детермінованими, підданими емпіричній верифікації та статистичному моделюванню. Мета такого підходу – виявлення повторюваних закономірностей, побудова узагальнених моделей і прогнозування політичної поведінки на основі інструментального раціоналізму (King, Keohane, & Verba, 1994). Цей підхід

широко застосовується у кількісних дослідженнях зовнішньої політики, аналізі міжнародних конфліктів, системному прогнозуванні безпекових ризиків, де ключове значення має точність, репрезентативність та стандартизована обробка даних. Водночас, критики вказують на редукціонізм пояснювальної методології, її схильність до надмірної абстракції та нехтування історичним і соціальним контекстом, у якому функціонують міжнародні суб'єкти (Kurki, 2008).

Інтерпретативний підхід базується на принципах конструктивізму та феноменології, згідно з якими міжнародна реальність не є об'єктивно заданою, а формується через соціальну взаємодію, дискурсивні практики та інтерсуб'єктивні смисли. Основна мета інтерпретативного аналізу – не пояснити поведінку акторів як результат зовнішніх чинників, а зрозуміти, як вони самі надають значення своїм діям, як конструюються ідентичності, легітимуються норми та продукуються структури через мову, символи, ідеї (Bevir & Rhodes, 2016). Такий підхід особливо цінний у дослідженнях зовнішньої політики, заснованої на наративі, стратегічній комунікації, аналізу ідентичностей, публічної дипломатії та нормативної еволюції міжнародного порядку.

Аргументація на користь інтерпретативного підходу набуває особливої актуальності у дослідженнях, пов'язаних із аналізом сучасних трансформацій глобального порядку, гібридної війни, зміни політичної суб'єктності та ідеологічного протистояння. У випадку України, яка водночас є об'єктом і суб'єктом глибоких політико-цивілізаційних зрушень, інтерпретативний підхід дозволяє виявити неочевидні механізми формування міжнародної солідарності, уявлених спільнот, символічної геополітики та ідентичнісного протистояння з ревізіоністськими державами (Oksamytna & Nováky, 2023). Через нього можна концептуалізувати війну не лише як конфлікт інтересів, а як конфлікт смислів і нормативних уявлень про справедливість, суверенітет і порядок.

Таким чином, вибір між пояснювальним і інтерпретативним підходами не є питанням функціональної зручності, а вираженням онтологічної та епістемологічної позиції дослідника. У багатьох випадках доцільним є методологічний синтез, що дозволяє поєднати логіку каузального аналізу з чутливістю до смислових структур – особливо в тих випадках, коли досліджувані явища поєднують як матеріальні, так і символічні виміри. Однак фундаментальним залишається усвідомлення, що методологія – це не просто набір процедур, а форма теоретичної прозорості, яка визначає якість, валідність і значущість дослідницького знання у полі міжнародних відносин.

Формулювання основної та альтернативних гіпотез у дослідженні міжнародних відносин є не просто технічним аналітичним завданням, а актом високої теоретико-методологічної складності, що окреслює епістемологічний контур дослідження та структурує логіку наукового пошуку. Гіпотеза в цьому контексті постає як інтелектуальна проєкція, яка поєднує абстрактні теоретичні припущення з емпіричним світом через механізм дедуктивної операціоналізації (George & Bennett, 2005). Вона репрезентує потенційно верифіковане твердження, що формулюється на основі теоретичних положень обраної парадигми й передбачає існування причинно-наслідкового або конструктивного зв'язку між ключовими змінними. При цьому сама структура гіпотези є

продуктом глибокого аналізу смислових залежностей між концептами, які мають як теоретичну, так і емпіричну цінність.

Основна гіпотеза формулюється як узагальнене припущення щодо основної логіки взаємодії досліджуваних змінних. Наприклад, у межах неореалістичного підходу основна гіпотеза може ґрунтуватися на припущенні, що зростання військової присутності великої держави у регіоні генерує відповідні процеси балансування серед регіональних акторів. У конструктивістському підході, навпаки, основна гіпотеза може формулюватися як залежність між зміною домінантного нарративу в національному дискурсі і трансформацією зовнішньополітичної ідентичності (Risse, 2011). Таким чином, тип гіпотези завжди концептуально корелює з онтологією дослідження: у раціоналістських підходах переважають каузальні гіпотези, тоді як у рефлексивних – умовні, смислові або ідентичнісні.

Формулювання альтернативних гіпотез не лише підвищує аналітичну точність, а й виконує функцію концептуального контролю за валідністю обраної теоретичної моделі. Альтернативні гіпотези представляють конкуруючі пояснення або сценарії, які також логічно впливають з теоретичного матеріалу, але мають відмінні передумови, змінні або механізми взаємодії. Вони дозволяють здійснити критичну оцінку основної гіпотези через процедури логічної фальсифікації, процедурну диференціацію причинних механізмів або емпіричну порівняльність (Van Evera, 1997). Наприклад, якщо основна гіпотеза стверджує, що міжнародна підтримка України обумовлена нормативним імперативом захисту суверенітету, то альтернативна може виходити з припущення про раціональний інтерес у стримуванні агресора або бажання зберегти статус-кво у європейській безпековій архітектурі.

Процедура побудови гіпотез потребує також ретельного опрацювання змінних – залежних, незалежних, проміжних – які є об'єктами подальшої операціоналізації. Від чіткості формулювання змінних залежить ефективність аналітичного дизайну, валідність емпіричного тестування та можливість формування узагальнень. У постпозитивістських дослідженнях, що тяжіють до інтерпретативного або критичного підходу, роль гіпотези може бути трансформована у напрямку «аналітичного припущення» або «дослідницької орієнтації» (Yanow & Schwartz-Shea, 2014). Тут ідеться не стільки про фальсифікованість, скільки про концептуальну цілісність аналітичного бачення та можливість виявити нові шари значення в політичних феноменах.

У випадку України як об'єкта міжнародного дослідження формулювання гіпотез має враховувати багатозаровість міжнародного контексту, гібридність війни, ідеологічну поляризацію глобального простору та нормативну вагу боротьби за ідентичність. Основна гіпотеза може полягати у припущенні, що зміна сприйняття України як демократичного та суверенного актора призвела до трансформації стратегій міжнародної підтримки з політики стриманості до політики проактивного втручання. Альтернативні гіпотези можуть включати: (1) стратегічну логіку стримування РФ як мотиваційний чинник підтримки; (2) реакцію на системну загрозу західному ліберальному порядку; (3) посилення внутрішньої консолідації НАТО через зовнішню загрозу.

Таким чином, побудова гіпотез в IR є актом не лише теоретичного моделювання, а й цілісного наукового позиціонування дослідника у полі методологічної конкуренції. Це процес, у якому втілюється не лише логіка дедуктивного мислення, а й критична аналітика сучасних трансформацій глобального порядку.

У рамках сучасного дослідницького процесу в галузі міжнародних відносин визначення ключових понять і виокремлення їх аналітичних ознак є критично важливим етапом теоретико-методологічної побудови наукового дослідження. Це не просто номінативна операція, а акт концептуалізації, що дозволяє перетворити складну реальність міжнародної політики на аналітично оброблювану категоріальну систему. Поняття в цьому контексті не є нейтральними позначеннями емпіричних феноменів – вони виступають як епістемологічні інструменти, які організують знання, задають межі аналітичного простору й визначають, які аспекти реальності вважатимуться релевантними для наукового осмислення (Goertz, 2020).

У науці про міжнародні відносини ключові поняття зазвичай мають багатозначну і полідисциплінарну природу: наприклад, «влада», «безпека», «ідентичність», «глобальний порядок», «суверенітет» є не лише предметом опису, а й об'єктом дискусій у теоретичних школах. Їх значення залежить від теоретичної парадигми, у межах якої вони інтерпретуються: так, поняття «влада» у реалізмі трактується як здатність до нав'язування волі іншому акторові через матеріальні ресурси (Mearsheimer, 2018), у лібералізмі – як інституціоналізована здатність до координації інтересів, а у конструктивізмі – як влада над значеннями, що визначають соціальну поведінку (Barnett & Duvall, 2005).

Процес операціоналізації ключових понять передбачає виокремлення їхніх аналітичних ознак – тобто тих властивостей або параметрів, які дозволяють здійснити їх емпіричну інтерпретацію, вимірювання або типологізацію. Наприклад, у разі використання поняття «м'яка сила», до аналітичних ознак можуть входити: культурна привабливість, політична легітимність, здатність до формування наративів, які резонують із ціннісними уявленнями цільової аудиторії (Nye, 2011). У разі поняття «національна безпека» такими ознаками можуть бути: наявність зовнішніх загроз, інституційна спроможність до їх стримування, легітимність стратегічного дискурсу безпеки в очах суспільства. Визначення таких ознак дозволяє перевести абстрактну теоретичну категорію у рівень аналітичної операційності – тобто зробити її придатною для порівняння, моделювання чи інтерпретації.

Особливої актуальності це набуває у постпозитивістському підході, де поняття нерозривно пов'язані з інтерсуб'єктивними структурами значень і дискурсивними практиками. Наприклад, у конструктивістській перспективі «ідентичність» не є стабільною категорією, а постає як результат взаємної конструкції через політичну мову, наративи й соціальні очікування (Wendt, 1999). Тому її аналітичні ознаки визначаються не емпіричними індикаторами у традиційному сенсі, а контекстуальними смислами, які проявляються в дискурсі акторів, текстах стратегічних документів, публічних заявах та символічних діях. Таке розуміння операціоналізації розширює межі емпіричного аналізу,

дозволяючи дослідникові працювати з матеріальними й нематеріальними компонентами політики одночасно.

У випадку дослідження зовнішньої політики України в умовах війни й глобального перелому системи міжнародної безпеки, поняттєвий апарат дослідження має бути особливо чутливим до динаміки смислових змін. Наприклад, поняття «суверенітет» у цьому контексті набуває нових аналітичних ознак – це вже не лише формально-юридична автономія, а й здатність до стратегічної суб'єктності, інтеграції в міжнародні коаліції, адаптації до гібридних загроз та відтворення внутрішньої політичної легітимності в умовах кризи. Аналогічно, «міжнародна солідарність» як аналітичне поняття може охоплювати не лише кількісні показники допомоги, але й символічну підтримку, медіа-наративи, емоційне залучення населення інших країн тощо (Oksamytna, 2023).

Таким чином, визначення ключових понять і їхніх аналітичних ознак не зводиться до номінативного переліку категорій – це складна методологічна процедура, що формує кістяк теоретичного бачення дослідника. Саме через поняття ми здійснюємо фільтрацію реальності, конструємо аналітичні об'єкти, продукуємо знання та легітимуюмо результати дослідження. Здатність працювати з поняттями не як з «готовими» термінами, а як з відкритими концептуальними конструкціями – є ознакою зрілого академічного мислення в полі міжнародних відносин.

Операціоналізація змінних у контексті досліджень міжнародних відносин є критичним етапом, що забезпечує аналітичну сумісність між теоретичними концептами та емпіричним рівнем дослідження. Зміст цього процесу полягає у конкретизації абстрактних теоретичних категорій у вигляді вимірюваних або інтерпретованих показників, що дозволяють здійснювати системне спостереження, порівняння та обґрунтовані висновки щодо досліджуваних міжнародних явищ (Goertz, 2020). У теоретико-методологічному вимірі операціоналізація є водночас інструментом концептуального контролю й онтологічної артикуляції – вона визначає, що саме вважатиметься проявом тієї чи іншої змінної в реальній політичній практиці.

Залежні, незалежні та проміжні змінні є основними структурними елементами аналітичної моделі, кожна з яких виконує специфічну евристичну функцію. Незалежна змінна (*independent variable*) розглядається як причина або впливовий чинник певного процесу чи явища; залежна (*dependent variable*) – як результат або прояв дії першої; проміжна (*intervening variable*) – як механізм або умова, що посередньо впливає на каузальний зв'язок між основними змінними. Наприклад, у дослідженні міжнародної підтримки України незалежною змінною може виступати інтенсивність збройної агресії РФ, залежною – обсяг військової та фінансової допомоги з боку західних країн, а проміжною – рівень міжнародної легітимності України як демократичного актора (Oksamytna, 2023).

Ключовим аспектом операціоналізації є визначення індикаторів – конкретних емпіричних параметрів, які дозволяють фіксувати наявність або зміну змінної. У кількісних дослідженнях це можуть бути статистичні показники (кількість санкцій, рівень експорту, витрати на оборону, кількість дипломатичних

візитів), тоді як у якісних – дискурсивні маркери, наративні коди або інституційні практики. Наприклад, для операціоналізації змінної «м'яка сила» можуть бути використані такі індикатори: кількість міжнародних культурних проєктів, ступінь довіри до держави у глобальних опитуваннях, позиціонування у світових медіа, наявність позитивного образу в освітніх та наукових колах (Nye, 2011).

Операціоналізація змінних також залежить від епістемологічної орієнтації дослідника. У рамках позитивістської традиції вона передбачає чітку стандартизацію, інтерсуб'єктивну верифікацію та можливість статистичного моделювання зв'язків. У постпозитивістських і критичних підходах операціоналізація набуває характеру гнучкого смислового фрейму, де змінні аналізуються не як фіксовані сутності, а як конструкти, що змінюються в контексті, взаємодії та дискурсивному полі (Yanow & Schwartz-Shea, 2014). Такий підхід особливо актуальний для аналізу конфліктів, ідентичностей, легітимності та норм, де формальні індикатори мають бути доповнені глибоким інтерпретативним аналізом.

Крім того, важливим викликом у процесі операціоналізації є забезпечення валідності (тобто того, що індикатори дійсно відображають концепт, який вони покликані вимірювати) та надійності (стабільності результатів у різних контекстах або при повторних вимірюваннях). У міжнародних дослідженнях, які охоплюють складні геополітичні структури, транснаціональні процеси й нормативні зміщення, підтримання балансу між емпіричною точністю та теоретичною глибиною є особливо складним, проте необхідним (Adcock & Collier, 2001).

Вивчення зовнішньополітичної суб'єктності України через призму таких змінних, як «легітимність», «стратегічна довіра», «інституційна спроможність» або «ціннісна відповідність», потребує розробки складної системи багаторівневої операціоналізації. Це може включати як аналіз офіційних декларацій і політичних стратегій, так і семіотичний аналіз виступів лідерів, міжнародних рішень та реакцій ключових акторів. Лише через такий підхід можна забезпечити аналітичну релевантність дослідження у складному, фрагментованому та динамічному середовищі міжнародної політики.

У сфері міжнародних відносин визначення типу дослідження – якісного, кількісного або комбінованого – не зводиться до технічного чи інструментального вибору методів збору та обробки даних. Воно є фундаментальним епістемологічним рішенням, що вкорінене у філософських засадах пізнання, уявленнях про природу міжнародної реальності та засобах її концептуалізації (Jackson, 2011). Вибір типу дослідження визначає тип доказовості, моделі верифікації гіпотез, а також межі й можливості теоретичних узагальнень, які може здійснити дослідник.

Якісне дослідження передбачає глибоке занурення в смисловий, контекстуальний і суб'єктивно-конструйований вимір міжнародних процесів. Воно орієнтоване на реконструкцію наративів, інтерпретацію дискурсивних практик, вивчення соціальних уявлень та політичних ідентичностей. У теоретичному плані якісне дослідження найбільше відповідає постпозитивістським та конструктивістським підходам, які розглядають

міжнародну реальність як продукт взаємодії значень, а не лише матеріальних чинників (Yanow & Schwartz-Shea, 2014). Воно дає змогу дослідити складні феномени – наприклад, символічну політику, культурну дипломатію, транснаціональні мережі впливу або нормативну трансформацію системи безпеки – у їхній багатовимірній і динамічній природі. При цьому основна увага зосереджується не на загальності, а на глибині інтерпретації, що дозволяє виробити концептуальні новації на основі одиничних або типових кейсів.

Кількісне дослідження, навпаки, ґрунтується на постулатах емпіричного реалізму й раціоналізму. Воно спрямоване на виявлення закономірностей, побудову каузальних моделей і статистичну перевірку гіпотез за допомогою узагальнених даних. Такі дослідження є типовими для неореалістичної, неолиберальної та інституціоналістської школи, де пріоритет надається змінним, які можуть бути стандартизовані, виміряні та порівняні в часово-просторових зрізах (King, Keohane, & Verba, 1994). Кількісна стратегія має очевидну евристичну цінність у дослідженнях системної стабільності, політики санкцій, військової потужності, індексів демократії або показників міждержавної взаємодії. Проте її критика стосується редукціонізму, ігнорування контекстуальних особливостей та схильності до переабстрагування політичної реальності.

У зв'язку з цим комбіноване дослідження (mixed methods) розглядається як найоптимальніший тип у тих випадках, коли предмет дослідження включає як матеріальні, так і смислові аспекти; коли необхідно поєднати масштабну узагальненість із глибинною інтерпретацією; коли цінність мають як числові дані, так і їх політичне або соціокультурне наповнення (Creswell & Plano Clark, 2018). Комбінований підхід базується на принципах аналітичного плюралізму й методологічного комплементаризму, що дозволяє уникнути епістемологічної замкненості окремих традицій. У практичному вимірі це може означати, що кількісні дані (наприклад, щодо обсягів військової допомоги або показників довіри до міжнародних організацій) слугують базовим емпіричним тлом для подальшого якісного аналізу дискурсу, політичної інтенції або символічного впливу на політику.

У контексті дослідження сучасної зовнішньої політики України в умовах гібридного конфлікту й структурної трансформації глобального порядку, комбіноване дослідження виглядає найдоцільнішим. Такий підхід дозволяє, з одного боку, емпірично зафіксувати змінні, пов'язані з динамікою підтримки України, а з іншого – здійснити інтерпретацію того, як ця підтримка легітимується, артикулюється в політичному дискурсі та транслюється у міждисциплінарному полі міжнародної солідарності. Саме поєднання кількісного обґрунтування з якісною глибиною дозволяє досягнути багаторівневої верифікації гіпотез та забезпечити аналітичну адекватність до складної природи міжнародних феноменів.

У рамках наукового дослідження в галузі міжнародних відносин вибір конкретних методів збору даних є не лише технічною процедурою, але й складовою епістемологічної логіки дослідження, що обумовлюється обраною теоретичною парадигмою, типом дослідження, характером гіпотез та рівнем

аналітичної деталізації. У контексті комбінованого підходу, який поєднує кількісні та якісні методологічні стратегії, актуальним є використання багатометодного арсеналу – зокрема напівструктурованих інтерв'ю, контент-аналізу політичних документів, вторинної обробки статистичних даних, дискурс-аналізу та кейс-стаді (Creswell & Plano Clark, 2018).

Інтерв'ю, зокрема напівструктуровані або експертні, є одним із найефективніших інструментів збору якісних даних у міжнародних дослідженнях. Їхня перевага полягає у гнучкості, глибині та можливості виявлення латентних смислів і стратегічних інтенцій ключових політичних акторів. Інтерв'ю дозволяють отримати інсайдерське бачення процесів, що відбуваються у політичних чи дипломатичних середовищах, а також реконструювати логіку прийняття рішень на різних рівнях міжнародної взаємодії (Berry, 2002). У випадку дослідження зовнішньої політики України під час повномасштабної війни, інтерв'ювання представників урядових структур, аналітичних центрів, дипломатичного корпусу чи міжнародних місій дає змогу верифікувати гіпотези щодо мотивацій, стратегій та механізмів формування міжнародної підтримки.

Аналіз політичних і нормативних документів – стратегій, комюніке, резолюцій міжнародних організацій, угод про безпекову співпрацю, рішень парламентів та урядів – є ключовим методом документального дослідження, що дозволяє реконструювати формальні рамки міжнародної взаємодії та нормативну легітимізацію дій акторів (Bowen, 2009). Через контент-аналіз можна ідентифікувати ключові наративи, ідеологічні позиції, структурування загроз, а також динаміку зміни офіційного дискурсу в міжчасовому вимірі. Такий метод є надзвичайно продуктивним у дослідженні дискурсивного оформлення міжнародної підтримки України, зокрема через аналіз заяв G7, рішень ЄС, НАТО та ООН.

Статистичні методи і вторинний аналіз даних дають змогу залучити об'єктивні індикатори для побудови емпіричної бази дослідження. Йдеться не лише про базову статистику (військова допомога, кількість санкцій, динаміка голосування у міжнародних організаціях), а й про індекси міжнародної довіри, геополітичної стабільності, демократичної якості або стратегічного партнерства. Обробка таких даних потребує аналітичного апарату для кількісного порівняння, візуалізації та тестування взаємозв'язків між змінними (King, Keohane, & Verba, 1994). Інтеграція статистики у змістовний аналіз дозволяє здійснити політико-контекстуальне осмислення числових тенденцій, уникаючи редукціонізму сухого моделювання.

Крім того, застосування кейс-стаді дозволяє сфокусовано досліджувати унікальні, складні або показові ситуації, в яких сконцентровано проявляються структурні закономірності або дискурсивні конфлікти глобального рівня. Метод кейсів забезпечує як глибинну якісну реконструкцію причин і наслідків подій, так і можливість аналітичного узагальнення для подальших порівняльних досліджень. У випадку України доцільним є вивчення кейсів безпекової співпраці із США, Великою Британією, Польщею, а також аналіз реакцій міжнародних організацій на конкретні етапи війни.

Синергетичне поєднання вищезазначених методів формує аналітичний інструментарій, здатний забезпечити повноцінне охоплення складної, багатовимірної та динамічної реальності міжнародних відносин. Воно дозволяє уникнути методологічної обмеженості, підвищити валідність результатів та забезпечити глибоку інтерпретацію емпіричних даних у світлі теоретичних парадигм.

У сучасних дослідженнях міжнародних відносин забезпечення надійності, валідності та етичності збору даних виступає фундаментальною складовою методологічної строгості та наукової добросовісності. Надійність (reliability) і валідність (validity) – як категорії дослідницької якості – формують основу для репрезентативності, відтворюваності й концептуальної відповідності емпіричних результатів теоретичним побудовам. У свою чергу, етичність дослідницького процесу зумовлює не лише легітимність отриманих даних, а й суспільну відповідальність науковця в умовах політично сенситивного або конфліктного контексту, як-от сучасне міжнародне середовище, пов'язане з війною рф проти України (Moses & Knutsen, 2019).

Надійність даних передбачає стабільність та узгодженість методів збору і фіксації емпіричного матеріалу. У кількісних дослідженнях це означає стандартизацію процедур, інтеркодовий контроль, точне повторне застосування інструментів у різних випадках. У якісному вимірі – це забезпечення інтерсуб'єктивної узгодженості інтерпретацій, прозорості кодування та відстежуваності логіки виведення аналітичних категорій (Yin, 2018). Для підвищення надійності даних, зібраних за допомогою напівструктурованих інтерв'ю чи дискурс-аналізу, застосовується стратегія триангуляції – тобто поєднання кількох методів або джерел для перевірки достовірності висновків (Creswell & Plano Clark, 2018).

Валідність охоплює як внутрішню, так і зовнішню відповідність: внутрішня валідність означає логічну узгодженість між змінними, гіпотезами та теоретичними очікуваннями, тоді як зовнішня – релевантність отриманих результатів до ширшого поля міжнародної реальності. Наприклад, у дослідженні стратегічної комунікації між Україною та її західними партнерами, внутрішня валідність означає, що операціоналізовані змінні (довіра, репутація, нарративна легітимність) адекватно відображають концепти, а зовнішня – що висновки можуть бути узагальнені на інші порівняльні випадки міжнародної підтримки демократичних держав (Adcock & Collier, 2001).

Етичність у дослідженнях міжнародних відносин, особливо у контексті конфлікту, репресій або гуманітарних криз, виходить далеко за межі формального дотримання процедур інформованої згоди. Вона включає чутливість до контексту, захист ідентичності респондентів, недопущення політичної шкоди, а також етичну рефлексію дослідника щодо впливу своєї роботи на реципієнтів, політичне поле та суспільну думку (Yanow & Schwartz-Shea, 2014). У випадку збору даних серед українських дипломатів, біженців чи військовослужбовців, дослідник зобов'язаний не лише дотримуватися анонімності й добровільності участі, а й усвідомлювати символічну нерівність, що може існувати у відносинах між дослідником і учасником дослідження. Також слід враховувати етичні

дилеми, пов'язані з доступом до чутливої інформації, використанням напіввідкритих джерел і політичним потенціалом поширення результатів дослідження.

Університетські етичні комітети та міжнародні етичні кодекси (зокрема, принципи ECPR або AERA) наголошують на необхідності інституціонального контролю за етичністю дослідницьких процедур, особливо у ситуаціях роботи з вразливими групами чи в умовах обмеженої безпеки. Отже, концепція «етичної валідності» (ethical validity) набуває вагомого значення – йдеться про глибоке узгодження методів, змісту та цілей дослідження з принципами поваги до прав людини, недискримінації та академічної доброчесності (Fujii, 2012).

Таким чином, забезпечення надійності, валідності та етичності є не лише методологічною вимогою, а і ціннісним імперативом науковця, який працює з високочутливою міжнародною проблематикою. Лише за дотримання цих параметрів дослідження здатне не лише продукувати знання, а й виконувати соціальну та політичну функцію у складному глобальному середовищі.

Аналітичний етап інтерпретації результатів дослідження в сфері міжнародних відносин виступає ключовою фазою наукового пізнання, де відбувається зіставлення емпірично верифікованих даних із первинно сформульованими гіпотезами, а також оцінка сили, спрямованості та контексту залежностей між досліджуваними змінними. Цей процес не є механічним підтвердженням чи спростуванням гіпотез – він включає критичну реконструкцію логіки каузальних або контекстуальних зв'язків у рамках складної багатовимірної реальності міжнародної політики (King, Keohane, & Verba, 1994).

Результати аналізу повинні розглядатися в координатах теоретичної парадигми, яка детермінує аналітичну рамку. У разі застосування, наприклад, конструктивістського підходу, основна увага зосереджується не лише на емпіричному підтвердженні гіпотез, а на виявленні способу, у який соціальні структури, ідентичності та норми формують параметри дії акторів. Таким чином, гіпотеза про залежність міжнародної підтримки України від ступеня її символічної легітимності у світовому дискурсі отримує підтвердження через аналіз стратегічних наративів, дипломатичних риторик та публічної артикуляції демократичних цінностей, що були виявлені у дискурсивному полі західних держав і міжнародних організацій (Oksamytna, 2023).

У кількісному вимірі гіпотези часто мають вигляд передбачень щодо напрямку та сили асоціацій між змінними. Наприклад, гіпотеза про позитивну кореляцію між обсягом військової допомоги Україні та рівнем довіри громадськості до зовнішньополітичного курсу США може бути перевірена шляхом аналізу відповідної статистики та результатів міжнародних опитувань (Pew Research Center, 2023). Отримані результати засвідчують часткове підтвердження такої гіпотези: зростання допомоги супроводжується зміцненням публічної підтримки, проте цей зв'язок виявляється модифікованим такими проміжними змінними, як зміна політичної риторики, виборчі цикли чи інтенсифікація зовнішніх загроз.

Крім того, необхідною є оцінка валідності гіпотез з позицій як внутрішньої узгодженості, так і зовнішньої релевантності. Внутрішній аналіз фокусується на

логіко-семантичній відповідності між гіпотезами, концептуалізацією змінних і методами їх вимірювання. Зовнішній – на застосовності отриманих висновків до інших контекстів або до формування більш загальних теоретичних положень (Adcock & Collier, 2001). Наприклад, якщо підтверджено гіпотезу про визначальний вплив дискурсивної консолідації ЄС на координацію зовнішньої політики щодо України, це відкриває можливість для екстраполяції моделі на інші конфліктні регіони, де нормативна єдність впливає на ефективність політичних рішень.

Після аналізу гіпотез критично важливим є врахування обмежень дослідження – як методологічних (розмір вибірки, можлива упередженість джерел, неповнота даних), так і концептуальних (модель каузальності, рівень абстракції). Визнання таких обмежень є не знаком слабкості, а ознакою академічної добросовісності, що дозволяє уточнити зону застосування висновків і сформулювати пропозиції для подальших досліджень (Fujii, 2012).

Таким чином, інтерпретація отриманих результатів у контексті дослідницьких гіпотез є не лише заключною стадією дослідницького процесу, а і критичним вузлом, у якому сходяться емпіричні спостереження, теоретичні конструкції та методологічні припущення. Саме тут формується епістемологічна цінність дослідження – як внесок у накопичення знання, корекцію теоретичних моделей і підвищення розуміння складних трансформацій у міжнародному політичному середовищі.

Формулювання наукових висновків у дослідженнях міжнародних відносин є завершальним аналітичним етапом, який передбачає трансформацію емпірично обґрунтованих результатів у теоретично осмислені положення, що мають когнітивну, прогностичну та нормативну цінність. Висновки мають базуватися на інтеграції всіх компонентів дослідження – від гіпотез і концептуального апарату до зібраних даних і обраної теоретичної парадигми. Їхня наукова цінність полягає у здатності вийти за межі констатаційного рівня й запропонувати узагальнення, що здатні впливати на трансформацію існуючих теоретичних моделей, а також бути інтегрованими у практичну площину ухвалення рішень (Guzzini, 2013).

Висновки дослідження повинні не лише підтверджувати або спростовувати гіпотези, а й уточнювати логіку причинно-наслідкових зв'язків між досліджуваними феноменами, ураховуючи складність, нелінійність та багатовекторність міжнародних процесів. У контексті сучасної війни РФ проти України виявлено, що ключовим чинником довготривалої міжнародної підтримки виступає не лише стратегічна раціональність союзників, а й сформований нормативний консенсус щодо легітимності українського спротиву, репрезентованого через наративи демократії, суверенітету та міжнародного права (Oksamytna, 2023). Це вказує на важливість інкорпорації конструктивістських елементів у традиційно реалістичні пояснення міждержавної підтримки, оскільки роль ідентичностей, дискурсів та нормативної архітектури набуває дедалі більшої пояснювальної сили.

Водночас висновки повинні вказувати на межі узагальнень. Зокрема, структурні обмеження, такі як фрагментованість глобального порядку, посилення ролі авторитарних акторів або дефіцит консенсусу в межах міжнародних

інституцій, знижують ефективність нормативно орієнтованої дипломатії. У таких умовах практичні рекомендації повинні враховувати необхідність адаптивних стратегій, гнучкості в інструментарії та комунікативної компетентності у транснаціональному середовищі.

У практичному вимірі дослідження формулює низку рекомендацій, орієнтованих як на наукову спільноту, так і на суб'єктів зовнішньої політики. По-перше, необхідно сприяти глибшій інтеграції інтерпретативних методів аналізу у вивчення зовнішньої політики, що дозволить фіксувати нелінійні й символічні аспекти міжнародної взаємодії (Yanow & Schwartz-Shea, 2014). По-друге, для політичних практиків важливо розвивати інституційні механізми стратегічної комунікації, здатні не лише передавати інформацію, а й формувати наративи, що відповідають очікуванням і ціннісним орієнтирам партнерів (Nye, 2011). По-третє, варто посилювати трансатлантичні аналітичні платформи, що поєднують академічну експертизу з політико-стратегічними потребами, забезпечуючи зворотний зв'язок між теорією та практикою.

Формулювання висновків і рекомендацій у дослідженні міжнародних відносин – це не просто фінальна частина дослідницького процесу, а простір епістемологічного та політичного синтезу, де перетинаються знання, цінності та стратегія. Саме тут наукове знання перетворюється на інструмент критичного осмислення та трансформації глобальної політики.

Академічна доброчесність є системоутворювальним принципом функціонування наукової діяльності, що визначає її легітимність, епістемологічну цінність та соціальну відповідальність. У контексті досліджень у сфері міжнародних відносин, які часто охоплюють політично чутливі питання, транскордонні практики та міжкультурні контексти, дотримання принципів академічної доброчесності набуває не лише формально-етичного, але й геополітичного значення. Це передбачає безумовне дотримання таких категорій, як авторське право, коректне цитування, унеможливлення фабрикації, фальсифікації та плагіату, а також прозорість методологічних підходів і відповідальне ставлення до інтерпретації даних (Resnik et al., 2015).

Під час підготовки дослідження в галузі міжнародних відносин дотримання академічної доброчесності передбачає, перш за все, етичне використання джерел інформації, особливо у випадку посилань на первинні документи – міжнародні угоди, заяви дипломатичних осіб, офіційні звіти міжнародних організацій або інституційні бази даних. Використання таких джерел потребує не лише точного відтворення, а й критичної інтерпретації, що виключає маніпулятивне або одностороннє трактування (Kovacs, 2012).

Не менш важливим є дотримання принципів інтерсуб'єктивної верифікації даних – тобто забезпечення прозорості логіки дослідження, яка дозволяє іншим дослідникам повторити аналіз або поставити його під академічний сумнів. Це включає ретельне оформлення гіпотез, змінних, методів збору й аналізу даних відповідно до обраної методології, що є основою наукової відтворюваності (Bryman, 2016). Наприклад, у роботі з інтерв'ю з дипломатами або експертами в галузі безпеки необхідно не лише зафіксувати їхню згоду, а й описати процес

збору, забезпечивши конфіденційність, а також вказати, як саме ці дані були інтегровані у процес інтерпретації.

Також академічна доброчесність передбачає унеможливлення дублювання наукових результатів, самоплагіату та порушення правил співавторства. У сфері міжнародних досліджень, де відбувається активна міжінституційна та міждисциплінарна кооперація, особливо важливо чітко визначати індивідуальний внесок у колективні праці, що є нормою відповідального академічного партнерства (APA, 2020).

На особливу увагу заслугове культурний і політичний контекст академічної доброчесності. У глобалізованому науковому середовищі, де циркулює велика кількість даних, зокрема й з відкритих джерел, дослідники повинні проявляти критичність у виборі джерел, уникаючи використання сумнівних аналітичних платформ, пропагандистських наративів або джерел, пов'язаних із державами-агресорами, зокрема рф, яка системно використовує дезінформаційні інструменти для впливу на академічний дискурс (Freedom House, 2023).

Отже, дотримання академічної доброчесності є не лише інструментом забезпечення якісної та достовірної наукової продукції, але й актом політичної та етичної відповідальності дослідника перед академічною спільнотою та суспільством загалом. У сфері міжнародних відносин це набуває особливого значення – як у контексті глобальних стандартів наукової практики, так і в умовах боротьби за інтелектуальну автономію в добу гібридних загроз.

У межах дослідження етапів підготовки наукового дослідження в сфері міжнародних відносин встановлено, що сучасна дослідницька практика базується на принципах теоретико-методологічної рефлексивності, епістемологічної послідовності та етичної відповідальності. Кожен із проаналізованих етапів – від постановки наукового питання до оформлення висновків – відіграє функціональну роль у забезпеченні валідності, надійності й репрезентативності дослідження.

З'ясовано, що визначення проблеми та наукового питання вимагає чутливості до динаміки глобального контексту, тоді як обґрунтування об'єкта, предмета та мети дослідження повинно спиратися на чітко сформульовану теоретичну рамку. Вибір парадигми (реалізм, лібералізм, конструктивізм тощо) визначає не лише зміст аналітичної моделі, а й тип знання, який продукується в межах дослідження. Теоретичний апарат має бути концептуально насиченим, із чітко операціоналізованими змінними та поняттями, що дозволяє здійснити валідне емпіричне дослідження.

Аналіз гіпотез, методів збору та аналізу даних виявляє, що ефективне дослідження в галузі міжнародних відносин повинно поєднувати елементи кількісного і якісного підходів, що особливо важливо у вивченні комплексних явищ, як-от зовнішньополітичні стратегії, конфлікти або транснаціональні мережі. Ключовою умовою наукової легітимності дослідження виступає дотримання академічної доброчесності, яка в сучасному глобалізованому світі набуває як нормативного, так і безпекового виміру.

Узагальнено, що структура та логіка підготовки наукового дослідження в міжнародних відносинах не є формальним шаблоном, а динамічною інтеграцією інтелектуальних, етичних та методологічних практик. Це дозволяє не лише продукувати знання про міжнародну реальність, а й впливати на її інтерпретацію, трансформацію та управління складністю глобального порядку.

1.5. Академічна доброчесність у процесі наукового пізнання

У сучасному епістемологічному дискурсі академічна доброчесність постає не лише як нормативно-етичне поняття, але як фундаментальна методологічна категорія, що безпосередньо впливає на якість, легітимність та відтворюваність наукового знання, зокрема у сфері міжнародних відносин. У цьому сенсі доброчесність не може зводитись виключно до формального дотримання правил цитування чи запобігання плагіату – вона набуває глибоко структурного значення, формуючи когнітивні рамки, в межах яких здійснюється інтерпретація глобальних політичних процесів, побудова теоретичних моделей та нормативна оцінка поведінки міжнародних акторів (Vasevic, 2021).

Філософія науки трактує академічну доброчесність як інструмент епістемологічної відповідальності, який задає межі допустимого у науковому дискурсі. Вона функціонує як механізм саморегуляції наукової спільноти, що забезпечує репутаційну надійність, аналітичну прозорість і публічну довіру до результатів дослідження. Зокрема, у царині міжнародних відносин, де значна частина знання є концептуально опосередкованою і соціально сконструйованою, питання доброчесності виходить за межі технічного інструментарію і стосується самих умов виробництва істини, особливо в контексті конфлікту інтересів, політичної заангажованості та ідеологічної нейтральності дослідника (Kiss & Evers, 2020).

Наукове пізнання у сфері IR (International Relations) нерозривно пов'язане з нормативними припущеннями, які конститутивно формують предмет дослідження: поняття державного суверенітету, стратегічної культури, глобального врядування чи легітимності інтервенції є не лише аналітичними, але і нормативно навантаженими конструкціями. У цьому сенсі академічна доброчесність передбачає епістемологічну рефлексію щодо власної дослідницької позиції, прозорість у відборі джерел та аналітичних категорій, а також усвідомлення контингентності і множинності раціональностей у глобальному політичному середовищі (Tickner & Smith, 2020).

Особливої актуальності набуває доброчесність у контексті постправди та цифрової трансформації академічного простору. З поширенням AI-технологій, Big Data та цифрових аналітичних платформ, розширюється межа пізнавального, але водночас – зростає ризик маніпуляції даними, фабрикації емпіричного матеріалу та автоматизації ідеологічних упереджень. У цьому контексті академічна доброчесність повинна осмислюватися не як реактивна етика санкцій, а як проактивна методологія побудови дослідницької автономії, що опирається на цінності прозорості, верифікованості та відкритого доступу до даних (European Commission, 2023).

Крім того, важливим компонентом доброчесності є інтерсуб'єктивна відповідальність – усвідомлення науковцем своєї участі у колективному акті конструювання знання. Це особливо релевантно для міжнародних відносин, де аналітичні нарративи часто впливають на формування зовнішньополітичних доктрин, стратегічних рішень та легітимацію інтервенціоністських практик. Таким чином, недоброчесна аналітика – навіть якщо вона формально відповідає стандартам академічного письма – може бути використана як інструмент політичної маніпуляції або виправдання порушення норм міжнародного права (O'Gorman, 2019). У цьому сенсі академічна доброчесність набуває політичного виміру – вона стає гарантією того, що наука не перетвориться на інструмент пропаганди або епігонівської легітимації імперських проєктів (у тому числі з боку таких держав, як росія).

Отже, академічна доброчесність у науковому пізнанні міжнародних відносин постає не лише як нормативний імператив, але як внутрішньо організована епістемологічна стратегія, що забезпечує методологічну цілісність, теоретичну валідність і публічну легітимність аналітичних висновків. Вона функціонує як багатовимірна категорія, що інтегрує етику відповідальності, пізнавальну скромність і відкритість до міжпарадигмального діалогу, без чого неможлива зріла, інтерсуб'єктивно вкорінена та академічно релевантна теорія міжнародної політики.

У методологічному горизонті сучасних соціогуманітарних наук, зокрема в царині міжнародних відносин, етика наукового пізнання дедалі частіше трактується не лише як зовнішній до дослідницького процесу нормативний припис, але як його внутрішня конститутивна складова, що безпосередньо впливає на епістемологічний статус знання. У цьому сенсі наукова етика – це не просто кодекс поведінки, а сукупність онтологічно вкорінених правил, які формують межі того, що вважається знанням, і які встановлюють нормативну допустимість методів продукування, репрезентації та інтерпретації соціальної реальності (Gläser & Laudel, 2021).

У контексті досліджень міжнародних процесів, де об'єкт пізнання є контингентним, ідентичнісно зумовленим та політично навантаженим, легітимність наукового знання не може бути гарантована виключно його формальною логічною структурою чи емпіричною верифікованістю. Вона потребує етичного заземлення у формах академічної відповідальності, чесності щодо джерел, прозорості аргументації та відмови від інструменталізації теорій у контексті політичних маніпуляцій. Знання у сфері IR не є нейтральним продуктом – воно виконує нормативну функцію, впливаючи на формування стратегій, легітимацію режимів і структурування дискурсивних полів глобального врядування (Tickner & Smith, 2020).

Епістемологічна легітимність – тобто право наукового твердження бути визнаним як раціональне, достовірне й науково валідне – ґрунтується на поєднанні формальної методологічної суворості з етичною інтегрованістю дослідницького процесу. Це особливо релевантно в умовах множинності парадигм, де, поряд із раціоналістськими моделями, що апелюють до каузальних пояснень і об'єктивістських онтологій, існують постпозитивістські підходи, які

підкреслюють роль інтерсуб'єктивних норм, історичних контекстів і морально навантажених категорій (Acharya & Buzan, 2019). У межах такої парадигматичної плюральності етична компетентність дослідника виступає інструментом калібрування істинності, здатним забезпечити баланс між аналітичною абстракцією та соціальною відповідальністю.

Крім того, у глобалізованому просторі, де зростає значення транскультурних діалогів, дослідницьких колаборацій та відкритого доступу до даних, етика постає як умова довіри до результатів дослідження. Саме вона забезпечує можливість для знання бути включеним до академічного обігу на умовах визнання, а не примусу чи нав'язування. Так, добросчесне цитування, уникнення конфлікту інтересів, обґрунтованість джерел емпіричних даних – усе це не лише етичні приписи, а критерії легітимації знання, що визначають його статус у глобальній академічній екосистемі (National Academy of Sciences, 2017).

Особливої ваги ці питання набувають у контексті війни, де дослідження міжнародної безпеки, інформаційних операцій, зовнішньої політики та дипломатичних стратегій легко можуть бути кооптовані в інтересах державної пропаганди або ідеологічно заангажованої аналітики. В цьому контексті – як показує український досвід після 2014 року – академічна спільнота стикається з дилемою: як залишатися науково автономною, зберігаючи при цьому політичну чутливість до катастроф, несправедливості чи порушення міжнародного права. Відтак, етичність дослідницької позиції прямо пов'язана з її епістемологічною легітимністю, адже лише така позиція може претендувати на істину, що не є інструменталізованою ідеологією (Kornev, 2023).

Таким чином, у науці про міжнародні відносини взаємозв'язок між етикою і легітимністю знання не є другорядним або факультативним – це глибинна зв'язка, що визначає саму можливість наукового пізнання у середовищі, де політичне, правове та епістемологічне постійно перетинаються. Етика тут – це не зовнішній арбітр, а внутрішній методологічний принцип, без якого будь-яка теорія або аналітична конструкція перетворюється на симулякр науки, позбавлений не лише правдивості, а й смислової цінності для людства.

У сучасній теорії міжнародних відносин аналітична об'єктивність розглядається як не лише епістемологічна, але й етична категорія, безпосередньо пов'язана з академічною добросчесністю. В умовах плюралізму теоретичних парадигм, постправди, зростаючої політизації знання та кризи довіри до академічних інституцій, саме добросчесність формує підвалини для відтворення аналітичної неупередженості, когнітивної прозорості та методологічної відповідальності. З огляду на це, добросчесність виступає не зовнішнім етичним обмеженням, а внутрішнім принципом раціонального пізнання, що забезпечує відповідність між аналітичними конструкціями та їхньою нормативною легітимністю у глобальному академічному полі (Brown, 2020).

У сфері міжнародних відносин, де сам предмет дослідження є соціально сконструйованим, динамічним та політично чутливим, поняття об'єктивності не може бути редуковане до механічної нейтральності або технічного усунення цінностей. Навпаки, аналітична об'єктивність набуває характеру практики – постійної рефлексії над джерелами, допущеннями та межами власного знання, а

також готовності дослідника визнати когнітивну обмеженість і контекстуальну зумовленість своїх висновків (Kurki & Wight, 2013). У цьому контексті доброчесність – як готовність дотримуватись правдивості, точності, коректного посилавання на джерела, уникнення селективного трактування фактів – виступає обов'язковою умовою наближення до об'єктивного розуміння міжнародної реальності.

Знання у сфері IR формується через множинні джерела – дипломатичні документи, заяви державних акторів, аналітику think tank-центрів, медійні наративи – що самі по собі не є нейтральними. Тому доброчесність дослідника полягає у критичному зчитуванні, перевірці достовірності, розкритті упереджень джерел, а також у прозорості аналітичної логіки, на якій базуються висновки. Відсутність доброчесності в цьому процесі призводить до редукції складної міжнародної реальності до ідеологічно зумовлених схем, що дискредитує саму можливість науки бути інструментом розуміння, а не репродукції геополітичних упереджень (O'Gorman, 2019).

Проблема особливо актуалізується в епоху гібридних війн, інформаційної дезінформації та активного використання академічного простору як інструменту м'якої сили. Дослідницька продукція, створена без дотримання принципів доброчесності, здатна ставати частиною когнітивної війни, легітимізуючи наративи, що суперечать як емпіричній реальності, так і міжнародному праву. Тому, зокрема, в українському академічному контексті, доброчесність несе також функцію захисту наукової суб'єктності від зовнішніх маніпулятивних вторгнень – таких, як політизовані інтерпретації подій на сході України, спроби інституціоналізації проросійських дискурсів або псевдонаукове виправдання анексії (Мартинюк, 2023).

Отже, доброчесність у сфері досліджень міжнародних відносин – це не лише етична категорія, але і методологічна функція, без якої неможливо забезпечити аналітичну об'єктивність. Вона виступає як інтелектуальний індикатор зрілості дослідника, здатного інтегрувати теоретичну строгість із критичною саморефлексією. У цьому сенсі, доброчесність не просто захищає знання від помилок чи підривок – вона утверджує саму можливість наукової істини як відкритого, міжсуб'єктивного і політично відповідального процесу формування розуміння складної глобальної реальності.

У науковому дискурсі міжнародних відносин академічна доброчесність виконує не лише етичну, а й інституціоналізуючу функцію, слугуючи базовою передумовою епістемологічної довіри та інтегрованості дослідницьких результатів у глобальний науковий обіг. Однак у процесі продукування знання в галузі IR все частіше фіксуються численні порушення академічної доброчесності, що не лише ставлять під сумнів валідність окремих досліджень, але й загрожують репутаційній сталій структурі академічного середовища в цілому. З огляду на підвищену політичну залученість аналітичного дискурсу, особливо у сферах зовнішньої політики, безпеки, глобального врядування та геостратегічного прогнозування, порушення доброчесності мають подвійний ефект: вони не тільки підривають внутрішню наукову легітимність, але й можуть

бути інструменталізовані в контексті політичних кампаній, інформаційних операцій і геополітичних нарративів (Resnik & Shamo, 2017).

Серед найбільш поширених порушень у сфері міжнародних досліджень фіксується фабрикація та фальсифікація емпіричних даних, що є особливо небезпечними у дослідженнях конфліктів, регіональної безпеки або вибірки політичних кейсів. В IR, де дані часто отримуються через експертні інтерв'ю, обробку первинних дипломатичних документів або компіляцію відкритих джерел, межа між «аналітичною реконструкцією» та фальсифікацією є особливо тонкою. Багаторазово виявлялись випадки конструювання вигаданих джерел, підтасування цитат із первинних матеріалів або навмисне ігнорування релевантних кейсів задля підтвердження заздалегідь заданої гіпотези (Fanelli, 2020). У такому випадку теоретична модель, замість бути інструментом осмислення реальності, стає обґрунтуванням ідеологічної позиції дослідника, що дискредитує саму ідею аналітичної об'єктивності.

Іншим масовим порушенням є плагіат – не лише у формі дослівного копіювання текстів, а і як «інтелектуальне привласнення» концептуальних побудов, аналітичних схем або теоретичних рамок. Особливо небезпечною є практика непрозорого запозичення ідей із напрацювань, створених у країнах Глобального Півдня або маловідомих академічних спільнотах, які не мають належної міжнародної представленості. Такий «концептуальний колоніалізм» (Tickner & Smith, 2020) не лише порушує академічну доброчесність, а й поглиблює епістемологічну нерівність у глобальному знанні, маргіналізуючи локальні теорії, ідентичності та нарративи.

Не менш деструктивною є селективна аналітика – ситуація, коли дослідник навмисно ігнорує або викривлює емпіричні контраргументи з метою побудови "ідеологічно чистої" інтерпретації. Таке спотворення часто спостерігається у дослідженнях, що стосуються геополітичної конкуренції, втручання у внутрішні справи, легітимації санкцій або дипломатичних провалів. Зокрема, численні англомовні критичні огляди фіксували маніпуляції у роботах, що стосуються анексії Криму, війни в Сирії чи впливу Китаю на держави Африки, де автори ігнорують важливі контраргументи задля зміцнення позицій домінантного західного дискурсу (Erkkilä & Piironen, 2020). У таких випадках межа між наукою і пропагандою стає розмитою, а академічне дослідження втрачає свою нормативну автономію.

Окремої уваги заслуговує проблема авторства та ghostwriting у колаборативних міжнародних дослідженнях. У багатьох випадках, зокрема у роботах think tank-структур або аналітичних центрів при міжнародних організаціях, реальні автори матеріалів залишаються непублічними, що унеможливує як перевірку достовірності, так і простеження наукової відповідальності. Це стосується і випадків, коли впливові політичні фігури публікують аналітичні праці під власним ім'ям, які насправді були підготовлені групою невідомих авторів. Подібна практика прямо суперечить принципу наукової транспарентності й сприяє розмиванню поняття академічного внеску як такого (NAS, 2017).

Зважаючи на те, що сучасна система академічної репутації значною мірою ґрунтується на кількісних метриках (індекс цитування, імпаکت-фактор, H-індекс тощо), ще одним типом порушення є «публікаційний опортунізм» – практика публікації майже ідентичних статей у різних журналах, самоплагіат, навмисне дроблення дослідження на серію дрібних публікацій без суттєвої новизни, що підриває цілісність академічного дискурсу. Особливо актуальним це є в контексті міжнародних грантів, де обсяг продуктивності часто переважає якість дослідження як критерій фінансування (Vasevic, 2021).

Таким чином, порушення академічної доброчесності у сфері міжнародних відносин мають складний, багаторівневий і транснаціональний характер. Вони не лише викривляють наукову істину, а й впливають на ухвалення політичних рішень, формування міжнародної громадської думки та розподіл інституційного ресурсу у глобальній академічній системі. Тому формування культури доброчесності – через прозорі процедури рецензування, чіткі етичні кодекси, підвищення академічної відповідальності та боротьбу з інституціональним конформізмом – є необхідною умовою відновлення довіри до академічного знання як публічного блага.

Проблема довіри в науці та політиці в сучасному глобальному контексті набуває критичного значення, особливо в умовах постправди, гібридних загроз, інституційної делегітимації та епістемологічної фрагментації. Академічна доброчесність у цьому контексті постає не лише як нормативно-етичний кодекс, а як структурний ресурс легітимації наукового та політичного знання. Порушення доброчесності – як-от плагіат, фабрикація даних, викривлення результатів, маніпулятивне моделювання – не лише підривають авторитет індивідуальних дослідників, а й деформують структури репутаційної довіри, на яких тримається сучасна політика знання (O’Gorman, 2019).

У сфері міжнародних відносин, де дослідницькі наративи напряму впливають на формування зовнішньополітичних стратегій, нормативних режимів і практик глобального врядування, довіра до аналітичної продукції є ключовим фактором політичної релевантності науки. Поширення аналітики, створеної в умовах недоброчесності, спричиняє ефект епістемологічної ерозії: спотворені інтерпретації, підтасовані дані або цілеспрямоване ігнорування альтернативних наративів створюють псевдоконсенсус у дискурсивному полі, який потім проникає в структури міжнародної нормотворчості, легітимації військових операцій чи санкційної політики (Erkkilä & Piironen, 2020). Це підриває можливість раціонального ухвалення рішень і відкриває простір для маніпуляцій з боку держав, які використовують псевдонаукову легітимацію для просування геополітичних інтересів, як це системно спостерігалось у випадку з анексією Криму та псевдореферендумами, підтриманими мережею симулякрічних експертів із залежних академічних структур (Мартинюк, 2023).

З боку суспільства такі порушення призводять до формування цинізму щодо наукових інституцій як частини політико-інформаційного ландшафту, що втратили свою автономну когнітивну функцію. У постпандемічну епоху та на тлі повномасштабної війни в Україні довіра до експертного середовища, особливо у сферах безпеки, дипломатії та міжнародного права, є ключовою умовою для

політичної мобілізації, ухвалення рішень та побудови системи глобальної відповідальності. Однак будь-який вияв академічної недоброчесності – від недокументованих джерел до залучення скомпрометованих експертів у міжнародні платформи – сприяє делегітимації не лише окремих досліджень, а цілих наукових напрямів, підважуючи здатність науки виконувати свою трансляційну функцію між фактичним аналізом і практичним управлінням політичною реальністю (Brown, 2020).

Криза академічної доброчесності також резонує в архітектурі довіри між академією, політичними інституціями та громадянським суспільством. В умовах, коли держави активно використовують "експертну думку" для обґрунтування стратегій силового впливу, енергетичного домінування чи легітимації авторитарних практик, втрата довіри до академії відкриває поле для популістських альтернатив, що базуються на емоціях, упередженнях і дезінформації. Така трансформація знання з інструменту просвітницької раціональності в інструмент когнітивного впливу – одна з ключових загроз для ліберального міжнародного порядку, в основі якого лежить передумова про об'єктивність, науковість і прозорість процесів прийняття рішень (Resnik & Shamo, 2017).

Отже, порушення академічної доброчесності мають кумулятивний і системний вплив: вони трансформують науку з джерела знання на об'єкт недовіри, політику – з практики публічного управління на інструмент когнітивної маніпуляції, а глобальні інститути – з арбітрів легітимності на учасників епістемологічних конфліктів. Уникнути цієї деградації можливо лише через системне інституціоналізування доброчесності як принципу наукового пізнання і одночасно – як механізму відновлення суспільної довіри до політики, науки й глобального управління.

У добу цифрової трансформації науки, коли обсяги знань, темпи їхньої циркуляції та складність міждисциплінарних зв'язків зростають експоненційно, академічна доброчесність набуває не лише нових ризиків, але й нових інструментів захисту. Сучасні цифрові технології – зокрема антиплагіатні системи, платформи для перевірки достовірності джерел, автоматизовані механізми верифікації авторства та алгоритми виявлення аномалій у даних – відіграють дедалі важливішу роль у підтримці епістемологічної надійності знання, особливо в полі високоризикових міжнародних досліджень (Martinson et al., 2020). В умовах, коли міжнародні відносини дедалі більше детермінуються цифровими каналами впливу, гібридними інформаційними кампаніями та високотехнологічним аналізом геополітичних даних, забезпечення доброчесності в дослідницьких практиках стає не лише академічним, але і політичним імперативом.

Антиплагіатні системи нового покоління дозволяють не лише виявити пряме копіювання тексту, але й аналізувати стилістичні та семантичні шаблони, встановлюючи ймовірність використання прихованого плагіату, автоматично згенерованих текстів або перефразованих фрагментів без належного цитування (Purovas et al., 2021). У дослідженнях з міжнародних відносин, де велика частина інформації формується на основі другорядних джерел (зокрема офіційних

комюніке, звітів міжнародних організацій, промов політичних лідерів), точність і коректність атрибуції має вирішальне значення. Наявність непрозорих або сфабрикованих посилань не лише знижує якість аналітичного матеріалу, але й може призвести до делегітимації наукової інтерпретації подій міжнародного масштабу, зокрема конфліктів, виборів чи міждержавних переговорів.

Окремим аспектом є цифрова верифікація джерел – процес, що включає як перевірку достовірності першоджерела, так і аналіз його метаданих, репутаційного контексту й доступності у відкритому академічному просторі. У сфері міжнародної аналітики це критично важливо, оскільки поширеною є практика маніпулятивного цитування: вибіркоче використання джерел, що підтверджують потрібну позицію, або посилання на псевдонаукові платформи з низьким рівнем рецензування. Цифрові системи, що здійснюють семантичну оцінку джерел, дозволяють ідентифікувати ступінь надійності джерела на основі його зв'язків з іншими публікаціями, а також визначити його місце у глобальній мережі наукового впливу (van der Vet & Nijboer, 2023). У такий спосіб створюється цифрова екосистема підтримки доброчесності, в якій знання є не ізольованим текстом, а репутаційно вбудованим елементом академічного поля.

Водночас, надмірна автоматизація може створювати ризик редукації доброчесності до формального виконання алгоритмічних вимог, без належної етичної рефлексії. Наприклад, надмірна орієнтація на антиплагіатні відсотки може призводити до поверхневого перефразування без глибокого осмислення джерела, що в свою чергу нівелює академічну автономію дослідника. У цьому сенсі цифрові інструменти повинні розглядатися не як мета, а як допоміжна інфраструктура, що підтримує культуру доброчесності, але не замінює етичного судження науковця (National Academy of Sciences, 2017).

Цифровізація академічного процесу також створює умови для транснаціональної кооперації у сфері виявлення порушень. Платформи відкритого доступу, спільні бази даних порушників доброчесності, інтернаціоналізовані стандарти академічного письма (зокрема APA, Chicago, MLA) стають основою для глобального інституціонального реагування на епістемологічні девіації. Особливо це важливо для постколоніальних академій, зокрема України, які зазнають зовнішнього тиску з боку недоброчесних псевдоекспертних мереж, що функціонують як частина м'якої сили ворожих режимів, зокрема росії (Kornev, 2022). У таких умовах цифрові інструменти стають частиною механізму академічного суверенітету, забезпечуючи інфраструктурну незалежність наукової думки.

Отже, цифрові технології не просто змінюють механіку наукового виробництва, а трансформують саму природу доброчесності в академічному середовищі. Вони стають інструментом не лише запобігання порушенням, але й переосмислення норм публікаційної поведінки, авторства, цитування і аналітичної відповідальності. Саме через інтеграцію цифрових інструментів у наукову культуру можливо забезпечити епістемологічну стійкість знання, яке формується в умовах глобальної взаємозалежності, політичної поляризації та інформаційної турбулентності.

У глобальній політичній комунікації XXI століття постає нова епістемологічна загроза: трансформація знання з інструменту пояснення реальності у знаряддя її модифікації. В умовах інформаційного перевантаження, цифрової фрагментації істини та гібридного впливу, зростає невидимий, але потужний тиск на аналітичне середовище, що розмиває межу між академічною аналітикою і цілеспрямованою політичною пропагандою. Особливо актуально ця проблема стає в сфері міжнародних відносин, де репрезентація фактів, подій, акторів і структур влади не є нейтральною, а завжди включена в дискурсивні поля сили, інтересу та легітимації (Chouliaraki & Vestergaard, 2021).

Дезінформація, як свідома стратегія когнітивного викривлення дійсності, дедалі частіше набуває форми псевдоаналітики – матеріалів, стилістично подібних до наукових або експертних текстів, але позбавлених доброчесної логіки джерелознавчої верифікації. Вони можуть базуватись на «сірій» аналітиці, маніпулятивно відібраних фактах, непідтверджених даних або відверто сфальсифікованих наративах, що ретранслюються як обґрунтоване знання. Наприклад, у випадках, коли think tank або псевдоакадемічні структури діють під протекторатом державних органів, їхня продукція використовується як «доказова база» для політичних рішень, які де-факто є проявами інформаційного тиску або інструменталізації знання в геополітичному конфлікті (Howard et al., 2021).

Маніпуляція джерелами є ще однією формою порушення академічної доброчесності, що маскується під вибірккову аналітичну інтерпретацію. У сфері міжнародної політики особливо поширеним є явище «експертного карго-культу», коли інформація, запозичена з достовірного джерела, використовується поза контекстом або у викривленій логіці, з метою надання фальшивого авторитету певному політичному або ідеологічному твердженню. Часто це поєднується із цитуванням авторитетних міжнародних інституцій – ООН, Світового банку, МВФ, – де окремі показники чи звіти трактуються поза цілісною методологією, надаючи хибну картину ситуації (Farrell & Newman, 2019). Таким чином, джерело не просто втрачає первинну семантичну функцію, а перетворюється на інструмент інформаційного шантажу або доказового популізму.

Межа між аналітикою і пропагандою у цифрову епоху дедалі складніше піддається епістемологічному розрізненню. Це пов'язано як із зростанням ролі великих мовних моделей (LLMs), що генерують аналітично схожі тексти, так і з кризою рецензування, коли кількість публікацій зростає за рахунок зниження якості експертного контролю. У сфері міжнародної аналітики цей феномен проявляється в так званих "аналітичних кампаніях" – скоординованих публікаційних хвилях у псевдонаукових журналах, які просувають певний зовнішньополітичний наратив, часто у синхронізації з державними інформаційними структурами. Подібну стратегію неодноразово використовувала росія для легітимації агресивної політики щодо України, просуваючи через підконтрольні академічні платформи дезінформаційні наративи про «історичну справедливість» або «захист російськомовних» (Маргинюк, 2023).

У відповідь на ці загрози, сучасна академічна спільнота змушена шукати нові критичні інструменти для розрізнення справжнього знання від симулякрів науковості. Це включає як розвиток цифрової гігієни (verifiability-by-design,

штучний інтелект для перевірки достовірності), так і посилення методологічної етики у процесі навчання молодих дослідників. Водночас, лише технологічного втручання недостатньо – необхідне переосмислення академічної відповідальності як політичної дії, спрямованої на захист публічного простору науки від інформаційного колоніалізму і когнітивного терору (Fuchs, 2022). Лише за умови, коли аналітика залишається вкоріненою в доброчесність – критичну, прозору, відповідальну – можливо відстояти її автономію від пропагандистських впливів і зберегти науку як сферу виробництва справжнього знання.

Проблема етичної суб'єктності дослідника у сфері міжнародних відносин виводить академічну дискусію за межі традиційної методологічної нейтральності, ставлячи під сумнів саму можливість об'єктивного знання в умовах політично насиченого, ціннісно навантаженого глобального середовища. У центрі цього дискурсу – дилема між нормативною відповідальністю дослідника як учасника соціального світу та його професійною вимогою до об'єктивності, дистанції й неупередженості (Bueger & Gadinger, 2018). У добу гібридних загроз, інформаційних війн і зростання впливу неліберальних акторів на епістемологічний порядок, дослідник вже не може бути виключно спостерігачем: його аналітична позиція стає частиною арени, де знання функціонує як форма сили.

Міжнародні дослідження завжди були політично вмотивованими в самому своєму епістемологічному ядрі – від реалізму до постструктуралізму, від неоліберальної інституціоналізму до критичних теорій. Проте в умовах підвищеної політичної поляризації та нормативного тиску, особливо в контексті збройних конфліктів, авторитарного реваншизму та кризи глобального порядку, дослідник опиняється перед викликом: чи може він залишатися нейтральним свідком, коли його мовчання інтерпретується як співучасть, а його активізм – як втрата наукової легітимності (Tickner & Smith, 2020)? У цьому контексті об'єктивність вже не може розумітись як повна емоційна чи політична нейтральність, але радше як епістемологічна чесність, методологічна прозорість і готовність відкрито декларувати свою аналітичну позицію.

Етична відповідальність дослідника передбачає усвідомлення не лише змісту його дослідження, а й потенційних наслідків публікації – як для академічної спільноти, так і для політичних процесів. Зокрема, у випадках аналізу зовнішньої політики держав, міжнародних конфліктів або інституційної репутації, необґрунтовані твердження чи маніпулятивні висновки можуть бути використані як інструмент політичного тиску або дезінформації (Bleiker, 2017). Такий контекст вимагає від дослідника не лише технічної компетентності, а й моральної зрілості – вміння витримати баланс між активною політичною позицією та збереженням академічної доброчесності.

Особливо складним це питання постає в умовах глобальної боротьби за домінування на ринку ідей, де знання дедалі більше комодифікується, а академічна репутація стає об'єктом ринкових стратегій. Дослідники нерідко опиняються в позиції, коли публікаційний тиск, конкуренція за гранти або залучення в аналітичні структури державного апарату деформують їхню аналітичну незалежність. У таких випадках активізм може бути як проявом

громадянської добрести, так і інструменталізацією академічного статусу задля просування політичного порядку денного. Відтак, межа між етично вмотивованим втручанням і аналітичною упередженістю є надзвичайно тонкою і потребує постійної рефлексії.

У контексті постколоніальних і посттоталітарних наукових традицій, таких як українська, де академія довгий час була включена в структури державної ідеології, питання етичної відповідальності набуває ще більшої ваги. Дослідник зобов'язаний не лише дотримуватися стандартів академічної етики, але й критично переосмислювати власну включеність у структури влади, пам'яті та ідентичності. У цьому сенсі, активізм – це не відмова від науковості, а спосіб відновлення її емансипативного потенціалу у протидії насильству, брехні й несправедливості, що трансформуються через глобальні політичні механізми (Zalewski, 2019).

Таким чином, дослідник у сфері міжнародних відносин є не лише генератором знання, а й суб'єктом етичного вибору. Його об'єктивність полягає не у відсутності цінностей, а в прозорості їх артикуляції та здатності тримати відкритими межі між аналізом і адвокацією. Саме через етичну саморефлексію і методологічну доброчесність можливо забезпечити автономію науки в епоху її політичної інструменталізації.

У структурі сучасного академічного знання, особливо у сфері міжнародних відносин, проблема конфлікту інтересів постає не як виняткове порушення доброчесності, а як системна загроза епістемологічній достовірності, що вкорінена в самій логіці функціонування глобального наукового поля. Академічне дослідження, занурене у контексти політичного впливу, фінансової залежності, зовнішнього ангажування чи стратегічного позиціонування, неминуче входить у зону ризику конфлікту інтересів, де ціннісна нейтральність поступається прагматичній лояльності (Guston, 2014). У міжнародних дослідженнях, де результати наукової діяльності мають прямі політичні, дипломатичні чи геополітичні наслідки, етика прозорості стає не лише нормативним, а й стратегічним імперативом.

Конфлікт інтересів у цьому контексті може проявлятися в кількох формах – фінансовій (отримання фінансування від зацікавлених сторін), інституційній (залежність від державної або міжурядової структури), ідеологічній (запозичення наративів з політичного дискурсу) чи професійній (поєднання академічної діяльності з консультативною у політичних колах). Всі ці варіанти створюють асиметрії між фактичним змістом дослідження та його нормативною легітимацією, що, в результаті, викривлює аналітичну прозорість і знижує довіру до академічного знання як об'єктивного ресурсу політичного ухвалення рішень (Resnik & Shamo, 2017). Особливо небезпечним є прихований конфлікт інтересів, коли автор не декларує своїх зв'язків із зацікавленими структурами – наприклад, урядовими агентствами, політичними фондами чи приватними корпораціями, – що прямо або опосередковано впливають на методологію, добір джерел і формулювання висновків.

У системі глобальної політичної комунікації прозорість стає основною передумовою легітимності наукового дискурсу. Це особливо важливо в епоху

посиленої інфлюенсеризації академічного середовища, коли дослідники виступають не лише як аналітики, але і як актори у виробництві політичного знання. Наприклад, аналітичні центри (think tanks), які функціують у сфері міжнародної безпеки чи зовнішньої політики, можуть бути водночас інструментами впливу та носіями академічного престижу, що створює ризик етичної амбівалентності (McGann, 2020). Без належної декларації джерел фінансування, політичних афіляцій чи зовнішніх впливів, подібні структури не лише втрачають дослідницьку цілісність, але й сприяють загальному зниженню довіри до аналітики як інструменту обґрунтованої політики.

Забезпечення прозорості в академічній діяльності потребує не лише індивідуальної доброчесності дослідника, але й інституційних механізмів. Йдеться про відкриту систему рецензування, обов'язкову декларацію конфліктів інтересів, стандарти відкритого доступу до даних і методологій, а також впровадження систем зовнішнього аудиту наукових організацій. Такі підходи відповідають вимогам постнормальної науки, яка оперує у складних, суперечливих і ризикованих середовищах – характерних для сучасної міжнародної політики (Funtowicz & Strand, 2011). Прозорість у такому випадку постає не як технічна умова, а як основа публічної довіри до науки, яка впливає на політико-правові рішення, врегулювання конфліктів, санкційні режими, кліматичну дипломатію та безпекові стратегії.

Отже, конфлікт інтересів і прозорість є не лише етичними категоріями академічного процесу, а й стратегічними ресурсами, що визначають якість, авторитет і політичну релевантність наукової діяльності у сфері міжнародних відносин. Лише в умовах відкритості, відповідальності та інституціонального контролю можливо забезпечити епістемологічну стійкість науки, яка функціонує в тісному контакті з політичною владою, фінансовим капіталом і глобальними структурами управління.

У сучасній парадигмі постнаціональної науки, де академічна діяльність дедалі більше визначається транснаціональними мережами, політичними векторами глобального управління знанням і гібридними формами влади, проблема співвідношення академічної свободи та академічної відповідальності набуває ключового значення. Академічна свобода, як засадничий принцип ліберальної науки, що гарантує дослідникові автономію у виборі тем, методів та інтерпретацій, дедалі частіше вступає у складний діалог із академічною відповідальністю – нормою, що фіксує межі цієї свободи через призму етичного, інституційного та соціального зобов'язання (Altbach, 2015). У сфері міжнародних відносин, де знання часто перетинається з політичною аджендою, стратегічними інтересами та дипломатичними наративами, це протиставлення набуває не лише теоретичної, а й прикладної значущості.

Академічна свобода у глобальному контексті не є уніфікованою – вона варіюється залежно від політичного режиму, культурної традиції, правового контексту і навіть геополітичної позиції держави. Проте незалежно від локальних відмінностей, ключовим викликом постає необхідність балансування між правом на інтелектуальну автономію та обов'язком дотримання принципів доброчесності, публічної відповідальності й епістемологічної точності.

Особливо гостро ця проблема виявляється у дослідженнях конфліктної політики, збройних протистоянь, режимів санкцій або питань, пов'язаних із геноцидом, окупацією та воєнними злочинами – де академічна оцінка перетворюється на потенційно політично вразливий акт (Lorenzini, 2020).

Наявна тенденція до політизації науки, включно з академічною участю в державних політиках, стратегічній комунікації та аналітичному супроводі безпекових рішень, створює ситуацію, в якій академічна свобода може бути використана для делегітимації самої науки, якщо вона не супроводжується відповідальністю за соціальні, політичні й навіть правові наслідки публікацій. Приміром, безвідповідальна легітимація агресора або відбілювання злочинних режимів через наукову аргументацію є не лише проявом академічної неетичності, але й свідченням девальвації самої суті свободи дослідження (UNESCO, 2021). У таких випадках свобода, позбавлена відповідальності, стає не актом автономії, а інструментом маніпуляції в епістемологічних війнах сучасності.

Водночас гіперетизація науки також несе ризик цензурування критичного мислення, коли академічна відповідальність трактується як обов'язок підтримувати офіційні або соціально прийнятні наративи. Така динаміка особливо небезпечна у посттоталітарних або перехідних суспільствах, де дослідник перебуває під тиском не лише зовнішньої політичної коректності, але й внутрішньої академічної автоцензури. У цьому сенсі академічна свобода є не лише індивідуальним правом, а інституційною умовою розвитку критичного потенціалу науки, що дозволяє протистояти репродукції ідеологічних догм (Kauppinen, 2014).

Оптимальне співвідношення свободи та відповідальності вимагає не нормативної уніфікації, а розбудови академічної культури, що спирається на принципи відкритості, прозорості, рецензованості, публічної обґрунтованості та етичної рефлексії. У цьому контексті саме міжнародні організації – зокрема UNESCO, EUA (European University Association), COPE (Committee on Publication Ethics) – формують базові стандарти, які дозволяють університетським і науковим інституціям вибудовувати локальну політику свободи через призму глобальної відповідальності (UNESCO, 2021; EUA, 2023). Це особливо актуально для українського академічного простору, який після повномасштабного вторгнення росії перебуває у стані екзистенційного переосмислення функцій науки як інструменту національного спротиву, і водночас як простору критичної раціональності, не підлеглого пропагандистській мобілізації.

Таким чином, академічна свобода і академічна відповідальність не є антагоністичними категоріями, а утворюють діалектичну єдність, що визначає цілісність наукової суб'єктності. Лише за умови їхньої взаємодоповнюваності можливо досягти балансу між інтелектуальною автономією й етичною легітимністю – основою для стійкості науки у глобальному, політично турбулентному світі міжнародних відносин.

Формування добросовісного академічного середовища є не лише інституційною функцією університету, а й складовою глобальної трансформації наукової культури в умовах епістемологічної турбулентності, що супроводжує сучасну добу гібридних загроз, постправди та інтелектуального популізму.

Університетська культура дедалі частіше розглядається як критично важливий простір формування не лише професійної компетентності, але й етичної відповідальності суб'єктів знання, що стає особливо актуальним у сфері міжнародних відносин, де науковий дискурс активно залучений до формування політичної легітимності, нормативних архітектонік міжнародного права та глобальних режимів управління (Bretag, 2016).

Академічна доброчесність у цьому контексті виходить за межі індивідуального морального імперативу та набуває характеру соціально структурованої практики, яка репродукується через освітні політики, інституційні норми, адміністративні процедури та міжособистісну комунікацію. Етична екосистема університету формується через конвергенцію чотирьох ключових векторів: нормативно-правової бази (кодекси доброчесності, політики запобігання плагіату), організаційних практик (внутрішні комісії, етичні ради, системи антиплагіатної перевірки), освітніх стратегій (інтеграція етики у навчальні програми) та культурної трансляції (академічне наставництво, формування ціннісних орієнтирів студентів і викладачів) (Bertram Gallant, 2017). Без збалансованої присутності всіх цих елементів університет втрачає здатність до виробництва знання, яке відповідає стандартам не лише формальної науковості, але й моральної легітимності.

Особливої ваги набуває ця проблематика у країнах з посттоталітарним досвідом, таких як Україна, де академічна культура десятиліттями зазнавала впливу адміністративно-командної вертикалі, що девальгувала принципи критичного мислення, рецензування та інституційної автономії. У таких умовах побудова доброчесного академічного середовища потребує не лише запозичення формальних стандартів, а й глибокого переосмислення культурної ролі університету як простору моральної самодисципліни й етичної рефлексії. Важливим кроком у цьому напрямі стало впровадження Закону України «Про освіту» 2017 року, який уперше на нормативному рівні закріпив поняття академічної доброчесності та передбачив механізми запобігання академічному шахрайству (Міністерство освіти і науки України, 2017).

Університет як інституція не може бути лише передавачем знання; він має виступати гарантом його легітимності, що досягається через прозорість, відповідальність, дотримання етичних норм та формування культури внутрішнього епістемологічного сумніву. Це особливо важливо в епоху цифрової науки, коли зростає загроза автоматизованого відтворення інтелектуального контенту без глибокої методологічної критики. Відповідно, сучасна доброчесність передбачає не лише відсутність плагіату чи фабрикації даних, а й активне залучення студента й викладача до дискусії про межі правди, обґрунтованості, політичної нейтральності та етичної відповідальності знання, що продукується (Fishman, 2014).

Таким чином, доброчесне академічне середовище не є статичною системою норм, а динамічною політичною й культурною практикою, яка реалізується через щоденну етичну взаємодію суб'єктів університетського поля. Саме через цю взаємодію формуються ті інституційні механізми і людські зв'язки, що визначають стійкість науки до зовнішніх маніпуляцій, збереження її

критичного потенціалу і здатність до транснаціонального діалогу – у тому числі в сфері міжнародних відносин, де легітимність знання є фактором глобального впливу.

Етика наукового співробітництва становить фундаментальний вимір академічної доброчесності в умовах транснаціоналізації знання, інтернаціоналізації університетських практик і зростаючої залежності наукової діяльності від колективних форм продукування, оцінки й обігу ідей. У сучасній системі міжнародних відносин науковий капітал стає ключовим ресурсом формування глобальних нормативних режимів, інституціональних стандартів і стратегічних концептів, а отже – відповідальність за спосіб взаємодії між дослідниками набуває особливого значення (Biagioli & Lippman, 2020). Співавторство, рецензування та цитування, як базові механізми академічної взаємодії, функціонують не лише як технічні складники наукового процесу, а як етично навантажені соціальні практики, що формують структуру легітимності наукового дискурсу.

Співавторство у сфері міжнародних досліджень вимагає прозорості щодо внеску кожного автора, недопущення гостьового чи почесного авторства (honorary authorship), а також уникнення експлуатаційної асиметрії в академічній співпраці – особливо в умовах міжрегіональних чи міжнаціональних партнерств. Випадки приписування авторства без фактичного інтелектуального внеску підривають саму ідею академічної відповідальності та створюють ілюзію наукової легітимації через статус чи інституційну приналежність, що є порушенням принципів доброчесного знання (COPE, 2019). Особливої етичної ваги набуває питання справедливого розподілу авторства в рамках міждисциплінарних досліджень, де розмитість меж індивідуального внеску часто використовується для прихованої маніпуляції.

Рецензування, як один із механізмів епістемологічного контролю, відіграє роль не лише технічного фільтра, а й простору формування етичної взаємодії між науковцями. Рецензент виступає не як суддя, а як співвідповідальний суб'єкт академічного середовища, зобов'язаний до неупередженості, конфіденційності, обґрунтованості оцінок та уникнення конфлікту інтересів (Tennant et al., 2017). Анонімність, як інструмент захисту об'єктивності, водночас вимагає високого рівня внутрішньої етичної дисципліни, оскільки відсутність публічної відповідальності може сприяти як зловживанням, так і академічній недоброчесності – особливо у ситуаціях конкуренції або політичної несумісності поглядів.

Цитування, у свою чергу, є не лише актом академічної вічливості або технічною вимогою, а політичною дією в полі знання, яка визначає, які наративи отримують легітимність і чий голос стає почутим. У сфері міжнародних відносин, де знання репрезентує конкретні геополітичні, ідеологічні чи культурні контексти, акт цитування відображає не лише інтелектуальну спорідненість, але й систему включення або виключення з глобального канону (Harding, 2015). Проблема селективного цитування, недоброчесного використання чужих ідей без належної атрибуції, або навмисне ігнорування джерел з політично небажаних

регіонів – це не лише порушення академічної етики, а й акт символічного насильства в політичній економії знання.

Етична нормативність наукового співробітництва повинна базуватися на принципах прозорості, партисипативності, обґрунтованості та відкритості до діалогу. Університети, наукові установи, видавництва та грантові агентства повинні не лише формулювати політики щодо авторства, рецензування та цитування, але й забезпечувати механізми контролю, запобігання порушенням і відновлення справедливості в разі їх виникнення. Такий підхід формує не лише інституційну, але й культурну інфраструктуру академічної довіри – ключову для стійкості науки в добу глобальної політичної нестабільності, конфліктів і кризи епістемологічної легітимності.

У добу епістемологічної глобалізації, коли наукова продукція дедалі більше стає складовою транснаціональної циркуляції знання, питання гармонізації академічної етики між різними юрисдикціями, інституційними системами та культурними традиціями набуває особливої стратегічної ваги. Академічна етика вже не розглядається як внутрішня справа окремих університетів чи держав, а постає як елемент глобального управління знанням, що формує підґрунтя довіри до наукового середовища, зокрема у сферах, де знання впливає на політичні рішення, міждержавну взаємодію та безпекову політику (Steneck, 2021). Особливо актуальним це є для галузі міжнародних відносин, де академічне знання часто використовується як основа формування державної політики, легітимації зовнішньополітичних стратегій і концептуалізації глобальних ризиків.

Національні стандарти академічної доброчесності, як правило, відображають історичні, політико-правові та культурні особливості академічного простору. Так, українське законодавство, зокрема Закон України «Про освіту» (2017), чітко визначає порушення академічної доброчесності – плагіат, самоплагіат, фабрикацію, фальсифікацію, списування, обман, хабарництво – та передбачає конкретні санкції за їх вчинення (МОН України, 2017). Водночас імплементація цих норм у практику залишається фрагментованою, що зумовлено як інституційною інертністю, так і браком усталеної етичної культури. Не менш важливим чинником є відсутність національного кодексу академічної етики, який би виступав не лише нормативним, а й ціннісним дороговказом у функціонуванні академічного середовища.

Міжнародні стандарти, розроблені глобальними та регіональними організаціями, становлять більш систематизований підхід до регулювання академічної етики. Одним із ключових документів є «Singapore Statement on Research Integrity» (2010), який запропонував універсальні принципи дослідницької доброчесності: чесність, відповідальність, прозорість і справедливість (Singapore Statement, 2010). Європейська асоціація університетів (EUA) також наполягає на необхідності укорінення етичної культури через інституційну політику та внутрішній аудит академічних практик (EUA, 2023). Не менш вагомою є роль Комітету з етики публікацій (COPE), який розробив детальні настанови для редакцій наукових журналів щодо поводження з конфліктами інтересів, порушеннями авторського права, процесами

рецензування тощо (COPE, 2019). Ці документи функціонують як етичні «маяки» для університетів у процесі розробки локальних кодексів, освітніх політик і механізмів запобігання недоброчесності.

Однак глобалізація стандартів академічної етики не є процесом однозначної уніфікації – радше йдеться про поліцентричну архітектуру норм, де універсалізм базових принципів поєднується з плюралізмом інтерпретацій і моделей реалізації. Зокрема, у глобальному Півдні домінують моделі етики, орієнтовані на колективну відповідальність і соціальну справедливість, тоді як у західному академічному світі переважає індивідуалістична парадигма доброчесності, що фокусується на автономії дослідника (Resnik & Shamo, 2017). Це створює необхідність у міжкультурному діалозі, який дозволяє не лише гармонізувати нормативні підходи, а й зберегти академічне розмаїття як джерело інновацій і критичного мислення.

У підсумку, національні та міжнародні стандарти академічної етики формують інфраструктуру глобальної наукової довіри. Їх ефективна реалізація можлива лише за умов симбіозу нормативного регулювання, етичної рефлексії та культурної трансляції цінностей доброчесності, що мають бути закладені в освітні практики, управлінські моделі університетів і міжінституційну взаємодію. Для сфери міжнародних відносин, де якість наукового дискурсу впливає на глобальні політичні процеси, така етична легітимність є не лише бажаною, а критично необхідною.

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ПАРАДИГМИ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ. (Головко І.К.)

2.1. Неореалізм і неолібералізм: конкуренція основоположних шкіл

У теоретичному ландшафті сучасних міжнародних відносин неореалізм і неолібералізм посідають центральні позиції як дві провідні раціоналістські парадигми, що поділяють низку методологічних засад, незважаючи на суттєві розбіжності у тлумаченні механізмів міжнародної взаємодії. Обидві школи постають як інтелектуальні спадкоємці класичних теоретичних традицій – реалізму й лібералізму відповідно, – які, у свою чергу, вкорінені в нормативно-філософські наративи європейської модерності, просвітницького раціоналізму та концепцій державного суверенітету доби Вестфальської системи.

Класичний реалізм, представлений такими мислителями як Е. Карр, Г. Моргентау та Н. Спайкмен, пропонував онтологічну картину світу, у якій міжнародні відносини інтерпретуються крізь призму боротьби за владу, інституційну анархію та структурну недовіру між державами. При цьому держави розглядалися як головні актори, керовані людською природою, історичними амбіціями і культурною пам'яттю. Лібералізм, навпаки, зосереджував увагу на потенціалі для кооперації, важливості внутрішньополітичного устрою та ролі міжнародних інституцій як стабілізаторів глобального порядку. В еволюційному сенсі, саме в межах цього бінарного теоретичного поля сформувалися неореалізм і неолібералізм як спроби адаптувати класичні ідеї до нових викликів постбіполярного світу.

На концептуальному рівні обидві парадигми поділяють спільне епістемологічне підґрунтя – раціоналізм. У рамках цього підходу світ розглядається як об'єктивно існуюча система, яка піддається аналізу за допомогою формалізованих моделей, причинно-наслідкових зв'язків і логіки стратегічної поведінки акторів. У контексті міжнародних відносин це означає, що держави функціонують як раціональні, унітарні суб'єкти, здатні до стратегічного розрахунку в межах структурних обмежень, заданих анархічною природою міжнародної системи (Lake, 2013). Таким чином, раціональність у цьому випадку виступає не лише як інструмент аналітичної оптимізації, але й як методологічна умова побудови науково верифікованих теоретичних конструкцій.

Неореалізм, або структурний реалізм, у своїй найвпливовішій версії, сформульованій К. Волтцом, репрезентує спробу деперсоналізувати класичний реалізм, замінивши психологічні та культурні пояснення поведінки держав на структурні змінні системного рівня. У цій парадигмі міжнародна система розглядається як анархічна структура, що детермінує поведінку держав незалежно від їхніх внутрішніх характеристик. Основною функцією держав є виживання в умовах структурного тиску, що зумовлює постійне балансування сили, формування альянсів і стратегічну автономію (Waltz, 1979; Nexon, 2009). Водночас неолібералізм, зокрема у формі неоліберального інституціоналізму, представлений Р. Кеогейном, А. Моргенталом і Д. Лейком, зберігає анархічну природу системи як вихідну аксіому, проте пропонує інший вектор інтерпретації:

замість конфліктної взаємодії – можливість кооперації через повторювану взаємодію, режимну стабільність і інституціоналізовані норми (Keohane & Martin, 2020).

Незважаючи на ці відмінності, спільною є раціоналістська модель пізнання: як неореалісти, так і неоліберали намагаються пояснити міжнародну поведінку через моделі стратегічної взаємодії, що передбачають логіку «вибору засобів для досягнення цілей» за умов обмежених ресурсів і зовнішніх загроз. Аналітичне ядро обох шкіл ґрунтується на принципі максимізації інтересів (передусім безпеки у неореалізмі та взаємовигоди у неолібералізмі), доповненому моделями раціонального вибору, теорією ігор та формальними аналітичними інструментами (Fearon, 2018). Така спільна аналітична основа пояснює високий ступінь методологічної перетинальності між цими школами, незважаючи на концептуальні суперечності у поясненні ролі інституцій, інформації та асиметрії влади.

Отже, неореалізм і неолібералізм, попри конкуренцію, виступають не стільки взаємовиключними теоретичними традиціями, скільки паралельними інтерпретаціями раціоналістської логіки міжнародної взаємодії. Їхня конкурентність радше є формою наукової коеволуції, де суперечність стимулює методологічне збагачення, а спільна онтологія – забезпечує порозуміння в межах аналітичного простору сучасної теорії міжнародних відносин.

У межах раціоналістського епістемологічного простору теорії міжнародних відносин базуються на низці ключових онтологічних та гносеологічних припущень, серед яких центральне місце займають концепти анархії, раціонального актора та стратегічної поведінки. Ці поняття виступають не лише аналітичними інструментами, а й глибоко вкоріненими теоретичними посилками, що формують каркас пізнавальної моделі світової політики в межах неореалістської та неоліберальної парадигм. Їхнє розуміння є критично важливим для концептуалізації міжнародної системи як структури, що визначає параметри можливого й допустимого в діях суверенних суб'єктів.

Концепт анархії, як фундаментальна аксіома більшості теорій міжнародних відносин, репрезентує не просто відсутність світового уряду, а онтологічну властивість міжнародної системи, що передбачає брак централізованого механізму легітимного примусу. Цей структурний стан радше задає умови взаємодії, ніж нав'язує конкретні дії; анархія є не хаосом, а упорядкованим безвладдям, у межах якого держави змушені здійснювати самодостатнє забезпечення безпеки (Wendt, 1992). Саме ця структурна особливість, на думку Волтца, робить держави функціонально подібними – незалежно від розмірів, внутрішнього устрою чи політичних режимів – і змушує їх діяти відповідно до логіки виживання (Waltz, 1979). У цьому сенсі анархія постає як незалежна змінна, що опосередковано формує зовнішньополітичну поведінку через обмеження та стимули системного рівня.

Другим концептуальним стовпом раціоналістської теоретизації є уявлення про державу як раціонального актора. Цей аналітичний допущення виводить державу за межі історико-культурної специфіки, наділяючи її унітарністю, стратегічною цілеспрямованістю та інтересом до максимізації власного виграшу

або мінімізації втрат. Водночас раціональність тут не варто зводити до виключно інструментального розрахунку – вона є формою когнітивної логіки, що дозволяє впорядковувати зовнішнє середовище, проектувати майбутні наслідки рішень і адаптувати поведінку до мінливих умов. У неореалістському дискурсі така раціональність обмежується стратегічним мінімумом – тобто забезпеченням національної безпеки в межах анархії (Mearsheimer, 2014), тоді як неолібералізм допускає складніші конфігурації інтересів, що охоплюють кооперацію, інституційну вигоду, транскордонну взаємозалежність (Keohane & Martin, 2020).

Третій наріжний камінь – стратегічна поведінка – у теоріях міжнародних відносин витлумачується як наслідок раціонального реагування на системні стимули. Вона передбачає цілеспрямовану діяльність держави, яка відбувається не в ізоляції, а в умовах стратегічної взаємозалежності з іншими акторами. Це означає, що вибір дій залежить не лише від внутрішніх інтересів, але й від передбачуваних реакцій контрагентів, що створює багаторівневу матрицю рішень у стилі «гра з ненульовою сумою». Застосування теорії ігор, моделей очікуваної корисності та аналітичних сценаріїв (Fearon, 2018) дозволяє формалізувати стратегічну поведінку, зробити її передбачуваною й аналітично вивідною. Водночас у неоліберальному дискурсі підкреслюється, що стратегічна поведінка може мати кооперативну природу, якщо існують стабільні правила взаємодії, що знижують рівень невизначеності (Axelrod & Keohane, 2012). Така поведінкова модель зумовлює розвиток міжнародних режимів, інституціоналізацію норм і повторюваність взаємодії як засобів зменшення трансакційних витрат.

Спільність цих трьох категорій – анархії, раціонального актора й стратегічної поведінки – полягає в їхньому методологічному статусі: вони є ідеальними типами, які не претендують на емпіричну універсальність, але слугують когнітивними фреймами для пояснення складної реальності міжнародних відносин. Саме тому їх застосування є не лише теоретичним жестом, а й актом епістемологічного вибору, що визначає не тільки способи аналітичного мислення, але й межі пояснювальної здатності теорії. Вони формують основу раціоналістської парадигми як епістемологічної матриці, в якій міжнародна система мислиться як упорядкований простір стратегічної взаємодії раціональних суб'єктів, обмежених структурними чинниками, але здатних до прогнозованої поведінки (Lake, 2013). Ця модель, попри критику з боку конструктивізму, постструктуралізму та постколоніальної теорії, зберігає евристичну релевантність у дослідженні конфліктів, безпекових дилем і поведінки держав у періоди кризи.

У сучасному теоретичному полі міжнародних відносин неореалізм, або структурний реалізм, постає як одна з найбільш концептуально цілісних і методологічно формалізованих парадигм, що забезпечує когнітивну рамку для осмислення поведінки держав у системі без центрального регулятора. Сформульований Кеннетом Волтцем у праці *Theory of International Politics* (1979), неореалізм здійснив радикальний зсув від класичного реалізму, вивішивши пояснення міжнародної політики з площини людської природи в царину структурних імперативів, які обумовлюють дії держав незалежно від їхньої

політичної культури, ідеології чи особистостей лідерів. Центральною категорією у цьому підході є поняття структурної анархії – не як синоніма хаосу, а як формальної відсутності вищої інституціоналізованої влади в міжнародній системі, що, своєю чергою, генерує системну логіку взаємодії між суверенними одиницями.

Структура міжнародної системи, за Волтцем, визначається трьома параметрами: відсутністю централізованої влади, функціональною подібністю одиниць (держав) та розподілом потужностей між ними (Waltz, 1979). Саме анархія, як інституційна порожнеча на наддержавному рівні, стає базовим детермінантом зовнішньополітичної поведінки. Вона не диктує, але примушує – у смислі структурного тиску – до самопомоги (self-help), балансу сил і підвищення національного потенціалу. В умовах анархії кожна держава змушена мислити у термінах безпеки, адже жодна інша одиниця не здатна гарантувати її виживання. Ця логіка спричиняє структурну недовіру, за якої навіть оборонні дії одного суб'єкта можуть бути інтерпретовані іншими як агресивні, що лежить в основі класичної дилеми безпеки (Jervis, 2017).

Неореалістське уявлення про безпеку як вищу цінність держави не є нормативною декларацією, а аналітичним результатом моделювання поведінки акторів у системі, позбавленій авторитетної центральної влади. Безпека в цьому контексті не означає лише воєнний захист, а є синонімом існування, автономії та здатності до стратегічного вибору. Саме забезпечення безпеки стає головним пріоритетом у зовнішній політиці, підпорядковуючи собі інші цілі, включно з економічними, гуманітарними чи ідеологічними. З позиції структурного реалізму, міжнародна політика – це не арена реалізації цінностей, а поле виживання, у якому будь-який суб'єкт, що нехтує імперативом безпеки, ризикує втратити свою суверенність або навіть існування як політична одиниця (Mearsheimer, 2014).

Такий онтологічний і гносеологічний підхід до безпеки та анархії дозволяє неореалізму запропонувати модельну інтерпретацію міжнародного порядку, де змінні є об'єктивно визначуваними, а поведінка суб'єктів – формалізовано прогнозованою. У цьому сенсі, структурний реалізм має велику евристичну цінність для аналізу таких феноменів, як формування альянсів, гонка озброєнь, балансування сил чи стратегічне стримування (Buzan & Hansen, 2009). Застосування цього підходу дозволяє пояснити не лише класичні біполярні конфігурації часів «холодної війни», але й поточні тренди, зокрема реакції на агресивну зовнішню політику авторитарних режимів, як-от Китаю чи Росії, або формування нових балансувальних коаліцій у рамках індо-тихоокеанської безпекової архітектури.

Однак варто зауважити, що неореалізм не заперечує зміни, а радше прагне пояснити їх через перерозподіл матеріальних потужностей. У цьому підході зміна структури – тобто розподілу потужності – є єдиним джерелом трансформації міжнародної системи. Наприклад, піднесення Китаю у ХХІ столітті розглядається неореалістами як системна загроза гегемонії США, що, згідно з логікою моделі, призведе або до гегемоністичного конфлікту, або до формування нового балансу сил (Allison, 2017). Таким чином, неореалізм

пропонує не лише діагноз поточної системної динаміки, але й можливість її передбачення на основі матеріальних параметрів сили та структурної логіки анархії.

У підсумку, основні положення неореалізму – концепти структурної анархії та безпеки як вищої мети державної дії – утворюють методологічне ядро парадигми, здатної до пояснення системної поведінки суб'єктів міжнародних відносин. Попри критику з боку конструктивістських і постпозитивістських підходів, неореалізм зберігає інтелектуальну релевантність у часи зростання нестабільності, стратегічної конкуренції та зниження ефективності глобальних інституцій. Його структурна логіка дозволяє здійснювати реалістичну оцінку ризиків, пояснювати поведінку ключових акторів і моделювати майбутнє міжнародної системи як арени боротьби за безпеку в умовах невизначеності.

У межах неореалістської парадигми міжнародних відносин концепція балансу сил та дилема безпеки виступають як ключові евристичні інструменти, що дозволяють інтерпретувати логіку взаємодії держав у структурі міжнародної анархії. Вони є не лише моделями аналізу, але й виявами глибинних онтологічних засад неореалізму, зокрема уявлення про державу як раціонального актора, що прагне виживання в умовах інституційної відсутності центрального арбітра. Ці теоретичні конструкти мають як пояснювальний, так і прогностичний потенціал, особливо в періоди геополітичної турбулентності, стратегічної невизначеності та ерозії системи колективної безпеки.

Баланс сил у неореалістському дискурсі, насамперед у версії, запропонованій Волтцем (1979), трактується як структурна закономірність, що виникає внаслідок взаємної реакції держав на диспропорції сили. Йдеться не про цілеспрямовану політику, а про системну властивість, притаманну міжнародній анархії: у разі зростання потужності однієї держави, інші – аби зберегти відносну автономію та мінімізувати ризики домінування – вдаються до заходів балансування. Це може включати як внутрішнє нарощування сили (*internal balancing*), так і створення зовнішніх альянсів (*external balancing*) з іншими державами, що поділяють подібну загрозову оцінку. У такий спосіб система прагне до динамічної рівноваги, де жодна держава не здатна нав'язати свою волю іншим без зустрічного стримування (Mearsheimer, 2014).

Однак сама логіка балансування, що у теорії мала б сприяти стабілізації системи, на практиці наштовхується на фундаментальну парадоксальність, відому як дилема безпеки. Цей концепт, розроблений у працях Герца (1950) і вдосконалений Джервісом (2017), описує ситуацію, за якої заходи безпеки, вжиті однією державою з метою оборони, інтерпретуються іншими як потенційно наступальні, що провокує зустрічне нарощування сили й посилення конфронтаційних дій. Таким чином, дії, спрямовані на підвищення безпеки, фактично знижують її, поглиблюючи недовіру і стимулюючи гонку озброєнь. У цьому полягає трагізм анархічної структури – навіть доброзичливі наміри не мають значення, якщо вони не сприймаються як такі іншими акторами.

Дилема безпеки є критично важливою для пояснення нестабільності навіть у біполярних або стабільно балансованих системах. Наприклад, в умовах формального паритету сил, стратегічні інновації – такі як розміщення систем

ПРО, гіперзвукової зброї чи використання штучного інтелекту в обороні – можуть зруйнувати рівновагу сприйняття, породивши перцептивну асиметрію, що спричинить ланцюгову реакцію балансування. Не менш важливою є проблема «offensive-defensive balance», тобто труднощі у відрізненні наступальних і оборонних потенціалів, що робить дилему безпеки ще більш непередбачуваною (Glaser, 2010). Саме тому навіть у системах з інституціоналізованими механізмами стримування виникають збої, що ведуть до ескалації – як це трапилося в контексті російської агресії проти України, яка підірвала логіку європейської безпеки, зруйнувавши довіру до механізмів дипломатичного стримування.

У стратегічному сенсі концепція балансу сил пояснює формування альянсів, як-от НАТО, AUKUS або QUAD, не як ідеологічні союзи, а як інструменти балансування проти переважаючої сили або ревізійні дій. При цьому дилема безпеки актуалізується у випадках, коли спроби розширення альянсів або модернізації оборонних потенціалів трактуються суперниками як ворожі акти. З огляду на це, обидва концепти – баланс сил і дилема безпеки – є не лише теоретичними конструкціями, а й аналітичними матрицями, що дозволяють інтерпретувати багатоаспектність міжнародної конкуренції, стратегічного недовір'я та конфліктогенності глобального порядку.

Таким чином, концепція балансу сил у поєднанні з дилемою безпеки формує методологічне ядро неореалістського підходу до аналізу міжнародної політики, де структура системи, сприйняття загроз і стратегічна раціональність взаємодіють у складній конфігурації, що одночасно продукує стабільність через стримування та нестабільність через недовіру. Ця двоїста природа міжнародної взаємодії підтверджує тезу про те, що навіть найраціональніші дії держав залишаються вразливими до структурного контексту, де інтерпретації часто мають більшу вагу, ніж наміри.

Неоліберальний інституціоналізм, сформований на перетині ліберальної традиції та позитивістської методології, репрезентує одну з найвпливовіших раціоналістських теорій у сучасному аналізі міжнародних відносин. Ця парадигма, втілена насамперед у працях Роберта Кеогейна, Джозефа Наї, Лізи Мартін та інших представників Вашингтонської школи, ґрунтується на переконанні, що навіть в умовах анархічної міжнародної системи, співпраця між державами не лише можлива, а й раціонально виправдана – за умов наявності стійких, функціональних міжнародних інституцій (Keohane, 1984; Keohane & Martin, 2020).

Ключовим концептом неоліберального інституціоналізму є уявлення про міжнародні інституції як незалежні змінні, здатні змінювати поведінку держав через створення стабільних очікувань, зниження рівня невизначеності та інституціоналізацію норм взаємодії. Інституції – як формальні (міжнародні організації), так і неформальні (режими, стандарти, угоди) – забезпечують інформаційну прозорість, полегшують моніторинг дотримання зобов'язань і створюють санкційні механізми, що підвищують вартість порушення правил. На відміну від неореалістів, які вважають, що структура міжнародної системи зумовлює конфліктність і обмежує можливість співпраці, неоліберали

наголошують, що повторюваність взаємодії, довгострокові інтереси та роль інституцій значно змінюють логіку стратегічного вибору акторів (Axelrod & Keohane, 2012).

Особливу увагу у межах неоліберального інституціоналізму приділено зниженню транзакційних витрат – концепту, запозиченого з теорії економіки інституцій. У міжнародних відносинах транзакційні витрати охоплюють витрати на переговори, контроль за виконанням угод, вирішення спорів, забезпечення транспарентності та підтримку комунікації. За відсутності інституцій, ці витрати є високими, що стримує держави від укладення угод навіть у випадках потенційної вигоди. Інституції ж, виступаючи як механізми координації, стандартизації процедур і забезпечення моніторингу, зменшують ці витрати, роблячи співпрацю більш привабливою і менш ризикованою (Stein, 2019). Саме тому у глобалізованому світі держави активно прагнуть до участі в інституціях, які не лише обмежують односторонні дії, а й створюють передбачуване середовище, сприятливе для довготривалої взаємодії.

Ще одним центральним елементом є асиметрія інформації – ситуація, за якої одна сторона має доступ до релевантної інформації, недоступної іншій. У сфері міжнародних відносин це може стосуватися військових можливостей, намірів, дотримання угод або зміни політичного курсу. Асиметрія інформації підвищує рівень недовіри, провокує оборонні реакції та знижує ймовірність кооперації. Інституції, згідно з неоліберальною логікою, виконують функцію зменшення цієї асиметрії шляхом створення інформаційних потоків, процедур перевірки та механізмів прозорості. Зокрема, Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) чи МАГАТЕ слугують прикладами того, як інституційні рамки можуть нейтралізувати недовіру через регулярну звітність, інспекції та доступ до об'єктивної інформації (Raustiala, 2013).

Таким чином, неоліберальний інституціоналізм, не заперечуючи структурної анархії, суттєво переосмислює її вплив, наголошуючи на здатності інституцій модифікувати поведінку держав, знижуючи транзакційні витрати та інформаційні бар'єри. Його концептуальний внесок полягає в тому, що він створює умови для більш оптимістичного бачення міжнародної політики як сфери потенційної співпраці, навіть за відсутності централізованого примусу. Такий підхід є надзвичайно релевантним у постбіполярну епоху, де зростаюча міждержавна взаємозалежність, глобальні ризики та багаторівневе управління вимагають від держав не конфронтації, а стратегічної кооперації через інституційні канали, що гарантують стабільність, передбачуваність і прозорість у глобальному політичному процесі.

У структурі неоліберального інституціоналізму концепти взаємозалежності та демократичного миру формують аналітичну основу, що уможливує перехід від песимістичної логіки анархічного виживання до раціонального прогнозування стабільності, кооперації та миру. Ці ідеї, хоча і мають історичні корені в ліберальному дискурсі XVIII–XIX століть, у другій половині XX століття набули глибокої теоретичної еволюції в межах позитивістського підходу, особливо завдяки працям Кеогейна, Наї та Дойла. Їхня концептуальна інтеграція до неоліберального інституціоналізму відображає

спробу раціоналізувати взаємодію держав як таку, що визначається не лише розподілом матеріальних потужностей, а й якістю внутрішніх політичних інститутів, характером економічних зв'язків та структурою глобальної інтеграції.

Ідея взаємозалежності, розвинута у класичній праці Кеогейна і Хаї Power and Interdependence (1989) та оновлена в подальших дослідженнях, трактується як взаємне обумовлення держав у різних сферах – економічній, технологічній, екологічній, інформаційній – де дії одного актора мають прямі наслідки для інших. Така взаємозалежність має тенденцію до посилення внаслідок глобалізації та інституціоналізації, створюючи ситуацію, за якої війна або односторонній вихід із кооперативних режимів стає занадто дорогою опцією навіть для потужних держав. У неоліберальному тлумаченні, саме висока взаємозалежність функціонує як механізм стримування – не примусом, а через створення системи взаємних вигід, де деструктивна поведінка підриває не лише партнерів, а й ініціатора (Keohane & Nye, 2012). У цьому контексті взаємозалежність виступає інституційним аналогом балансу сил – не в категоріях потужності, а в координатах взаємних інтересів і структурної симетрії втрат.

Паралельно, концепт демократичного миру розвиває уявлення про те, що ліберально-демократичні держави рідко, якщо взагалі коли-небудь, ведуть війну одна проти одної (Doyle, 2012). Цей феномен пояснюється низкою чинників: по-перше, демократичні режими передбачають інституційні обмеження на виконавчу владу, що зменшує імпульсивність зовнішньополітичних рішень; по-друге, вони формують політичну культуру мирного вирішення конфліктів; по-третє, суспільна легітимність військових кампаній у демократіях залежить від підтримки громадськості, що автоматично підвищує поріг входження у війну. Важливо зазначити, що теорія демократичного миру не є нормативною декларацією, а аналітичною гіпотезою, підтвердженою численними кількісними дослідженнями та порівняльними аналізами, зокрема у працях Мезерві, Пекена та Вайза (Meserve et al., 2017). Водночас вона не заперечує можливості війн між демократичними та авторитарними державами, що, з огляду на поведінку таких режимів, як китайський чи російський, зберігає свою пояснювальну силу в умовах зростаючого авторитарного ревізйонізму.

Злиття ідей взаємозалежності та демократичного миру утворює теоретичну синергію, що дозволяє неолібералізму обґрунтовувати не лише раціональність кооперації, а й перспективи стабільного мирного порядку у світі з домінуванням ліберальних демократій. У поєднанні з функціонуванням міжнародних інституцій, ці концепти створюють передумови для глобального врегулювання через правила, передбачуваність і нормативну взаємність. Примітно, що демократичний мир, підкріплений економічною взаємозалежністю, уможливорює нову архітектоніку глобальної безпеки – не через балансування потужностей, а через конвергенцію інтересів, норм і практик. Саме тому сучасні трансрегіональні угоди, як-от ЄС, СРТПР або Африканська континентальна зона вільної торгівлі, виступають не лише економічними утвореннями, а й засобами інституціоналізації миру через взаємозалежність.

У підсумку, концепти взаємозалежності та демократичного миру посідають центральне місце у неоліберальному інституціоналізмі як моделі аналізу

міжнародної стабільності. Вони демонструють, що навіть в умовах анархічної системи можлива усталена мирна взаємодія між державами – за умови високого рівня інституційного розвитку, економічної інтеграції та демократичного устрою. Це не лише збагачує теоретичний арсенал міжнародних відносин, а й відкриває нові горизонти для формування політик довготривалої глобальної безпеки.

Проблема взаємовідносин між неореалізмом та неоліберальним інституціоналізмом залишається одним із ключових теоретико-методологічних вузлів сучасної науки про міжнародні відносини. Попри сутнісні відмінності, обидві парадигми належать до раціоналістського крила «мейнстріму» і спираються на подібні епістемологічні припущення, зокрема щодо анархічної природи міжнародної системи, методологічного індивідуалізму та уявлення про державу як раціонального актора, що діє в умовах обмеженої інформації та стратегічної взаємозалежності. Дебати між представниками обох шкіл, які розгорнулися у 1980-х роках, не лише увиразнили межі кожного підходу, а й створили підґрунтя для часткового теоретичного зближення та постання нового покоління дослідницьких програм.

Витоками цього діалогу стала низка праць, серед яких особливе місце посідає робота Роберта Кеогейна *After Hegemony* (1984), що запропонувала інституційний контраргумент до неореалістської тези Кеннета Волтца про обмеженість кооперації в анархічному середовищі. Кеогейн стверджував, що інституції можуть сприяти стійкій міждержавній взаємодії навіть за відсутності гегемона, знижуючи транзакційні витрати та створюючи механізми контролю за дотриманням угод. Неореалісти у відповідь наголошували, що інституції не мають автономної сили, а лише відображають співвідношення потужностей у системі (Waltz, 1979; Mearsheimer, 1994). Попри це, обидві школи погоджувались, що кооперація можлива, хоча й з різних причин: для неолібералів – завдяки структурі стимулів, модифікованій інституціями, для неореалістів – як тимчасовий інструмент у межах балансування.

Ця дискусія вивела на перший план поняття режимів – стійких норм, правил і процедур, які регулюють взаємодію держав у конкретних сферах. Неоліберали вбачали в режимах автономну змінну, що формує стратегічні очікування та зменшує невизначеність. Натомість неореалісти розглядали їх як епіфеномен сили, що функціонує лише доти, доки відповідає інтересам потужних держав. Джозеф Греко (Greco, 1988) критикував неоліберальний оптимізм, доводячи, що держави орієнтуються не лише на абсолютні вигоди, а й на відносні, оскільки зростання потужності партнера може трансформуватись у загрозу. Це означає, що навіть у присутності ефективних інституцій, довіра між державами залишається обмеженою, а інституціоналізм не усуває дилеми безпеки, а лише пом'якшує її прояви.

Упродовж 1990-х – 2000-х років між неореалізмом і неолібералізмом почала вимальовуватись тенденція до часткового зближення – як у теоретичних, так і в емпіричних вимірах. Дослідники, такі як Роберт Пауелл (Powell, 1999), спробували синтезувати елементи обох шкіл шляхом формалізації стратегічної взаємодії у межах ігрових моделей, де структура системи поєднується з інституційними змінними. Подібний підхід дозволяє вийти за межі дихотомії та

сформулювати нову концептуальну рамку, в якій інституції не протистоять силі, а діють у симбіозі з нею, посилюючи або пом'якшуючи її вплив залежно від конфігурації інтересів і потужностей. Проте критики зауважують, що такий синтез часто є радше евристичним компромісом, ніж справжнім теоретичним злиттям, оскільки вихідні допущення – зокрема щодо природи міжнародного порядку – залишаються незмінними (Barkin, 2003).

Питання про можливість створення справжньої синтетичної парадигми досі лишається відкритим. З одного боку, зусилля з поєднання раціоналістських підходів виглядають привабливо з огляду на прагнення до пояснювальної універсальності. З іншого – епістемологічна несумісність між ціннісним нейтралізмом неореалізму та нормативним підтекстом неоліберального інституціоналізму створює бар'єри для такої інтеграції. Крім того, поява нових підходів – таких як конструктивізм, постколоніалізм і критична теорія – змістила фокус уваги з раціонального вибору до соціального конструювання реальності, що додатково ускладнює діалог між класичними школами.

У підсумку, порівняльний аналіз неореалізму та неолібералізму засвідчує як наявність глибоких теоретичних розбіжностей, так і потенціал для методологічного зближення. Ці парадигми не є антагоністичними, а радше комплементарними у поясненні складної динаміки міжнародної політики. Поки що йдеться не про синтез у строгому розумінні, а про паралельне співіснування у межах ширшого раціоналістського дослідницького поля, здатного адаптуватись до нових викликів та трансформацій глобального порядку.

Незважаючи на домінування неореалізму та неоліберального інституціоналізму в теоретичному мейнстрімі міжнародних відносин другої половини ХХ століття, з початку 1990-х років їхня пояснювальна потужність дедалі частіше ставиться під сумнів з боку альтернативних парадигм – насамперед конструктивізму, постструктуралізму та критичних теорій. Ці підходи апелюють не лише до обмежень раціоналістської епістемології, а й до фундаментальних онтологічних передумов обох шкіл, зокрема до уявлення про анархію як об'єктивну даність, державу як гомогенний раціональний актор, а також до знеособленого трактування міжнародної структури як позаісторичної константи.

Одним із найвпливовіших напрямів критики виступає соціальний конструктивізм, репрезентований працями Александера Вендта, Фрідріха Кратохвіла, Марту Косс та Катерини Кулікової. У своїй фундаментальній праці *Social Theory of International Politics* Вендт (1999) доводить, що анархія не є об'єктивною структурною умовою, а радше результатом соціального конструювання – тобто набором очікувань і норм, які змінюються залежно від міжсуб'єктивних уявлень акторів. Таким чином, і неореалізм, і неолібералізм залишаються в межах «раціоналістської логіки наслідків» (*logic of consequences*), ігноруючи «логіку доречності» (*logic of appropriateness*), що визначає дію суб'єктів у залежності від їхніх ідентичностей, цінностей та нормативного контексту (Wendt, 1999; Hurd, 2017).

Критичні теорії, зокрема марксистська, постколоніальна та феміністична школи, вказують на ще глибші обмеження традиційного мейнстріму. Вони

наголошують, що неореалізм і неолібералізм не тільки репрезентують обмежений Західноцентричний погляд, а й інституціоналізують статус-кво, легітимізуючи нерівність, ієрархії та виключення у міжнародному порядку. Зокрема, постколоніальна теорія розкриває, як усталені уявлення про державність, суверенітет і легітимність є продуктом колоніальної спадщини, яку раціоналістичні теорії відтворюють як універсальні (Acharya & Vuzan, 2019). Феміністичні підходи, у свою чергу, критикують гіпермаскулінізовану природу безпечових дискурсів у неореалізмі, а також невидимість гендерованих аспектів глобального управління у неоліберальному інституціоналізмі (Tickner & Sjoberg, 2013).

Окрім теоретичних претензій, критика посилюється емпіричними викликами, які актуалізувались у XXI столітті. Трансформації міжнародного порядку – як-от повернення війни на континент Європи, гібридні загрози, асиметричні конфлікти, кліматична безпека, пандемії – засвідчують обмеженість пояснювальних моделей, які надмірно акцентують увагу на міждержавній конкуренції та ігнорують транснаціональні, неklasичні форми загроз. Неореалізм у цьому контексті надто фокусований на матеріальній потужності, нехтуючи ідеями, нормами та соціальними змінами. Неолібералізм, хоча і визнає значення інституцій, демонструє слабкість у ситуаціях, де режими не мають примусової сили або втрачають легітимність, як це стало очевидним у контексті зловживань великих держав правом вето в Раді Безпеки ООН чи саботажем міжнародних угод зі сторони авторитарних режимів, таких як Китай чи Росія.

Водночас критика мейнстріму не означає його повну девальвацію. Навпаки, сучасна теоретична еволюція міжнародних відносин демонструє зростання «постпарадигмальної» чутливості, в межах якої можливе поєднання різних онтологічних і методологічних перспектив. Зокрема, розвиваються гібридні підходи, що намагаються інтегрувати структурні змінні з ідентичнісними факторами, а також раціональні моделі з постпозитивістськими поясненнями. Такий плюралізм не лише збагачує теоретичний ландшафт, а й створює передумови для адекватнішого аналізу постмодерного, фрагментованого та багатомірального міжнародного середовища.

Отже, критика неореалізму та неолібералізму з боку конструктивізму і критичних теорій не є лише академічною полемікою, а глибоким запитом на переосмислення засадничих категорій міжнародного аналізу. Вона демонструє, що жодна теоретична рамка не є достатньою у самій собі, і лише відкритість до діалогу між парадигмами дозволить науці про міжнародні відносини залишатися релевантною у добу складності, невизначеності та структурних змін глобального порядку.

Попри активну критику та зростаючу конкуренцію з боку постпозитивістських парадигм, неореалізм і неоліберальний інституціоналізм зберігають концептуальну релевантність як евристичні інструменти для аналізу феноменів безпеки, архітекtonіки глобального управління та формування зовнішньополітичних стратегій держав у XXI столітті. Їхня аналітична сила полягає не лише в системному охопленні макрорівневих процесів, а й у здатності

генерувати узагальнені гіпотези, що мають предикативний потенціал у ситуаціях високої невизначеності міжнародного середовища.

У сфері безпекових студій неореалізм продовжує виступати одним із базових теоретичних орієнтирів, зокрема при аналізі балансування потужності, дилем безпеки, гонки озброєнь і формування альянсів. Його уявлення про міжнародну анархію як системну константу дозволяє пояснювати рецидиви конфронтаційної логіки в умовах загострення геополітичної конкуренції, таких як посилення ревізіонізму з боку авторитарних держав або розмивання гарантій колективної безпеки. Особливо актуальним є повернення неореалістичної перспективи після повномасштабного вторгнення росії в Україну у 2022 році, що реанімує концепти стримування, зон впливу та асиметричного балансування (Тоје, 2022). У цьому контексті неореалізм забезпечує концептуальну мапу, що дозволяє аналізувати поведінку як великих, так і середніх держав у конфліктогенному середовищі без структурованої гегемонії.

Водночас неоліберальний інституціоналізм демонструє високу аналітичну корисність у сфері глобального управління, де зростання комплексної взаємозалежності, транснаціональних викликів та інституційного множинності висуває вимогу до стабілізуючої ролі міжнародних режимів. Його підхід акцентує увагу на здатності інституцій забезпечувати прозорість, зниження транзакційних витрат, узгодженість політик та стійкість до зовнішніх шоків, зокрема у сферах глобальної охорони здоров'я (як у випадку COVID-19), кліматичних змін, кібербезпеки та торгівлі. У цьому аспекті неолібералізм дозволяє аналізувати ефективність інституцій – від формалізованих (ООН, СОТ, ВООЗ) до гібридних і неформальних (G7, BRICS+, мережі міжурядових платформ) – як змінних, що знижують рівень ентропії в системі глобального управління (Barnett & Finnemore, 2021).

У площині зовнішньої політики обидві парадигми зберігають високий аналітичний потенціал, хоча й з різними акцентами. Неореалізм пояснює зовнішньополітичну поведінку як реакцію на системні імперативи, що передбачають максимізацію відносної потужності та безпекового самозабезпечення. Неолібералізм же пропонує аналітичну рамку для вивчення кооперативних стратегій, побудованих на залученні до інституцій, багатосторонніх платформ та підтримці режимів, що регламентують взаємодію. Саме тому зовнішня політика малих і середніх держав, які не можуть оперувати логікою потужності, набагато ефективніше аналізується крізь призму інституціонального підходу – як механізму підвищення впливу шляхом коаліційного лобіювання та участі в глобальних мережах (Gstöhl & Naurin, 2021).

Зрештою, неореалізм і неоліберальний інституціоналізм не варто розглядати як взаємовиключні теоретичні моделі, а радше як комплементарні інструменти, кожен з яких має власну сферу застосування. У ситуації зростаючої турбулентності світового порядку, зміщення центрів сили та ерозії нормативної стабільності, поєднання системного реалізму з інституціональним аналізом відкриває нові горизонти для комплексного, багаторівневого осмислення міжнародної дійсності. Їхня інтегративна потенційність, підсилена міждисциплінарними впливами, створює методологічну основу для адаптивного

реагування науки про міжнародні відносини на динаміку глобальних трансформацій.

Одним із найбільш вразливих місць неореалізму та неоліберального інституціоналізму залишається їхня неспроможність інтегрувати до аналітичного апарату складні й багатовимірні змінні, пов'язані з ідентичністю, нормами та культурним контекстом. Обидві парадигми, укорінені в раціоналістській епістемології, схильні до редукціонізму, який зводить міжнародну поведінку до сукупності стратегічних розрахунків, детермінованих матеріальними інтересами або структурними обмеженнями. Такий підхід призводить до абстрагування від соціально сконструйованих чинників, що є критично значущими для пояснення динаміки зовнішньої політики, формування альянсів, трансформацій міжнародного порядку та інтерпретації безпекових загроз (Horf, 2020).

Неореалізм, із його пріоритетом анархії як постійної системної характеристики, не враховує те, що уявлення про загрозу формується не лише на основі оцінки матеріальної потужності, а й у контексті взаємної ідентичності та історично зумовлених дискурсів. Ігнорування культурних і символічних вимірів міжнародних взаємодій призводить до надмірної універсалізації конфлікту як домінуючої логіки системи. Подібним чином, неоліберальний інституціоналізм, хоч і визнає роль норм у функціонуванні міжнародних режимів, зазвичай трактує їх як інструментальні змінні, що сприяють досягненню кооперації, а не як самодостатні детермінанти поведінки акторів (Risse, 2011). Така обмежена нормативна чутливість унеможливорює глибоке розуміння того, як і чому певні держави дотримуються або порушують міжнародні норми, залежно від свого унікального культурного контексту, історичної пам'яті чи ідеологічної матриці.

Конструктивістська критика у цьому контексті висуває принципово інше бачення ролі ідентичності – не як змінної другого порядку, а як фундаментальної основи соціальної взаємодії. Держави, відповідно до цієї логіки, не просто діють, а насамперед «є» кимось – їхня поведінка зумовлена тим, як вони себе ідентифікують у системі та які ролі їм приписують інші суб'єкти (Wendt, 1999). Така перспектива дозволяє пояснити феномени, які залишаються поза межами раціоналістичного аналізу, зокрема тривалі альянси без очевидної вигоди, ескалацію конфліктів між ідеологічно несумісними режимами або трансформацію ворогів у стратегічних партнерів. Більше того, у глобальному вимірі це відкриває поле для критики західноцентризму, що пронизує неореалістичну та неоліберальну логіку: ідентичність та норми часто формулюються з точки зору західного ліберального порядку, що ігнорує або маргіналізує альтернативні культурні парадигми глобального Півдня (Acharya, 2011).

Питання культурного контексту набуває особливої значущості в умовах багатопольярного світу, де зростає роль акторів, чия зовнішньополітична поведінка базується на цінностях, відмінних від ліберально-демократичного універсалізму. Застосування моделей, які абстрагуються від культурної специфіки, призводить до хибних прогнозів або поверхневого аналізу. Так, неореалістичні передбачення щодо поведінки Китаю, засновані на логіці

потужності, не можуть пояснити глибокі культурно-цивілізаційні мотиви китайської зовнішньої політики, зокрема її тяжіння до довготривалого стратегічного мислення, концепту «гармонійного світу» або ієрархічного регіоналізму (Johnston, 2021). Аналогічно, неоліберальні моделі інституціоналізації втрачають аналітичну силу, коли стикаються з нормативними структурами, не сумісними з прозахідними цінностями – наприклад, у контексті ісламських держав, африканських субрегіональних утворень чи азійських платформ співпраці.

Таким чином, обмеженість раціоналістичних теорій у розумінні ідентичності, норм і культурного контексту не лише звужує їх пояснювальний горизонт, а й ускладнює адекватне моделювання світової політики, яка дедалі більше детермінується значущими неконвенційними змінними. Вирішення цього методологічного виклику потребує міжпарадигмального діалогу, відкритості до постпозитивістських підходів та переосмислення аналітичних інструментів у бік соціального конструювання, ціннісної плюралізації та культурної рефлексії. Без цього ані неореалізм, ані неолібералізм не зможуть відповідати епістемологічним запитам доби постглобалізації та світоглядного плюралізму.

Аналіз теоретичних наративів неореалізму та неоліберального інституціоналізму дозволяє сформулювати кілька ключових узагальнень щодо їхньої ролі та обмежень у сучасній теорії міжнародних відносин. Попри історично сформовану опозиційність, обидві школи розділяють раціоналістську методологічну основу, що передбачає трактування держав як раціональних акторів, які діють у межах анархічної міжнародної системи, переслідуючи власні інтереси в умовах стратегічної взаємозалежності.

Неореалізм, із його акцентом на структурній анархії, відносній потужності та дилемі безпеки, пропонує цілісну макротеоретичну рамку для пояснення конфліктної природи міждержавних відносин, зокрема в умовах трансформації балансу сил, ерозії гегемонії та зростання ревізйонізму. Неоліберальний інституціоналізм, своєю чергою, розширює пояснювальний горизонт за рахунок включення ролі міжнародних інституцій, режимів та норм у забезпеченні кооперації й стабільності, особливо у сферах глобального управління та регулювання транснаціональних викликів.

Однак обидві парадигми демонструють суттєві аналітичні обмеження у контексті інтерпретації соціально сконструйованих чинників міжнародної взаємодії. Їх неспроможність інтегрувати категорії ідентичності, нормативності та культурної специфіки до аналітичної моделі знижує евристичний потенціал у добу постглобалізації, світоглядного плюралізму та цивілізаційної фрагментації. Крім того, одновимірність розуміння інтересів і зведення державної поведінки до матеріальних чи інституційних стимулів створює виклики для пояснення складних політичних динамік у нестабільному світовому порядку.

Сучасна теоретична еволюція вказує на необхідність міжпарадигмального діалогу та руху до більш гібридних, чутливих до контексту підходів, здатних синтезувати системні, інституційні та ідентичнісні змінні. Водночас неореалізм і неоліберальний інституціоналізм зберігають своє методологічне та аналітичне значення як частина ширшого раціоналістського дослідницького поля, що все ще

залишається важливим інструментом у дослідженні міжнародної безпеки, зовнішньої політики та інституційного дизайну глобального управління.

2.2. Конструктивізм: роль ідентичності та міжсуб'єктивності

У структурі теоретико-методологічного поля сучасних міжнародних відносин конструктивізм постає як одна з найвпливовіших постпозитивістських парадигм, що здійснила кардинальний зсув у розумінні природи міжнародної системи, ідентичностей акторів та ролі норм у глобальному порядку. Його поява є реакцією на редукціонізм раціоналістичних моделей неореалізму та неоліберального інституціоналізму, що прагнули пояснити міжнародну поведінку виключно через призму матеріальних інтересів та структурного детермінізму (Wendt, 1992).

Формальною відправною точкою становлення конструктивізму як самостійної парадигми у міжнародних відносинах слід вважати публікацію програмної статті Александра Вендта «Anarchy is what States Make of It», де вперше було чітко артикульовано тезу про те, що структура міжнародної системи не є лише об'єктивною реальністю, а соціально сконструйованим результатом міжсуб'єктивних уявлень державних акторів (Wendt, 1992). Проте передумови конструктивістської думки сягають глибше – зокрема, у філософську герменевтику, соціальний конструкціонізм Пітера Бергера та Томаса Лукмана (1966), символічний інтеракціонізм, а також теорію мовних актів Джона Остіна та Джона Сьорля. Усі ці підходи були інкорпоровані у формування конструктивістського дискурсу, який в IR означив перехід від об'єктивістських концепцій до інтерпретативного розуміння політичної реальності як продукту дискурсивної взаємодії, норм і значень.

Ключовими епістемологічними засадами конструктивізму є ідея онтологічної пріоритетності соціального над матеріальним, визнання взаємозалежності агентів і структур, а також міжсуб'єктивний характер міжнародного порядку. Замість твердження про наявність задалегідь визначених інтересів держав, конструктивісти стверджують, що інтереси формуються у процесі соціальної взаємодії через мову, дискурси та норми (Checkel, 1998). Таким чином, у центрі аналізу опиняється не лише «що роблять держави», але й «як вони осмислюють те, що роблять» – і це «як» виявляється визначальним для пояснення поведінки акторів.

Конструктивізм піддає критиці так звану "онтологічну природність" анархії, суверенітету чи безпеки – категорій, які традиційна теорія IR приймала як незмінні константи. Натомість конструктивісти доводять, що ці концепти набувають значення лише у межах соціального контексту, який формується в результаті інтерсуб'єктивних взаємодій (Adler, 1997). Саме тому, наприклад, анархія – у віндтівському трактуванні – «є такою, якою її уявляють держави» (Wendt, 1992), а не об'єктивною умовою, що диктує жорсткі правила гри.

На відміну від раціоналістських підходів, де актори постають як онтологічно стабільні, утилітарні одиниці, конструктивізм трактує ідентичність як динамічну та контекстуальну. Ідентичність держави – її уявлення про себе,

«іншого», свої інтереси – не передує взаємодії, а формується в її процесі. Це відкриває нові горизонти для аналізу зовнішньої політики, де поведінка вже не є простою проекцією сталих інтересів, а актом символічного виробництва, що закорінений у культурних наративах, історичній пам'яті та дискурсивних полях (Horf, 2002).

Поряд із Вендтом, значний внесок у становлення конструктивізму зробили Ніколас Онуф, який запровадив сам термін «constructivist» у своєму філософсько-теоретичному трактаті *World of Our Making* (Onuf, 1989), а також Фрідріх Краточвіл, Еммануель Адлер і Марта Фірке. Їхні підходи відображають широкий спектр внутрішніх варіацій конструктивізму – від більш «поміrkованих» позицій, які тяжіють до емпіричної верифікації (так званий «mainstream constructivism»), до радикально інтерпретативних версій, близьких до постструктуралізму.

У цьому контексті конструктивізм не лише трансформував об'єкт дослідження IR, але й запропонував нову методологічну оптику: від пояснення до розуміння, від емпіричних закономірностей до конструювання смислів, від структурної детермінації до символічної взаємодії. Його роль в IR полягає не стільки у відкиданні попередніх парадигм, скільки у рефлексивному перегляді їхніх епістемологічних передумов, розширенні горизонту дослідження та збагаченні інструментарію аналізу.

Таким чином, конструктивізм не лише заперечив матеріалістичний фундаменталізм домінуючих теорій міжнародних відносин, а й сформував нову парадигму наукової раціональності, де смисл, норми та ідентичність стали не периферійними, а центральними змінними міжнародного аналізу. Його евристична продуктивність полягає у здатності виявляти приховані механізми влади, ідеології та соціального порядку, які визначають не лише дії міжнародних акторів, а й саму структуру міжнародної реальності.

У контексті еволюції теорії міжнародних відносин конструктивізм означив фундаментальний методологічний, онтологічний та епістемологічний зсув у порівнянні з домінуючими раціоналістськими школами – неореалізмом та неолібералізмом. Ці підходи розходяться не лише у тлумаченні природи міжнародної системи, але й у концептуалізації її основних одиниць аналізу, джерел поведінки акторів, ролі норм і можливостей наукового пояснення політичної реальності.

Онтологічно, неореалізм (структурний реалізм), у версії Кеннета Волтца, виходить із припущення, що міжнародна система є анархічною за своєю природою, і що саме ця анархія – тобто відсутність централізованої влади – визначає поведінку держав, які прагнуть виживання через балансування потужностей (Waltz, 1979). Неолібералізм, репрезентований роботами Роберта Кеогейна, розділяє це базове уявлення про анархію, однак підкреслює можливість міждержавної кооперації завдяки інституційним механізмам, репутаційним стимулам і взаємозалежності (Keohane, 1984). В обох парадигмах актори (здебільшого держави) вважаються раціональними, інтереси яких визначено наперед і які діють стратегічно у відповідь на зовнішні матеріальні стимули. Таким чином, структура (анархія, розподіл потужностей, інституції) є причинним детермінантом поведінки.

На противагу цьому, конструктивізм ставить під сумнів «онтологічну об'єктивність» міжнародної анархії та стабільність інтересів держав. Його фундаментальна теза полягає в тому, що структура міжнародних відносин не є матеріально зумовленою, а є продуктом міжсуб'єктивної взаємодії, соціального конструювання норм, ідентичностей і смислів (Wendt, 1992; Onuf, 1989). Анархія, за конструктивістською логікою, не диктує поведінку, а лише задає простір, у межах якого актори формують очікування, взаємні уявлення та типи взаємодії. Тобто, як зазначає Вендз, «анархія є такою, якою її створюють держави» (Wendt, 1992, р. 396).

Це призводить до ключової різниці: у конструктивізмі інтереси та ідентичності держав не є сталими або заданими, вони формуються у процесі взаємодії. Держава не діє відповідно до задалегідь визначеної ролі – вона набуває певної ідентичності завдяки участі в соціальних практиках, через які надає значення собі, іншим і системі загалом (Hopf, 2002). Натомість для неореалізму держава – це апріорний, унітарний і раціональний суб'єкт, поведінка якого передбачувано витікає з логіки виживання.

Епістемологічно конструктивізм також розходиться з раціоналістськими школами у способі розуміння природи знання. Якщо неореалізм і неолібералізм орієнтовані на каузальне пояснення (explanation), операціоналізацію змінних і верифікацію гіпотез – тобто на досягнення стандартизованого «наукового» знання у дусі позитивізму, – то конструктивізм схиляється до інтерпретативного підходу (understanding), де знання є результатом дискурсивної взаємодії, контекстуально зумовлених смислів та історично сформованих практик (Adler, 1997). Це передбачає відкритість до методологічного плюралізму та визнання, що міжнародна реальність є завжди продуктом пізнавального акта, а не зовнішньою, об'єктивною сутністю.

Особливу увагу конструктивісти приділяють нормам як конститутивним, а не лише регулятивним чинникам міжнародної поведінки. У неоліберальному підході норми й інститути мають утилітарну цінність – вони зменшують трансакційні витрати, сприяють повторюваній кооперації, протидіють дефекту у грі. Конструктивізм же вважає, що норми є джерелом самих інтересів: вони визначають, що вважається легітимним, можливим, бажаним або забороненим у міжнародному полі (Checkel, 1998). Таким чином, норми не лише координують поведінку, а формують саму структуру суб'єктності держав.

Застосовуючи ці теоретичні розрізнення до емпіричних кейсів, можна побачити, що конструктивістський підхід дозволяє пояснювати такі явища, як зміна зовнішньополітичної орієнтації (напр., трансформація ідентичності України у напрямку ЄС), делегітимація агресивної політики (як у випадку ізоляції РФ після 2014 року), або ж виникнення нових глобальних норм (наприклад, «відповідальність захищати» – R2P). Неореалізм і неолібералізм, орієнтовані на стабільність інтересів, з труднощами оперують такими динамічними, символічно навантаженими та культурно детермінованими процесами.

У підсумку, конструктивізм, на відміну від неореалізму та неолібералізму, репрезентує глибшу рефлексію над природою міжнародної політики як

соціального явища, де значення, ідентичності, дискурси і норми є не лише другорядними змінними, а основними одиницями аналізу. Цей підхід відкриває нові горизонти для пізнання глобальної політики – не як механістичного процесу взаємодії раціональних акторів, а як складної, символічно структурованої системи соціальних відносин.

У межах конструктивістської парадигми міжнародних відносин ідентичність постає не як фіксована, онтологічно задана характеристика держави, а як динамічний і соціально сконструйований феномен, що формується через практики взаємодії, дискурсивну артикуляцію та інституціоналізовану систему норм. На відміну від раціоналістських підходів, де зовнішньополітична поведінка пояснюється через стабільні інтереси, закорінені в матеріальних чинниках, конструктивізм пропонує інтерпретативну модель, за якою самі інтереси є похідними від ідентичності, яка, своєю чергою, формується в соціальному контексті (Wendt, 1999). Таким чином, державна ідентичність функціонує як когнітивна основа зовнішньополітичного вибору, детермінуючи уявлення про «своє», «чужого», допустиме й неможливе у міжнародній взаємодії.

Процес соціального конструювання ідентичності держави відбувається в кількох взаємопов'язаних вимірах: внутрішньо-національному, регіональному та глобальному. На внутрішньому рівні формування ідентичності здійснюється через національні наративи, історичну пам'ять, систему цінностей та уявлення про місце країни у світі. Ці уявлення не є нейтральними – вони завжди відображають домінуючі ідеологічні проєкції, які інституалізуються через освітню політику, мас-медіа, культурну дипломатію та дискурс політичного лідерства (Zaiotti, 2007). Наприклад, концепти «європейськості», «цивілізаційного вибору» чи «євроатлантичної інтеграції» в українському політичному дискурсі функціонують як елементи соціального конструювання ідентичності, що, у свою чергу, легітимізують конкретний зовнішньополітичний вектор.

У регіональному та міжнародному контексті ідентичність держави є результатом взаємного визнання, тобто залежить не лише від самоідентифікації, але й від того, як інші актори уявляють цю державу та яке місце їй відводять у міжнародній системі (Rumelili, 2004). Саме міжсуб'єктивний характер ідентичності – її залежність від взаємних очікувань та інтерпретацій – зумовлює динамічність зовнішньої політики, відкриваючи можливість як для еволюції міжнародного статусу, так і для його деконструкції. У цьому сенсі зовнішня політика не лише відображає ідентичність, а є засобом її (ре)продукції – через дипломатичні практики, стратегічну комунікацію, участь у міжнародних інституціях та символічну артикуляцію на глобальному рівні (McCourt, 2020).

Ідентичність виконує функцію нормативного фільтра у процесі прийняття зовнішньополітичних рішень. Вона визначає не лише перелік легітимних партнерів або противників, а й параметри того, що вважається національним інтересом. У цьому контексті конструктивісти підкреслюють, що інтерес – це не природна даність, а концепт, що виводиться з певного уявлення про себе. Якщо, наприклад, держава ідентифікує себе як «гарант регіональної стабільності», то її зовнішньополітична активність спрямовуватиметься на підтримку режимів

безпеки, участь у миротворчих операціях тощо. Натомість країна, яка репрезентує себе як «цивілізаційну фортецю», може вдаватися до політики відгородження, мілітаризації кордонів чи навіть агресивного ревізйонізму.

Соціальне конструювання ідентичності також тісно пов'язане з практиками виключення – визначенням «іншого», який стає негативною протилежністю до «свого». Це породжує бінарні опозиції, такі як «демократичний Захід» проти «авторитарного Сходу» або «цивілізований світ» проти «загрозливого інородного простору». У зовнішній політиці такі уявлення закладають підвалини для інституційної сегрегації, стратегій стримування, або ж, навпаки, гуманітарного втручання під приводом ціннісної солідарності. У випадку України після 2014 року реконфігурація національної ідентичності у напрямку «європейськості» була не лише внутрішньополітичним процесом, а й засобом переозначення статусу в системі міжнародних відносин – зокрема через асоціацію з ЄС, кооперацію з НАТО та делегітимацію будь-яких претензій з боку рф (Makarychuk & Yatsyk, 2015).

Ідентичність, таким чином, не лише визначає зовнішньополітичний курс, але й обмежує спектр можливих альтернатив. Вона формує аналітичну рамку, в якій приймаються рішення, визначаються пріоритети і вибудовується дипломатична поведінка. Водночас, ідентичність не є незмінною – вона змінюється у відповідь на внутрішні кризи, міжнародні шоки або трансформації глобального порядку. Цей аспект особливо важливий для розуміння політичної суб'єктності постколоніальних, транзитивних чи конфліктогенних держав, які перебувають у процесі постійного «переозначення себе».

У світлі конструктивістської аналітики соціальне конструювання державної ідентичності є не лише об'єктом дослідження, а й політичним актом, що визначає параметри можливої міжнародної взаємодії. Через ідентичність держава не лише обирає зовнішньополітичну стратегію, але й здійснює конституювання себе як суб'єкта міжнародного права, політики та моралі. Саме тому аналіз ідентичності є ключовим елементом рефлексивної дипломатії, культурної безпеки та стратегії зовнішньої політики у добу гібридних загроз, символічної війни та ерозії традиційних форматів глобального врядування.

У конструктивістській епістемології міжнародних відносин поняття «свого» та «іншого» виступає не лише як аналітична дихотомія, а як один із ключових механізмів формування ідентичності держави, що має безпосередній вплив на архітектуру міжнародного порядку. Ідентичність у цьому контексті є продуктом соціальної взаємодії, що здійснюється через дискурсивні практики, інституційну репрезентацію та нормоутворення, де образ «іншого» виконує не периферійну, а конститутивну роль у продукуванні образу «свого» (Rumelili, 2004). Саме через дихотомічне розмежування «ми» і «вони» відбувається артикуляція державного «я», його символічне закріплення та легітимація зовнішньополітичних орієнтацій.

У межах міжнародної системи ідентичність не є статичною, а конструюється крізь постійний процес взаємного означування, де «інший» слугує дзеркалом, у якому відображається уявлення про власну суб'єктність. Відповідно, зовнішньополітична поведінка не може бути цілком зрозумілою без

урахування того, ким держава бачить себе і ким вона не є, тобто яку роль їй приписано в системі символічних координат (Neumann, 1999). «Інший» у цьому сенсі є не просто об'єктом геополітичного аналізу, а структурною умовою суб'єктності: він функціонує як негативна ідентичність, через яку конституюється позитивна тотожність.

Інституційне закріплення дихотомії «свого» та «іншого» відбувається через нормативні режими, політику пам'яті, ритуали міжнародної комунікації та, не в останню чергу, зовнішньополітичні доктрини. Ці механізми виробляють коди належності та відчуження, які не лише структурують міждержавні відносини, а й впорядковують саму уявну географію міжнародного простору – визначаючи, які актора є «цивілізованими», «європейськими», «демократичними», а які – «варварськими», «загрозливими» або «нормативно девіантними» (Zarakol, 2011). Таким чином, міжнародний порядок постає як результат символічного розмежування, в межах якого політична онтологія держави завжди визначається через опозицію до зовнішнього «іншого».

В умовах гібридної війни, інформаційних маніпуляцій та політики постправди дихотомія «свого» й «іншого» набуває особливої інтенсивності, адже стає не лише пізнавальною рамкою, а й інструментом мобілізації, ідеологічного контролю та геостратегічного позиціонування. Відтак, зовнішня політика дедалі більше конструюється не як інструмент оптимізації інтересів, а як театр ідентичнісної артикуляції – простір, у якому відбувається політичне «переозначення» себе і «демонізація» іншого. Як показує досвід України після 2014 року, реконфігурація образу рф з «партнера» на «агресора» супроводжувалася не лише зміною політичного курсу, а й глибокими трансформаціями в культурному коді, суспільній пам'яті та нормативній орієнтації держави (Yurchuk, 2019).

Це, своєю чергою, відкриває поле для критичного аналізу того, яким чином глобальні ієрархії, стандарти «нормальності» та механізми визнання конституюються через відтворення дихотомій. Ідентичність «свого» не є нейтральною або природною – вона завжди включає в себе неявну нормативність, яка не лише визначає, хто належить до певної політичної спільноти, а хто – ні, але й санкціонує певні форми поведінки як допустимі, а інші – як загрозливі. У цьому сенсі міжнародна система є не просто політичним простором, а символічним порядком, у якому здійснюється маркування ієрархій, асиметрій і владних позицій (Kratochwil, 2011).

Відтак, конструктивістський підхід до аналізу ідентичності у міжнародних відносинах дозволяє розкрити приховану нормативну логіку зовнішньої політики – логіку, в якій сам процес означування «іншого» є актом виробництва смислу, що впливає на легітимність дій, формування коаліцій, структуру глобального врядування і навіть на право бути почутим у міжнародних інститутах. Інакше кажучи, зовнішньополітичне позиціонування – це не лише гра інтересів, а й боротьба за епістемологічну гегемонію в полісі глобальної ідентичності.

У межах конструктивістського дискурсу міжнародних відносин міжсуб'єктивність розглядається як базовий аналітичний компонент, що визначає саму можливість існування міжнародної системи як структурованого

соціального порядку. Вона означає сукупність взаємно поділюваних уявлень, смислів, очікувань та норм, які конституують дії суб'єктів міжнародної взаємодії не як реакцію на об'єктивні матеріальні стимули, а як відповідь на символічні структури, в яких ці дії набувають значення (Wendt, 1999). На відміну від раціоналістських теорій, що акцентують увагу на індивідуальних стратегічних інтересах акторів, конструктивізм доводить, що поведінка у міжнародному полі є завжди опосередкованою системою міжсуб'єктивних очікувань і нормативних конвенцій, які діють не лише як обмеження, але й як продуктивні умови політичного буття.

Міжсуб'єктивні уявлення – це не просто фон або контекст для взаємодії, а її структурна умова: саме через них можливе виникнення взаємно зрозумілих ролей, легітимних інтересів і стабільних патернів поведінки. У цьому сенсі структура міжнародної системи постає не як сукупність об'єктивних матеріальних фактів, а як соціальна конструкція, що утримується завдяки спільному визнанню певних норм, символів і правил гри. Як стверджує Вендз, структура формується через регуляризовану практику, яка набуває стабільності лише тоді, коли учасники взаємодії поділяють базові уявлення про допустиму поведінку, статус суб'єктів і засоби легітимації дій (Wendt, 1992).

Норми в конструктивістській традиції є не просто регулятивними, як у неоліберальному інституціоналізмі, а конститутивними – вони визначають самі можливості буття актора в міжнародному полі. Наприклад, статус держави як «демократії», «миротворця», «глобального лідера» чи «ізгоя» не виникає з її матеріальних характеристик, а формується через визнані інтерпретації, які закріплюються в нормативних контекстах (Checkel, 1998). Саме завдяки міжсуб'єктивному визнанню ті чи інші суб'єкти набувають доступу до інституцій, режимів легітимності та міжнародної комунікації. Втрата такого визнання – як, наприклад, у випадку РФ після 2014 року – призводить до символічної ізоляції та делегітимації зовнішньополітичних практик (Kissinger, 2022).

Особливість міжсуб'єктивних уявлень полягає в їхній здатності продукувати сталі інтерпретаційні рамки, які закріплюють певні образи світу як «природні» або «нормальні». У такий спосіб міжнародна система функціонує як символічний порядок, у межах якого конкретні смисли (наприклад, «тероризм», «права людини», «національний суверенітет») отримують нормативне наповнення і слугують орієнтирами у прийнятті рішень. Норми, будучи вплетеними у дискурсивні практики, не тільки координують очікування, а й формують саму структуру мислення про можливе та неможливе у зовнішньополітичній діяльності (Kratochwil, 2011).

Міжсуб'єктивність має особливу значущість у контексті кризових ситуацій, коли звичні нормативні орієнтири втрачають свою визначеність. У таких умовах розгортається боротьба за символічне означення подій, інтерпретаційні монополії та реконфігурацію структур взаємодії. Здатність актора впливати на міжсуб'єктивний простір – формувати норми, задавати нові дискурсивні рамки, змінювати легітимні формати взаємодії – стає визначальним ресурсом влади у постсучасному глобальному порядку. Як показує приклад України, що після 2014

року активно просуває нові наративи в Європейському Союзі та ООН, міжсуб'єктивне визнання стає не менш важливим, ніж військові чи економічні ресурси (Yurchuk, 2019).

Таким чином, міжсуб'єктивність у міжнародних відносинах – це не другорядне або метафізичне поняття, а ключова категорія аналізу, яка дозволяє осмислити глибокі механізми структурної стабільності, нормативної еволюції та трансформацій міжнародного порядку. Саме через взаємне визнання норм, смислів і ролей забезпечується не лише можливість передбачуваної взаємодії, але й фундаментальна легітимність самої архітектури глобального врядування.

У конструктивістському дискурсі міжнародних відносин інституції не розглядаються як суто матеріальні структури або механізми координації, а як соціальні артефакти, що виникають, функціонують і трансформуються в межах поля міжсуб'єктивних смислів, символічних рамок та нормативних конвенцій. Цей підхід радикально відрізняється від раціоналістських моделей, у яких інституції постають як інструменти зменшення невизначеності або зниження трансакційних витрат (Keohane, 1984). Для конструктивізму інституція є не наслідком матеріальної доцільності, а проявом глибинної когнітивної згоди щодо норм, ролей і легітимних форм поведінки, що поділяються учасниками міжнародного порядку (Ruggie, 1998).

Конструювання інституцій відбувається в межах тривалих процесів символічної взаємодії, в ході яких соціальні актори (держави, міжнародні організації, транснаціональні мережі) формують і стабілізують смисли, що забезпечують когерентність нормативних очікувань. Саме через спільно поділювані уявлення про справедливість, суверенітет, безпеку, розвиток або права людини інституції набувають нормативної сили та епістемологічної легітимності (Finnemore & Sikkink, 1998). Наприклад, Організація Об'єднаних Націй – це не лише матеріально впорядкований апарат, а насамперед інституційний вияв колективної згоди щодо глобальної архітектури безпеки, правової суб'єктності держав та універсальних принципів мирного співіснування. Її авторитет тримається не на формальній юрисдикції, а на репродукції смислів, що інституціоналізують допустиме і недопустиме у світовій політиці.

Цей процес є динамічним, бо інституції, будучи соціально сконструйованими, змінюються у відповідь на зміну когнітивних конвенцій. Як зазначає Крістіан Руггі, інституції є «згустками міжсуб'єктивності», що закріплюють практики як нормальні або очікувані (Ruggie, 1998). З огляду на це, розширення Європейського Союзу або зміна мандату НАТО можуть бути осмислені не як реакція на матеріальні загрози, а як трансформація уявлень про безпеку, ідентичність та «європейську нормальність», які вбудовуються в інституційні архітектури. У цьому контексті політика розширення ЄС на Схід є проявом не тільки геостратегічного інтересу, а й експансії певного інституціоналізованого порядку смислів, що закріплюють критерії належності до «європейської спільноти» (Zaiotti, 2007).

У конструюванні інституцій центральну роль відіграє не лише текстуальна нормативність (хартії, декларації, договори), а й дискурсивна практика – процеси

артикуляції, через які відбувається наповнення формальних структур конкретними смислами. Як показує аналіз практик міжнародних організацій, саме повторювані акти мовлення, символічні ритуали (наприклад, щорічні сесії Генасамблеї ООН) та рутинні дипломатичні процедури забезпечують стабільність смислової архітектури глобального порядку. Інституція, таким чином, є не лише місцем ухвалення рішень, а й простором епістемологічної гегемонії, де визначається, що є «раціональним», «легітимним» або «допустимим» у світовій політиці (Adler, 1997).

У сучасному трансформаційному контексті постмодерної міжнародної системи, де матеріальна сила дедалі більше поступається символічному капіталу, здатність до конструювання і підтримки інституцій через спільні смисли стає критичним ресурсом зовнішньополітичного впливу. Інституційне лідерство – це не лише контроль над правилами гри, а й вміння продукувати, поширювати та нормалізувати певні дискурси. У цьому сенсі боротьба за смисли – це боротьба за владу в інституційних полях міжнародної політики.

У межах конструктивістської парадигми міжнародних відносин центральним аналітичним завданням є деконструкція дихотомії між агентами та структурою, яка є фундаментальною для раціоналістських підходів. Конструктивізм пропонує замість цього концепцію співконституційності: агенти (держави, міжнародні організації, транснаціональні актори) та структура (система норм, інституцій, ідентичностей) не існують як окремі сутності, а продукують одне одного у процесі соціальної взаємодії (Wendt, 1999). У цьому контексті норми постають як ключова ланка, що опосередковує взаємовплив між суб'єктами і соціальним простором, у якому вони діють.

Норми в конструктивістському підході – це не просто зовнішні обмеження для агентів, а структурні елементи, що формують уявлення про належне, можливе та бажане. Саме через норми визначаються не лише межі легітимної поведінки, але й когнітивні рамки, у межах яких відбувається інтерпретація міжнародної реальності. Як зауважує Фіннемор, «норми є засобами, через які структури впливають на вподобання агентів» (Finnemore & Sikkink, 1998, p. 891). Отже, дія норм є не просто обмежувальною – вона також продуктивна: норми творять саму здатність до дії, визначаючи, які інтереси є мислимыми, які ролі легітимними, а які дії – доцільними в конкретному контексті.

Вплив норм на дії суб'єктів міжнародних відносин проявляється у двох взаємопов'язаних модальностях: по-перше, як інтерналізовані очікування, що формують ідентичність суб'єкта; по-друге, як елементи стратегічного середовища, у якому суб'єкт вибудовує свою поведінку з урахуванням потенційної оцінки з боку інших. Наприклад, держава, що претендує на статус «відповідального міжнародного актора», коригує свою поведінку не лише виходячи з інтересів, а й відповідно до домінуючих норм, таких як багатосторонність, гуманітарна відповідальність, захист прав людини (Acharya, 2004). Таким чином, норми стають формами соціального тиску, що дисциплінують дії без потреби у прямому примусі.

У процесі взаємодії між агентами і структурами норми можуть виступати також як простір маневру для агентів, які здатні використовувати їх для

легітимації власних дій. У цьому сенсі норми не є жорсткими детермінантами – вони інтерпретуються, оскаржуються і реконструюються в дискурсивному полі, в якому агенти також мають здатність до рефлексії й інновації. Як показує досвід трансформації безпекової політики України після 2014 року, саме переозначення набору норм (від нейтралітету до колективної безпеки, від «дружби» до «стримування») стало каталізатором нової зовнішньополітичної парадигми, де прагнення до інтеграції в НАТО та ЄС обґрунтовується вже не стратегічною доцільністю, а нормативною відповідністю до «європейської ідентичності» (Makarychev & Yatsyk, 2015).

Конструктивістський підхід до взаємозалежності агента і структури дозволяє не лише пояснити сталість міжнародної поведінки, але й аналітично схопити динаміку змін. Норми не є вічними – вони змінюються внаслідок нормативної еволюції, яка може бути ініційована як колективним зрушенням у міжсуб'єктивному сприйнятті, так і активною дією окремих агентів (non entrepreneurs), які здатні артикуляцією нових смислів трансформувати саму структуру міжнародної взаємодії (Krook & True, 2012). Таким чином, агенти мають здатність діяти у структурі, водночас змінюючи її – саме це положення є ключовим у конструктивістській соціальній теорії.

У підсумку, норми постають не лише як засоби регуляції поведінки, але як фундаментальні структурні компоненти, що формують і самих агентів, і поле можливих дій. У міжнародних відносинах вони виконують подвійну функцію: легітимізують або делегітимізують дії, та водночас забезпечують епістемологічні основи міжнародної реальності. Вивчення впливу норм на дії суб'єктів є тому не лише інструментальним, а онтологічним завданням – воно дозволяє зрозуміти, як твориться і функціонує соціальний світ міжнародної політики.

У конструктивістській аналітиці міжнародних відносин дискурсивна влада посідає центральне місце як специфічна форма впливу, що не базується на матеріальних ресурсах або прямому примусі, а здійснюється шляхом артикуляції смислів, норм і уявлень, які формують рамки мислимого у міжнародному просторі. Влада у цьому контексті трактується не як субстанційна власність, а як реляційна, продуктивна сила, що формує і перетворює соціальну реальність. Дискурс, як стабілізована система значень, слугує не лише засобом опису реальності, а інструментом її конструювання, адже саме через дискурсивні практики відбувається нормалізація певних уявлень про легітимність, справедливість, безпеку чи ідентичність (Milliken, 1999).

Згідно з постструктуралістськими і конструктивістськими концепціями, дискурсивна влада є механізмом впливу на міжнародну структуру через трансформацію когнітивних та нормативних основ, які визначають дії акторів. Структура міжнародної взаємодії не є застиглою, вона є похідною від стабілізованих уявлень, що підтримуються через повторювані дискурсивні практики – офіційні заяви, політичні ритуали, декларації, аналітичні рамки досліджень і навіть академічну мову (Adler-Nissen & Pouliot, 2014). Дискурсивна влада здатна не лише легітимізувати певні інституційні форми, а й делегітимізувати альтернативні моделі, створюючи епістемологічне середовище, в якому одні політики стають можливими, а інші – немислимыми.

Ключовим у розумінні дискурсивної влади є уявлення про те, що зміна структур можлива не лише через революційні зміни чи військову силу, а через зміну домінуючого дискурсу, внаслідок чого трансформується те, як міжнародна спільнота інтерпретує факти, визначає інтереси, розпізнає загрози або вибудовує коаліції. Наприклад, у контексті кліматичної безпеки – трансформація дискурсу від «економічного розвитку» до «екологічної справедливості» спричинила переозначення легітимних норм поведінки держав, зумовивши появу нових інституцій (як-от Паризька кліматична угода) та мобілізацію нових акторів (наприклад, малих острівних країн як моральних лідерів) (Bäckstrand & Lövbrand, 2016).

Дискурсивна влада є не лише інструментом стабілізації існуючих порядків, а й каналом зміни – її ефективність залежить від здатності інтерпретативної гнучкості та стратегічної артикуляції. Так звані «нормативні підприємці» (norm entrepreneurs) використовують мовні ресурси для нав'язування альтернативних інтерпретацій міжнародних подій і структур, репрезентуючи себе як носіїв «істинного» знання або справжніх цінностей (Finnemore & Sikkink, 1998). У випадку України, зокрема, після Революції Гідності 2014 року та повномасштабної агресії з боку РФ у 2022-му, дискурсивне позиціонування держави як «форпосту демократії», «жертви імперіалізму» або «європейського борця за свободу» не лише мобілізувало підтримку, а й призвело до зміни ставлення до України як суб'єкта міжнародної політики, що, у свою чергу, трансформувало структурні умови її взаємодії з іншими акторами (Yurchuk, 2019).

Особливістю дискурсивної влади є її латентність – вона не завжди проявляється у безпосередньому впливі, натомість вона працює на рівні інтерпретацій, які визначають рамку можливого. Її аналітична вартість полягає в тому, що вона дозволяє осмислити, чому деякі дії здаються «природними» або «неунікненними», у той час як інші залишаються маргіналізованими або стигматизованими. Дискурсивна влада структурно утримує статус-кво або, навпаки, спричиняє його еволюцію, задаючи смислові матриці, що формують не лише поведінку, а й саму онтологію міжнародної суб'єктності.

Отже, конструктивістське розуміння дискурсивної влади виходить за межі традиційних уявлень про силу як ресурс. Воно репрезентує владу як здатність формувати реальність через смисли, які інтерналізуються акторами та впорядковують їхню поведінку. У цьому сенсі дискурсивна влада є не лише політичним інструментом, а епістемологічною умовою структурування міжнародного порядку. Її аналіз дозволяє досягнути, як знання і мова перетворюються на ресурси влади, здатні трансформувати інституції, ієрархії та режими легітимності на глобальному рівні.

Конструктивістський підхід до міжнародних відносин, зосереджуючи увагу на ролі соціально сконструйованих ідентичностей, норм та міжсуб'єктивних уявлень, відкриває нові перспективи для аналізу зовнішньої політики України. Згідно з конструктивізмом, міжнародна поведінка держави не є винятково детермінованою матеріальними інтересами чи раціональним вибором, а значною мірою залежить від того, ким себе уявляє держава, якими

смыслами наділяє своє існування у світовому порядку та кого вважає «іншими» (Wendt, 1999). У цьому сенсі українська зовнішня політика є не лише реакцією на зовнішнє середовище, а продуктом тривалої боротьби за ідентичність, що відображається в дискурсивних практиках, інституційних виборах та символічних актах міжнародної репрезентації.

Ідентичність України після 1991 року зазнавала постійної трансформації, відображаючи коливання між пострадянською спадщиною, європейським цивілізаційним вибором та прагненням до автономної суб'єктності. Ці конкуруючі уявлення про себе відбивалися у непослідовній зовнішній політиці, в якій домінували прагматичні альянси без чіткої нормативної орієнтації. Проте ключовою точкою зламу в реконфігурації ідентичності стало протистояння з РФ, кульмінацією якого стали Революція Гідності та подальша російська агресія. Саме ці події спричинили радикальне переозначення української зовнішньополітичної суб'єктності – від статусу «буфера» до ролі «східного форпосту демократії» та «частини європейської родини» (Yurchuk, 2019).

Згідно з конструктивістською логікою, це переозначення є не просто реакцією на загрозу, а активною реконструкцією ідентичності через відкидання старих дискурсивних конвенцій і артикуляцію нових смислів. Зовнішньополітична стратегія України після 2014 року дедалі чіткіше відображає не лише зміну геополітичного вектора, а й глибоку нормативну перебудову, в якій європейські цінності, демократична легітимність і солідарність із трансатлантичною спільнотою постають як складові національного «я» (Solonenko, 2015). Це виявляється у практиках політичного дискурсу (наприклад, у риториці «цивілізаційного вибору»), у стратегії публічної дипломатії, а також у прагненні до інституційного закріплення європейської ідентичності через інтеграційні формати (ЄС, НАТО).

Таким чином, зовнішня політика України може бути інтерпретована як арена ідентичнісної артикуляції, де міжнародні інституції стають не лише інструментами реалізації інтересів, а символічними маркерами належності до певного порядку смислів. Цей підхід дозволяє пояснити, чому навіть у ситуації високих ризиків і матеріальних втрат Україна зберігає вектор на інтеграцію до західних структур, адже йдеться не лише про політичну вигоду, а про підтвердження онтологічної безпеки – стабільного саморозуміння в умовах міжнародної невизначеності (Mitzen, 2006).

Конструктивістський підхід також дозволяє зауважити, що процес ідентифікації України у зовнішньополітичному просторі є взаємним – міжнародне визнання української суб'єктності, зокрема у формі дипломатичної підтримки, безпекових гарантій чи економічної допомоги, є не лише функцією міжнародного права, а й наслідком міжсуб'єктивної легітимізації нової ідентичності України як ліберального, європейського актора. Цей процес відбувається через символічні акти, такі як визнання кандидатського статусу в ЄС, спільні декларації із країнами НАТО, або комеморативна підтримка українського нарративу про війну.

Отже, застосування конструктивізму до аналізу зовнішньої політики України дозволяє подолати редукціонізм матеріальних моделей і виявити роль

ідентичності, норм і смислів у формуванні зовнішньополітичного курсу. Українська ідентичність постає не як фіксована даність, а як результат дискурсивної боротьби, що структурує міжнародну поведінку, визначає союзників і опонентів, а також забезпечує нормативне підґрунтя для стратегічних рішень у глобальному полі.

У конструктивістському розумінні міжнародних відносин конфлікти пам'яті постають як інструментальні механізми боротьби за символічну владу у глобальному дискурсивному полі, де відтворення й інтерпретація минулого виступає потужним ресурсом легітимації або делегітимації сучасних політичних практик. Пам'ять, будучи не суто історичним явищем, а соціальною конструкцією, виконує функцію структурного коду, через який здійснюється інтерсуб'єктивне маркування ідентичностей, кордонів, моральних претензій і політичних домагань (Assmann, 2011). Таким чином, конкуренція між наративами минулого – це не лише боротьба за інтерпретацію історії, а за контроль над тим, які смисли мають бути домінантними у міжнародному порядку.

У зовнішньополітичному контексті конфлікти пам'яті стають формою м'якої сили, що впливає на легітимність держав у світовій системі. Це особливо актуально у випадках постколоніальних, посттоталітарних або постімперських трансформацій, коли нові політичні утворення намагаються переозначити свою ідентичність шляхом символічного розриву з імперськими або авторитарними минулими. В цьому сенсі Україна є яскравим прикладом держави, що веде боротьбу за інтерпретаційне домінування в регіональному і глобальному просторах, опонуючи не лише прямій військовій агресії, але й ревізіоністській політиці пам'яті, яку активно просуває рф. Стратегії російського дискурсивного впливу зосереджуються на просуванні великодержавного наративу «спільної історії», що націлений на делегітимацію української державності через інструменталізацію історичної близькості та заперечення самотності (Snyder, 2018).

Конструктивізм дозволяє інтерпретувати ці процеси не лише як політичну пропаганду, а як боротьбу за смисли, в якій кожна зі сторін мобілізує історичні наративи як ідеологічні ресурси. У цьому контексті євроінтеграційний вектор України супроводжується спробами деколонізації колективної пам'яті, зокрема через демонтаж пам'ятників радянської доби, перейменування публічного простору, реформу освітніх програм та інституціалізацію нових комеморативних практик – зокрема, Дня пам'яті та перемоги над нацизмом 8 травня, що замінив пострадянський дискурс «9 травня» (Ukrainian Institute of National Remembrance, 2023). Це не лише внутрішньополітичні акти, а елементи зовнішньополітичного меседжингу, який сигналізує про належність до європейської парадигми пам'яті, заснованої на визнанні трагізму ХХ століття, плюралізмі досвіду та відповідальності перед жертвами.

Боротьба за смисли також виявляється у дипломатичній площині – Україна послідовно просуває визнання Голодомору як геноциду, що є не лише актом історичної справедливості, а й інструментом формування міжнародної суб'єктності через посилення моральної легітимності. Як зазначає Марек

Черняк, пам'ять про травматичне минуле може ставати «інструментом культурної дипломатії», що здатен активізувати глобальні коаліції солідарності (Сієнук, 2020). Це відповідає конструктивістському баченню нормотворення як результату конкуренції за символічну гегемонію, в якій конкурують альтернативні бачення історії, ідентичності та справедливості.

У цьому процесі ключову роль відіграє дискурсивна влада – здатність формувати прийнятні та домінуючі наративи через інституціалізовані канали: міжнародні медіа, академічні публікації, дипломатичні форуми та міжнародні судові процеси. У випадку війни РФ проти України, у центрі боротьби за смисли опинилася не лише поточна інтерпретація подій, але й їх розміщення в історичній тривалості: від Другої світової війни до пострадянської деколонізації. Здатність України нав'язати своє прочитання війни як боротьби за свободу і демократію протиставляється наративу РФ про «боротьбу з неонацизмом» – і саме міжнародна реакція демонструє ефективність української дискурсивної стратегії.

Таким чином, конфлікти пам'яті в міжнародних відносинах виступають не лише наслідком історичних травм, а інструментом геополітичного позиціонування. Для конструктивізму пам'ять є структурним елементом міжнародного порядку, а боротьба за смисли – способом його трансформації. У цьому контексті зовнішня політика України є прикладом активної пам'ятевої дипломатії, спрямованої на побудову суб'єктності, легітимності й стратегічної ідентичності через реконфігурацію минулого у координатах сучасного глобального дискурсу.

2.3. Критичні теорії та постструктуралізм у дослідженні глобального порядку

Критичний підхід у дослідженні міжнародних відносин постає не як одна теоретична школа, а як багатовимірний епістемологічний стратегічний деконструюючий гегемонні засади позитивістського знання та утверджує альтернативні способи інтерпретації глобального порядку. Його коріння сягають глибоко в традицію соціальної філософії – передусім у неомарксистську думку, критичну теорію Франкфуртської школи та постметафізичний проєкт емансипації, сформований у відповідь на кризу модерності та нормативні парадокси ліберального капіталізму.

Фундаментальним методологічним стрижнем критичної теорії є відмова від об'єктивістського уявлення про соціальну реальність як даність, натомість акцентуючи увагу на історичності, контингентності та дискурсивній зумовленості міжнародних феноменів. У цьому контексті міжнародні відносини розглядаються не як агрегат раціональних взаємодій держав у структурі анархії, а як поле соціальної боротьби, вкорінене у відносини влади, домінації та ідеологічного насилля, що репродукуються через норми, інститути і практики глобального управління (Сох, 1981).

Ключовою онтологічною відмінністю критичної теорії від так званих «проблемно-вирішувальних» парадигм (problem-solving theories) є її орієнтація на трансформацію – не лише опис реальності, а радше рефлексію над умовами її змінності. Критики мейнстрімних теорій IR – неореалізму та неолібералізму – стверджують, що останні функціонують як відтворювачі статус-кво,

легітимізуючи панівні структури через нібито нейтральний аналіз, що вдає об'єктивність, але насправді є ідеологічно заангажованим (Morgenthau, 1948; Keohane, 1984). Критичний підхід, у свою чергу, стверджує, що знання завжди політичне, а наукова діяльність – невід'ємна частина глобальних владних механізмів (Ashley, 1981).

Неомарксистський вимір критичної теорії, представлений роботами Іммануїла Валлерстайна, Роберта Кокса, Антоніо Грамші, розкриває діалектичну залежність між структурною нерівністю світової системи та політичною суб'єктивністю держав, транснаціональних еліт і класів. Неоліберальний глобалізм, у цій інтерпретації, є не формою кооперації, а механізмом гегемонії, що маскує експлуатаційний характер капіталістичної логіки через нормативну риторичку прав людини, демократизації та «гуманітарного втручання» (Robinson, 2005). Відповідно, глобальний порядок аналізується як історично зумовлена форма примусу, закамуфльована під моральний універсалізм західного дискурсу.

У філософському сенсі витоки критичного підходу сходять до Франкфуртської школи – зокрема до Г. Маркузе, Т. Адорно, М. Горкгаймера та пізніше – Ю. Габермаса. Їхня критика інструментального розуму, дераціоналізації масової культури та нормативної кризи капіталістичного модерну лягла в основу концепції емансипації як альтернативи до репресивної стабільності. Саме в роботах Габермаса формується уявлення про комунікативну раціональність як підставу легітимного політичного порядку, що передбачає участь у публічному діалозі вільних і рівних суб'єктів (Habermas, 1984). У міжнародному контексті ця перспектива трансформувалася у концепцію транснаціональної публічної сфери та постнаціональної демократії.

Окреме місце займає концепт емансипації, який Кен Бут у рамках «Уельської школи» безпеки репрезентує як ціль критичного знання. Замість класичної логіки безпеки, орієнтованої на державу як головного референтного об'єкта, критична безпекова теорія фокусується на вивільненні індивідів і спільнот від структурної загрози, бідності, насильства та маргіналізації (Booth, 2005). Емансипація в IR перестає бути абстрактною метафорою – вона стає аналітичною і нормативною рамкою, через яку переосмислюється природа глобального порядку, функціонування норм і цінностей, а також перспективи альтернативних форм співжиття у світі після гегемонії.

Таким чином, критичні підходи в IR не лише пропонують нову теоретичну оптику – вони руйнують фундаментальну онтологію мейнстріму. Світ у цих концепціях не є стабільною сценою взаємодії раціональних акторів, а процесом, у якому постійно ведеться боротьба за смисл, гегемонію та визнання. Критична теорія не дає остаточних відповідей – її завданням є ускладнення, проблематизація та інтелектуальна емансипація як дослідника, так і об'єкта дослідження.

У дискурсивному полі сучасної теорії міжнародних відносин поняття емансипації зазнало радикального переосмислення – від класичної ліберальної інтерпретації як поступового розширення свобод індивіда до складної критичної матриці, що виявляє ідеологічну обумовленість глобального порядку, механізми влади та інституційного насильства. Емансипація більше не розглядається

виключно як нормативна мета, а радше як процесуальна, гетерогенна та конфліктна категорія, вбудована у глобальні режими включення/виключення, символічного контролю та політичного замовчування (Booth, 2007). У контексті постзахідного світового порядку, що характеризується епістемологічною багатополарністю та нормативною фрагментацією, концепт емансипації набуває значення не як універсалістська програма, а як аналітична призма деколоніального, гендерного, постструктуралістського та неомарксистського аналізу нерівності.

У класичній традиції ІР поняття свободи, незалежності та суверенітету часто були прив'язані до європоцентричної телеології державного розвитку, де «вихід» із залежності трактувався як наслідування західної модерності. Проте критична теорія демонтує цю парадигму, виявляючи, що модернізаційні наративи часто приховували структурну нерівність, економічну експлуатацію й епістемологічне насилля, що репродукувалися через міжнародні інститути, дискурси безпеки та практики гуманітарного втручання (Barkawi & Laffey, 2006). Таким чином, емансипація у глобальному контексті потребує не лише політичного визволення, а й деколонізації знання, критики універсалізму західної теорії та визнання множинних форм суб'єктності – особливо маргіналізованих, підпорядкованих або «невидимих» у межах традиційної геополітичної уяви.

Однією з ключових парадигмальних пропозицій критичних дослідницьких програм є ідея, що справжня безпека – це не лише відсутність загроз, а радше можливість для індивідів і спільнот самостійно формувати своє життя в умовах гідності, участі та відсутності структурного примусу (Wyn Jones, 1999). Саме ця перспектива – орієнтована на відновлення голосу пригнічених та виведення на поверхню прихованих форм насилля – формує ядро концепту емансипації. У цій логіці, структурна нерівність, расизм, патріархальні відносини, неоліберальна економічна дисципліна, контроль над мобільністю та знанням – розглядаються як форми латентного або інституціалізованого насилля, які нормалізуються під виглядом безпеки, розвитку чи стабільності.

Формалізовані у рамках глобального управління, ці практики часто постають як технократичні, аполітичні або нейтральні. Водночас критичний підхід викриває, що вони реалізують специфічний тип гегемонії – гегемонії, що ґрунтується на деполітизації альтернативних голосів і нав'язуванні нормативного універсалізму, який виключає множинні культурні, етичні й емансипативні горизонти (Grovoqui, 2006). Наприклад, у практиках Міжнародного валютного фонду чи Світового банку емансипація редукується до лібералізації ринку, приватизації й адаптації до глобального капіталу – тоді як сама логіка цієї трансформації лишається недоторканою для критики з боку глобальної периферії.

Зі зростанням уваги до деколоніальних і феміністичних підходів, стає очевидним, що емансипація не може бути уніфікованим процесом, контрольованим західними нормами. Навпаки, вона має включати в себе відмову від універсальної онтології суб'єкта, визнання епістемологічного плюралізму і відкритість до локалізованих форм спротиву. У цьому сенсі критика структур нерівності стає не лише аналітичним завданням, а й актом інтелектуального

спротиву глобальному нормалізованому порядку, що намагається представити свої механізми як природні, очевидні та позаідеологічні (Bilgin, 2016). Критичні дослідження показують, що саме через політику мови, визначення «тероризму», «фейл-стейтс» чи «авторитаризму», Захід встановлює своє символічне панування над півднем, маргіналізуючи його альтернативні раціональності.

Таким чином, концепт емансипації у глобальному контексті є не лише філософською категорією, а конкретно політичною практикою, що протистоїть структурним і дискурсивним формам глобальної нерівності. Його сила полягає у здатності переосмислити саму суть міжнародного порядку не як стабільності, а як руху, не як ієрархії, а як множинності, не як контролю, а як діалогу суб'єктностей. У цьому розумінні критика нерівності та структурного насильства – це не лише викриття несправедливості, але і побудова альтернативного горизонту глобального співжиття, в якому домінування поступається взаємному визнанню, а норма – відкритості до іншості.

Постструктуралізм, як епістемологічна і філософська парадигма, запровадив радикальний розрив із класичними уявленнями про стабільність, фіксованість та об'єктивність знання, запропонувавши натомість картографію політичної несталості, множинності інтерпретацій і дискурсивної конструкції реальності. У полі міжнародних відносин цей підхід сформував не лише альтернативну теоретичну оптику, а й започаткував глибоку деконструкцію ключових категорій дисципліни – таких як «держава», «безпека», «анархія», «суверенітет», «суб'єкт», – показуючи, що ці поняття не є універсальними або природними, а є результатом історичних, мовних та владних практик означування (Campbell, 1998).

На рівні теоретичного підґрунтя постструктуралізм в IR значною мірою базується на інтелектуальних розробках Мішеля Фуко, Жака Дерріда та Жака Лакана, кожен із яких вніс у методологію міжнародного аналізу унікальні інструменти: археологію дискурсу, деконструкцію логіки означування, теорію суб'єктності та символічного порядку. Відповідно, постструктуралістська критика в IR є не просто відображенням академічної моди, а глибоким втручанням у саму тканину дисциплінарного знання, що прагне зруйнувати монолітність концептуального порядку та відкрити шлях до множинності можливих смислів у глобальному контексті.

Мішель Фуко у своїх працях розвинув поняття влади-знання, що стало одним із ключових теоретичних імпульсів для деколонізації канонічної епістемології IR. Замість класичного поділу на суб'єкта і об'єкта, Фуко показав, що знання не є нейтральною репрезентацією реальності, а формою влади, що продукує істину в межах дискурсивного режиму (Foucault, 1972). У полі міжнародних відносин ця теза трансформується у розуміння того, що такі концепти як «тероризм», «глобальна безпека», «провалені держави» – є не просто описами емпіричної реальності, а наслідками дискурсивних практик, які визначають, що вважається загрозою, хто є суб'єктом легітимної дії, а хто – маргіналізованим «Іншим» (Doty, 1996). Таким чином, міжнародна політика постає не як поле взаємодії раціональних агентів, а як простір продукції істини через владу мовлення.

Жак Дерріда, своєю чергою, ввів у наукову думку метод деконструкції, що був спрямований на розкриття внутрішніх суперечностей у, на перший погляд, стабільних текстуальних структурах. Застосування деконструкції до IR дозволяє виявити, що ключові дихотомії дисципліни – «всередині/зовні», «держава/анархія», «центр/периферія», – є не природними, а сконструйованими через виключення, стигматизацію та владу означення. Наприклад, поняття суверенітету, яке лежить в основі вестфальської моделі, у постструктуралістській інтерпретації демонструється як концепт, побудований на стиранні несталості кордонів, гібридності суб'єктів та множинності влади. Суверенітет не існує поза мовою – він функціонує як текст, постійно переписуваний і викривлений в контексті глобальної політики (Walker, 1993).

Ідеї Жака Лакана – особливо щодо структури бажання, Великого Іншого та символічного порядку – дозволяють розкрити, як міжнародні акти суб'єктності (наприклад, проголошення незалежності, правовий статус чи участь в інституціях) завжди залежать від зовнішнього визнання та дискурсивної інтерпеляції. У постструктуралістській оптиці, суб'єкт IR ніколи не є автономним – його самосвідомість формується через погляд Іншого, через символічне означення в глобальному політичному тексті (Edkins, 1999). Так, малорозвинуті держави або політичні спільноти, які не вписуються у західну норму державності, конституються як «недостатні», «небезпечні» або «кандидати на допомогу» – тобто як інші у структурі символічного порядку, що репродукує асиметрії впливу.

Таким чином, постструктуралізм у міжнародних відносинах не прагне замінити одну теорію іншою – його завданням є створення простору для епістемологічної чутливості, до смислових розривів, несталостей, порожнин у тексті IR. У цьому підході міжнародне розглядається як дискурсивне поле, де політичні значення не існують до мови, а навпаки – народжуються в актах означення. Це кардинально змінює теоретичну парадигму: з позиції «пояснення» (explanation) ми переходимо до позиції «інтерпретації» (understanding), де завдання дослідника полягає не в моделюванні поведінки акторів, а в розкритті механізмів смислового структурування глобального простору.

У результаті, постструктуралістський підхід у IR демонструє не лише критику концептуальної сталості дисципліни, а й пропонує глибоку рефлексію над самим актом наукового пізнання. Він виявляє, що мова – це не просто інструмент передачі фактів, а продуктивна сила, здатна формувати реальність, і що міжнародні відносини – це передусім політика смислу. Саме тому постструктуралізм не є маргінальним доповненням до основних теорій, а спробою радикальної реконфігурації того, що означає «знати» у глобалізованому, нерівному, і постістинному світі.

У постструктуралістській парадигмі міжнародних відносин ключові аналітичні категорії – «держава», «безпека», «анархія» – втрачають статус об'єктивних, онтологічно незмінних феноменів і розглядаються як продукти дискурсивного конструювання, що набувають значення лише в межах певних режимів істини. Поняття дискурсу у цьому контексті постає не як сукупність висловлювань, а як структурна умова можливості пізнання, яка формує соціальну

реальність через нормативні рамки мислення та мови (Foucault, 1972). Дискурсивна влада не є централізованою чи вертикальною, а розподіленою та дифузною – вона формує не лише правила говоріння, а й самих суб'єктів, що беруть участь у політичній практиці. У цьому сенсі знання, влада та ідентичність в IR взаємозалежні: суб'єкт міжнародної дії формується в дискурсивному полі, яке визначає легітимні форми дії, режим уявлень про загрози, а також межі політичного можливого (Campbell, 1998).

Постструктуралістський аналіз підважує гегемонний статус держави як «природного» і унітарного актора міжнародної системи. В епістемологічному вимірі держава не розглядається як переданий об'єкт з фіксованими ознаками (суверенітет, територія, населення), а як продукт нарративної практики, що закріплює певну ідентичність у часі та просторі (Weldes, 1999). Як показує Д. Кемпбелл, зовнішня політика – це не інструмент реалізації заздалегідь існуючих інтересів, а спосіб артикуляції ідентичності через процес включення/виключення, де «Інший» (загроза, ворог, хаос) є необхідним фоном для самовизначення державного «Я» (Campbell, 1998). Отже, ідентичність не є фіксованою або попередньою категорією – вона завжди конститується через дискурс, зокрема зовнішньополітичний.

Ключова проблема безпеки в постструктуралістській перспективі також трансформується: безпека більше не є об'єктивною умовою або нейтральною метою політичної дії, а актом «сек'юритизації» – тобто дискурсивним вчинком, що класифікує певне явище як загрозу й тим самим легітиміє виняткові засоби реагування (Buzan et al., 1998). Таким чином, поняття «загрози» втрачає свою онтологічну очевидність і постає як продукт інституціоналізованої риторики, через яку формуються уявлення про те, що підлягає захисту, хто має бути захищеним і якою є допустима форма реагування. Постструктуралізм не заперечує існування насильства як емпіричної реальності, однак він наполягає, що саме категорія «безпеки» є результатом боротьби за означення, і що ця боротьба завжди пов'язана з асиметрією влади.

У цьому контексті інтертекстуальність постає як ключова аналітична стратегія: постструктуралісти розглядають міжнародні події, політики і документи не як ізольовані одиниці, а як елементи ширшого дискурсивного поля, в якому смисли циркулюють, перекодовуються і політично використовуються. Кожен текст (наприклад, резолюція ООН, стратегія безпеки, прес-реліз державного департаменту) несе в собі відлуння інших текстів – він не «говорить сам за себе», а функціонує в мережі посилань, цитат, алюзій, у якій стабільність смислу завжди є тимчасовою і контекстуальною (Der Derian & Shapiro, 1989). У міжнародному вимірі це означає, що навіть найформалізованіші поняття – такі як «анархія» – не мають жорстко фіксованого змісту, а є результатом повторюваних дискурсивних практик, які нормалізують певне уявлення про світовий порядок. «Анархія» у цьому сенсі – не емпіричний стан, а інтерпретаційний ефект, за допомогою якого моделюється сцена міжнародної політики (Ashley, 1988).

Таким чином, постструктуралістська деконструкція не є нищівною критикою заради критики – вона виконує емансипативну функцію, відкриваючи шлях до уявлення про IR як про політику смислів, а не лише інтересів чи силових

балансів. У такій рамці стає можливим бачення міжнародного порядку як контингентного і дискурсивно сформованого, де немає остаточних визначень, а лише тимчасово стабілізовані інтерпретації, що можуть і мають бути переосмислені в процесі рефлексії. Це дозволяє дослідникам не лише аналізувати, але й брати участь у формуванні нових дискурсів, які не відтворюють гегемонію, а ставлять під сумнів її мовні та смислові основи.

У постструктуралістській оптиці глобальний порядок постає не як об'єктивна, задалегідь наявна структура міжнародної системи, а як результат мовної артикуляції, що формує умови можливості для уявлення, мислення й практичного функціонування міжнародної реальності. Постструктуралізм заперечує природженість таких понять як «порядок», «хаос» чи «загроза», підкреслюючи, що ці категорії є не нейтральними описами, а дискурсивними актами, за допомогою яких здійснюється символічне структурування світу. У цьому сенсі, мова не просто репрезентує міжнародні події, вона їх створює, відтворюючи відносини влади, нормальності й легітимності (Foucault, 1972; Campbell, 1998).

Ключовим внеском постструктуралізму в дослідження глобального порядку є демонстрація того, що сама можливість говорити про «порядок» передбачає наявність нормативної рамки, яка дозволяє відрізнити його від «хаосу». Ця рамка завжди ідеологічно обумовлена – вона визначає, які соціальні практики вважаються цивілізованими, а які – варварськими; які форми політичної суб'єктності є легітимними, а які – відхиленням. Таким чином, «порядок» у міжнародних відносинах не є технічним чи універсальним поняттям, а виявом політичної гегемонії певного дискурсу, що нав'язує свою інтерпретацію світу як єдино можливу (Walker, 1993). Водночас, поняття «хаосу» функціонує як його семантична опозиція, що забезпечує стабілізацію системи через виключення й делегітимацію альтернативних форм соціального устрою.

У цьому контексті особливо показовим є поняття «тероризм», яке постструктуралістський аналіз розглядає як продукт мовної практики, а не як об'єктивно визначувану загрозу. Визначення тероризму майже ніколи не є консенсусним – воно завжди змінюється залежно від того, хто здійснює означення, у якому контексті й заради якої політичної мети. Це поняття функціонує як потужний дискурсивний інструмент, що дозволяє іменувати опозиційні суб'єкти як «інших», виключених із легітимного політичного простору (Jackson, 2005). Таким чином, «терорист» постає як фігура, що водночас позбавлена права на репрезентацію, і є об'єктом жорсткої інституційної реакції – санкцій, втручань, безпекових режимів.

Мова, за постструктуралістами, є засобом політичної селекції: вона визначає, що може бути сказане, а що підпадає під табу; які наративи отримують статус істини, а які маркуються як пропаганда чи фейк. Цей механізм особливо чітко проявляється у конструюванні загроз, де домінантні актори міжнародної політики формують відповідні образи ворога, криз чи катастроф – не для нейтрального інформування, а для мобілізації, контролю й відтворення владної асиметрії. Як зазначає Синтія Вебер, політика ідентичності в IR завжди імпліцитно містить політику загроз: створення певного образу «свого» вимагає

конструювання відповідного «іншого» – небезпечного, нецивілізованого, або хаотичного (Weber, 1995).

Таким чином, глобальний порядок як дискурсивна конструкція є ефектом повторюваних, інституціоналізованих практик мовного означування, які стабілізують смисли у просторі, що сам по собі є несталим і політично напруженим. У цьому підході стає можливим не лише критикувати сутнісні категорії IR, але й виявляти політичні механізми їх нормалізації. Відповідно, головним завданням постструктуралістського аналізу глобального порядку є не вироблення універсальної теорії, а радше постійне тривоження – *dislocation* – смислових структур, які претендують на завершеність, істинність та об'єктивність. Ця аналітична стратегія дає змогу бачити міжнародну політику не як дзеркало реальності, а як арену боротьби за смисли, де текстуальність, нарративність і влада стають ключовими ресурсами глобального управління.

Критична парадигма в дослідженні міжнародної безпеки, сформована як реакція на обмеженість традиційних неореалістичних моделей, репрезентує не просто альтернативне бачення стратегічного мислення, а радикальний епістемологічний зсув у розумінні сутності безпеки, її суб'єктів і цілей. Однією з найвпливовіших концептуалізацій у межах цієї парадигми є теорія трансформаційної безпеки, запропонована Кеном Бутом, яка ставить у центр аналітичного фокусу не державу, а людину, й орієнтується не на стримування чи балансування загроз, а на усунення самих причин небезпеки шляхом соціальної та політичної трансформації (Booth, 2007).

Трансформаційна безпека (*transformative security*) заперечує онтологічну природність загроз, доводячи, що вони є не стільки об'єктивними зовнішніми чинниками, скільки соціально сконструйованими формами небезпеки, вкоріненими у політичні, економічні та культурні структури домінування. У цій логіці, безпека постає не як статус-кво, а як процесуальна категорія, що передбачає глибоку політичну, інституційну й етичну трансформацію глобального порядку. Бут наполягає, що емансипація – у розумінні здобуття індивідами та спільнотами контролю над умовами власного існування – є як метою, так і засобом досягнення справжньої безпеки (Booth, 1991). На відміну від традиційної школи безпеки, яка фокусується на загрозах, трансформаційна модель шукає корені небезпеки у нерівності, бідності, дискримінації, авторитаризмі та структурному насильстві.

Постулат «безпеки через емансипацію» радикально переозначає простір міжнародних відносин: суб'єктом безпеки стає не держава як формальна політична одиниця, а конкретні люди, чії базові потреби та права можуть залишатися під загрозою навіть у так званих «мирних» геополітичних режимах. Водночас засоби досягнення безпеки не зводяться до військової могутності чи системних стримувань, а передбачають розвиток демократичних інститутів, участь громадян у прийнятті рішень, повагу до прав людини, інтеркультурний діалог та глобальну солідарність (Peoples & Vaughan-Williams, 2015). Таким чином, теорія трансформаційної безпеки переосмислює як вертикальні (влада–індивід), так і горизонтальні (держава–суспільство) структури міжнародного порядку.

У цьому контексті критика державоцентризму постає як ключовий елемент критичної безпекової парадигми. Держава, яка в реалістичній традиції є головним бенефіціаром політики безпеки, у теорії Бута може виступати не гарантом, а джерелом небезпеки, якщо вона інституціоналізує насильство, маргіналізує групи, обмежує права або підживлює нерівність (McDonald, 2008). Безпека, заснована на примусі чи виключенні, є у своїй сутності фрагментованою й ілюзорною, бо не здатна ліквідувати базові передумови конфлікту. У цьому сенсі емансипація є не лише етичною імперативою, а й функціональною необхідністю для стабільного, інклюзивного та справедливого міжнародного порядку.

Окрім того, трансформаційна безпека має глибокий метатеоретичний вимір. Вона ставить під сумнів претензії традиційного наукового підходу до об'єктивності, нейтральності та універсальності, вказуючи на його вбудованість у західні, ліберальні та інструментальні уявлення про політику. Критична теорія, навпаки, вимагає рефлексивності дослідника, визнання політичності знання й активного залучення у процес соціальних змін (Wyn Jones, 1999). Безпекові студії в цій логіці не є технократичним аналізом загроз, а критичним інструментом деконструкції несправедливих структур і водночас утопічною уявою можливого альтернативного світу.

Таким чином, теорія трансформаційної безпеки Кена Бута формує одну з найбільш потужних відповідей на дилеми глобальної безпеки в добу постмодерного конфлікту, екологічних криз, масових міграцій та ерозії міжнародного правопорядку. Вона виводить безпеку за межі стратегічної логіки й перетворює її на інструмент емансипації, рівності та глобальної справедливості. У цьому полягає її радикальний потенціал – не лише аналізувати міжнародну реальність, а формувати альтернативний політичний горизонт.

Космополітична етика, як нормативна перспектива, що виходить за межі традиційної державоцентричної логіки, дедалі частіше розглядається в критичних студіях міжнародних відносин як епістемологічна рамка, здатна реагувати на складність, взаємозалежність і моральні виклики глобалізованого світу. У цій оптиці глобальний порядок постає не як сума інтересів держав, а як політичний простір, у якому конкурують етичні виміри справедливості, відповідальності та визнання. Космополітичний підхід здійснює радикальний злам позитивістського універсалізму: він не лише трансформує уявлення про політичну суб'єктність, а й змінює саму нормативну архітектуру міжнародної взаємодії (Linklater, 1998).

Одним із центральних викликів, який порушує космополітична етика, є переосмислення меж політичної відповідальності – від ексклюзивної лояльності до національного колективу до інклюзивного визнання людської гідності як основоположного принципу глобального правопорядку. У цьому контексті нові глобальні суб'єкти – міжнародні організації, транснаціональні громадянські мережі, корінні народи, екологічні рухи, мігранти, біженці, субальтернні спільноти – набувають не лише об'єктного, а й агентного статусу в глобальній політиці (Archibugi, 2008). Їхня дія, заснована на моральній аргументації, глобальній солідарності та правозахисному активізмі, підриває класичну

вестфальську модель суверенітету, відкриваючи шлях до плюралістичної політики етичного взаємозобов'язання.

Етичний космополітизм, у версії таких авторів як Девід Хелд, Юрген Хабермас і Ендрю Лінклейтер, базується на припущенні, що глобальна справедливість має бути реалізована через інституціоналізовану взаємодію, де всі раціональні суб'єкти мають рівне право бути почутими й врахованими в процесах прийняття рішень (Held, 2010). Це не означає відмови від державності як політичного інструменту, але вимагає її етичної реконфігурації на засадах відповідальності перед транснаціональними наслідками дії. Таким чином, держава більше не є єдиною легітимною одиницею міжнародного морального ландшафту, а співіснує з іншими формами політичної присутності, які апелюють до прав людини, екологічної справедливості, гендерної рівності чи боротьби з колоніальними спадками.

Особливе значення у цьому контексті має концепт транснаціональної солідарності, яка не є інструментальною коаліцією інтересів, а моральною взаємністю, що вимагає визнання страждання іншого як підстави для політичної дії. З цієї перспективи гуманітарні втручання, кліматична дипломатія, захист прав біженців, репарації за колоніальні злочини – постають не як опції, а як етичні обов'язки. Космополітична етика тут протистоїть як моральному релятивізму, так і націоналістичному ізоляціонізму, наполягаючи на тому, що глобальні інститути повинні бути не лише ефективними, але й справедливими, а норми – не лише легітимованими правом, а й виправданими морально.

У практичному вимірі це означає, що нові глобальні суб'єкти – як-от рухи за кліматичну справедливість, мережі солідарності з політичними біженцями, ініціативи корінних народів щодо відновлення суверенітету – дедалі частіше репрезентують нові форми політичної етики, які перебувають у напруженій взаємодії з традиційними акторами IR. Їхня діяльність не лише трансформує політичний дискурс, але й проблематизує саму категорію суверенітету як абсолютної автономії. У цьому контексті концепти «права на втручання», «глобального громадянства» чи «космополітичної відповідальності» (cosmopolitan responsibility) отримують нову евристичну силу, дозволяючи аналізувати міжнародні процеси не лише крізь призму інтересів, а й у категоріях етичної зобов'язаності перед іншими, включаючи ненароджених, маргіналізованих і «мовчазних» (Young, 2006).

У підсумку, космополітична етика як теоретичний вектор критичних підходів до міжнародних відносин не лише відкриває горизонт моральної універсалізації в межах складного світу, але й здійснює нормативну трансформацію самого поняття політики. Вона не скасовує конфліктність, але вимагає її артикуляції на основі визнання, а не домінування; на засадах солідарності, а не виключення. Нові глобальні суб'єкти, що діють на перетині моралі, права і політики, уособлюють не лише майбутнє міжнародної взаємодії, але й засади постнаціональної глобальної етики, яка є як вимогою, так і ресурсом справедливого світоустрою.

Міжнародне право й пов'язані з ним інституційні механізми, незважаючи на проголошену універсальність, залишаються продуктами історично

обумовлених, ієрархізованих структур глобальної влади, що зберігають і відтворюють статус-кво, вигідний передусім державам глобального Півночі. Критичні підходи до міжнародних відносин – включно з постколоніальними, феміністичними, марксистськими й постструктуралістськими – розглядають міжнародне право не як нейтральний регулятор, а як дискурсивно й інституційно закріплений механізм підтримки глобального домінування, заснованого на нерівності суб'єктності, обмеженості доступу до norm-making процесів і систематичній деполітизації експлуатації та насильства (Marks, 2008).

Визнання суб'єктності в міжнародному праві досі прив'язане до модерної західної моделі державності, яка встановлює формальні критерії «легітимності», ігноруючи альтернативні способи політичної організації, зокрема корінних народів, де-факто режимів або неурядових акторів. У цьому контексті інституційний ландшафт – ООН, Міжнародний кримінальний суд, ВООЗ, МВФ та інші – функціонує не стільки як глобальне правове поле, скільки як інструмент підтримання нормативного порядку, що ґрунтується на вибірковому застосуванні принципів суверенітету, прав людини та відповідальності за захист (Anghie, 2005). Особливо помітною є критика подвійних стандартів, коли правові механізми активуються в контексті порушень, скоєних «іншими», але ігнорують системні форми насильства, екологічної шкоди чи економічної експлуатації з боку глобального Заходу.

Історичне підґрунтя міжнародного права – зокрема, його формування в колоніальну епоху – не є просто хронологічним фоном, а активно структурує сучасні механізми і правові норми. Постколоніальні теоретики вказують на те, що сама логіка універсальності правових принципів несе в собі гегемонний західний багаж, який нівелює епістемологічну множинність глобального Півдня (Mutua, 2001). Категорії як «гуманітарне право», «розвиток», «демократизація» або «тероризм» набувають правового статусу через політичну селекцію, в якій домінують ті суб'єкти, що мають інституційний доступ до нормотворення. Таким чином, право перестає бути механізмом захисту загального й перетворюється на засіб формування «нормальної» поведінки, що збігається з інтересами потужних гравців.

Критика статус-кво стосується також питання інституційної легітимності. Зокрема, Міжнародний кримінальний суд зазнає дедалі гучнішої критики за відсутність справедливості в географії притягнення до відповідальності: більшість справ стосуються африканських країн, тоді як системні порушення з боку західних держав – як-от військові кампанії у Іраку чи Афганістані – не потрапляють у фокус правового реагування. Це підриває довіру до принципу глобальної рівності перед правом і вказує на наявність глибоко вкоріненого «юридичного колоніалізму» (Ssenyonjo, 2016).

Сучасні критичні теоретики також наголошують на потребі переформатування глобального правопорядку шляхом інституціонального включення нових суб'єктів – транснаціональних громадянських рухів, екологічних коаліцій, феміністичних платформ, правозахисних організацій, які не лише продукують альтернативне знання, а й формують нові етичні горизонти міжнародної легітимності. У цьому контексті нормативна реконфігурація

міжнародного права потребує емансипативної стратегії – не просто критики чинних структур, а активного залучення до створення нових процедур інституційної справедливості, які визнають глобальну плюральність і епістемологічну багатоголосість (Кнох, 2010).

Таким чином, критика статус-кво в міжнародному праві не є запереченням самої ідеї глобального правопорядку, а радше вимогою його деонтологічного переозначення. Йдеться про необхідність переходу від правового універсалізму як інструменту домінування до інклюзивного, багатопарового та справді глобального порядку, що базується на взаємному визнанні, правовій рефлексивності та етиці справедливості.

Критичні та постструктуралістські підходи у дослідженні міжнародних відносин відіграють фундаментальну роль у деконструкції метанаративів західного IR, реполітизації знання та виведенні на поверхню субальтерних голосів, що систематично маргіналізуються в глобальній системі. Водночас, ці підходи залишаються об'єктом гострої методологічної критики через відсутність уніфікованого теоретико-методологічного ядра, що обмежує їхню евристичну продуктивність, ускладнює порівняльний аналіз і стримує процес кумулятивного теоретичного розвитку (Boucher, 2012).

На відміну від неореалізму чи лібералізму, які базуються на чітко окреслених аналітичних моделях, дедуктивній логіці й операціоналізації змінних, критичні й постструктуралістські парадигми функціонують у гетерогенному епістемологічному полі, де домінує герменевтичний підхід, рефлексивність та антинормативна чутливість до влади, мови й ідентичності. Цей плюралізм, хоча й є ознакою гнучкості та відкритості до множинності, водночас унеможливує вироблення узгодженого понятійного апарату та загальних критеріїв валідації знання (George, 1994). В результаті критичні підходи ризикують опинитися у пастці надмірної релятивізації, де відсутність методологічного ядра розмиває межу між аналізом і активізмом, між теорією і критичною інтерпретацією.

Постструктуралізм, зокрема, радикалізує це розходження, заперечуючи можливість об'єктивного пізнання політичної реальності як такої. У центрі його методологічного проєкту – не пояснення, а деконструкція: розкриття способів, за допомогою яких знання формує ієрархії значень і відтворює владні структури (Ashley & Walker, 1990). Така стратегія, хоча й розкриває глибинні механізми нормотворення в IR, позбавляє дослідника засобів для побудови крос-контекстуальних узагальнень або емпірично верифікованих гіпотез, що ставить під сумнів науковий статус подібних досліджень в очах представників мейнстріму. Відмова від нормативної уніфікації й аналітичної стабільності в цьому випадку перетворюється на своєрідну епістемологічну анархію, де кожна інтерпретація є можливою, але жодна – не є обов'язковою.

Крім того, фрагментованість критичного поля IR проявляється у конкуренції між внутрішніми підходами – феміністичними, постколоніальними, марксистськими, постгуманістичними – кожен з яких має власну онтологію, категоріальну сітку та політичну спрямованість. Це перешкоджає формуванню спільного теоретичного простору, в якому могла би бути здійснена міжпідхідна

взаємодія без втрати глибини та контекстуальності. Спроби синтезу часто завершуються поверхневою еkleктикою, що не здатна ані запропонувати продуктивні аналітичні моделі, ані структурувати дискусію в академічному полі (Barkawi & Laffey, 2006).

Однак, попри зазначені дилеми, критичні та постструктуралістські теорії мають значний потенціал для подальшої інтелектуальної еволюції за умови конструктивного переосмислення їхньої методологічної бази. Йдеться не про відмову від плюралізму, а про потребу розробки метатеоретичних рамок, які дозволять здійснювати переклад між різними критичними мовами – від дискурсивного аналізу до критичної політичної економії. Такі спроби вже реалізуються у працях, що поєднують постструктуралізм із кваліметричними методами, або в інтеграції критичного конструктивізму з постколоніальними студіями (Tickner & Blaney, 2013). Це відкриває можливість для формування критичної методології другого порядку – такої, що визнає контекстуальність знання, але не відмовляється від структурованої аналітики.

У цьому контексті дилема методологічної відсутності перетворюється на нагоду: розширення меж академічного знання шляхом включення досі невидимих голосів, контекстів і форм суб'єктності. Завдання полягає не в уніфікації, а в рефлексивній модерації множинності, що дозволяє зберігати критичну напругу без епістемологічного розчинення. Критична теорія в IR має шанс стати не альтернативою мейнстриму, а автономним аналітичним простором, що пропонує нові стандарти політичної відповідальності, знанневої справедливості та глобального діалогу.

Одним із найбільш концептуально обговорюваних обмежень критичних і постструктуралістських підходів у дослідженні міжнародних відносин є їхня фундаментальна складність щодо емпіричної верифікації. Ці підходи, на відміну від позитивістських дослідницьких програм, відмовляються від претензій на універсальну об'єктивність та закономірності, що піддаються кількісному тестуванню. Вони базуються на епістемологічному плюралізмі, дискурсивному аналізі та рефлексивності, що значно ускладнює їхню адаптацію до класичних критеріїв наукової фальсифікації чи реплікації (Kurki & Wight, 2010). У цій парадигмі знання не є дзеркалом об'єктивної реальності, а конститутивним чинником самого об'єкта дослідження, зокрема через мову, владу та інтерпретацію.

Однією з ключових причин утрудненої верифікації є радикальний антипозитивізм, властивий постструктуралістським студіям. Вони відкидають ідею про те, що міжнародна реальність існує незалежно від дискурсивних практик, у яких вона артикулюється. У цьому контексті сама процедура перевірки емпіричних даних стає вторинною, оскільки увага зміщується до аналізу, як ці дані продукуються, хто має владу їх визначати та які епістемологічні рамки лежать в основі їх інтерпретації (Doty, 1997). Таким чином, відбувається переосмислення самої природи "доказу", який у традиційному розумінні вже не може бути нейтральним або незалежним від дослідницької позиції.

Крім того, критичні підходи часто зосереджені на дослідженні таких феноменів, що є складними для кількісної операціоналізації: ідентичність,

суб'єктність, ідеологія, гегемонія, дискурс, травма, етика відповідальності тощо. Їх аналіз не підлягає класичному методологічному поділу на незалежні та залежні змінні, а функціонує у площині контекстуального розуміння і соціального значення, що значною мірою унеможлиблює емпіричне тестування гіпотез у строгому сенсі цього терміна (Tickner, 2005). Як наслідок, критичні дослідження часто розглядаються як герменевтичні, але не кумулятивні – вони радше розгортають нові інтерпретації, ніж пропонують перевірювані теоретичні моделі.

Проблематичність емпіричної верифікації також пов'язана із суб'єктивністю дослідника як активного учасника процесу продукування знання. У критичній традиції дослідник не позиціонується як «зовнішній спостерігач», а як політично ангажований суб'єкт, чия позиція впливає на результати інтерпретації. Такий підхід підриває класичне уявлення про об'єктивність як неупередженість, натомість пропонуючи етичну відповідальність за позицію та наслідки дослідницьких практик (Sylvester, 1994). Це ускладнює узгодження критичних підходів із панівними академічними стандартами верифікації, що базуються на принципах повторюваності, прозорості та загальності висновків.

Однак варто зазначити, що складнощі з емпіричною верифікацією не обов'язково є слабкістю критичних та постструктуралістських підходів. Навпаки, вони є наслідком іншої логіки наукового пошуку, яка не зводиться до виявлення статистичних кореляцій чи побудови дедуктивно-номологічних систем. Ці підходи розширюють уявлення про те, що вважається «доказом» у соціальних науках, і вказують на важливість контексту, сили нарративу, фреймів і семантичних структур, що формують політичну реальність (Milliken, 1999). Саме тому дедалі частіше у критичних дослідженнях міжнародних відносин з'являються змішані методології: поєднання дискурсивного аналізу з кейс-стаді, використання візуального аналізу, автоетнографії, інтерв'ю та аналізу політичних практик як форм альтернативної емпірії.

У підсумку, складність емпіричної верифікації у межах критичних та постструктуралістських досліджень міжнародних відносин полягає не у відсутності доказів як таких, а в розбіжності між методологічними онтологіями. Критика не може бути зведена до позитивістської оцінки науковості, оскільки самі критерії науковості є частиною владної структури знання, яку критичні підходи прагнуть деконструювати. Отже, перспективним вбачається розвиток методологічного плюралізму, де цінність дослідження визначається не лише здатністю до верифікації, а й здатністю висвітлювати маргіналізовані перспективи, продукувати рефлексивне знання та формувати нові горизонти політичної уяви.

Проблематика методологічного плюралізму та фрагментації в полі критичних і постструктуралістських підходів до міжнародних відносин водночас відкриває потенціал для міжпарадигмального синтезу, зокрема у взаємодії з конструктивістською теорією та постколоніальними студіями. Такий інтегративний жест передбачає перехід від жорсткого теоретичного розмежування до гнучких дослідницьких платформ, де різні онтологічні й епістемологічні перспективи можуть бути скомбіновані для глибшого розуміння

складності глобальних процесів, ідентичнісних конструктів та владних дискурсів (Guzzini, 2000). Конструктивізм, із його акцентом на соціальну конструкцію реальності, нормотворення та роль ідентичностей у міжнародному порядку, створює точку дотику з критичними студіями, орієнтованими на деконструкцію норм і викриття механізмів владного виробництва смислу.

Попри те, що конструктивізм зазвичай позиціонується в межах «розширеного мейнстріму», він володіє потенціалом радикалізації – за умови критичного переосмислення його теоретичної бази через призму постструктуралізму. Наприклад, роботи Ніколаса Онуфа та Александра Вендта ілюструють дві лінії конструктивізму: перша тяжіє до філософського аналітизму і практик-дискурсивних підходів, тоді як друга – тяжіє до позитивізму (Wendt, 1999). Саме перша, «радикальна» гілка відкриває можливість до інтеграції з критичними традиціями, особливо в аспектах соціальної репрезентації, дискурсивної еволюції норм і перформативності суб'єктності.

Постколоніальні студії, у свою чергу, надають критичним теоріям і постструктуралізму необхідну геополітичну локалізацію та епістемологічну деколонізацію. Якщо критичні теорії часто функціонують у межах західноцентричної академічної мови, то постколоніальні підходи акцентують на необхідності дестабілізації саме цієї лінгвістичної і когнітивної гегемонії. Їх інтеграція з критичною теорією дозволяє переосмислити саму карту IR – не як однорідну глобальну систему, а як поліцентричне поле владних асиметрій, де знання, право і норми є засобами структурного підпорядкування (Chowdhry & Nair, 2002). При цьому синтез відкриває дорогу до формування нових аналітичних категорій: південної критики, субальтерної дипломатії, деколоніальної безпеки – як альтернатив до універсалізованого IR-мейнстріму.

Такий підхід також сприяє розвитку нового розуміння суб'єктності у міжнародних відносинах. Якщо конструктивізм дозволяє простежити соціальне формування ідентичностей держав, то постколоніальні студії висвітлюють колоніальне минуле як складову цієї ідентичності, водночас відкриваючи можливість для появи суб'єктів без державного статусу – корінних народів, мігрантських спільнот, транснаціональних активістських мереж. Критична теорія, інтегруючи ці перспективи, отримує змогу розширити межі суб'єктності в IR, формуючи концептуальні рамки для емансипативної політики, орієнтованої на визнання, інклюзію та справедливість (Shilliam, 2011).

Крім того, можливість такого міжпарадигмального синтезу сприяє вирішенню дилеми емпіричної верифікації, характерної для постструктуралістських досліджень. Конструктивізм, який тяжіє до методологічної гібридності – наприклад, поєднання дискурсивного аналізу з вивченням норм, інституцій та соціальних практик – може забезпечити аналітичну рамку, здатну легітимізувати критичні дослідження у ширшому академічному полі. Своєю чергою, постколоніальні студії вводять елементи суб'єктивного досвіду, нарративної етики й епістемологічного плюралізму, що дозволяє здійснювати «емансипативну верифікацію» – не через об'єктивні показники, а через здатність дослідження трансформувати політичне розуміння (Acharya & Buzan, 2017).

У підсумку, синтез критичних теорій із конструктивізмом та постколоніальними студіями є не просто можливістю, а методологічною необхідністю, що віддзеркалює комплексність сучасного глобального ладу. У цьому синтезі відкривається перспектива нової епістемології міжнародних відносин – такої, що поєднує аналітичну чіткість з політичною рефлексивністю, контекстуальне розуміння з етикою відповідальності, а також академічну глибину з практикою деколоніального спротиву. Це не уніфікація, а діалог: між парадигмами, між суб'єктами, між північчю і півднем глобального ІР.

Критичні теорії та постструктуралістські підходи відіграють принципово важливу роль у деконструкції традиційного канону теорії міжнародних відносин, зокрема його нормативного ядра, структурної онтології та епістемологічного провінціалізму. Їхній внесок полягає не лише у проблематизації усталених концептів – «держава», «безпека», «анархія», «порядок», «раціональність», – але й у запровадженні емансипативного горизонту, де політика мислиться як простір можливого, а не лише наявного. Через категорії дискурсу, ідентичності, влади, інтертекстуальності та деколоніального спротиву критичні та постструктуралістські теорії ініціюють методологічний і політичний зсув від об'єктивізованих пояснень до рефлексивного тлумачення міжнародної реальності.

Водночас, концептуальна гетерогенність цих підходів породжує низку методологічних і аналітичних дилем, серед яких ключовими залишаються відсутність універсального методологічного ядра, складність емпіричної верифікації та тенденція до надмірної релятивізації. Уникнення метатеоретичної чіткості, притаманне багатьом постструктуралістським студіям, знижує їхню здатність до міжпарадигмальної комунікації та включення в домінуючі академічні дискурси. Проте ці обмеження не є фатальними, а радше свідчать про напругу між різними епістемологіями в полі ІР – напругу, що відкриває простір для інноваційних синтезів.

Інтеграція критичних і постструктуралістських підходів із конструктивізмом, постколоніальними студіями, феміністською теорією та неомарксизмом дозволяє подолати частину методологічних розривів і створити багатовимірну, інтердисциплінарну платформу для дослідження глобального порядку. Такий підхід не лише збагачує арсенал дослідника, а й сприяє формуванню нової епістемології міжнародних відносин – плюралістичної, політично чутливої та етично відповідальної. У цьому сенсі критична теорія постає не як альтернатива мейнстриму, а як його радикальна реконфігурація, що вимагає переосмислення самих засад глобального знання, суб'єктності й нормативного порядку.

Таким чином, критичні та постструктуралістські перспективи утверджуються як аналітична й етична необхідність у світі, що дедалі більше характеризується не лише політичною поляризацією, але й когнітивною фрагментацією. Їхнє значення полягає у здатності мислити проти потоку – не лише проти політичного статус-кво, але й проти самодостатніх структур знання, що репродукують глобальну асиметрію. Саме тому майбутнє дослідження

міжнародних відносин потребує не лише опису реальності, а її критичного переозначення.

2.4. Теоретичний плюралізм і міждисциплінарність у сучасних міжнародних відносинах

У сучасному дискурсі міжнародних відносин теоретичний плюралізм постає не лише як реакція на кризу парадигмальної ортодоксії, але як глибока епістемологічна відповідь на динаміку постнекласичної науки. В умовах фрагментації аналітичного простору та зростання складності глобальних політичних процесів, жорстке дотримання монотеоретичних доктрин дедалі частіше трактується як редукціонізм, що перешкоджає цілісному розумінню багатовимірної природи міжнародної реальності. Теоретичний плюралізм, у цьому сенсі, не є еkleктичним компромісом, а радше усвідомленою стратегією теоретико-методологічної відкритості, яка дозволяє легітимно поєднувати взаємодоповнюючі, а іноді й конфліктні парадигми для глибшого аналізу транснаціональних феноменів.

Формування плюралістичного підходу в міжнародних відносинах тісно пов'язане з так званою «третьою великою дискусією» (Third Great Debate), що охоплює епістемологічну конфронтацію між раціоналістськими (позитивістськими) та рефлексивними (постпозитивістськими) підходами (Lapid, 1989). Ця дискусія актуалізувала питання не лише про природу міжнародного знання, але й про те, якою мірою різні дослідницькі парадигми здатні співіснувати у межах однієї наукової дисципліни. У цьому контексті плюралізм витлумачується як відхід від претензії на монопарадигмальну істину – він визнає цінність множинності наукових традицій, кожна з яких фокусує увагу на окремих вимірах глобального буття: матеріальному, нормативному, ідентифікаційному, дискурсивному тощо (Kurki & Wight, 2013).

Теоретичний плюралізм у міжнародних відносинах функціонує як методологічна рамка, що дозволяє досліднику здійснювати епістемологічну навігацію між конкуруючими логіками наукового пізнання. У межах цієї парадигми дослідницька практика більше не зводиться до верифікації або фальсифікації «правильної» теорії, а трансформується у процес рефлексивної взаємодії з різними когнітивними картами, які продукують альтернативні способи бачення міжнародної реальності (Jackson, 2011). Плюралізм дозволяє, з одного боку, уникнути догматизму, а з іншого – не втратити теоретичну послідовність, оскільки передбачає гнучке, але концептуально обґрунтоване поєднання теорій залежно від дослідницьких завдань.

Особливої актуальності теоретичний плюралізм набуває у світлі викликів ХХІ століття – гібридних загроз, зміни клімату, транснаціонального тероризму, цифрової асиметрії, пандемічних криз, що не вкладаються у рамки класичних раціоналістських моделей IR. Аналіз таких явищ вимагає звернення до міждисциплінарних джерел знання – зокрема, до соціальної теорії, політичної філософії, критичної географії, феміністської епістемології, які надають

інструменти для деконструкції усталених понять, таких як «безпека», «інтерес», «державна» (Tickner & Sjoberg, 2020). У цьому сенсі теоретичний плюралізм постає як форма інтелектуального опору епістемологічній гегемонії домінуючих підходів, водночас зберігаючи потенціал до продуктивної інтеграції знання.

Плюралізм не заперечує існування теоретичних конфліктів, але трактує їх як джерело аналітичної інновації, а не як загрозу науковій цілісності. Замість того, щоб усунути напруження між конструктивізмом і неореалізмом, критичною теорією і лібералізмом, плюралістичний підхід пропонує фокусуватися на аналітичному потенціалі кожної з парадигм у межах конкретного контексту дослідження. Це дозволяє уникнути як теоретичного імперіалізму, так і концептуальної розпорошеності. Така стратегія вимагає високого рівня методологічної саморефлексії та здатності дослідника критично осмислювати власні епістемологічні упередження.

Загалом, у сучасній теорії міжнародних відносин плюралізм репрезентує епістемологічний перехід від універсалістської претензії до багатоголового дискурсу. Він формує підґрунтя для діалогу між теоріями, що не зводяться до єдиного метатеоретичного знаменника, але взаємно збагачують одна одну через пізнавальну конфронтацію, концептуальну взаємодоповнюваність і прагнення до пояснення складності, а не її редукції. У цьому сенсі плюралізм є не симптомом кризи IR як дисципліни, а ознакою її зрілості, відкритості та здатності до самооновлення в умовах глобального теоретичного ландшафту.

У сучасному теоретико-методологічному ландшафті міжнародних відносин протиставлення плюралізму й еkleктизму виступає не лише як суто термінологічна різниця, а як прояв фундаментальних філософських розбіжностей щодо природи знання, ролі теорії та нормативних підстав наукового синтезу. У парадигмальному вимірі теоретичний плюралізм є виявом епістемологічної зрілості дисципліни, що визнає множинність когнітивних карт, які мають власну логіку, онтологічні припущення і дослідницькі пріоритети. Водночас еkleктизм часто зазнає критики як концептуально невизначна і теоретично хаотична стратегія, що механічно комбінує несумісні елементи без належної рефлексії щодо їхнього методологічного та філософського підґрунтя (Patomäki & Wight, 2000).

Теоретичний плюралізм передбачає свідоме й обґрунтоване співіснування різних дослідницьких програм у межах одного інтелектуального простору, що ґрунтується на принципі «когнітивного плюралізму», згідно з яким різні теорії є не взаємовиключними, а взаємодоповнюваними інтерпретаціями багатовимірної реальності (Jackson, 2011). Цей підхід зберігає аналітичну послідовність завдяки чітко визначеним епістемологічним позиціям дослідника та глибокому розумінню меж застосовності кожної теоретичної парадигми. Так, у межах плюралістичного дослідження можливо інтегрувати, наприклад, каузальний аналіз із критичним дискурсивним підходом за умови теоретичної рефлексії щодо різних рівнів пояснення – формального, нормативного та ідентифікаційного (Kurki, 2008). Це дозволяє створювати концептуально цілісні, хоч і багаторівневі дослідницькі конструкції, що відповідають складності сучасного міжнародного середовища.

Натомість еkleктизм, як правило, постає в ситуаціях, коли аналітик, не здійснюючи належної епістемологічної артикуляції, компілює елементи різних теорій – концепти, змінні, моделі – на основі утилітарного або інтуїтивного принципу «зручності». У результаті утворюється штучна теоретична гібридизація, яка може виглядати концептуально насиченою, проте страждає від методологічної несумісності та втрати пояснювального потенціалу (Lake, 2011). Наприклад, поєднання нормативного апарату ліберального інституціоналізму з аналітичною логікою конструктивізму без визнання відмінностей у їхніх онтологічних передумовах (раціональний агент проти соціально сконструйованого суб'єкта) створює поверхневу синергію, яка приховує теоретичні суперечності замість їх продуктивного опрацювання.

Плюралізм ґрунтується на методологічній свідомості та теоретичній послідовності, тоді як еkleктизм частіше є наслідком або аналітичної інерції, або прагнення до концептуальної універсальності без критичної саморефлексії. У цьому сенсі межа між плюралізмом і еkleктизмом проходить не по лінії кількості задіяних теорій, а по лінії філософської дисциплінованості: наскільки дослідник усвідомлює епістемологічні рамки кожного підходу і здатен інтегрувати їх у логічно узгоджену конструкцію (Schroeder, 2014). У рамках IR це питання набуває особливої гостроти в контексті трансдисциплінарних досліджень, де взаємодія з такими полями, як антропологія, когнітивна психологія, культурологія чи навіть екологічні науки, вимагає не лише «перекладу» понять, але і філософського осмислення самої можливості синтезу між дисциплінарними епістемами (Acharya & Buzan, 2017).

Проблема дистинкції між плюралізмом та еkleктизмом є не лише теоретичною, але і педагогічною – вона безпосередньо впливає на культуру наукового мислення, стандарти академічного письма та стратегії побудови дослідницьких проєктів. У цьому сенсі важливим стає не лише результат теоретичної конструкції, але і процес її епістемологічного обґрунтування: плюралізм вимагає від дослідника високої когнітивної культури, що проявляється в умінні поєднувати логічну узгодженість із відкритістю до інтелектуального різноманіття, а еkleктизм – радше демонструє епістемологічну інертність, замасковану під концептуальну інновацію.

Таким чином, у сучасній філософії науки та теорії міжнародних відносин плюралізм постає як принципово інший підхід, що не лише допускає, а й вимагає множинність перспектив за умови їхньої методологічної інтеграції та епістемологічної рефлексії. У протилежність йому еkleктизм репрезентує форму теоретичної недбалості, яка, нехтуючи логічною структурованістю, дискредитує саму ідею наукового синтезу. У світі, де міжнародні процеси дедалі більше набувають характеристик багаторівневих, нелінійних та міжсуб'єктивних структур, здатність розрізнати плюралізм і еkleктизм є не лише теоретичною вимогою, а інтелектуальною чесністю дослідника.

Перехід до теоретичного плюралізму в міжнародних відносинах у другій половині ХХ століття не був одномоментним зрушенням, а радше став результатом багатоступеневої еволюції епістемологічної самосвідомості дисципліни в умовах парадигмального виснаження класичних моделей пізнання.

Цей перехід був обумовлений як внутрішньою критикою основоположних теоретичних шкіл, так і впливом ширших соціокультурних, філософських та політико-історичних трансформацій, що дезавували ідею унітарної, об'єктивістської моделі пояснення міжнародної реальності. Особливої ваги в цьому процесі набула так звана «третя велика дискусія» (Third Great Debate), яка ознаменувала розрив з позитивістським уявленням про науку як механізм акмуляції об'єктивного знання та поставила під сумнів самі підвалини методологічного монізму в політичних дослідженнях (Lapid, 1989).

На відміну від першої (ідеалістсько-реалістської) та другої (реалістсько-біхевіористської) дискусій у рамках міжнародних відносин, третя дискусія не була суто методологічною суперечкою – вона торкнулася глибинних філософських підвалин дисципліни, зокрема природи істини, статусу наукового об'єкта та ролі суб'єкта пізнання. Вона вивела на передній план конфлікт між раціоналістською та рефлексивною традиціями, в якому перша обстоювала об'єктивістські ідеали каузального пояснення, а друга – інтерпретативну логіку розуміння та соціального конструювання реальності (Hollis & Smith, 1991). Ця епістемологічна дихотомія активізувала процес переосмислення статусу теорії: від дзеркального відображення об'єктивного порядку – до когнітивної карти, яка сама конститує структури значення і влади в межах глобального політичного простору (Jackson, 2011).

Поштовхом до теоретичного плюралізму стало також зростання впливу постпозитивістських шкіл, які сформувалися на стику соціальної теорії, філософії мови та постструктуралістської критики. Конструктивізм, постколоніалізм, феміністська теорія, постструктуралізм і критична теорія запропонували альтернативні епістемологічні стратегії, згідно з якими знання про міжнародну політику є завжди вже політичним актом – не нейтральним описом, а інтерпретацією, обумовленою владними структурами, мовними практиками та ідеологічними наративами (Tickner & Sjoberg, 2020). Відтак саму можливість «єдиної теорії» IR було поставлено під сумнів, а дослідницький фокус поступово змістився у бік множинності підходів, кожен з яких надає власний погляд на багатогранну, фрагментовану і гетерогенну міжнародну реальність.

Соціальні зрушення другої половини XX століття – деколонізація, посилення глобальної нерівності, боротьба за права жінок, емансипація «периферійного» знання – спричинили появу запиту на інклюзивність та відкритість у науковому мисленні. У цій ситуації теоретичний плюралізм в IR почав сприйматися не як прояв слабкості або кризи, а як відповідь на епістемологічну потребу представлення множинності голосів, досвідів і концептуальних перспектив у дисципліні, яка до того часу була доміновано західною, чоловічою і позитивістською за своєю сутністю (Acharya & Buzan, 2017). Інакше кажучи, плюралізм став відповіддю на постколоніальну і постмодерну чутливість до структур знання – визнанням того, що теоретична гегемонія є не менш політичною, ніж сама міжнародна політика.

Таким чином, історичні, філософські та дисциплінарні чинники сконвергувалися у другій половині XX століття, щоб дезавувати уявлення про

універсальну теорію міжнародних відносин. Теоретичний плюралізм постає як інтегративна рамка, яка не прагне примирити всі підходи в єдиній метатеорії, але визнає їхню взаємну релевантність для аналізу комплексних, багаторівневих і контекстуально зумовлених політичних явищ. У цьому сенсі третя велика дискусія не завершилася перемогою жодної зі сторін – вона започаткувала нову епістемологічну парадигму відкритості, у межах якої плюралізм став не лише можливою, а й необхідною умовою аналітичної адекватності сучасної науки про міжнародні відносини.

У контексті епістемологічної еволюції теорії міжнародних відносин, теоретичний плюралізм дедалі частіше постає не як тимчасова реакція на методологічну нестабільність, а як стратегічна відповідь на об'єктивну багаторівневність і фрагментарність політичної реальності глобалізованого світу. В епоху постпозитивістського повороту, коли універсалістські претензії класичних теоретичних парадигм зазнали деконструкції, дисципліна міжнародних відносин була змушена визнати необхідність співіснування різних епістемологічних платформ, які використовують несумісні аналітичні логіки – каузальну, інтерпретативну, критичну, нормативну. В такому контексті теоретичний плюралізм набуває статусу евристичної метастратегії, що дозволяє не просто ігнорувати конфлікти між школами, а інституціалізувати ці конфлікти як джерело аналітичної продуктивності (Schroeder, 2014).

Методологічні суперечності між раціоналістськими та рефлексивними підходами, зокрема між неореалізмом і конструктивізмом, неоліберальним інституціоналізмом і критичною теорією, є не лише теоретичними розбіжностями щодо пояснювального механізму, але й виявами глибинних філософських антиномій, пов'язаних з розумінням природи міжнародної реальності, статусу знання і функції наукової теорії (Jackson, 2011). Замість того, щоб обирати між конкурентними дослідницькими програмами, плюралізм пропонує формувати динамічну «архітектоніку пояснення», де кожен підхід виконує функцію уточнення або обмеження іншого, утворюючи аналітичну систему з підвищеною чутливістю до складності, гібридності та непередбачуваності міжнародних процесів (Wight, 2006).

Однією з ключових моделей реалізації теоретичного плюралізму виступає так званий «аналітичний дуалізм» (analytical dualism), що дозволяє одночасне використання різних логік дослідження – наприклад, каузального аналізу на макрорівні (з позиції системного реалізму) й інтерпретативного прочитання смислів на мікрорівні (у стилі конструктивізму або критичного дискурсу) (Kurki, 2008). Така стратегія передбачає не механічне суміщення змінних, а багатовимірне відтворення досліджуваного феномену – з урахуванням як структурної детермінації, так і соціальної контекстуальності. У рамках міжпарадигмального аналізу конфліктів, наприклад, раціоналістська модель дозволяє оцінити співвідношення сил, а рефлексивна – інтерпретувати ідентичності та наративи, які формують логіку конфліктної взаємодії (Tickner & Sjoberg, 2020).

Плюралізм як стратегія також дозволяє уникнути обмежень так званої «дисциплінарної монокультури» (Lake, 2011), яка репродукує лише певні типи

знання і маргіналізує альтернативні голоси. Завдяки відкритості до міжпарадигмального діалогу, плюралізм уможливує включення підходів глобального Півдня, феміністичних, постколоніальних та екологічних перспектив, які раніше розглядалися як периферійні або навіть позадисциплінарні. У цьому сенсі теоретичний плюралізм виконує також функцію етичного ангажування науки – не лише як інструменту пояснення, але і як платформи для політичного включення, емансипації та критичної рефлексії над самими умовами виробництва знання (Acharya & Buzan, 2017).

Проте стратегія плюралізму не є позбавленою ризиків. Головним викликом лишається необхідність підтримувати логічну консистентність дослідницької конструкції. Без чіткої епістемологічної артикуляції плюралізм легко перетворюється на еклектизм – тобто хаотичне поєднання несумісних концептів, що підриває теоретичну строгість. Саме тому ефективна реалізація плюралістичної стратегії вимагає від дослідника високого ступеня методологічної самосвідомості, здатності до обґрунтованого зміщення теоретичних фреймів і глибокого розуміння логіки взаємодії між конкуруючими теоретичними системами (Schroeder, 2014).

Таким чином, теоретичний плюралізм у міжнародних відносинах постає як складна, але необхідна стратегія подолання методологічного фрагментаризму, яка не усуває теоретичних суперечностей, а трансформує їх у ресурс для розширення аналітичного горизонту дисципліни. Це не лише методологічний підхід, але й філософська позиція, що визнає багатоголосся, складність і історичну контингентність знання – позиція, яка дозволяє дисципліні зберігати релевантність у світі, що дедалі менше піддається редукції до універсалістських моделей.

У межах сучасного теоретико-методологічного дискурсу міжнародних відносин концепт плюралізму набуває багатомірного характеру, трансформуючись із реактивного принципу академічної толерантності на структурований епістемологічний підхід. У процесі інституціоналізації теоретичного плюралізму в IR виокремлюються щонайменше три автономні, але взаємопов'язані модальності – парадигмальний, аналітичний та методологічний плюралізм. Кожен із цих типів репрезентує специфічну стратегію наукової репрезентації складності міжнародної реальності, а також визначає різні рівні інтеграції або конкуренції дослідницьких програм.

Парадигмальний плюралізм стосується визнання багатоманітності фундаментальних теоретичних систем – таких як реалізм, лібералізм, конструктивізм, марксизм, фемінізм, постколоніалізм – як релевантних і повноправних когнітивних фреймів у межах дисциплінарного простору IR. На відміну від модерністської логіки парадигмального домінування, у якій наукове поле функціонує за логікою нормальної науки (у сенсі Куна), парадигмальний плюралізм передбачає постійний діалог між взаємонепогоджуваними світоглядними установками, що ґрунтуються на різних онтологічних припущеннях (Wight, 2006). Він не вимагає редукції однієї парадигми до іншої, але допускає продуктивну полісемію у трактуванні міжнародної системи, агентності та нормотворення. Парадигмальний плюралізм, таким чином, постає

як концептуальний каркас, що формує ієрархію аналітичних об'єктів, визначає ключові поняття та встановлює правила допустимого наукового дискурсу (Jackson, 2011).

Аналітичний плюралізм, своєю чергою, передбачає можливість використання елементів різних парадигм у рамках конкретного дослідницького завдання без поєднання тотального прийняття всіх передумов тієї чи іншої школи. Це дозволяє поєднувати, наприклад, раціоналістське розуміння стратегічної поведінки держав із конструктивістським аналізом ідентичностей або нормативного контексту прийняття рішень. Аналітичний плюралізм є проявом прагматичного підходу до теоретизування, у якому перевага надається пояснювальному потенціалу концептуальних інструментів, а не їхній парадигмальній чистоті (Lake, 2011). Він особливо цінний у дослідженнях складних, гібридних феноменів – наприклад, у вивченні гібридних конфліктів, кібербезпеки, постнаціональних режимів управління – де жодна парадигма не може самостійно забезпечити аналітичну виснаженість. Аналітичний плюралізм вимагає високого рівня теоретичної рефлексії, оскільки без чіткої артикуляції логіки поєднання концептів він легко скочується до поверхового еkleктизму.

Методологічний плюралізм пов'язаний із визнанням різноманіття дослідницьких стратегій, методів збору та обробки даних, логік верифікації та способів концептуалізації змінних. У цьому вимірі плюралізм відображає еволюцію IR як дисципліни, що вийшла за межі монодисциплінарного позитивізму та інкорпорувала інтерпретативні, критичні, дискурсивні, наративні, етнографічні та інші підходи (Kurki & Wight, 2013). Методологічний плюралізм визнає рівноправність як кількісних, так і якісних методів; він не зводиться до питання вибору технік, а стосується епістемологічних засад знання. Особливо важливо, що методологічний плюралізм не означає відмову від стандартів науковості – навпаки, він вимагає посиленої уваги до внутрішньої узгодженості між методами, теоретичними припущеннями та дослідницькими цілями (Tickner & Sjoberg, 2020). Методологічна різноманітність у цьому сенсі є не стільки опцією, скільки імперативом для аналітичного осмислення мультипараметричної і часто неконсенсусної природи глобальної політики.

Таким чином, парадигмальний, аналітичний і методологічний плюралізм формують трикомпонентну архітектуру сучасної теоретичної культури в міжнародних відносинах, у якій плюралізм більше не є знаком аналітичної слабкості, а стає індикатором інтелектуальної відкритості, епістемологічної гнучкості та стратегічного мислення, здатного відповідати на виклики гіперскладної міжнародної реальності. Цей плюралізм – не лише формальна риса сучасного IR-дискурсу, а глибинна філософська установка, що визначає обличчя науки про міжнародну політику у XXI столітті.

У межах сучасного дискурсу теорії міжнародних відносин все більшої популярності набувають підходи, що поєднують, здавалося б, концептуально дистантні теоретичні парадигми. Одним із найпродуктивніших прикладів такого комплементарного використання є синтез аналітичних ресурсів неоліберального інституціоналізму та конструктивізму у дослідженнях природи, функціонування та трансформації міжнародних інституцій. Такий підхід не є механічним

поєднанням теоретичних постулатів, а радше інтелектуальною стратегією подолання обмежень кожної з парадигм через їхню взаємну концептуальну артикуляцію в умовах методологічного плюралізму (Ruggie, 1998).

Неолібералізм, або інституціональний лібералізм, виводить інституції як ключових медіаторів у грі держав з раціональними інтересами, що функціонують у системі анархії. В цій логіці інституції зменшують транзакційні витрати, забезпечують прозорість, сприяють контролю за дотриманням домовленостей і формують передбачувані структури взаємодії (Keohane, 1984). Проте цей підхід має обмежений потенціал щодо пояснення походження норм, смислів, ідентичностей, а також механізмів їхньої інституціоналізації. Саме в цих аналітичних «порожнинах» актуалізується конструктивізм, який тлумачить інституції не лише як зовнішні обмеження, а як продукцію інтерсуб'єктивних уявлень, що формуються у процесі комунікативної практики між суб'єктами (Wendt, 1999). Інституції, відповідно, постають як «структури значення», які не просто регулюють поведінку акторів, а конституують їхню ідентичність та уявлення про належне.

У комплементарній перспективі ці два підходи взаємно підсилюють пояснювальну потужність один одного. Неолібералізм забезпечує мікροаналітичні моделі інституціонального дизайну, зокрема щодо механізмів забезпечення кооперації, тоді як конструктивізм вносить метатеоретичну глибину в аналіз значення норм, дискурсу та ідентичностей у формуванні та легітимації самих інституцій. Таким чином, дослідницькі стратегії, які інтегрують ці підходи, здатні водночас розглядати, як інституції впливають на поведінку акторів (раціональний рівень), і як самі ці інституції є результатом соціального конструювання (рефлексивний рівень). Наприклад, у дослідженні Європейського Союзу або режиму кліматичного управління можна простежити, як і стратегічні інтереси держав-учасниць, і дискурсивні практики навколо «європейської ідентичності» чи «глобальної відповідальності» формують стійкість та ефективність інституцій (Björkdahl, 2002; Zürn, 2018).

Особливо цінним є потенціал такого синтезу у вивченні новітніх типів інституцій – транснаціональних, постнаціональних або гібридних – де межі між державами, інститутами та соціальними практиками дедалі більше розмиваються. У цьому сенсі неолібералізм забезпечує інструментарій для дослідження функціональної архітектоники таких структур, тоді як конструктивізм – для аналізу їхнього ідеаційного та нормативного ґрунту. Наприклад, у дослідженнях інституційного впливу ООН або СОТ аналітики дедалі частіше застосовують конструктивістські концепції «нормативного переносу» (norm diffusion) або «зовнішньої соціалізації», поєднуючи їх із неоліберальними моделями режимної взаємозалежності (Checkel, 2005).

Важливо, що комплементарне поєднання не означає нівелювання внутрішніх напружень між двома парадигмами. Навпаки, усвідомлене збереження цих напружень є умовою аналітичної продуктивності. Дослідник, який послуговується таким підходом, повинен здійснювати постійне епістемологічне моделювання: де доцільніше застосувати неоліберальну логіку раціонального вибору, а де – конструктивістську логіку значення. У цьому

полягає ключова відмінність між комплементарністю й еkleктизмом: перша передбачає структуровану інтеграцію з урахуванням філософських і методологічних передумов, друга – механічну компіляцію (Jackson, 2011).

Отже, приклад комплементарного використання неолібералізму й конструктивізму в дослідженнях міжнародних інституцій є ілюстрацією теоретичної синергії, що дозволяє поєднати сильні сторони раціоналістичного й рефлексивного аналізу без втрати логічної узгодженості. Такий підхід стає дедалі більш актуальним у світі, де міжнародні інституції не лише забезпечують функціонування глобального порядку, а й виступають аренами смислового виробництва, нормативного змагання та ідентифікаційної політики.

Глобалізоване середовище ХХІ століття дедалі більше актуалізує потребу в міждисциплінарному підході в дослідженнях міжнародних відносин як епістемологічному та методологічному імперативі. Сучасна система міжнародних відносин перебуває в стані глибокої структурної нестабільності, спричиненої мультипараметричними викликами, які не можуть бути концептуалізовані в межах традиційних теоретичних парадигм або одномірних дисциплінарних рамок. Серед таких викликів – зміна клімату, транснаціональні міграційні потоки, кібербезпека, біотехнологічні загрози та пандемії – феномени, що виходять за межі суто політичного або економічного аналізу та вимагають включення знання з екології, демографії, інформатики, біоетики, права, соціології та філософії науки (Dalby, 2009; Biermann et al., 2010).

Зміна клімату, як антропогенно зумовлений процес, трансформує не лише природне середовище, але й геополітичні розклади, викликаючи регіональні конфлікти за ресурси, зміну геоekonomічних пріоритетів та появу нових форм залежності й вразливості. У цьому контексті міжнародні відносини більше не можуть розглядати екологічну проблематику як «другорядний» рівень аналізу. Екологічна безпека стає інтегральним елементом національної та колективної безпеки, а її дослідження вимагає залучення даних та концептів із природничих наук, екологічного права, географії та кліматології (Oels, 2013). Так, без розуміння фізичних механізмів кліматичної зміни неможливо здійснювати релевантну оцінку політичних відповідей на неї – від Паризької угоди до енергетичних стратегій великих держав.

Міграційні процеси, зокрема вимушена міграція, є ще одним проявом складності глобальних викликів, що водночас є наслідком і причиною структурної дестабілізації у міжнародній системі. Їх неможливо інтерпретувати виключно в межах політичної теорії чи геополітики; потрібне комплексне залучення знання з соціальної антропології, психології травми, економіки розвитку, кримінології та прав людини. Зокрема, аналіз феномену «міграційного режиму» вимагає розуміння як матеріальних факторів (збройні конфлікти, економічна нерівність), так і ідеаційних – наративів, що формують образ «іншого» в публічному дискурсі та легітимізують ексклюзивні політики безпеки (Huysmans, 2006). Така аналітика можлива лише за умов міждисциплінарного об'єднання структурного аналізу з критичною герменевтикою, що відкриває простір для етичної критики міжнародної міграційної політики.

Кіберзагрози є, мабуть, найяскравішим прикладом необхідності міждисциплінарної реконфігурації науки про міжнародні відносини. Кіберпростір не має матеріальних кордонів, його структура визначається не фізичними артефактами, а архітектурою коду, що виходить за межі традиційного аналізу «hard power». Водночас, політичні наслідки кіберзагроз – від втручання у вибори до саботажу інфраструктури – є системними і потенційно катастрофічними. Аналіз таких загроз потребує не лише знання з політичної науки, а й з кібернетики, інформаційної безпеки, криптографії, нейропсихології, а також філософії технологій (Carr, 2016). Міжнародні інституції в цій сфері є ще слабо інституціоналізованими, тому наукове обґрунтування політик у кіберпросторі є вкрай уразливим до концептуальної редукції, що може призводити до небезпечних стратегічних помилок.

У всіх наведених прикладах міждисциплінарність постає не як факультативна опція, а як структурна передумова теоретичної адекватності. Її нехтування призводить до редукціонізму, коли складні явища аналізуються крізь призму застарілих або спрощених моделей, що не здатні відобразити нові типи взаємозалежності, асиметрій та ризиків. Міждисциплінарний підхід дозволяє створити більш комплексну та адаптивну когнітивну архітектуру, здатну інтерпретувати феномени, що постають на перетині сфер природи, технологій і політики. У цьому сенсі міждисциплінарність не лише підвищує аналітичну якість досліджень у сфері міжнародних відносин, а й сприяє формуванню більш відповідальної, етично вмотивованої науки, здатної відповісти на виклики епохи «світової комплексності» (Held et al., 2011).

Традиційні парадигми міжнародних відносин – зокрема реалізм, лібералізм і марксизм – які формували теоретичне ядро дисципліни протягом ХХ століття, у ХХІ столітті дедалі частіше постають об'єктом критичної рефлексії через свою концептуальну обмеженість і неспроможність адекватно відображати динаміку сучасної міжнародної системи. Ці парадигми, попри свою історичну значущість і евристичну потужність, демонструють обмеження, які стають особливо очевидними у світлі епістемологічної трансформації науки, зростання глобальної комплексності та появи нових форм суб'єктності, владних практик і нормотворення у міжнародній політиці. Така критика має не лише зовнішній характер (як відповідь на трансформації світу), але й внутрішньо дисциплінарне джерело: самі структури теоретичного мислення в IR зазнали концептуального виснаження (Jackson, 2011).

Одним із головних внутрішніх викликів для традиційних парадигм є їхня схильність до теоретичного монізму – тобто домінування єдиного аналітичного принципу як пояснювального механізму. У випадку реалізму – це анархія міжнародної системи та пріоритет безпеки; у лібералізмі – кооперація через інститути; у марксизмі – матеріальна структура глобального капіталу. Така редукція складності до одного принципу неминуче веде до втрати здатності теорії враховувати гібридність сучасної політичної дійсності, в якій держави, недержавні актори, транснаціональні мережі й технологічні інфраструктури взаємодіють у політичному просторі, що дедалі менше піддається класифікації на основі класичних дихотомій (Barnett & Duvall, 2005).

Крім того, традиційні парадигми часто відтворюють євроцентричний універсалізм, у межах якого глобальна політика інтерпретується через досвід і категоріальний апарат західної модерності. Це обмежує можливості для інкорпорації альтернативних традицій знання, зокрема з глобального Півдня, феміністичних або постколоніальних підходів, які розглядають владу не як об'єктивну константу, а як соціальне відношення, що відтворюється через мову, ідентичність і практики повсякденності (Acharya & Buzan, 2017). Відтак, традиційні теорії залишаються глухими до феноменів, що не вписуються в канон державоцентричної політики, таких як екологічна вразливість, епістемологічна нерівність, структурне насильство чи кібергегемонія.

Ще однією ознакою теоретичної обмеженості є надмірна залежність традиційних парадигм від позитивістської епістемології. Згідно з нею, наука повинна бути об'єктивною, каузальною та верифікованою, що унеможливорює включення в дослідження суб'єктивності, інтерсуб'єктивних смислів, історичної контингентності та нормативних вимірів. У результаті, такі підходи не лише маргіналізують значущі аспекти міжнародної реальності, а й репродукують наративи влади під виглядом «нейтрального» аналізу (Kurki & Wight, 2013). У відповідь на це постпозитивістські підходи – конструктивізм, постструктуралізм, критична теорія – пропонують нові форми теоретичного осмислення, які включають не лише каузальне пояснення, але й герменевтичне розуміння, деконструкцію смислів та критичну рефлексію над умовами продукування самого знання.

У цьому контексті міждисциплінарність постає не як альтернатива, а як відповідь на внутрішню теоретичну втому дисципліни. Вона дозволяє розширити аналітичні горизонти IR, інтегруючи концептуальні ресурси з суміжних наук – філософії, соціології, права, культурології, антропології, економіки. Такий підхід відкриває нові можливості для пояснення складних глобальних явищ – від кліматичної політики до політичної онтології штучного інтелекту. Без цих елементів традиційні парадигми залишаються замкненими в рамках державоцентричного, матеріалістичного та інструментального раціоналізму, який уже не відповідає викликам сучасної епохи (Lake, 2011).

Таким чином, внутрішні виклики традиційним парадигмам міжнародних відносин пов'язані з їхньою концептуальною негнучкістю, епістемологічною обмеженістю та неспроможністю інтегрувати нові форми знання. Подолання цих обмежень вимагає не просто розширення корпусу теорій, а глибокої трансформації самої дисциплінарної логіки, у якій плюралізм і міждисциплінарність стають не лише бажаними, а необхідними умовами наукової релевантності.

У сучасному стані еволюції міжнародних відносин як академічної дисципліни спостерігається зростаюча інтенсифікація міждисциплінарних зсувів, що постає не просто як методологічна опція, а як парадигмальна необхідність. Інтелектуальна інтеграція з соціологією, антропологією, культурологією, економікою та психологією дозволяє реінтерпретувати ключові поняття IR – владу, інститути, агентність, безпеку, глобалізацію – крізь призму складних, багаторівневих соціальних процесів і контекстуальних форм

смыслотворення. Цей синтез забезпечує інтерпретативну глибину, аналітичну гнучкість і евристичну продуктивність, які перевищують потенціал ізольованого дисциплінарного підходу (Adler-Nissen, 2015).

Соціологія, як наука про структуру, дію та зміну суспільств, надає міжнародним відносинам інструменти для аналізу транснаціональних соціальних полів, типів інституціоналізації влади та процесів глобального стратифікування. Наприклад, теорія поля П'єра Бурдьє була адаптована для дослідження дипломатичних практик, інституційної гегемонії та капіталу у міжнародних відносинах, відкриваючи шлях до розуміння дипломатії як практики, що вкорінена в соціальних структурах, а не лише у формальних інтересах держав (Pouliot, 2016). Соціологічний підхід також дозволяє деконструювати нібито нейтральні інститути глобального управління, висвітлюючи механізми їхнього соціального відтворення через мережеві взаємодії та символічний капітал.

Антропологія, орієнтована на вивчення культурної конкретики та повсякденних практик, розширює горизонти IR шляхом включення мікрополітичного виміру міжнародної реальності. Через антропологічну призму можливо досліджувати, яким чином локальні ідентичності, наративи та культурні коди впливають на процеси глобальної легітимації, виробництва норм та інтерпретацій конфліктів. Антропологічне мислення актуалізує дослідження таких явищ, як гуманітарна інтервенція, транскордонна мобільність або міжнародні миротворчі місії – не як абстрактні політичні процеси, а як складні культурні взаємодії між акторами, що несуть із собою несумісні уявлення про порядок, справедливість і владу (Ferguson & Gupta, 2002).

Культурологія як складова гуманітарного виміру міжнародних відносин привносить розуміння символічного та наративного рівня політики, особливо в аналізі «м'якої сили», геокультурної гегемонії, культурної дипломатії та ідеологічної конкуренції. У глобальному світі, де ідентичність дедалі частіше виступає ресурсом впливу, культурологічні підходи дозволяють розкривати механізми формування культурного коду міжнародного порядку та політичних уявлень про легітимність. Наприклад, концепт «цивілізаційного нарративу» стає потужним інструментом аналізу геостратегічного позиціонування акторів, які апелюють до специфічних історичних наративів і культурних конструктів задля просування своїх інтересів на міжнародній арені (Norf, 2010).

Економіка, незважаючи на свою тривалу присутність у IR, знову набуває міждисциплінарної значущості у зв'язку з потребою у більш глибокому аналізі глобальних фінансових систем, структурної нерівності, транснаціонального капіталу та неоекономічного імперіалізму. Переосмислення політичної економії в постфордистську епоху вимагає поєднання макроекономічних моделей з критичними підходами до глобального розподілу ресурсів, боргової залежності та транснаціонального корпоративного впливу. Зокрема, дослідження міжнародних фінансових інституцій через призму не лише їхньої функціональної ролі, а й соціальної легітимації відкривають нові горизонти аналізу глобального управління (Blyth, 2013).

Психологія додає важливий мікроаналітичний рівень до розуміння міжнародної поведінки, дозволяючи досліджувати когнітивні механізми прийняття рішень, роль емоцій, ідентичностей, травми та колективної пам'яті у формуванні зовнішньополітичних стратегій. Зокрема, психологічні підходи є незамінними у вивченні лідерства, кризових рішень, стратегічної комунікації та механізмів ескалації конфліктів. Такі концепти, як «когнітивна упередженість», «фреймінг» або «групове мислення», активно використовуються для пояснення відхилень від раціональної поведінки в умовах стратегічної невизначеності (Jervis, 2017).

Таким чином, синтез міжнародних відносин із соціологією, антропологією, культурологією, економікою та психологією формує епістемологічно комплексну й методологічно гнучку дослідницьку матрицю, здатну не лише адекватно реагувати на багатовимірність глобальної політики, але й формувати нові підходи до пізнання світу, де межі між дисциплінами, суб'єктами і масштабами дедалі більше розмиваються. Цей міждисциплінарний обіг знання не знищує дисципліну IR, але трансформує її в епоху, де наука має відповідати не лише вимогам пояснення, а й етиці відповідальності.

Попри очевидні епістемологічні переваги міждисциплінарності, її дедалі активніше застосування в галузі міжнародних відносин породжує також низку глибоких критичних рефлексій, серед яких особливе місце посідає проблема втрати дисциплінарної ідентичності. Зрощення категоріального апарату IR з іншими галузями знання – соціологією, культурологією, філософією, економікою, антропологією – без сумніву збагачує інструментарій досліджень. Водночас цей процес створює ризики теоретичної ерозії, коли фундаментальні поняття, що історично визначали межі дисципліни, розмиваються настільки, що міжнародні відносини починають втрачати свою автономність як цілісне пізнавальне поле (Tickner & Blaney, 2012).

Епістемологічна критика міждисциплінарності вказує на те, що надмірне запозичення концептів із суміжних дисциплін без належної операціоналізації, внутрішньої адаптації та філософського узгодження зможе призвести до феномену теоретичного еklektизму. Останній, у свою чергу, спричиняє фрагментацію наукового дискурсу, коли дисципліна вже не продукує власну специфічну проблематику, методологію та дослідницький горизонт, а перетворюється на акумулятор чужих підходів, втрачаючи можливість формувати унікальні епістемологічні запити (Bueger & Gadinger, 2015). У результаті, ключові структуроутворювальні константи IR – як-от анархія, суверенітет, міжнародна система, війна, баланс сил – втрачають онтологічну й концептуальну визначеність, стаючи просто однією з багатьох змінних у ширшому міждисциплінарному полі.

Особливо гостро проблема втрати ідентичності дисципліни постає в умовах постпозитивістського повороту, коли міжнародні відносини дедалі більше апелюють до рефлексивних, герменевтичних та критичних парадигм пізнання. Хоча такий поворот має безумовну евристичну цінність, він водночас ставить під сумнів саму науковість IR як дисципліни, що традиційно претендувала на статус «суворої науки» (science) у душі емпіричної верифікації

та каузального моделювання (Smith, 2000). Цей зсув загострює внутрішню дихотомію між «наукою» і «філософією міжнародних відносин», що загрожує втратити баланс між описовим і нормативним, між аналітичним і критичним.

Крім того, міждисциплінарна відкритість міжнародних відносин часто супроводжується конфліктом методологічних інтуїцій – наприклад, між дедуктивно-номотетичним підходом політичної науки і індуктивно-інтерпретативним підходом культурної антропології або критичної теорії. Це створює ризик епістемологічної гетерогенності, де неможливо вибудувати узгоджену дослідницьку програму, що базувалася б на чітко окресленому базисі знання (Wæver, 1998). Дисципліна втрачає свою внутрішню когерентність і стає поліфонією інтелектуальних проєктів без спільної методологічної основи.

В українському академічному просторі проблема ідентичності міжнародних відносин у міждисциплінарному контексті також є актуальною. Брак системного підходу до оновлення теоретико-методологічної бази IR, інерційність пострадянських академічних структур і орієнтація на західні шаблони без належної локалізації знання створюють ситуацію, коли дисципліна існує радше як навчальна програма, ніж як науково-пізнавальний простір. У цьому сенсі збереження ідентичності міжнародних відносин можливе лише за умови критичного переосмислення власної історії, автономного категоріального ядра та визначення епістемологічних кордонів, у межах яких міждисциплінарність постає не як загроза, а як інтегрований і контрольований процес (Головко, 2023).

Таким чином, міждисциплінарність як стратегія інтелектуальної відкритості водночас виявляє глибоку діалектичну напругу із завданням збереження внутрішньої дисциплінарної ідентичності. Подолання цієї напруги потребує метатеоретичного балансування між аналітичною інклюзивністю та концептуальною строгою структурою, де IR зберігають свою самостійність, не ізольуючись від еволюційного руху знання.

Одним із ключових епістемологічних ризиків міждисциплінарності у дослідженнях міжнародних відносин є явище так званого «поверхневого запозичення понять» або *conceptual stretching*, що полягає у надмірному розширенні значення певного терміна поза межі його початкового семантичного поля. Така практика, хоча й часто керується благими намірами інтеграції нових концептів для опису складних глобальних феноменів, насправді призводить до зниження аналітичної точності, втрати пояснювальної сили термінів і зростання епістемологічної плутанини у науковому дискурсі. Проблема стає особливо актуальною в умовах міждисциплінарної мобільності знання, коли поняття з соціології, філософії, культурології чи психології трансплантуються в середовище міжнародних відносин без належного етапу критичної адаптації (Sartori, 1970; Goertz, 2006).

Небезпека *conceptual stretching* полягає в тому, що ключові поняття, які мають чітко визначену аналітичну функцію в межах певної теоретичної традиції, при перенесенні в іншу дисциплінарну площину втрачають свою логічну строгість та операціональну ефективність. Наприклад, концепт «гегемонії» у грамшанському марксизмі виконує критичну функцію аналізу структурної

домінації через культуру й ідеологію; проте в міждисциплінарному обігу його нерідко редукують до синоніма «впливу» або «лідерства», що повністю нівелює його критичну глибину (Bieler & Morton, 2004). Подібним чином, поняття «ідентичність», яке в соціальній психології має чітко окреслені типології (соціальна, особистісна, колективна), у міждисциплінарних дослідженнях міжнародних відносин часто використовується в розмитому ідеаційному сенсі, що позбавляє його теоретичної ефективності й можливості порівняльного аналізу (Abdelal et al., 2006).

Таке розмивання понять не лише шкодить аналітичній чіткості досліджень, але й ускладнює накопичення кумулятивного знання в дисципліні. Умовно кажучи, якщо одне і те саме поняття – наприклад, «безпека» – у різних дослідників означає «відсутність загрози», «почуття захищеності», «політичний дискурс», «раціональну стратегію» або «нормативну рамку», тоді порівняння емпіричних результатів і формування загальної теорії стають методологічно проблематичними. Як зазначає Джованні Сарторі (1970), концептуальна інфляція, зумовлена розширенням понять без відповідної аналітичної специфікації, веде до втрати їхньої порівняльної сили та «сліпоти до різниці».

Цей ризик ускладнюється ще й тим, що міждисциплінарність у міжнародних відносинах часто супроводжується теоретичним ентузіазмом до «модних» понять – таких як біополітика, постправа, глокалізація, антропоцен, кіберсуверенітет, тощо – які активно циркулюють у суміжних гуманітарних полях. Без глибокого епістемологічного осмислення та системного аналізу їхнього онтологічного статусу в IR, такі концепти ризикують стати не аналітичними інструментами, а лише риторичними маркерами наукової актуальності. Саме тому міждисциплінарний обіг понять повинен супроводжуватись не лише їхньою адаптацією, але й розробкою критеріїв внутрішньої сумісності з ключовими теоретичними рамками дисципліни (Glasius, 2018).

Українська наукова традиція також не позбавлена проявів концептуального перенасичення та поверхневого запозичення. Часто запозичення термінів із англomовного академічного дискурсу супроводжується калькуванням без урахування культурно-історичного контексту або філософської специфіки. Це створює додаткові ризики для формування цілісного поняттєвого апарату української школи міжнародних відносин, який міг би претендувати на автономність і концептуальну зрілість (Кононенко, 2021).

Отже, *conceptual stretching* є не просто технічною помилкою, а епістемологічною загрозою, що підриває дисциплінарну когерентність та аналітичну валідність досліджень. Для запобігання цій загрозі необхідна концептуальна дисципліна, яка передбачає філологічну, історико-теоретичну та методологічну роботу з поняттями – їхню дефініцію, межі застосування, логічну структуру та евристичну функцію. Лише за таких умов міждисциплінарність у міжнародних відносинах зможе бути не інструментом хаотичного еkleктизму, а засобом епістемологічного поглиблення та теоретичного оновлення.

Теоретичний плюралізм і міждисциплінарність постають сьогодні не просто як інтелектуальні стратегії, а як структуроутворювальні вимоги до науки

про міжнародні відносини, що функціонує в умовах епістемологічної фрагментації, постпозитивістського зрушення та дедалі складніших глобальних викликів. Виходячи з напруженості між конкуренцією теоретичних парадигм та потребою у концептуальному діалозі, плюралізм у IR постає водночас як відповідь на методологічний розлам і як спроба вироблення нової інтелектуальної сингулярності, здатної до рефлексивного синтезу різних когнітивних традицій без редукції до еkleктизму.

Розмаїття форм плюралізму – парадигмального, аналітичного, методологічного – засвідчує не лише внутрішню складність дисципліни, а й глибину пізнавальних напружень між різними формами теоретичної раціональності. У цьому контексті особливу значущість має комплементарне поєднання концептів неолібералізму та конструктивізму, що створює продуктивне аналітичне поле для дослідження інституцій, де раціональні структури взаємодіють із нормоутворюючими практиками.

Водночас міждисциплінарність, хоча й є актуальним вектором розвитку, породжує низку глибоких епістемологічних загроз. До них належать втрата ідентичності дисципліни, поверхневе запозичення понять (conceptual stretching) без належної адаптації, а також логічна несумісність між теоретичними системами, що часто унеможлиблює кумулятивне накопичення знання. Ці ризики не можуть бути нівельовані декларативним плюралізмом, а вимагають глибокої філософської рефлексії, метатеоретичної грамотності та концептуальної строгості.

У контексті української академічної традиції теоретичний плюралізм і міждисциплінарність перебувають у стані трансформаційного становлення. Попри наявність позитивних сигналів – зростання інтересу до неklasичних парадигм, формування молодого дослідницької спільноти, спроби концептуального осмислення глобального порядку з урахуванням локального контексту – загальний стан студій позначений інерцією, фрагментарністю та залежністю від імпортованих моделей. Формування власної теоретичної школи потребує не лише адаптації зовнішніх парадигм, але й генерації внутрішніх концептів, що були б укорінені у специфіці українського історичного досвіду, безпекової ситуації та цивілізаційного вибору.

Таким чином, теоретичний плюралізм та міждисциплінарність в IR мають розглядатися не як самодостатні цінності, а як інструментальні рамки, які набувають евристичної продуктивності лише за умови високого рівня концептуальної відповідальності, філософської свідомості та інституційної підтримки розвитку критичної академічної культури.

2.5. Теорії регіоналізму і глобального управління

Регіоналізм у контексті міжнародних відносин є складним феноменом, що постійно змінюється відповідно до трансформацій глобального порядку, ідентичностей та інституційної взаємодії. Історична еволюція концепту регіоналізму засвідчує поступовий перехід від безпеково орієнтованого, інституціонально лінійного «старого регіоналізму» до плюралістичного,

поліцентричного і багаторівневого «нового регіоналізму», що є репрезентантом постглобалістської доби. У «старому» регіоналізмі, який домінував у період біполярності (1945–1989), регіональні об'єднання розглядалися насамперед як інструменти геостратегічного балансування в межах жорсткої архітектури безпеки. При цьому пріоритет надавався функціональній координації у військово-політичній сфері, з жорсткою ієрархією та обмеженою внутрішньою інтеграцією (Fawcett & Gandois, 2010).

Цей «класичний» регіоналізм був тісно пов'язаний із концепцією регіональних безпекових комплексів, що її розробили в межах неореалістичної парадигми міжнародних відносин (Buzan & Wæver, 2003). Регіони трактувалися як географічно обумовлені зони безпеки, де головним чинником виступає просторово локалізована взаємозалежність загроз. Такий підхід виключав ідеї соціальної конструкції регіону та багатовимірності ідентичності, редукуючи аналіз до рівня міждержавної взаємодії в межах формалізованих структур.

На тлі глобалізаційного розриву 1990-х років з'являється якісно новий етап – «новий регіоналізм», який не лише розвиває межі між внутрішнім і зовнішнім, а й деконструє саму ідею регіону як фіксованої геополітичної одиниці. Його теоретичну основу становлять міждисциплінарні підходи, включаючи конструктивізм, неінституціоналізм та критичну геополітику. У новому регіоналізмі регіон постає не як географічна даність, а як соціальний конструкт, що формується через інституційні практики, дискурси та культурно-історичні наративи (Hettne & Söderbaum, 2000). Таким чином, акцент переноситься з формальних структур безпеки на процеси економічної, нормативної, інституційної та ідентифікаційної інтеграції.

У цьому сенсі новий регіоналізм характеризується мультиакторністю, відкритістю до глобального середовища та функціональною диференціацією. На відміну від жорстко ієрархічних альянсів «старого» зразка, регіональні утворення нового типу – як-от Європейський Союз, МЕРКОСУР, АСЕАН – демонструють внутрішню гетерогенність і складну інституційну архітектуру, що поєднує державні та недержавні елементи. Крім того, ці утворення активно включені до глобального врядування, часто виступаючи посередниками між локальним і глобальним рівнями політики (Acharya, 2011). Таким чином, відбувається радикальний зсув у трактуванні регіоналізму – від виключно геополітичного інструменту до складної багаторівневої форми організації глобального простору.

Особливої уваги заслуговує також нормативний вимір нового регіоналізму. У контексті постліберальної критики універсалізму глобалізації регіональні утворення дедалі частіше позиціонуються як альтернативні платформи політичної суб'єктності, носії «регіональних норм» і локалізованих моделей розвитку. Зокрема, дослідження африканського та латиноамериканського регіоналізмів показують, що регіони дедалі частіше конструюються не як технократичні утворення, а як проекти емансипації від нерівноправної глобальної архітектури (Mattheis, 2020). Таким чином, новий регіоналізм не лише трансформує аналітичні категорії, але й виконує потенційно

критичну функцію – продукує альтернативні моделі глобального порядку, що конкурують із західноцентричними універсалізмами.

У підсумку, дихотомія «старого» і «нового» регіоналізму не є лише історичною класифікацією, а репрезентує фундаментальні відмінності у способах мислення про простір, владу та суб'єктність у міжнародних відносинах. Від редукційніських моделей стратегічного балансування міжнародної системи – до відкритих, інклюзивних і багатовимірних конструкцій, що включають інститути, норми, ідентичності та транснаціональні практики. Таким чином, регіоналізм постає не лише як політична технологія чи економічна стратегія, а як складна форма когнітивної організації світу у добу глобальної турбулентності.

У постбіполярному світі, що характеризується дедалі зростаючою міжсистемною фрагментацією та множинністю глобальних викликів, регіоналізм дедалі частіше постає не лише як форма субглобальної інтеграції, але й як адаптивний механізм у відповідь на асиметричні, гетерогенні та системні дисбаланси глобалізації. На відміну від уніфікуючих дискурсів раннього глобалістського ентузіазму, сучасна аналітична рефлексія дедалі більше акцентує на тому, що глобалізація породжує не лише можливості транскордонної інтеграції, а й нові форми нерівності, інституційного розриву, безпекової турбулентності та епістемологічного домінування (Scholte, 2020). Саме в цьому контексті регіоналізм набуває значення компенсаторного інструмента – просторової та політичної форми реорганізації влади й ідентичності у відповідь на глобальну поляризацію.

Регіоналізм як реактивна та водночас проактивна відповідь на виклики глобалізації маніфестується в кількох стратегічних площинах. По-перше, у безпековому вимірі, коли глобальні загрози – зокрема тероризм, кібернетичні атаки, пандемії чи неконтрольована міграція – вимагають субглобальних механізмів реагування, адаптованих до конкретного регіонального контексту. Це зумовлює появу регіональних безпекових архітектур, здатних до автономного управління кризами у рамках глобального врядування (Kasowicz, 2019). По-друге, в економічній сфері, регіоналізм забезпечує стратегічну диверсифікацію торговельних і виробничих ланцюгів, які дедалі більше зазнають геоекономічних зрушень, пов'язаних із деглобалізаційними тенденціями та політикою економічного націоналізму. У цьому контексті регіональні економічні об'єднання (наприклад, ЄС, USMCA, AfCFTA) виступають як механізми захисту від вразливостей глобального ринку, формуючи альтернативні простори стабільності (Lenz, 2022).

Крім того, регіоналізм виконує ідентифікаційно-нормативну функцію у процесі реконфігурації колективної суб'єктності. У ситуації кризи глобальних інституцій, девальвації універсальних норм і делегітимації західноцентричного порядку, регіональні платформи часто пропонують альтернативні форми нормативної легітимності, базовані на історичних, цивілізаційних або культурних спільностях. Наприклад, латиноамериканський або африканський регіоналізми дедалі частіше трактуються не як копії європейської моделі, а як самодостатні парадигми, що відображають прагнення до постколоніальної

емансипації та інституційного суверенітету (Mattheis, 2020). У цьому сенсі регіоналізм – це не лише простір функціональної адаптації, а й механізм політичної самореалізації, що створює нові топології глобального порядку.

У межах теоретичної парадигми постглобалізму регіоналізм постає як конкуруюча, а подекуди – і домінуюча форма організації глобального простору, в якій актори відмовляються від нормативної гегемонії універсального, натомість апелюючи до поліцентризму та когнітивного плюралізму (Shaw, 2022). Регіони дедалі більше функціонують як «стратегічні фільтри» глобальних потоків – вони адаптують, трансформують або блокують ті моделі, які не відповідають локальним реаліям. Як наслідок, формується мозаїчний глобальний ландшафт, у якому регіональні утворення виступають не лише як функціональні підсистеми, а як автономні джерела норм, стратегій і моделей розвитку.

Зрештою, регіоналізм у добу пізньої глобалізації втрачає роль периферійного або проміжного явища й перетворюється на центральний інструмент переосмислення архітектури міжнародного порядку. Він не лише реагує на виклики глобального масштабу, але й сам формує умови трансформації цього глобального контексту – через інституціональну інновацію, нормативну конкуренцію і когнітивне переозначення самих підвалин міжнародної взаємодії. Таким чином, регіоналізм дедалі більше постає як арена аналітичного фокусу в сучасних теоріях міжнародних відносин, які прагнуть осмислити світ не як єдину систему, а як поліцентричний простір множинних порядків, що перебувають у постійній динаміці співіснування, конфлікту та взаємної адаптації.

Теоретичний ландшафт дослідження регіоналізму в міжнародних відносинах формувався в межах класичних парадигм, зокрема неореалізму, неоліберального інституціоналізму та функціоналізму. Ці підходи репрезентують різні онтологічні та епістемологічні засади аналізу міжнародної реальності, однак кожен з них запропонував власну логіку пояснення причин, механізмів і наслідків регіональної інтеграції. Неореалістичний підхід, будучи вкоріненим у структурному реалізмі Кеннета Уолтца, тлумачить регіоналізм як реактивний феномен, що виникає у відповідь на зміну розподілу сил у міжнародній системі, зумовленій анархією та відсутністю наддержавної влади (Waltz, 1979). У цій оптиці регіональні альянси або інтеграційні об'єднання слугують інструментами балансування сил – як у межах блокової конкуренції, так і для протидії домінуванню окремих держав у певному субрегіональному просторі.

Неореалізм трактує регіони як структурні реакції на зовнішні загрози, інтерпретуючи регіоналізм як форму колективного балансування або внутрішнього об'єднання ресурсів задля стримування потенційної гегемонії. Така логіка проявляється, зокрема, в аналізі виникнення НАТО або посилення європейської інтеграції у другій половині XX століття як відповідей на радянську загрозу. Неореалістичний редукціонізм при цьому обмежує глибину інтеграції, фокусуючись переважно на «високій політиці» – безпеці та обороні, водночас недооцінюючи роль ідентичностей, норм і транснаціональних акторів (Griseo, 1997). Незважаючи на обмеженість, неореалізм продовжує бути евристично

корисним для аналізу ситуацій, де логіка виживання і стратегічного розрахунку залишається домінуючою.

Натомість неоліберальний інституціоналізм, ґрунтуючись на постулатах Роберта Кеогейна, акцентує увагу на ролі міжнародних і регіональних інституцій як механізмів зниження трансакційних витрат, посилення взаємної довіри та координації дій держав у межах міждержавної взаємозалежності (Keohane, 1984). У цьому підході регіоналізм розглядається як функціонально вигідна форма кооперації, яка виникає не стільки через зовнішні загрози, скільки через спільні інтереси, інституційні інерції та логіку повторюваних взаємодій. Регіональні організації, за неоліберальною логікою, сприяють стабілізації міжнародного порядку, формуючи режими, які зменшують невизначеність, уможливають прозорість намірів та забезпечують відповідальність за зобов'язання. Саме ця теоретична рамка дозволяє інтерпретувати Європейський Союз як приклад глибокої багаторівневої інтеграції, яка виходить за межі класичної міжурядової співпраці (Moravcsik, 1998).

Проте навіть ця раціоналістична парадигма частково ігнорує глибші соціокультурні чинники регіонального єднання, що надає підстави для критики з боку конструктивістських і критичних шкіл. Неоліберальний інституціоналізм зберігає уявлення про державу як головного раціонального актора, нехтуючи роллю ідентичностей, ідеологій та дискурсивного конструювання регіональних реальностей. Проте саме його здатність поєднувати кооперативну логіку з реалістичним визнанням анархії робить цей підхід цінним інструментом для аналізу регіонального врядування в умовах зниження глобальної довіри до універсальних інститутів.

Функціоналізм як теоретична парадигма виник ще в першій половині ХХ століття у працях Деvida Мітрані та інших прихильників ідеї транснаціонального співробітництва в «низькій політиці». Його еволюційна логіка передбачає, що інтеграція в одній сфері, наприклад економічній, неминуче призводить до «розширення ефекту» в інших сферах, включно з політикою та безпекою (Haas, 1958). У регіональному вимірі функціоналізм інтерпретує процеси інтеграції як результат технократичного адміністрування спільних проблем, де інституції поступово перебирають функції національних урядів, сприяючи трансформації суб'єктності. Пізніші неофункціоналісти, зокрема Ернст Хаас, підкреслювали важливість нелінійної динаміки – непередбачуваності «політичного ефекту доміно» та ролі наднаціональних бюрократій як каталітичних агентів інтеграції.

Функціоналізм, попри свою технократичну обмеженість, запропонував потужний інструментарій для аналізу довготривалих процесів інституційної еволюції та побудови міждержавної солідарності. Він також виявився цінним у дослідженні неєвропейських форм регіоналізму, де інституції мають гнучкі мандати і функціонують на основі поступового делегування компетенцій (Warleigh-Lack, 2015). У контексті сучасної доби, де регіоналізм дедалі більше перетворюється на мультимірний, гібридний і поліцентричний процес, класичні теорії – неореалізм, неолібералізм і функціоналізм – не втрачають аналітичної цінності. Однак їхній потенціал розкривається повніше лише у поєднанні з критичними та постпозитивістськими парадигмами, що дозволяє

розширити горизонти розуміння інтеграції як не лише раціональної стратегії, але й соціально сконструйованого процесу формування порядку, ідентичностей і політичної суб'єктності.

Конструктивістські та критичні теоретичні традиції у дослідженні регіоналізму постають як епістемологічна альтернатива раціоналістським моделям, які редукують складну соціальну реальність до інтересів та стратегічної поведінки держав. На відміну від неореалізму чи неолібералізму, конструктивізм виходить із засадничої тези про соціальну зумовленість міжнародної реальності: міжнародна система не є даністю, вона формується через інтерсуб'єктивні структури значень, що визначають не лише поведінку акторів, а й саму їхню ідентичність (Wendt, 1999). Саме ця перспектива дозволяє інакше подивитися на феномен регіоналізму – не як на відповідь на загрози чи економічну необхідність, а як на соціальний процес конструювання простору, норм і колективної суб'єктності.

У конструктивістському баченні регіони є не лише географічними чи економічними конструктами, а результатом ідентифікаційної практики, яка оформлюється через мову, дискурс, символи та історичні наративи. Наприклад, формування африканської, латиноамериканської або азійської регіональної ідентичності не зводиться до геополітичної кон'юнктури – це тривалий процес соціального позиціонування акторів у межах глобального порядку, що включає намагання відновити історичну суб'єктність, компенсувати колоніальні травми й утвердити альтернативні норми розвитку (Acharya, 2011). Таким чином, регіоналізм в інтерпретації конструктивістів є інструментом політичної автентифікації, де формуються власні концепти «порядку», «спільноти» та «безпеки».

Критичні теорії, зокрема постструктуралізм, постколоніалізм та неомарксизм, поглиблюють конструктивістську рамку, акцентуючи на структурних аспектах влади, виключення та ієрархізації простору. У їхній перспективі регіони не лише конструюються, але й дисциплінуються через глобальні режими знання, що нав'язують певні моделі розвитку, легітимні форми суб'єктності та нормативні архітектури. Наприклад, Європейський Союз часто слугує моделлю для інших регіональних об'єднань, хоча така нормативна експортність має ознаки неокolonіальної ієрархії (Mattheis, 2020). Критичний регіоналізм, у цьому сенсі, прагне деконструювати усталені уявлення про «успішну інтеграцію» й виявити, як глобальні центри формують периферійні регіони як об'єкти нормативного впливу, а не як рівноправні суб'єкти міжнародної політики.

Паралельно критичні підходи проблематизують простір як політичну категорію. Згідно з постструктуралістським аналізом, простір не є нейтральною даністю, а завжди вже є політично сконструйованим – через кордони, карти, геостратегії та уявні географії. У цьому контексті регіони можна розглядати як «просторові уявлення» (*spatial imaginaries*), що репродукують або підривають глобальні гегемонії. Наприклад, ініціатива «Пояс і шлях» Китаю, хоч і репрезентується як економічний проект, водночас є глибоко вкоріненим у просторовому переозначенні Євразії як «єдиного інфраструктурного регіону», де

старі колоніальні поділи стираються і постає нова конфігурація влади (Callahan, 2016).

Ключовим аналітичним внеском конструктивізму й критичних шкіл є також виявлення ролі норм як центрального елементу регіонального порядку. Якщо у раціоналістських підходах норми є лише інституційними правилами гри, то в конструктивістській перспективі вони постають як структурні елементи ідентичності, що визначають, що є «допустимим» або «відхиленням» у межах регіонального соціального простору. Норми не лише організують поведінку акторів, але й самі постійно еволюціонують, у результаті боротьби між альтернативними уявленнями про справедливість, розвиток чи безпеку. У цьому сенсі регіоналізм є не лише ареною координації політик, а полем нормативної боротьби, в якому конкурують не лише інтереси, але й світоглядні проекти.

Отже, конструктивізм та критичні теорії відкривають нові горизонти для аналізу регіоналізму, виводячи його з-під домінування стратегічного чи економічного раціоналізму і репрезентуючи як динамічний процес соціального осмислення простору, нормативної легітимації порядку та політичного формування колективної суб'єктності. Їхня евристична цінність полягає у здатності деконструювати очевидне, виявляти пригнічені голоси, і відкривати багатомірну картину міжнародного порядку, в якій регіони виступають не лише як функціональні одиниці, але й як продуценти політичного смислу.

Глобальне врядування постає як багаторівнева, поліцентрична та нормативно фрагментована система регулювання, що здійснюється за відсутності єдиного глобального суверена, однак за участі множинних інституційних акторів, які взаємодіють у рамках складної матриці норм, процедур та механізмів співпраці. Концепт «інституційної архітектури» глобального врядування окреслює сукупність організаційних структур, що функціонують на наддержавному рівні з метою вироблення, імплементації та моніторингу правил, стандартів і політик, які мають транскордонне значення. Ця архітектура формується не лише міжурядовими організаціями, а й неурядовими інституціями, приватними регуляторними агентами та транснаціональними мережами, що ускладнює її класифікацію та створює постійну напругу між нормотворенням, легітимністю та ефективністю (Weiss & Wilkinson, 2014).

Витоки сучасної інституційної архітектоники глобального врядування пов'язані з формуванням післявоєнного ліберального міжнародного порядку, в межах якого було створено базові опори глобальної інституційності: Організацію Об'єднаних Націй, систему Бреттон-Вудських інституцій (МВФ, Світовий банк), ГАТТ/СОТ та регіональні блоки кооперації. Однак, починаючи з 1990-х років, інституційна карта глобального врядування зазнала значного ускладнення, що дало підстави говорити про «розгалужену», або навіть «роз'єднану» архітектуру глобального управління (Alter & Raustiala, 2018). Така структура не є ієрархічною; натомість вона відображає мережеву логіку – з перекриттям юрисдикцій, багаторівневою взаємодією та конкуренцією нормативних режимів у межах функціональних сфер (економіка, клімат, безпека, охорона здоров'я тощо).

Центральною характеристикою інституційної архітектури глобального врядування є її асиметричність. У межах різних секторів функціонують інституції з нерівномірним рівнем формалізації, обов'язковості норм та наявності механізмів примусу. Наприклад, СОТ має відносно високий ступінь юридичної обов'язковості та процедури вирішення спорів, натомість Паризька кліматична угода є прикладом більш м'якого, декларативного механізму, заснованого на добровільних зобов'язаннях (Held & Young, 2023). Така гетерогенність інституційних форматів породжує проблему легітимності, особливо коли глобальні рішення ухвалюються в неопублічних, експертно-технократичних колах, що не завжди відповідають принципам підзвітності та інклюзивності.

У контексті сучасних глобальних криз – від пандемії COVID-19 до гібридних загроз, зміни клімату та цифрового суверенітету – архітектура глобального врядування виявляє як потенціал координації, так і структурну вразливість. Водночас її еволюція демонструє тенденцію до зростання ролі неурядових акторів – транснаціональних корпорацій, епістемічних спільнот, адвокаційних мереж – які беруть участь у виробленні стандартів, норм і політик, незважаючи на відсутність державного мандата. Це явище дало підстави деяким авторам говорити про «постзахідний» зсув у структурі глобального врядування, що супроводжується делегітимацією традиційних центрів влади та піднесенням альтернативних інституцій з Глобального Півдня (Mahbubani, 2020).

Особливе значення в інституційному ландшафті глобального врядування набувають гібридні організаційні форми – такі як G20, Форум з інтернет-управління чи Глобальний фонд для боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією – які поєднують державних і недержавних учасників у процесі прийняття рішень. Ці форми характеризуються гнучкістю, але й дефіцитом процедурної легітимності, що породжує дилему: як забезпечити ефективність глобального управління без відходу від принципів демократичної підзвітності та інклюзивності (Scholte, 2020). У зв'язку з цим, одним з ключових викликів для сучасної науки про міжнародні відносини є формулювання теоретичних моделей, здатних адекватно відобразити постсуверенний характер глобального порядку та інституційну складність його врядування.

У підсумку, інституційна архітектура глобального врядування не є фіксованою структурою, а динамічним, фрагментованим і політично конфліктним простором, у якому відбувається постійна боротьба за інтерпретацію глобальних проблем, визначення легітимних суб'єктів управління та нормотворення. У цьому контексті регіональні механізми, такі як Європейський Союз, АСЕАН чи Африканський Союз, відіграють дедалі важливішу роль як інтерфейси між глобальним і локальним рівнями, сприяючи поліцентризавції міжнародного порядку. Саме це і засвідчує необхідність переходу від унітарного бачення глобального врядування до більш гнучкого, мережевого та нормативно плюралістичного підходу до аналізу інституційної складності сучасного світу.

Розвиток концепту глобального врядування у світовій політиці супроводжується еволюцією теоретичних підходів, які пропонують різні

інтерпретації природи глобальних процесів, структури влади та ролі акторів. Серед них особливу аналітичну вагу мають ліберальний, мережевий та постструктуралістський підходи, кожен з яких репрезентує відмінні онтологічні припущення щодо порядку, суб'єктності та легітимності у глобальному контексті. Ліберальна традиція, вкорінена у працях Іммануїла Канта, а згодом інституціоналізована в межах неоліберального інституціоналізму, розглядає глобальне врядування як процес кооперації раціональних держав через інституції, що зменшують транзакційні витрати, сприяють прозорості та взаємній довірі, забезпечуючи колективне вирішення глобальних проблем (Keohane, 1984). У цій оптиці міжнародні організації, правові режими та багатосторонні формати виступають не лише інструментами управління, а й носіями нормативного порядку, який базується на спільних інтересах, демократичних цінностях і процедурній раціональності.

Разом із тим, ліберальний підхід часто зазнає критики за надмірну нормативність і євроцентричність. Він виходить з припущення про гомогенність цінностей і здатність до універсалізації ліберальних інституцій, що не враховує гетерогенності політичних традицій, культурної специфіки та альтернативних моделей врядування, які постають у Глобальному Півдні. Саме тому виникає потреба в аналітичному зсуві – від «ієрархічного інституціоналізму» до більш гнучких і децентралізованих форм взаємодії, які досліджуються в межах мережевих підходів. Мережева теорія глобального врядування виходить із припущення, що влада у глобальному світі розподілена не вертикально, а горизонтально, і реалізується через динамічні взаємозв'язки між урядовими, неурядовими, приватними та гібридними акторами, які формують гетероархічні конфігурації (Slaughter, 2004). У цьому контексті міжнародні інституції розглядаються не як центри директивного управління, а як вузли взаємозалежної комунікації, де знання, норми та ресурси циркулюють у мережах – радше ніж через ієрархічні структури.

Перевагою мережевого підходу є його здатність описувати складну, фрагментовану реальність глобального порядку, в якій співіснують формальні й неформальні механізми координації, а традиційна роль держави доповнюється функціонально специфічними акторськими формами – від епістемічних спільнот до транснаціональних корпорацій. Проте цей підхід не позбавлений викликів, зокрема стосовно питань підзвітності, прозорості та легітимності таких мережевих утворень. Адже мережі можуть водночас бути каналами інновацій і джерелами закритої елітарної влади, де політичні рішення ухвалюються в непрозорий спосіб, що суперечить демократичним засадам глобального врядування (Avant et al., 2010).

Постструктуралістський підхід, який спирається на методологію деконструкції та дискурсивного аналізу, радикально переосмислює саму суть глобального врядування, трактуючи його не як набір інституцій чи механізмів, а як процес виробництва значень, норм і суб'єктностей через мову, наративи та владні практики. У цій теоретичній рамці глобальне врядування – це не лише відповідь на глобальні виклики, а й спосіб їх формулювання, категоризації та нормалізації через дискурсивні стратегії. Постструктуралізм розглядає

врядування як гегемонну практику, яка визначає, що є «загрозою», хто є «відповідальним» актором, які «рішення» є легітимними – і все це не через формальні процедури, а через символічне впорядкування світу (Chandler, 2009). Відтак глобальне врядування постає як арена боротьби між конкуруючими дискурсами – західним ліберальним, технократичним, постколоніальним, націоналістичним тощо.

Постструктуралізм не лише розкриває латентні механізми влади, приховані за фасадом процедурної нейтральності, а й демонструє, як глобальне врядування відтворює ієрархії, виключення та домінування під прикриттям універсальних цінностей. Його внесок полягає в проблематизації «знанневих структур», що лежать в основі інституційного порядку, і в підкресленні необхідності постійного критичного осмислення нормативних засад глобального управління (Ashley, 1986). У цьому сенсі постструктуралізм виступає не як альтернатива інституціональним чи мережевим підходам, а як аналітичний інструмент їх радикальної рефлексії.

Таким чином, ліберальний, мережевий та постструктуралістський підходи до глобального врядування не є взаємовиключними, а радше комплементарними у своїх діагностичних і прогностичних функціях. Вони репрезентують різні, але взаємодоповнювальні інтерпретації складної архітектури глобального порядку – від раціонального дизайну інституцій, через мережеву взаємозалежність, до критичної деконструкції владних механізмів, які формують саму уяву про глобальну нормальність. Саме така теоретична багатовимірність забезпечує глибше розуміння сучасної трансформації глобального врядування в умовах постліберальної, фрагментованої і поліцентричної міжнародної системи.

У контексті трансформації глобального порядку в добу постглобалізації регіональні союзи дедалі виразніше постають як субсистеми глобального управління, що виконують не лише функції адаптації до глобальних викликів, але й виступають продуктивними агентами політичної організації простору. Глобальне управління, яке традиційно інтерпретувалося як система інституцій, норм і механізмів координації поведінки суб'єктів у відсутності світового уряду, у XXI столітті набуло поліцентричної, гетероархічної форми, де регіональні утворення відіграють роль посередників між глобальним та національним рівнями регуляції (Zürn, 2018).

Згідно з постструктуралістськими та конструктивістськими підходами до теорії міжнародних відносин, регіональні союзи не лише інституційно оформлюють спільні інтереси груп держав, а й формують специфічні норми, ідентичності та архітектури взаємодії, які слугують фреймами політичного значення (Acharya, 2014). Вони не є пасивними одержувачами глобальних імпульсів, а виступають квазі-автономними епіцентрами нормотворення, безпекової адаптації та регуляторної інновації. Європейський Союз, Африканський союз, МЕРКОСУР, АСЕАН та інші інтеграційні платформи дедалі більше утверджуються як суб'єкти, здатні впливати на структуру глобального врядування, формуючи альтернативні моделі інституційної взаємодії, які не завжди корелюють із неоліберальним каноном глобального порядку (Lenz & Burilkov, 2017).

Парадигмальний зсув від унілатерального до багаторівневого управління у сфері міжнародних відносин (multi-level governance) засвідчує, що глобальна система функціонує не лише як сукупність вертикальних ієрархій, а як горизонтальна мережа субсистем, які взаємодіють, конкурують і співпрацюють у політичному, економічному та безпековому вимірах (Börzel & Risse, 2016). У цій логіці регіональні союзи постають не як похідні утворення, а як самодостатні елементи світової системи, здатні акумулювати ресурси, мобілізувати політичну волю та продукувати нормативні режими. Зокрема, ЄС функціонує не лише як економічна інтеграція, а як система з власною зовнішньою політикою, правовим простором і стратегічною культурою, що претендує на глобальну нормативну владу (normative power Europe).

Однією з ключових рис регіональних союзів як субсистем глобального управління є їхня інституційна автономність – спроможність продукувати правила, ініціативи та рішення незалежно від глобальних центрів влади. Це особливо важливо в умовах криз глобальних інституцій (ООН, СОТ), які дедалі частіше виявляються неспроможними забезпечити ефективну координацію або легітимне врядування. У таких обставинах саме регіональні утворення здатні брати на себе частину управлінських функцій, зокрема у сфері конфліктного врегулювання, кліматичної політики або регулювання міграції, демонструючи приклади ефективності через регіональні механізми (van Langenhove, 2011).

Разом із тим, поява та активізація регіональних субсистем продукує низку конфліктних зон, що стосуються співвідношення між глобальною нормативністю та регіональною автономією. З одного боку, регіональні союзи прагнуть уникнути нормативного імперіалізму глобальних гравців, з іншого – мусять корелювати з універсальними принципами міжнародного права, сталого розвитку та глобальної безпеки. Ця діалектика автономії та інтеграції особливо помітна в контексті Африканського союзу, який прагне формувати афроцентричний порядок, водночас залишаючись у полі залежності від структур ООН та фінансових інституцій світового рівня (Tieku, 2020).

У фокусі регіонального управління постають також дилеми легітимності, зокрема щодо того, хто і як має право репрезентувати інтереси цілого регіону на глобальній арені. Такі питання загострюються у випадках, коли внутрішня фрагментація або авторитарні практики підривають демократичну легітимність регіонального керівництва. У цьому контексті постає потреба переосмислення інклюзивності, гнучкості та підзвітності регіональних інституцій, що, своєю чергою, впливає на їхню здатність функціонувати як ефективні субсистеми глобального управління.

Отже, регіональні союзи в сучасній системі міжнародних відносин дедалі більше набувають статусу структурних суб'єктів, що не лише інтегрують національні стратегії в єдину рамку, а й формують альтернативні траєкторії глобалізації – «глокалізовані» моделі управління, де глобальне реалізується через регіональне, а регіональне набуває глобального значення. Така трансформація світового порядку свідчить про децентралізацію глобального управління, в межах якої регіоналізація стає не лише стратегічною реакцією на глобальні кризи, а й новим етапом політичної організації міжнародної спільноти.

У транснаціональному політичному просторі доби постглобалізації взаємодія між регіональними та глобальними нормативними режимами ускладнюється через зростаючу диверсифікацію акторів, асиметрію влади та еволюцію епістемологічних уявлень про суверенітет, легітимність та порядок. Регіональні нормативні комплекси – як-от правові стандарти Європейського Союзу, безпекові доктрини Африканського Союзу чи ціннісні парадигми АСЕАН – дедалі частіше входять у конфлікт або в режим взаємної конкуренції з універсалістськими наративами, що генеруються глобальними інституціями на кшталт ООН, СОТ чи Міжнародного кримінального суду (Zürn, 2018). У цьому сенсі міжнародна система постає не як уніфіковане поле нормотворення, а як арена міжрежимної фрагментації (*regime fragmentation*), де відсутність вертикального ієрархічного центру створює передумови для колізій нормативних режимів на різних рівнях.

Конфлікт норм у міжнародному середовищі не зводиться до формального суперечення правових положень – йдеться про більш глибоку структурну напругу між ідеалами глобального нормативного універсалізму та регіонально-специфічними парадигмами легітимації. Зокрема, регіональні режими, які формуються під впливом історико-культурного контексту, етноконфесійної ідентичності або специфіки політичної соціалізації, можуть продукувати альтернативні уявлення про правозастосування, гуманітарну інтервенцію чи верховенство права. Наприклад, нормативне поле АСЕАН, зосереджене на принципах невтручання та консенсусності, демонструє очевидне напруження з глобальними стандартами захисту прав людини та гуманітарного втручання, як це було у випадках бірманської кризи або епідеміологічного реагування на COVID-19 (Jetschke & Portela, 2022).

Такий тип конфлікту норм є симптоматичним для глобального порядку, який дедалі більше функціонує за логікою поліцентризму (*polycentric governance*), де авторитет не є ієрархічно уніфікованим, а множинно розподіленим між акторськими мережами, нормативними субсистемами та технократичними структурами (Abbott et al., 2015). У цьому контексті норми не просто конкурують, а часто перебувають у стані нормативної поліморфності – коли різні режими продукують несумісні або суперечливі інтерпретації міжнародного правопорядку. Це особливо помітно у сфері міжнародної юрисдикції: регіональні механізми захисту прав людини (як-от Африканська комісія з прав людини і народів) у низці випадків демонстрували опозицію до рішень Міжнародного кримінального суду, вбачаючи в них прояви глобального нормативного імперіалізму (Mills, 2012).

Узгодження норм між глобальними й регіональними режимами, попри очевидну конкуренцію, є не лише бажаним, а й інституційно необхідним процесом для збереження системної когерентності глобального врядування. У цій площині дедалі більшого значення набуває концепція нормативної локалізації (*norm localization*), запропонована Амітавою Ачар'єю, яка інтерпретує адаптацію глобальних норм до регіонального контексту не як відхилення, а як конструктивну трансформацію нормативного змісту в межах прийнятної і зрозумілої політичного та культурного середовища (Acharya,

2004). Відповідно, регіональні норми можуть виступати не як альтернатива, а як медіатори глобального нормативного порядку, перетворюючи універсальні концепти на культурно легітимні форми практики. Це особливо продуктивно у питаннях екологічного врядування, де, наприклад, Африканська хартія про права людини і довкілля адаптує універсальні екологічні стандарти до континентального контексту сталого розвитку та екосоціальної справедливості (Bodansky, 2010).

Однак успішне узгодження норм залежить не лише від інституційних механізмів, а й від епістемологічного визнання рівності нормативних традицій. Панування євроатлантичного канону в глобальному нормотворенні упродовж ХХ століття спричинило глибоку асиметрію у визнанні «периферійних» або незахідних правових систем. Це породжує дискусії щодо епістемічної справедливості у міжнародних відносинах, де пропонується визнати легітимність множинності нормативних традицій, які вкорінені у регіональній історії, філософії права та політичній культурі (Mutua, 2001). Відповідно, узгодження норм має включати не лише технічну гармонізацію нормотворення, а й діалог культурних парадигм, що зменшує ризик нормативної колоніальності глобального врядування.

У цьому багаторівневому контексті постає завдання розробки інклюзивних транснормативних механізмів – таких, що поєднують гнучкість регіональної адаптації з нормативною чіткістю глобального порядку. Це може бути реалізовано через інституалізацію форумів інтеррежимного діалогу, як-от Євро-Африканські саміти, або через оновлення мандатів глобальних інституцій, щоб інтегрувати регіональну специфіку у процедурне нормотворення. Особливо актуально це для України, яка у світлі війни з РФ актуалізувала потребу взаємної узгодженості європейського, трансатлантичного та універсального правового полів – від Римського статуту до Європейського суду з прав людини, – при цьому зберігаючи власну нормативну ідентичність як демократичного державного суб'єкта з постколоніальним досвідом.

Узагальнюючи, варто підкреслити, що сучасна конфігурація глобального управління не передбачає унітарного домінування одного нормативного порядку над іншими. Радше йдеться про становлення складної багаторівневої архітектури, в якій конфлікт і узгодження норм – це не девіації, а структурні характеристики політичної реальності. Вироблення ефективної конфігурації глобально-регіональної нормативної взаємодії потребує не лише технічного регулювання, а й філософської відкритості до множинності істин, правових традицій і концептів легітимності, що уможливило перехід від нормативного конфлікту до нормативного діалогу.

У сучасному епістемологічному ландшафті міжнародних відносин дослідження регіоналізму та глобального управління здійснюється в умовах методологічного плюралізму, що, з одного боку, засвідчує зрілість дисципліни, а з іншого – актуалізує низку обмежень, пов'язаних із когнітивною фрагментацією, непорівнюваністю кейсів та структурною нерівністю знанневих режимів. Поліцентричність глобального порядку, який дедалі менше піддається аналізу з позицій уніфікованої універсалістської моделі, вимагає

методологічного інструментарію, здатного охопити як нормативну складність, так і культурну контингентність регіональних інтеграційних процесів (Acharya, 2011). У цьому контексті плюралізм теорій – реалістичних, ліберальних, конструктивістських, постколоніальних – є водночас евристичним ресурсом і джерелом аналітичної полісемії, що ускладнює формування кумулятивного знання.

Порівняльний аналіз як домінантна методологічна стратегія дослідження регіоналізму перебуває під тиском зростаючої теоретичної та онтологічної варіативності. Попри свою аналітичну привабливість, компаративний підхід часто виявляється методологічно вразливим перед обмеженнями контекстуальної релевантності, інституційної незрівнянності та різного ступеня формалізації регіональних процесів (Börzel & Risse, 2016). Наприклад, спроби механічного порівняння Європейського Союзу з інтеграційними об'єднаннями в Азії, Африці чи Латинській Америці неминуче призводять до епістемологічної редукції, в якій євроцентрична модель стає неявним стандартом оцінки, а відхилення від неї – ознакою "недорозвиненості" або "фрагментарності" (Lenz, 2012). Така логіка порівняння інституційно упереджена, оскільки не враховує альтернативні логіки регіонального конструювання, що базуються на локальних нормах, практиках солідарності, історичному досвіді колоніалізму та інтерсуб'єктивних уявленнях про політичний порядок.

Проблема методологічної асиметрії поглиблюється внаслідок західноцентризму, який залишається структурною особливістю академічного дискурсу міжнародних відносин. Західні теоретичні парадигми – неореалізм, неолібералізм, інституціоналізм – історично постали в умовах євроатлантичної політичної гегемонії та були адаптовані до специфіки західних держав, що визначали архітектоніку повоєнного міжнародного порядку (Tickner & Blaney, 2012). Вони формували нормативний каркас «раціонального актора», «ліберальної інституції», «анархічної системи», який є епістемологічно обмеженим і часто неадекватним для пояснення регіонального досвіду Глобального Півдня. Такий дисбаланс теоретичного виробництва не є нейтральним – він транслює ієрархії знання, де постзахідні перспективи маргіналізуються як «альтернативні», «неповноцінні» або «анекдотичні».

Постзахідні підходи до вивчення регіоналізму – зокрема, постколоніальна теорія, глобальний конструктивізм, теорії деколоніальності – пропонують онтологічну ревізію основоположних понять IR, виводячи на перший план історичний контекст колоніальної домінації, асиметрії влади та епістемічної залежності (Acharya & Buzan, 2019). Їхня аналітична стратегія полягає не лише в деконструкції західних теорій, а й у продуктивному відтворенні альтернативних систем знання – таких як африканські філософії інтеграції, латиноамериканські концепти pluriversalism чи азійські моделі гібридної регіональності. У цьому сенсі, постзахідні підходи не просто «додають» нові кейси до наявних теорій – вони вимагають переосмислення самої архітектоніки знання, заснованої на множинності онтологій і політичних традицій.

У методологічному сенсі виклики плюралізму та західноцентризму актуалізують необхідність зміщення акценту з порівняльного аналізу як методу

ієрархічного порівняння до трансрегіонального діалогу – підходу, що визнає рівність суб'єктів знання і спрямований на крос-культурну перекладність теоретичних концептів. Такий підхід передбачає інтеграцію елементів епістемічної скромності – усвідомлення меж власної аналітичної традиції, готовності до методологічної рефлексії та відкритість до когнітивної множинності (Mignolo, 2011). У цьому контексті українська школа дослідження регіоналізму, яка формується в умовах постколоніальної трансформації та гібридної інтеграції до європейських та глобальних інституцій, може виступити лабораторією синтезу західних і постзахідних підходів. Відкритість до деколоніального аналізу, критики нормативного універсалізму та локалізації теоретичних моделей робить український контекст релевантним для розбудови нової, емансипативної епістемології глобального регіоналізму.

Отже, методологічні виклики, пов'язані з плюралізмом теорій і критикою західноцентризму, не є перешкодою для дослідження регіоналізму та глобального управління. Навпаки – вони створюють підґрунтя для епістемологічного оновлення дисципліни, яке передбачає перехід від теоретичної ексклюзивності до етично вмотивованого плюралізму, від домінантного порівняння до діалогу, від єдиної істини до багатоголосся пояснювальних моделей. Саме в цій перспективі можлива поява більш інклюзивної науки про міжнародні відносини, здатної репрезентувати складну, асиметричну і водночас взаємозалежну глобальну реальність.

Системний аналіз теоретичних підходів до регіоналізму та глобального управління дозволяє констатувати, що сучасна міжнародна система характеризується процесами багатовекторної трансформації, в межах якої регіональні утворення поступово перетворюються з інструментів міждержавної координації на самостійні суб'єкти глобального порядку. У межах теоретико-методологічного плюралізму, що домінує в сучасних дослідженнях міжнародних відносин, концепти «регіоналізму», «субсистеми», «глобального врядування» і «нормативної влади» не є уніфікованими, а набувають множинних значень залежно від парадигмального контексту.

Неореалістичні, неоліберальні, конструктивістські та постструктуралістські традиції пропонують альтернативні уявлення про природу регіональної інтеграції, роль інституцій, а також характер відносин між регіональними і глобальними режимами. У цьому поліфонічному дискурсі особливе значення набуває поняття багаторівневого врядування, що фіксує відхід від ієрархічної архітектури глобального порядку до гетероархічної конфігурації, де регіональні союзи функціонують як автономні центри нормотворення, кризового реагування і політичного моделювання.

Однією з ключових проблем, які постають у цьому контексті, є конфлікт норм між регіональними і глобальними режимами, що виявляється у суперечливості правових, гуманітарних та безпекових стандартів. Водночас, досвід нормативної локалізації свідчить про потенціал регіональних акторів виступати не лише джерелами, але й модераторами глобальних норм, трансформуючи їх через призму локальних культур, політичних традицій та історичних контекстів. У цьому сенсі регіоналізм є не просто етапом у

глобалізаційній динаміці, а альтернативною формою політичної організації міжнародного простору.

Теоретичне осмислення регіоналізму й глобального управління неможливе без критичної уваги до методологічних викликів, серед яких домінують проблема західноцентризму, епістемологічної асиметрії та меж застосовності порівняльного аналізу. У відповідь на це, постзахідні підходи висувають вимоги до емансипації знання, переосмислення нормативних засад теоретичних моделей та інтеграції альтернативних, зокрема деколоніальних, раціональностей. Саме на цьому епістемологічному роздоріжжі формується нове бачення регіоналізму – як політичної, нормативної й інституційної практики, здатної не лише співіснувати з глобальним управлінням, але й активно моделювати його трансформацію.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІТИКА МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ: МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ТЕХНОЛОГІЇ СТРАТЕГІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ. (Петров П.Г.)

3.1. OSINT, Big Data та цифрова аналітика в дипломатії

У XXI столітті міжнародні відносини зазнали якісної трансформації під впливом цифрової революції, яка змінила не лише структуру глобального інформаційного простору, а й методи, засоби та когнітивні моделі аналітичного осмислення зовнішньополітичних процесів. Цифровізація стала не просто технологічною інновацією, а фундаментальним чинником епістемологічного зсуву в аналізі міжнародної політики, викликавши перегляд усталених парадигм пізнання, джерел інформації та механізмів формування стратегічних рішень (Bjola & Pamment, 2018). У цьому контексті аналітичне середовище – як сукупність методологічних, інформаційних та інституційних засобів продукування знання – зазнало процесу радикального перепрограмування, внаслідок чого змінюється сама природа дипломатичної дії, ідентифікації загроз та комунікації на глобальному рівні.

Цифрова революція, як системна зміна в організації виробництва, передачі та інтерпретації інформації, створила передумови для виникнення нових форм владного впливу у вигляді «інформаційної потуги» (information power), яку Джозеф Най вважає центральним компонентом м'якої сили держави у добу постгегемонії (Nye, 2011). Інформаційне домінування у глобальній системі дедалі більше залежить від здатності аналізувати масиви великих даних (Big Data), застосовувати штучний інтелект до стратегічного прогнозування, здійснювати open-source intelligence (OSINT) та формувати цифрові дипломатичні наративи у реальному часі. Відтак, дипломатична взаємодія поступово виходить за межі традиційного міждержавного протоколу, перетворюючись на поліцентричну мережу цифрових акторів, що функціонують у парадигмі інформаційної надлишковості та аналітичної нестабільності.

Одним із ключових виявів цього процесу стала зміна характеру аналітичного середовища дипломатичних структур. Якщо раніше воно було орієнтоване на довготривалі аналітичні цикли, обмежену кількість джерел та централізоване виробництво аналітичного продукту, то нині воно має децентралізований, динамічний та мультимедійний характер. Дипломати і політичні аналітики дедалі частіше спираються не на закриті розвідінформацію, а на дані, що генеруються у відкритих цифрових середовищах – від супутникових знімків і соціальних мереж до краудсорсингових платформ. Цей перехід до OSINT означає зсув від ієрархічних до мережових моделей збору та обробки інформації (Robinson et al., 2022), де аналітична спроможність залежить не стільки від статусу агенції, скільки від її технологічного потенціалу та алгоритмічної компетентності.

Цифрова революція також унаочнила кризу лінійної, каузальної моделі аналізу, яка домінувала в аналітичній культурі XX століття. Замість неї на передній план виходять неklasичні, мультиваріантні методології, що

враховують нестабільність, гетерогенність і багатовимірність глобального середовища. Застосування машинного навчання, обробки природної мови (NLP), соціальної мережевої аналітики та предиктивного моделювання формує нову парадигму дипломатичного прогнозування, в межах якої традиційна експертність поступається місцем алгоритмічній евристичності. У результаті, аналітик міжнародних процесів більше не є винятковим носієм інтерпретаційної влади – його позиція дедалі частіше конкурує з автоматизованими системами, які здатні у реальному часі виявляти патерни, сигнали та потенційні ризики (Taddeo & Floridi, 2018).

Водночас цифрова революція несе із собою не лише нові можливості, а й виклики, що проблематизують як когнітивну якість аналітичного процесу, так і легітимність отриманої інформації. Надмірна кількість даних (data deluge), фрагментація джерел, маніпулятивний потенціал цифрових платформ, а також алгоритмічна упередженість створюють ситуацію «епістемологічної перенасиченості», в якій складно відрізнити факт від інтерпретації, а об'єктивне знання – від навмисно сконструйованого симулякру. Як зауважує Д. Ланч, у цифровому середовищі дипломатія перестає бути виключно сферою зовнішньої політики – вона перетворюється на конфігурацію символів, алгоритмів і візуальних кодів, що циркулюють у глобальних інформаційних екосистемах (Lynch, 2020). У цьому сенсі, цифрова революція є не просто зміною інструментарію, а трансформацією самого режиму знання у сфері міжнародних відносин.

Особливе значення цифровізація набуває у контексті держав, що перебувають у стані затяжного конфлікту, як-от Україна. Саме український кейс став лабораторією нових форм цифрової дипломатії, зокрема через активне використання OSINT-розслідувань, інформаційних кампаній, кібероперацій і стратегії «публічного викриття» агресора. Застосування цифрових інструментів стало не лише засобом оборони, а й інструментом формування міжнародної солідарності, мобілізації західної підтримки та деідеологізації глобального нарративу про війну. У цьому контексті цифрова революція виступає як чинник не лише трансформації аналітичного середовища, а й розширення меж дипломатичної суб'єктності.

Отже, цифрова революція справляє глибокий трансформативний вплив на аналітичне середовище міжнародних відносин. Вона переозначає джерела знання, ролі суб'єктів, критерії істинності та саму логіку дипломатичної дії. У новій конфігурації світового порядку перевагу матимуть не ті, хто має доступ до секретної інформації, а ті, хто здатен швидко, критично та технологічно обґрунтовано обробляти відкриті дані, трансформуючи їх у релевантні аналітичні інсайти. Це вимагає переосмислення академічної та практичної підготовки аналітиків, здатних орієнтуватися в епістемології цифрової доби – доби, в якій дипломатія більше не може бути аналоговою.

Поява термінів digital diplomacy, cyber diplomacy та e-diplomacy у міжнародному дискурсі зумовлена глибокими змінами в комунікативному, інформаційному та інституційному ландшафті глобальної політики, спричиненими поширенням цифрових технологій, інтернету та соціальних медіа.

Ці концепти не є простими синонімами, а репрезентують різні аналітичні фрейми оцифрування дипломатичної практики, в яких поєднуються технологічна детермінованість, соціально-політична інтерпретація та нова інфраструктура комунікаційної влади. У постглобалізаційному світі, де політична влада дедалі більше реалізується через інформаційні алгоритми, цифрова дипломатія стала не просто додатковим каналом зовнішньополітичного впливу, а ключовим елементом геостратегічної взаємодії держав, міжурядових організацій і транснаціональних акторів (Bjola & Holmes, 2015).

Поняття e-diplomacy є історично першим серед трьох термінів і з'явилося як реакція на інституційну потребу модернізації класичної дипломатії у відповідь на технологічні зрушення. Воно описувало інтеграцію цифрових інструментів в адміністративно-бюрократичні процеси зовнішньополітичних відомств, зокрема через автоматизацію документообігу, створення внутрішніх комунікаційних платформ, електронних баз даних та управлінських систем (Hanson, 2012). Таким чином, e-diplomacy інтерпретується як функціональна інновація в межах традиційної парадигми державного управління, спрямована на підвищення ефективності дипломатичної інфраструктури, але не обов'язково – на зміну її сутності.

У подальшому, з розвитком соціальних медіа, мобільного інтернету та платформізованої комунікації, виникає концепт digital diplomacy, який репрезентує сутніснішу зміну в характері дипломатичної діяльності. Це поняття позначає не лише використання цифрових технологій як інструментів, але й трансформацію комунікативної логіки дипломатії, яка набуває рис багаторівневої, мережевої, інтерактивної взаємодії з розпорощеними аудиторіями. Цифрова дипломатія стає простором інфраструктурної боротьби за наративи, де соціальні платформи відіграють роль нових геополітичних арен, а користувачі – роль неформалізованих суб'єктів зовнішньополітичної комунікації (Manor, 2019). У цьому сенсі, digital diplomacy стає складником ширшої концепції public diplomacy, орієнтованої на soft power, культурну присутність і легітимацію інтересів держави в глобальному інформаційному просторі (Melissen, 2021).

Паралельно, у безпековому та нормативно-правовому вимірі з'являється ще один близький, але семантично відмінний термін – cyber diplomacy. Він формується як реакція на зростання кіберзагроз, гібридних атак, шкідливих інформаційних операцій та цифрових форм впливу, що порушують стабільність міжнародної системи. У фокусі cyber diplomacy – не лише захист цифрових інфраструктур, а й формування міжнародно-правових режимів, які регулюють поведінку держав у кіберпросторі, встановлюють норми відповідальності та прозорості, запобігають ескалації кіберконфліктів (Taddeo, 2017). Саме тому cyber diplomacy дедалі частіше постає як особлива галузь дипломатії, пов'язана з кібербезпекою, інтернет-управлінням (internet governance) і кібершпиунством, що виходить за межі традиційної функції представлення інтересів держави й охоплює регулятивні, моніторингові та превентивні механізми міжнародної політики.

Усі три поняття – e-diplomacy, digital diplomacy та cyber diplomacy – функціонують у різних епістемологічних площинах, але водночас утворюють спільне теоретичне поле трансформації дипломатії в епоху цифрового антропоцену. Їхня поява свідчить про зростаючу складність міжнародного середовища, в якому зовнішньополітична комунікація більше не є винятковою прерогативою держави. Замість цього ми спостерігаємо перехід до політики даних, алгоритмів та інформаційних потоків, які визначають міжнародну суб'єктність, перерозподіл потуги та оновлену конфігурацію дипломатичних відносин. Україна, як держава, що перебуває на передовій гібридній війни, активно інтегрує всі три компоненти цифрової дипломатії у свою зовнішньополітичну практику – від протидії дезінформації в ООН до ведення офіційної комунікації через цифрові платформи МЗС та президентської адміністрації (Мінцифра, 2023).

Таким чином, еволюція понять e-diplomacy, digital diplomacy та cyber diplomacy не лише відображає технологічні зрушення в міжнародній політиці, але й засвідчує онтологічну зміну самої дипломатії як соціального інституту. У цій зміні переплітаються інформаційні архітектури, політичні наративи та нові суб'єкти влади – алгоритми, платформи, спільноти, що діяли раніше поза межами дипломатичного простору. Сучасна аналітика міжнародних відносин має урахувати ці зміни, переосмислюючи класичні концепції представництва, сили та суверенітету крізь призму цифрової трансформації глобального порядку.

У сучасній системі міжнародних відносин стрімке зростання обсягів інформаційного потоку, зумовлене цифровізацією, спричинило глибоку трансформацію дипломатичних практик, поставивши під сумнів життєздатність класичних моделей зовнішньополітичної комунікації. Традиційна дипломатія, сформована у добу державоцентризму, ієрархії та лінійних каналів комунікації, дедалі більше втрачає монополію на виробництво, модерацію та легітимацію міжнародного дискурсу, поступаючись гібридним інформаційним архітектурам, які формуються поза межами класичних інституцій. Цей процес супроводжується кризою представницької дипломатії як моделі артикуляції державного інтересу в умовах радикальної медіатизації глобального політичного простору (Riordan, 2013).

Глобалізований інформаційний потік у цифрову добу не є нейтральним відображенням подій – він становить собою одночасно інструмент символічної влади, поле боротьби за інтерпретацію та механізм дестабілізації політичних суб'єктів. Поняття «інформаційна влада» (informational power), яке пропонує Джозеф Най у межах концепції «смарт-потуги», окреслює здатність держави впливати на глобальну аудиторію не через примус чи економічний тиск, а через стратегічну комунікацію, візуальне домінування та вплив на конструювання реальності (Nye, 2011). У цьому сенсі, інформаційний простір стає новою ареною геополітичного суперництва, де дипломатія більше не є каналом виключно міждержавного діалогу, а перетворюється на частину ширшої екосистеми цифрової комунікації, в якій держави, корпорації, платформи, активісти й неформальні мережі конкурують за увагу, довіру і вплив.

Криза традиційної дипломатії полягає не лише у втраті ексклюзивності каналів комунікації, але й у знеціненні темпоральної логіки дипломатичного процесу. У той час як класична дипломатія спирається на затяжні цикли перемовин, конфіденційність, упорядковану ескалацію та контрольований доступ до інформації, цифровий глобальний потік функціонує у режимі постійної присутності, моментальної реакції та фрагментованих наративів. Як зазначає Майкл Ігнат'єфф, у новому інформаційному середовищі дипломат не встигає формулювати позицію раніше, ніж її замінює вірусний мем, коментар у Twitter або deep fake-відео, що змінює рамку публічного сприйняття (Ignatieff, 2022). Отже, дипломатія опиняється в пастці часової асиметрії – між потребою збереження процедурної обережності та вимогою реагувати в умовах постінформаційної турбулентності.

Додатково, слід враховувати, що глобальний інформаційний потік є інструментально переосмисленим авторитарними режимами, зокрема росією та Китаєм, які активно експлуатують інформаційний простір для ведення операцій впливу, делегітимації ліберального порядку та дестабілізації демократичних наративів. Використовуючи комбінацію державних медіа, бот-мереж, фабрик тролів, фальсифікованих акаунтів та платформ алгоритмічної дезінформації, ці режими створюють альтернативну реальність, де правда є функцією стратегічної вигоди, а не емпіричної достовірності. У результаті, класична дипломатія стикається з інформаційним релятивізмом, у якому традиційні інструменти аргументації, доказу чи апеляції до норм міжнародного права втрачають переконливість перед потоком маніпулятивних сигналів (Gorwa, 2019).

Крім того, цифрова природа глобального інформаційного потоку унеможливує чітке розрізнення між внутрішньою та зовнішньою політикою. Соціальні мережі, як платформи глобальної дії, трансформують дипломатичну аудиторію: тепер посол виступає не лише перед урядом країни перебування, а перед її суспільством, громадянським сектором, діаспорою та навіть опозицією. Це вимагає переосмислення моделі комунікації – від «policy-to-policy» до «policy-to-people» – та вимагає від дипломатів не лише мовної, але й платформної компетентності (Melissen & Caesar-Gordon, 2023). Дипломатія, таким чином, втрачає свою традиційну утаємниченість, набуваючи рис публічного, іноді популістського, виступу.

На цьому тлі постає виклик реформування інституційної архітектури дипломатії, яка все ще спирається на модерністські уявлення про чіткі канали, централізовану ієрархію та гомогенну інформацію. В умовах інформаційної поліфонії, гібридних загроз та багатоголосого медіаполя, дипломатія має адаптуватися до ситуації, де істинність – це не результат логічного аргументу, а функція соціальної довіри, репутаційного капіталу та здатності працювати з мережевими структурами. Водночас, постає потреба у створенні нових нормативних режимів глобального регулювання інформаційного простору, що забезпечували б баланс між свободою слова, інформаційною безпекою та відповідальністю платформ за поширення стратегічно небезпечного контенту (Tucker et al., 2018).

Таким чином, глобальний інформаційний потік, з одного боку, сприяв демократизації міжнародного дискурсу та розширенню дипломатичних суб'єктностей, але з іншого – спричинив кризу традиційної дипломатії як інституціоналізованої практики регуляції зовнішньополітичних відносин. У добу постправди, цифрової інфляції змісту та мережевої конкуренції нарративів, дипломатія повинна трансформуватися не лише технологічно, але й епістемологічно – переосмисливши свою роль у світі, де інформація є водночас ресурсом, зброєю і ареною боротьби за глобальну гегемонію.

У добу цифрової трансформації глобального політичного простору постає радикальна реконфігурація функціональної ролі дипломата як суб'єкта зовнішньої політики. Класична модель професійної дипломатії, що базувалася на закритості процесу ухвалення рішень, вербальному протоколі та централізованому виробництві зовнішньополітичних сигналів, дедалі більше поступається динамічній, мережевій і постідеологічній парадигмі, де головну роль відіграють обіг даних, цифрова аналітика та управління інформаційною репутацією. У цьому контексті дипломат постає вже не лише як посередник міждержавної комунікації, а як гібридний агент – аналітик даних, публічний комунікатор, стратег інформаційного реагування та модератор платформного діалогу (Bjola & Zaiotti, 2020).

Сучасна дипломатична практика дедалі більше функціонує в режимі *data-driven governance*, в якому прийняття рішень, публічні меседжі та навіть імідж держави як суб'єкта зовнішньої політики підлягають алгоритмічному аналізу, прогнозуванню на основі великих даних (Big Data) та моделюванню сценаріїв поведінки акторів у реальному часі. Відповідно, нові функції дипломата зумовлюються здатністю працювати з цифровими потоками інформації: це охоплює моніторинг онлайн-дискурсу, виявлення інформаційних загроз, участь у цифрових кампаніях, генерацію нарративів та налагодження горизонтальної взаємодії з неурядовими, медіа та громадянськими структурами (Manor, 2020). У новому глобальному середовищі, де симетрична дипломатична дія поступається нелінійним і асиметричним формам впливу, традиційні канали стають неадекватними для швидкої адаптації до ситуацій високої турбулентності.

Особливістю доби даних є те, що дипломат більше не є виключним носієм зовнішньополітичного знання. Алгоритми штучного інтелекту (AI), автоматизовані системи моніторингу та цифрові платформи виявлення трендів дедалі частіше виконують функції первинної обробки інформації, знижуючи потребу в людському експертному судженні на початковому етапі аналітичного циклу. Це зумовлює перехід від експерта-аналітика до моделі інтерфейсного дипломата, головне завдання якого – не лише інтерпретація реальності, а її курирування через інтерфейси даних, цифрову репрезентацію політики та управління інформаційними реакціями. Як зазначають сучасні дослідники, дипломат стає учасником інформаційного дизайну, у межах якого формуються патерни геополітичного бачення, структуровані через код, платформу та алгоритм (Adesina, 2021).

Постає потреба в переосмисленні компетентнісної моделі дипломатичної освіти. Окрім традиційних навичок комунікації, переговорів, міжнародного

права та знання мов, сучасний дипломат має володіти цифровими скілами – зокрема, основами кібербезпеки, цифрової етики, візуальної комунікації, алгоритмічного мислення та критичного аналізу даних. Йдеться не про інженерну експертизу, а про здатність дипломатів розуміти логіку функціонування цифрового середовища, розпізнавати загрози дезінформації, адаптуватися до темпорального тиску новинного циклу та працювати в умовах інформаційної асиметрії. З огляду на це, дипломатія потребує концептуальної та інституційної модернізації, що включає оновлення кадрової політики, створення цифрових підрозділів у МЗС, партнерств з аналітичними центрами та впровадження відкритих даних як ресурсу зовнішньополітичного моделювання (Мінцифра, 2023).

Ключовим викликом для дипломата стає також управління публічною довірою в умовах постправди. У цифровому середовищі, де правда конкурує з емоцією, а експертність – з візуальним вірусом, дипломат має діяти не лише в режимі інформування, але й у модусі переконання, включаючи нарративну дипломатію, емоційне моделювання реакції аудиторій та роботу з символічним капіталом держави. У цьому сенсі сучасна дипломатична дія не може обмежуватись лише контентом – вона потребує чітко спроектованої структури подачі, мультимодальності повідомлень і здатності адаптуватися до логік цифрових платформ. Як підкреслює Іларіон Павлюк, нова дипломатія – це насамперед управління сигналами в хаотичному середовищі, де не завжди важливо, що саме сказано, а як, коли і в якій формі (Павлюк, 2023).

Таким чином, доба даних трансформує не лише технічні інструменти дипломатії, а й саму її онтологію – дипломат перестає бути лише посередником між державами, натомість стаючи оператором складних інформаційно-комунікаційних потоків, суб'єктом алгоритмічного впливу та стратегом у царині репутаційної потуги. У такій конфігурації зовнішньополітична дія постає як багаторівнева взаємодія даних, платформ, емоцій, нарративів та публічного сприйняття, що вимагає від сучасного дипломата принципово нової професійної ідентичності, гнучкості та критичної цифрової рефлексії.

У сучасній системі міжнародних відносин, що функціонує в умовах інформаційної надлишковості та динамічної поліцентричності, Open Source Intelligence (OSINT) набула статусу критично важливого інструменту дипломатичної аналітики, стратегічного прогнозування та формування зовнішньополітичного курсу. Розвідка з відкритих джерел, як один із шести офіційно визнаних напрямів розвіддіяльності згідно з класифікацією спецслужб західних країн, трансформувалася з периферійного елемента інформаційної екосистеми в самостійний аналітичний ресурс, що дедалі частіше замінює або доповнює традиційні форми секретної розвідки (Lowenthal, 2020). У дипломатичному вимірі OSINT не лише сприяє оперативному реагуванню на кризові ситуації, а й розширює аналітичні горизонти, дозволяючи формувати комплексне розуміння міжнародного середовища шляхом синтезу децентралізованих, публічно доступних джерел даних.

OSINT у найширшому розумінні охоплює будь-яку інформацію, яка є законно доступною для громадськості, незалежно від форми, мови чи способу

поширення. Згідно з визначенням НАТО, OSINT – це «інформація, яка має потенційну цінність для аналітичної діяльності та отримується з відкритих джерел, зокрема медіа, інтернету, урядових публікацій, академічних робіт, фотографій, супутникових зображень, соціальних мереж тощо» (NATO, 2017). Саме ця мультиформатність і легальність доступу до джерел зумовлює принципову відмінність OSINT від інших форм розвідки, які потребують спеціалізованого обладнання, оперативного прикриття або втручання в закриті системи. У контексті дипломатії це створює простір для прозорого, етично виправданого і легітимного аналізу ситуацій, що має особливе значення в умовах гібридних загроз і високого рівня публічного контролю.

Типологізація джерел OSINT базується на багатовимірній структурі, що відображає як медіаформат, так і семантичну складність інформаційних сигналів. Однією з найпоширеніших категоризацій є розподіл на текстові джерела (зокрема ЗМІ, блоги, аналітичні огляди, урядові документи), візуальні дані (фотографії, відеозаписи, інфографіка), зображення дистанційного зондування (особливо супутникові знімки) та цифрові сліди соціальних медіа (твіти, пости, коментарі, геолокаційні мітки) (Zhukov & Wenger, 2022). Кожен із цих типів має власну евристичну цінність: текстові джерела надають контекст і аналітичну рамку; зображення – верифікують події; супутникові дані – виявляють приховану активність; соціальні мережі – дозволяють оперативно фіксувати громадські настрої та динаміку подій у реальному часі.

Особливої актуальності OSINT набуває у зонах конфліктності, де традиційна розвідка обмежена доступом або втратила оперативну релевантність. Яскравим прикладом цього є війна росії проти України, під час якої неурядові OSINT-групи, такі як Bellingcat, Molfar, InformNapalm та GeoConfirmed, продемонстрували здатність ідентифікувати військову техніку, відстежувати пересування армійських колон, верифікувати удари по цивільній інфраструктурі та спростовувати фейки кремлівської пропаганди (InformNapalm, 2023). Такі кейси вказують на те, що в умовах цифрової епохи саме відкриті джерела стають не лише допоміжним засобом аналізу, а й фактором формування політичних рішень на міжнародному рівні, включаючи санкційні пакети, міжнародно-правові оцінки та дипломатичне визнання подій.

Проте ефективне використання OSINT вимагає високого рівня методологічної культури, оскільки публічна доступність інформації не гарантує її достовірності чи релевантності. OSINT-аналітика повинна включати критичну перевірку джерел, крос-перевірку даних, просторову та хронологічну верифікацію, а також контекстуалізацію повідомлень у ширшому політичному середовищі. Таким чином, OSINT вимагає поєднання технічної компетентності (наприклад, у сфері ГІС, супутникового аналізу, OSINT-інструментів) з глибоким розумінням міжнародного контексту, стратегічної культури та нормативного ландшафту глобальної політики. У цьому сенсі, OSINT виступає не лише як набір технік, а як нова парадигма аналітичної діяльності в міжнародних відносинах – відкрита, реляційна, швидка і стратегічно релевантна.

В умовах цифрового світу, де битва за правду триває не в секретних кабінетах, а у відкритому інформаційному просторі, OSINT стає критичним

інструментом захисту демократичних цінностей, зміцнення довіри до дипломатичних процесів і формування обґрунтованої зовнішньої політики. Як показує практика, держава, що здатна системно інтегрувати OSINT у свою дипломатичну і безпекову архітектуру, отримує значну перевагу в інформаційній війні, яка дедалі частіше вирішує долю фізичних конфліктів.

Процес інституціалізації OSINT у системі міжнародних відносин і національних безпекових стратегій є свідченням фундаментальної трансформації у підходах до інформаційного забезпечення політичного управління, антикризової реакції та формування зовнішньополітичного курсу. OSINT – як аналітична парадигма, що базується на обробці публічно доступної, відкритої інформації – не лише довела свою ефективність у гібридних і постконвенційних конфліктах, але й стала каталізатором інституційних змін у структурі державної та недержавної розвідки, а також зовнішньополітичного аналізу. Її впровадження на рівні офіційної політики відображає перехід від традиційної, закритої логіки безпеки до більш прозорої, сіткової та доказової моделі виробництва знання (Jardine, 2020).

Урядова інституціалізація OSINT реалізується через створення спеціалізованих підрозділів у межах розвідувальних, оборонних і дипломатичних структур. Прикладом є створення в межах НАТО Центру відкритих джерел (Open Source Intelligence Unit), який забезпечує аналітичну підтримку операцій Альянсу, зокрема у сфері кібербезпеки, боротьби з дезінформацією та стратегічних комунікацій (NATO, 2023). Подібні підрозділи функціонують у Центральному розвідувальному управлінні США (CIA Open Source Enterprise), британській розвідці (GCHQ) та європейських службах, що інтегрують OSINT у свою аналітичну архітектуру. Основна мета цих структур – забезпечення оперативного аналізу високої достовірності на основі легально зібраних даних, що дозволяє зменшити залежність від агентурної розвідки та прискорити процес ухвалення рішень.

У контексті дипломатії інституціалізація OSINT відбувається як через внутрішні реформи міністерств закордонних справ, так і через партнерства з зовнішніми структурами. Наприклад, МЗС Естонії та Литви інтегрували OSINT-аналіз у свої зовнішньополітичні брифінги для протидії російській дезінформації, використовуючи дані соцмереж, супутникові знімки та цифрові мапи для оперативної верифікації подій на міжнародній арені (Stratcom Centre of Excellence, 2022). Аналогічні ініціативи реалізуються й в Україні, де Міністерство закордонних справ у співпраці з Центром стратегічних комунікацій та інститутами громадянського суспільства впроваджує елементи OSINT у стратегічну дипломатичну комунікацію (МЗС України, 2023). У таких випадках OSINT не лише виконує розвідувальну функцію, але й перетворюється на інструмент дипломатичного впливу, здатний формувати міжнародний імідж, викривати фейки та забезпечувати прозору аргументацію на міжнародних платформах.

Паралельно з урядовими структурами, дедалі більшої ваги набувають неурядові організації, аналітичні центри та волонтерські спільноти, які професіоналізували використання відкритих джерел на рівні, сумірному з

національними розвідками. Класичним прикладом є міжнародна група Bellingcat, яка створила еталонний стандарт цифрової журналістики розслідувань, поєднуючи соціальні медіа, геолокацію, супутникові зображення та OSINT-інструменти у складну аналітичну методологію (Higgins, 2021). У контексті війни в Україні такі проекти, як Molnar, DeepState, InformNapalm та OSINT-UA, відіграють критичну роль у документуванні воєнних злочинів, відстеженні переміщень ворожих військ, ідентифікації техніки та поширенні наративів, які формують світову громадську думку щодо агресії росії. Ці ініціативи не лише розширюють інформаційне поле, але й стають партнерами державних структур, що інтегрують їхні продукти у власну зовнішньополітичну та безпекову стратегію.

Водночас інституціоналізація OSINT стикається з низкою викликів. Серед них – питання правової легітимності отриманої інформації в міжнародно-правових процедурах, ризик надмірної залежності від відкритих джерел з потенційно низькою достовірністю, проблема дезінформаційного перенасичення, а також потреба у постійному оновленні технічних і методологічних підходів. Проте, попри ці обмеження, OSINT поступово трансформується в нову норму аналітичного функціонування як для державних акторів, так і для недержавних – формуючи гібридну модель розвідки, в якій знання продукується не за принципом ієрархії, а за логікою децентралізованої експертизи та алгоритмічного доступу.

Таким чином, інституціоналізація OSINT є не лише інструментальною інновацією, а й проявом ширшої трансформації парадигми національної та міжнародної безпеки – від закритих структур до відкритої аналітики, від централізованого контролю до мережевого аналізу, від монопольного знання до конкурентного інформаційного простору. У цьому контексті ефективна дипломатія вже не можлива без системної інтеграції OSINT у всі рівні зовнішньополітичної діяльності – від тактичного реагування до стратегічного планування.

У глобальній аналітичній екосистемі OSINT дедалі більше розглядається як інструмент доказової дипломатії, що дозволяє поєднати швидкодію, достовірність і публічну легітимність аналітичної інформації, критично важливої у ситуаціях безпекових загроз, конфліктів і гуманітарних криз. Унікальність OSINT як форми розвідки полягає в її спроможності здійснювати незалежний моніторинг, документування та верифікацію подій у реальному часі, використовуючи відкриті цифрові джерела – зокрема супутникові зображення, геопросторові дані, відеозаписи, повідомлення у соціальних медіа та журналістські свідчення. Це дозволяє не лише доповнювати офіційну дипломатичну інформацію, але й конкурувати з нею в умовах інформаційного поляризованого середовища (Crosby et al., 2022).

Одним із найпотужніших напрямів застосування OSINT є виявлення військової активності у зонах потенційної або відкритої ескалації конфліктів. У цьому контексті OSINT виконує функції превентивної верифікації: шляхом аналізу супутникових знімків високої роздільної здатності, відео з мобільних пристроїв, маркувань техніки, міток геолокації, аналітики логістичних

маршрутів тощо. Аналітичні спільноти на кшталт Bellingcat, Oryx, GeoConfirmed та українські Molfar і DeepState змогли зібрати детальні цифрові масиви даних щодо пересування російських військ, концентрації артилерії, запусків ракетних систем, а також маскуванню техніки перед повномасштабним вторгненням в Україну у 2022 році. Саме завдяки OSINT вдалося задокументувати докази нарощування сил поблизу кордону задовго до офіційного визнання загрози (Molfar, 2023). Такі дані були використані не лише у національних аналітичних звітах, а й увійшли до доповідей міжнародних організацій, зокрема ООН, ЄС і НАТО, для формування санкційної політики та стратегічного планування.

Ще одним надзвичайно важливим вектором є фіксація порушень прав людини, яка набуває особливого значення в умовах збройних конфліктів, окупації територій або масових протестів. OSINT дає змогу проводити незалежні розслідування воєнних злочинів, актів насильства проти цивільного населення, тортур, незаконних затримань та руйнування інфраструктури, часто в умовах, коли традиційні інструменти спостереження (місії ОБСЄ, правозахисні інститути) є заблокованими або мають обмежений доступ. Прикладом є діяльність організації Digital Forensic Research Lab (DFRLab), Bellingcat та Amnesty International, які використовують OSINT-методології для документування атак на цивільні об'єкти в Сирії, Ефіопії, М'янмі та в Україні. Завдяки геолокації, хронологічній верифікації відео та крос-перевірці зі свідченнями очевидців, вдалося зібрати докази масових страчених у Бучі, Ірпені та Маріуполі, які стали основою міжнародних розслідувань і звернень до Міжнародного кримінального суду (Bellingcat, 2022; Amnesty International, 2023). У цьому сенсі OSINT виступає не лише як аналітичний, а як юридично релевантний ресурс, здатний брати участь у формуванні доказової бази для притягнення до відповідальності за злочини проти людяності.

Третій приклад – це верифікація фактів під час криз, що охоплює як військові, так і гуманітарні, енергетичні, епідеміологічні та політичні кризи. В епоху постправди, коли фейки, інформаційні атаки та маніпулятивні наративи становлять загрозу не меншу, ніж фізична сила, здатність оперативно спростовувати або підтверджувати факти стала ключовим ресурсом довіри до державної та дипломатичної комунікації. У цьому контексті OSINT виконує функцію інструменту «реактивної достовірності» (reactive credibility), що забезпечує швидке реагування на інформаційні вкиди. Так, під час початку повномасштабної агресії росії проти України у лютому 2022 року, OSINT-групи систематично верифікували справжність відео обстрілів, геолокацію ударів по житлових кварталах, походження ракет, заперечуючи російські спроби перекласти відповідальність за руйнування на українські сили оборони (Zhukov, 2022). Унаслідок цього дипломатичні представництва України отримали унікальний ресурс для ведення переконливої аргументації на міжнародних майданчиках, що посилює ефективність зовнішньополітичного захисту держави.

Отже, застосування OSINT у трьох вищезазначених вимірах – безпековому, гуманітарному та інформаційному – підтверджує його стратегічну релевантність як інструменту аналітичного забезпечення дипломатії нового

покоління. Завдяки відкритості, доказовості та швидкодії, OSINT не лише доповнює офіційну інформацію, але й формує окрему траєкторію впливу в умовах гібридної війни, інформаційного перевантаження та знецінення авторитетів. Таким чином, OSINT набуває характеру невід'ємного ресурсу у формуванні зовнішньополітичної суб'єктності держав, що прагнуть адаптуватися до викликів доби цифрової конфронтації.

У цифрову добу, що характеризується високою щільністю інформаційних потоків і зростанням ролі громадян у процесах глобального управління, розвідка з відкритих джерел (OSINT) набуває значення не лише як аналітичний інструмент, а як чинник демократизації та транспарентності у сфері зовнішньої політики. Інституціоналізація OSINT у дипломатичних практиках означає глибоке переосмислення самої природи міжнародної комунікації – від таємничої кулуарної гри до відкритої, верифікованої взаємодії в просторі публічного спостереження. У цьому контексті OSINT функціонує як протизвага державному монополізму на інформацію та як засіб посилення підзвітності дипломатичних інститутів перед громадськістю та міжнародною спільнотою (Zwitter & Boisse-Desriaux, 2020).

Однією з ключових особливостей OSINT є його гібридна природа – поєднання технічної розвідки, журналістики даних і громадянської аналітики. Це дозволяє багатьом позадержавним акторам – зокрема аналітичним центрам, неурядовим організаціям, волонтерам, журналістам-розслідувачам – брати участь у процесі дипломатичної верифікації, впливати на формування публічної думки та створювати конкуренцію офіційним нарративам. Саме така конкуренція є основою публічного контролю в інформаційному суспільстві: відкриті джерела дають змогу перевіряти достовірність заяв політиків, фіксувати невідповідності між публічними виступами та фактичними діями, а також проводити незалежний аудит дипломатичних ініціатив (Manor, 2020). Водночас державні органи все активніше самі використовують OSINT як інструмент не лише розвідки, а й демонстрації прозорості: зокрема, Міністерство закордонних справ України регулярно публікує дані, зібрані з відкритих джерел, для аргументації своєї позиції у сфері інформаційної дипломатії (МЗС України, 2023).

OSINT також функціонує як засіб легітимізації зовнішньополітичних дій перед міжнародною спільнотою. В умовах глобального недовіри до традиційних дипломатичних інститутів та епістемічної кризи авторитету, дані з відкритих джерел – супутникові знімки, геопросторові мапи, верифіковані відеозаписи – створюють основу для незалежної перевірки рішень та ініціатив. Наприклад, у випадку війни росії проти України OSINT став вирішальним ресурсом у формуванні доказової бази щодо порушення міжнародного гуманітарного права, що дало змогу дипломатам забезпечити широку підтримку на міжнародних форумах, зокрема у Раді Безпеки ООН, Парламентській асамблеї Ради Європи та Міжнародному кримінальному суді (DFRLab, 2022). Таким чином, OSINT не лише підтримує публічний контроль, а й посилює правову й етичну позицію держав у міжнародному полі.

Окрему увагу слід приділити феномену "participatory intelligence" – залучення широкого кола громадян до процесів збирання, обробки й поширення

відкритої інформації. Це явище трансформує дипломатію з вертикальної комунікації між державами в горизонтальну мережу політичної співучасті, де громадяни беруть на себе функції мікроаналітиків, кореспондентів, фактчекерів і репутаційних стратегів. У цифрову епоху громадяни, які володіють смартфоном і базовими знаннями в OSINT-інструментах, здатні виявляти пересування військ, фіксувати злочини, оприлюднювати важливі факти й тим самим впливати на дипломатичні дискурси. Саме завдяки такій горизонталізації OSINT утверджується як основа нової, прозорої дипломатії – дипломатії, що базується на довірі, даних і спільному тлумаченні реальності.

Незважаючи на свою стратегічну ефективність, OSINT також продукує низку викликів, пов'язаних із якістю даних, ризиком маніпуляцій, проблемами верифікації та інформаційною асиметрією. Проте ці обмеження не нівелюють його потенціал як засобу зміцнення демократичного контролю в дипломатії. Навпаки – вони засвідчують потребу у формуванні відповідальної цифрової культури, що поєднує аналітичну грамотність, етичні стандарти обробки інформації та високий рівень критичного мислення.

Таким чином, OSINT стає не лише технологічним ресурсом або розвідувальним інструментом, а соціополітичним явищем, що змінює саме уявлення про дипломатію як публічну функцію. Його інституційне закріплення у зовнішньополітичних структурах, а також широка доступність для громадськості створюють передумови для нової моделі дипломатичної легітимності – відкритої, контрольованої та спільно відповідальної.

Концепт великих даних (Big Data), що увійшов до лексики міжнародних відносин та зовнішньополітичного аналізу на перетині інформатики, кібернетики та глобальних студій, становить собою не лише технологічну інновацію, а й фундаментальну епістемологічну трансформацію. Умови сучасної глобальної політики дедалі частіше визначаються не лише стратегічними рішеннями держав, а й обробкою масивів даних, які циркулюють у цифровому просторі – у вигляді поведінкових моделей, транскордонного цифрового сліду, комунікаційної активності, транзакційної аналітики. Саме тому категорії обсягу (volume), швидкості (velocity) та різноманітності (variety) великих даних виступають не лише як технічні характеристики, а як онтологічні параметри нової логіки аналітики в зовнішньополітичному процесі (Mayer-Schönberger & Cukier, 2014).

Обсяг (volume) великих даних у контексті міжнародних відносин виходить за межі традиційної статистичної парадигми і передбачає обробку петабайтів та ексабайтів інформації, яка генерується в реальному часі – включаючи дані із соціальних мереж, супутникових платформ, вебскрейпінгу дипломатичних заяв, урядових архівів, медіаконтенту та відкритих баз даних. Цей гіперобсяг створює нову парадигму стратегічного мислення: тепер якісна дипломатична оцінка повинна будуватися не на інтуїції чи фрагментарному аналізі, а на інтеграції мільйонів точок даних у релевантні алгоритми прогнозування. Обсяг великих даних, на відміну від традиційного контенту, не зменшує точність – він збільшує ймовірнісну релевантність аналітичного висновку, що є критичним у ситуаціях

стратегічної невизначеності, кризового менеджменту та інформаційних конфліктів (Kitchin, 2014).

Швидкість (velocity) циркуляції та обробки великих даних вимагає переосмислення темпоральних режимів зовнішньополітичного прийняття рішень. Якщо раніше дипломатія функціонувала у режимі затриманої реакції, базованої на узагальнених аналітичних довідках і депешах, то сьогодні дипломатична реакція повинна відповідати реальному часу інформаційної події. Це означає, що зовнішньополітичні суб'єкти мають інтегрувати у свої процеси швидкодіючі аналітичні механізми, здатні забезпечити прийняття рішень у режимі "nowcasting" – тобто аналітики поточної ситуації замість пост-фактумного аналізу. У цьому контексті інструменти штучного інтелекту, обчислювальні алгоритми та машинне навчання забезпечують можливість не лише моніторингу, але й формування сценаріїв поведінки держав, прогнозування ймовірності конфліктів чи порушень міжнародного права з високою динамічною точністю (Nguyen et al., 2020).

Різноманітність (variety) великих даних полягає в мультиформатності джерел та типів даних, що інтегруються в єдине аналітичне поле: текстові дані, зображення, аудіо, відео, метадані, цифрові сенсори, супутникові знімки, геолокаційні мапи, транзакційні блоки, дипломатичні телеграми, коментарі користувачів у соціальних медіа – усе це створює складний аналітичний космос, в якому цінність має не лише зміст, а й структурний контекст. У зовнішньополітичному аналізі це означає необхідність мультидисциплінарного підходу: політична аналітика має доповнюватися даними з економіки, безпеки, цифрової поведінки, кіберпростору. Як наслідок, зовнішня політика держави стає не лише політичною конструкцією, а й результатом інтерпретації масивів даних, що циркулюють у глобальних інформаційних мережах і формують нові конфігурації влади, впливу та суб'єктності (Taddeo & Floridi, 2018).

У контексті гібридної війни проти України та постправдивої інформаційної екосистеми, Big Data стала критичним елементом інформаційного спротиву. Використання великих даних для ідентифікації дезінформаційних кампаній, моделювання дипломатичних ризиків, верифікації соціальних трендів дозволяє українським та міжнародним експертам здійснювати точну сегментацію ворожого впливу та підвищувати ефективність дипломатичних меседжів на міжнародних майданчиках. Аналітичні системи на основі Big Data, такі як EUvsDisinfo або Ukraine War Monitor, надають реальні приклади інтеграції обсягу, швидкості та різноманітності даних у зовнішньополітичну стратегію в режимі майже реального часу (EUvsDisinfo, 2023).

Таким чином, тривимірна модель великих даних – volume, velocity, variety – створює інфраструктуру нового типу дипломатичної раціональності, яка базується на математичному підході до прийняття рішень, багатформатній верифікації і глобальній мережевій інтегрованості. Велике майбутнє дипломатії належить не лише дипломатам, а й алгоритмам, здатним опрацьовувати світову політику у масштабах, які ніколи не були доступні людському розуму без машинної допомоги.

У контексті глибокої трансформації міжнародного середовища, яке характеризується поліцентричністю, фрагментарністю та інформаційною гіперінтенсифікацією, Big Data постає не просто як інструмент технологічної обробки інформації, а як нова парадигма аналітичного мислення в дипломатії. Здатність обробляти великі, різномірні та швидкоплинні дані в режимі реального часу створює передумови для кардинального перегляду моделей дипломатичної дії – від реактивної до проактивної, від експертно-оцінної до обчислювально-моделювальної. У цьому контексті потенціал Big Data реалізується у трьох ключових напрямках: моделювання сценаріїв, моніторинг глобальних подій і прогнозування зовнішньополітичної динаміки (Nye, 2021).

Моделювання в дипломатії за допомогою Big Data означає створення динамічних, багатofакторних симуляцій міжнародних процесів на основі комплексних даних – соціальних, економічних, політичних, екологічних. Ці моделі можуть ґрунтуватися на історичних трендах, сучасній поведінці акторів, комунікаційних патернах, глобальних потоках товарів, людей, інформації. Наприклад, моделювання кризового розвитку подій у зоні потенційного конфлікту між Китаєм і Тайванем з використанням Big Data охоплює аналіз військової логістики, цифрових сигналів, комерційних транзакцій, соціальних настроїв, супутникового моніторингу, що дозволяє створити аналітичну «панораму» можливих сценаріїв із високим ступенем варіативності (Jenzen-Jones & McCourt, 2022). Аналогічно, симуляції впливу санкційних пакетів на економіку агресора або аналіз потенційної реакції третіх держав у міжнародних переговорах стали реальністю завдяки мультиагентним моделям на основі Big Data.

Функція моніторингу в умовах цифрової дипломатії означає не лише спостереження, а й динамічне відстеження змін у глобальному середовищі на основі сигналів з відкритих джерел, соціальних медіа, веб-аналітики, даних мобільності, супутникових зображень. Цифрові спостережні платформи, як-от GDELT Project, Dataminr або EUvsDisinfo, вже сьогодні надають можливість постійного моніторингу подій, що потенційно можуть мати геополітичні наслідки: зростання протестної активності, дезінформаційні атаки, епідеміологічні сплески, економічна турбулентність (Leetaru, 2022). Важливо, що завдяки Big Data дипломатія отримує інструмент раннього попередження – систему сигналів, яка дозволяє не лише фіксувати вже реалізовані загрози, але й виявляти латентні тенденції до ескалації. У цьому сенсі Big Data сприяє переходу від ретроспективного аналізу до проактивного стратегічного моніторингу.

Прогнозування як найбільш складний та водночас стратегічно важливий аспект Big Data-аналітики у сфері зовнішньої політики базується на використанні машинного навчання, нейронних мереж, статистичного інференційного моделювання для передбачення майбутніх подій – зокрема міжнародних конфліктів, криз управління, політичних змін або інформаційних кампаній. Прогностична аналітика в дипломатії, як правило, пов'язана з аналізом закономірностей у поведінці держав, патернів комунікацій у соціальних медіа, кореляцій між економічними показниками та політичними рішеннями. Наприклад, нещодавні дослідження свідчать, що Big Data-моделі можуть з

точністю до 80% передбачати виникнення масових протестів у певній країні за тиждень до їх фактичного початку, ґрунтуючись на даних Twitter, Google Trends і мобільної активності (Schoen et al., 2021). Подібний інструментарій відкриває нові горизонти для дипломатичної діяльності – як у плануванні, так і в оцінці ризиків міжнародних рішень.

В умовах війни росії проти України, Big Data стала незамінним аналітичним ресурсом у дипломатичній стратегії. Поєднання OSINT, супутникових знімків, телеметричних даних і соціомедіа-аналітики дозволило українській дипломатії швидко реагувати на міжнародні інциденти, документувати порушення міжнародного гуманітарного права, формувати стратегії контрнарративу на глобальних платформах. У цьому контексті Big Data виступає не лише як технологія, а як елемент інформаційного суверенітету держави, що здатна генерувати власну картину світу, незалежну від інтерпретацій домінантних геополітичних центрів.

Загалом, Big Data змінює саму логіку дипломатичного мислення: від реактивного реагування до аналітичного передбачення, від експертної оцінки до обчислювальної верифікації, від інформаційного дефіциту до даних як сили. Цей зсув вимагає не лише технічної модернізації дипломатичних інститутів, а й формування нової інтелектуальної культури – культури стратегічного передбачення на основі даних, що визначає нову якість суб'єктності держави у глобальному середовищі.

У контексті еволюції цифрової дипломатії та аналітики міжнародних відносин, особливого значення набувають інноваційні методи збору даних, що дозволяють у режимі реального часу формувати глибокий інформаційно-аналітичний ландшафт глобальної політики. Серед таких методів центральне місце посідають веб-скрейпінг (web scraping), інтерфейси прикладного програмування (API) та краудсорсинг як інструмент децентралізованого збору емпіричних свідчень. Ці підходи не лише трансформують способи акумуляції даних у сфері міжнародної безпеки, комунікаційної дипломатії та OSINT-досліджень, а й формують нові стандарти аналітичної валідності та оперативності (Munzert et al., 2015).

Веб-скрейпінг як техніка автоматизованого збору інформації з відкритих веб-джерел відкриває можливості для масової акумуляції неструктурованих або слабо структурованих даних, що розміщені на вебсайтах урядових установ, міжнародних організацій, аналітичних центрів, медіа та соціальних платформ. У дипломатичному вимірі це дозволяє створювати реальні карти геополітичної взаємодії, відслідковувати дискурсивні зсуви в офіційних заявах, здійснювати динамічний моніторинг змісту нормативних актів, санкційної політики або міждержавних угод. Наприклад, у межах досліджень цифрової зовнішньої політики США було використано скрейпінг для збирання метаданих усіх публічних повідомлень Державного департаменту за останнє десятиліття, що дозволило виокремити алгоритмічні зміни в пріоритетах американської дипломатії на основі частотного аналізу ключових понять (Boumans & Trilling, 2016).

API як структурований інтерфейс доступу до цифрових ресурсів надає можливість інтегрувати в реальному часі великі обсяги даних з різноманітних платформ: соціальних мереж (Twitter, X, YouTube, Telegram), аналітичних систем (GDELT, ACLED), моніторингових служб (ReliefWeb, UN Global Pulse), що є вкрай важливим для аналітиків у сфері міжнародної безпеки, конфліктології, гуманітарної дипломатії. API підвищує ефективність збору та забезпечує уніфікованість формату даних, що дає змогу застосовувати машинне навчання для їхньої обробки. Зокрема, у практиці Міністерства закордонних справ України API використовувався для автоматичного отримання даних про географію поширення дезінформації в іноземних медіа під час активних фаз вторгнення росії, що дало змогу оперативного реагувати через публічну дипломатію та контрнарративи (МЗС України, 2023).

Краудсорсинг, у свою чергу, розширює межі збору даних шляхом залучення громадськості до процесу продукування, перевірки та доповнення інформації. У випадках гібридної війни, кризової дипломатії або гуманітарних катастроф краудсорсинг стає критичним джерелом емпіричних свідчень, які неможливо отримати через традиційні канали. Прикладом є платформи як GeoConfigmed, MapHub або Bellingcat, які збирають фотографії, відео, геомітки та інші цифрові свідчення безпосередньо від очевидців, активістів і дослідників, що дозволяє створювати детальні карти воєнних злочинів, пересування військ або порушень міжнародного гуманітарного права. Ця форма участі перетворює громадян на мікроаналітиків, здатних на основі власного цифрового контенту доповнювати офіційні дипломатичні канали комунікації (Mejias & Couldry, 2022).

Синергія веб-скрейпінгу, API та краудсорсингу дозволяє створити динамічну, інтегровану екосистему збору даних, в якій дипломатія функціонує на основі доказової бази, а зовнішньополітичні рішення приймаються в умовах емпіричної насиченості. Це переосмислює роль дипломатичних інституцій – з ретрансляторів політичної волі вони трансформуються у хаби аналітичного управління інформацією, інтегруючи громадянську участь, цифрові технології та інтелектуальні моделі взаємодії. В умовах гібридних викликів, високої динаміки міжнародного середовища та епістемологічної конкуренції, сучасна дипломатія потребує не лише фахових експертів, але й систем збирання даних нового покоління, де технічні інструменти є продовженням політичної суб'єктності держави.

У контексті інституційної трансформації міжнародних організацій та зростання інтенсивності глобальних ризиків, застосування технологій Big Data стає не лише технічною інновацією, а структурним чинником зміни моделей управління, прогнозування і кризового реагування. Європейський Союз, Організація Об'єднаних Націй та НАТО, як провідні суб'єкти глобального врядування, активно інтегрують Big Data у власну аналітичну екосистему, формуючи нові підходи до спостереження, оцінювання ситуацій, попередження конфліктів та розробки політик. Ці інституції дедалі більше переходять від класичних бюрократичних форм управління до систем, заснованих на даних, здатних опрацьовувати гігантські обсяги інформації у реальному часі, що значно

підвищує ефективність прийняття рішень у складному та багатовимірному міжнародному середовищі (Mansour & Clarke, 2022).

Європейський Союз, як нормативна сила з високим рівнем інтеграції цифрових технологій у сфері управління, одним із перших запровадив аналітичні структури для обробки великих даних у зовнішній політиці, безпеці та контролі за дезінформаційними загрозами. Створення European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats (Hybrid CoE) та запуск ініціативи EUvsDisinfo стали етапними прикладами інтеграції Big Data у протидію інформаційним впливам третіх держав. Завдяки алгоритмам машинного навчання ці платформи моніторять понад 30 тисяч джерел у режимі реального часу, ідентифікуючи наративи, що можуть бути використані для підризу внутрішньої стабільності ЄС (EUvsDisinfo, 2023). Крім того, аналітична екосистема Copernicus, яка інтегрує супутникові дані з відкритих джерел, забезпечує модельні продукти для моніторингу зміни клімату, гуманітарних криз, міграційних хвиль та стихійних лих, які стають предметом стратегічної дипломатії ЄС на глобальній арені.

Організація Об'єднаних Націй, як найбільш всеосяжна міжнародна структура, орієнтується на використання Big Data переважно у сфері сталого розвитку, гуманітарної відповіді та запобігання конфліктам. UN Global Pulse – ініціатива Генерального секретаря ООН, покликана використовувати великі дані та штучний інтелект для досягнення Цілей сталого розвитку (SDGs). Ця структура співпрацює з приватними компаніями, урядами, академічними колами та громадянським суспільством для обробки нетрадиційних джерел даних – таких як мобільна телеметрія, онлайн-поведінка, супутникові знімки – з метою виявлення раних індикаторів голоду, насильства, політичної дестабілізації або епідеміологічних загроз (UN Global Pulse, 2022). У межах цієї аналітичної парадигми змінюється сам характер аналітичної діяльності ООН: від реактивного реагування до превентивного моделювання сценаріїв, що знижують ризики ескалації глобальних загроз.

НАТО, як оборонний альянс з високим рівнем технократичної інтеграції, зосереджується на застосуванні Big Data в контексті стратегічної обізнаності ситуації (situational awareness), аналізу загроз у кіберпросторі та оцінювання гібридних впливів. Центри передового досвіду НАТО – зокрема Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence (CCDCOE) та StratCom COE – здійснюють аналіз великих обсягів цифрової інформації для оцінки інформаційних операцій, соціальної динаміки та виявлення маркерів потенційної дестабілізації. Застосування Big Data стало ключовим у побудові концепції Multi-Domain Operations (MDO), в якій дані відіграють роль центрального ресурсу оперативної переваги. Дані з комерційних супутників, аналітика соціальних мереж, обробка телеметрії та використання краудсорсингових платформ стали основою для розгортання алгоритмічної оборони, де дипломатія поєднується з розвідувальною аналітикою у межах системи колективної безпеки (НАТО, 2023).

Усі три організації – ЄС, ООН та НАТО – демонструють різні типи інституційного засвоєння Big Data: від нормативно-комунікаційного (ЄС), гуманітарно-превентивного (ООН) до безпеково-стратегічного (НАТО). Проте їх об'єднує спільна тенденція: прагнення до формування evidence-based policy у

міжнародних відносинах. Big Data, у цьому контексті, стає не просто джерелом інформації, а ресурсом легітимації дій, інструментом раннього попередження та засобом підвищення гнучкості у реагуванні на комплексні глобальні виклики. Таким чином, нова дипломатія на рівні міжнародних організацій визначається не лише мандатами чи політичними угодами, а здатністю обробляти, інтерпретувати та стратегічно використовувати великі дані як ключовий фактор глобального управління.

У XXI столітті міжнародні відносини зазнають не лише структурних, а й когнітивних трансформацій. Поряд із гібридизацією загроз, зростанням епістемологічної невизначеності й швидкісною циркуляцією інформації, аналітична діяльність у галузі зовнішньої політики стикається з кризою експертності та водночас з технологічним проривом, зумовленим розвитком штучного інтелекту (ШІ), машинного навчання (ML) та обробки природної мови (NLP). Ці технології формують нову аналітичну парадигму, у якій алгоритм не просто доповнює аналітика, а часто перевершує його за швидкістю, обсягом обробки інформації та здатністю виявляти латентні патерни у глобальній поведінці акторів (Chesney & Citron, 2019).

Поява алгоритмічної аналітики знаменує собою перехід від суб'єктивізованої експертної оцінки до формалізованого, структурно реплікованого аналізу, що базується на математичних моделях, векторних репрезентаціях знання та багатовимірних обчисленнях. Такий підхід дозволяє не лише здійснювати реальний моніторинг міжнародних процесів, а й будувати прогностичні моделі з високим ступенем точності. Наприклад, алгоритми класифікації і кластеризації, застосовані до масивів дипломатичних заяв, дозволяють виявити зміни у риториці акторів задовго до фактичного зсуву у зовнішньополітичному курсі (Young et al., 2022). Крім того, NLP-інструменти, такі як Named Entity Recognition (NER), Sentiment Analysis та Topic Modeling, відкривають можливість автоматичного аналізу мільйонів текстових джерел, що раніше вимагали участі аналітичного апарату з десятків експертів.

Машинне навчання трансформує підходи до аналізу ризиків, моделювання конфліктів і виявлення аномалій у поведінці держав. Наприклад, системи раннього попередження, побудовані на глибоких нейронних мережах, можуть аналізувати мультиджерельні дані (медіа, супутникові знімки, API з урядових сайтів, соціальні медіа) для прогнозування соціально-політичних потрясінь. У дослідженнях Brookings Institution наголошується, що такі моделі вже використовуються для передбачення конфліктів у регіонах з обмеженим доступом до традиційної розвідки, де єдиним джерелом даних залишаються цифрові сигнали (West, 2018). Цей тип аналітики кардинально змінює уявлення про можливості держав у сфері дипломатичного планування, дозволяючи не лише ідентифікувати загрози, а й тестувати альтернативні сценарії політичних рішень у віртуальному середовищі.

Особливої уваги заслуговує технологія NLP, яка дозволяє інтерпретувати геополітичні тексти – дипломатичні звернення, урядові документи, резолюції міжнародних організацій – у їхній семантичній, тональній та структурній глибині. На відміну від традиційного аналізу змісту, NLP здатна виявити

дискурсивні зміни у глобальній політичній риторичі, як-от посилення авторитарних наративів, маркування "ворога", нормативні девіації або дезінформаційні вкраплення. Це має надзвичайно велике значення для сучасної дипломатії, що функціонує в умовах постправди, інформаційних війн та політичної симуляції.

Перехід від експертної до алгоритмічної аналітики породжує також глибоку етико-онтологічну проблему: хто несе відповідальність за аналітичні рішення? Чи може алгоритм мати суб'єктивність у сфері зовнішньої політики? І чи не призведе алгоритмізація до втрати людського контексту та глибини у трактуванні політичної поведінки? У межах міжнародної теорії зростає інтерес до концепції "алгоритмічного суверенітету" – права держави або організації контролювати, володіти та інтерпретувати аналітичні процеси, здійснені її алгоритмами (Giest & Samuels, 2021). Це питання набуває особливої актуальності в умовах війни росії проти України, де алгоритмічна аналітика використовується не лише для оцінки бойових дій, але й для боротьби з інформаційними атаками, цифровим терором і геополітичним маніпулюванням.

Таким чином, поява нової аналітичної парадигми означає не просто зміну інструментарію, а фундаментальний зсув у способі осмислення міжнародної реальності. III, ML та NLP не замінюють експерта, але створюють альтернативну модель когнітивного сприйняття світу, де дані, алгоритми та структура перетворюються на джерела міжнародного знання. Дипломатія майбутнього – це не лише поле для політичних рішень, а інфраструктура для аналітичних обчислень, що забезпечують їхню доказову, превентивну та адаптивну силу.

У контексті стрімкої цифровізації глобального комунікативного простору та зростання ролі інформаційних потоків у формуванні зовнішньополітичного порядку денного, методи обробки природної мови (Natural Language Processing, NLP) дедалі частіше розглядаються як критично важливий інструмент аналізу міжнародного дискурсу. NLP трансформує традиційні аналітичні практики у сфері міжнародних відносин, дозволяючи перейти від інтуїтивно-інтерпретативного до формалізовано-обчислювального підходу у вивченні текстових комунікацій міждержавних, міжурядових та транснаціональних акторів (Klingenberg & Gertz, 2021).

Міжнародний дискурс – як репрезентативна форма артикуляції інтересів, ідентичностей і стратегій держав – є фундаментальним джерелом уявлень про зовнішньополітичну поведінку. Традиційна дискурс-аналізна парадигма, що спирається на концепти фукіанської влади/знання, значною мірою базувалася на якісній інтерпретації текстів і риторичних стратегій. Однак у нових умовах багатомовності, надмірності інформації та високої динаміки комунікаційних процесів, NLP забезпечує необхідний рівень масштабованості, точності й об'єктивності аналізу. Застосування таких інструментів, як тематичне моделювання (topic modeling), аналіз настрою (sentiment analysis), класифікація політичного наративу або виявлення ключових акторів через Named Entity Recognition (NER), дозволяє здійснювати глибоке семантичне картографування міжнародного поля (Grimmer & Stewart, 2013).

Однією з найпрогресивніших форм застосування NLP у цій сфері є побудова так званих «дискурсивних ландшафтів» міжнародних подій. Наприклад, шляхом обробки текстів промов Генеральної асамблеї ООН за останні два десятиліття, за допомогою Latent Dirichlet Allocation (LDA) було виявлено трансформації глобальних пріоритетів: від безпекових загроз вищбіполярного періоду – до кліматичної дипломатії, цифрової нерівності та глобальної охорони здоров'я (Baturu et al., 2021). Застосування NLP до текстів політичних заяв у контексті війни росії проти України дозволило ідентифікувати не лише тональність підтримки України з боку західних держав, а й виявити приховані амбівалентності у позиціях окремих нейтральних акторів – зокрема, через контекстуальне зміщення вживаних концептів («війна» → «конфлікт», «агресія» → «криза»).

NLP дозволяє також відстежувати динаміку нормотворення в міжнародних організаціях. Так, за допомогою послідовного аналізу рішень Ради Безпеки ООН, алгоритми виявили латентне зменшення згадок про «глобальний південь» у проектах рішень, що свідчить про зростаючу фрагментацію глобального дискурсу. Водночас, інструменти машинного перекладу і крослінгвістичного моделювання дозволяють здійснювати компаративний аналіз дискурсів, що транслюються різними геополітичними полюсами – наприклад, виявляючи концептуальні розбіжності між дискурсом НАТО і дискурсом КНР у питаннях «стабільності» та «порядку» (Tiezzi, 2022).

У межах дипломатичної практики NLP набуває особливої цінності як інструмент стратегічної комунікації, що дозволяє здійснювати попередній тест контрнарративів, прогнозувати резонанс у публічній сфері та ідентифікувати дискурсивні вікна можливостей для міжнародних ініціатив. Зокрема, Міністерство закордонних справ України у 2022–2023 рр. пілотувало застосування алгоритмів класифікації тональності у процесі формування публічної позиції щодо політичних подій у міжнародних медіа (МЗС України, 2023). У такий спосіб NLP стає не лише інструментом аналітики, а й складовою цифрової дипломатії як нового формату зовнішньополітичного мислення.

Отже, NLP репрезентує перехід міжнародних відносин до обчислювальної епістемології – де текст перестає бути лише джерелом знання, а стає об'єктом обчислення, класифікації й автоматизованого прогнозування. Така парадигма не лише розширює аналітичні можливості дослідників і дипломатів, а й формує передумови до пост-гуманного інтерфейсу у прийнятті зовнішньополітичних рішень – коли семантичні алгоритми стають співавторами глобального дискурсу.

Стратегічне прогнозування як функція міжнародної аналітики зазнає сутнісної трансформації в епоху алгоритмічного управління та когнітивної автоматизації. Від традиційної експертної інтерпретації тенденцій міжнародного розвитку світове співтовариство дедалі частіше звертається до високопродуктивних моделей штучного інтелекту – зокрема до генеративних і трансформерних архітектур на кшталт GPT (Generative Pre-trained Transformer), BERT (Bidirectional Encoder Representations from Transformers) та широкої категорії LLM (Large Language Models). Ці системи становлять епіцентр сучасної еволюції аналітичного мислення у зовнішньополітичному процесі, дозволяючи

здійснювати прогнозування, засноване на моделюванні змістових залежностей у текстах, виявленні латентних закономірностей міжнародної поведінки та побудові сценаріїв політичної динаміки з високою ймовірнісною валідністю (Jurkowitz et al., 2023).

На відміну від класичних моделей машинного навчання, сучасні LLM базуються на архітектурі трансформерів, що дозволяє їм враховувати контекст у надзвичайно широкому діапазоні – від локальних структур до глобальних когнітивних схем. Такі моделі тренуються на терабайтах міжнародного текстуального масиву, включаючи документи ООН, аналітику МЗС, наукові публікації, заяви офіційних осіб, а також мільйони джерел з відкритих мас-медіа. Це формує модельне представлення міжнародного дискурсу, в межах якого система здатна здійснювати контекстуальне моделювання рішень, передбачення змін у риториці держав, аналіз дипломатичних конфліктів та оцінювання ймовірності ескалацій на основі зміщень у мовних патернах (Vommasani et al., 2021).

GPT-моделі, зокрема, мають потенціал до генерування імітацій міжнародного діалогу, синтезу сценаріїв зовнішньополітичної поведінки та адаптації аналітичного контенту до різних нормативних і культурних контекстів. У стратегічному плануванні це дозволяє створювати симуляційні структури, що тестують вплив певних дій на реакцію міжнародного середовища. Наприклад, у межах досліджень Центру безпекових технологій Джорджтаунського університету GPT-4 використовувалася для генерації сценаріїв розвитку міжнародних конфліктів із залученням штучного відтворення поведінки геополітичних суб'єктів (CSET, 2023).

BERT, у свою чергу, застосовується переважно для класифікації документів, виділення геополітичних категорій та ідентифікації нормативних відхилень у дипломатичному дискурсі. Його двобічна увага дозволяє зчитувати не лише пряме значення, а й глибші логіко-семантичні взаємозв'язки, що є вкрай важливими у прогнозуванні нарративних конфліктів або мовної ескалації. Наприклад, у дослідженнях цифрової дипломатії ЄС BERT-моделі використовувались для виявлення девіантних патернів у риториці третіх країн щодо санкційної політики чи прав людини, що дозволяло МЗС держав-членів коригувати комунікаційні стратегії превентивно, а не реактивно (McDonough & Thornton, 2022).

Усі моделі LLM функціонують як фреймворки індуктивного моделювання, де глибина семантичної репрезентації дозволяє здійснювати когнітивно зважені прогнози на основі неповних або непрямо релевантних даних. Це означає нову якість аналітики: аналітик перестає бути виключним виробником знання і перетворюється на модератора, що формулює запити, інтерпретує й перевіряє результати, отримані від ШІ. Цей зсув сприяє формуванню нової дипломатичної компетентності – здатності працювати з алгоритмами як з аналітичними партнерами, що передбачає також усвідомлення ризиків: зміщення, фальсифікації, недостатньої прозорості джерел тренування (Giest & Samuels, 2021).

Підсумовуючи, можна стверджувати, що LLM-моделі стали інтелектуальною інфраструктурою нового покоління стратегічного прогнозування в міжнародних відносинах. Їхній вплив виходить за межі суто технологічного – він змінює саму природу аналітичної суб'єктності, відкриваючи шлях до когнітивної дипломатії, де політичне мислення формується в синергії людини й алгоритму.

У сучасному міжнародному середовищі, де інформаційна асиметрія дедалі частіше перетворюється на інструмент геополітичного тиску, алгоритмічні методи аналізу даних відіграють критично важливу роль у виявленні дезінформаційних кампаній, стратегічних нарративів і когнітивних впливів. Зі зростанням кількості інформаційних потоків та ускладненням їхньої структури традиційні методи верифікації виявляються неефективними в умовах багаторівневої, мультимедійної та багатомовної цифрової екосистеми. Відтак, алгоритми машинного навчання, трансформерні архітектури та спеціалізовані мовні моделі дедалі частіше використовуються як ядро нової парадигми інформаційної безпеки у зовнішній політиці (Rogers, 2020).

Алгоритми виявлення дезінформації діють за принципами автоматизованого семантичного аналізу, статистичного відстеження аномалій та обчислення динаміки поширення контенту в цифрових середовищах. Моделі типу BERT, RoBERTa та GPT використовуються для контекстуальної класифікації тексту, ідентифікації зміщень у риториці, аналізу "мови ворожнечі" та виявлення когнітивно маніпулятивних стратегій. Застосування цих моделей у міжнародних інституціях, таких як Європейська служба зовнішніх дій (EEAS), дозволило сформувати аналітичні системи для виявлення кремлівських нарративів у рамках платформи EUvsDisinfo. Згідно з її звітами, лише за 2022 рік було зафіксовано понад 8 000 випадків системної дезінформації, які алгоритмічно класифікувалися за тематиками (війна в Україні, енергетична криза, COVID-19 тощо), джерелами та метанаративами (EUvsDisinfo, 2023).

Алгоритмічні моделі також здатні виявляти не лише фактичні помилки, а й метасмислові зміщення – тобто трансформацію сенсу через маніпулятивний добір лексики, контекстних асоціацій чи зсуву рамки інтерпретації. Це критично важливо у виявленні "м'яких нарративів", які діють не через відверту брехню, а через переконливе викривлення реальності. Наприклад, в аналізі дискурсу навколо української євроінтеграції у 2022–2023 роках були ідентифіковані патерни маніпулятивного протиставлення «традиційної Європи» та «західного декадансу» – як частини дезінформаційної кампанії, що не містить явної неправди, але формує викривлене уявлення про геополітичний вибір України (Tucker et al., 2022).

Алгоритми, які аналізують структуру розповсюдження інформації в соціальних мережах, дозволяють також картографувати мережі впливу – виявляючи так звані "суперрозповсюджувачів" (super spreaders), автоматизовані акаунти, координаційні кластери та ботнети. Це критично важливо для оцінки ступеня організованості дезінформаційних кампаній та виявлення міждержавних втручань. Такі підходи успішно застосовувалися ЄС, НАТО, а також неурядовими структурами – як-от Bellingcat або Digital Forensic

Research Lab при Atlantic Council – для верифікації контенту та фіксації деструктивної діяльності російських і проросійських цифрових кластерів (Gorwa & Garton Ash, 2020).

Окремо слід зазначити здатність великих мовних моделей до «нарративної реконструкції» – тобто відновлення логіки побудови ідеологічного повідомлення шляхом генеративного аналізу подібних текстів. У стратегічному плануванні та цифровій дипломатії ця функція дозволяє моделювати майбутні дезінформаційні кампанії, прогнозувати їхню тематику й адаптувати комунікаційну відповідь у реальному часі. Це перетворює алгоритм не лише на інструмент діагностики, а й на проактивний механізм захисту інформаційного суверенітету.

У підсумку, роль алгоритмів у виявленні дезінформації та стратегічних нарративів виходить далеко за межі технічної функції. Йдеться про формування нового рівня аналітичної обізнаності в міжнародних відносинах, де цифрові моделі відіграють роль елементів цифрового суверенітету, засобів превентивної дипломатії та структур раннього попередження. Саме алгоритмічна інфраструктура стає ключовим бар'єром для транснаціональної дезінформації, репрезентуючи новий рівень когнітивної безпеки у глобальній політиці.

Попри істотні епістемологічні зрушення, що їх принесло використання алгоритмічних моделей у дипломатичному аналізі, автоматизована аналітика залишається інструментом з низкою сутнісних обмежень, які не лише впливають на якість результатів, а й продукують нові ризики для міжнародної політики як системи прийняття рішень на основі даних. У межах цифрової дипломатії – яка опирається на методи обробки великих даних, Natural Language Processing та машинного навчання – проблеми упередженості (bias), хибної кореляції (false positives), недостатньої інтерпретативності (lack of explainability) та культурно-семантичного редукціонізму набувають системного характеру (Smuha et al., 2021).

Одним з центральних викликів є епістемологічне упередження, закладене у тренувальні корпуси моделей. Оскільки алгоритми навчаються на великих текстових масивах, що походять із певних регіональних, ідеологічних та мовних контекстів, виникає загроза проєкції цих упереджень на результати аналізу. Наприклад, моделі, натреновані переважно на англomовному контенті, схильні репродукувати західноцентричні парадигми міжнародних відносин, що викривлює сприйняття дискурсів Глобального Півдня (Birhane et al., 2021). Відповідно, автоматизований аналіз міжнародних подій через такі моделі може призводити до хибної класифікації або недооцінки альтернативних раціональностей, що підриває принципи плюралізму у глобальній політичній комунікації.

Крім того, дипломатична аналітика особливо вразлива до так званих помилкових позитивів (false positives) – ситуацій, коли алгоритм помилково ідентифікує нейтральні або законні висловлювання як дезінформацію, загрозу чи ворожий сигнал. Такий ризик виникає внаслідок застосування моделей із низькою контекстуальною роздільністю або надмірно жорстких евристик. Наприклад, у дослідженні міжнародних санкційних нарративів було виявлено, що моделі GPT-типу з високою чутливістю до лексем «pressure», «blockade» або

«imperialism» помилково класифікували офіційні позиції деяких латиноамериканських держав як проросійські, тоді як вони насправді відображали історично зумовлену антисистемну риторику (Crawford & Paglen, 2021).

Ще однією фундаментальною проблемою є відсутність прозорості механізмів прийняття рішень алгоритмами – так звана «чорна скринька» (black-box problem). У міжнародних відносинах, де легітимність часто базується на прозорості та підзвітності, незрозумілість логіки прогнозу або оцінки, зробленої моделлю, унеможлиблює її нормативну верифікацію, а отже – і довіру до неї з боку дипломатів, політиків і громадськості. Це створює парадокс: чим складнішим і потужнішим стає алгоритм, тим менш контрольованим він є у стратегічному застосуванні (Burrell, 2016).

Також важливим обмеженням є редукціонізм, що властивий формальним моделям, які прагнуть квантитативно подати якісні феномени – такі як дискурсивні зміни, емоційні інтонації або нормативні імплікації. У міжнародних комунікаціях, де напівтони, дипломатичні натяки або культурні альянси мають вирішальне значення, алгоритмічна обробка часто не здатна вловити повну палітру змістів. Це особливо помітно у багатомовних середовищах, де моделі NLP демонструють значно нижчу точність аналізу неангломовних текстів, зокрема україномовного контенту (Bielskis et al., 2023).

Таким чином, автоматизована дипломатична аналітика, незважаючи на її високий евристичний потенціал, не може розглядатися як самодостатній інструмент формування зовнішньополітичних рішень. Її використання має супроводжуватися критичною інтерпретацією, мультидисциплінарною перевіркою та етичним аудитом. Алгоритм не здатен замінити експертну інтуїцію, соціальний контекст і культурну чутливість – особливо у таких сферах, де помилка може мати стратегічні або гуманітарні наслідки. Майбутнє дипломатії полягає не в делегуванні аналітичного мислення штучному інтелекту, а у формуванні партнерства між людиною й алгоритмом, де обидві сторони визнають свої межі та сильні сторони.

Розвідка з відкритих джерел (Open Source Intelligence – OSINT) у XXI столітті перетворилася на ключовий інструмент інформаційної діяльності в міжнародних відносинах, зокрема в сфері дипломатичної аналітики, цифрової безпеки та гуманітарного моніторингу. Однак паралельно з її еволюцією загострилася фундаментальна дилема: як забезпечити легітимність і етичність аналітичної практики в умовах безпрецедентного доступу до персоналізованих даних, що дедалі частіше виступають предметом обробки в рамках OSINT-операцій (Troitiño & Kerikmäe, 2023).

Сутність дилеми полягає у напруженні між принципом прозорості – як фундаментальної засади відкритого суспільства та демократичного контролю – і правом на приватність, закріпленим у низці міжнародно-правових актів, зокрема в Загальній декларації прав людини (ст. 12), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 8), а також у Загальному регламенті про захист даних ЄС (GDPR). У межах OSINT-аналізу приватність часто опиняється під загрозою, оскільки аналітичні структури використовують дані з соціальних

мереж, форумів, відеоплатформ, публічних реєстрів і супутникових зображень без прямої згоди осіб, що становить ризик як для індивідуальних прав, так і для довіри до інституцій, що здійснюють збір та обробку таких даних (Gorwa et al., 2020).

Особливо гостро проблема постає в контексті конфліктних ситуацій, зокрема російсько-української війни, де OSINT використовується для документування воєнних злочинів, ідентифікації агресорів та моніторингу пересування військової техніки. У таких випадках аналітики змушені балансувати між суспільним інтересом – забезпечити прозорість і публічне звітування про порушення – і збереження права на приватність, особливо коли йдеться про жертв або цивільне населення. Багато в чому правова й етична відповідальність перекладається на неурядові аналітичні структури, які не завжди мають чітко регламентовані протоколи збору, обробки та зберігання чутливих даних (Kozyryev et al., 2023).

Крім того, алгоритмізація OSINT-процесів, зокрема через використання автоматизованого веб-скрейпінгу, краудсорсингових платформ або інструментів facial recognition, створює додаткові загрози: порушення анонімності, повторна ідентифікація осіб, ретроспективне виявлення їхньої присутності в публічних просторах або зв'язків, які могли бути непомітними у звичайному середовищі. У цьому контексті особливу загрозу становлять системи предикативного аналізу, що дозволяють не лише виявляти минулі факти, а й робити припущення про майбутню поведінку індивідів або груп, що без відповідної правової рамки може перетворитися на форму цифрового профілювання з елементами дискримінації (Bradshaw et al., 2021).

З етичної точки зору, така ситуація потребує перегляду самих принципів OSINT як концепту. Необхідним стає формування нових нормативів цифрової дипломатичної етики, яка поєднувала б аналітичну ефективність із принципом "do no harm". Також важливо розробити стандартизовані протоколи деконтекстуалізації або анонімізації даних при їх використанні в публічному звітуванні, а також механізми аудиту та відповідальності для організацій, які оперують відкритою розвідкою у сфері міжнародної політики. Принципи прозорості повинні діяти рефлексивно – не лише як об'єкт OSINT, а й як засіб легітимації самого процесу аналітичної діяльності (Feldstein, 2019).

Таким чином, дилема OSINT і приватності – це не лише технологічне або юридичне питання, а комплексна етично-політична проблема, що зачіпає фундаментальні параметри сучасного міжнародного порядку, такі як довіра, легітимність, цифровий суверенітет і права людини. Подолання цієї дилеми можливе лише в контексті інтеграції багаторівневого регулювання, що поєднує міжнародне право, політичну волю держав, відповідальність інституцій та інновації у сфері цифрової етики.

У добу інформаційної турбулентності та гібридних конфліктів питання легітимності джерел і достовірності інформації набуває не лише епістемологічного, а й фундаментального геополітичного значення. Цифрова дипломатія, як нова форма публічної зовнішньополітичної комунікації, дедалі частіше базується на даних, отриманих із відкритих цифрових середовищ –

соціальних мереж, краудсорсингових платформ, блогів, неурядових баз даних. Водночас, саме в цих середовищах ступінь дезінформації, маніпуляцій, візуального монтажу та анонімного поширення наративів є найвищим (Marwick & Lewis, 2017). У таких умовах критично постає проблема верифікації джерел та встановлення їхньої легітимності як чинника, що визначає якість і легітимність зовнішньополітичного аналізу.

Верифікація джерел в OSINT-практиках передбачає комплексне оцінювання достовірності інформації за низкою параметрів – джерелом походження, часовим маркером, метаданими, геолокацією, лінгвістичною відповідністю, реплікацією в інших незалежних джерелах тощо (Wardle & Derakhshan, 2018). Однак у реальних умовах політичних конфліктів і криз верифікація ускладнюється через брак доступу до первинних джерел, інформаційні атаки, фейкові акаунти, використання штучного інтелекту для генерації deepfake-контенту, що створює ефект "правдоподібної неправди". З огляду на це, цифрова дипломатія має справу не лише з інформацією, а з "конкуренцією джерел", де кожна сторона просуває власний епістемологічний режим – набір "достовірних" джерел, "авторитетних" голосів і "перевіраних" фактів.

Класичні критерії легітимності джерел – інституційна авторитетність, публічність, професійна журналістика – дедалі частіше дискредитуються внаслідок політизації ЗМІ, зростання ролі неконтрольованих інфлюенсерів і паралельної інфосфери, де репутація вибудовується не на етичних, а на алгоритмічних принципах. Наприклад, дослідження Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки (2023) вказує, що український сегмент Facebook демонструє високу довіру до джерел із сумнівною репутацією, якщо ті мають велику кількість підписників або публікують емоційно насичений контент. Таким чином, алгоритмічне підсилення недостовірних джерел ускладнює дипломатичну реакцію, оскільки міжнародні інституції стикаються з необхідністю відповідати на події, джерело яких є сумнівним, але вплив – реальним.

Крім того, верифікація часто ускладнена юридично-правовими та нормативними бар'єрами. Наприклад, законодавство про захист персональних даних (як-от GDPR) унеможливує повний доступ до певних категорій інформації, навіть якщо вони необхідні для оцінки джерела. Це створює ситуацію "асиметрії доступу", в якій урядові або аналітичні структури не можуть перевірити дані через обмеження, тоді як зловмисні актори не обмежені аналогічними стандартами. У міжнародному вимірі це ставить під сумнів легітимність джерел, які не можуть бути підтверджені відкритими або прозорими методами (Bradshaw et al., 2021).

У відповідь на ці виклики міжнародні організації та аналітичні структури розробляють нові підходи до верифікації, включаючи мультифакторну перевірку, аналіз візуальних метаданих, крос-медійну порівняльну аналітику та інструменти машинного навчання для виявлення патернів фальсифікації. Зокрема, такі проекти як Bellingcat, The Centre for Information Resilience або OSINT-UA демонструють ефективність цивільної верифікації, яка ґрунтується

на відкритих протоколах, методологічній прозорості та колективній відповідальності. Однак навіть такі ініціативи не позбавлені проблем – зокрема, інституційного визнання: часто результати їхньої роботи відкидаються на офіційному рівні через відсутність «офіційного статусу» або відхилення від дипломатичних стандартів верифікації.

Отже, проблема легітимності джерел у дипломатичному аналізі – це не лише технічне або фактологічне питання, а онтологічна проблема сучасного міжнародного порядку, в якому інформація більше не існує поза політикою. У таких умовах критично важливим є формування транснаціонального етичного консенсусу щодо стандартів верифікації, легітимації джерел та публічного звітування в межах цифрової дипломатії. Лише так можна забезпечити не лише достовірність аналітичного продукту, але й зберегти довіру до самої дипломатії як інструменту міжнародного діалогу.

У світлі трансформацій міжнародного порядку, зумовлених цифровізацією та платформізацією глобальної інформаційної екосистеми, концепт суверенітету зазнає глибокого переосмислення. Замість класичного територіального суверенітету, що базувався на монополії держави на правові, військові та інформаційні інститути в межах її географічних кордонів, на передній план виходить феномен цифрового суверенітету – здатність держави автономно формувати політику щодо даних, інфраструктури, кіберпростору й алгоритмів, які дедалі більше визначають як внутрішню, так і зовнішню безпеку (Floridi, 2020).

Цифровий суверенітет слід розглядати не лише як техніко-правовий інструмент, а як стратегічний вимір у міжнародних відносинах. У глобальному середовищі, де домінують наднаціональні цифрові платформи – Google, Meta, Amazon, TikTok – держави втрачають монополію на інформаційний контроль, обіг даних і навіть на дипломатичну комунікацію. У деяких випадках алгоритмічні архітектури приватних платформ визначають інформаційні потоки між державами більшою мірою, ніж міжурядові канали чи традиційні ЗМІ. Цей дисбаланс викликає глибоку стратегічну напругу, особливо в демократичних режимах, де цифровий простір відіграє критичну роль у забезпеченні прозорості, публічності та підзвітності влади (De Gregorio, 2021).

Сучасна парадигма цифрового суверенітету передбачає боротьбу за чотири ключові виміри: контроль над даними (data sovereignty), інфраструктурну незалежність (infrastructure autonomy), інформаційну безпеку (information security) та регуляторну компетентність (regulatory capacity). Водночас наявні міжнародно-правові механізми є недостатніми для забезпечення збалансованої юрисдикції над даними, які циркулюють між державами через транснаціональні хмарні системи та цифрові платформи, що не підпорядковуються суверенній владі жодної окремої країни. Приміром, персональні дані громадян ЄС, що обробляються на серверах в США, підлягають одночасно юрисдикції кількох правових режимів – з усіма супутніми конфліктами, прогалинами та зонами відповідальності (Gstrein, 2022).

У відповідь на цю ситуацію низка держав, включаючи Францію, Німеччину, Індію та Китай, розгорнули стратегії цифрового суверенітету, які

варіюються від "data localization" до формування національних цифрових інфраструктур, незалежних від західних гіперплатформ. Європейський Союз також активізував свої зусилля в межах ініціативи «Європейський цифровий суверенітет», яка передбачає створення етичних і правових стандартів штучного інтелекту, розвитку проекту Gaia-X як незалежної європейської хмарної інфраструктури, а також посилення контролю над транснаціональними платформами через механізми GDPR, Digital Services Act та Digital Markets Act (European Commission, 2022). У цьому контексті цифровий суверенітет стає наріжним елементом геополітики XXI століття, перетворюючи доступ до даних і алгоритмів на стратегічний ресурс на кшталт енергоносіїв або територій у традиційних конфліктах.

Україна, яка стала полем битви не лише у фізичному, але й у цифровому просторі, також стикається з викликами цифрового суверенітету. В умовах широкомасштабної кіберагресії з боку росії, масових інформаційних атак, використання відкритих даних у військових цілях і залежності від західних платформ, питання цифрової автономії набуває екзистенційного характеру. У відповідь українська держава почала розвивати Національну стратегію у сфері кібербезпеки, активізувала співпрацю з НАТО в галузі кіберзахисту, а також розбудовує елементи цифрової інфраструктури на базі національних хостингів та дата-центрів (Міністерство цифрової трансформації України, 2023).

Таким чином, цифровий суверенітет у добу глобальних платформ постає як міждисциплінарна проблема, що охоплює міжнародне право, геополітику, інфраструктуру, технології та цифрову етику. Його реалізація вимагає від держав стратегічного бачення, нормативної інноваційності та здатності діяти у багаторівневому полі – між державами, корпораціями та громадянами. У майбутньому саме рівень цифрового суверенітету визначатиме не лише інституційну спроможність держав, але й їхню суб'єктність у глобальному цифровому порядку.

У цифрову епоху інформаційна асиметрія між демократичними та авторитарними режимами набула характеру системної структурної нерівності, яка суттєво впливає на баланс сили у міжнародному середовищі. З одного боку, демократичні суспільства діють у межах відкритого комунікативного простору, де свобода слова, плюралізм думок і незалежність медіа є нормативними імперативами. З іншого – авторитарні режими експлуатують цифрові технології для централізованого контролю, цензури, репресій і зовнішньої інформаційної агресії, водночас залишаючись захищеними від внутрішнього впливу іноземного інформаційного впливу. Така структурна асиметрія створює унікальний геополітичний феномен: відкриті інформаційні системи стають вразливими до закритих, але агресивно експортуючих авторитарних нарративів (Polyakova & Meserole, 2019).

Авторитарні держави, такі як Китай або Росія, створили інфраструктуру так званого цифрового суверенітету, який включає технологічну автономію, контроль над інтернет-простором, законодавчі інструменти цензури та екосистеми державних платформ (Feldstein, 2021). Цей цифровий авторитаризм не лише придушує внутрішній дисидентський дискурс, але й експортно-

орієнтований – авторитарні держави дедалі частіше використовують інформаційні операції (information operations), включно з бот-мережами, фабриками тролів, deepfake-контентом, для підриву довіри до демократичних інституцій у зовнішніх юрисдикціях. Таким чином, у цифровій сфері відбувається зсув від симетричного обміну інформацією до асиметричної конфліктної взаємодії, де демократичні режими змушені оборонятися у рамках власної нормативної бази (Pomerantsev, 2019).

Наявність демократії оперують у парадигмі нормативної стриманості: відкритість публічного простору, вимоги до прозорості, плюралістичність джерел і заборона цензури суттєво обмежують інструментарій для протидії інформаційним загрозам. Ця ситуація створює асиметрію стратегічної вразливості, адже авторитарні режими не підвітні громадськості й можуть застосовувати нелегітимні або напівлегітимні засоби інформаційної боротьби, не наражаючись на інституційні санкції. Водночас демократичні режими змушені діяти у правовому полі, зберігаючи баланс між національною безпекою та правами людини (NOC, 2023).

Окремим елементом інформаційної асиметрії є технологічна залежність, що виникає унаслідок глобальної концентрації цифрових ресурсів. Демократичні країни, зокрема держави ЄС, часто виступають як споживачі технологій, тоді як авторитарні гравці інвестують у національні платформи контролю даних, власні операційні системи та незалежні алгоритмічні моделі. У результаті демократичні актори опиняються у стані інституційної безпорадності перед нетрадиційними загрозами, такими як когнітивна інфільтрація, політична поляризація та дискредитація демократичних норм за допомогою фейкових новин або маніпуляцій соціальними мережами (Bradshaw & Howard, 2019).

Проблема інформаційної асиметрії також має онтологічний вимір: демократичні режими спираються на відкриту комунікативну раціональність, де публічний дискурс є джерелом легітимності, тоді як авторитарні структури формують дискурсивні монополії на "правду". Це не лише підриває міжнародний діалог, але й створює конфлікт між гносеологічними системами – між відкритістю як умовою пізнання та контрольованістю як інструментом маніпуляції. Як наслідок, стратегічна перевага у цифровому вимірі зміщується на бік тих, хто здатен швидше адаптуватися до гібридного характеру інформаційного середовища, використовуючи комбінацію технологічних, психологічних і правових механізмів впливу.

У випадку України проблема інформаційної асиметрії постає у вкрай загостреній формі, оскільки держава фактично стала полігоном для апробації російських інформаційних операцій у пострадянському просторі. Від 2014 року й дотепер росія реалізує систематичну інформаційно-психологічну війну, у якій поєднуються технології дезінформації, соціальної інженерії та мережевої інфільтрації. Водночас український досвід також демонструє потенціал демократичної стійкості – через розвиток OSINT-спільнот, цифрових волонтерських структур та громадянських ініціатив, що працюють над верифікацією, протидією пропаганді та зміцненням інформаційної безпеки. Проте у довгостроковій перспективі подолання інформаційної асиметрії

можливе лише за умов синергії технологічної модернізації, цифрової грамотності населення та реформування стратегічної комунікації як складової державної політики (Gordon et al., 2023).

Таким чином, цифрова інформаційна асиметрія між демократичними і авторитарними режимами виступає не лише як аналітична категорія, а як вимір сучасної геополітики влади, що визначає динаміку міжнародних конфліктів, стабільність політичних систем та перспективи глобального демократичного порядку.

У контексті трансформації глобального порядку, де алгоритмічні системи дедалі більше впливають на процеси ухвалення політичних рішень, зростає потреба у формуванні етичних і нормативних механізмів регулювання цифрової аналітики, зокрема в галузі штучного інтелекту (ШІ). Домінування алгоритмів у сфері міжнародних відносин – від OSINT-аналітики до стратегічного прогнозування із використанням LLM (Large Language Models) – загострює не лише проблему технологічної асиметрії, але й піднімає складні питання онтологічної відповідальності, нормативної легітимності та етичної нейтральності технологій (Binns, 2020). Виникає необхідність у глобальному етичному консенсусі, який би визначав межі допустимого у сфері автоматизованого аналізу, захисту прав людини, приватності, прозорості алгоритмічних систем та відповідальності за дії автономних технологічних агентів.

У відповідь на ці виклики міжнародна спільнота започаткувала низку глобальних ініціатив, що мають на меті створення етичної архітектури для управління ШІ. Однією з ключових є Рекомендація ЮНЕСКО з етики штучного інтелекту (2021), яка стала першим універсальним нормативним документом, прийнятим міжурядовою організацією, що має на меті формулювання глобальних стандартів у сфері етичного використання ШІ. Документ заснований на таких базових принципах, як повага до прав людини, інклюзивність, справедливість, недискримінація, прозорість і підзвітність. Згідно з Рекомендацією, держави мають забезпечити «алгоритмічну прозорість» та вбудовану «етичність за дизайном» в усі етапи розробки та застосування ШІ (UNESCO, 2021). Така нормативна рамка важлива саме в контексті міжнародних відносин, адже вона формує глобальну регуляторну парадигму, що претендує на роль «етичного мінімуму» у взаємодії як міждержавних, так і транснаціональних акторів у цифровому середовищі.

У межах Європейського Союзу питання етичної регуляції ШІ також набуло стратегічного значення. Прийняття Artificial Intelligence Act (AI Act) ЄС стало однією з перших спроб юридичної кодифікації принципів етичного регулювання на наднаціональному рівні. Законопроект вводить ієрархію ризиків, пов'язаних із використанням ШІ, передбачає заборону на високоризикові форми автоматизованого спостереження, обов'язкову сертифікацію систем та спеціальний режим для критичних сфер, включаючи зовнішню політику, безпеку й оборону (European Commission, 2023). Цей нормативний механізм є проявом нормативної сили Європи (normative power Europe), яка через регуляцію

технологій проектує свою ідентичність як глобального етичного актора в галузі цифрового врядування (Manners, 2002).

Водночас на рівні Організації Об'єднаних Націй активізуються спроби інституціоналізувати загальносвітову систему етичного управління ШІ. У 2023 році Генеральний секретар ООН запропонував створення Глобального агентства з ШІ (Global AI Agency) – багатостороннього механізму, що координуватиме політики, моніторинг ризиків і підтримку держав, які не мають доступу до передових технологій. Цей крок розглядається як спроба запобігти цифровому неокolonіалізму, за якого країни Глобального Півдня залишаються лише споживачами аналітичних продуктів, створених у високотехнологічних центрах, без можливості впливати на правила гри у сфері глобального цифрового врядування (UN Secretary-General, 2023).

Для України участь у глобальних ініціативах з етичного регулювання ШІ та цифрової аналітики є стратегічно важливою, з огляду на інтеграцію до ЄС, а також необхідність формування стійких механізмів цифрової безпеки та правового врядування в умовах гібридної війни. У 2023 році Національна комісія з питань етики ШІ при Міністерстві цифрової трансформації України оприлюднила проект «Етичного кодексу для використання штучного інтелекту в публічному управлінні», який ґрунтується на принципах прозорості, справедливості, недискримінації, запобігання алгоритмічним упередженням і збереження приватності (Міністерство цифрової трансформації України, 2023). Хоча документ має поки рекомендаційний характер, його впровадження може стати ключовим кроком до формування національної моделі етичної відповідальності в сфері цифрової дипломатії, аналітики та управління даними.

Таким чином, глобальні ініціативи з етичного регулювання цифрової аналітики не лише задають рамкові стандарти допустимого у сфері ШІ, але й стають політичними інструментами формування нового формату цифрового глобального врядування. Етична рамка стає не просто супровідною складовою технологічного прогресу, а фактором стратегічної суб'єктності у постбіполярному світі, де конкуренція розгортається не лише за ресурси чи території, а й за нормативні архітектури майбутнього.

У сучасному глобальному середовищі, яке характеризується високим ступенем інформаційної турбулентності, гібридизацією загроз і зростанням обсягів відкритих цифрових даних, інтеграція інструментів OSINT (розвідки з відкритих джерел) та Big Data-аналітики у структури зовнішньополітичного управління набуває статусу системної передумови ефективної дипломатичної діяльності. Традиційні форми дипломатичної розвідки, що базуються на конфіденційних каналах та агентурному зборі інформації, дедалі частіше виявляються інерційними у порівнянні з аналітичним потенціалом відкритих даних, які генеруються в режимі реального часу через соціальні мережі, супутникові зображення, API-комунікації, краудсорсингові платформи та інші цифрові сліди (Tanczer et al., 2021). Відповідно, цифрова трансформація зовнішньополітичних структур передбачає не просто технологічну модернізацію, а епістемологічний зсув у бік посттрадиційної аналітики, заснованої на обробці масивів відкритої інформації.

Інтеграція OSINT-інструментарію в зовнішньополітичні процеси дозволяє досягти нового рівня ситуаційної обізнаності (situational awareness) щодо кризових подій, регіональних конфліктів, гуманітарних катастроф або геополітичних зрушень. Наприклад, кейси застосування OSINT-платформ на шталт Bellingcat, Molfar або InformNapalm демонструють можливість верифікації фактів, документування порушень міжнародного гуманітарного права та створення альтернативного джерела аналітичного знання поза межами традиційних дипломатичних каналів (Золотарьова, 2022). Це особливо важливо у контексті зовнішньої політики України, яка функціонує в умовах перманентної гібридної агресії з боку росії, де інформаційна достовірність є інструментом політичної суб'єктності на міжнародній арені.

Big Data-аналітика, у свою чергу, створює передумови для прогнозного моделювання зовнішньополітичних сценаріїв, що базуються на багатомірній інтерпретації структурованих і неструктурованих даних. Методи машинного навчання, семантичного аналізу та алгоритмічного прогнозування дозволяють ідентифікувати латентні закономірності, кластери ризиків, трансформацію наративів у медіапросторі та зміну поведінкових патернів ключових зовнішніх акторів (Boscoianu & Andrei, 2023). Такий підхід змінює саму природу стратегічного планування – від реактивної дипломатії до аналітичної проактивності, яка базується на мультиджерельному аналізі, високій швидкості обробки даних та адаптивності до непередбачуваних динамік глобального середовища.

Проте повноцінна інтеграція OSINT та Big Data у державні зовнішньополітичні інститути вимагає не лише інфраструктурних ресурсів, але й трансформації організаційної культури та управлінських парадигм. Це включає формування нових посад – аналітиків даних, цифрових дипломатів, фахівців з інформаційної безпеки – та створення гібридних команд, які поєднують технологічну експертизу з політичним аналізом. Також необхідним є розвиток нормативного підґрунтя для етичного використання відкритих даних у міжнародній політиці, що включає питання приватності, прозорості, упередженості алгоритмів і національного цифрового суверенітету (UNESCO, 2021).

На практичному рівні інтеграція таких інструментів уже відбувається в низці країн, зокрема в рамках ініціатив EU Hybrid Fusion Cell та NATO Open Source Intelligence Unit, які демонструють ефективність залучення OSINT у процеси кризового реагування, моніторингу загроз та формування інформаційної переваги у конфліктних зонах. Для України важливо адаптувати ці практики, формуючи власну інституціональну екосистему стратегічної аналітики, здатну продукувати політично релевантне знання в умовах нестабільності, наднаціонального тиску та інформаційної війни. У цьому контексті OSINT та Big Data виступають не лише інструментами оперативного реагування, а й базисом для довготривалого зміцнення аналітичного потенціалу державної дипломатії та забезпечення міжнародної суб'єктності України.

Цифрова трансформація глобального дипломатичного середовища обумовила необхідність переосмислення професійного профілю фахівця у сфері

міжнародних відносин. Традиційний образ дипломата як носія класичних комунікативних, етикетних і політико-правових навичок уже не відповідає викликам епохи, в якій аналітична обробка масивів даних, робота з алгоритмами, навички OSINT-аналізу та стратегічного прогнозування на основі штучного інтелекту стали невід'ємними складовими зовнішньополітичної практики (Ferguson & Ziemke, 2021). У цьому контексті виникає потреба у підготовці гібридного типу фахівця – дипломата-аналітика або цифрового стратега, що володіє одночасно гуманітарними знаннями в галузі міжнародного права та політики, і технічними компетенціями в сфері data science, machine learning, геоінформаційних систем і цифрової етики.

Одним із ключових викликів у цьому процесі є подолання епістемологічного розриву між політичними науками та технічними дисциплінами, який історично зумовлював розподіл ролей між аналітиками і технологіями. В сучасному цифровому середовищі такий поділ стає архаїчним. Підготовка фахівця нового покоління має ґрунтуватися на трансдисциплінарному підході, що інтегрує знання з галузей міжнародної аналітики, обробки природної мови (NLP), відкритої розвідки, візуалізації даних, а також цифрової безпеки та етичного врядування. Цей підхід вже реалізується в окремих програмах провідних західних університетів, зокрема у рамках ініціативи Digital Diplomacy Lab при Hertie School of Governance (Hertie School, 2023), де вивчення ШІ інтегрується у контекст зовнішньополітичного аналізу та прийняття рішень.

Системна інтеграція digital skills в освітній процес з підготовки фахівців у сфері міжнародних відносин має ґрунтуватися не лише на інституціональному оновленні навчальних програм, але й на зміні філософії дипломатичної професії. В умовах інформаційної гібридності, коли формування зовнішньополітичного порядку денного значною мірою залежить від швидкості реагування на інформаційні загрози, відстеження наративів у медіапросторі та аналітичного інтерпретування неструктурованих даних, цифрова грамотність і data literacy стають новою формою стратегічної компетентності. У цьому контексті дипломати мають не просто "володіти даними", а бути здатними трансформувати аналітичні інсайти в елементи зовнішньополітичного рішення (Kaspersen & Stevens, 2021).

Український контекст вимагає особливої уваги до цієї проблематики. В умовах постійної гібридної війни та системної інформаційної агресії з боку росії, цифрові навички набувають не лише функціонального, а й екзистенційного значення для забезпечення інформаційної стійкості та міжнародної суб'єктності. Окремі ініціативи, зокрема проєкт «Дипломатія + Дані», започаткований у співпраці з МЗС України, вже реалізують пілотні тренінги з OSINT, візуалізації конфліктних даних, картографування дезінформації та використання супутникових даних для правозахисного моніторингу (Шелест, 2023). Водночас, ці зусилля потребують стратегічної інституціоналізації у формі магістерських програм, спеціалізованих модулів у дипломатичних академіях та міжуніверситетських центрів аналітичної дипломатії.

Сучасний фахівець у зовнішньополітичному відомстві має бути здатним мислити в категоріях data-informed diplomacy, де аналітична реконструкція

фактів, кореляція подій, симуляція сценаріїв та постійний моніторинг медіаполя формують основу для ухвалення оперативних і стратегічних рішень. Без формування такого професійного профілю Україна ризикує залишитися не лише об'єктом зовнішньої політики, але й реципієнтом чужих цифрових моделей реальності, що формуються за межами її інформаційного суверенітету.

Таким чином, підготовка фахівців нового покоління – дипломатів-аналітиків і data scientists у сфері міжнародних відносин – має розглядатися як стратегічне завдання державної політики, що забезпечує не лише аналітичну спроможність, але й здатність до самостійного формування наративів, конструювання фактів та проєктування майбутнього в умовах багатовимірної інформаційної взаємодії.

У сучасному глобальному політичному середовищі, де геополітична конкуренція доповнюється інформаційно-аналітичною асиметрією, цифрова аналітика постає не лише як інструмент технічної обробки даних, а як новий вектор формування національної стійкості, забезпечення безпеки та зміцнення міжнародної суб'єктності. Для України, яка функціонує в умовах постійного екзистенційного тиску з боку зовнішнього агресора, системної інформаційної війни та багаторівневої гібридної дестабілізації, цифрова аналітика є не допоміжним ресурсом, а критичною інфраструктурою прийняття стратегічних рішень (Duczok, 2023).

На тлі війни цифрова трансформація державного управління, зокрема зовнішньополітичної й оборонної сфер, передбачає не лише модернізацію інструментарію, а й переосмислення самого онтологічного статусу інформації. Відбулося зміщення від лінійного збору емпіричних даних до когнітивного моделювання динаміки конфлікту, де системи Big Data, алгоритмічного прогнозування та OSINT-аналітики забезпечують проактивне управління ризиками, ситуаційну обізнаність і стратегічну адаптацію (Miller, 2022). У цьому сенсі цифрова аналітика перетворюється на інструмент не тільки обчислювального, але й нормативного порядку – вона структурує уявлення про загрози, формує рішення на підставі доказовості й задає рамки політичної раціональності.

Паралельно з цим, цифрова аналітика функціонує як інфраструктура суб'єктності в міжнародному просторі. Спираючись на потужності громадянського OSINT-сектору (Molfar, InformNapalm), українська держава формує автономні канали продукування знання, здатні конкурувати з офіційними джерелами міжнародних організацій. Це не лише підвищує репутаційну легітимність України, але й сприяє перехопленню ініціативи у глобальному наративному полі, де боротьба за інтерпретацію подій має стратегічний характер. Діджиталізована доказова база порушень міжнародного гуманітарного права, зібрана OSINT-акторами, стає не лише елементом інформаційної боротьби, а й частиною механізмів міжнародної юридичної відповідальності – зокрема в рамках Міжнародного кримінального суду чи спеціалізованих трибуналів (Amnesty International, 2023).

Крім того, цифрова аналітика слугує ключовим вектором підвищення національної та інституційної стійкості у довготривалій перспективі.

Інституційне впровадження Big Data у роботу зовнішньополітичних і оборонних структур дозволяє створити адаптивні системи стратегічного реагування, засновані на перманентному моніторингу загроз, індикаторах ескалації та зміні регіональних конфігурацій ризику (Hautala, 2023). Такі аналітичні платформи зменшують латентність прийняття рішень, підвищують точність оцінок і дозволяють інституціям функціонувати в режимі антикрихкої стабільності (antifragile resilience).

Водночас варто зазначити, що цифрова аналітика стає повноцінним чинником міжнародної суб'єктності лише за умови її нормативного вбудовування в архітектоніку політичного управління. Це означає не лише наявність технічної інфраструктури чи окремих цифрових проєктів, а глибоку інституційну інтеграцію даних у всі цикли формування зовнішньої політики, комунікації з партнерами, дипломатичного прогнозування та представлення на міжнародних форумах. У цьому контексті цифрова аналітика трансформується з інструменту технологічної допомоги в носія стратегічного самовизначення держави, яка прагне не лише вижити в агресивному середовищі, а задавати власний порядок денний.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що в умовах нової світової інформаційної архітектури цифрова аналітика постає як інфраструктурний капітал, що поєднує технічну ефективність з політичною дієздатністю. Для України її стратегічне значення полягає не лише у протидії війні, але й у забезпеченні поствоєнного відновлення, інституціональної стійкості та гідної участі у формуванні нового глобального порядку.

Цифрова революція, що охопила всі сфери суспільного буття, зумовила радикальну трансформацію як аналітичного середовища, в якому функціонують суб'єкти міжнародних відносин, так і самої природи дипломатії як інституційного й комунікативного феномену. Відкритість цифрових даних, гіпермобільність інформаційних потоків, зростання ролі неурядових аналітичних структур та автоматизація процесів прийняття рішень сформували нову аналітичну парадигму, де пріоритети зміщуються від інтерпретації до верифікації, від експертної думки – до алгоритмічного прогнозування, а від конфіденційності – до обґрунтованої прозорості.

Системний аналіз OSINT як інструменту сучасної дипломатії доводить, що розвідка з відкритих джерел перестала бути маргінальним інструментом у роботі спецслужб і перетворилась на один із ключових механізмів доказовості, ситуаційної обізнаності та формування аналітичного ландшафту міжнародної політики. Інституціалізація OSINT-підходів, зокрема в країнах НАТО та ЄС, а також успішні кейси українських ініціатив (Molfar, InformNapalm) засвідчують його ефективність у кризових ситуаціях, гібридних конфліктах та протидії дезінформації.

Інтеграція Big Data у зовнішньополітичний аналіз відкриває принципово нові горизонти стратегічного мислення – завдяки спроможності працювати з великими обсягами неструктурованої інформації, моделювати динаміку ризиків, аналізувати настрої у цифровому середовищі та прогнозувати поведінку міжнародних акторів. Особливої ваги Big Data набуває в умовах гібридної війни,

де традиційні аналітичні інструменти виявляються неадекватними швидкості змін та інформаційній агресії.

Алгоритмічна аналітика на базі ШІ (GPT, BERT, LLM) суттєво трансформує інтелектуальне поле міжнародної політики: від інструментів Natural Language Processing (NLP) у дискурсивному аналізі до стратегічного моделювання сценаріїв розвитку міжнародних криз. Водночас зростає усвідомлення меж і ризиків автоматизації: від упередженості алгоритмів до етичної непрозорості та можливості маніпуляцій, що потребує формування глобального регуляторного консенсусу.

Аналіз етичних, правових і безпекових викликів цифрової аналітики виявив фундаментальні дилеми: напруга між відкритістю і приватністю, питання легітимності даних, проблема цифрового суверенітету в добу транснаціональних платформ і загрозливий розрив між демократичними та авторитарними режимами в доступі до технологій та інформаційних операцій. Особливої ваги набувають глобальні ініціативи, такі як AI Ethics UNESCO або EU AI Act, що формують базові норми цифрової етики на міждержавному рівні.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що цифрова аналітика – це не просто технічна модернізація дипломатії, а глибока трансформація засад зовнішньополітичного процесу, що вимагає переосмислення методологій, структур та кадрових політик. Для України цифровий вимір стає екзистенційно важливим – як на рівні аналітичної стійкості, так і міжнародної суб'єктності. Інтеграція OSINT і Big Data у державну зовнішньополітичну систему, підготовка цифрових дипломатів і data-аналітиків, нормативне оформлення етичного використання даних – усе це є критичними умовами виживання, розвитку та активної участі України у формуванні нового глобального порядку.

3.2. Аналітичні центри: роль у прийнятті зовнішньополітичних рішень

У сучасному постглобальному порядку, що характеризується інституційною фрагментацією, конкуренцією наративів та поліцентричністю акторів, аналітичні центри (think tanks) дедалі більше виступають як проміжна ланка між академічною наукою, державною владою та сферою стратегічної комунікації. У сфері зовнішньої політики ці структури набули статусу квазідержавних або парадипломатичних агентів, що формують когнітивне середовище ухвалення рішень, пропонуючи урядам аналітичні матриці, альтернативні сценарії та інтелектуальний супровід дипломатичних ініціатив (Stone, 2013). Через виробництво стратегічного знання аналітичні центри інституціалізують експертизу як політичний ресурс і дедалі активніше впливають на концептуалізацію національного інтересу, архітектуру міжнародної безпеки, формування зовнішньополітичної ідентичності та навіть символічного капіталу держав на глобальній арені.

Теоретична легітимність аналітичних центрів як суб'єктів зовнішньополітичного процесу виводиться із постнеореалістичних моделей міжнародних відносин, де держава перестає бути єдиним раціональним актором, поступаючись місцем дифузній системі агентності, в якій епістемічні спільноти,

транснаціональні мережі знання та інституційні брокери відіграють ключову роль у визначенні політичного смислу глобальних процесів (Adler & Haas, 1992). У цьому контексті think tanks функціонують як інтерфейс між знанням і владою, здійснюючи когнітивне структурування політичної дійсності та стратегічне обґрунтування зовнішньополітичних курсів (McGann, 2021).

Типологізація аналітичних центрів є предметом складної концептуальної диференціації, яка враховує не лише інституційну приналежність, а й джерела фінансування, ступінь автономії, ідеологічну ангажованість та політичну інфраструктуру. У найбільш усталеній класифікації виділяють чотири типи: незалежні, урядові, партійні та університетські. Незалежні аналітичні центри (наприклад, Carnegie Endowment for International Peace, Chatham House) позиціонують себе як неупереджені постачальники стратегічного аналізу, проте їхня фактична незалежність часто є функцією донорської політики, що формує межі допустимого дискурсу. Їхня роль полягає у забезпеченні плюралізму ідей у стратегічному плануванні, виробленні альтернатив до урядових наративів і формуванні середовища публічної дипломатії. Урядові аналітичні центри, навпаки, діють як інституціалізовані елементи державного апарату, часто виконуючи функцію внутрішньої експертизи у міністерствах або стратегічних департаментах (напр., RAND Corporation у США чи Національний інститут стратегічних досліджень в Україні). У цьому разі think tank виступає як технократичне продовження державної раціональності, орієнтованої на оптимізацію політик, а не їхню критику.

Партійні think tanks є структурно вбудованими у політичні партії або ідеологічні блоки, обслуговуючи процес програмного моделювання, вироблення партійної зовнішньої політики та мобілізації електорального сегмента на ідеологічній основі. Вони часто мають потужні трансатлантичні або внутрішньорегіональні мережі співпраці (напр., Konrad-Adenauer-Stiftung, National Democratic Institute), що дозволяє їм діяти як транснаціональні агенти ідеологічної соціалізації. Університетські аналітичні центри, як-от Belfer Center при Гарвардському університеті, поєднують академічну рефлексивність з прикладною політичною аналітикою, забезпечуючи високий рівень наукової валідності, однак часто залишаються відірваними від безпосереднього впливу на політичні рішення, зберігаючи академічну автономію.

У межах концептуального поля зовнішньої політики think tanks виконують роль "інтелектуальних трансформаторів" політичного дискурсу, легітимізуючи певні парадигми, нормалізуючи політичні рішення через апеляцію до експертного знання та моделюючи стратегічні сценарії через оптику системного аналізу. Водночас їхня діяльність не позбавлена ризиків – надмірна залежність від зовнішнього фінансування, політична інструменталізація експертизи, домінування певних наративів (особливо з боку західних донорів) часто ведуть до кризи легітимності та втрати критичної дистанції (Pautz, 2020). Попри це, think tanks залишаються ключовим чинником зовнішньополітичної інфраструктури знання, що визначає темпоральність, легітимність і логіку ухвалення рішень у сфері міжнародної політики.

У сучасному світі, що характеризується ерозією традиційної державоцентричної моделі глобального управління, функціональна природа аналітичних центрів (think tanks) трансформувалася у складний багатовекторний феномен, що охоплює не лише академічно-інтелектуальну сферу, а й операційний вимір формування зовнішньополітичних рішень. Вони дедалі частіше виступають як епістемічні посередники між політичним класом, громадянським суспільством і глобальними інституціями, виконуючи стратегічно значущі функції, серед яких дослідницька, дорадча, експертна та комунікаційна є найбільш релевантними у парадигмі постмодерної дипломатії (Stone, 2021).

Дослідницька функція think tanks полягає в генерації нових знань про динаміку міжнародного середовища, трансформації глобальної безпеки, геоекономічних тенденцій, а також формування політичних інновацій шляхом критичного аналізу існуючих парадигм. Завдяки міждисциплінарному підходу, аналітичні центри створюють комплексні теоретико-прикладні конструкції, які не лише імітують академічну аналітику, але й структурують смислові горизонти публічної політики (Ladi, 2015). У цьому сенсі think tanks є генераторами "policy-relevant knowledge", що поєднує аналітичну валідність з політичною доцільністю, тим самим виконуючи функцію когнітивної легітимації політичних курсів.

Дорадча функція аналітичних центрів виявляється у їхній здатності бути інтелектуальними субпідрядниками урядових структур, надаючи їм неформалізовану, але стратегічно релевантну експертизу. У контексті міжнародної політики, де рішення часто приймаються в умовах неповної інформації, високої комплексності і мультиваріантності, think tanks пропонують адаптивні сценарії, концептуальні рамки та евристичні моделі, що підвищують якість прийняття рішень (McGann, 2020). При цьому важливо підкреслити, що їхня дорадча активність не завжди носить інституційно закріплений характер: у багатьох випадках вона реалізується через неформальні канали комунікації, експертні зустрічі, закриті брифінги та трансатлантичні мережі впливу (Dodonova, 2021).

Експертна функція є водночас і автономною, і інтегративною. Вона полягає у здатності аналітичних центрів акумулювати професійний потенціал висококваліфікованих дослідників, дипломатів у відставці, політичних технологів, які спроможні створювати продукти з високим рівнем аналітичної складності: policy briefs, white papers, стратегічні доповіді, сценарні моделі. У цьому аспекті think tanks виконують функцію "інтелектуальних хабів", що забезпечують урядові структури не лише знанням, а й його концептуалізацією у форматі політичної дії. Як зазначає McGann (2021), найуспішніші think tanks здатні створювати аналітичні продукти, які одночасно відповідають академічним стандартам і є релевантними для політичного процесу.

Комунікаційна функція аналітичних центрів виходить за межі класичної моделі передачі інформації – вона трансформується в інструмент стратегічного впливу, що поєднує елементи публічної дипломатії, символічного конструювання реальності та формування наративів, здатних впливати на

сприйняття міжнародних подій. Think tanks не лише генерують ідеї, а й упроваджують їх у суспільно-політичний дискурс через медіа, соціальні платформи, міжнародні конференції та експертні мережі, виконуючи функцію «інтерфейсу» між владою і суспільством (Weaver, 2017). Вони стають акторами глобального комунікативного простору, здатними модифікувати не лише зміст політики, але й її семіотичну оболонку.

В умовах гібридної взаємозалежності та мультиполярної фрагментації міжнародного порядку функціональна багатовимірність аналітичних центрів свідчить про їхню еволюцію від академічно-аналітичних одиниць до суб'єктів когнітивного управління. Їхня діяльність виходить за межі інформаційного супроводу політик – вони беруть участь у продукуванні самої зовнішньополітичної реальності, задаючи рамки дискурсивної артикуляції інтересів, ідентичностей і стратегій дії.

У системній динаміці глобальної політики останніх десятиліть аналітичні центри (think tanks) зазнали радикальної трансформації – від периферійних агентів академічного консалтингу до центральних акторів, що здійснюють стратегічний вплив на виробництво знання, легітимацію політичних рішень та формування зовнішньополітичного порядку денного. Цей процес еволюції необхідно інтерпретувати не лише як кількісне зростання їхньої присутності у міжнародному середовищі, а як якісне розширення функціонального спектра їхньої діяльності, зумовлене переходом до епохи інформаційного плюралізму, когнітивної конкуренції та постгегемонної структури глобального управління (Stone, 2021).

Після закінчення холодної війни, коли змінилася логіка функціонування міжнародної системи – з біполярної ієрархії на багатопольярну мережеву архітектуру, – роль аналітичних центрів стала більш ніж допоміжною: вони почали виконувати функції епістемічної навігації в умовах стратегічної невизначеності. У контексті зростання кількості зовнішньополітичних суб'єктів, зникнення однозначних ідеологічних поділів і підвищення ваги нематеріальних ресурсів, таких як знання, репутація, легітимність та ідеї, think tanks стали головними постачальниками когнітивного ресурсу, здатного забезпечити раціоналізацію державних дій на міжнародній арені (McGann, 2021).

Особливо важливою є роль аналітичних центрів у добу інформаційної конкуренції, яка витіснила класичне протистояння "жорсткої сили" на рівень боротьби за смисли, інтерпретації, експертне домінування і репрезентацію реальності. Інформаційна асиметрія, що формується між різними державами та регіонами, не є випадковим феноменом – вона детермінується інфраструктурою експертного впливу, де think tanks функціонують як продюсери нормативного контенту, що здатен трансформувати інтереси у норми, а рішення – у міжнародні стандарти (Ladi, 2018). У цьому контексті аналітичні центри не лише адаптують державну зовнішню політику до глобальних тенденцій, а й формують нові парадигми взаємодії через систематичну генерацію нарративів і стратегічних рамок, що витісняють альтернативні інтерпретації з публічного простору.

Одним із ключових чинників еволюційного піднесення аналітичних центрів є глобальна комунікативна революція – зокрема, цифровізація аналітики,

доступ до відкритих джерел розвідданих (OSINT), інтеграція Big Data в процеси прогнозування та наростання ролі цифрових платформ як інфраструктури поширення експертизи (Weaver, 2017). У цій реальності аналітичні центри дедалі частіше діють не як локальні структури, а як транскордонні інтелектуальні мережі, що оперують у глобальному середовищі – беручи участь у транснаціональних платформах стратегічного прогнозування, трансферу знань та дипломатичного діалогу.

Водночас еволюція аналітичних центрів не позбавлена парадоксів: із наростанням їх впливовості зростає і ступінь політичної ангажованості, що ставить під сумнів їхню нейтральність та епістемологічну автономію. З огляду на це, сучасна наука розглядає think tanks як амбівалентні утворення – з одного боку, вони є носіями інтелектуальної легітимності в умовах кризи експертного знання; з іншого – об'єктами потенційного лобістського чи геополітичного маніпулювання (Pautz, 2020). У цьому сенсі think tanks не лише адаптуються до нового інформаційного ландшафту, а й формують його, діючи в межах конкуруючих систем епістемологічної влади.

Особливий інтерес становить функціонування аналітичних центрів у таких країнах, як Україна, які перебувають у стані перманентної геополітичної турбулентності. У постреволуційному та постінвазійному контексті українські think tanks – як-от Центр Разумкова, Український інститут майбутнього, Рада зовнішньої політики «Українська призма» – трансформувалися з інтелектуальних маргіналій у ключових гравців у процесах стратегічної комунікації, експертного супроводу реформ та євроатлантичної інтеграції (Доній, 2022). Їхня діяльність ілюструє локальну адаптацію глобального тренду на політизацію знання, водночас засвідчуючи потенціал перетворення інформаційної переваги на інструмент впливу в системі міжнародних відносин.

Таким чином, еволюція аналітичних центрів є не лише інституціональною, а й цивілізаційною зміною – вони перестають бути другорядними аналітичними сервісами при уряді і набувають ознак стратегічних суб'єктів, здатних структурувати міжнародну політику як простір смислових конфігурацій. Їхнє зростаюче значення у добу інформаційної конкуренції свідчить про зміну самих основ дипломатії – від секретної переговорної практики до відкритої конкуренції когнітивних парадигм, у якій перемагає не той, хто має силу, а той, хто контролює інтерпретацію.

У системі постмодерного глобального управління, що дедалі більше втрачає однозначність суб'єктності та класичну ієрархічність влади, спостерігається фундаментальна еволюція інституцій знання – зокрема аналітичних центрів – від академічно-орієнтованої пізнавальної діяльності до операціоналізованої прикладної політичної експертизи. Цей перехід не є лінійним чи технічним – він репрезентує глибокий зсув у самій структурі виробництва експертного знання у сфері міжнародних відносин: від університетських традицій рефлексивного аналізу до гнучких, адаптивних форм аналітичної дії, вмотивованої не лише пізнавально, але й стратегічно (Stone, 2021).

Класична академічна експертиза, що формувалася в рамках університетського наукового дискурсу, вирізняється переважно епістемологічною автономією, методологічною складністю та аналітичною відстороненістю. У межах такої моделі дослідження зовнішньої політики набувало характеру академічного опису, теоретичної реконструкції або філософсько-політологічного аналізу стратегічної поведінки держав. Проте у XXI столітті глобальна політична динаміка спричинила радикальну трансформацію запиту на знання: урядові структури, міждержавні організації та приватні геополітичні актори дедалі більше орієнтуються на швидке, прагматичне, інструментальне знання, що має потенціал бути безпосередньо інкорпорованим у процеси прийняття рішень (Ladi, 2015).

У результаті відбулася інституціоналізація прикладної експертизи, яку все частіше генерують не традиційні академічні інституції, а think tanks – гнучкі, багатофункціональні структури, орієнтовані на швидку адаптацію знання до потреб політичного часу. Такі центри дедалі більше переходять від класичного дослідницького формату до форматів policy brief, executive summary, scenario planning, що дозволяє забезпечити політичну релевантність і оперативну доступність знання (McGann, 2020). Це спричинило своєрідну "епістемологічну гібридизацію", у якій межа між аналітикою і політикою, теорією і практикою, нормою і інтересом стає дедалі більш розмитою.

Зрушення до прикладної експертизи також відображає зміну самих онтологічних уявлень про знання: воно більше не розглядається як завершений академічний продукт, а трактується як соціально вбудований, ситуативно адаптивний та стратегічно орієнтований інструмент політичного впливу. Таке знання не просто описує зовнішньополітичну реальність – воно її формує, пропонуючи концептуальні рамки, аналітичні шаблони та легітиміційні механізми для конкретних рішень (Pautz, 2020). У цьому контексті аналітичні центри виступають агентами "виконавчого знання", що підмінює тривале наукове спостереження швидкими нормотворчими операціями – від оцінки ризиків до розробки сценаріїв зовнішньої політики.

Особливо це явище простежується в країнах, які переживають фази політичної турбулентності, модернізаційного тиску або геополітичного переосмислення. В українському контексті, наприклад, саме прикладна експертиза аналітичних центрів стала відповіддю на дефіцит стратегічного планування в державному управлінні зовнішньою політикою. Відтак аналітичні осередки на кшталт Ради зовнішньої політики «Українська призма», Центру «Нова Європа» чи Центру спільних дій не лише забезпечують знання, але й виробляють архітектоніку зовнішньополітичного дискурсу, функціонуючи як системні посередники між академічною раціональністю та нормативно-інституційною реальністю (Габер, 2022).

Таким чином, трансформація від академічної до прикладної політичної експертизи є не лише функціональною реакцією на зміну запиту політичних еліт – вона є симптомом глибшого процесу епістемологічного перевизначення ролі знання у міжнародних відносинах. Think tanks, перейшовши у формат оперативних інтелектуальних агентів, стають не лише постачальниками ідей, а

архітекторами політичної доцільності, вбудованої у структури прийняття рішень. У цьому й полягає сучасний виклик: зберегти баланс між академічною доброчесністю та політичною ефективністю, не втрачаючи критичну дистанцію до стратегічного замовлення.

У структурній логіці сучасної зовнішньої політики дедалі більшої ваги набуває не лише процес прийняття рішень як такий, але й передумови, інструменти та канали, що опосередковують формування політичної позиції. В умовах глобальної конкуренції наративів та інформаційної фрагментації think tanks відіграють роль епістемічних агентів, які не просто здійснюють інтерпретацію зовнішньополітичної дійсності, але активно конструюють рамки, в яких ця дійсність осмислюється урядовцями, дипломатами, ЗМІ та суспільством загалом (Stone, 2021). Механізми впливу аналітичних центрів виходять за межі академічної рефлексії і набувають операційного характеру – через policy papers, policy briefs та системні експертні консультації, які функціонують як інструменти трансляції аналітичного знання у політичну практику.

Policy paper у сучасному розумінні – це не лише документ, що містить результати дослідження певної міжнародної проблеми, але насамперед – структурована матриця політичного вибору, яка формулює аргументовану лінію дій, надає сценарний аналіз і пропонує рекомендації в межах чіткої стратегічної парадигми. У цьому сенсі policy paper виконує когнітивно-архітектонічну функцію: він не лише інформує, але і форматує бачення ситуації, репрезентуючи проблему через аналітично сконструйовані рамки, які апіорі тяжіють до певної моделі дій (Ladi, 2018). Такий тип документа є особливо впливовим у періоди зовнішньополітичної турбулентності, коли уряди потребують швидких, але глибоко обґрунтованих орієнтирів.

Policy brief, на відміну від paper, функціонує як оперативний механізм впливу у форматі високої щільності інформації з мінімізацією аналітичної надмірності. Це не спрощена версія дослідження, а концентрат аналітичного знання, адаптованого до потреб і темпоритму політичного процесу. Policy briefs використовуються для формування термінових рішень, стратегічних реакцій або позиціонування держави у певних міжнародних форматах (McGann, 2020). Вони часто відіграють роль «інформаційних шприців», що вводять у систему ухвалення рішень визначену аналітичну перспективу, позбавлену багатозначності і дискусійності, але водночас засновану на евристично обґрунтованому знанні. Через свою компактність і структурованість briefs стають ключовим інструментом у комунікації між аналітиками і policy-makers, особливо в урядових структурах, які працюють в умовах інформаційного перевантаження.

Поза формалізованими документами важливим механізмом впливу аналітичних центрів залишаються експертні консультації – як публічного, так і закритого характеру. Ці форми взаємодії дозволяють think tanks виступати як «дорадчі суб'єкти стратегічного мислення» (Weaver, 2017), які не лише готують політичне рішення, але й іноді визначають саму архітектуру проблеми. У рамках таких консультацій здійснюється не лише передача знання, але й спільне

моделювання сценаріїв дій, враховуючи множинність змінних, ризиків та нормативно-інституційних обмежень. Експертна комунікація часто має неформалізований характер – наприклад, у вигляді policy roundtables, стратегічних сесій або конфіденційних брифінгів, де аналітичні структури мають змогу впливати на формулювання концепцій, позицій або резолюцій задовго до їхньої офіційної публікації (Dodonova, 2021).

У національному контексті України впровадження цих механізмів дедалі більше набуває інституціонального характеру. Наприклад, регулярне оприлюднення аналітичних записок Радою зовнішньої політики «Українська призма», впровадження policy briefs Центром «Нова Європа», а також участь українських експертів у консультаційних механізмах із МЗС, РНБО та Комітетом ВР з питань зовнішньої політики свідчать про формування нової моделі політичної експертизи, яка поєднує інтелектуальну автономію з прикладною ефективністю (Габер, 2022).

Таким чином, механізми впливу аналітичних центрів на зовнішньополітичні рішення не є вторинними щодо політичного процесу – вони є його структурним елементом. Через формати policy papers, briefs та експертних консультацій think tanks не лише обслуговують політичну волю, а й формують її, задаючи координати мислення, норму інтерпретації та стиль стратегічної дії. У світі, де інтерпретація має не менше значення, ніж сам факт, аналітичні центри постають не просто як агенти знання, а як інженери політичної реальності.

У світовій практиці управління зовнішньополітичним процесом дедалі чіткіше простежується тенденція до залучення недержавних експертних структур – зокрема, аналітичних центрів – до розробки нормативно-стратегічних документів, що визначають рамки, пріоритети та інструменти реалізації зовнішньої політики. Участь think tanks у формуванні концепцій, стратегій та нормативних актів перестає бути факультативною експертною опцією, натомість стає ключовим механізмом політичної інституціоналізації знання у форматі публічної політики (Stone, 2013). Така трансформація сигналізує про зростання значущості когнітивних агентів у процесах виробництва стратегічного змісту – особливо в епоху постістини, інформаційної гібридності та нормативної конкуренції в міжнародних відносинах.

Аналітичні центри як епістемічні актори володіють здатністю не лише генерувати знання, а й структурувати нормативно-концептуальне поле політичного дискурсу. Їх залучення до підготовки стратегій національної безпеки, концепцій зовнішньополітичної діяльності, нормативно-правових актів або міжвідомчих програм не є суто консультативним: воно трансформується у формат квазі-співавторства, де think tanks виступають співтворцями нормативного змісту державної політики (Ladi, 2015). Через розробку пропозицій, участь у робочих групах, організацію експертних панелей і публічних слухань аналітичні центри здійснюють так зване «попереднє нормопроекування», закладаючи ідеологічні, концептуальні та стратегічні параметри майбутніх документів.

У сучасних демократіях така практика розглядається як інструмент партисипативної політики знання (knowledge-based governance), де формування

державних документів набуває рис відкритої політичної архітектури – з багаторівневою участю зовнішніх акторів, які забезпечують як експертну легітимацію, так і суспільне прийняття політичних рішень (McGann, 2021). Особливо важливим є залучення аналітичних центрів до написання стратегій у сферах євроінтеграції, безпекової політики, енергетичної дипломатії, цифрової зовнішньої політики, де динамічність глобального середовища вимагає високої адаптивності, міжсекторальності та міждисциплінарного мислення, яке традиційна бюрократія продукувати не здатна.

В українському контексті цей механізм поступово інституціоналізується після 2014 року, зокрема у зв'язку з реформою сектору нацбезпеки, адаптацією до *acquis communautaire* та потребою в експертному супроводі стратегій європейської та євроатлантичної інтеграції. Так, експерти Ради зовнішньої політики «Українська призма» брали участь у консультаціях до Закону України «Про засади зовнішньої політики», а також у підготовці щорічних звітів щодо реалізації Зовнішньополітичної стратегії України (Габер, 2022). Центр «Нова Європа» та Український інститут майбутнього також були залучені до формування концептуальних пропозицій у сфері цифрової дипломатії, стратегії Східного партнерства та безпекового планування в Чорноморському регіоні. Таке співтворення політичних рамок свідчить не лише про зростання впливу *think tanks*, а й про поступовий перехід до когнітивно-мережевого формату управління, в якому політична експертиза перестає бути винятковим привілеєм уряду.

Водночас участь аналітичних центрів у нормопроектванні має і свої обмеження. З одного боку, існує ризик інституційної залежності від донорів, коли стратегічні документи набувають рис «імпортованої нормотворчості», що не завжди враховує локальні контексти (Pautz, 2020). З іншого – відсутність формалізованих процедур залучення аналітичного середовища у деяких країнах зумовлює фрагментарність впливу та залежність від політичної волі органів влади. Попри це, залучення *think tanks* до формування концептуальної архітектури зовнішньої політики поступово перетворюється на маркер модернізаційної спроможності держави: не просто реалізовувати політику, а її стратегічно мислити.

Таким чином, участь аналітичних центрів у підготовці нормативних документів, концепцій та стратегій означає глибоку трансформацію природи зовнішньополітичного процесу – від закритої технократичної моделі до відкритої когнітивно-партисипативної. У цій моделі *think tanks* виступають не тільки носіями експертизи, а й агентами символічного та нормативного впливу, здатними формувати архітектуру державної дії в глобальному середовищі стратегічної невизначеності.

У політичній архітектоніці Сполучених Штатів Америки аналітичні центри давно вийшли за межі маргінальних структур виробництва знань, трансформувались у впливові епістемічні інституції, що формують парадигми, наративи та інструментарій зовнішньої політики. Уміння американських *think tanks* поєднувати академічну легітимність із оперативною практичністю, незалежність – із системною вбудованістю в політичний процес, робить їх

зразковими прикладами інституційного оформлення «політичної експертизи в дії» (McGann, 2021). Серед найвпливовіших центрів глобального аналітичного простору виділяються Brookings Institution, Center for Strategic and International Studies (CSIS) та RAND Corporation – три організації, що репрезентують різні моделі взаємодії з урядом, стратегічним співтовариством та глобальними структурами влади.

Brookings Institution, заснований ще 1916 року, є одним із найстаріших і найавторитетніших аналітичних центрів у США, який позиціонує себе як незалежний think tank із міждисциплінарним підходом до політики. Його роль у зовнішній політиці не зводиться до експертного супроводу адміністрацій: Brookings формує довготривалі концептуальні рамки, що впливають на розробку стратегій, нормативних підходів і глобальних дискурсів. Зокрема, аналітики Brookings активно залучаються до формулювання рекомендацій щодо безпекової політики, політики щодо Китаю, кліматичної дипломатії та цифрового врядування. Вплив Brookings обумовлений не лише якістю аналітичної продукції, але й його позиціонуванням як «мозкового центру впливу без прямої залежності» – він рідко працює на замовлення урядових структур, але системно продукує знання, яке апіорно вбудовується в політичну логіку адміністрації (Feulner, 2020).

У свою чергу, CSIS – Center for Strategic and International Studies – репрезентує більш «вбудовану» модель think tank, яка активно співпрацює з Державним департаментом США, Пентагоном, USAID та іншими ключовими структурами зовнішньополітичного комплексу. CSIS спеціалізується на операційній експертизі: розробці сценаріїв для регіональних конфліктів, стратегій стримування, кібербезпеки та енергетичної безпеки. Його продукція, особливо policy briefs та оперативні доповіді, часто безпосередньо використовується під час розробки міжвідомчих документів та підготовки законодавчих ініціатив у Конгресі. Особливістю CSIS є його висока адаптивність до кризових умов: організація оперативно мобілізує аналітичні команди для реагування на нові виклики – як-от вторгнення росії в Україну, енергетичні війни чи стратегічне суперництво з Китаєм (Lissner & Rapp-Noorer, 2020).

Натомість RAND Corporation є унікальним феноменом серед американських аналітичних центрів, що вирізняється майже військово-технократичним походженням. Заснована у 1948 році для підтримки ВПС США, RAND поступово перетворилася на головний центр стратегічного планування та прогнозування у США, що охоплює проблематику від контролю над озброєннями до штучного інтелекту в безпеці. Її аналітична потужність ґрунтується на застосуванні складних математичних моделей, імітаційних сценаріїв, машинного прогнозування та доказових підходів у розробці стратегічних рішень (Mazarr et al., 2021). RAND часто працює як довгостроковий «інтелектуальний підрядник» Пентагону, генеруючи стратегічні звіти, що впливають на оборонні бюджети, концепції стримування, трансформації сил безпеки. Унікальність RAND полягає в тому, що вона не лише формулює політику, а й створює архітектоніку самої ідеї стратегії як управлінського інструменту в глобальному середовищі невизначеності.

Загалом, три аналізовані структури уособлюють різні типи аналітичних центрів у США: Brookings – універсальний ідеогенератор, що задає дискурс; CSIS – прикладний оперативний експерт; RAND – стратегічний прогнозист і архітектор військово-політичного планування. Взаємодія цих інституцій з державними структурами свідчить про глибоко інституціоналізовану модель «експертного врядування» в США, де знання не є зовнішнім до політики ресурсом, а стає її внутрішнім виміром. Саме завдяки таким механізмам Сполучені Штати зберігають когнітивну гегемонію в глобальному аналітичному просторі, експортуючи не лише норми й стандарти, але й формати мислення, рамки стратегічної дії та моделі розуміння міжнародної реальності.

У сучасній глобальній системі міжнародних відносин, що дедалі більше функціонує в умовах багатополарності, інституційної конкуренції та нормативної поліфонії, роль аналітичних центрів набуває не просто допоміжного, а структурно значущого значення. Вони виконують функцію когнітивних інфраструктур стратегічного планування, нарративного позиціонування та політичної легітимації. Зважаючи на специфіку політичних культур, типів державного управління та режимів публічної політики, механізми функціонування аналітичних центрів у Європейському Союзі, Китаї та Україні суттєво відрізняються – як за інституційною природою, так і за глибиною впливу.

У межах Європейського Союзу аналітичні центри виступають органічною частиною багаторівневої політичної системи, що поєднує наднаціональні та національні виміри політик. Bruegel та Centre for European Policy Studies (CEPS) є провідними незалежними структурами, які здійснюють інтелектуальний супровід стратегічних рішень у сфері економічної дипломатії, енергетичної безпеки, цифрової політики та зовнішніх відносин ЄС. Їхній вплив зумовлений не лише високим рівнем аналітичної компетентності, але й прямою участю у консультуванні Європейської комісії, Європейської служби зовнішніх справ та Європарламенту (Egenhofer et al., 2020). CEPS, зокрема, виконує роль ключового партнера в розробці policy papers з питань розширення ЄС, відносин з Китаєм та адаптації до глобальної трансформації багатосторонності. Bruegel ж спеціалізується на економічному аналізі зовнішньої політики, виступаючи стратегічним дорадником щодо глобальних фінансових ринків, санкційної політики та стратегічної автономії ЄС (Wolff & Darvas, 2021). Обидва центри інституціоналізовані в європейський політичний процес через сталі механізми публічно-приватного партнерства та інструментів залучення до rule-making процесів.

У Китаї think tanks функціонують в іншій парадигмі – їхня діяльність є глибоко інтегрованою у вертикаль державного управління і здійснюється за моделлю керованої експертизи. Провідними серед них є China Institutes of Contemporary International Relations (CICIR) та Shanghai Institutes for International Studies (SIIS), які працюють під патронатом відповідно Міністерства державної безпеки та Шанхайської міської влади. Хоча формально ці центри можуть презентувати себе як академічно незалежні, їхня роль полягає передусім у формуванні стратегічної розвідки, концептуальних обґрунтувань

зовнішньополітичного курсу та трансляції ідей китайської політичної доктрини на міжнародну арену (Zhou & Leng, 2020). CICIR, зокрема, вважається одним із головних інтелектуальних інструментів «Дипломатії китайського стилю» – через підготовку глибоких досліджень для керівництва КНР щодо стратегій США, арктичного регіону, безпеки Індо-Тихоокеанського простору. SIFS натомість активно працює в напрямі публічної дипломатії та м'якої сили, пропонуючи китайську перспективу глобального врядування через конференції, track-2 diplomacy та академічні обміни. Китайська модель демонструє приклад «стратегічно диригованої аналітики», де think tanks слугують продовженням державного стратегічного бачення, а не альтернативним інтелектуальним полем.

Український аналітичний простір, попри всі структурні й ресурсні обмеження, демонструє поступову еволюцію від пострадянського інтелектуального хаосу до формування дієздатної експертної екосистеми. Центр Разумкова є прикладом посттрансформаційного think tank, який ще з 1990-х років виробляв аналітику для адаптації України до постбіполярного порядку. Його дослідження, особливо у сфері безпеки та енергетики, стали основою для стратегічних рішень, включаючи Національні програми співпраці з НАТО (Габер, 2022). Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД), хоча і є урядовою структурою, працює в гібридному режимі поєднання академічного аналізу та інституційної залученості до вироблення рішень – аналітики НІСД активно долучаються до написання Стратегії національної безпеки, концепцій зовнішньої політики, а також кризових сценаріїв у відповідь на агресію росії. Український інститут майбутнього, натомість, позиціонує себе як приватний прогностичний центр, орієнтований на майбутнє та на зміну парадигм – він працює з питаннями штучного інтелекту, стратегічної автономії, реформи безпекових секторів. Ці три організації репрезентують різні моделі: інституційно-державну (НІСД), постнезалежну аналітичну (Разумков центр) та візіонерську приватну (УІМ), що в сукупності формує адаптивну, хоча й фрагментарну, аналітичну екосистему зовнішньополітичної експертизи України.

Таким чином, порівняльний аналіз аналітичних центрів ЄС, Китаю та України демонструє не лише різні моделі експертного впливу – від автономно-інтегрованої (ЄС), через державоцентричну (Китай), до фрагментарно-еволюційної (Україна), – але й відображає глибші епістемологічні уявлення про роль знання у публічній політиці. В умовах глобальної невизначеності та стратегічної конкуренції саме аналітичні центри стають архітекторами нових політичних смислів, концептуальних рамок та інструментів дії.

У постбіполярному світі, де межі між класичною геополітикою та когнітивними інструментами впливу дедалі більше розмиваються, аналітичні центри стають не лише джерелами експертизи, а й самостійними суб'єктами міжнародних відносин, що діють у логіці «м'якої сили» (soft power). Через формування і поширення стратегічно релевантних знань, дискурсивних наративів, концептуальних матриць і норм, think tanks дедалі активніше включаються у глобальну конкуренцію на ринку ідей – арені, де боротьба точиться не за території, а за смисли, рамки інтерпретації та нормативне лідерство (Nye, 2004). У цьому контексті аналітичні центри постають як агенти

ідеологічної мобілізації, інтелектуального посередництва і легітимації зовнішньополітичного курсу держав, що апелюють не до примусу, а до переконання.

Сутність «ринку ідей» у міжнародних відносинах полягає в тому, що держави змагаються не лише у площині економічної або військової могутності, а й у спроможності продукувати універсалізовані концепти, здатні бути прийнятими іншими акторами як легітимні, корисні або «нормальні» (Stone, 2013). Think tanks у цьому процесі функціонують як інституційні фабрики нормативної аргументації: вони виробляють і експортують ідеї, які трансформуються у політичні доктрини, стандарти, моделі реформ, індикатори ефективності або рекомендації для глобальних інституцій. Аналітична експертиза, в цьому сенсі, стає формою влади, а її носії – учасниками структурної боротьби за визначення «легітимного знання» у світовій політиці (Zhang & Barr, 2013).

У практиці міжнародного впливу держави активно використовують аналітичні центри як інструменти м'якої сили – шляхом фінансування, створення або інтеграції власних think tanks у глобальні мережі. Наприклад, США інвестують у стратегічні дослідження через такі структури, як Brookings Institution, Carnegie Endowment, CSIS або RAND Corporation, які не лише консультують американський уряд, а й формують глобальну «ідеографію» міжнародного порядку, що просуває ліберально-демократичну парадигму як універсальну (McGann, 2021). Китай, у відповідь, створив низку державних і квазі-незалежних аналітичних центрів – CICIR, SIIS, CASS – які транслюють альтернативні уявлення про глобальне врядування, з акцентом на поліцентризм, суверенітет і неприпустимість втручання, утверджуючи тим самим «дискурсивний реалізм» як альтернативу західному іdealізму (Zhou & Leng, 2020).

В умовах європейської інтеграції think tanks ЄС, такі як CEPS, Bruegel або European Council on Foreign Relations (ECFR), виступають як хаби стратегічного мислення, які, з одного боку, акумулюють ідеї з країн-членів, а з іншого – проєктують «європейський спосіб мислення» у зовнішньому вимірі. Через аналітичні публікації, експертні мережі, навчальні програми та публічну дипломатію вони перетворюються на інструменти когнітивного лідерства, що впливають на держави-сусіди, передусім у Східному партнерстві (Egenhofer et al., 2020). Таким чином, конкуренція аналітичних центрів – це не лише боротьба за політичний вплив, а й за статус «нормального знання», яке визначає, що є допустимим, бажаним або ефективним у міжнародній поведінці.

Україна, попри значно обмежені ресурси, також включена в цей ринок ідей – завдяки діяльності таких центрів, як Центр Разумкова, «Нова Європа» або Український інститут майбутнього, які не лише формують національні політичні концепти, але й комунікують їх на міжнародному рівні через англомовні policy briefs, участь у глобальних платформах та партнерство з європейськими й американськими колегами (Габер, 2022). У такий спосіб українські аналітики не лише реагують на зовнішні виклики, а й самі конструюють інтелектуальну

суб'єктність держави, перетворюючи її з об'єкта геополітики на активного агента м'якої сили.

Отже, в епоху глобальної взаємозалежності та інформаційного переважання аналітичні центри стають ключовими гравцями ринку ідей – простору, де визначається не лише політика, а й саме уявлення про можливе, легітимне та стратегічне необхідне. Через синтез знання, дискурсу та впливу вони формують невидиму, але визначальну площину сучасної зовнішньої політики – площину когнітивної гегемонії.

У сучасному глобалізованому середовищі, де міждержавна взаємодія дедалі частіше виходить за межі традиційної дипломатії й переходить у сферу міжсекторальної комунікації, аналітичні центри посідають вагоме місце серед суб'єктів так званої нової, або публічної дипломатії (*public diplomacy*). Ці інститути, які традиційно асоціювалися із виробництвом експертного знання, дедалі частіше відіграють активну роль у просуванні наративів, цінностей, стратегічних бачень та нормативних установок своїх країн за межами формального дипломатичного апарату. Вони стають каналами транснаціонального інтелектуального впливу, інструментами когнітивної проекції м'якої сили та агентами міжкультурного переконання (Melissen, 2005).

Аналітичні центри функціонують як невидимі дипломати нового покоління: їх участь у міжнародному дискурсі – через глобальні конференції, *track 1.5* та *track 2* дипломатію, спільні проекти з іноземними партнерами, публікацію аналітичних звітів у провідних міжнародних медіа – дозволяє їм формувати уявлення про політичні наміри, стратегічні цілі та цивілізаційні особливості країн, які вони репрезентують. Їхня легітимність ґрунтується на поєднанні академічної авторитетності й операційної залученості до політичного процесу. Саме тому вони здатні діяти у сферах, недоступних для традиційної дипломатії, – забезпечуючи не лише інформування, а й формування міжнародної громадської думки (Hayden, 2012).

Держави, що системно інвестують у розвиток мережі *think tanks* як інструментів публічної дипломатії – зокрема США, Велика Британія, Німеччина та Китай – демонструють стратегічне розуміння ролі інтелектуального впливу в глобальній конкуренції. Наприклад, такі американські центри, як *Brookings Institution* або *Carnegie Endowment for International Peace*, виступають не лише як платформи для академічних дискусій, а як активні гравці у формуванні західного порядку денного для країн Глобального Півдня, зокрема шляхом реалізації навчальних програм, створення філій у ключових регіонах, підготовки кадрів для дипломатичних служб інших держав (McGann, 2021). Китайські аналітичні центри, як-от *China Institutes of Contemporary International Relations (CICIR)*, активно долучаються до проектування «м'якого поясу» навколо ініціативи «Один пояс – один шлях», де експертна дипломатія використовується як механізм просування альтернативного до західного бачення глобального врядування (Zhou & Leng, 2020).

Європейські центри, такі як *CEPS* чи *European Council on Foreign Relations*, фокусуються на публічній дипломатії через інструменти участі в європейських діалогах зі східними партнерами, формування наративів «європейської

ідентичності» та просування цінностей демократії, прав людини і сталого розвитку. Їхня участь у багатосторонніх програмах технічної допомоги та експертної підтримки країн-кандидатів на вступ до ЄС є прикладом м'якого нормативного впливу, що функціонує через канали аналітичного супроводу (Egenhofer et al., 2020).

Українські аналітичні центри також демонструють зростаючу суб'єктивність у сфері публічної дипломатії. Центр «Нова Європа», Український інститут майбутнього, Центр стратегічних комунікацій при МКПП активно беруть участь у транснаціональному формуванні наративу про Україну як про демократичну, реформовану, безпеково-відповідальну державу. Їх аналітична продукція, що орієнтована на західну аудиторію, відіграє ключову роль у репрезентації українських позицій на міжнародних платформах, включаючи Davos, Warsaw Security Forum, YES Forum та інші (Габер, 2022). Таким чином, аналітичні центри поступово трансформуються з внутрішньополітичних акторів у зовнішньополітичні агенти впливу, здатні формувати й просувати образ держави як відповідального глобального гравця.

Системний розвиток аналітичної дипломатії як складової публічної дипломатії – це не лише відповідь на виклики інформаційної гібридності, але й стратегія утвердження держав у глобальному інформаційному полі. Think tanks як суб'єкти публічної дипломатії сприяють не лише просуванню політичного бачення, але й конструюванню культурно-ціннісного образу держави, що в умовах світової фрагментації виступає визначальним чинником легітимності міжнародної дії.

Незважаючи на те, що аналітичні центри (think tanks) посідають привілейоване місце у когнітивній екосистемі сучасної зовнішньої політики, їхня роль як посередників між знанням і владою дедалі частіше піддається системній критиці. Йдеться не лише про академічні сумніви щодо об'єктивності експертного дискурсу, а про глибші структурні ризики, пов'язані із прозорістю фінансування, політизацією експертизи та конфліктом інтересів, що постають у ситуаціях перехресної підзвітності донорам, урядам і аудиторії.

Однією з центральних проблем є непрозорість структура фінансування багатьох аналітичних центрів, яка створює ситуацію прихованого впливу приватних або інституційних донорів на зміст досліджень та аналітичних рекомендацій. Дослідження Transparify (2020) показує, що навіть провідні міжнародні think tanks – включаючи деякі американські, європейські та азійські структури – не завжди надають детальну інформацію про джерела фінансування, особливо коли йдеться про спонсорів з корпоративного або іноземного державного сектору. У цьому контексті виникає критично важливе питання автономії експертної позиції, яка може бути підмінена сервісною експертизою – аналітичним продуктом, зорієнтованим на задоволення очікувань замовника, а не на забезпечення об'єктивного аналізу (Stone, 2013).

Другою проблемною площиною є політизація експертизи, що виявляється у прямих або опосередкованих зв'язках аналітичних центрів з політичними партіями, урядовими структурами або міжнародними фондами з вираженою ідеологічною орієнтацією. У низці випадків аналітичні звіти та policy papers

набувають характеру політичної адвокації, де наукова аргументація використовується як інструмент легітимації наперед визначених рішень. Ця тенденція особливо помітна в умовах виборчих кампаній, перехідних політичних режимів або в геополітично напружених регіонах, де експертиза стає частиною інструментального використання знань для мобілізації публічного консенсусу (McGann, 2021). Такий стан справ підважує довіру до think tanks як незалежних акторів, здатних продукувати неупереджене бачення складних міжнародних процесів.

Конфлікт інтересів, як третій вимір критики, є наслідком перетину ролей аналітичних центрів як надавачів політичної експертизи, учасників консультаційних процесів, бенефіціарів фінансування та публічних комунікаторів. Наявність колишніх або потенційних чиновників у керівних структурах аналітичних центрів, спільне фінансування з боку урядів і корпорацій, а також практики «інтелектуального лобізму» у формі конференцій, тематичних публікацій або освітніх програм створюють ситуацію, у якій складно розмежувати експертизу як суспільне благо від експертизи як форми політичного впливу. Особливо небезпечними є випадки, коли think tank виступає одночасно аналітиком, комунікатором і адвокатом позиції, яка прямо вигідна його донору (Weaver, 2017).

Європейські структури поступово запроваджують стандарти прозорості, як-от Transparency Register Європейської комісії, однак їх обов'язковість лишається фрагментарною. В Україні ж проблема прозорості у сфері експертної політики набула особливої актуальності в умовах гібридної війни та політичної вразливості до зовнішніх впливів. Хоча низка аналітичних центрів – як-от Центр Разумкова, «Нова Європа», «Демократичні ініціативи» – публікують свої бюджети та донорські списки, загалом питання належного регулювання прозорості залишається відкритим (Габер, 2022).

Таким чином, попри визнану роль think tanks як джерел експертизи, інтелектуального посередництва та політичного аналізу, їх функціонування не можна розглядати поза контекстом структурних ризиків, пов'язаних із прозорістю, політизацією та конфліктами інтересів. Умова довіри до аналітичного середовища вимагає створення чітких стандартів відкритості, інституційних механізмів запобігання лобізму та відокремлення експертної функції від функції впливу. Без цього аналітичні центри ризикують втратити статус нейтрального посередника і перетворитися на суб'єктів стратегічного впливу без публічної відповідальності.

У системі сучасних міжнародних відносин аналітичні центри набули статусу «тіньових суб'єктів» політики – акторів, які водночас оперують у зоні експертного знання та здійснюють дедалі помітніший вплив на процес прийняття рішень у сфері зовнішньої політики. Водночас ця впливовість нерідко вступає у структурний конфлікт із принципом інституційної незалежності, породжуючи амбівалентність щодо їхньої легітимності як нейтральних продуцентів експертизи. Питання про те, чи може think tank залишатися одночасно ефективним і незалежним, є одним із найгостріших у сучасній дебатній площині довкола глобального аналітичного середовища (Stone, 2013).

Впливовість аналітичних центрів зазвичай вимірюється ступенем їх залученості до процесів формування зовнішньої політики, участю у track 1.5 або track 2 дипломатії, а також цитованістю в урядових документах, провідних медіа та міжнародних форумах. Водночас ця впливовість часто зумовлена тісною взаємодією з урядовими структурами, політичними партіями або корпоративними акторами, що забезпечують як фінансову стабільність, так і прямиий доступ до владних ресурсів. Таким чином, think tanks потрапляють у позицію стратегічної дилеми: для збереження політичного впливу вони вимушені йти на компроміси з інституційною автономією, що у свою чергу підважує їхню репутацію як незалежних експертних структур (Weaver, 2017).

Натомість незалежність аналітичного центру – у фінансовому, політичному чи методологічному вимірі – нерідко обмежує його здатність до впливу. Зокрема, незалежні центри, які не мають постійних джерел фінансування, змушені орієнтуватися на донорські пріоритети, що обумовлює асиметрію у тематиці досліджень та пріоритетах аналітичної діяльності. Крім того, think tanks, які зберігають критичну дистанцію до державних структур, часто виключаються з процедур стратегічного консультування або обмежуються роллю коментаторів, а не учасників формування політики (McGann, 2021). У такий спосіб виникає «парадокс впливу»: чим більше аналітичний центр прагне реального політичного впливу, тим більше він схильний втрачати аналітичну автономію.

Проблема впливовості проти незалежності має також інституційну та регіональну специфіку. У Сполучених Штатах, де традиція think tanks є найрозвиненішою, такі установи як Brookings Institution або CSIS функціонують у режимі балансування: з одного боку – вони глибоко інтегровані в політичну систему, а з іншого – мають внутрішні механізми етичного саморегулювання (Transparency International, 2021). У ЄС, натомість, аналітичні центри переважно прив'язані до рамок публічного регулювання через механізми прозорості (наприклад, Європейський реєстр лобістів), однак часто страждають від дефіциту фінансової автономії, що ставить їх у залежність від короткострокових грантових програм (Egenhofer et al., 2020). В Україні ситуація є ще складнішою: в умовах політичної нестабільності, війни та зовнішньої донорської підтримки багато аналітичних центрів опиняються в ситуації стратегічної вразливості – їхній вплив на політику зростає, проте здатність залишатися незалежними – знижується (Габер, 2022).

Деякі сучасні підходи пропонують концепт «вибіркової незалежності» (selective independence), згідно з яким think tanks можуть зберігати автономію в певних сферах, водночас делегуючи експертний ресурс під конкретні проекти, пов'язані з політичним замовленням. Проте ця модель лише частково вирішує проблему структурної напруги між впливом і незалежністю, оскільки залишає відкритим питання довіри до експертизи як такої. У сучасних умовах, коли дезінформація, політичні маніпуляції та гібридні форми зовнішнього впливу стають звичним інструментом глобальної конкуренції, саме прозора незалежна експертиза має стати ключовим елементом стратегічної стійкості держав.

Отже, дилема впливовості та незалежності не може бути розв'язана шляхом простого вибору одного полюсу. Вона потребує складної системи інституційного балансування, етичного саморегулювання, фінансової прозорості та нормативного контролю з боку міжнародної спільноти та громадянського суспільства. Лише за умов дотримання цих принципів аналітичні центри можуть виконувати свою роль як легітимні, довірені та стратегічно значущі актори зовнішньополітичного процесу.

У трансформаційних умовах постсоціалістичного простору, а особливо в ситуації затяжної війни, аналітичне середовище України постає як стратегічно важлива, але фрагментарно інституціалізована сфера, що функціонує в умовах нормативної невизначеності, нестабільного фінансування та слабкої інтеграції в архітектуру державної політики. Попри зростання ролі експертних структур у виробленні публічної політики, ключовою вадою залишається відсутність стійких інституційних механізмів трансляції знання у владні рішення. Ця ситуація створює ефект аналітичного вакууму, коли знання не лише не перетворюється на практичну стратегію, але й втрачає свою нормативну силу в очах суспільства та політичної еліти (Brynko, 2022).

Інституціалізація знання у цьому контексті не може зводитися лише до формального існування *think tanks* як юридичних осіб чи аналітичних відділів при державних структурах. Йдеться про глибший процес – формування нормативно вмотивованого, структурно забезпеченого та ціннісно вкоріненого поля знання, що визнане як легітимне джерело ухвалення стратегічних рішень. Така інституціалізація передбачає декілька ключових вимірів: по-перше, стабільні канали взаємодії між аналітичною спільнотою та урядовими структурами, що ґрунтуються на взаємній довірі та професійній компетенції; по-друге, створення механізмів верифікації знання – як-от етичні кодекси, системи зовнішньої експертизи, незалежні наглядові ради; і по-третє, вбудовування знання у системи формування державної політики через участь аналітичних центрів у розробці стратегій, концепцій, прогнозних документів (Dimitrova & Toshkov, 2007).

Потреба в інституціалізації стає ще більш нагальною в умовах війни, коли держава оперує у режимі надзвичайної мобілізації, а стратегічні рішення приймаються під тиском високої невизначеності. В таких обставинах формалізоване, системне знання здатне відігравати роль компенсаторного ресурсу – джерела прогнозованості, стратегічного мислення та управлінської обережності. Натомість несформованість інституцій аналітичного забезпечення призводить до ситуативності у виробленні політики, домінування експертної імпровізації над системним аналізом, що потенційно загрожує помилками стратегічного масштабу (Krastev & Holmes, 2020).

Зразки міжнародної практики засвідчують, що висока ефективність аналітичного середовища забезпечується саме завдяки глибокій інституціалізації знання. У США, наприклад, *think tanks* інтегровані у процеси *policy planning* через спеціалізовані платформи на кшталт Council on Foreign Relations або Brookings Institution, які мають не лише доступ до еліт, але й стали канали формування порядку денного (McGann, 2021). В ЄС діяльність таких центрів, як

CEPS або Bruegel, супроводжується нормативним визнанням ролі аналітики у процесі governance. Для України адаптація таких моделей означає потребу у створенні незалежного агентства стратегічного аналізу при Кабінеті Міністрів, запровадженні національного стандарту експертизи та розвитку партнерств між урядом, університетами і незалежними аналітичними структурами.

Отже, без інституціалізації знання розвиток аналітичного середовища в Україні залишатиметься точковим, залежним від ситуативної підтримки донорів та вразливим до політичних циклів. В умовах постіндустріальної трансформації й воєнної реальності, інтелектуальна спроможність держави визначатиметься не лише кількістю аналітичних центрів, а якістю їх вбудованості в стратегічне управління – тобто здатністю перетворювати знання на політику в умовах постійної невизначеності.

У контексті трансформаційних процесів, що супроводжують українську державність упродовж останніх трьох десятиліть, взаємодія аналітичних центрів із державними структурами, університетським сектором та міжнародними донорами постає як ключова передумова формування стійкої та ефективної архітектури політичного аналізу. Проте ця взаємодія відбувається у рамках складного трикутника інституційної асиметрії, у якому різні сторони мають розбіжні інтереси, легітимізаційні режими та операційну логіку.

З одного боку, держава залишається головним споживачем аналітичного продукту, оскільки саме в її юрисдикції перебувають функції формування зовнішньополітичного курсу, безпекових стратегій і регуляторних рішень. Утім, рівень готовності державних інституцій до системного залучення незалежної експертизи в Україні досі обмежений, що зумовлено як інституційною інерцією радянської управлінської культури, так і дефіцитом довіри між владою та громадянським суспільством (Врунко, 2022). Хоча окремі урядові структури, як-от Офіс Президента, Кабінет Міністрів чи МЗС, періодично залучають аналітичні центри до policy planning, така співпраця, як правило, має ситуативний і проєктний характер. Нестача формалізованих механізмів співпраці – наприклад, регулярних державних запитів на аналітику, конкурсів на стратегічні дослідження чи представництва think tanks у консультативних органах – обмежує потенціал інституціоналізованої взаємодії.

З іншого боку, академічний сектор, представлений університетами та дослідницькими інститутами, має значний потенціал для інтеграції з аналітичним середовищем через створення спільних дослідницьких платформ, програм двостороннього стажування та мультидисциплінарних лабораторій. Однак така кооперація наштовхується на бар'єри академічної замкненості, обмеженої мобільності кадрів і відсутності мотиваційної системи для практичного використання наукового знання у сфері публічної політики. Ба більше, університети часто не мають організаційної спроможності для швидкої реакції на запити державного чи громадського сектору, що протиставляє їх більш гнучким незалежним аналітичним центрам (Kiss, 2021). Лише поодинокі приклади – як-от співпраця Центру Разумкова з Києво-Могилянською академією чи ініціативи Українського інституту майбутнього за участі молодих дослідників

– демонструють потенціал продуктивного синтезу академічного і прикладного знання.

Водночас саме міжнародні донори відіграють роль ключового квазідержавного інвестора у розвиток аналітичного середовища в Україні, зумовлюючи як його зростання, так і залежність. Переважна більшість українських think tanks фінансується через грантові механізми таких інституцій, як National Endowment for Democracy, USAID, European Endowment for Democracy, GIZ, або посольств провідних західних країн. Це забезпечує мобільність та фінансову стійкість, але водночас створює ризики тематичної селективності, експортного інтересу та зміщення фокусу аналітичної діяльності на виконання доносських KPI замість стратегічного супроводу національного розвитку (Transparency International, 2021). У цьому контексті виникає потреба у формуванні механізмів координації між донорами, державою та аналітичною спільнотою задля узгодження пріоритетів, уникнення дублювання та зменшення фрагментації експертного поля.

Отже, перспективи сталого розвитку українського аналітичного середовища безпосередньо залежать від здатності інституалізувати взаємодію між аналітичними центрами, урядом, науковими установами та донорами на основі принципів відкритості, прозорості, стратегічного партнерства та спільної відповідальності. Лише у випадку створення взаємодоповнювальної моделі, де кожен суб'єкт визнає легітимність і автономію іншого, можна буде говорити про повноцінну екосистему аналітичної підтримки публічної політики в Україні.

Аналіз сучасної ролі аналітичних центрів (think tanks) у сфері зовнішньої політики засвідчив їхню еволюцію від академічно орієнтованих дослідницьких структур до повноцінних акторів стратегічного ухвалення рішень, здатних впливати на формування, легітимацію та адаптацію зовнішньополітичного курсу держав. Їхня значущість зростає пропорційно до ускладнення глобального інформаційного середовища, у якому знання дедалі частіше виступає не лише інструментом впливу, але й засобом виживання держави у конфігурації асиметричних загроз та багаторівневих конфліктів.

Аналітичні центри відіграють ключову роль у постачанні урядових структур експертно обґрунтованими policy-рішеннями, функціонуючи як комунікаційні містки між академічною спільнотою, медіа, політичними елітами та громадянським суспільством. Вони генерують політично релевантне знання у формі policy papers, briefs, концептуальних доповідей, а також беруть участь у формулюванні стратегій, нормативних документів і сценарного прогнозування. Крім того, ці структури дедалі частіше використовуються як суб'єкти публічної дипломатії, каналізуючи вплив у рамках концепту «м'якої сили» на міжнародному ринку ідей.

Водночас впливовість аналітичних центрів виявляється тісно пов'язаною з викликами незалежності, зокрема фінансової, політичної та методологічної. Проблеми прозорості фінансування, політизації експертизи, лобістських зв'язків і конфлікту інтересів створюють загрозу девальвації довіри до експертного знання. У цьому контексті критично важливою є потреба в інституціалізації знання як публічного ресурсу – через створення нормативної бази для

аналітичної діяльності, розвиток стратегічного партнерства між державними інституціями, університетами та незалежними аналітичними центрами, а також побудову прозорої моделі співпраці з міжнародними донорами.

У випадку України, особливо в умовах війни та багатовекторних трансформацій, роль аналітичних центрів виходить за межі суто дорадчої. Вони здатні виконувати функцію «інтелектуального ядра» національної безпеки, забезпечуючи гнучкість, прогностичність і стратегічну логіку ухвалення зовнішньополітичних рішень. Однак для цього необхідна системна інституційна підтримка, нормативне закріплення статусу експертної діяльності та формування культури довіри до аналітичного знання як невід'ємного елементу демократичного врядування.

3.3. Методики формування policy brief для урядових структур

У сучасному політико-аналітичному дискурсі міжнародних відносин policy brief постає як стратегічний комунікативний інструмент, що дозволяє не лише транслювати аналітичну експертизу у формалізовані рекомендації, а й здійснювати перетворювальний вплив на зовнішньополітичний процес, зберігаючи баланс між емпіричною валідністю та нормативною релевантністю. У рамках глобального епістемологічного ландшафту, де політичне знання дедалі більше інституціоналізується через аналітичні центри, експертні платформи та міжнародні урядові мережі, policy brief виконує функцію перехідної ланки між академічним аналізом і політичним рішенням (Stone, 2021). Його специфіка полягає у стислій, але високоінформативній формі презентації складної проблематики, яка потребує політичного реагування, що особливо важливо в умовах політичної турбулентності, обмеженого часу для ухвалення рішень та дедалі ширшої конкуренції на інформаційному полі.

Policy brief є не лише інструментом передачі знання, а актом стратегічної артикуляції політики, спрямованою на перетворення зовнішньополітичних наративів. У цьому сенсі він виступає складовим елементом нормативного конструктивізму – підходу, згідно з яким політика не просто відображає інтереси, а й конституюється через дискурси, експертні знання та рекомендаційні конструкції, що формують архітектуру можливого у сфері міжнародної взаємодії (Sending, 2015). Таким чином, policy brief функціонує як канал трансляції ідей, легітимізованих у колі епістемічних спільнот, до політичних центрів прийняття рішень, у тому числі урядових, міжурядових і дипломатичних структур.

На концептуальному рівні, policy brief визначається як цілеспрямований аналітичний документ, що містить короткий опис зовнішньополітичної проблеми, аналіз контексту її виникнення, оцінку можливих варіантів дій (policy options) та формулювання нормативно обґрунтованих рекомендацій для ухвалення політичного рішення (Young & Quinn, 2012). Його функціональне призначення полягає не лише в інформованні, а в наданні певного вектору рішення, створенні аргументативного поля, в якому певні дії постають як раціонально необхідні, а інші – як політично неефективні або ризиковані. У цьому сенсі policy brief не є нейтральною формою подання інформації – навпаки,

він є складовою боротьби за гегемонію інтерпретацій та політичне домінування у дискурсивному полі міжнародної політики (Fischer, 2003).

У зовнішньополітичній площині policy brief часто використовується для операціоналізації національних інтересів через аналітичну призму. У ситуаціях дипломатичної кризи, конфлікту, санкційного тиску або багатосторонніх переговорів, саме policy brief може виконувати роль інструменту «м'якого впливу» (soft power), який здатен транслювати позицію держави, її очікування та стратегічні орієнтири на мовному рівні, зрозумілому міжнародній аудиторії. Це особливо важливо в умовах гібридної війни, коли інформаційна політика та експертна аналітика дедалі більше зливаються в єдиний масив впливу на сприйняття ситуації за кордоном (Nye, 2021).

Однією з ключових функцій policy brief є структуроване подання складної проблематики у формі, яка полегшує її засвоєння політиками, урядовцями та дипломатами, не заглибленими в специфіку академічної термінології. Завдяки структурі «проблема–аналіз–варіанти–рекомендації» (problem–analysis–options–recommendations), такий документ дозволяє в обмеженому обсязі (зазвичай 2–4 сторінки) представити збалансовану аналітичну позицію, підтрману емпіричними даними, експертними оцінками та прогнозами. Разом із цим policy brief не є простою інформаційною довідкою – він вимагає глибокої евристичної роботи, здатності синтезувати фрагментовану інформацію у цілісну політичну пропозицію. У цьому контексті policy brief виступає як аналітичний артефакт, у якому поєднуються когнітивна економія, структурна релевантність та нормативна вмотивованість.

З огляду на виклики, пов'язані з прискоренням глобальних процесів, трансформацією дипломатичної комунікації та зростаючим значенням інформаційного простору як арени міжнародної конкуренції, роль policy brief стає дедалі помітнішою в арсеналі зовнішньополітичних інструментів. В умовах війни, як це демонструє український досвід 2022–2024 років, policy brief став дієвим засобом донесення до міжнародних партнерів ключових пріоритетів державної політики – від постачання зброї до санкційного тиску та реконструкції зруйнованої інфраструктури. За належного рівня підготовки та професійної комунікації, policy brief здатен не лише інформувати, а й трансформувати позицію міжнародних акторів, формуючи нові зони політичної солідарності (Zaremba, 2022).

У підсумку, policy brief є політико-аналітичним інструментом, що виконує як когнітивну, так і нормативну функцію у сфері зовнішньої політики. Його ефективність полягає у здатності мобілізувати знання, структурувати його відповідно до потреб політичного процесу та вбудовувати в системи прийняття рішень у багаторівневому контексті міжнародних відносин.

У сучасній парадигмі зовнішньополітичного аналізу та публічного управління особливе значення набуває типологія інструментів стратегічної комунікації, які використовуються для впливу на процеси прийняття рішень, формування політики та репрезентації наративів державної позиції у багаторівневому міжнародному середовищі. Серед таких інструментів найбільш релевантними є policy brief, аналітична записка та прес-реліз – документи, що,

незважаючи на спільні риси у форматі стисненої комунікації, сутнісно різняться за епістемологічним статусом, комунікативною функцією, цільовою аудиторією, логікою аргументації та режимом знання (Stone, 2021).

Policy brief, як було показано вище, є аналітичним жанром, що поєднує доказову основу з нормативною спрямованістю, орієнтованою на політичне втручання у конкретно окреслений простір прийняття рішень. Його ключовою характеристикою є прагматична інструментальність – policy brief не просто констатує стан справ, а артикулює проблему крізь призму необхідності дії, що базується на стратегічно структурованих варіантах (policy options), обґрунтованих у термінах досяжності, витрат, легітимності та потенційного впливу (Young & Quinn, 2012). Policy brief функціонує в умовах високої політичної динаміки та орієнтований на формування зовнішньополітичних наративів, часто у транскордонному інформаційному просторі. Це документ, що не лише передає знання, а й конструює політичну уяву про бажане майбутнє, закорінене у доказовій аргументації.

Натомість аналітична записка (англ. analytical memo) – це документ внутрішнього службового або експертного використання, призначений, передусім, для системного структурування інформації щодо складного політичного або міжнародного явища. Її основна функція полягає в когнітивній репрезентації ситуації без обов'язкового переходу до нормативних рекомендацій. На відміну від policy brief, який прагне до стислості та фокусованого впливу, аналітична записка допускає більший обсяг, вищий ступінь концептуалізації та ширший аналітичний горизонт. У дипломатичній практиці вона слугує підґрунтям для внутрішньоурядових рішень або інформаційною базою для міжвідомчої координації (OECD, 2020). Її епістемологічна функція – розгортання багатовекторного аналізу без примусу до дії, що відображає відносно «нейтральну» позицію аналітика.

Найбільш радикально від policy brief і аналітичної записки відрізняється прес-реліз, який є формою публічного офіційного повідомлення з переважно декларативною, а не аналітичною функцією. У зовнішньополітичній комунікації прес-реліз – це інструмент оперативного інформування широкої або спеціалізованої публіки щодо певної події, позиції держави, перебігу переговорів або рішень, прийнятих міжнародними організаціями. Його стиль – переважно журналістський, неакадемічний, з фокусом на легітимацію або зовнішню презентацію рішень, уже прийнятих або узгоджених. Прес-реліз не має аналітичного компоненту у вузькому сенсі, оскільки не передбачає варіативності дії чи порівняльної оцінки альтернатив, натомість виступає медіа-артефактом, що формує дискурсивне середовище навколо подій (Entman, 2008).

У теоретичній перспективі міжнародної комунікації ці три типи документів репрезентують різні режими знання та влади: policy brief – це інструмент впливу на політику через раціоналізацію дій; аналітична записка – це когнітивний інструмент управлінського осмислення реальності; прес-реліз – це інструмент символічного репрезентування влади та легітимізації дій через публічний дискурс. Їхня типологізація є критично важливою в умовах дедалі складнішого інформаційного середовища, де аналітична функція держави дедалі

більше інтегрується в логіку комунікативного управління, а аналітик стає не лише виробником знання, а й суб'єктом політичної інтерпретації (Fischer, 2003; Zarembo, 2022).

Таким чином, усі три документи – policy brief, аналітична записка та прес-реліз – мають власну інституціональну логіку, онтологічний статус і прагматичне призначення. Їх розмежування у професійному середовищі міжнародних відносин є необхідним для забезпечення функціональної ефективності зовнішньополітичного процесу, раціонального управління інформацією та підтримки академічно обгрунтованої дипломатії.

Ефективний policy brief у зовнішньополітичному контексті є інтелектуально та структурно вивіреною аналітичним документом, архітектоніка якого визначається необхідністю забезпечення одночасно когнітивної доступності, аналітичної глибини та нормативної переконливості. Його структура виконує не лише технічну, а передусім – евристично-перетворювальну функцію, оскільки від способу упорядкування інформації залежить спроможність документу здійснити вплив на суб'єкта політичного рішення в умовах високої інституційної конкуренції та інформаційного шуму (Parkhurst, 2017).

Початковим елементом ефективного policy brief є заголовок, який повинен бути одночасно концептуально насиченим і лаконічним, здатним сконденсувати сутність проблеми та орієнтувати реципієнта на аналітичний фокус документа. Його функція полягає не лише у позначенні теми, а у формуванні когнітивного фрейму, який визначає кут сприйняття політичної реальності. Безпосередньо за заголовком подається анотація (executive summary) – стисле, але концептуально насичене резюме, що містить окреслення проблеми, діапазон можливих дій та ключову рекомендацію. Саме в цій частині policy brief набуває характеру інтелектуального виклику, що спонукає до дії, а не до рефлексії. Відтак, наступним етапом є контекстуалізація проблеми, тобто вписування її у ширший зовнішньополітичний, безпековий або геополітичний контекст. Цей компонент виконує функцію пояснювального заземлення, дозволяючи політичному актору співвіднести запропонований аналіз з реаліями міжнародної системи, інтересами держави та поточною динамікою глобальних чи регіональних процесів (OECD, 2020).

Центральною конструкцією у структурі policy brief виступає формулювання політичної проблеми, що має відображати не просто ситуаційну аномалію, а структурно релевантну дилему, в якій поєднуються стратегічні ризики, обмеження дій і потреба в політичній інтервенції. Цей елемент не є суто описовим – він виконує функцію аналітичної рамки, яка визначає, які аспекти дійсності заслуговують на увагу, а які – залишаються за межами політичної артикуляції (Fischer, 2003). У такому підході проблема є результатом не лише емпіричного спостереження, а й нормативного осмислення ситуації в координатах національних інтересів, міжнародних зобов'язань та стратегічних можливостей.

Наступною структурною ланкою є опис варіантів політики (policy options) – формалізованих сценаріїв дії, які повинні бути взаємно виключними,

реалістичними та верифікованими в аналітичному плані. У цьому компоненті policy brief виконує роль моделювального інструменту, що дозволяє увявити альтернативні траєкторії політичної поведінки в умовах невизначеності. При цьому опції мають бути описані через призму їхньої відповідності стратегічним цілям держави, передбачуваним зовнішньополітичним реакціям, економічним витратам і легітимності. Формулювання policy options має уникати технократичного редукціонізму – йдеться не лише про інструментальну ефективність, а про нормативну виправданість обраних підходів (Cairney, 2019).

Кульмінаційним елементом є рекомендації (policy recommendations), які мають бути короткими, адресними та заснованими на чітко визначених аналітичних аргументах. Це не просто побажання чи висновки, а нормативні імперативи, покликані перетворити знання на дію. У цьому сенсі policy recommendations виступають як точка синтезу між аналітичним знанням і політичною волею, що зумовлює їхню риторичну та концептуальну стратегічність. Найбільш переконливими є рекомендації, що поєднують логіку доказовості з елементами проактивної візії (vision-driven policy), що особливо релевантно в кризових зовнішньополітичних контекстах (Zarembo, 2022).

Завершальним блоком policy brief є джерела та візуальні матеріали (інфографіка, мапи, графіки), які виконують роль вторинної легітимації аналітичного тексту. Наявність чітко оформлених джерел – не лише ознака академічної доброчесності, а й показник рівня аналітичної культури документа, що позиціонує себе у глобальному полі експертного впливу. Візуалізація даних, у свою чергу, підсилює ефект інтерпретації, знижує когнітивне навантаження та формує візуальний наратив, який є важливим в умовах інформаційної конкуренції.

Отже, ефективна структура policy brief – це не механічна сукупність частин, а когерентна комунікативна матриця, яка забезпечує перетворення знання на інструмент політичного впливу. У контексті міжнародних відносин така структура виконує функцію структурованої інтервенції у політичну реальність, спрямованої на артикуляцію стратегічно релевантних проблем та пропозицію легітимних варіантів їх вирішення.

У методології написання policy brief ключовим вектором є досягнення оптимального балансу між когнітивною насиченістю, аналітичною строгістю та комунікативною лаконічністю. Цей жанр не належить до традиційної академічної прози – його природа гібридна, що вимагає дотримання принципів, властивих як науковій раціональності, так і політичній комунікації. У цьому контексті лаконічність, доказовість та актуальність виступають як фундаментальні методологічні засади, що забезпечують ефективність policy brief у процесі трансформації знання на політичну дію (Cairney & Kwiatkowski, 2017).

Лаконічність у даному випадку не є формальним обмеженням обсягу, а принципом стратегічного редукування надлишкової інформації до структурно значущих компонентів, релевантних для прийняття рішення. Йдеться про когнітивну дисципліну, яка дозволяє аналітику сформулювати складні багатовимірні реальності у вигляді аналітичної пропозиції, придатної для засвоєння суб'єктом, що діє в умовах браку часу, ресурсів або повноти

інформації. У політичному контексті, де рішення часто приймаються в умовах невизначеності, лаконічність є формою тактичної аналітичної ефективності, що підвищує шанс policy brief бути інтегрованим у реальний процес політичного реагування (Parkhurst, 2017).

Принцип доказовості передбачає, що кожне твердження, винесене у policy brief, має бути підкріплене релевантним емпіричним матеріалом, що пройшов процедуру верифікації, або ж посиланням на консенсусне знання, вироблене в межах авторитетних епістемічних спільнот. У цьому аспекті доказовість виступає епістемологічним критерієм легітимності аналітичного продукту, що дозволяє диференціювати policy brief від маніпулятивної комунікації, медіа-спекуляції чи політичного піару (Oliver et al., 2014). Застосування принципу доказовості означає також відмову від надмірної спрощеності, натомість вимагає від аналітика обґрунтованого відбору джерел, критичного аналізу даних, використання міждисциплінарних інструментів і логічної структуризації аргументації. Це є надзвичайно актуальним в умовах інформаційних війн і гібридних загроз, де факти підміняються емоційними наративами, а доказова аналітика – риторикою мобілізації (Fischer, 2003).

Актуальність policy brief, своєю чергою, не обмежується хронологічною новизною – вона означає здатність документа резонувати з поточним політичним порядком денним, відповідаючи на реальні потреби, запити або виклики, що стоять перед зовнішньополітичними або урядовими структурами. Актуальність у цьому розумінні є формою політичної синхронізації аналітичного продукту з ритмом стратегічного управління, що вимагає від автора policy brief глибокої чутливості до змін міжнародного контексту, кризових точок глобальної політики та динаміки прийняття рішень. У цьому контексті значущим є концепт policy window (вікно можливостей), що передбачає наявність обмеженого часового проміжку, протягом якого policy brief може справити максимальний вплив на урядову чи дипломатичну агенду (Kingdon, 2011).

Отже, лаконічність, доказовість та актуальність – це не технічні вимоги до оформлення, а методологічні принципи стратегічного мислення, які трансформують policy brief у дієвий інструмент аналітичного впливу. Вони конституюють нормативно-аналітичну цілісність документа, в якому знання не лише репрезентується, а й спрямовується на зміну політичної реальності. У межах міжнародних відносин, де аналітика стає частиною владних практик, дотримання цих принципів є умовою легітимного та ефективного політичного аналітизму.

У висококонкурентному середовищі глобального політичного знання, де аналітичні продукти дедалі частіше стають інструментами впливу на політичні рішення, репутацію акторів і формування стратегічних наративів, принцип верифікації даних та антіманіпулятивної відповідальності набуває статусу не лише методологічної, а й етико-політичної імперативи. У межах policy brief як жанру прикладної політичної аналітики, верифікація даних – це не технічна процедура підтвердження достовірності, а інституціоналізована форма епістемологічного контролю, що забезпечує легітимність тексту в очач

політичних рішень-приймачів і дипломатичних структур (Fischer, 2003; Parkhurst, 2017).

У контексті теорії міжнародних відносин, де дані часто формуються у конфліктному або конкурентному полі дискурсивних інтерпретацій, верифікація потребує поєднання трьох компонентів: джерельної надійності, аналітичної когерентності та емпіричної співвіднесеності з подієвими реаліями. Надійність джерел, зокрема, визначається їхньою інституційною природою (міжнародні організації, офіційні державні структури, верифіковані аналітичні центри), ступенем репутаційної стабільності та незалежністю від політичних агентів впливу. У цьому аспекті важливу роль відіграє епістемічна фільтрація даних, яка передбачає здатність аналітика відсікати нефальсифіковані, необґрунтовані або інформаційно токсичні матеріали (Cairney & Oliver, 2017). Зокрема, в умовах гібридних загроз, де ворог діє через дезінформаційні канали, фальшиві витоки й симулякри реальності, важливо використовувати інструменти OSINT-аналітики, але лише в поєднанні з міжсекторальною верифікацією даних (NATO StratCom, 2022).

Верифікація також передбачає методологічну транспарентність: джерела повинні бути не лише точними, а й відкритими для аудиту, а способи збору, інтерпретації та подання даних – чітко описаними або щонайменше доступними для відтворення. У цьому контексті верифікація виступає як аналітична відповідальність перед політичним споживачем знання, який, не будучи дослідником, має довіряти експерту, що формує рамку інтерпретації події. Особливої ваги ця відповідальність набуває у зовнішньополітичному policy brief, де подання недостовірних або маніпулятивно підібраних даних здатне викликати високі транзакційні втрати – від дипломатичних репутаційних провалів до стратегічних прорахунків у міжнародній коаліційній взаємодії (Kingdon, 2011).

Уникнення маніпуляцій – це не лише питання відмови від фальсифікацій, а й активне протистояння процедурній риторичності, коли дані підбираються для підтвердження заздалегідь обраного висновку, або коли аналітична рамка знецінює альтернативні інтерпретації. У цьому контексті маніпуляцією виступає також селективна презентація, гіперболізація наслідків або редукція складної реальності до зручних дихотомій. Для уникнення подібних викривлень автор policy brief має дотримуватись принципу аналітичної добросовісності, який передбачає здатність представляти факти у їхній багатозначності, включати контраргументи та використовувати різномірну верифікацію, зокрема через інституційну рецензію, peer-review або багатоканальний збір емпірії (Oliver et al., 2014).

У міжнародній практиці дедалі більше уваги приділяється інституційному впровадженню етичних кодексів аналітичної діяльності, де зазначено обов'язковість процедурної верифікації, заборону на використання неперевірених даних і обов'язок зазначення методологічних обмежень. Наприклад, у політиці міжнародних аналітичних центрів, таких як RAND Corporation або Chatham House, акценти робляться саме на перевірці протиріч між даними і висновками та на запобіганні так званому advocacy bias –

упередженості, що виникає внаслідок зовнішнього політичного або фінансового тиску (Stone, 2021).

Таким чином, верифікація даних і уникнення маніпуляцій є не лише частиною технічної підготовки policy brief, а складовими глибшої епістемології відповідальності, в якій політичне знання мислиться не як інструмент впливу, а як форма аналітичної етики. У цьому сенсі якісний policy brief – це не просто логічно вибудований текст, а продукт процедурно обґрунтованої інтерпретації, здатної витримати перевірку як фактологічну, так і політичну.

У структурі ефективного policy brief ключову роль відіграє не лише якість аналітичного змісту чи епістемологічна валідність даних, але й адекватність його комунікативного калібрування відповідно до цільової аудиторії. Адже policy brief є не лише текстом, а інструментом стратегічної артикуляції знання, що функціонує у складній архітектурі владної комунікації. У цьому сенсі розуміння природи й очікувань цільового реципієнта – урядової структури, дипломатичної місії чи міжнародної організації – є методологічною передумовою не лише ефективного впливу, але й політичної релевантності аналітичного документа (Cairney & Kwiatkowski, 2017).

Кожна з категорій адресатів policy brief володіє власною логікою обробки знання, особливостями інституційного мислення та пріоритетами політичного прийняття рішень. Наприклад, у випадку урядових структур, особливо національного рівня, документ має бути адаптованим до домінантного стилю державного управління, що часто характеризується pragmatic decision-making під тиском обмежених ресурсів, часових рамок та політичної відповідальності. У цьому випадку аналітик повинен фокусуватися на операційності та нормативній визначеності рекомендацій, структуруючи policy brief так, щоби він безпосередньо кореспондував із національними політичними пріоритетами, програмними документами уряду, а також поточним політичним циклом (OECD, 2020).

Натомість для дипломатичних представництв ключовим стає інший спектр критеріїв: документ має відповідати принципам дипломатичного протоколу, бути політично виваженим і водночас достатньо доказовим для того, щоби стати інструментом транскордонної політичної комунікації. У цьому сенсі важливою є здатність policy brief транслювати не лише проблему, а й м'яку форму позиціонування держави у складному полі міжнародної взаємодії. Це особливо актуально у ситуаціях, коли дипломатичні місії використовують аналітичні документи як інструменти для делікатного лобіювання, створення іміджевої переваги чи попередження стратегічних ризиків на етапі формування коаліцій (Zaremba, 2022).

Іншого рівня складності набуває адаптація policy brief до потреб міжнародних організацій, таких як ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ, де домінує логіка багаторівневої бюрократичної комунікації, політичної нейтральності та нормативно-ціннісної збалансованості. У цьому випадку авторів слід не лише верифікувати фактичний матеріал відповідно до стандартів міжнародної достовірності, але й калібрувати риторику відповідно до легітимних політичних рамок конкретної інституції. Зокрема, мова документа має бути позбавлена

політичної конфронтаційності, виважено апелювати до норм міжнародного права, цілей сталого розвитку або колективної безпеки, а також орієнтуватися на інституційну мову багатосторонньої дипломатії, що є водночас висококонцептуальною та процедурно обмеженою (Stone, 2021).

Формально-методологічно урахування аудиторії передбачає адаптацію таких елементів, як структура документа, стилістика подання, рівень технічної деталізації, а також тип і формат візуалізації даних. Наприклад, урядові аналітики можуть потребувати табличної інтерпретації прогнозних даних, дипломати – геополітичних карт або порівняльних таблиць санкційної практики, а експерти міжнародних організацій – графічного зображення сценаріїв ризику. Тобто в кожному випадку policy brief постає не як універсальний шаблон, а як адаптивний аналітичний артефакт, що відтворює ієрархію потреб, мислення й очікувань конкретної аудиторії (Fischer, 2003).

Таким чином, урахування цільової аудиторії в процесі підготовки policy brief не зводиться до зміни стилістики або обсягу – це методологічна парадигма, що передбачає реконфігурацію аналітичного продукту відповідно до логіки політичного прийняття рішень, репрезентативних очікувань і стратегічної раціональності конкретного адресата. В умовах багатополлярності міжнародного порядку й посиленої інституційної конкуренції на рівні знання, саме ця адаптивна здатність policy brief до таргетованого впливу стає визначальною ознакою його ефективності.

У процесі створення високоякісного policy brief у сфері міжнародних відносин принципово важливим є не лише змістовне наповнення документа, а й валідність використаних джерел даних та методологічна строгість застосованих аналітичних моделей. Policy brief, на відміну від академічного дослідження, передбачає операціоналізацію знання, спрямовану на прийняття рішень, що вимагає поєднання емпіричної достовірності з прогнозною інтерпретативністю (Fischer, 2003). У цьому контексті сучасна аналітична практика дедалі активніше інтегрує OSINT, Big Data, експертні інтерв'ю, а також структуровані методи стратегічного аналізу, зокрема SWOT, PEST та сценарне моделювання.

Open Source Intelligence (OSINT) як джерело даних набув виняткової актуальності у зв'язку з перетворенням інформаційного середовища на багатовимірну цифрову екосистему. У policy brief OSINT-дані дозволяють швидко агрегувати широке коло показників – від супутникових знімків до повідомлень у соціальних мережах – що є критичним для аналізу кризових ситуацій, збройних конфліктів, санкційного моніторингу або оцінки гуманітарної динаміки (NATO StratCom, 2022). Разом з тим, для забезпечення аналітичної достовірності такі дані потребують багатоступеневої верифікації, у тому числі через перехресне підтвердження з авторитетними джерелами або інтерв'юванням суб'єктів, які мають situational awareness у відповідному регіоні чи тематиці.

Використання Big Data дозволяє policy brief виходити за межі лінійного опису явищ, замінюючи спостереження на емпіричне моделювання закономірностей. Аналітика великих даних, зокрема в застосуванні до міжнародної торгівлі, міграційних потоків, кібербезпеки чи кліматичної

дипломатії, забезпечує policy-maker-ам глибшу адаптивність у прийнятті рішень на основі динамічної інформації (OECD, 2020). Проте, у policy brief Big Data не функціонує автономно – воно інтегрується через агреговані індикатори, аналітичні візуалізації та прогностичні криві, що дозволяють формувати сценарії поведінки держав чи міжнародних акторів.

Ще одним важливим елементом є експертні інтерв'ю, які, на відміну від статистичних джерел, забезпечують якісну реконструкцію контекстуальних знань, зокрема в ситуаціях, де відсутній доступ до повної інформації або коли мова йде про high-politics – наприклад, процеси ухвалення рішень у закритих дипломатичних форматах чи безпекових альянсах. Експертна думка дозволяє враховувати нелінійні фактори, включно з інституційною пам'яттю, неформальними каналами впливу, репутаційними конструктами та стратегічною інтуїцією суб'єктів (Knott, 2020).

Методологічна сила policy brief значно зростає при використанні аналітичних моделей, зокрема SWOT-аналізу, який дозволяє структурувати внутрішні та зовнішні змінні впливу на політичне рішення. У зовнішньополітичному контексті SWOT може бути застосований, наприклад, до оцінки готовності держави до вступу в міжнародну організацію або до впровадження економічних санкцій. PEST-аналіз, своєю чергою, є релевантним для оцінки макросередовища: політичних, економічних, соціальних та технологічних факторів, що визначають геополітичну динаміку. Обидва методи забезпечують структуровану логіку обґрунтування варіантів політики (policy options) у brief'i, формуючи уявлення про потенційні ризики, можливості та контекстуальні обмеження (Bryson, 2018).

Сценарне моделювання – найгнучкіший аналітичний інструмент, що дозволяє розгорнути policy brief у вигляді багатовекторного прогнозу розвитку подій. Особливо важливим цей метод є у сферах, де наявна висока динаміка стратегічної невизначеності: війна, енергетична безпека, зміна клімату, міжнародна підтримка в умовах конфлікту. У таких випадках brief має не лише пропонувати рішення, але й конструювати мислимі світи, в яких це рішення діятиме (Mietzner & Reger, 2005).

Завершальним, але не менш важливим елементом є візуалізація даних – інструмент, що перетворює policy brief з тексту в комунікативну матрицю стратегічної репрезентації знання. Графіки, діаграми, мапи конфліктної активності, схеми акторів – усе це не лише знижує когнітивне навантаження, а й дозволяє впливати на політичне уявлення про проблему через візуальну інтерпретацію. У добу інформаційного перенасичення саме візуалізація стає умовою меметичної виживаності policy brief у медіасередовищі, що формує уявлення про політику на основі образів, а не текстів (Entman, 2008).

Таким чином, ефективний policy brief вимагає не лише глибокого змістового аналізу, а й складної комбінації даних, джерел, моделей і форм представлення, що забезпечують його перформативність у системі зовнішньополітичного впливу. Аналітик у цьому процесі виконує роль не лише експерта, а й архітектора політичної реальності, що твориться через структуроване знання, здатне до трансформації рішень.

У системі стратегічної урядової комунікації, особливо в її зовнішньополітичному вимірі, policy brief виступає не лише як технократичний аналітичний інструмент, а як інституціалізований канал політичної артикуляції, через який конструюється міжнародна суб'єктність держави. У випадку України, особливо в період після 2014 року, а з особливою інтенсивністю – після початку повномасштабної агресії з боку росії у 2022 році, policy brief став не лише засобом аналітичної підтримки урядових рішень, але й інструментом дипломатичної мобілізації, який дозволив координувати політичні сигнали, структурувати аргументацію на міжнародному рівні та формувати контури нормативного впливу на позиції партнерів (Zarembo, 2022).

Успішність policy brief як засобу урядової дипломатичної комунікації полягає у його здатності функціонувати на перетині доказового аналізу та політичної риторики, що особливо актуально для держав, які перебувають у ситуації структурної вразливості, але мають високий потенціал смислового впливу. Так, упродовж 2022–2023 років Національний інститут стратегічних досліджень, Центр оборонних стратегій, а також незалежні аналітичні структури на кшталт Ради зовнішньої політики «Українська призма» систематично продукували policy brief'и, що мали прямий вплив на дипломатичне позиціонування України в багатосторонніх форматах, зокрема в рамках Генеральної Асамблеї ООН, Європейської ради та Рамштайнського формату (Zarembo, 2022; Kuzio, 2023).

Одним із найбільш релевантних прикладів є кейс використання policy brief для структурування аргументації України в дискурсі міжнародної підтримки постачання важкого озброєння. Аналітичні матеріали, що готувалися на основі відкритих джерел, даних воєнної аналітики, а також експертних оцінок, використовувалися в офіційних дипломатичних комунікаціях, у тому числі в межах брифінгів для партнерських держав. У цьому випадку policy brief виконував функцію інформаційного бекграунду, що дозволяв політичним діячам – зокрема, керівництву МЗС та Офісу Президента – діяти на основі уніфікованої, стратегічно вивіреної інформації (Kaім, 2022).

Ще одним знаковим прикладом є використання policy brief в контексті формування міжнародної коаліції на підтримку створення Спеціального трибуналу для переслідування злочинів агресії проти України. Документи, що презентували юридичну основу, політичну доцільність та порівняльний аналіз прецедентів міжнародного правосуддя (зокрема, трибуналів для колишньої Югославії та Руанди), були розроблені українськими експертами у співпраці з представниками уряду та міжнародного правозахисного середовища. У цьому випадку policy brief функціонував як нормативний артефакт, здатний переводити моральні вимоги в мову політичної мобілізації міжнародної спільноти (Open Society Foundations, 2023).

Крім того, на рівні парламентської дипломатії policy brief використовувалися для аргументації позицій України в інституційних діалогах з Європейським парламентом, Бундестагом, Сенатом США та національними парламентами держав-членів ЄС. Зокрема, документи, що фокусувалися на енергетичній безпеці, ядерному шантажі з боку росії та наслідках руйнування

Каховської ГЕС, формували основу для рішень про додаткову допомогу Україні, санкційне розширення та підтримку процесу відновлення (International IDEA, 2023). Policy brief у цьому контексті виконував роль структурованого каналу між політичними та експертними рівнями, долаючи розрив між складністю ситуації та оперативністю реагування.

Таким чином, успішне використання policy brief в українській дипломатії демонструє його багатофункціональність – від інструменту кризового впливу до каналу нормативної легітимації. Усі розглянуті кейси свідчать, що ефективність policy brief визначається не лише якістю аналізу, але й здатністю бути інституційно інтегрованим у процес прийняття зовнішньополітичних рішень. У цьому аспекті policy brief не просто відображає політичну волю держави, а співтворить її через аналітичну репрезентацію у міжнародному середовищі.

У сучасній архітектоніці міжнародної санкційної політики, яка функціонує як складний механізм обмежувального впливу на держави-порушники міжнародного права, policy brief набуває особливого значення як інструмент експертно-аналітичної артикуляції санкційних підходів. Санкції – як форма нормативної реакції на порушення міжнародного порядку – потребують не лише політичної волі, а й системної аргументації, яка формує основу для їх легітимації, таргетування, юридичної сумісності та оцінки ефективності (Portela, 2021). У цьому контексті policy brief виконує функцію мосту між технічно-аналітичним рівнем і політичним рішенням-прийняттям, забезпечуючи трансляцію складної емпіричної інформації у форматі, придатному до оперативного впровадження.

Роль policy brief у формуванні санкційної політики проявляється насамперед у структурованому конструюванні доказової бази, яка забезпечує необхідний рівень епістемологічної довіри до рішення про введення або продовження санкцій. У разі глобальних або секторальних санкцій – як-от обмеження експорту технологій, замороження активів, обмеження SWIFT-доступу – саме policy brief дозволяє систематизувати дані щодо порушень, структури залежностей, потенційних вторинних ефектів та міжнародної узгодженості. Особливо це актуально у випадках, коли санкційна політика формулюється в умовах політичного плюралізму, зокрема в рамках Європейського Союзу, де рішення потребують консенсусу на міжурядовому рівні (European Commission, 2022).

Policy brief також виконує роль інструменту легітимації санкцій у міжнародному інформаційному полі, оскільки дозволяє країнам-ініціаторам транслювати обґрунтованість своїх дій третім сторонам, зокрема нейтральним або коливним акторам. У цьому сенсі аналітичний документ функціонує як дискурсивний елемент санкційної дипломатії, формуючи поле міжнародної підтримки або принаймні інституційної нейтральності. Здатність policy brief структурувати аргументацію навколо базових принципів міжнародного права – таких як суверенітет, територіальна цілісність, заборона агресії – дозволяє інтегрувати санкційне рішення в логіку захисту міжнародного порядку, а не як форму політичного тиску (Zaremba, 2022).

Особливу аналітичну вагу policy brief має у процесі моніторингу ефективності санкційної політики, де відбувається оцінка не лише економічного

впливу, але й політичного результату, тобто здатності санкцій змінити поведінку об'єкта. У цьому контексті документ може містити не тільки ретроспективний аналіз, але й моделювання альтернативних сценаріїв – наприклад, вплив нових секторальних обмежень на військово-промисловий комплекс агресора чи на здатність його фінансової системи до адаптації. Такий аналітичний інструментарій особливо активно застосовується в умовах гібридної війни, коли санкції стають елементом комплексної стратегії стримування (Kuzio, 2023).

У зовнішньополітичній практиці України policy brief довів свою ефективність у процесі міжнародної мобілізації підтримки санкційного тиску на росію після 2022 року. Документи, які розроблялися профільними аналітичними центрами, зокрема Радою зовнішньої політики «Українська призма», Центром оборонних стратегій, Київською школою економіки та МЗС України, відігравали критичну роль у формуванні уніфікованої аргументації, що надавалася союзникам та інституціям ЄС. Наприклад, policy brief щодо санкцій проти енергетичного сектору росії містили не лише аргументи про порушення міжнародного права, але й аналітику щодо вторинного впливу на світовий ринок, що стало ключовим у переконанні нерішучих партнерів (KSE, 2023).

Завдяки своїй структурованості, доказовості та здатності до швидкої адаптації, policy brief також служить інструментом динамічної актуалізації санкційної політики. На відміну від політичних заяв або декларацій, аналітичний brief може регулярно оновлюватися на основі нових даних, забезпечуючи гнучкість санкційної стратегії в умовах змінної геополітичної конфігурації. Це особливо актуально у ситуаціях, коли держави перебувають у зтяжненому конфлікті, й санкційні режими вимагають постійної корекції для збереження ефективності.

Отже, policy brief у санкційній політиці виконує мультифункціональну роль: він є одночасно джерелом доказового обґрунтування, засобом дипломатичної артикуляції, механізмом моніторингу та прогнозування, а також інструментом формування міжнародного консенсусу. Його застосування в українській дипломатії демонструє, що ефективне санкційне рішення потребує не лише політичної ініціативи, а й аналітичної інфраструктури, здатної інституціоналізувати знання у форму дії.

У сучасному глобальному середовищі, що дедалі частіше характеризується гібридною конфліктністю, асиметрією загроз і багатополярним зсувом безпекової архітектури, антикризові policy brief-и набувають статусу не просто інструменту аналітичної підтримки, а операційного елемента кризового управління на рівні державної політики та дипломатичного реагування. Особливо актуальним це стає в умовах повномасштабної війни, як-от агресія росії проти України, коли урядові інституції, аналітичні центри та дипломатичні місії функціонують у високодинамічному режимі політичного тиску, інформаційної турбулентності та обмеженого ресурсу часу (Cairney & Wellstead, 2021).

У цих обставинах антикризовий policy brief слід розглядати як висококонденсовану форму стратегічного знання, спрямовану на негайне ухвалення політичних рішень у відповідь на надзвичайні події – від військових

атак і терористичних актів до економічних шоків, інформаційних кампаній чи деструктивної поведінки третіх держав. Його функціональність полягає не лише у ретрансляції фактів чи сценаріїв, а у формуванні нормативно й політично релевантної рамки, що дозволяє суб'єктам державного управління обрати оптимальний курс дій із урахуванням міжнародного контексту, союзницької підтримки та ризиків ескалації (OECD, 2022).

Антикризовий policy brief, на відміну від звичайного, функціонує в умовах політичної невизначеності та інформаційного шуму, що вимагає не лише фактологічної точності, а й надзвичайної дисципліни аналітичного моделювання. Йдеться про здатність синтезувати відкриті дані (OSINT), експертні інтерпретації, сигнали з дипломатичних каналів, а також прогностичні сценарії, які дозволяють вивести короткострокові й середньострокові наслідки подій. Водночас надзвичайно важливою є політична каліброваність документа: формулювання має бути достатньо жорстким для впливу, але й стратегічно виваженим для уникнення ескалації, провокацій чи міжнародної делегітимації.

Прикладом ефективного використання антикризових brief-ів у практиці української державності є аналітичні документи, підготовлені у перші тижні повномасштабного вторгнення росії у лютому–березні 2022 року. Ці policy brief-и виконували оперативно-мобілізаційну функцію – вони структурували звернення до урядів ключових партнерів (США, Великої Британії, Польщі, Німеччини), міжнародних організацій (ООН, ЄС, НАТО) та транснаціональних медіа щодо необхідності негайного посилення військової, гуманітарної та фінансової підтримки. Документи ґрунтувались на доказовому описі руйнувань, втрат, сценаріїв загроз для європейської безпеки та аналізі варіантів реагування, з урахуванням потенційних точок політичного зламу (Zarembo, 2022).

Ключовим компонентом таких brief-ів була візуалізація даних, що посилювала емоційно-доказовий ефект: супутникові знімки, карти руйнувань, інфографіка втрат, динаміка переміщення біженців. В умовах інтенсивного міжнародного тиску й необхідності переконати амбівалентних акторів у доцільності підтримки – саме візуалізований, аналітично зважений policy brief міг перетворити інформацію на політичне зобов'язання (Kaім, 2022).

Крім того, в українському контексті антикризові policy brief-и використовувалися і в ситуаціях економічної дестабілізації, як-от реакція на руйнування Каховської ГЕС, атаки на енергетичну інфраструктуру чи блокування «зернового коридору». У таких випадках аналітичні документи, що подавались урядовими структурами, а також інституціями як-от Київська школа економіки чи НІСД, виконували роль медіатора між Україною та міжнародними фінансовими й політичними донорами, зокрема МВФ, ЄБРР, Світовим банком, сприяючи формуванню узгоджених механізмів підтримки (KSE, 2023).

У більш широкому вимірі антикризові policy brief-и також функціонують як репутаційні інструменти, що дозволяють державі формувати імідж відповідального, проактивного, спроможного до аналітичного самозабезпечення суб'єкта міжнародного права. Їхня присутність у публічному просторі – через розміщення на сайтах урядових структур, поширення серед партнерських think tank-ів або трансляцію в межах дипломатичних комунікацій – підсилює

сприйняття держави як актора, що здатен продукувати знання навіть у кризі, а не лише як об'єкта допомоги чи співчуття (Entman, 2008).

У підсумку, антикризовий policy brief в умовах війни та міжнародного тиску є стратегічним документом із високою політичною вагою, здатним не лише інформувати, а й орієнтувати, мобілізувати та ініціювати міждержавну солідарність. Його ефективність полягає у здатності трансформувати складну реальність конфлікту у структуровану матрицю рішень – з урахуванням політичної динаміки, моральної легітимності та оперативної необхідності дій.

Формування та ефективне застосування policy brief у практиці державного управління, зокрема в контексті зовнішньополітичної діяльності, є не лише інструментом інформаційно-аналітичного супроводу, а й інституційним механізмом стратегічної артикуляції політичного курсу держави. Проаналізовані концептуальні, структурні та методологічні аспекти підготовки policy brief свідчать, що цей документ виконує мультифункціональну роль у процесі вироблення державної політики: від оперативного аналізу ситуацій до моделювання сценаріїв і формування рекомендацій на рівні прийняття рішень.

Policy brief – це кросдисциплінарний формат, у якому поєднуються принципи доказової політики, стратегічних комунікацій та дипломатичної активності. Його функціональність виявляється у здатності конденсувати складну аналітичну інформацію у формат, придатний для швидкого політичного реагування, при цьому зберігаючи точність, релевантність і доказовість. Ретельно розроблена структура brief'у – від заголовка до візуалізації даних – формує логіку сприйняття і, відповідно, – логіку рішень.

Особливої ваги policy brief набуває в умовах кризового управління, збройного конфлікту та посиленого міжнародного тиску, коли оперативність, чіткість та цілеспрямованість комунікацій є критичними для виживання політичного суб'єкта у глобальному просторі. Український кейс засвідчив, що policy brief є ефективним не лише як інструмент внутрішньої аналітики, а і як впливовий елемент міжнародної дипломатії, інструмент формування санкційних режимів, мобілізації партнерської підтримки та структурованої презентації політичної позиції держави.

Таким чином, policy brief стає архітектонічною одиницею знання у публічній політиці, що дозволяє транслювати складні аналітичні конструкції у мову стратегічного управління. Його розробка вимагає не лише володіння аналітичними інструментами, але й розуміння політичного контексту, дипломатичних нюансів, комунікативної етики та когнітивної динаміки міждержавних відносин. Інституціоналізація культури підготовки policy brief в урядових структурах має бути визнана як індикатор спроможності держави до адаптивного управління в умовах глобальної нестабільності.

3.4. Інформаційно-аналітична безпека: загрози маніпуляцій

У контексті трансформації глобального інформаційного простору та зростання ролі цифрових комунікацій у прийнятті зовнішньополітичних рішень, поняття інформаційно-аналітичної безпеки набуває особливої аналітичної ваги в межах сучасної науки про міжнародні відносини. Цей концепт є інтегративною категорією, що поєднує в собі як техніко-комунікаційні параметри захищеності інформаційного середовища, так і когнітивно-епістемологічний вимір достовірності аналітичного продукту. Іншими словами, йдеться не лише про безпеку інформації як ресурсу, але й про безпеку аналітики як процесу формування стратегічних інтерпретацій політичної реальності.

Інформаційна безпека у міжнародному контексті визначається як здатність держави, наднаціональної структури або корпоративного суб'єкта забезпечити захищеність критичної інформаційної інфраструктури, запобігти зовнішньому втручанням у канали комунікації та зберегти цілісність інформаційних потоків, що циркулюють у публічному або закритому політичному середовищі (Libicki, 2007). Водночас у XXI столітті парадигма інформаційної безпеки дедалі більше розвивається у бік «інформаційного суверенітету», «когнітивної безпеки» та «епістемологічного контролю», що вказує на ускладнення самої природи загроз – від технічних до когнітивно-сміслових. На перетині цих процесів постає концепт аналітичної безпеки як особливий аспект стратегічного мислення, що передбачає збереження достовірності, методологічної добросовісності та верифікованості політичного аналізу в умовах багатовекторної маніпуляції, фабрикації наративів і гібридного впливу.

Аналітична безпека – це не просто захист від фальсифікації або дезінформації, а радше інституціоналізована система гарантій, що забезпечує інтерсуб'єктивну довіру до аналітичного продукту на рівні державного управління, дипломатичних структур, аналітичних центрів та академічної спільноти. У цьому контексті особливої уваги заслуговує феномен епістемологічної вразливості (epistemic vulnerability), що характеризує здатність аналітичного середовища до «епістемічної інфільтрації» через псевдоекспертизу, симулякри фактів, інструменталізовану аналітику та політично ангажоване моделювання (Lanoszka, 2021). Умовно безпечна аналітика повинна відповідати принципам доказовості, прозорості джерел, аналітичної рефлексивності та відмежованості від політичного замовлення – чого часто не вистачає в умовах гібридного конфлікту, зокрема у східноєвропейському регіоні.

Особливу загрозу інформаційно-аналітичній безпеці становлять інструменти системної маніпуляції аналітичним дискурсом, такі як фальсифікація емпіричних даних, створення фабрикованих policy brief, нав'язування так званих «метанаративів» через симбіоз урядових центрів впливу, контрольованих медіа та квазинаукових структур (Jankowicz, 2020). Таким чином, аналітична безпека в умовах сучасної світової політики постає не лише як технічне питання захисту даних, але і як компонент стратегічної автономії держави – її спроможності самостійно продукувати валідні інтерпретації політичної реальності. Саме тому розробка національних стратегій

інформаційно-аналітичної безпеки потребує включення таких компонентів, як розвиток незалежної аналітичної інфраструктури, підтримка академічної автономії, боротьба з політичною інструменталізацією знання та формування культури критичного мислення в суспільстві.

У випадку України це питання є не лише теоретичним, а й практичним. Вторгнення РФ супроводжувалося не тільки військовою агресією, але й масштабною кампанією дезінформації, спрямованою на підрив єдності українського суспільства та делегітимізацію української державності в міжнародному політичному просторі. У цьому контексті інформаційно-аналітична безпека стає ключовою умовою виживання держави у багатовимірному конфлікті, що виходить далеко за межі фізичного протистояння. Отже, потреба у консолідації аналітичного середовища навколо принципів етичної автономії, доказовості та стратегічної компетентності є не лише викликом, а й умовою стабільності політичного суб'єкта у добу постправди та гібридної війни.

У добу постправди, коли ірраціональні наративи, емоційна мобілізація та системна дезінформація дедалі частіше витісняють верифіковане знання з простору публічної політики, аналітична вразливість постає як критичний концепт у теоретико-методологічному арсеналі досліджень міжнародних відносин. У цьому контексті аналітична вразливість може бути визначена як структурна схильність політико-інформаційних систем до порушення когнітивної гігієни внаслідок зовнішніх або внутрішніх впливів, які спричиняють девіацію в процесі продукування, циркуляції та легітимації експертного знання. Цей феномен є симптомом ширшої епістемологічної кризи, що супроводжує перехід від модерної уяви про об'єктивність до постмодерного фрагментованого простору смислів, у якому істина дедалі частіше виявляється функцією влади, а не аргументації (McIntyre, 2018).

Аналітична вразливість є прямим наслідком ерозії традиційних механізмів верифікації знання в умовах радикального плюралізму джерел, цифрової інфляції фактів та алгоритмічного посередництва. У рамках цієї парадигми держави та наддержавні утворення вже не можуть покладатися виключно на експертизу як стабільний ресурс раціонального управління, адже сама структура експертного поля піддається фрагментації, політизації та символічному зараженню через впровадження інформаційних симулякрів (Corner, 2017). Як зазначає Руденко (2022), в епоху постправди політичні еліти дедалі частіше використовують стратегічну дезінформацію як легітимний інструмент зовнішньополітичної комунікації, що перетворює аналітичний продукт на об'єкт маніпуляції, а не рефлексії. Унаслідок цього втрачається здатність до формування загальнозначущих категорій пізнання, а сама аналітика втрачає евристичну валідність, перетворюючись на засіб риторичної боротьби.

У міжнародному контексті аналітична вразливість проявляється у декількох взаємопов'язаних формах: когнітивна інфільтрація (cognitive infiltration), інформаційне перенасичення (information overload), псевдоаналітика та нормативна невизначеність (normative ambiguity). Усі ці явища сприяють делегітимації традиційних структур знання – від університетів до think tank-

мереж – і створюють умови для появи так званого епістемічного авторитаризму, коли достовірність інформації визначається не якістю аргументації, а інституційним статусом джерела або його здатністю до емоційного впливу (Ball, 2017). Це особливо небезпечно у зовнішньополітичному аналізі, де стратегічні рішення можуть прийматись на підставі фальсифікованих нарративів або маніпулятивно зрештованих *risk assessment*-ів. Власне, російська агресія проти України у 2014–2022 роках демонструє, як симуляція «експертної думки» в глобальному інформпросторі може використовуватись для нормалізації анексії, делегітимації суверенітету та підриву західних союзів (StratCom Centre UA, 2023).

З огляду на це, аналіз аналітичної вразливості потребує не лише технічного реагування у сфері кібербезпеки чи фактчекінгу, а й глибокого концептуального осмислення механізмів, через які знання перетворюється на знаряддя символічного насильства. Питання полягає не лише у відокремленні істинного від хибного, а у здатності відновити публічну довіру до аналітичного процесу як до акта добросовісного пізнання, що несе на собі етичну відповідальність за зміст політичного рішення. Саме тому інституціалізація стандартів прозорості аналітики, розвиток механізмів *peer-review* у прикладних зовнішньополітичних дослідженнях та посилення ролі незалежних академічних структур виступають умовами подолання системної вразливості аналітичного простору. Без цієї епістемічної реконфігурації аналітика ризикує втратити свій статус стратегічного ресурсу управління глобальними ризиками та перетворитися на ще одну форму медіаспоживання – емоційну, фрагментовану і глибоко вразливу до когнітивного маніпулювання.

У добу надлишку інформації, коли аналітичний продукт перетворюється не лише на інструмент опису глобальних процесів, а й на засіб впливу на процеси прийняття рішень, феномен *bias*-аналітики (упередженої аналітики) стає предметом особливої уваги як у політичній практиці, так і в теоретико-методологічному осмисленні міжнародних відносин. *Bias*-аналітика у своїй сутності є системною деформацією епістемологічної нейтральності, коли експертиза формується з урахуванням політичної кон'юнктури, стратегічної вигоди або нормативної заангажованості, що підриває базову функцію аналітики як інструменту рефлексивного, доказового та політично неупередженого аналізу міжнародної реальності (Cserkits & Palkovits, 2022).

Політизація аналітичної експертизи виявляється передусім у трансформації дослідницьких центрів, аналітичних агенцій і *policy-oriented* інституцій у структури, що діють в межах нормативно-програмних парадигм, визначених донорською політикою, стратегічними цілями держав або корпоративними інтересами. Це призводить до того, що експертиза втрачає статус незалежного інтелектуального ресурсу та набуває рис стратегічної комунікації з елементами пропагандистської функції (McGann, 2021). За таких умов спостерігається процес так званої селективної обробки даних – коли аналітичні звіти формуються з використанням викривлених масивів інформації, *cherry picking*, когнітивної фільтрації або фреймінгу, що легітимізують

ззадалегідь сформовану політичну позицію замість її обґрунтованого аналізу (Lewandowsky et al., 2017).

Особливо небезпечним цей феномен стає у сфері зовнішньої політики та міжнародної безпеки, де bias-аналітика може мати катастрофічні наслідки для стратегічного прогнозування, оцінки загроз та ухвалення рішень на вищих рівнях державного управління. Як показують дослідження Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки (2023), одним із системних ризиків сучасного аналітичного середовища є інституціоналізація заангажованих think tank-платформ, які через статус «незалежних аналітичних структур» впливають на політику ЄС, НАТО або окремих держав, просуваючи при цьому інтереси третіх сторін. У цьому контексті аналітична продукція набуває характеру стратегічного активу, що конкурує не за точність, а за ефективність впливу в публічному та бюрократичному просторах (Entman, 2008).

Феномен bias-аналітики також тісно пов'язаний із дисбалансом у глобальній епістемології: дослідницькі центри глобальної Півночі мають значно ширші ресурси, платформу та доступ до аудиторії, що дозволяє їм задавати смислові рамки (frames of meaning) для інтерпретації подій у глобальному Півдні або на периферії. У цьому сенсі навіть аналітична об'єктивність виявляється вплетеною в систему символічного домінування, де упередження не є помилкою, а структурною рисою епістемологічного порядку (Bhambra, 2020). Це підтверджується і кейсами аналітичних помилок у прогнозуванні російського вторгнення в Україну 2022 року, коли низка західних експертів демонструвала обмежене розуміння регіонального контексту та глибоку політичну проєкцію власних уявлень про раціональність агресора (Lanoszka, 2022).

Таким чином, bias-аналітика є не лише технічною похибкою або результатом недосконалості методології, а феноменом, який відображає глибші структурні викривлення у глобальному виробництві знання. Вона функціонує як інструмент легітимації політичного статусу-кво, засіб нормалізації владних асиметрій та механізм репродукції геополітичних ідеологем. Для подолання цієї вразливості необхідно переосмислити самі принципи аналітичної доброчесності, посилити вимоги до методологічної прозорості, декларування конфлікту інтересів і верифікації джерел, а також підтримувати інституційну автономію національних аналітичних платформ – зокрема в умовах гібридної війни, коли маніпуляція аналітичним продуктом стає елементом інформаційної зброї.

У межах сучасної аналітичної практики в сфері міжнародних відносин дедалі більше уваги привертає феномен маніпулятивного конструювання знання через візуальні, статистичні та нарративні техніки, зокрема через такі методи як маніпулятивна візуалізація, селективна вибірка даних (cherry picking) та фреймування (framing). Ці технології, які формально належать до інструментів візуального мислення та стратегічної комунікації, в реальності часто слугують засобами когнітивного впливу, що дозволяють контролювати інтерпретацію фактів, легітимізувати політичні рішення й інституціоналізувати викривлену аналітику (Cairney & Kwiatkowski, 2017).

Маніпулятивна візуалізація проявляється у використанні графіків, карт, інфографіки або візуально-узагальнених показників, що за рахунок естетичного

та емоційного ефекту формують враження аналітичної обґрунтованості, приховуючи методологічну слабкість або свідому селекцію даних. У сучасній дипломатії візуалізація стала елементом не лише аналітики, а й інформаційної стратегії, в якій зображення набуває евристичного статусу, але водночас – і статусу інструменталізованого симулякра (Vandeweerd & Kerremans, 2020). У звітах міжнародних організацій, включно з ООН, OECD або європейськими аналітичними агентствами, дедалі частіше спостерігаються випадки, коли структура даних подається без зазначення методології, масштабу або контексту, що створює візуальну ілюзію консенсусу там, де насправді існує поляризація або епістемічна невизначеність.

Метод *cherry picking*, як інструмент аналітичної селекції, полягає у вибіркового представленні даних, які підтверджують попередньо сформульовану позицію або політичний наратив, із одночасним ігноруванням контраргументів, аномальних випадків або повних вибірових масивів. Така практика є особливо небезпечною в дослідженнях міжнародних конфліктів, оцінці режимів санкцій, економічної взаємозалежності чи динаміки політичних режимів. Як зазначає Хаус (2022), *cherry picking* – це не просто наукова неохайність, а форма стратегічної редукції складності, яка дозволяє трансформувати складну реальність у зручну, передбачувану та контрольовану картину світу. Це характерно, зокрема, для риторики, що супроводжує оцінки стабільності регіонів на Балканах або в регіоні Близького Сходу, де статистичні аномалії відкидаються як «непредставницькі», тим самим формуючи селективно стабілізовану візію простору (House, 2022).

Фреймування, своєю чергою, репрезентує когнітивно-дискурсивний вимір маніпуляції, у межах якого не лише добір фактів, а й їхнє смислове обрамлення визначає структуру сприйняття. Згідно з концепцією Ентмана (1993), *framing* є сутнісною операцією влади над значенням, адже дозволяє не тільки задавати акценти, але й формулювати рамки допустимих інтерпретацій. У сфері міжнародних відносин це проявляється, наприклад, у дискурсі «держав-ізгоїв», «нормативного впливу» чи «гуманітарної інтервенції», де самі терміни задають нормативну призму, яка зумовлює політичну реакцію. У випадку аналізу російсько-української війни *framing* став критичним інструментом як для зовнішньої дипломатичної підтримки, так і для контрнартивів, які намагалися делегітимізувати український суверенітет через семантичну інверсію понять – від «перевороту» до «громадянського конфлікту» (StratCom Centre UA, 2023).

Отже, маніпулятивні практики в аналітичній діяльності не є виключеннями або прикрими помилками, а дедалі частіше – системними аспектами комунікативної архітектури політичної аналітики в епоху стратегічної конкуренції наративів. Уміння використовувати візуальні, статистичні та семантичні інструменти для формування бажаних інтерпретацій стало необхідним елементом дипломатичної експертизи, що, однак, ставить під сумнів саму можливість об'єктивної, позаполітичної аналітики. В умовах гібридного інформаційного середовища завданням міжнародних дослідників є не лише викриття маніпуляцій, але й розвиток методологій аналітичної контрінженерії,

які дозволяють деконструювати фрейми, відновлювати повні вибірки даних і розрізнити між візуальним впливом та емпіричною обґрунтованістю.

У контексті еволюції гібридної війни як форми стратегічного протистояння між державами, дезінформація та псевдоаналітика поступово інституціоналізуються як ключові інструменти зовнішньополітичного впливу, що функціонують на межі між експертним знанням і пропагандистською інженерією. На відміну від класичних форм інформаційної війни, сучасна дезінформаційна стратегія ґрунтується не лише на поширенні хибних повідомлень, але й на системному продукуванні аналітичних артефактів – фальсифікованих звітів, симульованих policy brief, або маніпулятивно підготовлених індексів і рейтингів, що видаються за продукт незалежного експертного мислення (Pamment, 2020).

Феномен псевдоаналітики, яка видає себе за достовірне джерело стратегічного аналізу, є одним із найменш вивчених, але стратегічно значущих інструментів сучасного зовнішньополітичного арсеналу авторитарних режимів. Такі практики реалізуються через створення формально автономних аналітичних платформ, які, однак, перебувають під прямим або опосередкованим контролем урядових структур або військово-розвідувальних органів. У цьому контексті особливу загрозу становлять так звані quasi-independent expert systems, які формують публічний дискурс навколо зовнішньополітичних рішень, легітимізуючи через псевдонаукову аргументацію ворожі наративи в глобальному інформаційному середовищі (Polyakova & Fried, 2019).

Геополітична стратегія РФ у цьому вимірі базується на системному тиражуванні симульованої аналітики через низку фіктивних центрів досліджень, онлайн-платформ та псевдонаукових конференцій, які продукують «альтернативні» оцінки міжнародних подій, зокрема навколо питань агресії проти України, санкційної політики чи легітимності західних інституцій. Ці звіти часто оформлюються в академічній стилістиці, містять симульовані посилання та викривлену статистику, а їхня мета – створити когнітивну рівновагу між правдою та вигадкою, дезорієнтуючи аудиторію шляхом нав'язування сумнівів у легітимності «офіційної» версії подій (StratCom Centre UA, 2023). Спроба сформулювати альтернативну наукову парадигму, в межах якої захід подається як неоколоніальний проєкт, а РФ – як «борець за багатополарність», є прикладом інформаційної субверсії в академічному полі.

Схожа, хоч і більш технологізована, стратегія спостерігається у зовнішньополітичному позиціонуванні КНР, де експертне поле також дедалі частіше інструменталізується для просування доктрини «мирного піднесення» та гео економічних ініціатив на кшталт Belt and Road Initiative. Зокрема, аналітичні матеріали, що поширюються через афілійовані з урядом КНР аналітичні центри, як-от China Institutes of Contemporary International Relations, часто використовують методи фреймування, ретроспективного cherry picking і контрольованої візуалізації, щоб створити уявлення про глобальну підтримку політики Пекіна (Hart & Jones, 2020). У випадку з оцінками китайської інвестиційної активності в країнах Глобального Півдня, ці звіти свідомо ігнорують кейси боргової залежності або соціального опору, натомість

конструюючи образ нової ери глобального розвитку, що нібито протистоїть західному неоліберальному порядку.

Не менш значущим є фактор приватних структур, особливо в контексті зростання ролі корпоративного впливу на зовнішньополітичну експертизу. Приватні аналітичні компанії, пов'язані з урядовими або військовими підрядниками, дедалі частіше долучаються до формування інформаційного середовища через публікацію «експертних» досліджень, що просувають комерційні або геополітичні інтереси певних замовників. У низці випадків ці структури діють на перетині лобістських та аналітичних функцій, трансформуючи аналітичний звіт у форму впливу на регуляторну політику, громадську думку чи міждержавні переговори. Як підкреслює European Values Center (2022), деякі псевдоаналітичні платформи, формально зареєстровані у європейських столицях, де-факто координуються зовнішніми політичними структурами і використовуються як канали впливу у ключових дебатах щодо безпеки, санкцій чи енергетики.

Таким чином, дезінформація та псевдоаналітика стають важливою складовою інформаційного фронту гібридної війни, в якому знання використовується не для пояснення, а для нормалізації стратегічної поведінки, приховування намірів та делегітимації альтернативних наративів. Це зумовлює нагальну потребу в розробці інституційних механізмів аналітичної верифікації, створенні реєстрів прозорих аналітичних платформ та формуванні нових стандартів аналітичної доброчесності – зокрема в умовах зростання епістемічного насильства та конкуренції когнітивних режимів на глобальному рівні.

У XXI столітті технологічна трансформація глобального інформаційного середовища спричинила епістемологічну кризу в системі міжнародного аналізу, в межах якої зіткнулися два протилежні феномени – демократизована аналітика на основі відкритих джерел (Open-Source Intelligence, OSINT) і стратегічна дезінформація, підсилена алгоритмічними інструментами симуляції, зокрема deer fake-аналітикою. У цьому контексті OSINT перестає бути суто технічним інструментом збору даних і набуває стратегічного значення як потенційна альтернатива закритим формам розвідки, що особливо актуально в умовах гібридних конфліктів, у яких офіційні джерела можуть бути скомпрометованими або упередженими (Harrison, 2021).

Основна цінність OSINT полягає у доступності, верифікованості та потенційній незалежності від державного апарату, що дозволяє аналітичним структурам, журналістським консорціумам і дослідницьким ініціативам (на кшталт Bellingcat або GeoConfirmed) оперативно реагувати на події, які супроводжуються інформаційною непрозорістю або спотворенням офіційних наративів. Однак у цифрову епоху відкритість стає і джерелом вразливості: цифрові сліди легко фальсифікуються, геодані піддаються обробці, а візуальні докази – маніпулятивній трансформації за допомогою технологій штучного інтелекту. Таким чином, OSINT опиняється під подвійним тиском: з одного боку – очікування об'єктивності, з іншого – ризик бути інструменталізованим або атакованим за допомогою дезінформаційних операцій (Weimann, 2022).

Особливої актуальності набуває проблема deep fake-аналітики – штучно створених або змінених аудіовізуальних матеріалів, що мають на меті симулювати достовірність імітованої інформації. Використання deep fake-технологій у сфері міжнародних відносин відкриває новий вимір когнітивного впливу, в якому аналітичний продукт може бути сформований на базі візуальних або аудіо «доказів», створених генеративними нейромережами. Цей феномен істотно ускладнює процес верифікації джерел, а отже, підриває засади аналітичної добросовісності (Chesney & Citron, 2019). В умовах, коли навіть високоточна OSINT-розвідка може бути дискредитована через інтеграцію фальшивих елементів, міжнародне аналітичне середовище зіштовхується з викликом епістемологічної інфляції – ситуації, у якій обсяг інформації зростає, але її надійність знижується.

Критично важливим аспектом стає розробка інституціональних протоколів аналітичної верифікації, які поєднують технічні методи цифрового аналізу з експертною оцінкою змісту та контексту. Однак ці протоколи досі залишаються неуніфікованими, що дозволяє як державним, так і недержавним гравцям – зокрема, недемократичним режимам на кшталт РФ та КНР – інтегрувати штучно сконструйовані «докази» у зовнішньополітичні кейси. Як демонструють дослідження NATO StratCom COE (2023), у низці випадків deep fake-аналітика використовується для делегітимації політичного лідерства, підриву довіри до західних інституцій або створення ефекту «інформаційної симетрії», коли правда й вигадка подаються як рівноцінні версії реальності.

Зіткнення OSINT та дезінформації в цифрову епоху є не просто елементом інформаційної війни, а виявом фундаментальної конкуренції за монополію на правду. І якщо OSINT у своєму ідеальному варіанті прагне до прозорості, верифікації й доказовості, то дезінформація та deep fake-аналітика орієнтовані на розмиття меж між достовірним і симульованим. У такій конфігурації постає завдання формування когнітивної резистентності – здатності як аналітичних інституцій, так і ширшої політичної спільноти розрізняти справжнє знання від симульованого, факт від наративу, доказ від маніпуляції.

Таким чином, цифрова доба зруйнувала класичні уявлення про достовірність як сталу категорію і поставила перед міжнародною аналітикою виклик нового порядку: дослідження як акт захисту правди, де кожен відкритий файл, кожен візуальний доказ і кожен експертний висновок повинні пройти сувору епістемічну верифікацію перед тим, як потрапити у структури зовнішньополітичного прийняття рішень.

У цифрову епоху трансформація міжнародного інформаційного середовища все рідше зводиться до традиційного протистояння офіційної інформації та фейків. Натомість на перший план виходить складна динаміка алгоритмічного підсилення хибних наративів, що функціонує як самостійний інструмент зовнішньополітичного впливу, маніпулювання колективного свідомістю та переформатування публічних просторів на користь авторитарних або популістичних агентів. У цьому контексті алгоритм виступає не як нейтральний технологічний інструмент, а як активний параактор (para-actor) у глобальній боротьбі за гегемонію смислів (Bradshaw & Howard, 2019).

Суть алгоритмічного підсилення полягає в тому, що соціальні платформи, пошукові системи та контент-агрегатори використовують системи машинного навчання для максимізації залученості, що, у свою чергу, призводить до непропорційного просування контенту з високим емоційним зарядом, поляризованою структурою і спрощеним нарративом. Саме ці характеристики є структурною рисою хибних або маніпулятивних повідомлень, зокрема у сфері міжнародних відносин, де вони можуть функціонувати як епістемічна зброя – інструмент атаки на консенсусну реальність та делегітимацію раціонального публічного дискурсу (Donovan & Friedberg, 2019). Унаслідок цього глибокі і комплексні аналітичні позиції витісняються більш спрощеними, але емоційно ефективними нарративами, що легко множаться, агрегуються і мімікрують під достовірне знання.

Цей феномен набуває особливої гостроти в умовах гібридних конфліктів, таких як війна росії проти України, де алгоритмічні платформи виступають не лише каналами трансляції, а й факторами впливу на розподіл уваги міжнародної спільноти. Наприклад, звіти StratCom Centre UA (2023) фіксують багаторазові випадки, коли проросійські нарративи щодо «біолабораторій» в Україні, «дискримінації російськомовних» чи «зовнішнього управління» поширювалися через платформні механізми рекомендаційного ранжування, отримуючи сотні тисяч переглядів попри очевидну хибність інформації. У такий спосіб алгоритм стає архітектором когнітивного поля, де межа між інформаційним шумом і знанням дедалі більше розмивається.

Проблема ускладнюється ще й тим, що хибні нарративи, підсилені алгоритмами, можуть мати форму експертних оцінок, псевдоаналітичних звітів або маніпулятивної інфографіки, що ускладнює верифікацію навіть для фахових спільнот. Як зазначає Törnberg (2022), відбувається поступова алгоритмізація гегемонії, коли смисли і пріоритети у глобальному медіапросторі визначаються не рівнем доказовості, а параметрами алгоритмічного поширення – зокрема віральністю, релевантністю за історією переглядів або адаптивністю до поточних інформаційних трендів. Це ставить під сумнів класичні моделі демократичного обговорення, у яких істина формується через дебати і взаємну верифікацію, а не через сортування даних за залученістю.

Особливу увагу варто приділити алгоритмічним практикам, що використовуються авторитарними державами або афілійованими з ними приватними структурами. У випадку КНР, наприклад, має місце багаторівнева стратегія digital content farming, спрямована на генерацію великої кількості візуально привабливого, але ідеологічно навантаженого контенту, який алгоритми західних платформ сприймають як «нейтральний» і просувають серед глобальної аудиторії (Zeng et al., 2021). У результаті платформи – від YouTube до X (Twitter) – фактично стають ретрансляторами нормативного порядку денного Пекіна, що маскується під «голос громадськості» або «альтернативну думку».

Таким чином, алгоритмічне підсилення хибних нарративів у міжнародному дискурсі є не лише технічною проблемою, а глибокою цивілізаційною загрозою, що підриває засади критичного мислення, норму обґрунтованої публічності та

принцип реальності як основу аналітичного судження. Подолання цієї проблеми вимагає не лише технічних рішень – прозорості алгоритмів, контентної модерації чи маркування дезінформації – а й концептуального переосмислення ролі аналітичної автономії в умовах цифрової платформатизації глобальної політики.

У контексті дедалі глибшої інструменталізації аналітики як інструменту зовнішньополітичного впливу постає потреба у принциповому переосмисленні етичних засад професійної діяльності аналітика міжнародних процесів. У глобальному когнітивному середовищі, що характеризується високим ступенем інформаційної турбулентності, аналітик уже не є лише спостерігачем або інтерпретатором процесів – він виступає одночасно агентом виробництва реальності, адже його оцінки впливають на формування політик, визначення ризиків і конфігурацію міжнародного консенсусу. Саме тому питання етики в аналітичній діяльності набуває онтологічного значення – воно стосується не лише поведінки суб'єкта, але й якості самих структур знання, що циркулюють у політико-інформаційному просторі (Fluck, 2022).

Центральним елементом етичної архітекτονіки аналітичної діяльності є принцип прозорості, що передбачає публічну декларацію методології, опис джерел, уточнення контексту отримання даних, а також розмежування фактологічної інформації та інтерпретацій. Прозорість не лише підвищує довіру до аналітичного продукту, але й забезпечує його інституційну легітимність у процесах прийняття рішень. У міжнародній практиці існують приклади інституціоналізованих протоколів прозорості, наприклад, у звітах Міжнародного валютного фонду, Організації Об'єднаних Націй або Європейської служби зовнішніх дій, де джерела даних, ступінь їхньої надійності та обґрунтованість висновків задокументовані й відкриті для експертної оцінки (European Commission, 2023). Це створює передумови для формування культури відповідального знання, в якій аналітик не може апелювати до «об'єктивності» як до абсолюту, а має обґрунтовувати кожен аналітичну позицію у логіці рефлексивної добросовісності.

Другим критичним інструментом запобігання маніпуляціям є інститут незалежного експертного рецензування (peer review). Попри те, що цей інструмент традиційно пов'язується з академічною наукою, у сфері прикладної міжнародної аналітики він відіграє не менш важливу роль. Установлення практики попереднього рецензування аналітичних звітів, policy paper та рекомендацій дозволяє виявляти логічні викривлення, неявні припущення та потенційні когнітивні упередження, які можуть мати далекосяжні політичні наслідки. Як наголошує Пархоменко (2023), формалізація peer review у політико-аналітичному просторі є запобіжником від надмірної суб'єктивізації експертного знання, а також формою колективної відповідальності за якість аналітичного дискурсу.

Нарешті, ключовою складовою етичної аналітики є ретельна верифікація джерел, особливо в умовах гібридного інформаційного середовища, де фальсифіковані або напівправдиві дані можуть мати епістемічно правдоподібну форму. Методологічна вимога перевірки першоджерел, встановлення їхнього походження, достовірності та контексту функціонування є не лише технічним

процесом, а актом когнітивного суверенітету, що дозволяє аналітику уникнути інтеграції ворожих чи маніпулятивних наративів у свій інтелектуальний продукт. У цьому сенсі верифікація джерел є формою професійної гігієни, що забезпечує стійкість аналітичних систем до зовнішнього контентного втручання, особливо з боку акторів, які використовують псевдоаналітику як частину своєї стратегії гібридного впливу (Pamment et al., 2022).

Таким чином, сучасна етика аналітика в міжнародних відносинах виходить за межі моральних імперативів індивідуальної поведінки і трансформується в системний інструмент безпеки знання. У її основі – прозорість як запобіжник когнітивної маніпуляції, рецензування як механізм колективної відповідальності та верифікація як інструмент епістемічної резистентності. Усі ці елементи є критично необхідними для підтримання якісного, надійного та незаангажованого аналітичного середовища, що здатне продукувати знання, придатне для легітимного і стратегічно обґрунтованого зовнішньополітичного прийняття рішень.

У добу інформаційної турбулентності, гібридних загроз і нормативної поляризації, що супроводжують трансформацію міжнародного порядку, академічна доброчесність постає не лише як внутрішньоакадемічний етичний імператив, а як фундаментальний компонент епістемічної безпеки глобального policy-making. Вона формує фільтр, через який знання може бути легітимізоване як основа для зовнішньополітичних рішень, і, водночас, функціонує як бар'єр проти епістемічного зловживання, маніпуляцій, псевдоекспертизи та стратегічної дезінформації (Bacevic, 2021).

У контексті сучасних міжнародних відносин академічна доброчесність уособлює інституційну відповідальність за достовірність, перевірюваність і об'єктивність знання, яке проникає в структури прийняття рішень. Цей зв'язок між знанням і владою не є новим – ще у працях критичних теоретиків IR вказувалося на амбівалентність ролі експерта як посередника між ідеологічною структурою глобального порядку та формалізованим знанням (Guilhot, 2011). Проте саме у цифрову епоху доброчесність як когнітивний принцип вийшла за межі університетських кодексів і стала ключовою складовою стратегічної легітимності політик: рішення, які спираються на неякісну або маніпулятивну експертизу, не лише провокують стратегічні прорахунки, але й делегітимізують самі інституції, що їх продукують.

Особливо важливим це є для демократичних держав, де політична легітимність значною мірою пов'язана з прозорістю та підзвітністю аналітичного процесу. У міжнародному контексті – наприклад, у формуванні політики санкцій, оцінки ризиків безпеки чи стратегій розвитку – застосування знання, що не відповідає стандартам академічної доброчесності, може мати транснаціональні наслідки: від підриву довіри до міжнародних організацій до ескалації конфліктів на основі хибної інформації (European Parliamentary Research Service, 2023). У зв'язку з цим зростає значення транспарентного і незалежного експертного супроводу політик, що спирається на peer-reviewed джерела, прозору методологію та виключення будь-яких форм плагіату, фальсифікації або викривлення даних.

Крім того, академічна доброчесність в умовах інституціоналізованого policy-making набуває ознак нормативного фрейму, який регулює відносини між політичними структурами та знанневими елітами. Її порушення – зокрема використання упереджених джерел, посилення на псевдоаналітику або замовні дослідження – автоматично ставить під сумнів не лише аналітичну якість, але й демократичну легітимність політики, яка на цьому знанні базується (Boucher, 2020). У цьому контексті надзвичайно важливою є практика незалежного аналітичного аудиту: оцінка змісту policy brief, white paper, аналітичних меморандумів на відповідність академічним стандартам доброчесності.

Варто наголосити, що питання доброчесності стосується не лише змісту, а й етосу міжнародного експертного середовища. Фальсифікація фактів, викривлення даних або плагіат – навіть у політико-прикладних форматах – не є лише академічним правопорушенням; це акт делегітимації глобальної епістемічної екосистеми. У світлі нових гібридних загроз, особливо з боку таких держав, як РФ чи КНР, спостерігається системне використання псевдоаналітики для делегітимації західних наративів, що робить академічну доброчесність також і інструментом стратегічної резистентності (StratCom Centre UA, 2023).

Таким чином, академічна доброчесність у сфері міжнародного policy-making виконує функцію епістемічного якоря в епоху когнітивної нестабільності. Вона забезпечує стабільність знанневих структур, підвищує якість рішень, забезпечує політику від інтелектуального шахрайства та сприяє формуванню довіри в глобальних режимах політичного співробітництва. Її дотримання має бути не лише нормою академічної культури, а стратегічною вимогою до будь-якого актора, що прагне відігравати відповідальну роль у глобальному управлінні.

У контексті сучасних міжнародних відносин, що все глибше занурюються в парадигму гібридності, інформаційно-аналітична безпека набуває статусу не лише інструментальної категорії, а фундаментального компоненту стратегічного управління. Проведений аналіз виявляє, що загрози маніпуляцій у сфері аналітики – від bias-аналітики до алгоритмічного підсилення хибних наративів – є системними, багаторівневими і тісно пов'язаними із трансформацією когнітивного середовища глобального governance.

Сучасні інформаційні технології, зокрема системи машинного навчання, алгоритмічні платформи, генеративний ШІ та інструменти візуального моделювання, формують нову реальність, у якій аналітичний продукт стає вразливим до інструменталізації. Встановлено, що платформи, орієнтовані на максимізацію емоційного залучення, підсилюють саме ті повідомлення, які характеризуються поляризацією, спрощенням і когнітивною агресивністю – що, у свою чергу, створює ідеальні умови для поширення дезінформації, псевдоаналітики та стратегічної симуляції.

Інституціональні й геополітичні кейси (РФ, КНР, приватні структури) демонструють, що фальсифікована аналітика дедалі частіше використовується як форма епістемічного тиску на політико-експертне середовище, з метою дестабілізації міжнародних норм, делегітимації демократичних інституцій і

формування сприятливого для авторитарних режимів інформаційного ландшафту.

На цьому тлі критично важливою постає роль академічної доброчесності, етичних стандартів аналітичної практики, прозорості джерел, механізмів peer review та інституційної верифікації. Академічна і професійна доброчесність у сфері аналітики має розглядатися як ключовий щит проти маніпулятивного інтервенціонізму в стратегічні процеси прийняття рішень.

Таким чином, інформаційно-аналітична безпека у XXI столітті – це не лише про захист даних чи фактів, а про збереження суверенітету мислення в епоху симульованої реальності, де боротьба точиться не лише за території, а за правду як політичний ресурс.

3.5. Сценарне прогнозування як інструмент антикризового планування

У сучасному теоретико-методологічному дискурсі міжнародних відносин категорія кризи дедалі частіше трактується не як тимчасове відхилення від системної стабільності, а як органічний, конститутивний елемент глобального порядку. В епоху постглобалізму, гіперінтегрованості та фрагментації влади, що співіснують у парадоксальному співвідношенні, поняття невизначеності набуває статусу метакатегорії, що детермінує як саму логіку функціонування міжнародної системи, так і аналітичні стратегії її дослідження. Відтак, кризовість постає не як аномалія або точкова турбулентність, а як постійний фон, на якому розгортаються міждержавні, транснаціональні й субнаціональні взаємодії.

Цей зсув у розумінні природи кризи обумовлений системними трансформаціями, що торкаються не лише балансу сил чи архітектури безпеки, але й самих епістемологічних підвалин міжнародного порядку. Як зауважує Acharya (2018), «міжнародний порядок більше не є монолітним, а його фрагментація супроводжується ерозією нормативної згоди щодо основ глобального врядування». У цьому контексті, такі явища, як девальвація багатосторонності, інституційна атрофія, зростання ролі нелінійних акторів (зокрема корпорацій, мережевих структур, приватних воєнізованих формувань), а також епідемії, кліматичні катастрофи, кіберконфлікти і масштабні інформаційні кампанії, уможливають перманентне виникнення кризових точок, які не піддаються традиційному аналітичному прогнозуванню.

Криза в цьому сенсі – не лише подія, але й методологічна рамка, що вимагає від дослідника відмови від лінійного, причинно-наслідкового мислення. Як зазначає Agadau (2010), ситуації невизначеності унеможливають класичне планування й водночас змушують до розробки сценарних підходів, які допускають множинність можливих майбутніх конфігурацій. У рамках теорії складних систем, міжнародна реальність постає як адаптивне, нелінійне середовище, в якому невеликі імпульси можуть мати непропорційно великі наслідки, що унеможливує використання класичних моделей передбачення без урахування динаміки зворотного зв'язку та ефекту несподіванки (Taleb, 2007).

Парадигма кризовості також ставить під сумнів онтологічні основи Вестфальської моделі міжнародної системи. Після 2014 року, внаслідок збройної

агресії росії проти України, стало очевидним, що базові принципи територіальної цілісності, суверенітету та невтручання втратили універсальний статус і дедалі частіше трактуються як контингентні змінні у грі геополітичних інтересів. Як справедливо зазначає Snyder (2022), «світ перебуває в стані системного ревізйонізму, де не лише актори, а й самі правила гри стають предметом політичного маніпулювання». У такій реальності антикризове планування неможливе без врахування сценарного мислення як інструменту аналітичної гнучкості, здатного інтегрувати нестандартні, парадоксальні й навіть низькоїмовірні події у структуру стратегічних оцінок.

Отже, сучасна міжнародна система функціонує у стані структурної невизначеності, де кризи не просто множаться, а стають елементами нормативної структури глобального порядку. У такій парадигмі сценарне прогнозування постає як єдино релевантний аналітичний інструмент, що дозволяє не лише адаптуватися до потенційних загроз, а й формувати стратегічну суб'єктність у контексті політичної турбулентності. Це вимагає трансформації як дослідницького інструментарію, так і самої когнітивної культури в сфері міжнародних відносин – від реактивності до проактивної, рефлексивної аналітики.

Лінійне прогнозування як домінантна аналітична парадигма в ранніх дослідженнях міжнародних відносин зазнає дедалі більшої критики як у межах класичної позитивістської методології, так і з позицій постпозитивістських підходів, що акцентують на складності, контекстуальності та онтологічній нестабільності міжнародної реальності. У своїй сутності лінійна модель прогнозування виходить з передумови про наявність детермінованих причинно-наслідкових зв'язків, емпірично верифікованих тенденцій і відносно стабільності структур міжнародної системи, які можна екстраполювати в майбутнє шляхом раціональної аналітики (Waltz, 1979). Однак у ситуації глибокої системної турбулентності, стрімкого зростання кількості нелінійних взаємодій, багаторівневої взаємозалежності акторів та епістемологічної багатовекторності, така модель виявляється методологічно обмеженою та концептуально недієздатною.

Зростання структурної непередбачуваності міжнародного середовища у XXI столітті – зокрема внаслідок кліматичних зрушень, пандемічних криз, технологічної гібридизації та асиметричних загроз – радикально ускладнює можливість аналітичної екстраполяції на основі попередніх трендів. Як справедливо зазначає Chandler (2014), лінійні моделі передбачення ґрунтуються на надмірному спрощенні соціального світу, ігноруючи комплексну взаємодію між агентами, нормами, інституціями та дискурсами. Водночас, у полі міжнародних відносин дедалі частіше постають ситуації «епістемологічної нестабільності» (epistemic instability), за якої самі умови пізнання піддаються змінним політичним, культурним і технологічним впливам (Kurki & Wight, 2013).

У межах теорії складних адаптивних систем міжнародна система розглядається не як агрегат взаємопов'язаних елементів, а як нелінійна, саморефлексивна структура, здатна до радикальної трансформації під впливом

мінімальних збурень (Bugne & Callaghan, 2014). Це означає, що спроби передбачити майбутнє за допомогою лінійних аналітичних методів не лише неадекватні, а й потенційно шкідливі – вони створюють ілюзію контрольованості, нехтуючи непередбачуваними точками біфуркації, зламами траєкторій і новими формами політичної суб'єктності, які виникають унаслідок конфігураційної нестабільності глобального порядку (Miller, 2018).

Крім того, концептуальна обмеженість лінійного прогнозування виявляється у його нездатності охопити глибину соціокультурного та нормативного виміру міжнародної політики. Конструктивістські теорії стверджують, що зовнішньополітична поведінка формується не лише об'єктивними факторами (матеріальними інтересами, балансом сил), а й інтерсуб'єктивними уявленнями, нормами, ідентичностями, які є динамічними і складно піддаються лінійному моделюванню (Wendt, 1999). У цьому сенсі традиційне прогнозування не здатне враховувати емерджентні ефекти, культурні коди або трансформацію дискурсивних полів, які часто є ключовими чинниками міжнародної динаміки.

Особливо наочно це проявляється у випадках прогнозування поведінки ревізійністських акторів, таких як сучасна росія, де лінійна логіка виявилася неспроможною передбачити ані анексію Криму, ані повномасштабне вторгнення в Україну у 2022 році. Як стверджує український дослідник Гуменюк (2023), стратегічна недооцінка ревізійнізму, що базувався на нелінійних ідеологічних наративах, вказує на провал традиційної аналітики, яка орієнтується на раціональне планування в межах стабільного міжнародного порядку. Водночас сценарне прогнозування, що базується на допущенні множинності можливих майбутніх, виявляється більш релевантним до реального стану речей у динамічному полі глобальної політики.

З огляду на це, в межах сучасної наукової раціональності міжнародних відносин формується потреба у переході від лінійної, детерміністської логіки прогнозування до нелінійних, сценарних, гнучких моделей аналітики, які визнають принципову відкритість майбутнього, складність взаємодій і роль випадковості. Такий підхід не лише розширює прогностичні горизонти, але й сприяє формуванню адаптивної, рефлексивної аналітичної культури, що є необхідною передумовою ефективного антикризового планування.

Сценарне прогнозування, як інструмент стратегічної аналітики у сфері міжнародних відносин, має своє походження не лише у царині політичної науки, а й на перетині військової стратегії, економіки, енергетичного менеджменту та системного мислення. Його становлення у XX столітті пов'язане з потребою моделювати непередбачувані й високоризиковані майбутні ситуації в умовах глобальної стратегічної нестабільності. Історично сценарний метод виник як реакція на інституціональні й концептуальні обмеження класичних лінійних моделей планування, які виявилися неспроможними передбачити радикальні зміни в політичному чи технологічному ландшафті (Mietzner & Regier, 2005).

Однією з перших і ключових платформ, на якій було кодифіковано сценарний підхід у його сучасному вигляді, стала аналітична корпорація RAND Corporation, заснована у США в 1948 році для потреб стратегічного планування

у сфері національної безпеки в умовах "холодної війни". Саме в RAND було вперше систематизовано використання сценаріїв як методу мисленнєвого експерименту, покликаного імітувати багатоваріантність майбутнього у процесі ухвалення рішень в умовах стратегічної невизначеності (Kahn, 1967). Головний теоретик сценарного підходу в RAND – Герман Кан – розглядав сценарії не як інструмент передбачення, а як когнітивну рамку, що дозволяє моделювати альтернативні послідовності подій, провокуючи аналітичну увагу у прийнятті політичних та військових рішень. Його знамениті дослідження про можливість і наслідки ядерної війни стали відправною точкою для концептуалізації сценарію як нелінійної, гнучкої структури з відкритим множинним фіналом, а не як фаталістського проектування майбутнього (Kahn, 1962).

У 1970-х роках метод сценарного прогнозування було інституціоналізовано в корпоративному секторі, зокрема в енергетичному гіганті Royal Dutch Shell, що адаптував підхід RAND до умов гео економічної невизначеності й енергетичних криз. Команда під керівництвом П'єра Вака інтегрувала сценарне мислення у стратегічне планування компанії, розробляючи моделі реакції на непередбачувані шоки – зокрема, нафтове ембарго 1973 року (Wilkinson & Kupers, 2013). Shell перетворила сценарії на інструмент не лише аналітичного бачення, але й організаційної трансформації: сценарне мислення було впроваджене в корпоративну культуру як засіб підтримання стратегічної гнучкості та інституційної адаптивності. Цей приклад став канонічним у літературі з foresight-досліджень, а метод Shell був адаптований для аналізу зовнішньополітичних ризиків і у сфері державного управління (Bradfield et al., 2005).

Методологічно сценарний підхід ґрунтується на відмові від лінійного каузалізму та передбачає мислення в термінах "можливих майбутніх", а не "єдиного майбутнього". Він дозволяє залучати якісні змінні, враховувати інтерсуб'єктивні параметри (цінності, ідентичності, наративи), емерджентні ефекти й адаптивну поведінку акторів. У сфері міжнародних відносин це особливо важливо, оскільки сценарії здатні включати у аналітичну рамку не лише матеріальні фактори (військова сила, економічні ресурси), але й соціальні конструкти, нормативні зсуви та когнітивні очікування (Inayatullah, 2008). Отже, сценарний підхід інтегрує в собі як інструменти стратегічного планування, так і елементи критичного аналізу, що робить його незамінним у антикризовому моделюванні.

Сучасна еволюція сценарного методу відбувається в контексті цифровізації, багатовекторної глобалізації та системної полісемії. Використання big data, машинного навчання та симуляційних моделей уможливило створення динамічних сценарних екосистем, що поєднують якісні й кількісні дані. Водночас сценарії залишаються критично важливими для структурного мислення у сфері безпеки, дипломатії, кліматичної політики та управління кризами. У цьому сенсі сценарне прогнозування постає як один із небагатьох методів, здатних об'єднати аналітичну раціональність із рефлексивною відкритістю до невизначеності – як форми реальності, а не лише виклику для планування.

У науковій та прикладній практиці аналізу міжнародної політики поняття «сценарій», «прогноз» та «модель» часто використовуються як взаємозамінні, проте між ними існують сутнісні методологічні, епістемологічні та функціональні відмінності. Невідмінність цих категорій призводить до методологічних помилок у стратегічному плануванні, особливо в умовах високого ступеня невизначеності, характерного для сучасного транснаціонального середовища. Розмежування цих концептів не є лише семантичним актом, а виступає передумовою коректного застосування аналітичних інструментів у процесі антикризового планування, формування політики безпеки та прогнозування поведінки міжнародних акторів.

Прогноз, у класичному сенсі, спирається на припущення щодо континуальності минулих трендів у майбутньому та базується на дедуктивно-індуктивному мисленні з акцентом на лінійність, ймовірнісну детермінацію та стабільність параметрів системи (Makridakis et al., 2018). Прогноз має чітко верифіковану логіку: він передбачає обмежене майбутнє, яке витікає з наявного стану речей і є, принаймні теоретично, вимірюваним. У сфері міжнародних відносин це часто означає розрахунок ймовірності тих чи інших рішень державних акторів, зокрема у контексті поведінкових моделей, що базуються на раціональному виборі або теорії очікуваної корисності (Buono de Mesquita et al., 2003). Однак такий підхід має суттєві обмеження в ситуаціях стратегічної невизначеності, де навіть базові параметри системи є нестабільними або глибоко конфліктними.

Натомість модель являє собою формалізовану абстракцію реальності, що виконує функцію репрезентації структури або процесу шляхом використання змінних, формул і гіпотез. У контексті міжнародних відносин модель часто є результатом концептуального або математичного структурування певного аспекту глобальної політики – наприклад, моделей балансування сили, структурних взаємозалежностей або ігрових стратегій (Waltz, 1979; Schelling, 1980). Моделі прагнуть до пояснення або симуляції динаміки взаємодії акторів у межах заданих умов, однак вони, як правило, редукціоністські й несуть у собі ризик втрати реалістичності через надмірну формалізацію. Крім того, більшість моделей є або статичними, або прив'язаними до гіпотетично стабільної рівноваги, що суперечить природі сучасного міжнародного середовища як складної адаптивної системи (Bousquet & Curtis, 2011).

Сценарій, на відміну від прогнозу чи моделі, не претендує на фіксовану верифіковану істинність, а натомість орієнтується на побудову множинних, правдоподібних і водночас дивергентних варіантів майбутнього, які враховують як структурні, так і випадкові фактори. У сценарному мисленні акцент робиться на відкритості майбутнього, непрогнозованих зламах, «чорних лебедях» (Taleb, 2007), а також на можливості рефлексивної інтервенції суб'єкта у формування траєкторій розвитку. Сценарії є не результатом екстраполяції, а формою аналітичної уяви, що мобілізує експертне знання для моделювання не того, що, ймовірно, станеться, а того, що потенційно може статися – включно з низькоймовірними, але високоімпактними подіями (Miller, 2018). Це робить сценарії надзвичайно релевантними у сфері міжнародної безпеки,

зовнішньополітичної стратегії та багатосторонньої дипломатії, де дії одних акторів можуть радикально трансформувати параметри системи.

Таким чином, ключова відмінність між прогнозом, моделлю та сценарієм полягає в епістемологічній установці щодо природи майбутнього та методологічному інструментарії його репрезентації. Прогноз передбачає однозначну ймовірнісну траєкторію на основі минулого; модель – абстраговану структурну реконструкцію механіки взаємодії; сценарій – множинну, контекстуалізовану, відкриту нарративну конструкцію. У світі, де кризи виникають не лише як збої, а як внутрішньо системні характеристики (Besk, 1999), лише сценарне мислення дозволяє втримати баланс між теоретичною структурністю й практичною чутливістю до непередбачуваності.

Сценарне мислення в дослідженнях міжнародних відносин не є одноманітним або методологічно нейтральним інструментом; воно глибоко вкорінене у ширші епістемологічні парадигми, які визначають не лише способи мислення про майбутнє, а й припущення про саму природу міжнародної реальності. Домінантними у цьому дискурсі є дві протилежні аналітичні традиції – раціоналістська, що виростає з логіки позитивістської науки, та конструктивістська, яка ставить під сумнів універсалізм знання і акцентує на соціальній зумовленості смислів. Ці парадигми не просто пропонують різні техніки побудови сценаріїв – вони репрезентують принципово відмінні уявлення про майбутнє як категорію аналітичного мислення.

Раціоналістська парадигма сценарного прогнозування ґрунтується на ідеї про те, що міжнародна система є об'єктивною структурою, поведінка акторів у якій підлягає моделюванню на основі логіки стратегічного вибору, обчислення ризиків та оптимізації інтересів. У цьому підході сценарії формуються як множинні, але формалізовані варіанти розвитку подій, кожен з яких базується на змінних, що можуть бути кількісно оцінені або логічно виведені з попередніх динамік (Buono de Mesquita et al., 2003). Такий підхід зазвичай застосовується в геостратегічному аналізі, моделюванні кризових ситуацій, плануванні оборонної політики або симуляціях переговорних процесів, де майбутнє розглядається як поле обмежених, імовірно визначених конфігурацій. Раціоналістські сценарії, зокрема в дусі RAND-підходу, тяжіють до уніфікації даних, редукції складності та нормативного орієнтуру на ефективність і передбачуваність (Kahn, 1967; Glenn & Gordon, 2009).

Натомість конструктивістська перспектива виходить з того, що міжнародна реальність є соціально сконструйованою, контекстуально змінною та глибоко вмонтованою в інтерсуб'єктивні структури знання, ідентичності та дискурсу. З цієї позиції сценарій не є прогнозом або аналітичною симуляцією, а радше – формою рефлексивного нарративу, який дозволяє осмислювати множинність можливих майбутніх у залежності від того, як суб'єкти конструюють свої уявлення про світ, загрози та норми (Inayatullah, 2008). У цьому підході сценарне мислення слугує радше когнітивною технологією, що дозволяє виявити приховані структури влади, ідеології або культурні передумови, які впливають на уявлення про «реалістичність» тих чи інших траєкторій. Конструктивістські сценарії, таким чином, відкриті до парадоксів,

етичних дилем, нелінійностей та розривів у логіці розвитку – вони не намагаються передбачити майбутнє, а натомість прагнуть критично інтерпретувати його можливості.

Ці парадигми не є взаємовиключними – навпаки, у сучасній міжнародній аналітиці дедалі більше набуває популярності гібридний підхід, який поєднує інструментальну раціональність з рефлексивною чутливістю до культурних і дискурсивних контекстів. Як зазначає Сідоренко (2022), сценарне моделювання в умовах гібридної війни вимагає врахування не лише матеріальних змінних (технічної переваги, логістики), а й когнітивних, ідеологічних та ідентифікаційних чинників, які формують логіку дій акторів у конфлікті. Відтак сценарне мислення постає не лише як техніка планування, а як методологія стратегічного бачення, що дозволяє вийти за межі лінійного каузалізму і визнати політичну онтологію невизначеності.

У підсумку, раціоналістська і конструктивістська парадигми репрезентують не просто дві школи сценарного аналізу – вони втілюють два способи бачення світу: як об'єктивного простору обчислень і як простору смислів. Ефективне застосування сценарного мислення в міжнародних відносинах передбачає не вибір між ними, а здатність до парадигмального діалогу, який відкриває нові горизонти інтерпретації і формування політики у світі, що постійно змінюється.

У контексті стратегічного планування та антикризового аналізу в сфері міжнародних відносин типологізація сценаріїв виступає критично важливим інструментом, що дозволяє формалізувати множинність майбутніх конфігурацій глобального порядку. Попри розмаїття підходів до сценарного прогнозування, у науковій і прикладній практиці широкого вжитку набула триєдина класифікація сценаріїв на песимістичний, оптимістичний та нейтральний (базовий). Ці типи відрізняються не лише вектором очікуваного розвитку подій, але й епістемологічними передумовами, що лежать в основі бачення майбутнього: ступенем урахування ризиків, потенціалом для трансформацій і глибиною системної невизначеності.

Песимістичний сценарій, як правило, фокусується на загостренні кризових тенденцій, ескалації конфліктів, розпаді інституційної архітектури та загрозі регресивних трансформацій міжнародної системи. Його функція полягає не лише у змалюванні негативного варіанту майбутнього, а й у формуванні когнітивної чутливості до слабких сигналів, що вказують на можливість системного колапсу. У сучасній безпековій аналітиці песимістичні сценарії особливо важливі в контексті оцінки загроз гібридної війни, неконвенційних конфліктів та ескалаційного потенціалу ревізіоністських держав – таких, як сучасна росія (Bremmer, 2022). Вони слугують критичним нагадуванням про вразливість глобального порядку до політичної волі акторів, які діють поза межами усталених норм, і про те, що навіть малоймовірні події можуть мати руйнівні наслідки (Taleb, 2007).

Оптимістичний сценарій уявляє собою проєкцію сприятливих трансформацій, у межах яких передбачається поступове зміцнення глобального врядування, подолання кризових викликів і формування нових режимів

співпраці. Такий сценарій базується на припущенні щодо адаптивності міжнародної системи, здатності акторів до конструктивної взаємодії та потенціалу міжнародних інституцій до оновлення. У межах постпандемічного порядку, зростає інтерес до оптимістичних сценаріїв, які моделюють формування нових коаліцій сталого розвитку, посилення кліматичної дипломатії, реформу інституцій ООН або відновлення довіри в трансатлантичному партнерстві (Torney & Cross, 2023). Однак критики зазначають, що оптимістичні сценарії можуть легко перетворитися на інструмент політичного самообману, якщо не враховують глибинну асиметрію інтересів і наявність структурної недовіри між ключовими акторами.

Нейтральний сценарій (або інерційний, базовий) моделює розвиток подій на основі проєкції поточних трендів без допущення радикальних зламів або інноваційних зрушень. Він виконує роль аналітичного стандарту, на тлі якого здійснюється оцінка відхилень у бік песимізму чи оптимізму. Такий сценарій базується на припущенні відносної стабільності системних параметрів – наприклад, продовження статус-кво в регіональних балансах, збереження чинної архітектури безпеки або стабільна інерція багатосторонніх режимів. Проте сучасні дослідження вказують, що надмірна орієнтація на інерційні сценарії в умовах зростаючої комплексності глобальної політики може призводити до стратегічної інерції та недооцінки радикальних трансформацій (Miller, 2018).

Таким чином, триєдина типологія сценаріїв – песимістичний, оптимістичний і нейтральний – слугує не просто таксономією варіантів майбутнього, а інструментом стратегічного мислення, що дозволяє інтегрувати різні траєкторії в аналітичну матрицю. Її ефективне використання вимагає методологічної гнучкості, здатності до міждисциплінарного синтезу та розуміння того, що сценарії не є передбаченнями – це інструменти уяви, покликані підвищити стратегічну обізнаність і готовність до майбутнього, яке за своєю природою є радикально відкритим.

У сучасному глобальному середовищі стратегічного планування, позначеному високим ступенем геополітичної нестабільності, зростанням транснаціональних викликів і дедалі меншою передбачуваністю поведінки ключових міжнародних акторів, особливу значущість набуває типологізація сценаріїв не лише за шкалою очікуваного результату (песимістичний–оптимістичний), а й за характером домінуючих тенденцій у взаємодії між суб'єктами міжнародної системи. У цьому контексті стратегічні сценарії класифікуються за домінантною логікою політичної динаміки: конфліктогенні, кооперативні та гібридні. Вони формуються на перетині матеріальних інтересів, нормативних очікувань та ідентифікаційних уявлень, відображаючи не лише можливі траєкторії розвитку подій, а й глибинні зміни в логіці міжнародної взаємодії.

Конфліктогенні сценарії мають у своїй основі передумову загострення суперечностей між ключовими державами або коаліціями, що відбувається через ескалацію стратегічного суперництва, розпад інституцій багатостороннього врядування та зниження ефективності механізмів колективної безпеки. У такому варіанті розвитку подій домінує логіка взаємної недовіри, zero-sum game,

зростання мілітаризації та посилення ревізійністських стратегій. Особливу увагу в конфліктогенних сценаріях приділяють ризикам недержавних акторів, кіберзагрозам, інформаційним операціям і гібридним формам війни, що не вписуються у традиційну парадигму воєнного протистояння (Renz, 2016). У цьому контексті особливого значення набуває аналіз поведінки таких дестабілізуючих акторів, як сучасна росія, які використовують нелінійні інструменти впливу для ерозії існуючого міжнародного порядку.

Кооперативні сценарії, натомість, базуються на передумові підвищення рівня міжнародної взаємодії, відновлення довіри до багатосторонніх інституцій і спільного реагування на глобальні виклики. У такій рамці майбутнього міжнародна система розглядається як платформа для синергії, а не конфронтації, а держави – як здатні до узгодження політик, навіть попри стратегічні розбіжності. Застосування кооперативних сценаріїв актуалізується в контексті аналізу кліматичної політики, постпандемічного відновлення, транснаціонального регулювання ШІ або колективної безпеки у регіонах підвищеної конфліктності (Torney & Cross, 2023). Водночас, кооперативні сценарії не є утопічними – вони передбачають і складні процеси дипломатичного балансування, і інституційне посередництво, і політичну волю до компромісів, що робить їх надзвичайно чутливими до змін у внутрішньополітичному контексті ключових акторів.

Гібридні сценарії репрезентують змішану логіку, у якій взаємодіють елементи кооперації та конфлікту. Такий сценарій відображає реальну природу сучасної міжнародної політики як простору взаємозалежностей, де одночасно можуть розгортатися процеси стратегічного суперництва та вибіркової співпраці. Гібридна динаміка особливо характерна для відносин між провідними світовими державами, зокрема США та Китаєм, які конкурують у галузі технологій, безпеки та впливу, водночас підтримуючи економічну взаємозалежність (Allison, 2017). У цьому контексті сценарії моделюють ситуації, де країни співпрацюють у низці глобальних питань (клімат, охорона здоров'я), але зберігають конфронтаційні позиції в стратегічних і регіональних доменах. Методологічно гібридні сценарії є найскладнішими у побудові, оскільки потребують високого рівня контекстуалізації, постійного оновлення вхідних параметрів і рефлексивної чутливості до зміни ролей і стратегій акторів.

Загалом стратегічні сценарії, класифіковані за логікою міжнародної взаємодії, не є простою технічною процедурою, а виступають складними когнітивними конструкціями, які формують уявлення аналітиків і політиків про можливе майбутнє. Їх ефективність залежить від здатності поєднувати формалізовані моделі з глибоким розумінням дискурсивних, ідентифікаційних і етичних вимірів глобальної політики. Особливо в умовах багатовекторної турбулентності й структурної невизначеності, стратегічні сценарії стають не просто засобом прогнозування, а формою аналітичного мислення, що дозволяє ухвалювати рішення в умовах неповноти інформації, множинності ризиків і конкуренції наративів.

У методології стратегічного аналізу міжнародних відносин особливе місце посідають сценарії, які виходять за межі класичних імовірнісних моделей і

вказують на події, що мають деструктивний потенціал та низький рівень передбачуваності або ж навпаки – надто очевидні, але ігноровані. У цьому контексті концепти «чорного лебедя» (black swan) та «сірого носорога» (gray rhino) постають як когнітивно-аналітичні фрейми, які дозволяють артикулювати радикальні, а іноді й парадоксальні виклики міжнародній стабільності. Ці сценарії не просто ілюструють крайні випадки, а проблематизують саму логіку лінійного прогнозування в умовах комплексності глобального середовища.

Термін «чорний лебідь», популяризований Насімом Талебом, позначає явища, які є надзвичайно рідкісними, практично непередбачуваними, мають велику трансформаційну силу, а їх появу заднім числом пояснюють як логічну чи навіть неминучу (Taleb, 2007). У міжнародній політиці прикладами таких сценаріїв можуть бути теракти 11 вересня 2001 року, глобальна фінансова криза 2008 року або пандемія COVID-19. Ці події докорінно змінювали архітектуру глобального управління, викликали ефект доміно в безпекових та економічних структурах і ініціювали масштабні перегляди зовнішньополітичних стратегій держав. У стратегічному плануванні black swan-сценарії виступають викликом до епістемологічної скромності, підриваючи ідею, що майбутнє можна об'єктивно передбачити або змоделювати через екстраполяцію минулих трендів (Miller, 2018). Натомість вони вимагають сценарного мислення як форми інтелектуальної гнучкості, що враховує непередбачуваність як конститутивну рису глобального порядку.

Натомість «сірі носороги» – термін, запроваджений Мішель Вукер, – репрезентують події або процеси, які є високої ймовірності, мають деструктивний потенціал, але, попри свою очевидність, залишаються поза фокусом політичного реагування (Wucker, 2016). Це ті виклики, які ігноруються через когнітивні спотворення, політичний популізм або структурну інерцію. На відміну від «чорних лебедів», вони не раптові, а повільні, накопичувальні – наприклад, зміна клімату, демографічні кризи, фрагментація багатосторонніх інституцій, деградація демократичних норм. Сценарії сірих носорогів особливо релевантні у тих випадках, коли політичні системи демонструють неспроможність до своєчасної інтервенції, навіть якщо аналітичні сигнали були доступними. У міжнародних відносинах це проявляється в системному недооцінюванні таких загроз, як ерозія ліберального порядку, ріст авторитарного реваншизму або незворотні екологічні трансформації (Haas, 2022).

З методологічної точки зору сценарії «чорного лебедя» й «сірого носорога» вимагають застосування комплексного аналітичного підходу, що включає аналіз вразливостей, когнітивних пасток, структурних дефіцитів інституційного реагування та адаптивності акторів. У прогнозуванні криз їх важливо не плутати: black swan вимагає розвитку механізмів стратегічної резильєнтності, тоді як gray rhino – інституціональної волі до дій у межах уже наявного знання. Водночас на практиці ці сценарії можуть взаємодіяти: відмова від реагування на сірого носорога може створити умови для виникнення чорного лебедя.

У політичному плануванні та зовнішньополітичному аналізі визнання цих типів сценаріїв допомагає вийти за межі "нормального" планування та створити системи стратегічного передбачення, здатні реагувати не лише на передбачувані

тренди, але й на події, які трансформують самі правила гри. Врахування обох категорій – як «чорних лебедів», так і «сірих носорогів» – є передумовою критично орієнтованої, рефлексивної та політично відповідальної моделі сценарного мислення у сфері міжнародних відносин.

У методологічному арсеналі побудови сценаріїв у сфері міжнародних відносин ключове місце займає метод Дельфі – одна з найефективніших форм експертного прогнозування, яка дозволяє конструювати сценарії майбутнього за умов високої невизначеності, багатовекторності та відсутності надійних емпіричних орієнтирів. Цей метод, який виник у межах дослідницьких проєктів RAND Corporation у 1950–1960-х роках, розвивався як інструмент формування консенсусного бачення майбутнього серед провідних фахівців, особливо у сферах оборонного планування, геостратегічного аналізу, прогнозування конфліктів і технологічних трансформацій (Dalkey & Helmer, 1963).

Сутність методу полягає в ітеративному опитуванні групи експертів із застосуванням анонімних анкет, які проходять декілька раундів зворотного зв'язку, що дозволяє не лише агрегувати знання, а й скоригувати суб'єктивні уявлення шляхом взаємного опосередкованого впливу. У кожному наступному раунді експерти отримують статистичну інформацію про попередні результати опитування та мають змогу переглянути власні позиції. Такий підхід ґрунтується на гіпотезі про те, що колективний розум (wisdom of crowds), за умов контрольованого зворотного зв'язку, здатен сформулювати більш збалансоване уявлення про майбутні тенденції, ніж індивідуальні оцінки (Rowe & Wright, 1999). Це особливо релевантно для аналізу ситуацій стратегічної невизначеності, де статистичні дані є обмеженими або структурно нерелевантними – наприклад, у контексті оцінки ймовірності розпаду безпекових альянсів, масштабної міграції чи трансформації режимів.

У міжнародних дослідженнях метод Дельфі часто застосовується як складова багатокрокового сценарного планування, де експертні оцінки слугують базою для побудови альтернативних траєкторій розвитку подій. Зокрема, у межах концептуальної рамки Foresight метод використовується для виявлення ключових драйверів змін (drivers of change), раннього виявлення сигналів трансформацій та формування так званих критичних невизначеностей (critical uncertainties), на яких ґрунтуються сценарії (Glenn & Gordon, 2009). У контексті міжнародної політики це дозволяє змодельювати не лише геополітичні зрушення, а й ризики регіональної фрагментації, енергетичної турбулентності, ескалації конфліктів у нестабільних зонах або появи неконвенційних безпекових викликів.

Однак застосування методу Дельфі не є вільним від обмежень. Його ефективність значною мірою залежить від компетентності та плюралізму експертної групи, а також від дизайну самого дослідження – формулювання питань, кількості раундів, ступеня анонімності та наявності потенційних когнітивних викривлень (наприклад, групового мислення або домінування "сильних голосів"). З огляду на це, сучасні дослідження дедалі частіше комбінують Дельфі з іншими методами – SWOT-аналізом, морфологічним аналізом, сценарним мапуванням або системною динамікою, – створюючи більш комплексні сценарні конструкції (Porper, 2008).

У випадку України, метод Дельфі знайшов активне застосування у проектах з розробки стратегічних сценаріїв розвитку зовнішньої політики, безпекової стратегії та протидії гібридним загрозам, де міждисциплінарність і мультиакторність є критично важливими. Як зазначає Сідоренко (2022), саме в умовах асиметричних конфліктів і постправди сценарне мислення, побудоване на Дельфі-моделі, дозволяє не лише передбачати майбутнє, а й активно формувати нові парадигми політичного реагування.

Таким чином, метод Дельфі в сучасному сценарному аналізі міжнародної політики постає не як технократичний інструмент прогнозування, а як когнітивно-аналітична платформа, яка поєднує експертне знання, стратегічну уяву та гнучкість інтерпретації в умовах системної невизначеності. Його продуктивність визначається не стільки точністю передбачень, скільки здатністю консолідувати розрізнені уявлення про майбутнє у структуроване, концептуально узгоджене бачення політичних опцій, що відкриваються у глобальному просторі.

SWOT-аналіз, як методологічний інструмент стратегічного планування, посідає унікальне місце в арсеналі сценарного мислення у сфері міжнародних відносин. Його концептуальна сила полягає у здатності систематизувати ключові внутрішні та зовнішні фактори, що визначають позицію актора у глобальному середовищі, і водночас формувати основу для побудови альтернативних сценаріїв майбутнього. У контексті антикризового прогнозування, геополітичного моделювання чи розробки зовнішньополітичної стратегії SWOT-аналіз виконує роль когнітивного фільтра, що дозволяє виявити структуру можливостей і загроз, що постають перед державою, інтеграційним утворенням чи міжнародною організацією (Popper, 2008).

Суть методу полягає в аналітичному структуруванні чотирьох вимірів: Strengths (сильні сторони), Weaknesses (слабкі сторони), Opportunities (можливості) та Threats (загрози). У процесі сценарного моделювання цей підхід дозволяє сформулювати початкову аналітичну матрицю, в межах якої проєктуються різні траєкторії майбутнього залежно від того, як змінюється взаємодія між цими змінними. Наприклад, для держави, яка володіє високим рівнем дипломатичної мобільності (strength), але страждає від структурної економічної залежності (weakness), сценарій може варіюватися залежно від того, чи відкриються можливості для регіональної інтеграції (opportunity), чи посиляться загрози з боку ревізіоністських акторів (threat) (Bishop et al., 2007). Таким чином, SWOT-модель стає не лише описовим, а продуктивно конструктивним методом у побудові сценаріїв.

Особливо ефективним є використання SWOT-аналізу в умовах обмеженого доступу до надійних даних або у випадках, коли традиційні методи кількісного прогнозування є непридатними через високий ступінь невизначеності. У таких випадках SWOT виступає як платформа для експертного моделювання і дозволяє об'єднати думки міждисциплінарних аналітичних груп, зокрема в умовах конфліктних зон, гуманітарних криз або системних трансформацій міжнародного порядку (Glenn & Gordon, 2009). Більше того, SWOT-аналіз часто інтегрується з іншими інструментами – наприклад, з

методом Дельфі або морфологічним аналізом – для ідентифікації ключових драйверів сценарного розгалуження.

У практиці стратегічного планування зовнішньої політики SWOT-аналіз дозволяє не лише описати поточну конфігурацію сили і вразливості актора, а й артикулювати сценарні імплікації – тобто, що станеться, якщо, наприклад, конкретна слабкість не буде нейтралізована, або якщо певна можливість не буде реалізована. У випадку України, використання SWOT у стратегіях інтеграції до європейських структур дозволяло виявити внутрішні бар'єри (корупція, фрагментація інституцій), що стримують використання зовнішніх можливостей (розширення програм ЄС, підтримка НАТО), та моделювати сценарії еволюції зовнішньополітичної ідентичності (Калитчак, 2020). У глобальному вимірі, SWOT-аналіз застосовується у прогнозах щодо майбутнього ролі Китаю, зокрема у поєднанні високих технологічних потужностей з демографічними ризиками та системною недовірою з боку західних акторів (Allison, 2017).

Попри свою практичну гнучкість, SWOT-аналіз має і критичні обмеження. Він схильний до суб'єктивізму в оцінках, може втрачати аналітичну точність при надмірному узагальненні та потребує чіткої методичної дисципліни при формулюванні факторів. Крім того, у складному середовищі міжнародної політики взаємозв'язки між елементами SWOT часто є нестабільними та неієрархічними, що вимагає постійного оновлення та сценарної адаптації.

Отже, SWOT-аналіз у сценарному конструюванні міжнародної політики постає як метод не лише інвентаризації середовищної ситуації, а як інструмент стратегічного мислення, що дозволяє ідентифікувати зони критичного реагування, сформулювати пріоритети політики і створити цілісні наративи про можливі сценарії розвитку – як у межах національних стратегій, так і на рівні глобального системного аналізу.

Сценарна матриця 2×2 є одним із найпоширеніших і водночас найаналітичніших підходів до побудови сценаріїв у сфері міжнародних відносин, що дозволяє системно моделювати множинність варіантів розвитку майбутніх конфігурацій глобального порядку. Методологічно цей інструмент ґрунтується на визначенні двох незалежних, але критично важливих осей стратегічної невизначеності, які репрезентують змінні, здатні визначити контури системної еволюції (Schwartz, 1996). Перехрестя цих осей формує чотири квадранти – чотири логічно обґрунтовані, взаємовиключні, але рівновірогідні сценарії майбутнього. У такий спосіб сценарна матриця функціонує не просто як метод побудови моделей, а як евристичний інструмент критичного мислення, що структурує аналітичну уяву в умовах багатовекторної та поліцентричної глобальної динаміки.

У застосуванні до міжнародної політики сценарна матриця (2×2) дозволяє одночасно враховувати як матеріальні, так і ідентифікаційні змінні – наприклад, ступінь глобальної кооперації (від низької до високої) та рівень геополітичної стабільності (від нестабільності до стабільності). Комбінація цих параметрів породжує чотири базові сценарії: умовну «рівновагу», «хаос», «контрольовану напругу» та «несподівану конвергенцію» (Wilkinson & Kupers, 2013). Кожен із них має власну логіку розвитку, ризики, виклики і можливості, що дозволяє

використовувати цей інструмент у довгостроковому стратегічному прогнозуванні. Наприклад, у межах стратегій національної безпеки або адаптивного планування зовнішньої політики та оборонного сектору сценарна матриця дозволяє моделювати впливи технологічних зрушень, зміни конфігурації альянсів або ескалаційного потенціалу ревізійністських держав, таких як сучасна росія.

Ключовою методологічною перевагою матриці 2×2 є її здатність не лише впорядковувати складну інформацію, але й робити видимими ті стратегічні опції, які зазвичай залишаються поза межами стандартного мислення. Це особливо важливо в умовах системної невизначеності, коли відсутні надійні історичні аналогії, а класичне прогнозування не спрацьовує. Крім того, цей інструмент уможливорює аналітичну гнучкість: сценарії можна адаптувати відповідно до специфіки регіонального середовища, конфігурації акторів або конкретних зовнішньополітичних питань – наприклад, майбутнє Північноатлантичного альянсу, енергетичної безпеки Європи чи архітектури Індो-Тихоокеанського регіону.

Водночас ефективне застосування сценарної матриці вимагає чіткого і аргументованого вибору параметрів осей, які мають бути водночас критично важливими для об'єкта аналізу і високоневизначеними. Помилковий вибір осей або надмірне спрощення змінних може звести сценарну аналітику до інтуїтивних припущень, позбавлених системної основи. Саме тому сучасна методологічна література наполягає на попередньому етапі морфологічного аналізу, експертного опитування (наприклад, методом Дельфі) або аналізу ключових драйверів змін (drivers of change) – як передумови до побудови матриці (Glenn & Gordon, 2009; Bishop et al., 2007).

У сучасній українській аналітичній практиці сценарна матриця (2×2) застосовувалася у проєктах з моделювання можливих наслідків військової агресії росії, реформування безпекового сектору, а також у стратегічному плануванні поствоєнної реконструкції. Як зазначає Сидоренко (2023), саме сценарна матриця дозволила концептуалізувати альтернативні траєкторії трансформації регіонального порядку в Східній Європі, враховуючи як внутрішні чинники державного управління, так і зовнішньополітичні розклади.

Таким чином, сценарна матриця 2×2 у сфері міжнародних відносин виконує не лише прогностичну, а й конструктивну функцію: вона задає мову, у якій формуються уявлення про майбутнє, структурує стратегічну невизначеність і перетворює хаотичну множинність подій на керовану множинність політичних рішень. У цьому її найбільша сила – і водночас найбільша відповідальність.

Інтеграція технологій штучного інтелекту (AI) та великих даних (Big Data) у сферу сценарного прогнозування міжнародних відносин знаменує трансформаційний зсув у самій парадигмі стратегічного аналізу глобального середовища. Застосування AI/Big Data уможливорює подолання обмежень традиційних експертних і кількісно-статистичних підходів, пропонуючи нову аналітичну оптику, що дозволяє працювати з надвеликими масивами неструктурованої інформації, виявляти приховані кореляції та генерувати прогнозні моделі в режимі реального часу. У цьому сенсі сценарне

прогнозування стає дедалі менш евристичним і дедалі більш алгоритмічно детермінованим, хоча й не позбавленим стратегічного осмислення (Helbing et al., 2019).

Серед основних переваг впровадження AI у сценарне мислення варто виділити здатність до обробки мультифакторного, часто гетерогенного контенту – новинних стрічок, соціальних медіа, супутникових даних, дипломатичних комюніке, індикаторів економічної активності тощо. Використання алгоритмів машинного навчання (machine learning), зокрема глибинного навчання (deep learning), дає змогу виявляти аномалії, структури впливу та динаміку нарративних змін у публічному дискурсі, що часто передують політичним кризам або ескалаціям (Bryson et al., 2020). Зокрема, при аналізі потенційних «сірих носорогів» або «чорних лебедів», AI дозволяє не лише ідентифікувати сигнали раннього попередження, а й провести симуляцію їхніх наслідків для регіонального чи глобального порядку.

Big Data, у свою чергу, функціонує як стратегічний ресурс, який дозволяє знімати соціально-політичні імпульси на макро- і мікрорівнях. Наприклад, аналіз великих обсягів транскордонної мобільності, торговельних потоків чи цифрових комунікацій може слугувати індикатором для формування альтернативних сценаріїв конфліктогенності або кооперації у відповідному геополітичному середовищі. Крім того, завдяки когнітивній аналітиці, стає можливим не лише ідентифікувати існуючі тренди, але й сконструювати можливі альтернативні майбуття шляхом імітаційних моделей, агентного моделювання (agent-based modeling) чи предиктивної аналітики.

Варто зазначити, що використання AI/Big Data у сценарному прогнозуванні має і нормативно-політичні виклики. Йдеться про питання епістемологічної прозорості, адже алгоритмічні моделі часто мають характер «чорної скриньки» (black box), що унеможливорює їхню верифікацію або пояснення у класичних наукових категоріях. Це створює ризики для політичної легітимності рішень, ухвалених на основі AI-прогнозів, зокрема в умовах міжнародної безпекової політики чи дипломатичного реагування (Zeng et al., 2021). Не менш важливою є проблема данкової асиметрії: країни або актори, які мають доступ до об'ємних і якісних даних, мають суттєву стратегічну перевагу у побудові реалістичних сценаріїв – натомість менш розвинуті держави ризикують діяти наосліп.

Застосування AI/Big Data у міжнародній практиці вже стало помітним у діяльності провідних аналітичних центрів, таких як NATO Innovation Hub, EU Foresight Network, або RAND Corporation, а також у межах цифрових стратегій урядів, зокрема в США, ЄС, Індії, Ізраїлі та Південній Кореї. Україна, попри воєнні обмеження, також демонструє позитивні приклади: зокрема, в роботі ситуаційних центрів РНБО, Мінцифри, а також у партнерстві з приватними аналітичними компаніями щодо візуалізації ризиків, прогнозування російських атак або оцінки гуманітарної ситуації.

Таким чином, впровадження AI/Big Data у сценарне прогнозування відкриває новий етап у методологічній еволюції стратегічного аналізу міжнародних відносин. Йдеться не лише про зміну інструментів, а про

трансформацію самого онтологічного горизонту уявлення про майбутнє – від лінійного до адаптивного, від експертного до алгоритмічного, від реактивного до превентивного бачення глобальної політики.

Сценарне прогнозування в політиці безпеки є ключовим інструментом формування адаптивних стратегій реагування на виклики, що характеризуються високим рівнем невизначеності, асиметрії та нелінійності. У сучасних міжнародних відносинах, де традиційні загрози (військові конфлікти, міждержавні протистояння) співіснують із неконвенційними (кіберзагрози, біоепідеміологічні ризики, гібридні операції), сценарії виступають не як спроба точного передбачення, а як спосіб осмислення множинних можливостей і формування архітектури стратегічної готовності (Mietzner & Reger, 2005).

У сфері політики безпеки сценарії слугують платформою для тестування стійкості безпекових структур, виявлення критичних вразливостей, а також моделювання реакцій на потенційні системні зсуви. Сценарне мислення трансформується в антикризовий ресурс, який дозволяє не лише уявити екстремальні сценарії ("worst-case scenarios"), а й інтегрувати їх у процеси стратегічного планування, зокрема шляхом створення симуляцій, стратегічних ігор або ситуаційного прогнозування (van der Heijden, 2005). Особливо ефективним цей підхід є у плануванні національної безпеки, розробці оборонних стратегій, формуванні кіберстійкості та в протидії тероризму, де традиційні моделі лінійного аналізу не здатні врахувати складну динаміку ризиків.

Застосування сценаріїв у безпековій політиці здійснюється через низку методологічних рамок. Однією з найбільш поширених є матричне моделювання стратегічної поведінки акторів у кризових ситуаціях, де розглядаються не лише імовірні події, але й можливі наміри, спроможності та шляхи ескалації (Smith-Windsor, 2020). У цьому контексті сценарії набувають нормативної функції – вони не лише описують можливі майбутні конфігурації, але й активно впливають на прийняття рішень, зокрема у межах стратегічного передбачення (strategic foresight) та превентивної дипломатії.

Зокрема, у діяльності НАТО сценарне планування є фундаментальним елементом стратегічної культури Альянсу. Застосування сценаріїв дозволяє моделювати потенційні сценарії нападу на одного чи кількох членів, тестувати надійність колективної оборони відповідно до статті 5 Вашингтонського договору та прогнозувати розгортання криз в суміжних зонах – наприклад, у Чорному морі чи Арктиці (NATO, 2021). У національному вимірі, Україна активно використовує сценарне прогнозування у процесі розробки Стратегії національної безпеки, що засвідчує зсув від реактивної до проактивної парадигми безпекової політики (РНБО України, 2020). Такі сценарії включають варіативні моделі агресивних дій з боку росії, загрози енергетичній інфраструктурі, кіберудару або втручання у внутрішньополітичні процеси.

Водночас сценарне прогнозування в сфері безпеки не є позбавленим викликів. Однією з ключових проблем є когнітивна замкненість аналітиків, які схильні моделювати події у межах уже відомих конфігурацій, ігноруючи малоймовірні, але високоризикові сценарії. Ще одним викликом є політична селективність – урядові структури часто ігнорують «незручні сценарії» з огляду

на їхню політичну токсичність або небажання визнавати системні вразливості (Gustafsson & Hagström, 2018). Нарешті, залучення сценаріїв у політиці безпеки потребує сталих інституційних механізмів, міжвідомчої координації та включення громадянського суспільства до процесу стратегічного передбачення.

Таким чином, сценарне прогнозування в політиці безпеки є не лише технократичним інструментом аналітичної роботи, а й ключовою компонентою формування критично орієнтованої стратегії, яка дозволяє державам і міжнародним організаціям адаптуватися до турбулентного глобального середовища, не втрачаючи при цьому стратегічної ініціативи.

У контексті зростаючої стратегічної невизначеності глобального середовища, аналіз точок ескалації та факторів ризику набуває особливої значущості для забезпечення ефективного антикризового планування та формування превентивних безпекових стратегій. Визначення таких точок (англ. *escalation thresholds*) передбачає виявлення критичних моментів, у яких конфліктна ситуація може перейти з латентної фази у відкриту фазу дестабілізації – зокрема, від дипломатичної напруги до збройної агресії або від економічної конкуренції до тотального санкційного конфлікту (Allison, 2017). Водночас, фактори ризику слугують багаторівневою структурою причинно-наслідкових залежностей, які активізують або катапультиують ці точки ескалації у стратегічну реальність.

Методологічно ідентифікація точок ескалації ґрунтується на поєднанні емпіричних підходів (ретроспективний аналіз конфліктів), формального моделювання (зокрема теорії порогів та детекції ранніх сигналів), а також когнітивного сценарного мислення. Наприклад, у випадку геополітичних протистоянь – як-от у Чорноморському регіоні – до потенційних точок ескалації можуть належати милітаризація морського простору, порушення повітряного простору, інциденти із застосуванням сили або перехід до кіберударів по критичній інфраструктурі (Kroenig, 2020). Водночас, якщо такий процес не є ізольованим, а супроводжується накопиченням структурних факторів ризику, то ймовірність втрати стратегічного контролю зростає експоненційно.

Фактори ризику у сучасному безпековому аналізі класифікуються за природою (політичні, економічні, соціальні, екологічні), джерелом походження (ендогенні або екзогенні), а також ступенем впливу та ймовірністю реалізації. Особливу увагу дослідники приділяють так званим каталізаторам ескалації – подіям або рішенням, які різко знижують здатність сторін до стримування: зміна політичного режиму, посилення націоналістичної риторики, порушення стратегічного балансу сил, зовнішньополітична провокація або технологічний прорив у військовій сфері (Garett & Drezner, 2021). Усе це формує складну матрицю ризиків, що вимагає не лише реактивного аналізу, а й впровадження адаптивного сценарного прогнозування.

У цьому контексті важливим інструментом стає індикативний моніторинг, заснований на аналізі так званих «ранніх попереджувальних сигналів» (*early warning signals*), що можуть включати зміни в інформаційних потоках, нетипові дипломатичні кроки, мобілізаційні заходи, диверсифікацію стратегічних ресурсів тощо. Такі підходи вже активно застосовуються в рамках структур

Європейського Союзу (EU INTCEN), НАТО, а також у незалежних аналітичних центрах, зокрема Crisis Group або RAND (RAND Corporation, 2023). Українська безпекова аналітика останніх років також почала системно використовувати подібні підходи, особливо в умовах триваючої війни з боку росії. Так, аналітики РНБО та Центру протидії дезінформації виокремлюють загрози інформаційної ескалації як такі, що можуть слугувати прелюдією до більш широких військових дій або гібридних операцій.

З огляду на складність сучасної міжнародної системи, точковий підхід до визначення ескалації є обмеженим. Натомість дедалі більш актуальним стає системний підхід – коли ескалація розглядається як функція взаємодії численних драйверів, що накопичуються у просторі та часі. У цьому сенсі важливим є не лише аналіз «де» і «коли» ескалація можлива, а й «як» її потенціал може бути трансформований або нейтралізований – через дипломатичне стримування, контроль над поширенням зброї, інформаційні контрнарративи або санкційні механізми. Таким чином, ідентифікація точок ескалації та факторів ризику постає не лише як технічне завдання аналітичної роботи, а як фундаментальний компонент стратегічної культури держави, що діє в умовах глибокої системної турбулентності.

У контексті зростаючої складності та багатовекторності сучасного міжнародного середовища концептуальна дихотомія між реактивними та проактивними стратегіями набуває ключового значення для ефективного антикризового планування й управління безпековими процесами. Ці два підходи відображають фундаментально різні парадигми сприйняття ризику, часу, ресурсів та суб'єктності держави в глобальному політичному просторі. Реактивна стратегія, вкорінена в парадигму запізнілого реагування, орієнтована на мобілізацію ресурсів у відповідь на вже реалізовану загрозу або кризову подію. Вона функціонує за принципом компенсації втрат і є домінантною у системах з низькою інституційною спроможністю, де управлінські структури схильні до ситуативної тактики (Boin et al., 2005).

Натомість проактивна стратегія апелює до випереджального планування, в якому домінує логіка превенції, стратегічної уяви та гнучкої адаптації. Йдеться про моделі управління, що здатні передбачити динаміку загроз, здійснити оцінку структурних вразливостей та сформувати відповідні сценарії реагування задовго до їх матеріалізації. Саме проактивна логіка лежить в основі стратегічного foresight-підходу, який нині дедалі частіше застосовується у безпекових стратегіях провідних міжнародних акторів – таких як ЄС, НАТО, США, Японія, Ізраїль (European Union Institute for Security Studies, 2022). Вона базується на поєднанні сценарного моделювання, аналізу раних сигналів, ідентифікації "точок ескалації" та трансформації систем управління ризиками.

Ключова відмінність між цими стратегіями полягає в управлінській темпоральності – реактивна стратегія завжди вторинна щодо події, тоді як проактивна – первинна щодо можливого майбутнього. Проте в реальній політичній практиці ці стратегії часто перетинаються, формуючи спектр гібридних рішень між запобіганням і адаптацією. Зокрема, у сфері зміни клімату, енергетичної безпеки або гібридних загроз держава може одночасно вживати

проактивних заходів із довгострокової диверсифікації ризиків і реактивних – у відповідь на конкретні інциденти, такі як кібератаки або провокації на кордоні.

У цьому контексті особливої значущості набуває поняття адаптивної стратегії, що поєднує елементи обох підходів. Адаптація не є лише реакцією на зовнішній тиск, вона включає розбудову інституційної стійкості, здатність до управління невизначеності, стратегічну комунікацію та динамічну трансформацію політики згідно зі змінами середовища (Walker et al., 2013). У фокусі – не стільки уникнення кризи, скільки формування такої конфігурації політичної системи, яка здатна функціонувати в умовах перманентної турбулентності.

В українському безпековому дискурсі домінування реактивного підходу тривалий час зумовлювалося пострадянською інституційною інерцією, слабкістю стратегічного планування та нестачею аналітичної спроможності. Проте з 2014 року і особливо після повномасштабного вторгнення росії у 2022 році простежується поступовий зсув у бік проактивного сценарного мислення, зокрема у стратегічних документах РНБО, ЗСУ, СБУ, а також аналітичних центрах, що впроваджують практики прогнозування та раннього попередження (Національний інститут стратегічних досліджень, 2023).

Таким чином, баланс між реактивністю й проактивністю не є фіксованим параметром, а стратегічним вибором, який визначається ресурсною базою, якістю інституцій, політичною волею та гнучкістю системи управління. У добу глобальної турбулентності ефективна безпекова політика повинна бути водночас чутливою до кризи та орієнтованою на майбутнє – розташовуючись у точці перетину між запобіганням і адаптацією.

Глобальне потепління як транснаціональний феномен поступово перетворюється на ключовий чинник переосмислення парадигм міждержавних відносин. У сучасному міжнародному середовищі кліматичні зміни перестають бути суто екологічною проблемою й дедалі більше визначають стратегічні пріоритети, безпекові дискурси та інституційні архітектури глобального управління. Потепління клімату впливає на суверенітет держав, доступ до природних ресурсів, міграційні потоки, морське право, гуманітарну безпеку та енергетичну політику, провокуючи нові конфігурації конфліктогенності та кооперації (Busby, 2021).

Загроза кліматичного детермінізму, при якому держави змушені адаптувати свою зовнішню політику до екологічних шоків, особливо відчутна в регіонах з низькою адаптивною спроможністю, таких як Сахель, Південна Азія чи Океанія. Проте і стратегічно потужні актори, зокрема США, Китай, ЄС, Індія, змушені інтегрувати кліматичні ризики у свої національні безпекові стратегії (Council on Strategic Risks, 2020). Виникає новий тип глобального конфлікту – "змагання за зелену гегемонію", де предметом конкуренції стають не лише ресурси, а й технології декарбонізації, управління викидами, кліматична дипломатія та наративний контроль над глобальним кліматичним порядком.

Міждержавні відносини зазнають рефреймінгу під впливом зміни статусу кліматичних акторів. Так звані «вразливі держави» (climate-vulnerable states), які не мають значного політико-військового ресурсу, але мають високий моральний

авторитет у кліматичних дебатах, дедалі частіше використовують інструменти міжнародного права, norm entrepreneurship та коаліційного тиску у рамках COP, G77+China, або Руху малих острівних держав (SIDS). З іншого боку, великі держави використовують кліматичні інструменти як частину своєї гео економічної політики, зокрема через механізми вуглецевого регулювання (як-от СВММ в ЄС), які фактично трансформуються у форми "екологічного протекціонізму" (Dupont & Morin, 2022).

У цьому контексті клімат стає "множником загроз" (threat multiplier), що посилює наявні міждержавні суперечності – від доступу до водних ресурсів до арктичної конкуренції. Його вплив є особливо чутливим у конфліктних зонах, де екологічна деградація ускладнює гуманітарну ситуацію, посилює міграційні процеси та сприяє зростанню фрагментованості національних держав. Така ситуація вимагає перегляду традиційної безпекової доктрини на користь інтегративної концепції кліматичної безпеки, яка поєднує екологічні, гуманітарні та стратегічні виміри у єдиному політичному процесі.

Конфігурація геополітичного конфлікту навколо Тайваню у сучасній системі міжнародних відносин постає як критичний тест здатності міжнародної спільноти балансувати між стратегіями стримування та уникнення ескалації. Тайванський сценарій, будучи унікальним прикладом конфлікту з високим символічним, економічним і безпековим навантаженням, втілює собою потенційний «триггер» для системного шоку в індо-тихоокеанському регіоні, із широкими глобальними наслідками (Glaser & Kaufman, 2023).

Китай, який трактує Тайвань як невід'ємну частину своєї території, дедалі активніше демонструє стратегічну готовність до реалізації політики "примусової реінтеграції" через дипломатичний тиск, гібридні операції, кіберінтервенції та військові маневри в тайванській протоці. Тайбей, натомість, спираючись на підтримку США, Японії та неформального партнерства з демократичними державами, поступово трансформує свою безпекову доктрину у напрямку асиметричної оборони, стратегічної автономії та дипломатичного мультивекторизму (Ministry of National Defense Taiwan, 2023).

У цьому контексті сценарії розвитку ситуації поділяються на умовно ескалаційні та стримувальні. Перші базуються на логіці конфліктного спіралізму, при якому динаміка силових демонстрацій перетворюється на самопідсилювальний процес, що унеможливорює дипломатичний компроміс. Такий сценарій особливо ймовірний у разі внутрішньополітичної кризи у КНР, використання "вікна можливостей" для демонстрації сили або помилкової ескалації через інцидент у повітрі чи на морі (Swaine, 2022).

Натомість сценарій стримування базується на багаторівневій логіці стратегічного балансу: дипломатичні сигнали, економічна взаємозалежність, військова відплата з боку США, а також міжнародна легітимність Тайваню як демократичного режиму, що формує символічний фронт глобального опору авторитаризму. Стимування також підтримується технологічною значущістю Тайваню – як глобального центру виробництва напівпровідників – що перетворює будь-яку дестабілізацію на ризик для всієї світової економіки (Miller, 2022).

Таким чином, майбутнє Тайванського сценарію – це не бінарний вибір між війною і миром, а складне багатовимірне поле, в якому відносини сили, нарративу і технологій сплітаються в постійно змінну конфігурацію. У цьому полі варіативності критично важливими є дії міжнародних акторів, зокрема ЄС та Індії, які можуть відіграти роль у формуванні стримувального порядку, що утримає регіон у стані стратегічної стабільності без прямого зіткнення.

Попри широку інституціоналізацію сценарного підходу як аналітичного інструменту в сфері міжнародних відносин та стратегічного планування, його ефективність нерідко підривається через глибинні методологічні суперечності, пов'язані зі ступенем суб'єктивності та політичної ангажованості. Сценарне мислення, за своєю суттю, ґрунтується на проєкціях майбутнього, що невідворотно залежать від епістемологічної позиції дослідника, його теоретичних преференцій, світоглядної оптики й, часто-неусвідомлено, від політичних координат замовника або інституційного контексту, в якому формується аналітична рамка (Mietzner & Reger, 2005).

Сценарії не є нейтральним інтелектуальним продуктом – вони завжди віддзеркалюють конкретні нарративи, що домінують у політичному та експертному полі. Таким чином, сценарне прогнозування легко перетворюється на інструмент легітимації заздалегідь заданих політичних рішень або маніпулятивного конструювання консенсусу щодо «бажаного» майбутнього. Цей ефект особливо помітний у випадках, коли сценарії формуються під егідою державних структур, що прагнуть підтвердження вже затверджених стратегічних доктрин або створення суспільної підтримки для військово-політичних рішень, як-от інтервенції, розгортання нових оборонних систем або реструктуризації альянсів (Wilkinson & Kupers, 2013).

Крім того, суб'єктивність сценаріїв часто проявляється у відборі чинників, які аналітики вважають релевантними для включення до сценарної матриці. Такий відбір, зазвичай, здійснюється не на основі повної картини причинно-наслідкових зв'язків, а згідно з наявними уявленнями про політичну доцільність або відповідність до домінантної теоретичної парадигми – неореалізму, лібералізму чи конструктивізму. У результаті, сценарії можуть не лише викривлювати структуру майбутнього, а й маргіналізувати нетрадиційні або непередбачувані фактори – зокрема ті, що походять з маргінальних або глокалізованих контекстів (Gustafsson & Hagström, 2018).

Політична ангажованість сценаріїв також проявляється в утворенні нарративної асиметрії – коли можливі майбутні події подаються як об'єктивна неминучість, тоді як альтернативні сценарії маргіналізуються або піддаються делегітимації. Таким чином, сценарії можуть не лише моделювати майбутнє, а й активно впливати на нього, трансформуючись у політичний інструмент впливу на прийняття рішень. Така логіка притаманна практиці стратегічного foresight у структурах НАТО, Європейського Союзу та національних безпекових агентствах, які нерідко вдаються до формулювання так званих «домінантних сценаріїв» (dominant scenarios), що слугують базисом для бюджетних і військово-промислових рішень (Kluver et al., 2022).

У контексті українського стратегічного аналізу подібні виклики не менш актуальні. З одного боку, сценарне мислення стало важливим елементом адаптації безпекового планування після 2014 року; з іншого – значна частина сценаріїв щодо розвитку конфлікту з росією будувалася в межах нормативних заданих обмежень, що знижувало ефективність стратегічного прогнозування. Недооцінка нетипових сценаріїв – наприклад, повномасштабного вторгнення у 2022 році – засвідчує вразливість сценарного підходу до політичної інерції, інституційного оптимізму та упередженого виключення «небажаних» або малоімовірних, але високоризикових варіантів (Національний інститут стратегічних досліджень, 2022).

Таким чином, критика сценарного підходу повинна спиратися не лише на верифікацію його прогнозної спроможності, а й на глибший аналіз дискурсивної влади сценаріїв як форм політичного знання. Визнання їх суб'єктивності не обов'язково дискваліфікує сценарне мислення, однак вимагає підвищення етичної рефлексії, методологічної прозорості та плюралізму у побудові сценарних конфігурацій.

Однією з ключових методологічних проблем сценарного підходу в аналізі міжнародних відносин постає дилема співвідношення між ймовірністю (probability) і правдоподібністю (plausibility). Ця дихотомія відображає епістемологічну напругу між позитивістською традицією, яка прагне об'єктивного вимірювання майбутніх подій через статистичну оцінку їх імовірності, та інтерпретативною логікою, де центральне місце займає когнітивна, структурна та контекстуальна правдоподібність сценарію як логічно обґрунтованого варіанту розвитку подій (Ramírez & Wilkinson, 2016).

У рамках класичних теорій міжнародних відносин переважає установка на моделювання імовірностей як інструменту формалізованого ризик-менеджменту. Водночас ця установка суттєво обмежується у випадках, коли йдеться про високий рівень комплексності, невизначеності, політичної турбулентності та рідкісні події, що не мають достатньої емпіричної бази для статистичної обробки (Helmer, 1983). У таких випадках сценарне мислення відмовляється від претензії на передбачення у класичному сенсі та зосереджується на побудові правдоподібних альтернатив – тобто таких, що не обов'язково є найбільш імовірними, але логічно послідовно витікають із заданих припущень і системного аналізу трендів, драйверів, акторів і структурних змін (Gause, 2020).

На практиці це означає, що в контексті складних міжнародних криз – таких як вторгнення росії в Україну, потенційна ескалація навколо Тайваню або кліматичні катастрофи у Південній Азії – правдоподібні сценарії мають вищу евристичну цінність, ніж статистичні оцінки, які часто не здатні враховувати "чорні лебеді", геополітичну волю, трансцендентні рішення лідерів або нетипові взаємодії структур та агентів. Як зауважує Taleb (2010), орієнтація на ймовірність у контексті екстремальних подій створює ілюзію контролю і може призводити до фатальних прорахунків у стратегічному плануванні.

Дилема ймовірності та правдоподібності також є політично обумовленою. Політичні актори – уряди, міжнародні організації, аналітичні центри – часто

демонструють схильність до підкреслення найбільш ймовірних сценаріїв, які відповідають інституційному статус-кво. Натомість сценарії, які виходять за межі політичної уяви або кидають виклик ustalеним нормам і цінностям, відкидаються як маргінальні, попри їхню логічну й концептуальну правдоподібність (Jarratt & Wright, 2009). Це створює ризик когнітивного «тунелювання» (tunneling), коли стратегічне мислення стає заручником обмеженого бачення можливого.

Таким чином, ефективне сценарне прогнозування в міжнародних відносинах потребує відмови від редукціоністського розуміння майбутнього як об'єкта кількісного вимірювання. Натомість слід визнати, що найцінніші сценарії – це не ті, що намагаються вгадати майбутнє, а ті, що розширюють простір стратегічного мислення, активують уяву та дозволяють критично переосмислити поточні конфігурації сили, ризику й конфлікту. Баланс між ймовірністю та правдоподібністю, отже, не є технічною, а глибоко політичною і методологічною дилемою, яка визначає саму аналітичну якість сценарного підходу.

У контексті міжнародних відносин сценарне прогнозування виконує не лише аналітичну, а й дедалі частіше – нормативно-інтервенційну функцію, трансформуючись у засіб формування політичної реальності, а не лише її нейтрального осмислення. В цьому сенсі особливого значення набуває феномен самореалізованих сценаріїв (self-fulfilling prophecies), коли аналітичні конструкції, попри початковий статус гіпотетичних, спричиняють поведінкові трансформації акторів, що в результаті підтверджують початкову гіпотезу – не тому, що вона була об'єктивно точною, а тому що у неї повірили і діяли згідно з її передумовами (Merton, 1948; Jervis, 1976).

У сучасному сценарному мисленні, особливо в секторах безпеки, ризик самореалізації сценарію постає як критичне обмеження, пов'язане з онтологічною продуктивністю знання. Такі сценарії, особливо коли йдеться про оцінку поведінки ревізійністських держав, терористичних мереж чи геоекономічних суперників, здатні не лише інформувати про ризики, а й продукувати політику реагування, яка самостійно провокує конфліктну траєкторію. Наприклад, прогнозування неминучості конфронтації з КНР у Південно-Китайському морі або зростання ймовірності вторгнення Китаю на Тайвань можуть сформувати такі оборонні стратегії США і партнерів, які, у свою чергу, підтверджують китайські уявлення про зовнішнє стримування, посилюючи логіку конфліктної ескалації (Glaser, 2022).

Конструктивістська парадигма міжнародних відносин підкреслює, що зовнішньополітична поведінка не є лише реакцією на "об'єктивні" обставини, а значною мірою формується через інтерпретацію ситуацій і уявлення про «іншого». Саме в цьому сенсі сценарії виступають не відображенням реальності, а інструментом її соціального конструювання (Wendt, 1999). Відповідно, сценарій, що ґрунтується на припущенні про ворожість певного актора, формує політичні наративи, бюджетні пріоритети, структуру військової підготовки, що разом здатні інституціоналізувати передбачений конфлікт як реальний – незалежно від його початкової ймовірності.

Подібний механізм яскраво проявився у контексті передбачень щодо війни росії проти України. Частина західних аналітичних структур у 2021 році публікували сценарії широкомасштабної агресії, які сприймалися як політичні попередження. Утім, вони активували як дипломатичну мобілізацію, так і елементи військової підтримки України, які згодом стали обґрунтуванням для кремлівського нарративу про «втрату нейтрального статусу» України (NISS, 2022). Таким чином, сценарії – незалежно від їхньої істинності – впливають на поведінкову екологію міжнародних акторів, перетворюючись на фактор структурної динаміки.

Крім того, загроза самореалізації сценаріїв підсилюється інформаційною екосистемою: їхня публічна циркуляція у медіа, think-tank звітах, політичних промовах формує ефект реальності, за якого навіть високоумовні сценарії сприймаються як неминучі. Це створює стратегічну пастку: запобігання негативному сценарію вимагає його сприйняття як нереального або, принаймні, такого, що може бути відверненим, проте його політична артикуляція уже робить це проблематичним.

Отже, сценарне мислення повинно супроводжуватись високим рівнем рефлексивності й етичної відповідальності. Йдеться не лише про технічну якість моделювання, а про усвідомлення того, що сценарій не є нейтральним інструментом прогнозування, а актом формування політичного світу, що здатен запустити процеси, які підтвердять саме той сценарій, від якого намагалися застерегти. Саме тому критично важливо уникати фаталістського тонування сценарних конструкцій, зберігаючи простір для дипломатичної гнучкості, політичної інновації та альтернативних траєкторій майбутнього.

Сценарне мислення дедалі більше інституціоналізується як невід’ємний компонент стратегічної культури держави, що забезпечує когнітивну адаптивність в умовах постійної геополітичної нестабільності. У світі, де зростає рівень системної невизначеності, багатомірних криз і транснаціональних загроз, сценарний підхід функціонує не лише як інструмент аналітичного прогнозування, але й як елемент стратегічного управління, що дозволяє структурувати альтернативні траєкторії розвитку подій, виходячи за межі інерційного мислення (Ramírez & Wilkinson, 2016). Його значення проявляється насамперед у здатності трансформувати стратегічне планування з реактивної до проактивної форми, де ключову роль відіграють гнучкість, рефлексивність і політична уява.

У сфері дипломатії сценарне мислення відіграє роль своєрідної «когнітивної інфраструктури», яка дозволяє ухвалювати рішення в умовах дефіциту повної інформації, багаторівневої взаємозалежності та високого ризику непередбачуваних змін. Його використання в дипломатичному процесі забезпечує не лише аналітичне моделювання ймовірних реакцій контрагентів, але й формування стратегічного простору для маневру в переговорах, здатного враховувати різні варіанти поведінки ключових акторів (Van der Heijden, 2005). У цьому контексті сценарії стають важливим інструментом попередження конфліктів, проектування стабільності та зменшення асиметрій у сприйнятті загроз.

Значущість сценарного підходу у сфері глобального управління зумовлюється його здатністю продукувати комплексні, трансдисциплінарні рамки, які об'єднують національні, регіональні та наднаціональні перспективи. У відповідь на виклики кліматичних змін, кібербезпеки, міграційних криз чи стратегічної нестабільності в глобальних точках напруженості, сценарії дозволяють вибудувати метанституціональні форми координації, які не обмежуються формальними нормами, а базуються на уявленнях про можливі світи, в яких має відбуватися колективне планування (Kluver et al., 2022). У такий спосіб, сценарне мислення слугує не просто інструментом прогнозу, а політичною технологією впорядкування майбутнього у світовій політиці.

У демократичних політичних системах сценарний підхід відіграє особливу роль як форма раціоналізації складних рішень у відкритому публічному просторі. Застосування сценарного прогнозування дозволяє структурувати діалог між експертними співтовариствами, політичними інституціями та громадянським суспільством, пропонуючи прозорі, багатоальтернативні моделі майбутнього, які можуть бути відкрито обговорені, оскаржені або вдосконалені. Така відкритість зміцнює легітимність політичного курсу, знижуючи ризики авторитарної концентрації стратегічного бачення в руках вузького кола акторів (Fuerth & Faber, 2012).

Критично важливо, що сценарне мислення у демократичному контексті не прагне до «правильного» передбачення, а до підвищення якості стратегічної дискусії, яка базується на плюралізмі оцінок, прозорості допускень і готовності до перегляду рішень у відповідь на нові дані. Саме ця гнучкість дозволяє сценарному підходу перетворюватися на інструмент демократичного врядування, де сценарії виступають не пророцтвом, а майданчиком для інтелектуальної взаємодії та політичної відповідальності. Отже, інкорпорація сценарного мислення в стратегічну культуру держави – це не лише питання техніки прогнозування, але й вияв рівня її демократичної зрілості та здатності діяти в умовах складності без впадання в політичний фаталізм чи технократичну самовпевненість.

Сценарне мислення в сучасній міжнародній аналітиці постає не як допоміжний інструмент прогнозування, а як структурно необхідний компонент стратегічної раціональності держави. Його ключова цінність полягає у здатності формувати поліцентричне бачення майбутнього, здатного не лише знижувати епістемологічну невизначеність, але й трансформувати самі підходи до політичного планування, безпекового управління й міждержавного прогнозування. На відміну від лінійних моделей або класичного детермінізму, сценарне моделювання акцентує на множинності варіантів, структурній гнучкості та інституційній адаптивності – тобто на тих характеристиках, які дедалі більше визначають ефективність держав у турбулентному глобальному середовищі.

Парадигмальна сила сценарного підходу виявляється не лише в його аналітичній глибині, а й у нормативному потенціалі – формуванні відповідальної політичної уяви, критичної здатності до рефлексії над альтернативами, а також стратегічної готовності до управління неочікуваним. Саме сценарне мислення є

тим епістемологічним містком між прагматикою політики та складністю світового порядку, який дозволяє державам діяти не лише реактивно, а проактивно – готуючись до гранично небажаних, але правдоподібних сценаріїв і в такий спосіб розширюючи поле стратегічного маневру.

Кінцева значущість сценарного мислення полягає у його здатності бути каталізатором культури стратегічної рефлексії, що інтегрує політичну відповідальність, інтелектуальну скромність і системне бачення. У демократичних державах воно посилює транспарентність прийняття рішень, розширює горизонт аналітичного консенсусу та забезпечує стабільність інституційного реагування на майбутні виклики. Таким чином, сценарне мислення – це не просто метод, а прояв цивілізаційної здатності діяти у світі, який не лише складний, але й дедалі менш передбачуваний.

РОЗДІЛ 4. МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ. (Петров П.Г.)

4.1. Професійна відповідальність дипломата та аналітика

У структурі професійної ідентичності суб'єктів міжнародних відносин – дипломатів, аналітиків, представників міжнародних організацій – етичний компонент посідає не лише нормативне, а й конститутивне місце, формуючи основу їхньої соціальної та інституційної легітимності. Етика у сфері міжнародної політики – це не факультативна складова професійної культури, а структурний регулятив, який визначає рамки допустимого, межі відповідальності та типові патерни поведінки в умовах високого ступеня невизначеності, конфліктності та перманентної багаторівневої взаємодії (Slaughter, 2021). У цьому контексті етика виконує функцію нормативного навігатора у політичному середовищі, де позитивне право часто виявляється або недостатньо деталізованим, або неспроможним охопити складні соціокультурні трансформації глобального порядку.

Відмінність між юридичною та моральною відповідальністю у міжнародній сфері є не просто питанням семантики, а відображенням більш глибокої аналітичної та онтологічної відмінності між формальним і неформалізованим регулятором поведінки. Юридична відповідальність спирається на систему кодифікованих норм, закріплених у ратифікованих документах, міжнародних договорах, хартіях та резолюціях. Вона є уособленням інституціоналізованого контролю з боку міжнародних судових і квазісудових структур, таких як Міжнародний суд ООН чи Міжнародний кримінальний суд. Натомість моральна відповідальність є децентралізованою, неформалізованою та інтерсуб'єктивною категорією, що спирається на етичну рефлексію, внутрішні переконання суб'єкта, а також на соціальні очікування, які не завжди мають чітку правову артикуляцію, але володіють значною регуляторною силою (Jackson & Sørensen, 2016).

У професійній дипломатичній та аналітичній діяльності ця дихотомія між юридичним і моральним проявляється у численних практичних дилемах. Дипломат, який діє виключно в межах юридичних дозволів, може легально реалізовувати політику, що суперечить загальнонародським нормам моралі, зокрема принципам справедливості, гідності чи недискримінації. Аналогічно, аналітик, надаючи політичне обґрунтування зовнішньополітичних рішень, може залишатися в межах дозволеного правом, однак водночас сприяти легітимації авторитарних практик, маніпуляцій або підриву гуманітарних цінностей. У таких ситуаціях моральна відповідальність вимагає від суб'єкта дій переосмислення професійної ролі, здатності до етичного опору, а іноді – і до свідомого ризикування кар'єрою задля збереження професійної доброчесності (Brown & Held, 2020).

У міжнародних відносинах, де політична доцільність часто маскується під правову легітимність, моральна відповідальність набуває особливої ваги як механізм, здатний компенсувати дефіцит правового регулювання. При цьому

саме моральний імператив – наприклад, обов’язок попередити гуманітарну катастрофу або засудити агресію незалежно від політичної кон’юнктури – формує основу для зовнішньополітичних рішень, які не можуть бути обґрунтовані суто юридично (Linklater, 2007). У такий спосіб етика виконує не лише стримувальну, а й конститутивну функцію у формуванні нових норм міжнародного порядку, таких як концепція «відповідальності за захист» (Responsibility to Protect – R2P), яка спочатку була етичною доктриною, а згодом отримала часткову юридичну імплементацію у рамках діяльності ООН (Bellamy, 2015).

Важливо зазначити, що в умовах гібридних загроз, інформаційної війни та системного порушення норм міжнародного права, моральна відповідальність дипломатів і аналітиків стає останнім рубежем захисту не лише інституційної довіри, але й самого смислу професійної діяльності. Здатність діяти відповідно до етичних принципів у ситуаціях, де юридичні норми є слабкими або відсутніми, перетворюється на ключову компетенцію сучасного фахівця з міжнародних відносин. У цьому сенсі мораль не є альтернативою праву – вона є його передумовою, критерієм легітимності та джерелом еволюційного оновлення міжнародної нормативності (Donnelly, 2020).

У сфері міжнародних відносин професійна етика дипломата та аналітика не може бути зведена до універсалістських категорій моралі, позаяк вона детермінується структурними особливостями глобального середовища, що характеризується високою динамікою, фрагментацією нормативних режимів та асиметрією політичної влади. Міжнародний контекст постає як гетерогенний простір, де юридичні імперативи, моральні очікування та стратегічні інтереси перебувають у постійній напрузі, що унеможливає застосування простих нормативних моделей поведінки. У цьому контексті професійна відповідальність набуває ситуаційної природи, а отже – вимагає від суб’єкта не лише компетентності у сфері норм міжнародного права, але й високого рівня етичної чутливості до політичного контексту, культурної варіативності та інституційної легітимності прийнятих рішень (Baylis, Smith & Owens, 2020).

Міжнародне середовище функціонує в умовах багаторівневої глобальної взаємозалежності, в якій традиційна вертикаль державного суверенітету дедалі частіше поступається горизонтальним формам транскордонного врядування, багатосторонніх режимів та нормоутворення, здійснюваного як державами, так і недержавними суб’єктами – транснаціональними корпораціями, міжнародними організаціями, мережами громадянського суспільства. Така складна архітектура взаємодії вимагає від дипломата та аналітика здатності оперувати у політичному ландшафті, де інституціональна полівалентність супроводжується етичною нестабільністю, а множинність акторів створює конкуренцію між альтернативними системами легітимності (Weiss, 2013). У цьому сенсі міжнародний контекст – це не лише арена дій, а й структурний чинник, що кодифікує допустимі форми професійної поведінки.

Особливу складність становить те, що сучасна міжнародна політика дедалі більше функціонує у парадигмі постглобалізму, яка відзначається одночасною ерозією універсальних норм і посиленням ідентичнісно орієнтованих форм

політичного самоусвідомлення. Це породжує амбівалентність етичного вибору для дипломата чи аналітика, які можуть опинитися в ситуації, коли універсальні принципи прав людини, верховенства права чи гуманітарної інтервенції вступають у конфлікт з локальними традиціями, політичними орієнтаціями або регіональними балансами сили (Donnelly, 2020). У таких обставинах професійна відповідальність трансформується у форму постконвенційної етики, що вимагає здатності до критичної рефлексії, культурного перекладу норм і стратегічної адаптації до нормативно неоднорідного середовища.

Крім того, важливо усвідомлювати, що сучасний міжнародний контекст є середовищем, в якому етична поведінка не завжди корелює з політичною ефективністю. У випадках зовнішньополітичного реалізму, авторитарного ревізйонізму або агресивного мультиполяризму, приклади яких демонструє поведінка РФ у міжнародній системі, дотримання етичних норм з боку аналітиків чи дипломатів може розглядатися як прояв слабкості або нераціональності. Це створює ситуацію моральної дилеми, в якій вибір на користь етичної позиції може мати високі репутаційні або політичні втрати, однак водночас є необхідним для збереження цілісності міжнародного порядку, заснованого на праві, а не на силі (Zürn, 2018).

У цьому зв'язку варто зазначити, що професійна відповідальність у міжнародному контексті має бути розуміється не лише як виконання зовнішніх етичних вимог, а як інтерналізована здатність діяти з урахуванням структурної складності, політичної неоднозначності та моральної турбулентності глобального середовища. У ХХІ столітті дипломат та аналітик стають не лише носіями функціональної експертизи, а й моральними агентами, які здатні продукувати нові смисли відповідальності у динамічному, конфліктогенному та асиметричному міжнародному порядку.

У парадигмі сучасної дипломатії вірність національним інтересам постає як базова категорія професійної відповідальності, що виконує як нормативно-етичну, так і функціонально-інституційну роль. Ця лояльність не може бути зведена до механічного виконання державної волі, оскільки вона передбачає складну когнітивну та аксіологічну залученість дипломата у процес формування, трансляції та захисту ціннісних, стратегічних і безпекових пріоритетів держави у глобальному середовищі. Національний інтерес у цьому сенсі є не фіксованим набором цілей, а динамічною конструкцією, що артикулюється у взаємодії внутрішньополітичних акторів, міжнародних структур і нормативних режимів (Mearsheimer, 2019).

У структурі дипломатичної діяльності вірність національним інтересам проявляється через постійну адаптацію до змінного міжнародного контексту за збереження стратегічної цілісності зовнішньополітичної лінії. Це вимагає від дипломата не лише інституційної дисципліни, але й високого рівня аналітичної компетентності, здатності до системного мислення, міжкультурної комунікації та стратегічної рефлексії. Сучасний дипломат не є пасивним ретранслятором рішень політичного центру, а виступає як автономний актор у межах делегованої відповідальності, що має не лише представляти державу, але й інтерпретувати її інтереси у складній мережі багатосторонніх відносин (Baylis et al., 2020).

Особливу вагу категорія національного інтересу набуває в умовах гібридних загроз, збройної агресії та системної нестабільності міжнародного порядку. Як показує приклад української дипломатії після 2014 року, вірність національним інтересам потребує переосмислення ідентичнісних засад зовнішньої політики, а також формування нових стратегічних нарративів, здатних зоблізувати підтримку міжнародної спільноти, забезпечити суб'єктність держави на глобальному рівні та протидіяти деструктивним впливам ревізійністських держав, насамперед росії (Морозов, 2022). У цьому сенсі дипломатична вірність – це не просто інституційна лояльність, а форма стратегічного патріотизму, що інтегрує в собі професіоналізм, етичну відповідальність та готовність до міжкультурного діалогу.

Водночас необхідно підкреслити, що абсолютна вірність політичному керівництву не є синонімом вірності національним інтересам. У демократичних системах дипломат зобов'язаний не лише виконувати вказівки уряду, але й дотримуватися основоположних принципів конституційного ладу, міжнародного права та загальнолюдських цінностей. У ситуаціях, коли зовнішньополітичні директиви суперечать цим принципам, дипломат постає перед етичною дилемою, де прояв професійної відповідальності може передбачати відмову від участі в реалізації деструктивної політики. Подібна ситуація є можливою у випадках політичної радикалізації, нелегітимного зміщення влади чи зловживання дипломатичними каналами для поширення дезінформації або виправдання агресії (Donnelly, 2020).

Національний інтерес, таким чином, є не лише політичним конструктом, але й етичною категорією, яка вимагає від суб'єкта дипломатичної діяльності здатності до автономного етичного судження в умовах складних та часто суперечливих викликів. Вірність національним інтересам у XXI столітті не обмежується обороною державного суверенітету чи економічних пріоритетів, а охоплює такі компоненти, як захист демократичних цінностей, міжнародної правосуб'єктності, участі у формуванні глобальних норм та забезпечення сталого розвитку (Slaughter, 2021). Дипломат нового покоління має мислити категоріями не лише інтересів, але й відповідальності, не лише держави, але й міжнародної спільноти.

У системі міжнародної безпеки дипломат постає не лише як представник держави, що здійснює інструментальне просування національних інтересів, а як ключовий носій політико-нормативної відповідальності за збереження глобального миру, стабільності та міжнародного правопорядку. Його професійна діяльність опосередковується багаторівневою мережею норм, очікувань, інституцій та неформальних режимів, що формують етико-правове поле дипломатичної взаємодії. З огляду на трансформаційний характер сучасних загроз – від асиметричних конфліктів і гібридної агресії до масових порушень прав людини та руйнування глобального екологічного балансу – дипломатична практика набуває нових функцій, виходячи за межі традиційної реалістичної парадигми державоцентричної конкуренції (Ramsbotham, Woodhouse & Miall, 2016).

Підтримання миру у XXI столітті є не лише прерогативою міжнародних організацій – насамперед ООН, ОБСЄ та ЄС – але й обов'язком національних дипломатичних корпусів, які реалізують запобіжні, посередницькі, нормоутворювальні та постконфліктні функції. Сучасний дипломат має діяти як носій принципів багатосторонності (multilateralism), колективної безпеки (collective security) та превентивної дипломатії (preventive diplomacy), уникаючи відтворення практик силового вирішення спорів, що суперечать Статуту ООН і міжнародному праву загалом (UN Charter, 1945, Art. 33). Ця роль особливо загострюється в умовах, коли міжнародна система зазнає кризи легітимності та фрагментації правових механізмів, що, як засвідчив досвід війни росії проти України, демонструє обмеженість існуючих інструментів стримування агресора (Donnelly, 2020).

Дипломатичне сприяння миру не може бути редуковане до риторики або символічної підтримки переговорного процесу; навпаки – йдеться про комплексну залученість у процеси мирного врегулювання, з урахуванням багатовимірних факторів: соціальних, гуманітарних, етнокультурних, історичних. Дипломат виступає тут як інституційний посередник, медіатор між інтересами держав, учасник формування архітектури безпеки та провідник транснаціональних цінностей. Його завдання полягає у втіленні стратегії позитивного миру, що передбачає не лише відсутність збройного конфлікту, але й наявність справедливих політичних інституцій, механізмів правосуддя, репарацій та недискримінації (Galtung, 1996; Richmond, 2014).

Важливим аспектом відповідальності дипломата є також протидія нормативному занепаду у сфері безпеки – ситуації, коли ключові принципи міжнародного права (суверенітет, невтручання, заборона застосування сили) девальвуються через подвійні стандарти або прагматичну політику великих держав. У таких умовах дипломат стає не просто представником уряду, а гарантом правової безперервності, що спирається на базові норми *jus cogens* та принципи гуманітарного міжнародного права (Zürn, 2018). Саме здатність підтримувати баланс між політичною ефективністю і морально-правовою стійкістю є критерієм зрілості дипломатичної культури у постглобальному світі.

Крім того, підтримання миру є не лише зовнішньою функцією, а й компонентом внутрішньої стійкості держави: дипломатична служба, яка орієнтована на принципи відкритості, права і справедливості, стає запобіжником радикалізації, авторитарного дрейфу чи втрати міжнародної суб'єктності. У випадку України, дипломатичний корпус відіграє провідну роль у формуванні проактивного нарративу спротиву агресії, координації санкційної політики, участі в трибунальних ініціативах щодо відповідальності за воєнні злочини та реконфігурації механізмів європейської безпеки на основі принципів солідарності, відповідальності та стійкості (Мурашкін, 2022).

Таким чином, дипломат як агент миру та безпеки є не просто інструментом зовнішньої політики, а суб'єктом стратегічного мислення, правової відповідальності та нормативної трансформації глобального порядку. Його професійна місія виходить за межі національного мандату й охоплює обов'язок

сприяти еволюції міжнародної спільноти до більш справедливого, правового і мирного світопорядку.

У фундаменті дипломатичної професії лежить не лише нормативна лояльність до державного мандату, а й неухильне дотримання принципів міжнародного права та усталених норм дипломатичного протоколу, які функціонують як регулятивна система легітимності міждержавної взаємодії. З огляду на нормативну дифузійність сучасного міжнародного середовища, дотримання права перестає бути формальною вимогою – воно трансформується у вияв професійної відповідальності, що структурно інтегрує юридичну точність, політичну виваженість і етичну рефлексію (Shaw, 2017).

Міжнародне право, зокрема його галузі *jus ad bellum*, *jus in bello*, права людини та договірне право, створює рамку нормативної передбачуваності, що забезпечує дипломатам можливість здійснення функціональної діяльності у глобальному просторі. З моменту прийняття Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року, юридичне регулювання статусу дипломатичних представництв, недоторканності, привілеїв і обов'язків набуло універсального характеру, перетворившись на ядро дипломатичного режиму, що забезпечує сталість і безпеку міждержавної комунікації (Vienna Convention, 1961, Art. 22–41). Порушення цих норм – незалежно від наміру – веде до делегітимації суб'єкта, підриває довіру та інституційну сталість дипломатичних каналів.

Особливе значення дотримання міжнародного права набуває в умовах кризи багатосторонніх інституцій та ревізійністської політики окремих акторів міжнародної системи, зокрема таких як росія, що системно порушує основоположні принципи Статуту ООН, включно з територіальною цілісністю, суверенною рівністю та неприпустимістю загрози силою (UN Charter, 1945, Art. 2). У відповідь на ці виклики, дипломатичний корпус держав, що постраждали від агресії, покликаний не лише реагувати в межах правового дискурсу, але й виступати в якості активного агента нормотворення – через ініціативи в ООН, регіональних організаціях, трибунальних механізмах чи шляхом укладання нових багатосторонніх угод (Murphy, 2021).

Паралельно з юридичними нормами, дипломатичний протокол виконує інституційну функцію символічної стабільності та передбачуваності у відносинах між державами. Він кодифікує ритуали взаємного визнання, статусні пріоритети та правила комунікації, забезпечуючи тим самим інфраструктуру дипломатичної репрезентації. Недотримання протоколу – навіть у деталях, які можуть здаватися другорядними – здатне спричинити серйозні дипломатичні наслідки, від послаблення довіри до повного розриву відносин, особливо в умовах загостреного символічного протистояння (Freeman, 2010). У цьому сенсі дипломатичний протокол не є архаїчним елементом міжнародної етики, а виступає важливою компонентою софт-архітектури глобального врядування.

Ключовою професійною вимогою до дипломата є здатність забезпечити баланс між гнучкістю в інтерпретації норм і принциповістю у їхньому дотриманні. У світі, де зростає політичний релятивізм і підважується універсальність правових режимів, саме дотримання міжнародного права і

дипломатичного протоколу стає маркером цивілізованої поведінки та індикатором політичної доброчесності. Для України, яка функціонує в умовах війни та необхідності відновлення глобального правопорядку, принципова позиція у дотриманні норм міжнародного права є не лише обов'язком, а й інструментом зміцнення власної суб'єктності та просування нової етики відповідальності в міжнародних відносинах (Кислиця, 2023).

Таким чином, правова культура дипломатичної діяльності є основою довіри до міжнародної системи загалом. Дипломат, який усвідомлює правовий та протокольний вимір своєї професії, виступає не лише як виконавець функціонального мандату, але як гарант легітимності міждержавної взаємодії, суб'єкт постійного підтримання нормативної цілісності світопорядку та носій відповідального державного дискурсу на глобальному рівні.

Моральна відповідальність аналітика у сфері міжнародних відносин охоплює передусім імператив об'єктивності й наукової неупередженості, які становлять ядро аналітичної етики та визначають епістемологічну легітимність будь-якого експертного висновку, що впливає на формування стратегічних рішень. Об'єктивність не є нейтральністю в банальному сенсі, а становить результат складної методологічної дисципліни, яка забезпечує здатність до продукції валідного, незалежного від зовнішніх впливів знання. У системі міжнародної аналітики це знання має не лише когнітивне, але й нормативне значення, адже саме аналітичні продукти формують обґрунтованість зовнішньополітичних наративів, ризик-оцінок, рішень щодо безпеки, дипломатичних ініціатив та інструментів впливу (George & Bennett, 2005).

Професійна неупередженість передбачає свідоме відмежування аналітика від політичної лояльності, ідеологічних упереджень та зовнішнього замовлення, особливо у випадках, коли аналітична робота виконується в межах think tank-структур, державних органів чи міжнародних організацій. Наукова доброчесність у таких умовах є не лише стандартом академічної діяльності, а запорукою політичної стійкості державних рішень, ухвалених на основі даних, що піддаються критичному аналізу, фальсифікації та повторній верифікації (Brown, 2020). З огляду на зростаючу роль дезінформації, маніпулятивної аналітики та псевдоекспертних висновків, особливо в контексті інформаційних операцій, розроблених авторитарними режимами, зокрема росією, моральна відповідальність аналітика дедалі більше конвертується у безпековий фактор. У такому контексті об'єктивність є не просто методологічною нормою, а інструментом протидії когнітивній ерозії суспільного простору, підриву довіри до знання як суспільного блага та викривлення рішень, що мають міжнародні наслідки.

Особливої складності дотримання принципу неупередженості набуває в умовах конфліктності міжнародного середовища, коли аналітик працює з даними про війну, гібридні загрози, порушення прав людини, етнічні чистки чи політичні репресії. У таких випадках моральна відповідальність вимагає не відстороненого опису реальності, а чесного інтерпретативного підходу, що поєднує емпіричну точність із етичною чутливістю. Це означає, що аналітик не може ставитися нейтрально до воєнних злочинів чи злочинів проти людяності – він має бути

неупередженим у процедурі аналізу, але ціннісно відповідальним у трактуванні фактів і їхніх гуманітарних імплікацій (Drezner, 2023). Відповідно, моральна неупередженість – це не заперечення цінностей, а відмова від їхньої політичної інструменталізації.

Крім того, у глобальному інформаційному середовищі аналітик стикається з посправдою, фрагментованою реальністю та інфляцією знань, що ставить під сумнів класичну модель аналітичної нейтральності. У таких умовах професійна об'єктивність трансформується в етично вмотивовану здатність відбирати релевантні дані, перевіряти джерела, протистояти політичному тиску й захищати автономію аналітичного мислення. Особливу вагу це набуває у державах, що перебувають в умовах війни або системної загрози суверенітету, де якісна аналітика стає інструментом виживання і політичної стійкості (Мальований, 2023).

Таким чином, моральна відповідальність аналітика є багатовимірною конструкцією, що поєднує методологічну обґрунтованість, ціннісну чесність і професійну відвагу. Її реалізація вимагає не лише академічної підготовки, але й наявності внутрішнього етичного компаса, здатного чинити опір кон'юнктурі, тиску чи прагненню до комерціалізації експертизи. У цьому полягає особлива місія аналітика – бути не рупором влади чи інструментом впливу, а джерелом верифікованого знання, яке формує відповідальну політику та зміцнює легітимність міжнародного порядку.

У сучасному міжнародному середовищі, яке дедалі більше характеризується інформаційною насиченістю, когнітивною фрагментованістю та гібридністю політичних процесів, ризик маніпулятивного аналізу та політичного замовлення перетворюється на критичний виклик для етики аналітичної професії. Маніпулятивний аналіз, за своєю суттю, є процесом спотвореного конструювання реальності, який підмінює незалежну інтерпретацію стратегічним нарративом, орієнтованим на досягнення політичної доцільності або інституційної вигоди. У такому контексті аналітик перестає бути автономним продуцентом знання і стає частиною апарату легітимації політичних рішень, часто з порушенням стандартів наукової неупередженості, методологічної обґрунтованості та публічної відповідальності (Simons, 2022).

Найбільшою загрозою маніпулятивної аналітики є її здатність функціонувати під прикриттям об'єктивності, використовуючи наукову термінологію, емпіричні дані та формальні методи моделювання для конструювання апіорно заданих висновків. Така практика поширена не лише в авторитарних режимах, але й у демократичних системах, особливо в умовах політичної поляризації, передвиборчих кампаній чи кризи безпеки, коли аналітичні продукти стають інструментом когнітивного мобілізування та формування суспільної думки. Політичне замовлення на аналітику, що має за мету підтвердження заздалегідь схвалених рішень або делегітимацію альтернативних сценаріїв, є формою етико-професійної корупції, яка підриває довіру до інститутів експертизи та трансформує аналітичне середовище в простір ідеологічного обслуговування (Stone, 2007).

Особливо деструктивним є використання маніпулятивної аналітики в умовах конфліктів, зовнішньої агресії чи міжнародних криз. Такі ситуації формують високий попит на "швидке знання" (fast knowledge), що, у свою чергу, сприяє зниженню стандартів перевірки даних, контекстуалізації фактів і дотримання аналітичної доброчесності. У таких випадках аналітик може стати інструментом не тільки політичної інтерпретації реальності, але й легітимізації воєнних рішень, санкційної політики або гуманітарного втручання – іноді на підставі неповних або навмисно викривлених доказів (Drezner, 2023). Це створює ризик перетворення аналітики з інструмента стратегічного осмислення на механізм когнітивної інженерії, що обслуговує інтереси вузьких груп, нехтуючи суспільним благом та моральною відповідальністю перед глобальною спільнотою.

У демократичних державах додатковим вектором загрози є політична інституціоналізація експертного середовища через формування аналітичних "екосистем", фінансування яких залежить від політичних патронів, лобістських інтересів або корпоративних спонсорів. Такий стан речей, навіть за формального дотримання принципів відкритості та академічного контролю, створює системну нерівність між незалежними дослідженнями та аналітикою "на замовлення", маргіналізуючи альтернативні точки зору й обмежуючи епістемологічну різноманітність (Мельник, 2022). Наслідком є інституціоналізація так званого «confirmation bias», коли експертиза не інформує рішення, а лише їх підтверджує.

У межах міжнародних відносин аналітик зобов'язаний дотримуватися не лише академічної чесності, а й глобальних етичних стандартів, що передбачають відмову від участі в дезінформаційних кампаніях, зовнішньому впливі на внутрішню політику інших держав або створенні аналітичного контенту, який слугує виправданню агресії чи порушень прав людини. Зважаючи на постійне зростання ролі аналітиків у формуванні наративів про міжнародні події, анексії, гібридні операції та санкційну політику, критично важливим є інституційне формування етики аналітичного процесу, включно з публічними кодексами, механізмами незалежного оцінювання та прозорістю фінансування аналітичних центрів (OECD, 2021).

Таким чином, ризик маніпулятивного аналізу та політичного замовлення не є маргінальним винятком, а системною загрозою, що потребує концептуального осмислення й інституційного врегулювання. Професійна гідність аналітика визначається його здатністю зберігати епістемологічну автономію навіть у конфліктному, політизованому або економічно залежному середовищі. В умовах ескалації глобальної нестабільності це є не лише вимогою фахової етики, але й чинником збереження легітимності знання як фундаменту міжнародного порядку.

В умовах зростаючої інтегрованості знання у процес ухвалення зовнішньополітичних, безпекових та гуманітарних рішень, питання відповідальності аналітика за наслідки його висновків набуває системної ваги, що виходить за межі академічної доброчесності й переходить у площину політичної та моральної етики. На відміну від традиційного уявлення про аналітичну діяльність як відокремлену від реального впливу, сучасна

епістемологія міжнародних відносин визнає, що будь-який аналітичний продукт – особливо той, що стосується конфліктів, санкцій, стратегічних прогнозів чи рекомендацій для урядів – потенційно трансформується в елемент прийняття рішень, з відповідними наслідками для інституцій, народів і глобального порядку (Bueger & Gadinger, 2018).

Особливу небезпеку становить ситуація, коли аналітичний висновок, навіть маючи формальну наукову логіку, виявляється неповним, недослідженим або виведеним за межами валідної емпіричної бази – у такому випадку відповідальність аналітика є не лише технічною помилкою, а й етичною вадою. Якщо наслідками некоректної оцінки стають ескалація конфлікту, помилкова політика реагування, загострення міждержавної напруги чи хибна інтерпретація загроз, аналітик виступає, хоч і опосередковано, як учасник системного відхилення, що має реальні ризики для міжнародної стабільності (Van Eekelen, 2020). У цьому сенсі знання не є нейтральним, а завжди вбудоване у владні механізми та моральні наслідки його застосування.

Більше того, зважаючи на дедалі активніше залучення аналітичної спільноти до формування публічної дипломатії, інформаційної безпеки, стратегічних комунікацій та санкційних режимів, етичний вимір аналітичного висновку виходить на рівень соціальної відповідальності. Аналітик більше не є тільки інтерпретатором реальності – він також є її конструктором. Тому будь-яка оцінка, гіпотеза чи сценарний прогноз має розглядатися через призму їхньої потенційної шкоди, маніпулятивної вразливості чи здатності бути інструменталізованими владою. Етична дилема виникає в тих випадках, коли висновок є науково допустимим, але політично небезпечним: наприклад, у випадку публікації прогнозів про втрату суверенітету, розпад держав чи неможливість деокупації – навіть якщо ці прогнози емпірично обґрунтовані, їхня комунікація несе ризики нормотворчого ефекту й деморалізації (Куденчук, 2023).

У цьому контексті концепт "епістемічної відповідальності" (epistemic responsibility) набуває особливої ваги. Він передбачає, що аналітик має не лише знати, що він говорить, але й як і навіщо це говорить, якими можуть бути наслідки в конкретному соціополітичному чи конфліктному контексті (Code, 1987). Це не є самоцензурою, а проявом професійної зрілості та етичної передбачливості, що особливо актуально в умовах війни, нестабільності або політичного транзиту. Відповідальність аналітика – це не обмеження свободи слова, а усвідомлення ваги сказаного в системі, де слово може перетворитися на зброю.

У практичному вимірі відповідальність за аналітичні висновки має супроводжуватись системою саморегуляції: чіткими етичними кодексами у межах аналітичних центрів, механізмами рецензування, прозорістю методології, розмежуванням між фактами та інтерпретаціями, а також верифікацією джерел. У випадку публічних досліджень – особливо тих, що створені у партнерстві з урядом або міжнародними організаціями – важливо чітко вказувати межі аналітичної відповідальності, щоб уникнути хибного відчуття «об'єктивної істинності» аналітичних тверджень (OECD, 2021).

Таким чином, відповідальність за наслідки аналітичних висновків – це не факультативна етична категорія, а складова інституційної довіри до аналітичного процесу в цілому. Аналітик несе відповідальність не лише перед замовником чи академічною спільнотою, але й перед суспільством, міжнародною громадськістю та історією – як учасник процесу продукування рішень, що формують майбутнє. У цьому сенсі етична відповідальність і методологічна добросесність є двома сторонами професійної легітимності аналітичної діяльності у міжнародних відносинах.

У структурі сучасної дипломатичної та аналітичної діяльності особливе місце займає напруга між етичними нормами професіоналізму та вимогами політичної доцільності. Ця дихотомія постає не лише як теоретичний виклик, але як практична дилема, з якою щоденно стикаються фахівці в сфері міжнародних відносин. Професійна етика вимагає дотримання норм об'єктивності, неупередженості, вірності праву та цінностям, закладеним у міжнародному порядку, натомість політична доцільність часто вимагає компромісів, стратегічної амбівалентності або навіть замовчування фактів заради державної вигоди чи стабільності (Williams, 2020). Цей конфлікт може проявлятися як на рівні державної служби, так і у функціонуванні міжнародних організацій, де рішення приймаються не тільки на підставі права чи фактів, але і в контексті балансу сил, лобістських впливів або геостратегічних інтересів.

Особливо драматично ця межа проявляється у кризових ситуаціях, пов'язаних із воєнними конфліктами, масовими порушеннями прав людини чи загрозами міжнародній безпеці. У таких умовах дипломат або аналітик може опинитися перед етичним вибором: чи бути вірним нормам правди й права – чи служити інтересам держави або інституції, що вимагає утримання від критики, публічного засудження чи оприлюднення інформації. Ці ситуації ускладнюються тим, що політична лояльність часто маскується під «раціональність» чи «національну безпеку», тим самим виправдовуючи етичні відхилення. У цьому контексті важливим є розрізнення між функціональною лояльністю (тобто професійним виконанням завдань) та моральною автономією, яка дозволяє чинити опір, коли доручення чи позиції суперечать базовим нормам міжнародного права або принципам людської гідності (Slim, 2022).

Особливу увагу слід приділити феномену "етичної мовчазності", коли фахівці – через страх втратити посаду, бути маргіналізованими або втратити доступ до політичних центрів ухвалення рішень – свідомо уникають публічної позиції, навіть якщо мають критичні знання. Така мовчазність не є нейтральною, а стає формою етичної колаборації, яка сприяє подальшій нормалізації неправомірних або шкідливих практик (Grotius Centre, 2021). При цьому варто враховувати, що фахівець, який відмовляється йти на компроміс з професійною етикою, може бути стратегічно виключеним із процесу прийняття рішень – таким чином система «каже»: мораль має межі, і вона – вторинна до державного інтересу.

У міжнародному контексті ця проблема особливо загострюється в умовах дії подвійних стандартів. Західні держави, які декларують прихильність до прав людини та міжнародного права, можуть одночасно підтримувати режими, що

порушують ці принципи – з міркувань енергетичної, воєнної чи геостратегічної доцільності. У такому середовищі аналітики й дипломати можуть опинитися у ситуації морального когнітивного дисонансу, коли зовнішньо політика «дружби» суперечить внутрішній етиці професії. Це, у свою чергу, призводить до девальсації стандартів і втрати довіри до інституцій, які мають бути носіями універсальних норм (Bajrektarević, 2023).

У випадку України, що виступає як держава, котра в умовах збройної агресії росії захищає не лише власний суверенітет, але й міжнародно-правовий порядок, дилема між професійною етикою та політичною доцільністю набуває особливої гостроти. Українські дипломати та аналітики опиняються в ситуації, коли державна політика вимагає максимальної мобілізації підтримки, навіть якщо окремі рішення чи події можуть викликати етичні запитання. У таких умовах важливо, щоби система внутрішньої професійної рефлексії не була втрачена, а навпаки – зміцнювалася через внутрішні дебати, етичні кодекси, експертну автономію та партнерство з незалежними академічними структурами (Зеркаль, 2022).

Таким чином, межа між професіоналізмом і лояльністю не є стабільною лінією, а радше динамічною точкою напруги, яка постійно змінюється залежно від контексту, ризиків і моральної стійкості фахівця. Професійна етика – у своїй автентичній формі – не може бути підпорядкована доцільності без ризику руйнування ціннісного фундаменту міжнародної практики. Саме усвідомлена здатність чинити опір надмірній політичній лояльності та відстоювати принципи, що лежать в основі міжнародного права, прав людини та етичного дискурсу, є найвищою формою професійної зрілості аналітика й дипломата.

Професійна відповідальність у сфері міжнародних відносин не може розглядатися поза психологічним контекстом, що визначає як індивідуальну здатність суб'єкта до етичного вибору, так і стійкість його професійної позиції в умовах інтенсивного зовнішнього впливу. Дипломати й аналітики функціонують у середовищі високої динаміки, політичної невизначеності, інформаційного переважання та безперервного стресу, що ускладнює реалізацію нормативних стандартів професіоналізму й підвищує вірогідність моральних компромісів. У цьому контексті стрес постає не лише як психофізіологічна реакція організму, а як комплексний когнітивно-поведінковий стан, що модифікує сприйняття реальності, викривлює аналітичні судження та знижує поріг етичної чутливості (Kinnunen et al., 2022).

Когнітивні викривлення, які активізуються під впливом стресу або інформаційного навантаження, стають каталізаторами аналітичних помилок і моральних відхилень. Йдеться, зокрема, про ефекти підтвердження (confirmation bias), сліпі плями моральної оцінки (ethical blindness), евристики доступності (availability heuristic) та системне недооцінювання довгострокових ризиків (present bias). Такі викривлення є особливо небезпечними в роботі з конфліктною або безпековою інформацією, де суб'єктивні уявлення або емоційна реакція можуть мімікрувати під "експертну" оцінку. В умовах зовнішнього тиску, наприклад з боку політичного керівництва, союзників або фінансових донорів, зазначені когнітивні механізми посилюються – індивід схильний

підлаштовувати аналітичні висновки до очікувань системи, втрачаючи автономію судження (Lerner & Keltner, 2023).

Не менш важливим є розуміння тиску як багатоаспектного феномену – політичного, інституційного, інформаційного, морального – що трансформує не лише зміст аналітичної роботи, але й саму професійну ідентичність суб'єкта. Систематичний тиск зовнішнього середовища сприяє розвитку явища етичної ерозії, коли суб'єкт поступово адаптується до компромісних стандартів, легітимізуючи внутрішні відступи як необхідні або технічно виправдані. У цьому контексті професійна етика перестає бути нормативною системою, а набуває характеру ситуативного узгодження з "реальністю", що є особливо небезпечним у постправдових політичних режимах, де етика редукується до інструменту виправдання політики (Vicchi, 2020).

З огляду на це, важливо наголосити на необхідності інституціоналізації механізмів психологічної підтримки, рефлексивної практики та захисту професійної автономії. У провідних дипломатичних академіях світу вже реалізуються програми розвитку стресостійкості, критичного мислення та розпізнавання когнітивних пасток у прийнятті рішень. Ці програми ґрунтуються на сучасних дослідженнях у сфері нейропсихології, поведінкової економіки та етики прийняття рішень, що дозволяє адаптувати професіоналів до нових загроз, не втрачаючи при цьому основоположних цінностей професії (McCrae, 2021).

Таким чином, психологічні фактори не є периферійними змінними у структурі професійної відповідальності, а відіграють фундаментальну роль у збереженні етичної послідовності та цілісності суб'єкта в міжнародному політичному процесі. Стрес, когнітивні викривлення та зовнішній тиск є чинниками, що не лише ускладнюють етичну поведінку, а й ставлять під сумнів саму здатність до її реалізації. Тому професійна відповідальність у XXI столітті повинна мислитися не як набір норм, а як динамічна психологічна здатність до самоконтролю, етичної рефлексії та опору спокусі до знецінення стандартів.

У структурі професійної відповідальності аналітика і дипломата етична стійкість виступає як інтегральна особистісна характеристика, що визначає здатність суб'єкта протистояти моральному релятивізму, ситуативному тиску та когнітивному розщепленню між особистими переконаннями й зовнішніми вимогами. Цей концепт є міждисциплінарним за своєю природою і поєднує у собі компоненти моральної зрілості, психологічної резистентності, професійної рефлексивності та ціннісної автономії. У міжнародному середовищі, де вплив політичної турбулентності, гібридних загроз і правової невизначеності є системним, саме етична стійкість слугує інструментом збереження морального каркасу особистості фахівця (Sternberg, 2021).

Етична стійкість не є стійкою рисою характеру в традиційному розумінні, а радше – результатом динамічної взаємодії між внутрішніми переконаннями, професійним досвідом та контекстуальними умовами, в яких реалізується дипломатична чи аналітична діяльність. На відміну від нормативного розуміння етики як сукупності правил, етична стійкість проявляється в здатності діяти морально в умовах невизначеності, міжнормативних колізій або зовнішнього тиску. Вона включає готовність чинити етичний спротив, навіть якщо така

позиція не відповідає очікуванням інституції, загрожує кар'єрі або призводить до професійної ізоляції (Gentile, 2010). У цьому аспекті вона постає не лише як компетентність, а як форма моральної хоробрості (moral courage), що стає дедалі актуальною в контексті зростаючої політичної поляризації та делегітимації міжнародних норм.

Критично важливою є здатність суб'єкта до збереження ціннісної цілісності у ситуаціях, де правові або інституційні настанови не забезпечують етичного орієнтуру. В умовах, коли дипломат чи аналітик змушений діяти в «сірій зоні» міжнародного права або під тиском політичного замовлення, саме внутрішня етична стійкість виступає єдиною точкою моральної опори. Дослідження свідчать, що така стійкість корелює з високим рівнем саморефлексії, емоційного інтелекту та здатності до морального мислення (Rest et al., 1999). У практиці дипломатичної служби це означає вміння відмовитися від участі в потенційно неетичних діях, навіть коли вони формально відповідають політичним інструкціям або стратегії держави.

Етична стійкість також є важливим фактором запобігання професійному вигоранню та моральному цинізму, які поширені в аналітичному середовищі, особливо в умовах тривалих криз або війни. Вона дозволяє зберегти ідентичність, діяти з огляду на довгострокові наслідки рішень і протистояти прагматизму, що виправдовує етичні компроміси нібито «вищими інтересами». У цьому сенсі розвиток етичної стійкості є не лише особистою справою, але й інституційною відповідальністю. Її культивування повинно бути закладене в систему підготовки дипломатів, функціонування аналітичних центрів, внутрішні політики етичного менеджменту та професійної супервізії (OECD, 2021).

Таким чином, етична стійкість у міжнародних відносинах є не другорядною якістю, а ключовою екзистенційною рисою, яка забезпечує виживання моралі в умовах аморального тиску. Вона не лише охороняє ціннісну ідентичність фахівця, але й захищає саму легітимність міжнародного політичного процесу, роблячи його не лише ефективним, а й морально осмисленим. У цьому контексті професійна відповідальність неможлива без внутрішньої готовності суб'єкта приймати етично складні рішення, опиратися системній деформації стандартів та зберігати цілісність там, де решта бачить лише доцільність.

Міжнародна професійна етика в галузі дипломатії, аналітики та безпекової діяльності вимагає чіткої нормативно-ціннісної регламентації, яка забезпечується не лише національними законодавствами, а передусім – міжнародними стандартами, закріпленими в інституційних кодексах етики та поведінки. Серед таких регуляторних структур особливе значення мають Організація Об'єднаних Націй (ООН), Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) та Організація Північноатлантичного договору (НАТО), які формують етичну інфраструктуру глобального управління. Їхні регламенти не лише закладають норми поведінки для персоналу та держав-членів, але й відображають загальноцивілізаційні очікування щодо стандартів відповідальності в міжнародних відносинах (UN Ethics Office, 2023).

ООН, як універсальна платформа багатосторонньої дипломатії, має чітко розроблену систему норм етичної поведінки, яка охоплює як працівників Секретаріату, так і представників держав. Основним документом є Кодекс поведінки працівників ООН, закріплений в інструктивних бюлетенях Генерального секретаря, а також в діяльності Ethics Office – незалежного органу, що відповідає за забезпечення доброчесності, захист викривачів та попередження конфлікту інтересів (United Nations, 2017). Регламент наголошує на принципах неупередженості, чесності, повазі до прав людини та уникненні політизації. Працівники ООН мають демонструвати етичну нейтральність навіть у надзвичайних політичних умовах, дотримуючись високих стандартів прозорості та відповідальності (UN Ethics Office, 2023).

ОБСЄ, як регіональна організація з мандатом у сфері превентивної дипломатії, прав людини та демократичних інститутів, також розробила свій етичний інструментарій, зокрема через «Кодекс поведінки для персоналу ОБСЄ» та супровідну політику щодо захисту від неправомірного впливу. Документи цієї організації акцентують на важливості збереження довіри громадськості, об'єктивності у спостереженнях, етичному реагуванні на прояви дискримінації, а також інституційному механізмі запобігання конфліктам інтересів (OSCE, 2020). Особливістю стандартів ОБСЄ є їхня гнучкість до контексту – організація працює у різних політичних системах, тому етичні регламенти базуються на міжкультурній компетентності та діалозі, а не лише формальній нормі.

НАТО, зі свого боку, інтегрує етичну нормативність у політику оборонної дипломатії та стратегічного управління. Основою є «Code of Conduct for NATO Civilian Personnel», який визначає засади поведінки персоналу Альянсу в контексті захисту демократичних цінностей, професійної чесності, прозорості та суворого дотримання безпекових протоколів (NATO, 2021). Питання відповідальності в НАТО нерозривно пов'язане з темою командної етики, тобто колективної відповідальності за рішення в межах складної системи військово-політичної взаємодії. Організація також має окремі механізми моніторингу етичної поведінки, а також захисту осіб, які повідомляють про порушення доброчесності – зокрема через внутрішні механізми інституційного аудиту та управління ризиками.

Попри відмінності в функціональному призначенні, усі три організації демонструють конвергенцію у своїх етичних стандартах навколо ключових принципів: прозорість, доброчесність, політична нейтральність, повага до прав людини, боротьба з корупцією та захист від дискримінації. Вони формують глобальну рамку етичної відповідальності, яка є обов'язковою умовою довіри до міжнародних інституцій. У сучасних умовах гібридних загроз, викривлення інформації та підриву легітимності міжнародного права, наявність стабільних, публічно доступних кодексів поведінки стає не лише адміністративною необхідністю, а й стратегічним чинником виживання глобального порядку на засадах права та етики.

У сучасній системі міжнародних відносин мораль дедалі частіше розглядається не лише як елемент індивідуальної поведінки чи філософської рефлексії, але як повноцінна стратегічна категорія, що визначає траєкторії

глобального розвитку, легітимність політичних акторів та стійкість міжнародного правопорядку. В умовах багатополярного світу, кризи універсалістських підходів і підриву довіри до традиційних інституцій, мораль стає не другорядним чинником, а ресурсом, який формує стратегічну компетентність держав, міжнародних організацій та транскордонних еліт (Kissinger, 2020).

Використання моралі як ресурсу ґрунтується на її здатності формувати символічний капітал – тобто довіру, репутацію, легітимність та коаліційний потенціал, які мають вирішальне значення в умовах ескалації гібридних загроз, зростання кількості акторів та дедалі складніших конфігурацій глобального управління. Моральна послідовність у діях держави чи міжнародної організації дозволяє формувати прогнозовану поведінку, зміцнювати нормоутворення і підвищувати ефективність дипломатичних інструментів. Навпаки, брак моральної чіткості призводить до делегітимації політики, фрагментації норм та підриву глобального консенсусу (Acharya, 2018).

Моральна стратегія включає не лише декларування цінностей, а й їхнє втілення через практики доброчесності, прозорості, відповідальності, поваги до прав людини та дотримання міжнародного права. Вона має багаторівневу структуру – від індивідуального вибору аналітика чи дипломата до цілеспрямованої політики інституційної етики. У цьому сенсі мораль постає як форма "м'якої сили", що перетворює етичні переконання на інструмент впливу, зокрема у форматі публічної дипломатії, гуманітарного лідерства та нормативного трансферу (Nye, 2011). Така трансформація моралі з внутрішньої якості у зовнішньополітичний актив відбувається через послідовне інституціональне оформлення етичних норм, кодексів, стандартів поведінки, а також механізмів контролю й підзвітності.

Разом із тим, загроза інструменталізації моралі з боку держав, що прагнуть лише симуляції цінностей задля політичного впливу, вимагає розробки механізмів верифікації моральної легітимності. Тобто мораль має бути не лише стратегічною риторикою, а й стратегічною практикою, здатною витримувати тест на послідовність і відповідальність. Саме в цьому контексті проявляється важливість моральної автономії інституцій, незалежності аналітичних структур, стійкості до зовнішнього тиску та підтримки професійних етичних стандартів, про які йшлося у попередніх підрозділах.

Україна в умовах воєнної агресії росії фактично перетворила моральну легітимність на ключовий компонент зовнішньополітичної стратегії, демонструючи, що боротьба за право, свободу і гідність має не лише внутрішній, але й глобальний резонанс. Це ще раз підтверджує, що мораль у глобальній політиці – не абстракція, а категорія сили, впливу та майбутнього. Суспільства, які ігнорують цей вимір, ризикують опинитися в пастці цинізму, нормативного розкладу та стратегічної неефективності. Відтак моральна відповідальність дипломата й аналітика набуває не лише професійної, але й цивілізаційної ваги, стаючи передумовою збереження людського обличчя у великій політиці.

Морально-етичний вимір професійної діяльності в сфері міжнародних відносин набуває вирішального значення в епоху геополітичної турбулентності,

епістемологічної фрагментації та нормативної ерозії глобального порядку. Дипломати, міжнародні аналітики, а також представники міжурядових організацій діють у багатовекторному середовищі, де інституційні вимоги, національні інтереси, правові норми та моральні імперативи часто вступають у міжсистемну колізію. У цьому контексті етика перестає бути маргінальним елементом професійної культури, перетворюючись на системну вісь, що структурує зовнішньополітичну поведінку, забезпечує її легітимність і сприяє формуванню глобальної довіри.

Професійна відповідальність дипломата й аналітика полягає не лише у функціональному виконанні завдань чи інституційній лояльності, але й у здатності до етичного судження в умовах нормативної невизначеності. Вірність національним інтересам, дотримання дипломатичного протоколу, об'єктивність аналітичних висновків, протидія маніпуляції та захист людської гідності – все це вимагає наявності як структурованої етичної компетентності, так і психологічної стійкості. У ситуаціях екстремального стресу, впливу когнітивних викривлень або політичного тиску, саме етична рефлексія дозволяє зберігати професіоналізм без моральної капітуляції.

Особливого значення набуває поняття етичної стійкості як особистісного ресурсу, що поєднує в собі ціннісну автономію, саморефлексію, критичне мислення та моральну відвагу. Вона забезпечує здатність діяти послідовно, не поступаючись принципами навіть у ситуаціях, коли політична доцільність вступає у конфлікт із професійною етикою. Така внутрішня узгодженість фахівця не лише захищає від професійної деформації, а й формує репутаційну сталість інституцій, які він представляє.

Міжнародні організації, зокрема ООН, ОБСЄ, НАТО, створили унікальні моделі етичного регламентування, що закріплюють стандарти доброчесності, прозорості, підзвітності й запобігання конфлікту інтересів. Їхні кодекси поведінки слугують не лише інструментами внутрішньої дисципліни, а й важелями стратегічного впливу, формуючи нову якість міжнародного лідерства – лідерства, заснованого не на силі примусу, а на моральній послідовності.

Таким чином, мораль в умовах глобальної політики більше не є абстрактною категорією – вона перетворюється на стратегічний ресурс, що визначає ефективність, легітимність і стійкість міжнародної взаємодії. Професійна діяльність у цій сфері має бути не лише компетентною й результативною, а й етично осмисленою, оскільки лише в поєднанні знання й моральної відповідальності можливе збереження людського виміру у світовій політиці XXI століття.

4.2. Етика прийняття рішень у кризових ситуаціях

У сучасній міжнародній системі, позначеній полівалентністю акторів, асиметрією ресурсів та фрагментацією нормативного простору, криза постає не лише як політична або безпекова аномалія, а й як критичний етичний рубікон, що виводить зовнішньополітичне прийняття рішень за межі рутинного стратегічного менеджменту. Криза – це стан граничної невизначеності, у якому компресуються часові горизонти, руйнуються усталені протоколи взаємодії, а норми міжнародного права та політичної етики вступають у взаємну напругу. На відміну від звичайного режиму функціонування міжнародної політики, криза породжує ситуацію морального вибору у межах жорстко обмежених опцій, часто із нульовою сумою – між гуманітарною відповідальністю та політичним прагматизмом, між національним інтересом і універсальними цінностями, між пасивним невтручанням і активним превентивним втручанням (Bellamy, 2015).

Політична криза, як форма дисфункції інституційного порядку, вимагає від суб'єктів міжнародної взаємодії переосмислення балансу між легальністю та легітимністю, оскільки правові рамки часто не встигають адаптуватися до темпу системної ескалації. Гуманітарні кризи, в свою чергу, поставили під сумнів традиційне розуміння суверенітету як абсолютного щита від зовнішнього втручання. Поняття "Responsibility to Protect" (R2P), сформульоване у 2001 році Міжнародною комісією з питань інтервенції та державного суверенітету, трансформувало парадигму реагування на масові порушення прав людини, однак його імплементація часто зіштовхується з геополітичними реаліями, як-от у випадку Сирії або Судану (Evans & Sahnoun, 2002).

Воєнні кризи, особливо спричинені агресією недемократичних режимів, як це демонструє вторгнення РФ в Україну, піднімають фундаментальні питання етики оборони, асиметрії страждань цивільного населення та дилем між ескалацією та стримуванням. Водночас екологічні кризи, що дедалі частіше кваліфікуються як "екзистенційні загрози" для людства, наприклад, зміна клімату, теж набувають політико-етичного виміру. Вони ставлять уряди перед складними моральними дилемами, зокрема між негайним економічним добробутом і міжпоколіннєвою справедливістю (Gardiner, 2011).

Таким чином, кризова ситуація функціонує як стрес-тест для нормативних основ міжнародної взаємодії: вона не лише виявляє інституційну слабкість або оперативну нездатність системи, а й оголює моральні архетипи, що лежать в основі глобального управління. Питання, чи має суб'єкт міжнародної політики право діяти всупереч міжнародному праву задля вищої етичної мети, залишається предметом жорсткої філософської полеміки. Як зауважує Brown (2018), міжнародна етика не є універсальною, а формується в перетині локальних інтерпретацій справедливості, інтересів і культурних дискурсів, що робить кризу не лише політичним, а й етичним багатовимірним феноменом. Саме тому етична чуливість до прийняття рішень у кризі стає ключовим маркером не лише моральної зрілості держав, а й довіри до міжнародної системи загалом.

Однією з найближчих антиномій у теорії та практиці міжнародних відносин є дилема між етичним імперативом та політичною доцільністю, що

загострюється в умовах кризових ситуацій. У таких обставинах відбувається радикалізація конфлікту між нормативним виміром глобального врядування та реалістичною логікою державного інтересу. З одного боку, моральна автономія суб'єкта міжнародної політики передбачає орієнтацію на універсальні цінності, включно з правами людини, захистом цивільного населення, превенцією геноциду тощо (Dunne & Wheeler, 2004). З іншого – політична доцільність, укорінена в парадигмах неореалізму та раціонального вибору, вимагає стратегічного мислення, балансування ресурсів, утримання влади та маневрування в межах анархічної структури міжнародної системи (Mearsheimer, 2001).

Ця межа особливо яскраво проявляється у ситуаціях, коли етичний вибір суперечить короткостроковим національним інтересам або стратегічним альянсам. Наприклад, небажання провідних держав Заходу оперативно реагувати на геноцид у Руанді 1994 року демонструє переважання раціонального розрахунку ризиків над моральними зобов'язаннями, незважаючи на наявність відповідного мандату з боку міжнародного співтовариства (Power, 2002). Подібним чином, політика «обережної підтримки» у відповідь на російсько-українську війну в 2014–2022 роках часто аргументувалася не стільки етичними критеріями захисту демократичного суверенітету, скільки міркуваннями геополітичної стабільності та економічної безпеки в енергетичній сфері (Götz, 2016).

Моральний вимір рішень у кризі, таким чином, не існує у вакуумі, а вбудовується в контекст політичного реалізму, інституційних обмежень і стратегічної взаємозалежності. У цьому сенсі концепт "політичної доцільності" не є суто прагматичним інструментом, а радше – дискурсивною конструкцією, що слугує легітимізуючим фільтром для конкретних форм поведінки. Водночас, як підкреслює Donnelly (2020), політична доцільність не може бути виправданням для моральної капітуляції, оскільки тривала ерозія етичного підґрунтя міжнародної політики веде до делегітимації самої системи міжнародного правопорядку.

Проблема межі між етичним вибором і політичною доцільністю також резонує з філософською дихотомією між деонтологічною та консеквенціалістською етикою. Перший підхід наполягає на моральному обов'язку, незалежно від наслідків, тоді як другий оцінює моральність дії за її результатами. У міжнародному вимірі ці моделі набувають гібридного характеру, коли держави декларують моральні принципи, але коригують їхню реалізацію відповідно до мінливих стратегічних реалій. Це створює ефект "етичної флексибільності", що, з одного боку, дозволяє зберігати адаптивність, а з іншого – породжує підозру в лицемірстві та подвійних стандартах (Nardin & Williams, 2006).

У контексті глобалізованої політики, де моральна відповідальність дедалі більше інтернаціоналізується, етичний вимір не може бути редукований до внутрішньої політики. Йдеться не лише про етику рішень, але й про етику нерішучості: мовчання, зволікання, недовіра міжнародних організацій мають такі ж моральні наслідки, як і активне втручання. При цьому, як свідчить аналіз

резолюцій Генеральної асамблеї ООН щодо збройних конфліктів XXI століття, нормативні декларації часто не підкріплюються механізмами практичної імплементації, що лише поглиблює розрив між етикою та політичною доцільністю (United Nations, 2023).

Отже, межа між етичним вибором і політичною доцільністю не є чіткою лінією, а радше – динамічним, конфліктогенним простором взаємодії норм і інтересів. Її конфігурація залежить від інституційної щільності, стратегічного контексту, публічного тиску, а також від особистісної моральної позиції лідера, що приймає рішення. У ситуаціях кризи, ця межа стає зоною найвищої інтелектуальної напруги та моральної відповідальності, де вибір має не лише оперативні, а й цивілізаційні наслідки.

У сфері міжнародних відносин, де кризи часто мають характер граничної невизначеності, моральна дилема набуває не теоретичного, а практичного й екзистенційного значення. Ситуації, в яких необхідно зробити вибір між двома або більше негативними варіантами розвитку подій, змушують державних акторів та міжнародні організації вдаватися до логіки «меншого зла» як парадигми політичної та моральної дії. У цьому контексті етичне рішення вже не є реалізацією ідеалу, а радше актом компромісу між ціннісними орієнтирами та обмежувальними умовами реальності (Ignatieff, 2004). Така дилема особливо загострюється в екстремальних умовах – збройних конфліктах, гуманітарних катастрофах, масштабних міграційних кризах чи епідеміях, коли етична рефлексія трансформується в механізм моральної навігації через хаос.

Концепт «меншого зла» функціонує як прагматична етика, що визнає моральну неоднозначність вибору й надає пріоритет мінімізації страждань, жертв або руйнівних наслідків. Він не є синонімом аморального цинізму, а, навпаки, вимагає від суб'єкта глибокої моральної відповідальності за наслідки власних дій у ситуації, де ідеальні рішення априорі відсутні (Slim, 2015). Наприклад, у кейсах гуманітарного втручання, як-от інтервенція НАТО в Косово у 1999 році, було порушено норми міжнародного права щодо суверенітету, однак виправданням стала необхідність негайного захисту цивільного населення від масових убивств, що визначалося як превенція більшого зла (Pattison, 2010).

Аналогічні моральні компроміси простежуються й у політиці примусового переміщення населення під час збройних конфліктів або у вирішенні питання санкцій, коли обмежувальні заходи, що мають за мету стримування агресора, одночасно погіршують гуманітарну ситуацію для цивільного населення. Постає питання: чи припустимо завдати "контрольованої шкоди" з метою запобігання масштабнішій трагедії? Такі рішення не мають чіткої моральної відповіді, але потребують визнання ціннісної складності глобальної політики, де зіткнення нормативного та прагматичного є нормою, а не винятком (Walzer, 2006).

У межах реалістичної парадигми міжнародних відносин, компроміс як політична технологія переважає над етичним максималізмом, тоді як конструктивістський підхід акцентує увагу на нормогенезі та трансформації ідентичностей під впливом дискурсивних практик, які надають значення самому поняттю "зла". Це означає, що у глобальному полі дискурсу "менше зло" не є універсальною константою, а предметом інтерпретаційної конкуренції. Саме

тому важливо інституціоналізувати процедури морального оцінювання дій, створюючи нормативні рамки для ухвалення рішень у кризових обставинах – зокрема через механізми прозорості, мультиакторної підзвітності та етичного аудиту в рамках міжнародних організацій (Ullmann-Margalit, 2002).

У війсьній етиці, особливо у концепції *just war theory*, допускається використання сили за умови, що вона спрямована на зменшення більшого зла – наприклад, для припинення геноциду чи терористичної загрози. Однак навіть у таких випадках принципи пропорційності, дискримінування цілей та субсидіарності залишаються критеріями легітимності. Це ще раз підтверджує, що концепт етичного компромісу не може бути використаний як індульгенція для політичного опортунізму, а повинен функціонувати в межах чітко визначених моральних рамок (Orend, 2013).

Таким чином, моральна дилема у міжнародних відносинах не зводиться до простої дихотомії "добра" і "зла". Вона є багатовимірним і контекстуальним феноменом, у якому поняття «меншого зла» постає не як моральний ідеал, а як інструмент етичного виживання у реальності, де відсутні бездоганні рішення. Лише через інституціоналізацію моральної рефлексії, навчання етичному аналізу і розвиток культури відповідальності можливо не уникнути компромісів, але зробити їх усвідомленими, виправданими і політично легітимними.

У міжнародній політиці, особливо в період кризових трансформацій і збройних конфліктів, конфлікт між ціннісними орієнтирами безпеки та прав людини набуває форми фундаментальної етичної дилеми, яка підриває нормативну узгодженість глобального врядування. З одного боку, імператив національної та колективної безпеки розглядається як базова функція держави, зумовлена принципами Вестфальської системи суверенітетів та збереження стабільності міжнародного порядку. З іншого – права людини постають як універсалізовані морально-правові норми, які зобов'язують державу до захисту людської гідності незалежно від стратегічних чи політичних пріоритетів (Donnelly, 2013). Це породжує асиметрію між інтересами безпеки, які часто є контингентними, ситуативними і гнучкими, та правами людини, які претендують на абсолютність і непорушність.

Згаданий конфлікт особливо виразно проявляється у сфері боротьби з тероризмом, протидії гібридним загрозам і надзвичайних режимів управління, коли права індивіда можуть бути обмежені в ім'я колективної безпеки. Після терактів 11 вересня 2001 року, концепт «безпекової винятковості» (*security exceptionalism*) отримав нормативну легітимацію в рамках доктрини превентивної війни та політики нульової терпимості до потенційних загроз. Проте в цьому дискурсі права людини розглядалися як вторинні щодо національного суверенітету, що викликало критику з боку правозахисної спільноти та міжнародних організацій (Vigo, 2006).

Сучасні гуманітарні кризи, як-от масові переміщення населення через агресію РФ проти України, демонструють, що акцент на безпековому вимірі часто переважає над зобов'язанням дотримуватися прав біженців, цивільних осіб або військовополонених. Попри наявність міжнародно-правових норм, закріплених у Женевських конвенціях, держави нерідко інтерпретують права

людини селективно, підпорядковуючи їх логіці безпекових інтересів (Kälin, 2021). Така ситуація створює середовище моральної амбівалентності, в якому навіть демократичні держави вдаються до практик масового спостереження, інформаційного контролю або обмеження свободи слова під егідою забезпечення стабільності.

Теоретичне розмежування між цими двома системами цінностей має глибокі корені. Традиція реалізму трактує безпеку як функціональний пріоритет, що передує іншим зобов'язанням, тоді як ліберальна школа міжнародних відносин визнає права людини як основу легітимності глобального порядку. Проте у постпозитивістських підходах (зокрема конструктивізмі та критичній теорії) наголошується на соціальному конструюванні обох понять, що означає: у різних політичних контекстах безпека може включати або виключати права людини в залежності від дискурсивної гегемонії (Booth, 2007). Це ставить під сумнів універсальність як безпеки, так і прав людини, відкриваючи простір для стратегічного маніпулювання ними.

Реакція міжнародної спільноти на кризові явища часто ілюструє це напруження. Наприклад, посилення контролю на кордонах ЄС у відповідь на міграційну кризу 2015 року виправдовувалося необхідністю забезпечити безпеку громадян, але водночас призвело до порушення прав шукачів притулку, включно з дітьми (Carrera et al., 2017). Це підтверджує, що баланс між безпекою та правами людини є не сталим, а контекстуально вбудованим і політично опосередкованим. При цьому саме у кризових обставинах стає очевидним справжній рівень моральної зрілості міжнародного порядку – його здатність не лише захищати держави, але й служити людині як суб'єкту права, а не лише як носію загрози.

Отже, конфлікт цінностей між безпекою та правами людини є не випадковим збігом інтересів, а структурним викликом для теорії та практики міжнародної етики. Він вимагає переосмислення нормативних підстав легітимного управління в умовах кризи, створення інституцій, здатних здійснювати балансування між загальним благом та індивідуальною свободою, а також розвитку етичної компетенції політичних рішень. Тільки інтеграція прав людини до архітектури безпеки – як її органічного компонента, а не зовнішнього обмеження – здатна забезпечити стійкість міжнародного порядку у XXI столітті.

Однією з найгостріших етичних дилем у сучасних міжнародних відносинах є конфлікт між принципом невтручання у внутрішні справи суверенних держав і концептом гуманітарної відповідальності, що передбачає активне втручання задля запобігання масовим порушенням прав людини. У межах класичної Вестфальської парадигми суверенітет розглядається як абсолютна політико-правова конструкція, що забезпечує державі монополію на внутрішнє врядування без зовнішньої інтервенції. Водночас із кінця XX століття, особливо після геноциду в Руанді (1994) і етнічних чисток у Сребрениці (1995), міжнародна спільнота дедалі активніше схиляється до ідеї, що суверенітет не лише дарує привілеї, але й накладає обов'язки – зокрема обов'язок захищати

населення від злочинів проти людяності, етнічних чисток, геноциду та воєнних злочинів (Evans & Sahnoun, 2002).

Нормативна трансформація від "невтручання" до "відповідальності захищати" (Responsibility to Protect, або R2P) знаменувала собою докорінну зміну у філософії міжнародного права. Втім, у практичному вимірі її імплементація є нерівномірною і суперечливою. Механізм R2P передбачає три рівні відповідальності: запобігати, реагувати і відновлювати. Проте кожен із них стикається з опором з боку держав, які розглядають гуманітарне втручання як евфемізм для політично вмотивованої інтервенції, що порушує принцип невтручання та може призвести до стратегічної дестабілізації (Bellamy, 2015). Це зумовлює теоретичну та практичну напругу між етикою інтернаціональної солідарності та реалістичною парадигмою безпеки і національного інтересу.

Особливо актуально ця дилема проявляється у випадках, коли "гуманітарна відповідальність" використовується як привід для втручання у контексті зі змішаною мотивацією. Наприклад, операція НАТО в Лівії 2011 року, спершу виправдана як реалізація мандату R2P, згодом зазнала критики через надмірне застосування сили та зміщення режиму, що викликало питання про дотримання принципів пропорційності та субсидіарності (Hehir, 2013). У цьому контексті гуманітарне втручання втрачає свою моральну легітимність, якщо перетворюється на інструмент геополітичного ревізйонізму або вибіркової моральної уваги.

З іншого боку, бездіяльність міжнародної спільноти у випадку масових злочинів – як, наприклад, під час сирійської громадянської війни – також несе етичну відповідальність. Моральна пасивність у ситуації, де на карту поставлено саме людське життя, не є нейтральною позицією, а радше формою інституційної співучасті через ігнорування (Slim, 2015). У цьому сенсі етика невтручання не може бути моральною універсалією, якщо вона унеможливує запобігання масштабному насильству. Постпозитивістські підходи, зокрема критична теорія, підкреслюють, що апеляція до суверенітету як щита від моральної відповідальності є не лише застарілою, а й небезпечною у глобальному світі взаємозалежностей, де людські страждання не мають кордонів (Linklater, 2007).

Український кейс після 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році, засвідчив кризу нормативної ефективності як принципу невтручання, так і механізмів R2P. Попри численні заяви міжнародних акторів про солідарність і необхідність гуманітарної підтримки, інституційне втручання залишалося обмеженим – насамперед через побоювання ескалації конфлікту. Це підтверджує, що реальна межа між етикою втручання та політичною обережністю залишається рухомою та контекстуально зумовленою (Thakur, 2016).

Таким чином, етика невтручання vs. гуманітарна відповідальність – це не просто нормативне протиставлення, а глибокий філософський і політичний конфлікт щодо природи міжнародної спільноти, її зобов'язань перед людиною як моральною істотою та межі легітимної сили в ім'я справедливості. Умовою збереження легітимності гуманітарного втручання є не його частота, а його етична обґрунтованість, прозорість процедур і недопущення політичної

інструменталізації. Лише за таких умов гуманітарна відповідальність може не зруйнувати, а трансформувати і підсилити міжнародний порядок як справедливий і правовий систему глобального співжиття.

Сфера прийняття рішень у міжнародній політиці, особливо в умовах кризових ситуацій, не може бути адекватно проаналізована без залучення класичних етичних теорій, які пропонують відмінні нормативні матриці моральної орієнтації. Утилітаризм, деонтологія та етика чеснот – три провідні підходи моральної філософії – відіграють ключову роль у формуванні стратегічних рішень, у яких співвідносяться доцільність, моральна зобов'язаність і характер суб'єкта дії. Застосовані до міжнародного контексту, ці теорії не тільки ускладнюються через багаторівневу політичну взаємодію, але й трансформуються під впливом глобальних нормативних структур, багатокультурної варіативності та конфлікту між універсалізмом і плюралізмом (Brown, 2018).

Утилітаризм, базований на принципі максимізації загального блага, передбачає оцінку рішень за їхніми наслідками – найбільше благо для найбільшої кількості людей (Mill, 2001). У міжнародному вимірі цей підхід актуалізується у практиках гуманітарного втручання, санкційної політики чи стратегічного стримування, де моральна легітимність дії оцінюється через її ефекти: зниження масштабів насильства, мінімізація страждань, відновлення стабільності. Наприклад, прихильники втручання НАТО в Косово у 1999 році обґрунтовували правомірність дії саме утилітарними міркуваннями – врятовані життя цивільного населення вважались виправданням порушення міжнародного права (Pattison, 2010). Водночас, критики зазначають, що утилітаризм у міжнародних відносинах ризикує легітимізувати "етичні жертви", тобто виправдовувати шкоду окремим групам заради абстрактного загального добра, що особливо проблематично у постколоніальному контексті.

Деонтологія, навпаки, акцентує на обов'язку як моральній категорії, незалежній від наслідків дії. У міжнародному праві її етиці вимагається через поняття невід'ємних прав людини, принцип недискримінації, заборону торгтур і геноциду як моральних абсолютів. Деонтологічна логіка притаманна діяльності правозахисних організацій та міжнародних трибуналів, які послуговуються нормативними стандартами, навіть коли їхнє застосування може викликати політичні ускладнення (Orend, 2013). У цьому сенсі, деонтологія є опорою для універсалістського підходу до глобальної справедливості, але в реальній політиці часто стикається з дилемами нерозв'язності – наприклад, коли дотримання юридичних норм вступає у конфлікт із необхідністю оперативного реагування на масові звірства або втручання в ситуації колективного насильства.

Етика чеснот, що бере початок у аристотелівській традиції, фокусується не на зовнішніх наслідках або формальних зобов'язаннях, а на моральному характері суб'єкта – дипломатичного лідера, міжнародного посередника, політичного інноватора. Цей підхід підкреслює значущість моральної мудрості (*phronesis*), відповідальності, стриманості, мужності та справедливості як якостей, необхідних для етичного управління в умовах глобальної невизначеності (Slote, 2001). У міжнародному вимірі етика чеснот реалізується у

постатях харизматичних лідерів (Мандела, Гавел, Залужний), а також у діях тих дипломатів, які демонструють моральну послідовність, навіть всупереч національному тиску. Однак практичне застосування цього підходу ускладнюється відсутністю формалізованих критеріїв чесноти та залежністю від культурно-історичного контексту.

У глобалізованому світі, де рішення приймаються в умовах інституційної багаторівневості та етичної полісемії, жодна з трьох етичних теорій не може претендувати на універсальну адекватність. Натомість продуктивною видається стратегія морального плюралізму – інтеграція інструментального аналізу утилітаризму, нормативної чіткості деонтології та характерологічної глибини етики чеснот. Такий підхід дозволяє враховувати як структурні обмеження міжнародної системи, так і моральну автономію акторів, відкриваючи можливості для більш етично виваженого політичного діалогу у сфері глобального врядування (Tessman, 2017).

У контексті сучасних викликів – війна РФ проти України, глобальна міграційна нестабільність, екологічна катастрофічність – застосування етичних теорій вимагає не академічної абстракції, а здатності до етичного моделювання складних сценаріїв дій. Лише така рефлексивна і багаторівнева моральна інтерпретація може слугувати основою для відновлення довіри до міжнародного порядку та створення відповідальних політик у часи глобальних потрясінь.

У системі сучасних міжнародних відносин, особливо в умовах глибоких кризових викликів, роль індивідуального суб'єкта – політичного лідера, високого посадовця, дипломата – виходить за межі механічного інституційного виконання функцій і постає як етично навантажена позиція автономного морального агента. Це зумовлює зростання значущості поняття особистісної відповідальності як ключового елемента моральної легітимності зовнішньополітичних рішень, особливо у сферах, що стосуються миру, війни, санкцій, гуманітарних інтервенцій чи кризової дипломатії (Green, 2007). На відміну від інституційально розмитой колективної відповідальності, яка властива багатостороннім організаціям або державним механізмам, особиста відповідальність лідера чи дипломата не може бути делегована чи анульована апеляцією до "вищого наказу", "державного інтересу" чи "організаційного консенсусу".

Ключовою передумовою моральної відповідальності є наявність свободи вибору – здатності до автономного етичного судження у межах інституційних обмежень. Водночас, як зазначає Held (2006), моральне агентство не є ізольованим від структур влади, а формується у діалозі з ними. Це означає, що дипломат або лідер, діючи в складному політичному полі, мусить не лише виконувати мандат, а й усвідомлювати етичні наслідки своїх дій, особливо коли йдеться про питання життя, смерті, справедливості чи міжнародної правосуб'єктності. Роль особистісного елемента зростає в умовах нормативної невизначеності або when institutional frameworks are incomplete, contested or ambiguous (Frost, 1996).

Показовим прикладом такої відповідальності стала поведінка дипломатів у період початку повномасштабної агресії РФ проти України у 2022 році, коли

багато з них мали зробити вибір: залишитися в системі, що легітимізує злочинну політику, або вийти з неї, беручи на себе як професійні, так і моральні ризики. Водночас позиція іноземних лідерів у питанні підтримки України виявила глибокі відмінності в розумінні морального обов'язку на міжнародному рівні – від стратегічної обережності до персоніфікованого морального лідерства, як у випадку підтримки від таких лідерів, як Е. Макрон, Дж. Байден чи В. Зеленський, що демонстрували персональну відповідальність не лише перед громадянами своїх держав, а й перед світовою моральною спільнотою.

Теорія дипломатичної етики наголошує, що дипломат є не лише технократом, а носієм репрезентативного морального навантаження, адже він діє від імені держави, але при цьому несе індивідуальну моральну відповідальність за наслідки своїх дій – зокрема, у ситуаціях, коли сліпе виконання наказів може призвести до співучасті у злочинах проти людяності або легітимації неправомірних політик (Sharp, 2009). Власне тому, як зазначає Кульчицький (2023), моральна автономія дипломата повинна бути не винятком, а ознакою професійної зрілості й морального суверенітету у міжнародному полі.

Особистісна відповідальність у кризовому контексті виявляється у здатності лідера виходити за межі політичного прагматизму до рівня морального лідерства, що передбачає інкорпорацію ціннісної мотивації у стратегічні рішення. Такий лідер не лише ухвалює рішення, але й несе їх публічне моральне навантаження, стаючи символом певної етичної норми або виклику. Моральне лідерство, отже, – це не про "ефективність" у технократичному сенсі, а про нормативне значення постаті у глобальній уяві (Slim, 2015).

Таким чином, етична відповідальність лідера або дипломата – це не індивідуалізований атрибут "сильної особистості", а прояв нормативної свідомості, вкоріненої в складному діалозі між суб'єктивним моральним судженням і структурною логікою міжнародної політики. Це відповідальність перед законом, але також перед історією, людською гідністю і глобальною моральною спільнотою. У світі, де міжнародна етика дедалі більше інструменталізується, саме особистісна відповідальність здатна бути джерелом моральної легітимності та відновлення довіри до міжнародного порядку.

Етична культура міжнародних організацій є складним багаторівневим феноменом, що формується на перетині формальних нормативних структур, неформальних етичних практик та інституціоналізованих ціннісних орієнтирів. Вона охоплює не лише правила поведінки та кодекси професійної етики, а й глибинні установки, що визначають, як міжнародні організації інтерпретують, реалізують і легітимізують моральну відповідальність у глобальному контексті. У сучасному світі, де легітимність дій міжнародних інституцій дедалі частіше ставиться під сумнів, саме етична культура постає як критичний ресурс довіри, здатний стабілізувати комунікацію між глобальними акторами, зміцнити нормативну єдність міжнародного порядку та підвищити спроможність до дії в умовах криз (Cosmopoulos, 2015).

Особливої ваги етична культура набуває в контексті рішень, які стосуються гуманітарного втручання, санкційної політики, розміщення миротворчих місій, оцінки геноцидальних практик та реагування на екологічні

чи пандемічні виклики. Ці рішення не лише юридично чутливі, а й морально навантажені. Вони вимагають високого ступеня рефлексивності з боку інституцій, що повинні балансувати між об'єктивними процедурними імперативами та суб'єктивною відповідальністю за наслідки прийнятих дій. Як зазначає Sandholtz (2019), міжнародні організації не є морально нейтральними механізмами – вони беруть участь у формуванні морального ландшафту міжнародної політики, через який відбувається нормотворення, санкціонування та глобальна регуляція.

Ключовим індикатором сформованості етичної культури є наявність внутрішніх механізмів етичного контролю – незалежних етичних комітетів, процедур запобігання конфлікту інтересів, прозорості прийняття рішень та механізмів інституційної підзвітності. Відсутність таких механізмів унеможливує моральну легітимацію дій навіть тоді, коли вони відповідають букві міжнародного права. Як приклад, критика діяльності Ради Безпеки ООН у зв'язку з блокуванням резолюцій щодо злочинів проти людяності в Сирії засвідчила, що процедурна ефективність без етичного виміру не лише дискредитує інституцію, а й підважує весь глобальний правопорядок (Thakur, 2016). Тому формування сталої етичної культури неможливе без переосмислення ролі політичної відповідальності, моральної прозорості та аксіологічної єдності в діяльності міжнародних організацій.

Крім того, етична культура міжнародних організацій є процесом міжкультурного медіаування, адже ці інституції функціонують у мультикультурному середовищі, де відмінності в цінностях, релігійних уявленнях та політичних системах можуть створювати суттєві бар'єри для уніфікованого морального дискурсу. Проте саме через такі виклики формується більш інклюзивна етика – така, що не лише транслює універсальні норми, а й здатна адаптуватися до локального контексту, не втрачаючи принциповості. Це передбачає не тільки формальне закріплення норм (як у Статуті ООН чи резолюціях ЮНЕСКО), але і підтримку «живої етики» – внутрішньо мотивованої культури дій, що виходить з ціннісного консенсусу щодо людської гідності, справедливості, прав людини та миру (Baylis et al., 2020).

Український досвід 2014–2023 років яскраво засвідчив неоднорідність етичної культури міжнародних організацій. У той час як деякі інституції, зокрема Рада Європи, ООН або Європейський Союз, демонстрували активну позицію у засудженні агресії РФ та підтримці жертв збройного конфлікту, інші обмежувалися декларативними жєстами. Це актуалізувало проблему не лише політичної волі, але й моральної послідовності. Саме тому постає потреба не у створенні нових органів, а у трансформації інституційної свідомості – вкоріненні етичної рефлексії у кожен етап прийняття рішень, що є головною запорукою стійкої довіри до міжнародних структур у XXI столітті.

Прозорість, звітність і моральна легітимність утворюють триєдину вісь нормативної архітектоники сучасного глобального врядування. У контексті міжнародних відносин ці категорії не зводяться лише до технічної адміністративної ефективності чи дотримання процедур. Вони функціонують як етичні індикатори моральної якості рішень, що ухвалюються

транснаціональними акторами – від міжурядових організацій до інституцій глобальної безпеки. Усі три елементи – прозорість як відкритість процесів, звітність як відповідальність за дії, моральна легітимність як суспільне визнання правомірності – є взаємопов’язаними й набувають особливого значення в умовах багаторівневої кризи довіри до міжнародних структур (Buchanan & Keohane, 2006).

Прозорість (transparency) виявляється у доступності процедур прийняття рішень, відкритості даних, публічному поясненні стратегічних кроків, які впливають на глобальні чи регіональні баланси. Її наявність створює умови для зовнішнього контролю, громадського моніторингу та попередження зловживань владою. У міжнародних організаціях, зокрема в ООН, ВООЗ або СОТ, прозорість є необхідною умовою збереження легітимності в очах як держав-членів, так і глобального громадянського суспільства. Водночас, як зауважує Held (2004), прозорість без відповідальності перетворюється на риторичну оболонку, що маскує стратегічну непрозорість, властиву ієрархічним структурам глобальної влади.

Звітність (accountability) означає не лише обов’язок пояснити прийняте рішення, а й потенційну санкцію за неетичну, незаконну або нефункціональну дію. У цьому сенсі звітність є контрінструментом до інституційного самовідтворення і бюрократичного відчуження. Особливо це актуально для організацій, що мають примусові або квазісудові повноваження – наприклад, Міжнародного кримінального суду або Ради Безпеки ООН. Їхні дії мають відповідати як нормам міжнародного права, так і моральним очікуванням глобального соціуму, зокрема щодо справедливості, недискримінації та прав людини (Grant & Keohane, 2005). Проте ефективна звітність можлива лише за наявності механізмів горизонтальної або вертикальної відповідальності – парламентського, судового, громадського чи етичного нагляду, які у міжнародному вимірі часто є слабоінституціоналізованими або політично заблокованими.

Моральна легітимність (moral legitimacy) виходить за межі юридичної формальності та інституційної правосильності. Вона базується на довірі до мотивів і цінностей, що лежать в основі рішень. Така довіра формується через послідовність, моральну автономію та визнання гідності всіх залучених суб’єктів. На думку Beetham (2013), моральна легітимність є найглибшим рівнем легітимації влади – тим, що перетворює примус на консенсус, а підпорядкування – на участь. У сучасних умовах, коли багато країн глобального Півдня вказують на подвійні стандарти Заходу у питаннях гуманітарних втручань, санкцій чи доступу до вакцин, саме брак моральної легітимності міжнародних організацій постає ключовою причиною політичного скепсису, що підриває їхню ефективність навіть за формальною наявністю повноважень.

Україна в умовах російської агресії стала не лише об’єктом міжнародної уваги, а й тестом на моральну легітимність для багатьох інституцій. Затримка або невизначеність рішень, нечіткість санкційної політики, брак звітності щодо використання гуманітарних фондів – усе це позначилось на рівні довіри до глобальних структур. Натомість ті організації, які демонстрували не лише

прозорість процедур, а й етичну послідовність (наприклад, Європейський парламент або Рада ООН з прав людини), значно зміцнили свій моральний авторитет. У цьому контексті прозорість, звітність та моральна легітимність не є факультативними рисами доброго управління, а виступають наріжними каменями етичного існування міжнародного порядку у XXI столітті.

У зовнішньополітичному вимірі антикризове управління не зводиться лише до інструментального реагування на системні загрози. Йдеться про глибший етико-ціннісний вимір, у якому лідерство постає не як функція політичного домінування чи стратегічного ресурсного контролю, а як носій моральної орієнтації та відповідального світоглядного дизайну. Етичне лідерство – це форма нормативної практики, що ґрунтується на поєднанні політичної далекоглядності, моральної рефлексії та дійсної здатності до формування нових глобальних стандартів поведінки у складних, багатовекторних, кризових середовищах (Nye, 2008). У цьому контексті зовнішня політика розглядається не як простір реалізації національного інтересу у вузько раціоналістичному розумінні, а як простір морального вибору та стратегічної відповідальності перед людством і майбутніми поколіннями.

Ключовою особливістю етичного лідера в зовнішній політиці є його здатність формувати моральний авторитет без прямого застосування сили, шляхом апеляції до універсальних цінностей – прав людини, справедливості, солідарності, міжнародного права. Це дозволяє реалізовувати так зване «м'яке лідерство» (soft leadership), що оперує нормами і прикладами, а не примусом. В умовах кризи – воєнної, екологічної чи гуманітарної – таке лідерство відіграє роль морального стабілізатора, здатного трансформувати конфліктний ландшафт у простір кооперації, не поступаючись при цьому принциповістю (Baylis et al., 2020). У цьому сенсі етичне лідерство є важливим інструментом забезпечення нормативної легітимності зовнішньої політики, особливо у світі, де спостерігається криза довіри до міжнародних інституцій.

Особливої ваги етичне лідерство набуває в контексті війни рф проти України, яка стала не лише воєнним конфліктом, але й моральним викликом для міжнародної системи. Постать Президента України Володимира Зеленського виявилась прикладом того, як особистісне етичне позиціонування лідера може мати глобальний вплив, мобілізуючи підтримку, задаючи нові стандарти моральної комунікації та трансформуючи сприйняття міжнародної справедливості. У цьому випадку лідерство стало не просто інституційною функцією, а втіленням колективної моральної інтенції, що заснована на гідності, опорі та відкритості до світової солідарності (Dimitrakopoulos & Ladi, 2022).

Етичне лідерство також виконує антикризову функцію через здатність до моральної навігації між політичною ефективністю та ціннісною послідовністю. У цьому аспекті критично важливою є відмова від етичного релятивізму або прагматичного цинізму, які традиційно домінують у парадигмах реалізму. Замість цього формується простір «етичного конструктивізму» – підходу, який визнає взаємозалежність цінностей, інституцій та політичних рішень. Такий підхід дозволяє уникати як моралізаторського імперіалізму, так і політичної

аморальності, що проявляється в ігноруванні моральних наслідків прийнятих рішень (Brown, 2018).

Фундаментальною умовою етичного лідерства є наявність етичної автономії – здатності діяти відповідно до внутрішніх переконань, а не виключно під тиском обставин чи очікувань зовнішніх акторів. Така автономія проявляється у ситуаціях, коли політична доцільність суперечить моральному обов'язку – наприклад, у питаннях надання притулку, запровадження санкцій проти тоталітарних режимів або публічного засудження порушень прав людини. Саме в цих точках етичне лідерство проходить випробування: чи здатен лідер зберегти ціннісну послідовність у момент, коли це найменше вигідно з політичного погляду? (Slim, 2015).

Таким чином, етичне лідерство у зовнішній політиці є не лише нормативною категорією, а й інституціональним ресурсом антикризового управління. Воно підсилює моральну легітимність державної позиції, розширює простір міжнародної підтримки, сприяє побудові етичного глобального порядку. Саме тому у XXI столітті ключовим викликом для держав стає не лише здатність до стратегічної адаптації, а й готовність до морального лідерства – лідерства, що не боїться діяти принципово в епоху моральної непевності.

Доброчесний кризовий менеджмент у сфері міжнародних відносин постає як складна етико-політична практика, яка об'єднує нормативні засади справедливості, стратегічну ефективність і моральну відповідальність у межах поліцентричного глобального порядку. Йдеться не лише про технократичне управління надзвичайними ситуаціями, а про формування ціннісно орієнтованої поведінки державних і наддержавних суб'єктів, здатної забезпечити як правову легітимність, так і моральну виправданість дій у межах багаторівневих криз – зокрема гуманітарних, безпекових, екологічних чи пандемічних (Boin et al., 2016).

У центрі доброчесного кризового менеджменту перебувають принципи прозорості, підзвітності, пропорційності, недискримінації та моральної рефлексивності. Прозорість означає не лише відкритість рішень, а й здатність органів управління обґрунтувати свої дії перед міжнародною спільнотою, залученими акторами та громадянами (Kovach, 2022). Це особливо критично в умовах конфліктів, де інформаційні маніпуляції можуть мати дестабілізуючий вплив, а довіра до міжнародних інституцій формується не на основі формальної компетентності, а моральної авторитетності.

Підзвітність (accountability) в доброчесному управлінні означає здатність суб'єктів, що приймають рішення, відповідати за моральні та правові наслідки своїх дій, а також підлягати зовнішньому контролю – з боку правових структур, етичних комітетів, громадянського суспільства. У випадках, коли рішення приймаються *ad hoc*, часто під тиском обставин, зберігання чіткої звітності є не лише технічною, а етичною вимогою – саме воно забезпечує неперетворення надзвичайного управління у нормалізований авторитаризм (Gross, 2010). Пропорційність дій як принцип доброчесного управління гарантує, що масштаб заходів відповідає рівню загрози, не порушуючи базових прав людини і не створюючи системного дисбалансу у сфері міжнародної безпеки.

Принцип недискримінації у кризовому контексті набуває особливої актуальності, оскільки саме в умовах стресових викликів політичні рішення можуть мати латентно упереджений або вибірковий характер – наприклад, щодо доступу до гуманітарної допомоги, розміщення біженців, чи санкційної політики. Тому добросчесне управління передбачає постійну перевірку політичних механізмів на предмет етичної консистентності, а не лише юридичної сумісності з нормами міжнародного права (Slim, 2015).

Ключовою ознакою добросчесного кризового менеджменту є моральна рефлексивність – здатність суб'єктів міжнародних відносин здійснювати критичне оцінювання не лише цілей і засобів дії, а й власної етичної ролі в системі глобального управління. Це означає відмову від технократичного редукціонізму на користь цілісного бачення кризи як етичного виклику, що потребує не лише оперативного реагування, а й довгострокової відповідальності. Український досвід протистояння повномасштабній агресії РФ чітко засвідчив необхідність добросчесного кризового управління як у внутрішньому вимірі – через прозору комунікацію з суспільством, так і в зовнішньому – через відкритість до міжнародної допомоги, чесне звітування про її використання та демонстрацію морального лідерства у глобальному полі (Klympush-Tsintsadze, 2023).

Отже, добросчесне кризове управління не є вторинною або факультативною категорією. Це необхідний елемент функціонування етичної політики в умовах нестабільності, що забезпечує баланс між ефективністю дії та її моральною правомірністю. Без утілення вищезазначених принципів жодна антикризова стратегія не може бути по-справжньому легітимною у світі, що дедалі гостріше вимагає не лише сили, але й справедливості.

У контексті зростаючої складності глобальних викликів – від екзистенційних загроз, пов'язаних із кліматичними змінами, до нелінійної динаміки збройних конфліктів та транснаціонального тероризму – традиційна нормативна етика міжнародних відносин дедалі частіше виявляється неспроможною забезпечити адекватне передбачення наслідків рішень. Це призводить до актуалізації підходу прогностичної етики (predictive ethics), що розглядає моральну оцінку дії не як реакцію на вже здійснене, а як превентивну інтелектуальну практику – мислення про моральні сценарії, які можуть реалізуватись у майбутньому (Miller, 2010). Йдеться про необхідність етичного моделювання можливих результатів прийнятих політик ще до їхньої імплементації – із врахуванням системної взаємозалежності, складної багатofакторності та соціального резонансу, який виходить за межі юридичних або стратегічних параметрів.

Прогностична етика в системі міжнародних відносин ґрунтується на кількох засадах: по-перше, визнання неминучої моральної відповідальності за довгострокові наслідки політичного вибору; по-друге, необхідність оцінки не лише інтенцій, а й вірогідних ефектів; по-третє, нормативне осмислення сценарного аналізу як інструменту морального планування. Це означає, що зовнішньополітичні рішення повинні формуватись не лише на базі стратегічного прогнозування, а й етичного сценарію – спроби передбачити, які моральні

дилеми, конфлікти цінностей або соціальні травми можуть виникнути внаслідок того чи іншого вибору (Clark, 2005). У цьому сенсі етичні сценарії – це не просто утопічні проєкції, а структуровані моделі можливих майбутніх моральних ландшафтів, що служать як інструмент превентивної відповідальності.

З огляду на асиметричний характер глобальної влади та фрагментованість нормативного простору, особливо важливою є здатність до етичної чутливості щодо наслідків рішень, ухвалених у центрах сили, але реалізованих у периферійних або маргіналізованих регіонах. Наприклад, воєнні інтервенції, санкційні режими або енергетичні політики, які ухвалюються під егідою «стратегічної стабільності», можуть у довгостроковій перспективі провокувати гуманітарні катастрофи, політичну радикалізацію або поглиблення нерівності – саме тому в контексті прогностичної етики політичне рішення мусить пройти тест не лише раціональної доцільності, а й моральної передбачуваності (Cavallero & Kumar, 2018).

Україна як простір тривалого конфлікту є наочним прикладом того, наскільки критичною є відсутність або наявність морального сценарного мислення в міжнародній політиці. Запізніле реагування міжнародних організацій на порушення міжнародного права, нерішучість щодо поставок оборонної допомоги, відсутність моральної ясності у визначенні агресора – усе це виявило не лише політичну розмитість, а й брак етичної прогностики. Лише після початку повномасштабної агресії 2022 року багато міжнародних акторів почали конструювати сценарії можливих етичних наслідків продовження байдужості – сценарії, в яких втрата довіри до міжнародного права, норм ООН чи концепту «відповідальності захищати» (Responsibility to Protect) призводить до моральної деградації всієї системи глобального врядування (Bellamy, 2015).

Прогностична етика є не лише викликом для політиків, а й новим завданням для дипломатії, аналітики та академічної спільноти. Етичне сценарне моделювання має стати частиною процесу ухвалення рішень у міжнародних організаціях, зокрема через створення етичних дорадчих органів, розвиток етико-аналітичних компетентностей у дипломатів та розробку методологій етичної оцінки політик на стадії планування. Без цього доба «моральної турбулентності» залишатиметься хаотичною, а не керованою через відповідальні прогностичні стратегії.

Прогностична етика як концепт і практична парадигма дедалі чіткіше інтегрується в структуру глобального етичного мислення, трансформуючи класичні уявлення про відповідальність у міжнародних відносинах. Її нормативна унікальність полягає у фокусі на майбутніх наслідках, що ще не настали, але вже перебувають у полі морального передбачення. Сформульовані у межах цієї парадигми «моральні сценарії» виконують функцію когнітивного попередження, створюючи альтернативні моделі розвитку подій, у яких кожне політичне рішення стає предметом етичної рефлексії задовго до його реалізації.

Умови глобальної нестабільності – політичної, екологічної, безпекової – засвідчують обмеженість реактивного підходу до моралі, за якого оцінка дії здійснюється *ex post facto*. Навпаки, лише впровадження інституціоналізованих механізмів етичного прогнозування – через нормативне сценарне планування,

створення етико-аналітичних груп у міжнародних організаціях, включення гуманітарного футуризму до дипломатичних стратегій – дозволяє забезпечити цілісну, добросесну та стійку міжнародну політику.

У цьому сенсі прогностична етика стає не лише філософською рефлексією, а й інструментом попередження катастроф, які часто є наслідком не браку сили чи інформації, а саме моральної сліпоті. Отже, впровадження етики передбачення є не просто можливістю, а необхідною умовою для забезпечення моральної легітимності глобального врядування у XXI столітті.

4.3. Конфіденційність, прозорість і конфлікт інтересів

У контексті сучасного трансформаційного ландшафту міжнародних відносин, довіра постає не лише як міжособистісна чи міжінституційна категорія, а як фундаментальна етична передумова функціонування глобальної системи взаємодії держав, міжнародних організацій та недержавних акторів. Довіра в цьому сенсі виконує роль нормативно-ціннісного регулятора, що забезпечує передбачуваність, легітимність і стабільність міжнародного порядку, особливо в умовах підвищеної системної турбулентності, асиметрії влади та гібридизації форм політичної комунікації (Kydd, 2005).

У дипломатичній практиці довіра функціонує як невід'ємний атрибут професійної добросесності, що опосередковує ефективність комунікації між політичними акторами, знижує транзакційні витрати у процесах переговорів та сприяє формуванню стійких коаліцій, альянсів і режимів міжнародної співпраці. Етичний вимір довіри передбачає не лише дотримання зобов'язань, а й наявність інституційної репутації, яка закріплює очікування щодо поведінки держави або міжнародного функціонера як передбачуваної, відповідальної та правопідзвітної (Rathbun, 2011). У цьому сенсі довіра є не лише соціальним капіталом, а й когнітивним механізмом зниження невизначеності у стратегічному середовищі, де домінують конфлікти інтересів, інформаційна асиметрія та конкурентні парадигми національного інтересу.

В епоху постправди, цифрової гібридності та ерозії міжнародної легітимності особливу актуальність набуває питання інституційної довіри до міжнародних організацій, дипломатичних місій, а також до аналітичних структур, що продукують знання про глобальні процеси. У цьому контексті виникає складна етична дилема: як балансувати між необхідністю конфіденційності (зادля збереження безпеки переговорного процесу) та потребою в прозорості (яка підвищує легітимність зовнішньополітичних рішень у демократичному суспільстві)? Брак довіри здатен девальвувати навіть найбільш формалізовані міжнародно-правові угоди, як це демонструє хронічна дисфункціональність інструментів колективної безпеки в умовах грубого порушення норм міжнародного права російською федерацією (Allison, 2022).

У політичній теорії довіра постає як складний міждисциплінарний конструкт, що включає інституціональні, психологічні, культурні та дискурсивні компоненти. Зокрема, конструктивістські підходи вважають довіру не лише функцією раціонального вибору, але і наслідком соціального конструювання

ідентичностей, спільних норм та історичних наративів, що формують уявлення про «друга» і «ворога» (Wendt, 1999). Водночас, ліберальні та неореалістичні парадигми акцентують увагу на інституційному дизайні та балансі сил як основі довіри між державами, що дозволяє забезпечувати режимну стабільність навіть в умовах взаємної недовіри.

Неможливо оминути її моральну відповідальність міжнародного експерта або аналітика, діяльність якого пов'язана з обробкою чутливої інформації, політичними рекомендаціями чи розробкою зовнішньополітичних стратегій. У цьому випадку довіра є не лише питанням особистої добросовісності, а й професійної відповідальності перед суспільством, клієнтами та глобальною академічною спільнотою (Held, 2013). Саме на перетині професійної етики, відповідального управління знанням та дотримання стандартів конфіденційності формується простір моральної легітимності аналітичної діяльності в сфері міжнародних відносин.

Таким чином, довіра в міжнародних відносинах – це не лише емоційна або функціональна категорія, а етично навантажена структура, що визначає рамки легітимної поведінки в глобальному політичному просторі. Вона не гарантує уникнення конфліктів, але слугує основою для їх мирного врегулювання, зниження ескалаційних ризиків та посилення нормативної щільності міжнародного порядку.

У дипломатичному дискурсі питання балансу між відкритістю і закритістю набуває особливого значення як у нормативно-етичному, так і у функціонально-стратегічному вимірі. З одного боку, відкритість у міжнародних справах – це прояв демократичної підзвітності, прозорості урядових рішень та відповідності міжнародної політики нормам *good governance*. З іншого боку, дипломатія – за своєю суттю – функціонує у сфері стратегічної комунікації, де превалює необхідність дотримання конфіденційності як засобу забезпечення національної безпеки, стратегічної автономії та ефективності переговорного процесу (Berridge, 2015). Таким чином, дипломатичне ремесло постійно перебуває у напруженому полі етичних і прагматичних дилем, пов'язаних із необхідністю поєднання прозорості для внутрішньої легітимації зовнішньої політики та закритості як інструменту стратегічного маневрування у міжнародному середовищі.

Балансування між цими двома полюсами не є сталим або універсальним – воно варіюється залежно від політичного режиму, культури дипломатії, типу міжнародної взаємодії (білатеральної чи багатосторонньої) та рівня загрози в системі міжнародної безпеки. Так, у демократичних політичних системах прозорість дипломатичної діяльності розглядається як імператив громадського контролю, що передбачає обов'язкове інформування суспільства про зміст зовнішньополітичних домовленостей, критерії участі в міжнародних коаліціях, а також нормативне підґрунтя міжнародних зобов'язань (Gillespie, 2011). Водночас, надмірна відкритість може призвести до оперативної вразливості, підриву довіри з боку міжнародних партнерів та обмеження гнучкості в переговорному процесі. У цьому контексті конфіденційність виконує функцію захисту національного інтересу, дозволяючи дипломатам діяти в межах

непублічних комунікацій, де можлива більша варіативність рішень, компромісів і відступів від офіційної риторики (Rathbun, 2012).

У сучасних умовах постбіполярного світу, де зростає фрагментація міжнародного порядку, а дипломатія дедалі частіше здійснюється в умовах гібридної взаємодії – за участі державних, недержавних та приватних акторів – традиційні уявлення про секретність дипломатії зазнають ревізії. Такі інструменти, як digital diplomacy, публічні комунікаційні кампанії, а також активна участь громадянського суспільства у формуванні зовнішньої політики, суттєво зміщують акценти з таємної дипломатії до більш відкритих і залучених форм ведення міжнародного діалогу (Manor, 2019). Однак ця трансформація не усуває потреби в захищених каналах комунікації, особливо в ситуаціях кризової дипломатії, коли від витоку інформації може залежати успіх мирного врегулювання або навіть збереження життя учасників конфлікту.

З етичної точки зору, відкритість у дипломатії корелює з такими категоріями, як відповідальність, підзвітність, справедливість, тоді як закритість апелює до принципу доцільності, політичного реалізму та стратегічного самозбереження. Відомий конфлікт між цими двома логіками проявився, зокрема, у контексті оприлюднення дипломатичних телеграм Wikileaks, яке, з одного боку, стало актом прозорості та інформування громадськості, але з іншого – створило системну кризу довіри у дипломатичній спільноті, спричинивши серйозні етичні, політичні та безпекові наслідки (Gill & Phythian, 2018). Подібні кейси підтверджують: абсолютна відкритість у дипломатії – не менш небезпечна, ніж абсолютна секретність. Етично виправданим є не крайній полюс, а обґрунтоване балансування, де розкриття інформації базується на принципах необхідності, мінімізації шкоди та стратегічної доцільності.

У дипломатичній етиці поняття «баланс відкритості і закритості» може бути концептуалізоване як форма морального компромісу, що дозволяє узгодити інтереси держави, вимоги міжнародного права та очікування громадськості. Це особливо актуально для країн, що позиціонують себе як суб'єкти демократичного міжнародного порядку та водночас є учасниками конфліктогенних або високочутливих міжнародних переговорів, як-от Україна у контексті війни з росією. У таких випадках дипломатична практика вимагає високого рівня професійної етики, рефлексивності та вміння працювати в межах моральної невизначеності, де конфіденційність не суперечить прозорості, а радше є її стратегічною формою.

Конфіденційність у міжнародній дипломатії є однією з ключових передумов функціонування ефективної системи міждержавної комунікації. Як особливий різновид інституціоналізованої секретності, вона забезпечує режим взаємної довіри між дипломатичними акторами, дозволяючи знижувати конфліктогенний потенціал публічного тиску, зберігати стратегічну автономію та моделювати сценарії взаємодії в умовах високої невизначеності міжнародного середовища. У цьому сенсі дипломатична конфіденційність виконує подвійну функцію: з одного боку, вона захищає політичні маневри держави від передчасного розголошення, з іншого – слугує основою для неформального

діалогу, який може відбуватися поза межами офіційного, протоколізованого простору (Berridge, 2015).

Класичні дипломатичні інструменти – телеграми, закриті протоколи, вербальні ноти – виступають не лише як комунікаційні формати, а як репрезентації певної логіки дискурсивного контролю над інформацією, її циркуляцією та стратегічним розкриттям. Дипломатичні телеграми, особливо ті, що належать до категорії «таємно» або «особливої важливості», є каналами неформалізованої, але критично важливої інформації, яка дозволяє урядам здійснювати оперативне коригування зовнішньополітичної лінії в умовах динамічної міжнародної кон'юнктури. Успішність таких каналів залежить від їх захищеності та політичної культури обмеження доступу – будь-яке порушення режиму конфіденційності перетворюється на загрозу стратегічної вразливості та дискредитації суб'єкта дипломатичного процесу (Neumann, 2021).

Закриті переговори, своєю чергою, становлять особливу форму стратегічної комунікації, у якій цінність угоди прямо корелює з контролем над її контекстуалізацією. Багато ключових міжнародних рішень – як-от Вестфальський мир, Кемп-Девідські угоди, Мінські домовленості – були досягнуті саме в умовах обмеженого доступу до інформації, що дозволяло сторонам обговорювати болючі компроміси без ризику втратити обличчя перед внутрішньополітичним електоратом або міжнародними спостерігачами. У цьому аспекті конфіденційність набуває нормативного характеру – вона розглядається не як заперечення демократичного контролю, а як умова досягнення результативності у складних переговорах, особливо в умовах конфліктної асиметрії або наявності ворожих третіх сторін (Fisher & Ury, 2011).

Значну роль у легітимації конфіденційності відіграють дипломатичні протоколи – процедурні акти, які окреслюють межі публічності, встановлюють правила комунікації, ієрархії представництва, символічного позиціонування і межі допустимої імпровізації. Протокольна культура – це не лише формальність, а механізм дисциплінування дипломатичної поведінки, яка передбачає контроль над мовленням, жестикуляцією, часовими рамками і навіть інтерпретаційною гнучкістю висловленого. Протоколи виступають також формою інституціалізованої пам'яті, фіксуючи змістовні елементи дипломатичної взаємодії без оголошення конфіденційної інформації, що дозволяє зберігати баланс між документуванням та політичним збереженням обличчя (Sharp, 2009).

У глобальному вимірі порушення конфіденційності, зокрема витоки дипломатичних телеграм, як це сталося у справі Wikileaks, поставили під сумнів здатність держав зберігати базову структурну цілісність свого зовнішньополітичного апарату. Етичний дискурс навколо цього випадку демонструє складність поєднання права громадськості на інформацію з правом держави на стратегічну недомовленість. Дилема «відкритість проти ефективності» у даному контексті отримує новий вимір – не як протиставлення, а як виклик формування гнучкого режиму «контрольованої прозорості», в якому питання розкриття інформації вирішуються на основі логіки політичної доцільності, правових рамок і етичної відповідальності (Gillespie, 2011).

Таким чином, конфіденційність у міжнародній дипломатії є не лише інструментальним засобом захисту національного інтересу, а й етично вмотивованою стратегією, яка дозволяє забезпечувати ефективну комунікацію в складному полі міждержавних, міжінституційних і транснаціональних взаємодій. Її легітимність визначається не лише формальними юридичними процедурами, а й рівнем довіри до суб'єктів, які нею користуються, а отже – включає моральний вимір відповідальності, професіоналізму та стратегічної чесності дипломатичної діяльності.

У сфері міжнародної дипломатії переговори високого рівня становлять стратегічно чутливі політичні події, від результатів яких залежить архітектоніка безпеки, легітимність міжнародних рішень та рівень довіри між суб'єктами глобального врядування. Секретність у такому контексті є не просто технічним інструментом захисту інформації, а глибинним елементом політичної раціональності, що впливає на динаміку переговорного процесу, нарративну конструкцію компромісів і онтологію зовнішньополітичної суб'єктності. У переговорах на найвищому рівні – між главами держав, урядами чи генеральними секретарями міжнародних організацій – рішення, які приймаються за зачиненими дверима, часто мають значно більшу реальну вагу, ніж ті, що декларуються у публічному просторі (Sharp, 2009).

Функція секретності у таких переговорах полягає у створенні простору «стратегічної тиші» – умов, у яких можливе вільне обговорення позицій, реалістична оцінка ризиків, вияв справжніх намірів і допуск до складних компромісів, які у публічному дискурсі могли б бути негайно політично делегітимізовані. Як зазначає Schelling (2008), секретність дозволяє уникнути «автоматизованої реакції» з боку як внутрішньої аудиторії (електорату, ЗМІ, опозиції), так і зовнішніх гравців, що в умовах політичної поляризації чи збройного конфлікту може мати фатальні наслідки. Прихованість переговорного контексту тимчасово нейтралізує тиск очікувань і забезпечує гнучкість, яка є необхідною для маневру в середовищі конфліктних інтересів.

Питання про межі легітимної секретності особливо актуалізується в епоху цифрової прозорості, коли будь-яка «непублічна» дипломатична активність швидко стає об'єктом спекуляцій, витоків або цілеспрямованої дезінформації. Водночас численні історичні приклади свідчать про те, що саме конфіденційні переговори ставали вирішальними у трансформації міжнародних конфліктів: так, підписання угоди в Осло між Ізраїлем та ООП, або «таємні канали» між США і КНР у 1970-х роках, ініційовані Генрі Кіссінджером, стали можливими саме завдяки суворому режиму секретності, який дозволив сторонам вийти за рамки публічної риторики і створити новий переговорний горизонт (Berridge, 2015).

У сучасних умовах війни росії проти України питання секретності переговорів набуло ще більшої актуальності. З одного боку, суспільство очікує максимальної прозорості у питаннях, що стосуються національної безпеки, територіальної цілісності та перспектив миру. З іншого – публічність на ранніх етапах переговорного процесу створює ризик зриву діалогу, провокації або ескалації з боку агресора. У такому випадку секретність виконує функцію

захисного механізму, що дає змогу сформувати базу довіри, протестувати сценарії домовленостей і мінімізувати втрати від потенційного дипломатичного фіаско (Sasse, 2023). Такий підхід корелює з ідеєю стратегічного замовчування як інструменту обмеженої деескалації, коли обидві сторони погоджуються тимчасово зменшити інформаційний тиск задля вивчення простору для компромісу.

Водночас, етичне обґрунтування секретності у переговорах високого рівня вимагає високого рівня інституційної добросесності та довіри до переговорників. У демократичних суспільствах секретні домовленості мають бути вписані в ширші рамки публічного мандату, а їхній зміст – на певному етапі підданий процедурі легітимації, зокрема через парламентський контроль або міжнародну верифікацію. Інакше існує ризик перетворення секретності на форму політичного маніпулювання або порушення принципів демократичного врядування. Таким чином, секретність – це не абсолютна категорія, а умовний режим, який повинен бути етично, політично і юридично регульованим.

Підсумовуючи, слід підкреслити, що у переговорах високого рівня секретність є не лише атрибутом реальної політики, а складовою дипломатичної етики, що дозволяє досягати максимальної ефективності за умов мінімізації репутаційних і стратегічних ризиків. У цій площині конфіденційність не суперечить прозорості, а функціонує як її попередній або паралельний етап, необхідний для створення умов, у яких реальний мир, а не його публічна імітація, стає досяжним.

Конфіденційність у дипломатичній практиці є не лише інструментом захисту національних інтересів, а й полем етичної напруги, де стикаються принципи стратегічної доцільності, моральної відповідальності та демократичної підзвітності. Як інституціоналізована форма інформаційного контролю, конфіденційність забезпечує можливість проведення чутливих переговорів, моделювання альтернатив без зовнішнього тиску та зниження ризику передчасної політичної ескалації (Bertidge, 2015). Водночас її надмірне або неетичне використання загрожує девальвацією міжнародних норм прозорості, порушенням правових стандартів, а також підривом довіри з боку як внутрішньої, так і зовнішньої аудиторії.

Етичні межі конфіденційності починаються там, де виникає конфлікт між публічним благом і політично мотивованим приховуванням інформації. У міжнародному контексті це, зокрема, стосується випадків, коли режим секретності використовується для легітимації практик, що порушують норми міжнародного гуманітарного права, інституційні мандати або морально-етичні засади глобального врядування. Наприклад, засекреченість угод про постачання зброї, нелегітимні переговори з недержавними воєнізованими структурами або приховане втручання у внутрішні справи інших держав створюють ситуації, в яких конфіденційність перетворюється з етичного засобу на політичну технологію прикриття (Köchler, 2022).

Ключовим етичним критерієм допустимості конфіденційності виступає принцип *proportionality* – тобто виправданість обмеження доступу до інформації відповідно до масштабів ризику чи потенційної шкоди. Так, у кризовій

дипломатії або миротворчих перемовинах тимчасова конфіденційність може бути необхідною умовою для досягнення життєво важливих компромісів. Проте така тимчасовість повинна мати чіткі часові й процедурні межі, а сама інформація – бути підготовленою до подальшої верифікації, інституційного оприлюднення або парламентського нагляду (Sassoli, 2019). У демократичних державах саме парламентські інститути і громадянське суспільство відіграють роль морального арбітра, який встановлює межі допустимого приховування в ім'я вищих інтересів держави.

Етичні межі конфіденційності також стосуються індивідуальної відповідальності дипломатів, аналітиків і посадових осіб, які володіють критично важливою інформацією. Існує складна дилема між службовою лояльністю та моральною автономією, особливо в умовах, коли конфіденційна інформація розкриває факти корупції, порушення прав людини або загрозу міжнародному миру. У цьому контексті спірним, але показовим є феномен дипломатичного «викривача» (whistleblower), який наважується на розкриття секретної інформації, керуючись вищими етичними міркуваннями – як-от у випадках Wikileaks чи Edward Snowden. Подібні ситуації виявляють складність визначення меж між незаконним витоком і морально виправданим викриттям системного порушення етичних норм (Dimitriu & De Graaf, 2016).

Окремо слід згадати й те, що етичні межі конфіденційності залежать не лише від змісту інформації, а й від культурно-цивілізаційного контексту, в якому функціонує дипломатична практика. Наприклад, у західних ліберальних демократіях прозорість і відкритість є домінантними цінностями зовнішньої політики, тоді як у пострадянських чи авторитарних режимах конфіденційність часто набуває надмірного, репресивного характеру. У цьому аспекті Україна, як держава з демократичними прагненнями, але в умовах екзистенційної війни, повинна особливо уважно моделювати політико-етичні межі допустимого секретного режиму, аби не допустити ерозії легітимності власної зовнішньої політики (Інститут зовнішньої політики, 2022).

Узагальнюючи, слід визнати, що конфіденційність – це не нейтральна технічна категорія, а політико-етичний інструмент, ефективність якого залежить від рівня його моральної рефлексивності. Етичні межі конфіденційності мають визначатися не лише інтересами держави, а й загальнолюдськими цінностями, нормами міжнародного права та імперативом підзвітності перед глобальною публічною сферою. В умовах зростаючої складності міжнародних викликів, саме дотримання цих меж здатне перетворити конфіденційність на чинник стабільності, а не прикриття для політичного свавілля.

У контексті постбіполярного міжнародного порядку, що дедалі більше характеризується дифузією влади, поляризацією нормативних систем і еволюцією нових типів акторів глобального впливу, принцип прозорості набуває не лише інструментального, а насамперед нормативно-ціннісного статусу. Прозорість, як складова доктрини good governance, розглядається як один із ключових чинників забезпечення легітимності, підзвітності та ефективності в діяльності міжнародних організацій. Вона репрезентує собою не тільки технічну функцію доступу до інформації, а й складну політичну та етичну конструкцію,

що формує моральну архітектоніку глобального врядування (Weiss & Wilkinson, 2014).

Good governance у системі міжнародних організацій передбачає функціонування за такими базовими принципами, як прозорість, інклюзивність, підзвітність, ефективність, верховенство права та участь зацікавлених сторін. Прозорість у цьому контексті відіграє роль системоутворювального елемента, що забезпечує можливість демократичного контролю над рішеннями, які ухвалюються наднаціональними структурами, впливають на державний суверенітет і мають далекосяжні політичні або соціально-економічні наслідки (Grigorescu, 2003). Зокрема, такі організації, як ООН, Світовий банк, ЄС чи ВООЗ, дедалі частіше формалізують процедури відкритого доступу до інформації, публікації протоколів, фінансової звітності, а також впровадження механізмів зворотного зв'язку, які дозволяють здійснювати вплив на політику через партисипативні канали.

Водночас прозорість не є самодостатньою категорією – її ефективність залежить від інституціональної здатності перетворювати інформаційну відкритість на політичну підзвітність. У цьому сенсі міжнародні організації часто опиняються в ситуації парадоксальної легітимності: з одного боку, вони позиціонують себе як глобальні публічні інститути, а з іншого – ухвалюють рішення у вузькому колі технократичних еліт, що обмежує реальну участь громадянського суспільства. Саме тому принцип прозорості, закріпленій у документах ЄС, ООН та інших організацій, дедалі більше розглядається як правовий обов'язок, а не факультативний елемент політичної культури (Curtin & Meijer, 2006).

Показовим прикладом еволюції прозорості в практиці good governance є запровадження механізмів внутрішнього моніторингу, незалежного аудиту, а також інституцій для запобігання конфліктам інтересів – як, наприклад, Європейський омбудсман або Інспекційна панель Світового банку. Важливо зазначити, що прозорість дедалі більше поєднується з цифровими інструментами: відкриті платформи даних, доступ до API, онлайн-звітування – усе це трансформує класичне уявлення про адміністративну підзвітність в бік алгоритмічного врядування. Проте така діджиталізація не усуває, а навпаки, ускладнює проблему етичної оцінки ефективності прозорості, адже надмірна відкритість без контексту чи можливості впливу може призводити до «симулякра прозорості» – коли громадськість інформована, але не уповноважена (Birchall, 2011).

Особливої актуальності ця проблема набуває у ситуації глобальних криз – пандемії COVID-19, війни росії проти України, екологічних катастроф, – де ефективне глобальне врядування потребує не лише швидких рішень, а й легітимності в очах міжнародної спільноти. Прозорість у таких умовах виступає як запобіжник корупції, дезінформації та авторитарних рецидивів у діяльності міжнародних органів, забезпечуючи, тим самим, мінімальний рівень глобальної довіри (Інститут зовнішньої політики, 2022). У цьому контексті good governance виступає не лише технократичною моделлю управління, а ціннісною рамкою

моральної поведінки в глобальній політиці, яка не може функціонувати без справжньої інституціоналізованої прозорості.

Таким чином, принципи *good governance* у діяльності міжнародних організацій вимагають не формального декларування прозорості, а її глибокого нормативного вкорінення в організаційній культурі, процедурній інфраструктурі та системі політичної відповідальності. Без цього прозорість ризикує перетворитися на риторичну фікцію, яка радше прикриває дефіцит довіри, ніж сприяє її укріпленню в глобальному політичному просторі.

У сучасній архітектоніці глобального врядування, де багаторівнева політична взаємодія охоплює не лише держави, але й міжурядові організації, транснаціональні корпорації та неурядові суб'єкти, громадянське суспільство виступає не як периферійний, а як нормативно значущий актор. Тиск громадянського суспільства на розкриття інформації дедалі частіше розглядається не лише як елемент демократичного зворотного зв'язку, а як форма стратегічної мобілізації, що впливає на зміст і динаміку міжнародного порядку. Інформаційна прозорість у цьому контексті постає не просто як адміністративна функція, а як етичне зобов'язання глобальних інституцій щодо легітимації своїх рішень перед глобальною аудиторією (Scholte, 2011).

Громадянське суспільство, зокрема через діяльність міжнародних правозахисних організацій, мереж моніторингу, антикорупційних ініціатив та екологічних рухів, системно вимагає від міжурядових структур прозорості у прийнятті рішень, публічного доступу до протоколів, бюджетної відкритості, а також процедурної участі у формуванні політик. Зокрема, тиск на Організацію Об'єднаних Націй, Світову організацію охорони здоров'я чи Міжнародний валютний фонд щодо розкриття змісту угод, механізмів розподілу ресурсів або умов фінансування ілюструє зростання ролі *civic accountability* у глобальній політиці (Grigorescu, 2007). У цьому контексті прозорість стає результатом політичного торгу між інституційною автономією міжнародних організацій та соціальними очікуваннями легітимності.

Особливої ваги набуває питання тиску з боку громадянського суспільства в умовах глобальних криз – пандемії COVID-19, зміни клімату, повномасштабної війни росії проти України – коли міжнародні організації змушені ухвалювати оперативні рішення в умовах інформаційної турбулентності. У таких ситуаціях вимоги до розкриття інформації трансформуються в етико-політичні імперативи: від доступу до стратегій вакцинації та закупівель до публікації звітів про злочини проти людяності. Важливим інструментом у руках громадянського суспільства стають цифрові платформи колективного моніторингу, краудсорсингові бази даних, а також глобальні кампанії на підтримку свободи інформації – як, наприклад, ініціатива *Access Info Europe* (Meijer et al., 2012).

Водночас тиск громадянського суспільства має амбівалентний характер. З одного боку, він посилює демократичну легітимність глобального врядування, сприяє виявленню корупційних або неетичних практик, створює простір для горизонтальної підзвітності. З іншого – у ситуаціях надмірного популістського чи медійного тиску він може дестабілізувати делікатні переговорні процеси, провокувати радикалізацію позицій або підірвати довіру до експертно-

бюрократичних структур, які працюють з високим рівнем складності. Тому питання розкриття інформації повинно бути врівноважене між правом громадськості знати і функціональною необхідністю тимчасової конфіденційності для досягнення системного результату (Birchall, 2014).

У підсумку, тиск громадянського суспільства на розкриття інформації є проявом глибокої трансформації глобального врядування у напрямі його морального переосмислення. Прозорість дедалі менше розглядається як технократична опція і все більше – як форма глобального громадянського впливу, що кидає виклик традиційній логіці міжнародної бюрократії. У цьому сенсі майбутнє міжнародних організацій залежить від їхньої здатності не лише адаптуватися до вимог інформаційної доби, але й внутрішньо інституціоналізувати практики відкритості як базовий елемент політичної етики.

У контексті сучасного глобального врядування проблема інформаційної асиметрії між урядами та суспільством набуває системного характеру, перетворюючись на критичний чинник формування дефіциту довіри, делегітимації державних рішень та інституційного відчуження. Інформаційна асиметрія, за аналогією з економічними моделями Akerlof'a, проявляється у нерівномірному доступі до значущої політичної, стратегічної чи безпекової інформації, що концентрується в руках урядових еліт, тоді як громадянське суспільство функціонує у стані нормативної невизначеності або навмисної дезінформації (Florini, 2007). Така асиметрія є не лише технічною, але і політико-етичною проблемою, яка безпосередньо зачіпає принципи прозорості, підзвітності та участі – ключові для концепту good governance.

Уряди традиційно обґрунтовують необхідність обмеження інформаційного доступу міркуваннями національної безпеки, оперативної ефективності або стратегічної доцільності. Однак, як засвідчують численні дослідження у сфері міжнародних відносин, така логіка часто використовується для уникнення відповідальності, приховування корупційних схем, неефективних політик або геополітичних домовленостей, що суперечать суспільним інтересам (Birchall, 2014). Інформаційна асиметрія у глобальній політиці має також транснаціональний вимір: міжнародні угоди, безпекові альянси або фінансові меморандуми часто укладаються без повного інформування громадськості або на основі обмеженого доступу до сутнісних параметрів домовленостей.

Особливу загрозу така асиметрія становить у ситуаціях гібридних конфліктів, зокрема війни росії проти України, коли уряди вимушені балансувати між безпековими міркуваннями та демократичною підзвітністю. Наявність стратегічної інформації лише в руках військово-політичної еліти обмежує можливості суспільства не лише щодо контролю, а й щодо розуміння логіки рішень, що ухвалюються від їх імені. В умовах високого рівня соціальної мобілізації, як у випадку українського суспільства, подібна асиметрія може призвести до зростання підозр, недовіри, або – у критичних випадках – делегітимації військово-політичного керівництва (Інститут зовнішньої політики, 2022).

Водночас подолання інформаційної асиметрії вимагає не лише розширення доступу до даних, але й посилення спроможності громадськості інтерпретувати,

перевіряти й використовувати інформацію. Прозорість без зрозумілості породжує нову форму псевдоучасті, коли дані формально відкриті, але реально не інтерналізуються у громадське життя. Як зазначають Meijer і Grimmelikhuijsen (2021), ефективна прозорість – це прозорість із зворотним зв'язком: не лише інформування, а й надання можливості реагувати, впливати та змінювати. Тому громадянська просвіта, цифрова грамотність та розвиток незалежних аналітичних центрів є ключовими інструментами у подоланні структурної асиметрії доступу до знання.

Інформаційна асиметрія також ускладнюється інституціональним перехопленням правди у епоху цифрових технологій. Уряди та транснаціональні платформи нерідко моделюють інформаційні поля через алгоритмічну селекцію, контроль над цифровими каналами поширення та емоційну фільтрацію новин. Це породжує ситуацію, в якій сам доступ до інформації не гарантує її достовірності або репрезентативності. Тому міжнародне право та глобальні стандарти good governance повинні інституціоналізувати не лише відкритість як таку, але і механізми структурної симетрії інформаційного обміну, включно з запобіганням інформаційній маніпуляції (UNESCO, 2021).

Таким чином, подолання інформаційної асиметрії між урядами і суспільством є однією з найгостріших проблем сучасного демократичного управління. Це вимагає не лише нормативних змін, але і трансформації політичної культури, де інформація розглядається не як ресурс еліт, а як базовий публічний актив, необхідний для змістовної участі у прийнятті рішень. Лише за таких умов можлива дійсна легітимація глобального врядування, заснована на довірі, а не лише на контролі.

Конфлікт інтересів у сучасному глобальному врядуванні є однією з найбільш складних і водночас системно недооцінених загроз легітимності міжнародних інституцій, експертного середовища та національної політики. Його багатовимірність охоплює політичні, фінансові й академічні площини, де перетин особистих, корпоративних або інституційних інтересів з публічними зобов'язаннями створює структурну напругу між формальною нейтральністю та фактичною заангажованістю. На відміну від класичного розуміння корупції як явища, що має кримінально-правову характеристику, конфлікт інтересів часто діє латентно, будучи нормативно легалізованим, але етично неприйнятним (Neuwood, 2018).

У політичному вимірі конфлікт інтересів виникає на стику державної влади та приватного сектору. Наприклад, участь високопосадовців у формуванні регуляторних рішень, що мають прямий вплив на компанії, у яких вони мають приховану зацікавленість, є класичним прикладом політичного конфлікту інтересів. Особливо небезпечним такий формат є в міжнародних переговорах і дипломатії, де представники держав або міжнародних організацій можуть діяти в інтересах третіх сторін, прикриваючи це риторикою глобального блага. Проблематичним у цьому контексті є і феномен "обертових дверей", коли колишні державні службовці переходять на роботу до приватних структур, із якими вони раніше взаємодіяли як регулятори. Це створює замкнений цикл

політичної взаємозалежності, який підриває цілісність міжнародної нормативності (OECD, 2021).

Фінансовий вимір конфлікту інтересів особливо актуалізується в діяльності міжнародних фінансових інституцій – таких як МВФ, Світовий банк, ЄБРР – де потенційна зацікавленість експертів або аналітиків у певних висновках чи прогнозах може мати прямі наслідки для транснаціональних ринків. Незалежність аналітичних структур, банківських рад, інвестиційних комітетів часто є лише формальною, оскільки корпоративна лояльність або фінансова мотивація стає домінантною у прийнятті рішень. У глобальному контексті це проявляється у формі інституційної асиметрії, де великі гравці мають непропорційний вплив на механізми формування правил і стандартів, які потім застосовуються до менш впливових держав або регіонів (Stiglitz, 2010). В умовах геоекономічних криз або конфліктів такий фінансовий конфлікт інтересів набуває критичного значення, формуючи залежності, які складно деконструювати без кардинальної реформи системи.

Академічний конфлікт інтересів має особливу делікатність, оскільки він стосується довіри до знання як такого. У сфері міжнародних відносин, де експертиза часто є інструментом політичної легітимації рішень, питання незалежності наукових досліджень набуває виняткової ваги. Наприклад, участь науковців у дослідницьких проєктах, що фінансуються урядами або корпораціями з чітко вираженим інтересом до результату, створює ризик втрати академічної об'єктивності, що, врешті-решт, підриває довіру до аналітичного супроводу міжнародної політики (Resnik & Elliott, 2016). Особливо небезпечною є ситуація, коли академічна спільнота залучається до "консультативних структур" без належної процедури виявлення конфлікту інтересів, що робить академічну експертизу вразливою до політичних чи фінансових впливів.

Наслідки конфлікту інтересів на глобальному рівні проявляються у втраті довіри до міжнародних інституцій, делегітимації процесів ухвалення рішень, формуванні токсичних залежностей між владою, грошима та знанням. Ці наслідки не завжди одразу виявляються, проте їх накопичення створює середовище політичного цинізму, в якому навіть прозорі й етично виправдані рішення піддаються сумніву. У контексті трансформації світового порядку, зростання ролі глобального громадянського суспільства та актуалізації питань міжнародної справедливості, подолання конфлікту інтересів вимагає не лише формальних процедур декларування, а й зміни етичної культури у взаємодії влади, капіталу та знання.

Інституційне врегулювання конфлікту інтересів є фундаментальною умовою забезпечення доброчесності в сфері глобального врядування. У складній системі багаторівневої взаємодії між державними структурами, міжнародними організаціями, транснаціональними корпораціями та експертними спільнотами, питання конфлікту інтересів вимагає не лише формального декларування, але й системного впровадження механізмів превенції, моніторингу та відповідальності. Зокрема, ключовими інструментами виступають декларації про приватні інтереси, кодекси етики, інститути незалежного нагляду, а також механізми публічного контролю (OECD, 2021). Ці засоби покликані не лише

ідентифікувати ризики, але й мінімізувати негативні впливи на процеси ухвалення рішень.

Декларативні механізми є базовою формою ідентифікації потенційного конфлікту інтересів, які передбачають обов'язкове розкриття інформації про фінансові активи, посадові сумісності, участь у корпоративних структурах або консультаційних радах. Їх ефективність залежить не лише від юридичної обов'язковості, а й від рівня прозорості доступу до таких даних для громадськості, а також від можливості інституційного реагування. Наприклад, у Європейському Союзі декларації інтересів є обов'язковими для членів Європейської Комісії, депутатів Європарламенту та посадових осіб ключових агентств, і публікуються в інтерактивних реєстрах з відкритим доступом (European Commission, 2023).

Етичні кодекси, натомість, виконують функцію нормативної регуляції поведінки в контекстах, де формальне законодавство є неоперативним або надто загальним. Такі кодекси встановлюють стандарти допустимої поведінки, зокрема щодо уникнення приватної вигоди, подвійної лояльності, участі в прийнятті рішень, що стосуються пов'язаних сторін. У структурі ООН, наприклад, діє Standards of Conduct for the International Civil Service, що включає чітке визначення ситуацій конфлікту інтересів та обов'язок повідомлення про них (UN Ethics Office, 2022). Проте проблема ефективності цих кодексів часто полягає в їх декларативності – без належного моніторингу та санкційного механізму вони функціонують переважно як етичні орієнтири, а не як правові інструменти впливу.

Незалежні наглядові органи є найбільш інституціоналізованою формою протидії конфлікту інтересів. Вони здійснюють аудит, розслідування, моніторинг відповідності декларацій та проводять антикорупційну експертизу. До прикладу, Інспекційна панель Світового банку, Європейський омбудсман, а також незалежні антикорупційні агентства у низці країн виконують ключову роль у забезпеченні доброчесності процедур. Однак ці органи не позбавлені проблем: обмеженість мандатів, політичний тиск, або відсутність юрисдикції над недержавними акторами знижують їхню ефективність у транснаціональному вимірі (Mungiu-Pippidi, 2015).

Прикладна міжнародна практика демонструє різноманітні форми конфлікту інтересів. У сфері лобізму – найяскравішим є приклад США, де Закон про розкриття лобістської діяльності (Lobbying Disclosure Act) вимагає обов'язкової реєстрації всіх лобістів, які взаємодіють із державними органами. Проте навіть за наявності правової рамки, неформальні механізми впливу, зокрема через аналітичні центри або академічні форуми, залишаються слабо контрольованими (Drutman, 2015). Подвійна лояльність, як інституційна форма конфлікту, яскраво проявляється у випадках, коли представники міжнародних організацій одночасно мають інтереси або зобов'язання перед національними урядами – це, зокрема, спричиняє напругу у миротворчих операціях або в структурі міжнародного правосуддя.

Перетікання з державного в приватний сектор, або ж "ефект обертових дверей", є особливо проблемним у сфері безпеки, енергетики та оборонної

політики. Колишні чиновники, що займалися розробкою стратегічних документів, часто опиняються на керівних посадах у приватних компаніях, які виграють від політик, сформованих за їхньої участі. Відомим кейсом є ситуація з посадовими особами Європейської Комісії, які після завершення мандату переходили до корпоративного лобізму в енергетичному секторі, попри діючі правила "охолоджувального періоду" (Transparency International EU, 2021).

Таким чином, сучасна система виявлення і запобігання конфлікту інтересів у міжнародному просторі є складною комбінацією нормативних, інституційних та процедурних механізмів. Проте їх ефективність залишається обмеженою без політичної волі, публічного тиску та системної інтернаціоналізації стандартів доброчесності. Переосмислення цих механізмів вимагає переходу від формалізму до субстантивної етики відповідальності, яка визнає, що навіть законна, але неетична поведінка може мати руйнівні наслідки для довіри до міжнародного порядку.

Інституціоналізація етичних кодексів у діяльності міжнародних організацій виступає однією з ключових засад забезпечення належного врядування, доброчесності та довіри у складних системах багатосторонньої взаємодії. В умовах поліцентричної глобальної архітектури, де політичні, безпекові, економічні й гуманітарні функції реалізуються через транснаціональні механізми, наявність чітко артикульованих етичних стандартів поведінки персоналу міжнародних організацій є не лише питанням репутаційної стійкості, а й засобом мінімізації ризиків зловживань, конфлікту інтересів та знецінення мандату інституцій (OECD, 2021). Попри спільний нормативний вектор, кожна з провідних організацій – ООН, ЄС, НАТО, ВООЗ – розробила власну етичну рамку, яка відображає її функціональну специфіку та політичну конфігурацію.

Організація Об'єднаних Націй, як найуніверсальніша структура глобального врядування, закріпила етичні засади у документі *Standards of Conduct for the International Civil Service*, що є обов'язковим для всіх співробітників системи ООН. Цей кодекс формулює вимоги до неупередженості, незалежності, обов'язку уникнення ситуацій конфлікту інтересів, а також закликає до утримання від публічних висловлювань, що можуть бути трактовані як політична позиція від імені організації (UN Ethics Office, 2022). Важливо, що етична рамка ООН не є лише нормативним актом – вона супроводжується освітніми програмами, інституційною підтримкою через Етичне управління та процедурою захисту викривачів, що свідчить про еволюцію етичного дискурсу від декларативного до операційного рівня.

У структурі Європейського Союзу система етичного регулювання є багаторівневою. Вона охоплює Кодекс поведінки членів Європейської Комісії, Депутата Європейського парламенту та службовців європейських агенцій. Зокрема, Кодекс Комісії встановлює суворі вимоги щодо розкриття інтересів, правил переходу до приватного сектору, обмеження на подарунки та подорожі, а також включає «період охолодження» для колишніх членів (European Commission, 2023). Особливістю підходу ЄС є публічність контролю: реєстри декларацій є відкритими, а нагляд здійснюється Комітетом з етики та

Європейським омбудсманом. Це посилює механізм відповідальності, забезпечуючи реальну підзвітність у межах спільної інституційної культури.

У контексті НАТО питання етичної поведінки набуває особливої ваги з огляду на її безпековий мандат та міждержавну природу. Етичний кодекс Альянсу, ухвалений у формі Code of Conduct for NATO Civilian Personnel, зосереджується на питаннях службової добросовісності, конфіденційності, захисту секретної інформації та запобіганні зловживанням службовим становищем (NATO, 2021). На відміну від ООН чи ЄС, натовський підхід є менш публічним і орієнтованим на внутрішню регуляцію, що зумовлено високим рівнем обмеженого доступу до безпекової інформації та специфікою діяльності структури.

Всесвітня організація охорони здоров'я, діючи на перетині науки, політики та глобального менеджменту, також інтегрувала етичні стандарти у свою адміністративну політику. Її Framework of Engagement with Non-State Actors (FENSA) окреслює параметри взаємодії з зовнішніми зацікавленими сторонами, включаючи уряди, приватний сектор, академію та громадські організації (WHO, 2023). Цей документ виступає реакцією на історичну критику ВООЗ щодо надмірного впливу транснаціональних корпорацій та недостатньої прозорості. Впровадження FENSA демонструє прагнення до «м'якої інституціоналізації» етичних рамок у сфері глобального здоров'я через узгодження з принципами доброго врядування.

Загальний аналіз етичних кодексів міжнародних організацій свідчить про наявність спільного концептуального ядра, що включає принципи неупередженості, конфіденційності, запобігання конфлікту інтересів та публічної відповідальності. Проте водночас спостерігається значна варіативність у рівні деталізації, процедурності та санкційного супроводу. У сучасному контексті, де глобальні організації дедалі частіше опиняються під тиском публічної підзвітності, наявність дієвих етичних кодексів є не лише формальною вимогою, а й індикатором легітимності та нормативної спроможності глобального врядування.

У системі сучасного глобального врядування міжнародне право відіграє дедалі важливішу роль не лише як регулятор міждержавних відносин, але й як механізм формалізації етичних стандартів поведінки суб'єктів міжнародного права – держав, міждержавних організацій, транснаціональних корпорацій, а також індивідуальних акторів, таких як державні службовці, дипломати та посадові особи міжнародних інституцій. Становлення та імплементація етичних стандартів у міжнародному правовому просторі є результатом історичної еволюції нормативного мислення, що відображає прагнення інституціоналізувати моральні імперативи у форму зобов'язальних норм, інтерпретованих і застосовуваних у міжнародному публічному праві (Franck, 1995). У цьому контексті міжнародне право виконує не лише функцію правової регуляції, але й роль етичного арбітра, що формує параметри допустимого у міжнародній публічній діяльності.

Регулювання етичних стандартів у міжнародному праві здійснюється через комплекс джерел: загальні принципи права, резолюції міжнародних організацій, багатосторонні угоди, кодифіковані етичні кодекси, а також консультативні

висновки міжнародних судових і квазісудових органів. Наприклад, принципи неупередженості, добросовісності, запобігання конфлікту інтересів та підзвітності, закріплені в численних документах ООН, ЄС та інших організацій, мають імперативний характер і становлять елемент загального міжнародного права. Важливо наголосити, що такі стандарти дедалі частіше виводяться з принципу доброго врядування (good governance), який на сучасному етапі перетворився з декларативної концепції на правову категорію, що має юридичне визнання в практиці міжнародних трибуналів і інституційних актів (Kingsbury et al., 2005).

Інституціональні механізми міжнародного права, зокрема під егідою ООН, здійснюють процес етичного нормотворення шляхом прийняття спеціалізованих конвенцій і керівних принципів. Зокрема, Конвенція ООН проти корупції (UNCAC) 2003 року містить окремі положення, присвячені етичній поведінці публічних службовців, зобов'язуючи держави впроваджувати кодекси етики, конфлікт інтересів, прозорість та механізми декларування майна (UNODC, 2023). У межах Європейського Союзу регулювання етичних норм також відбувається через юридично зобов'язальні акти – наприклад, Регламент Європейського парламенту або Директиву щодо захисту викривачів (Directive (EU) 2019/1937), що імплементує етичні вимоги у правову площину на рівні держав-членів.

Міжнародне право також відіграє роль у формуванні т.зв. "етики відповідальності", особливо у сфері міжнародного кримінального права, гуманітарного права та прав людини. Принципи належної поведінки, чесності, сумлінності та добросовісності визнані не лише як моральні засади, але й як такі, що мають юридичне значення. Рішення Міжнародного Суду ООН, Міжнародного кримінального суду та Європейського суду з прав людини часто містять елементи правової оцінки етичної поведінки суб'єктів, зокрема щодо зловживання повноваженнями, подвійної лояльності чи ігнорування публічного інтересу (Koskeniemi, 2011). Таким чином, етичні норми інтегруються в юридичну аргументацію та стають критерієм оцінки правомірності дій суб'єктів міжнародного права.

Однак водночас міжнародне право залишається обмеженим у своїй здатності забезпечити універсальну імплементацію етичних стандартів. По-перше, відсутність єдиного контрольного механізму або примусового арбітражу у багатьох випадках призводить до декларативності норм. По-друге, міждержавні інтереси часто переважають над етичними вимогами, що знижує ефективність правового впливу. По-третє, зважаючи на різноманіття політичних і правових культур, уніфікація етичних принципів стикається з бар'єрами нормативної релятивності. Водночас прогресивне накопичення прецедентів, посилення ролі soft law та розширення участі міжнародних організацій у кодифікації стандартів етичної поведінки свідчать про поступову трансформацію міжнародного права у бік більшої етичної орієнтації.

Таким чином, міжнародне право є не лише інструментом формалізації етичних стандартів, але й динамічним простором, у якому відбувається взаємодія між нормативним, політичним і моральним виміром глобального врядування. Його ефективність полягає не лише в імперативності норм, а й у здатності

формувати етичну культуру поведінки акторів на міжнародній арені, що робить його незамінним елементом сучасної нормативної архітектури світу.

Доброчесність як нормативна категорія глобального врядування є не лише моральною цінністю, а й функціональним критерієм ефективності міжнародних інституцій. У контексті зростання викликів транснаціональної корупції, конфлікту інтересів, непрозорості та політичної заангажованості, інституційні механізми забезпечення доброчесності набувають не просто процедурного, а системоутворювального характеру. Йдеться про складну сукупність структурно-функціональних елементів, спрямованих на регулювання поведінки як індивідуальних акторів, так і організаційних суб'єктів у міжнародному правопорядку (OECD, 2020). Ці механізми охоплюють як нормативні інструменти – кодекси поведінки, етичні стандарти, механізми звітності – так і інституційні структури: етичні офіси, антикорупційні підрозділи, наглядові органи та внутрішні аудити.

Універсальні міжнародні організації, зокрема ООН та її агентства, виробили цілу низку формалізованих інструментів для інституціоналізації доброчесності. Наприклад, Етичне управління Секретаріату ООН не лише адмініструє етичні кодекси, але й оперує механізмами конфіденційного консультування, захисту викривачів та незалежного розслідування випадків порушення стандартів (UN Ethics Office, 2022). Цей підхід свідчить про перехід від декларативного етичного дискурсу до реального адміністрування поведінки в межах міжнародної бюрократії.

У структурах Європейського Союзу функціонують багаторівневі механізми доброчесності, серед яких особливу роль відіграє Європейський омбудсман, уповноважений на розслідування зловживань та непрозорості в інституціях ЄС, включно з правом ініціювати власні перевірки. Паралельно діє OLAF – Європейське управління з боротьби з шахрайством, яке реалізує аналітичні та слідчі функції щодо порушень у сфері бюджету ЄС, лобізму та посадових зловживань (European Commission, 2023). Особливістю цих інституцій є їхня незалежність від політичного керівництва, що дає змогу забезпечити об'єктивність процедур та ефективність реагування.

НАТО, як міждержавна організація з безпековим мандатом, впровадила Building Integrity Programme, який ґрунтується на принципах прозорості, підзвітності та антикорупційної стійкості у сферах оборони та безпеки. У межах цієї програми реалізуються національні оцінки цілісності (BI Peer Reviews), навчальні курси та рекомендації для держав-членів щодо вдосконалення національних систем доброчесності в секторі безпеки (NATO, 2021). Такий підхід є прикладом поєднання інституційної автономії організації з її здатністю впливати на внутрішню політику країн-членів у сфері етичного врядування.

ВООЗ у 2022 році запровадила Integrity Framework, який об'єднує принципи прозорості, доброчесності, неупередженості та відповідальності в єдину рамкову систему. Цей документ передбачає регулярну оцінку етичної відповідності персоналу, моніторинг конфлікту інтересів та контроль взаємодії з недержавними акторами відповідно до стандартів FENSA (WHO, 2023). Створення окремого Управління доброчесності свідчить про перехід ВООЗ від

реактивної політики до проактивного управління етичними ризиками у сфері глобального здоров'я.

Таким чином, інституційні механізми забезпечення доброчесності в міжнародних організаціях демонструють тенденцію до системного ускладнення та професіоналізації. Вони перетворюються з периферійного елементу адміністративного менеджменту на центральний компонент легітимації діяльності організацій у публічному просторі. Водночас ефективність таких механізмів визначається не лише формальною наявністю інституцій, а й їхньою політичною автономією, процедурною прозорістю та здатністю до саморегуляції. Саме тому доброчесність як категорія глобального врядування потребує постійного інституційного переосмислення – з урахуванням динаміки міжнародного середовища, зростання ролі громадянського суспільства та розширення спектру викликів у сфері етичного адміністрування.

У парадигмі сучасного глобального врядування дилема між відкритістю та безпекою постає як структурно вбудоване протиріччя, що пронизує нормативну архітектуру міжнародних відносин. З одного боку, відкритість – як принцип інституційної прозорості, доступу до інформації, підзвітності та участі – є фундаментальною складовою етичної легітимності демократичних держав та міжнародних організацій. З іншого – безпека, особливо у контексті зовнішньополітичних ризиків, оборонної політики чи кризового менеджменту, вимагає режимів конфіденційності, оперативної автономії та обмеженого доступу до критичної інформації (Bannister & Connolly, 2014). Забезпечити стабільний баланс між цими полюсами означає сформулювати і впровадити стратегію "етичної обґрунтованості державної та міждержавної секретності", що визнає як пріоритет безпеки, так і принципову важливість демократичного контролю.

У межах цієї дилеми головна загроза полягає в потенційній інструменталізації безпекових аргументів для виправдання непрозорості, що може призвести до делегітимації державних та міжурядових інституцій. Надмірна закритість знижує довіру громадян до інституцій, ускладнює публічну оцінку політичних рішень, сприяє виникненню системних конфліктів інтересів і створює умови для зловживань (Birchall, 2011). З іншого боку, радикальна відкритість – без врахування операційної специфіки зовнішньої політики, військових стратегій чи переговорних процесів – здатна зруйнувати делікатну логіку дипломатичної взаємодії, поставити під загрозу життя учасників міжнародних місій або ослабити національну безпеку. Відтак, не йдеться про просту дихотомію, а про необхідність динамічного етичного балансування.

У цьому контексті концепт *responsible transparency* виступає ключовою аналітичною категорією. Його суть полягає у впровадженні диференційованих режимів доступу до інформації, які враховують чутливість, актуальність, рівень ризику та стратегічну вагу даних (OECD, 2022). Такі підходи активно застосовуються у ЄС, де, наприклад, документи Європейської служби зовнішніх дій мають різні рівні доступу, що регламентуються як правовими нормами, так і етичними принципами. На практиці це означає, що лише частина матеріалів може бути оприлюднена публічно, інша – за запитом або після визначеного

періоду, а найбільш критичні залишаються засекреченими з обов'язковим об'єднанням.

Для національних держав питання балансу між безпекою й етичністю зумовлюється також характером політичного режиму, рівнем розвитку інститутів громадянського суспільства, незалежності медіа та ефективності антикорупційної політики. Наприклад, у країнах із розвинутою системою парламентаризму існує контрольоване законодавством обмеження доступу до інформації з безпекових міркувань, проте воно підлягає незалежному моніторингу з боку омбудсменів, судових інстанцій або парламентських комітетів (McDonald, 2023). У випадку міжнародних організацій – таких як ООН, НАТО, ВООЗ – подібні механізми забезпечуються через внутрішні наглядові інституції, інструменти захисту викривачів, а також чіткі кодекси поведінки, які визначають межі допустимого приховування інформації.

Ефективність балансу між відкритістю та безпекою прямо залежить від того, наскільки системно впроваджуються механізми відповідального врядування: прозорі процедури ухвалення рішень, підзвітність керівних органів, незалежний аудит, а також участь громадянського суспільства в оцінці етичності публічної політики. Більше того, впровадження інституціоналізованих механізмів перевірки рішень, ухвалених у закритому режимі, має бути обов'язковою умовою для запобігання зловживанням. Це забезпечує не лише внутрішню легітимність, але й репутаційну стійкість на міжнародній арені.

Таким чином, баланс між етичністю, ефективністю та державними інтересами вимагає постійного етичного арбітрування в умовах політичної та безпекової невизначеності. Він не може бути зафіксований нормативно раз і назавжди, але повинен динамічно оновлюватися відповідно до нових викликів, включно з кібербезпекою, інформаційними війнами, транскордонною корупцією та ерозією довіри до інституцій. У цьому сенсі міжнародні правові норми, етичні кодекси, механізми незалежного нагляду і активна участь громадянського суспільства виступають не лише інструментами, а й критеріями успішності політик, що претендують на етичну легітимність у світі, де прозорість і безпека більше не можуть існувати у взаємному виключенні.

У межах еволюції етичної парадигми міжнародних відносин категорії конфіденційності, прозорості та конфлікту інтересів дедалі частіше постають не як ізольовані правові чи адміністративні інструменти, а як взаємопов'язані вектори у сфері глобального врядування, що формують етичну архітектоніку сучасної дипломатичної та політико-інституційної взаємодії. Їхня онтологічна напруженість – між нормою безпеки та вимогою публічності, між професійною лояльністю та моральною автономією, між приватним інтересом та публічним обов'язком – вимагає динамічного балансування у процесах як державного, так і наднаціонального управління.

Конфіденційність у міжнародній дипломатії є не лише процедурною вимогою, але й запобіжником делікатних політичних рішень, які неможливо ефективно ухвалювати в умовах повної прозорості. Її правомірність та етична виправданість визначається контекстуальністю ситуацій – переговори, безпекові кризи, розвіддані – та супроводжується зобов'язанням не зловживати

секретністю як інструментом приховування недоброчесності. Водночас прозорість постає як етична передумова довіри до інституцій, індикатор демократичного контролю та запобіжник авторитарних деформацій, зокрема в глобальних організаціях, що не є підзвітними національним електоратам.

Конфлікт інтересів, натомість, уособлює собою латентну загрозу для цілісності будь-якої інституції. Його джерела – політичні, фінансові, академічні – і форми прояву, як-от лобізм, подвійна лояльність чи «ефект обертових дверей», ускладнюють нормативне врегулювання і потребують запровадження не лише декларативних кодексів, а й незалежних механізмів запобігання, аудиту та санкціонування. Саме інституціональна зрілість механізмів етичного нагляду вказує на рівень еволюційного розвитку інституції.

Встановлення балансу між відкритістю й безпекою, доброчесністю й ефективністю, публічною відповідальністю та службовою лояльністю є не лише техніко-правовим викликом, але й глибоким морально-філософським завданням, що формує ідентичність сучасного міжнародного порядку. У цьому балансі – де жодна цінність не може бути абсолютизованою – етичність виступає критерієм легітимності, ефективність – умовою досягнення цілей, а державні інтереси – межами допустимого. Саме в постійному арбітруванні між цими трьома полюсами й вибудовується реальна архітектоніка відповідального глобального врядування, де етика не є периферією, а стає його центральним структурним елементом.

4.4. Гендерна рівність і недискримінація у міжнародній сфері

У сучасному теоретико-нормативному полі міжнародних відносин (IR) гендерна рівність постає не лише як соціально сконструйована цінність або норма поведінки, а як етичний імператив, що формує легітимні межі професійної взаємодії, дипломатичної практики та глобального управління. Гендер не є нейтральною категорією, а радше – нормативним вектором, вбудованим у структури влади, ієрархії знання та політичного представництва, що конститутивно формують простір міжнародної взаємодії (Tickner, 2001). У цьому сенсі, категорії «рівності» та «недискримінації» набувають статусу не лише політико-правових принципів, а й етичних координат, що визначають межі професійної відповідальності акторів міжнародної системи.

Традиційна теорія міжнародних відносин – зокрема її раціоналістська школа – довгий час ігнорувала питання гендерної нерівності, сприймаючи актора міжнародної політики як безстатеву, унітарну та раціональну одиницю. Така онтологічна абстракція, хоча й була необхідною для формалізованого аналізу, фактично нормалізувала патріархальну структурність міжнародної системи, у якій дипломатія, безпекова політика та зовнішньополітичне планування формувалися в межах виключно маскулінізованої парадигми (Enloe, 2014). У відповідь на це, феміністська критика IR підкреслює, що виключення гендеру з аналітичної рамки не є нейтральним, а радше – репродукує епістемологічну асиметрію, що маргіналізує не лише жінок, але й альтернативні

моделі професійної етики, засновані на взаємності, турботі, інклюзивності та справедливості (Ackerly & True, 2008).

Етична імперативність гендерної рівності в IR вкорінена у принципі універсальності прав людини, що був закріплений у низці міжнародно-правових актів, зокрема у Загальній декларації прав людини (1948), Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW, 1979), Пекінській платформі дій (1995) та Резолюції Ради Безпеки ООН №1325 (2000), що започаткувала порядок денний «Жінки, мир, безпека». Ці документи не лише задають юридичну рамку, але й формують етичну нормативність, у межах якої недискримінація розглядається як обов'язкова умова для здійснення легітимної професійної діяльності в міжнародному просторі (UN Women, 2020).

Питання гендерної справедливості тісно пов'язане з якістю глобального врядування, репрезентативністю міжнародних організацій та етичною валідністю процесів прийняття рішень. Як наголошується в дослідженнях сучасної критичної теорії, нерівність у доступі до прийняття рішень, відсутність гендерного балансу в дипломатичних місіях і міжнародних переговорах не лише порушують етичні принципи рівності, але й знижують ефективність політики через брак різноманіття перспектив (True & Davies, 2021). Таким чином, імплементація гендерної рівності у практику міжнародної професійної діяльності має не лише нормативно-етичну, але й практичну, функціональну цінність – вона сприяє глибшому розумінню конфліктів, розширює базу легітимності міжнародних рішень та уможливує трансформацію глобального порядку у бік більшої інклюзивності та соціальної справедливості.

У цьому контексті, питання гендерної рівності не може розглядатися як периферійне або факультативне – воно становить ядро етичної професійної відповідальності сучасного фахівця з міжнародних відносин. Професійна етика в міжнародному просторі, будучи частиною нормативної інфраструктури глобального управління, вимагає від суб'єктів не лише дотримання формальних стандартів поведінки, але й здатності до рефлексії щодо власного положення у структурах влади, участі у процесах (де)легітимації домінуючих дискурсів та відповідальності за впровадження інклюзивних практик (Parashar, 2019). У цьому сенсі, гендерна рівність – це не лише цінність, а також критерій професійної зрілості, маркер етичної релевантності та показник ступеня демократизації міжнародних інституцій.

Інституціоналізація принципів гендерної рівності та недискримінації у сфері міжнародних відносин становить одне з ключових досягнень глобальної нормативної архітектури, побудованої після Другої світової війни. На тлі розширення універсального правового поля та формування транснаціональної етики прав людини, гендерна рівність була концептуалізована як фундаментальний імператив справедливості, закріплений у базових документах міжнародного права та трансформований у обов'язковий стандарт для держав, міжурядових організацій та суб'єктів міжнародної дипломатії. Загальна декларація прав людини 1948 року започаткувала нову парадигму універсального правового порядку, закріпивши принцип рівності всіх людей у правах та гідності незалежно від статі, що стало етико-юридичною основою

подальшої інституціоналізації гендерних стандартів у глобальному врядуванні (United Nations, 1948).

Організація Об'єднаних Націй, як провідний актор у транснаціоналізації прав людини, стала головною інституцією нормотворення у сфері гендерної рівності. Прийняття Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW, 1979), яка вважається своєрідною «міжнародною біблією про права жінок», заклало основу для універсалізації зобов'язань держав щодо створення правових, інституційних та культурних механізмів гендерної справедливості. У подальшому, Пекінська платформа дій (1995) та порядок денний «Жінки, мир, безпека», започаткований Резолюцією 1325 Ради Безпеки ООН, не лише поглибили нормативну специфікацію прав жінок, а й запропонували інноваційні етичні орієнтири для перетворення архітектури глобальної безпеки в інклюзивному та недискримінаційному ключі (UN Women, 2021).

Рада Європи, у межах свого нормативного мандату, здійснила вагомий внесок у розбудову європейського правового простору гендерної рівності, спираючись на Європейську конвенцію з прав людини (1950) та додаткові протоколи. Особливо вагомим є впровадження Стратегії з питань гендерної рівності Ради Європи, яка надає комплексне бачення забезпечення рівних прав через правозахисний, освітній та інституційний виміри, включаючи боротьбу з гендерно зумовленим насильством, мізогінією в політиці та сексизмом у публічному просторі (Council of Europe, 2018). У цьому контексті принцип гендерної рівності перетворюється на елемент конститутивного порядку демократичної державності, де міждержавна відповідальність за виконання норм доповнюється механізмами моніторингу, експертного аналізу та стратегічного супроводу з боку інституцій Ради.

Європейський Союз, як інноваційне утворення в архітектоніці наднаціонального врядування, кодифікував гендерну рівність як структурний принцип політики, права та інституційної практики. Договір про функціонування ЄС містить пряме зобов'язання щодо забезпечення рівності між жінками й чоловіками в усіх сферах, а Стратегія з гендерної рівності на 2020–2025 роки визначає інклюзивність і недискримінацію як трансверсальні пріоритети усіх політик ЄС (European Commission, 2020). У зовнішньополітичному вимірі, гендерний мейнстримінг набув характеру обов'язкового підходу у програмному циклі Спільної зовнішньої та безпекової політики, зокрема у гуманітарній допомозі, миротворчих операціях і дипломатичних ініціативах. Це спричинило виникнення нової парадигми зовнішньої політики, зорієнтованої не лише на досягнення стабільності, але й на трансформацію структурної нерівності, дискримінаційних норм і патріархального порядку в країнах-партнерах ЄС (Kronsell & Svedberg, 2011).

Таким чином, міжнародні інституції, формуючи багаторівневу систему правових норм і процедур, не лише кодифікують гендерну рівність як базову норму глобального порядку, але й виступають агенціями етичної модернізації, що трансформують нормативну культуру міжнародної взаємодії. Усі зазначені документи функціонують не лише як правові тексти, а як носії глобальної етики,

у межах якої принцип недискримінації набуває значення інституційного критерію цивілізованості, правової суб'єктності та моральної легітимності державної поведінки у міжнародній системі.

Феміністська теорія міжнародних відносин виникла як відповідь на системне ігнорування гендерного виміру в теоретичних конструкціях і практичних підходах до вивчення глобальної політики. У центрі її критичного аналізу опинилася домінантна упродовж десятиліть раціоналістська парадигма, зокрема в її неореалістичній та неоліберальній модифікаціях, що характеризуються абстрагованим баченням держави як унітарного, безстатевого актора, який діє виключно на основі логіки стратегічного інтересу, сили та виживання (Waltz, 1979). Ця онтологічна модель, що претендує на універсальність, у своїй основі містить глибоко патріархальну логіку, вкорінену в історичному досвіді виключення жінок з політичної суб'єктності, репрезентації та агентності.

Феміністська критика не просто заперечує емпіричну недостатність інклюзивності – вона викриває фундаментальні епістемологічні обмеження раціоналістських підходів. Основним об'єктом деконструкції виступає уявлення про раціональність як аполітичну, гендерно нейтральну та універсальну категорію, що нібито забезпечує об'єктивне знання про міжнародну систему. Феміністки демонструють, що ця «нейтральність» є продуктом чоловічої нормативності, яка репродукує символічне домінування маскулітних цінностей – конкуренції, жорсткої сили, автономії та гегемонії – і водночас маргіналізує альтернативні етичні моделі, засновані на емпатії, догляді, співпраці та взаємозалежності (Tickner, 1992; Ackerly & True, 2010).

Ключовою інтелектуальною позицією феміністської теорії є визнання того, що гендер не є лише аналітичною змінною, а складною соціальною конструкцією, яка перетинається з політичними, економічними та культурними структурами, конститутивно формуючи міжнародну реальність. У цьому контексті феміністки вказують на структурну сліпоту традиційної IR-теорії до «повсякденного виміру» міжнародної політики – того, що відбувається за межами «високої політики» воєн, дипломатичних переговорів та міждержавної конкуренції, зокрема в сферах догляду, гуманітарної допомоги, відновлення після конфліктів чи транснаціональної мобільності жінок (Enloe, 2014). Відтак, раціоналістські моделі розглядаються не лише як методологічно редукаціоністські, а як ідеологічно упереджені, оскільки відтворюють патріархальну онтологію міжнародного порядку, де влада інтерпретується виключно через призму домінування, а не взаємозалежності чи трансформації.

У феміністському аналізі виявляється також, що універсалізація стратегічної раціональності в IR-теорії часто відбувається за рахунок системного приглушення досвіду жінок, етнічно та культурно маргіналізованих груп, які перебувають поза межами «легітимного» політичного суб'єкта. У цьому контексті концепт «патріархальної спадщини» постає не як архаїзм, а як структурна характеристика сучасної міжнародної системи, в якій репрезентація і влада концентруються навколо історично сформованих норм гендерної ієрархії (Parashar, 2019). Особливо виразно це простежується у сфері безпеки, де

феміністки критикують домінування військово-центричної логіки й виключення альтернативних підходів до безпеки, орієнтованих на людиноцентризм, соціальну справедливість та інституційну етику турботи (Shepherd, 2013).

Таким чином, феміністська теорія міжнародних відносин здійснює радикальне переосмислення засад теоретичного моделювання, епістемологічної легітимності та етичної відповідальності у сфері IR. Вона не лише проблематизує методологічні основи домінуючого дискурсу, але й формує альтернативне бачення глобального порядку – такого, що визнає множинність суб'єктностей, соціокультурну зумовленість міжнародної поведінки та необхідність деколонізації пізнавальних структур. Це відкриває шлях до створення інклюзивної теорії IR, яка не лише пояснює політичну динаміку, а й трансформує її через призму емансипативної, постпатріархальної і етично відповідальної парадигми.

Одним із центральних напрямів феміністської критики у теорії міжнародних відносин (IR) є деконструкція фігури «гендерно нейтрального» суб'єкта, яка історично функціонувала як нібито універсальна аналітична одиниця міжнародного аналізу, вільна від ідентичностей, тілесності, соціального контексту та нормативних припущень. У реальності ця фігура є продуктом патріархального світогляду, що маскує маскулінні коди влади під виглядом нейтральності й об'єктивності. Саме тому, зауважує Дж. Енлоу, міжнародні відносини завжди були «чоловічими» не лише у сенсі суб'єктного наповнення дипломатії, безпеки та війни, а й у самих епістемологічних категоріях, через які осмислюється глобальна політика (Enloe, 2014). У межах цієї критики «гендерна нейтральність» розглядається не як синонім універсальності, а як стратегія видимості, що невидимим способом нормалізує домінування чоловічої суб'єктності, стилізованої під універсальний стандарт.

Феміністська аналітика наполягає на тому, що кожне уявлення про суб'єкта є водночас політичним актом – воно визначає, хто має право говорити, діяти, представляти, а хто – залишається в тіні глобального процесу. У випадку традиційної IR, цей «нейтральний» суб'єкт – держава або її представник – втілює архетип раціонального, автономного, стратегічного актора, наділеного логікою максимальної вигоди, самозбереження та контролю над середовищем. Проте, як вказує Дж. Тікнер, таке уявлення про суб'єктність не лише є історично обмеженим, а й онтологічно конфліктує з множинною природою сучасної міжнародної системи, у якій актори – індивіди, спільноти, недержавні утворення – діють у взаємозалежному, контекстуально змінному просторі, керуючись не лише інтересами, а й нормами, ідентичностями та емоційними структурами (Tickner, 1992).

Деконструкція «гендерно нейтрального» суб'єкта в IR передбачає викриття прихованих маскуліnnих припущень у самій структурі міжнародної аналітики – в таких категоріях як «раціональність», «безпека», «сила», «суверенітет». Ці поняття набули статусу аксіоматичних, проте в їхню семантичну структуру вплетено специфічний тип гендерного порядку, в якому асоціація із чоловічими атрибутами (суворість, контроль, агресія) наділяє актора вищою легітимністю, тоді як фемінізовані характеристики (уразливість,

емоційність, турбота) – виключають із кола політично релевантного (Shepherd, 2013). Таким чином, навіть коли мова йде про «універсального» актора, мається на увазі раціональний західний чоловік, що втілює модерну суб'єктність у стилі Гоббса чи Макіавеллі.

Цей тип суб'єкта не просто структурно домінує в теорії – він визначає, які питання вважаються політичними, а які – ні. Саме тому феміністки ставлять під сумнів класичне розмежування між «високою» політикою (безпека, конфлікти, дипломатія) та «низовими» питаннями (повсякденність, тілесність, догляд, репродуктивна праця), показуючи, що це розмежування є гендерно зумовленим і слугує для відтворення нерівності (Sjoberg, 2010). Як наслідок, аналітика IR залишається концептуально обмеженою, оскільки виключає не лише суб'єктність жінок, а й цілі пласти соціальної реальності, які не вкладаються у стратегічну матрицю класичного реалізму чи лібералізму.

Таким чином, деконструкція «гендерно нейтрального» суб'єкта є не лише актом критичної рефлексії, а й теоретичною необхідністю для оновлення дисциплінарного поля міжнародних відносин. Вона відкриває простір для альтернативного бачення суб'єктності як реляційної, контекстуально вкоріненої, множинної, емпатійної та вразливої. Такий підхід не заперечує аналітичну цінність стратегічної логіки, але доповнює її етико-соціальним виміром, здатним краще відобразити складність, гетерогенність і перехресні лінії влади в сучасному світі. У цьому сенсі, феміністська деконструкція є не руйнівною, а емансипативною практикою, спрямованою на переформатування теоретичних засад IR відповідно до викликів XXI століття – викликів, у яких не може бути «нейтральності» без справедливості.

У контексті трансформації глобального нормативного порядку та ускладнення структури міжнародної взаємодії, інституціоналізація гендерної рівності у провідних міждержавних організаціях набуває значення не лише як політична мета, а як цивілізаційна необхідність і критерій етичної легітимності глобального врядування. Міжнародні інституції, зокрема ООН, Європейський Союз і НАТО, відіграють ключову роль у закріпленні гендерних норм у транснаціональному політико-правовому дискурсі, формуючи інструментальну та ціннісну основу для реалізації принципу недискримінації, а також забезпечуючи стратегічну інтеграцію гендерної тематики в архітектуру безпеки, дипломатії, розвитку й миру.

Організація Об'єднаних Націй, як нормативний стрижень глобального порядку, здійснила концептуалізацію та інституційну кодифікацію гендерної рівності через низку механізмів, які мають як універсальну правову силу, так і прикладну політичну релевантність. Ратифікована у 1979 році Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) визначає недискримінацію за ознакою статі не лише як моральну вимогу, а як зобов'язання держав перед міжнародною спільнотою. Вона виступає прецедентною формою міжнародного правового обов'язку щодо імплементації гендерно-чутливої політики на національному рівні, формуючи фундамент для універсалізації стандартів справедливості (United Nations, 1979). У подальшому інституціональна діяльність ООН була посилена створенням структури UN

Women у 2010 році, яка виконує функції координації, моніторингу, експертизи й адвокації, забезпечуючи не лише правовий, а й практичний вимір реалізації гендерної рівності на глобальному рівні (UN Women, 2020). Зокрема, через політичні платформи, як-от Generation Equality Forum, UN Women трансформують гендерну рівність у політично релевантний елемент стратегічного порядку денного, що інтегрується в інші напрями міжнародної політики – розвиток, безпеку, гуманітарну допомогу.

У європейському контексті Європейський Союз кодифікував принцип рівності між жінками й чоловіками у своїх засновницьких договорах, однак справжня інституційна артикуляція цього принципу набула системного характеру лише у XXI столітті. Прийнята у 2020 році Гендерна стратегія ЄС на 2020–2025 роки проголошує ідею «Союзу рівності» як стратегічну рамку, у межах якої гендерна рівність не є автономною політикою, а перехресним принципом, що має бути інтегрований у всі сфери зовнішньої та внутрішньої діяльності Союзу (European Commission, 2020). Стратегія передбачає концептуальний shift від підходу «mainstreaming» до системної інституціоналізації – зокрема через запровадження гендерного бюджетування, обов'язкових індикаторів оцінювання політик, програмну відповідальність делегацій ЄС за врахування гендерного фактору у зовнішніх відносинах. Таким чином, ЄС не лише декларує норми рівності, а й створює адміністративно-бюрократичну інфраструктуру для їхньої реалізації в умовах багаторівневого глобального управління, з особливим акцентом на зовнішню політику, торгівлю, міграцію та розвиток.

Інституціоналізація гендерної тематики в НАТО має специфічну безпекову динаміку. Прийнята у 2007 році та системно оновлювана Політика НАТО щодо жінок, миру і безпеки (WPS-Agenda) спирається на Резолюцію Ради Безпеки ООН 1325, однак водночас здійснює її адаптацію до логіки безпекового альянсу. Гендерна перспектива тут розглядається не лише як інструмент демократизації безпеки, але і як чинник підвищення ефективності місій, покращення стратегічної взаємодії з цивільними спільнотами та зміцнення легітимності військової присутності НАТО у кризових регіонах (NATO, 2022). Гендерна інституціоналізація в Альянсі включає підготовку гендерних радників, обов'язкові гендерні оцінки операцій, адаптацію навчальних програм до WPS-підходів, а також створення Гендерного центру передового досвіду у Швеції. Таким чином, НАТО перетворює гендер не на маргінальну етичну тему, а на структурний компонент стратегічного планування, що інтегрується в загальну архітектуру євроатлантичної безпеки.

Інституціоналізація гендерної рівності в цих організаціях не обмежується нормативним рівнем – вона виступає трансформаційним вектором зміни глобальних режимів влади, включаючи переосмислення природи легітимного суб'єкта, перегляд політичних пріоритетів, етичне переозначення безпеки та розширення політичної участі жінок. Гендер як інституційна категорія перестає бути другорядною – він перетворюється на фільтр нормативної якості, через який оцінюється політична релевантність і відповідність сучасним стандартам глобального управління.

У контексті сучасного глобального врядування, що характеризується зростанням поліцентричності, нормативної дифузії та трансформації парадигм влади, інституції набувають ключової ролі як агенти нормативного структурування, зокрема в царині дипломатії. У традиційних підходах до міжнародних відносин дипломатія розглядалася переважно крізь призму інтересів держав, що взаємодіють на основі реалістичної логіки балансу сил. Проте з переходом до постбіполярної епохи зростає значення інституцій як носіїв не лише процедурних, але й етичних стандартів, що формують архітектуру легітимності міжнародного спілкування (Risse, 2000). Етика в дипломатії перестає бути факультативною чи елементом індивідуальної доброчесності; вона набуває статусу інституціонально кодифікованого імперативу, що відображає трансформацію норм міжнародної поведінки, передусім у питаннях гендерної рівності, прав людини, прозорості, відповідальності та інклюзивності.

Міжнародні організації, зокрема ООН, Європейський Союз, ОБСЄ та Рада Європи, виступають нормативними арбітрами, які не лише артикулярно фіксують етичні стандарти дипломатичної взаємодії, але й вбудовують їх у практики прийняття рішень, інституційний дизайн і кадрову політику. Наприклад, у Статуті ООН окреслено не лише цілі, пов'язані з підтриманням миру та безпеки, а й принципи рівності прав і гідності усіх людей, що надає дипломатії онтологічного гуманістичного виміру (United Nations, 1945). У цьому ж ключі працює діяльність UN Women, яка через інституційні рекомендації й аналітичну підтримку сприяє формуванню етико-правових норм, що обов'язкові для дипломатичних представництв і міжурядових структур (UN Women, 2021). Таким чином, моральна відповідальність у дипломатії дедалі більше перестає бути приватною чеснотою окремих акторів і стає функцією інституційного устрою.

У випадку Європейського Союзу інституціалізація етичних стандартів у дипломатії отримує особливу інтенсивність через наявність Європейської служби зовнішніх дій (EEAS), яка функціонує як наддержавна дипломатична платформа. Кодекс поведінки дипломатів ЄС, Стратегія з питань гендерної рівності та зовнішньополітичний мейнстримінг прав людини функціонують як нормативні інструменти, що формують специфічний тип європейської дипломатії – такої, що поєднує реалістичну функціональність із нормативно-етичним зобов'язанням (European External Action Service, 2022). При цьому важливо, що інституції не лише формують правила, але й створюють механізми примусової й м'якої імплементації, включаючи навчання, наглядові органи, звітність і багаторівневі практики відповідальності, які змінюють саму тканину дипломатичного етосу.

З іншого боку, інституції безпекового сектору – передусім НАТО – також адаптують дипломатичні функції до нових етичних стандартів, насамперед через порядок денний «Жінки, мир, безпека» (WPS-Agenda). Цей порядок денний не лише трансформує гуманітарно-операційні компоненти місії, а й впливає на формування дипломатичних форматів співпраці з партнерами, вимагаючи включення гендерного аналізу в переговорні процеси, консультаційні механізми та політику стратегічної комунікації (NATO, 2022). Отже, інституційна етика тут

постає як інструмент репрофілювання дипломатичної взаємодії в напрямку більшої інклюзивності, прозорості та соціальної релевантності.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що роль інституцій у формуванні етичних стандартів дипломатії є подвійною: з одного боку, вони функціонують як регулятивні актори, що формують і впроваджують норми поведінки, з іншого – як середовища соціалізації, у яких змінюється сам підхід до того, що вважається прийнятною, легітимною та відповідальною дипломатичною практикою. У цьому сенсі інституції постають не як пасивні адміністратори норм, а як активні суб'єкти морального конструювання глобального порядку, де дипломатія більше не може залишатися поза вимогами етичної прозорості, гендерної рівності та нормативної підзвітності.

Незважаючи на поступову інституціоналізацію гендерної рівності у нормативному полі міжнародних відносин, жінки, які прагнуть реалізувати кар'єру в дипломатії, міжнародних місіях чи аналітичних структурах, продовжують стикатися з багаторівневими бар'єрами, що мають як структурний, так і культурно-нормативний характер. Ці перешкоди не є винятком, а скоріше – проявом системної асиметрії, вбудованої у саму архітектуру глобальної політики, де маскуліні норми, практики та уявлення про легітимну суб'єктність домінують над принципами інклюзії та рівного доступу (Aggestam & Towns, 2019).

У сфері дипломатичної служби одним із головних викликів залишається вертикальна сегрегація, що проявляється у надмірній концентрації жінок на молодших або технічних посадах і майже повній їхній відсутності на рівні керівництва чи ключових зовнішньополітичних платформ. Попри зростання кількості жінок у системах міністерств закордонних справ, особливо в країнах з декларованою політикою гендерного мейнстримінгу, скляна стеля у просуванні до посади посла, голови місії чи спеціального представника лишається стабільною. Це пояснюється не лише інституційною інерцією, але й наявністю негласних очікувань щодо стилю лідерства, мобільності, «нейтральності» особистого життя, які фактично ексклюдують жінок із процесів прийняття стратегічних рішень (Hudson et al., 2021).

У міжнародних місіях, зокрема в миротворчих операціях, гуманітарних програмах і місіях спостереження, жінки стикаються із додатковими бар'єрами, пов'язаними з безпековим контекстом, гендерною стигматизацією та браком інституційної підтримки. Хоча Резолюція 1325 РБ ООН започаткувала дискурс інклюзивності у сфері миру й безпеки, на практиці жінки залишаються маргіналізованими в оперативному плануванні, переговорах, а також у виконанні ролей, що асоціюються з прийняттям рішень (UN Women, 2020). Їхня присутність часто обмежується функціями гуманітарної допомоги чи комунікації з громадами, що, хоча й важливі, не забезпечують рівного впливу на формування мандату місії. Ба більше, у низці випадків фіксується високий рівень гендерного насильства всередині самих міжнародних структур, що створює атмосферу недовіри й перешкоджає повноцінній участі жінок у польових операціях (Mazurana & Donnelly, 2017).

Ще одним виміром нерівності є аналітичні та дослідницькі структури, які формують глобальний зовнішньополітичний дискурс – аналітичні центри, експертні групи, стратегічні форуми. У цих середовищах також домінує маскулінізована культура, що пріоритизує агресивний стиль дебатів, ієрархічне мислення, технократичну аналітику, в якій емпатія, турбота чи соціогуманітарні перспективи вважаються «м'якими» або менш релевантними (Sjoberg, 2014). Жінки-дослідниці часто зіштовхуються з необхідністю доводити свою професійну компетентність у переважно чоловічих середовищах, де експертиза визнається лише тоді, коли вона відповідає домінантним когнітивним форматам. До того ж, у багатьох міжнародних форумах спостерігається структурна нерівність у доступі до фінансування, медійного представництва та участі в замкнених експертних колах, що унеможливує горизонтальну конкуренцію.

Вказані бар'єри функціонують не ізольовано, а як взаємопов'язані компоненти глибокої проблеми – персистенції патріархальної логіки у системі міжнародних відносин, яка обмежує не лише рівність, а й саму якість зовнішньополітичного процесу. У результаті глобальна дипломатія та аналітика втрачають цінні ресурси – альтернативні бачення, досвід, соціальні зв'язки й інституційну чутливість, необхідні для реагування на комплексні виклики сучасності. Тому подолання практичних перешкод для жінок у міжнародній кар'єрі має розглядатися не як акт соціальної справедливості в ізоляції, а як системне оновлення міжнародного порядку в напрямку інклюзивності, відповідальності та цілісності.

У політиці безпеки, яка довгий час формувалася в межах гегемонної реалістичної парадигми, існує низка невидимих, але глибоко вкорінених бар'єрів, що системно обмежують участь жінок та інших маргіналізованих суб'єктів у процесах прийняття рішень, планування операцій та стратегічного аналізу. Ці бар'єри рідко мають явну форму дискримінації, однак проявляються як структурні феномени, що оперують через символічні механізми – зокрема «скляну стелю», мовні коди домінування та епістемологічне виключення гендерного виміру з безпекового дискурсу. Як влучно зауважує Лора Шеперд, політика безпеки не є нейтральною ареною раціональних інтересів, а радше дискурсивним простором, у якому конструюється легітимна суб'єктність через маскулінізовані категорії сили, контролю та рішучості (Shepherd, 2013).

«Скляна стеля» в безпековій архітектурі міжнародних організацій – це не лише наслідок гендерного дисбалансу, а й результат довготривалого нормативного виключення жінок з уявлення про те, хто є «справжнім» експертом з безпеки. У багатьох структурах – від департаментів оборони до аналітичних центрів і оперативних команд – жінки стикаються з невидимими лімітаціями щодо просування кар'єрою, доступу до критичних процесів ухвалення рішень та залучення до стратегічних консультацій. Це обумовлено не браком компетентності, а репродукцією культурної логіки, яка асоціює безпеку з мужністю, рішучістю, технократичною суворістю – тобто із цінностями, що символічно маркуються як «чоловічі» (Kronsell, 2012). Відтак, жінки змушені постійно легітимізувати свою присутність у сфері, де їхній досвід або не визнається релевантним, або апріорі вважається недостатнім.

Окремої уваги заслуговує феномен мови домінування в безпековій політиці. Дискурсивні практики, в яких репродукується логіка гегемонії, не лише виключають альтернативні голоси, а й нормалізують насильство як прийнятну форму взаємодії. У рамках цього дискурсу використовуються риторичні конструкції, які надають пріоритет мілітаризованим рішенням, стратегічному примусу та оперативній ефективності, виключаючи при цьому поняття турботи, міжособистісного посередництва чи соціальної стійкості. Жінки, які прагнуть вписатися у такий дискурс, змушені або адаптуватися до його норм, або ризикують бути маргіналізованими як «надто м'які», «недостатньо рішучі» чи «необ'єктивні» (Carver et al., 2014). Мова, таким чином, не лише описує реальність, а й структурно формує ієрархії значення в політичному полі, встановлюючи рамки допустимого й виключаючи те, що не відповідає панівному коду.

Ще глибший рівень – епістемологічна дискримінація, яка полягає у виключенні або недооцінюванні альтернативних знань, пов'язаних із соціальними, гендерними, гуманітарними аспектами безпеки. Під прикриттям раціональності, науковості та об'єктивності домінуючі концепти у сфері безпеки маргіналізують критичні та феміністські підходи, які пропонують бачити безпеку не лише як оборону державного суверенітету, а як захист людської гідності, боротьбу з системним насильством, зміцнення соціальної тканини постконфліктних суспільств (Tickner & Sjöberg, 2013). Внаслідок цього концептуального виключення жінки, які продукують знання поза рамками класичних безпекових парадигм, часто залишаються «інтелектуально невидимими», навіть якщо їхній досвід і аналітика є критично важливими для сталого миру.

Таким чином, невидимі бар'єри, зокрема скляна стеля, мова домінування та епістемологічна дискримінація, функціонують як взаємопов'язані механізми відтворення структурної нерівності у політиці безпеки. Їхня латентна природа ускладнює ідентифікацію та подолання, що вимагає не лише нормативного реагування, а й трансформації самих основ пізнання, мовлення та інституційної культури. Без деконструкції цих невидимих механізмів жодна стратегія гендерної інтеграції не зможе досягти реальної трансформації безпекового поля у бік етичної інклюзивності, паритетної участі та людської безпеки як базової цінності міжнародного порядку.

У сучасному міжнародному дискурсі категорія «гендер» дедалі частіше постає не лише як етична вимога або елемент гуманітарної політики, а як аналітична парадигма, що дозволяє переосмислити зовнішньополітичну практику в категоріях справедливості, інклюзії та трансформації глобальної влади. Феміністична зовнішня політика (Feminist Foreign Policy – FFP) – це концептуальний і практичний виклик класичному державоцентризму та мілітаризму, який довгий час домінував у парадигмах зовнішньої політики. На відміну від традиційних моделей, заснованих на раціональному максимізуванні національного інтересу, феміністичний підхід фокусується на людській безпеці, паритетному представництві, деколонізації дипломатичних відносин та боротьбі з системними формами нерівності (Thompson & Clement, 2019). Гендер у цій

рамці виступає не просто як «жінки у зовнішній політиці», а як методологічна призма, яка дозволяє виявити асиметрії влади, викриті через аналіз взаємодій між глобальним Півднем і Північчю, центром і периферією, державою й індивідом.

Швеція стала першою країною, яка у 2014 році офіційно задекларувала феміністичну зовнішню політику як центральний орієнтир своєї міжнародної діяльності. Ця стратегія була побудована на трьох принципах: права, представництво та ресурси (rights, representation, resources), які мають визначати як цілі, так і засоби зовнішньої дії (Government Offices of Sweden, 2014). Такий підхід передбачав не лише підтримку жінок у миротворчих процесах, але й переформулювання самого зовнішньополітичного дискурсу – з акцентом на профілактику конфліктів, екологічну справедливість, права ЛГБТК+ спільнот та міжсекторальний аналіз структурного насильства. Попри певні внутрішньополітичні коливання щодо цієї політики у 2022–2023 роках, її концептуальні напрацювання стали орієнтиром для інших держав, які прагнуть нормативної трансформації своєї зовнішньої політики.

Канада впровадила власну версію феміністичної зовнішньої політики у 2017 році, інтегрувавши гендерну рівність у всю систему міжнародної допомоги, безпекової політики та дипломатичного представництва. Ключовим компонентом стало переорієнтування офіційної допомоги на підтримку жіночих організацій у країнах, що розвиваються, та просування гендерно-чутливої дипломатії, зокрема в межах багатосторонніх платформ, таких як ООН чи G7. При цьому Канада не лише нормативно зафіксувала принцип феміністичної зовнішньої політики, але й створила інституційні механізми – включно з показниками результативності, бюджетною переадресацією ресурсів і кадровою реформою у дипломатичних структурах (Government of Canada, 2021). Це дозволило перетворити феміністичну політику з декларативного концепту на стратегічну практику, вбудовану у національні та транснаціональні політичні процеси.

Німеччина, долучившись до глобального руху за феміністичну зовнішню політику у 2023 році, задекларувала намір вивести гендерну рівність за межі внутрішньої політики й інтегрувати її в систему прийняття зовнішньополітичних рішень. Міністерство закордонних справ Німеччини представило першу офіційну стратегію феміністичної зовнішньої політики, що передбачає системне переосмислення підходів до безпеки, дипломатії, розвитку та багатосторонньої співпраці з фокусом на права людини, інклюзію та справедливий глобальний порядок (Federal Foreign Office, 2023). Особливістю німецької версії стало акцентування на перехресному підході (intersectionality), що дозволяє аналізувати політику крізь призму множинних форм дискримінації, зокрема расової, економічної, гендерної та сексуальної. Таким чином, Німеччина намагається поєднати нормативну амбітність із епістемологічною критикою колоніальних та ієрархічних основ традиційної дипломатії.

Усі ці приклади засвідчують, що гендер у зовнішній політиці перестає бути маргіальною темою. Він стає аналітичною категорією, через яку можна не лише коригувати політичні пріоритети, а й деконструювати засадничі поняття зовнішньої політики – інтерес, безпека, вплив, суб'єктність. Феміністична

зовнішня політика – це не просто політика «для жінок», а метод глибокої трансформації міжнародної системи в бік солідарності, паритету й стійкого миру. Вона вимагає від держав не лише декларацій, а переосмислення механізмів влади, уявлень про ефективність і критерії дипломатичного успіху в умовах кризи ліберального порядку. Саме тому розгляд гендеру як аналітичної категорії є не лише науковою вимогою, а і політичною необхідністю для всіх, хто прагне справедливого й життєздатного міжнародного майбуття.

У сучасному аналізі збройних конфліктів та постконфліктного врегулювання гендер дедалі частіше розглядається як ключова аналітична категорія, що дозволяє вийти за межі традиційного державоцентричного та військово-реалістичного підходу до вивчення насильства й миру. Гендерний вимір не зводиться до ідентичності жінок як жертв чи учасниць конфлікту, а слугує аналітичною призмою для виявлення структурних нерівностей, що зумовлюють вразливість, включення/виключення, а також розподіл ресурсів, влади та безпеки в конфліктних і постконфліктних контекстах (Ní Aoláin et al., 2011). Такий підхід корелює з переходом від традиційної концепції національної безпеки до більш інклюзивної парадигми людської безпеки, що враховує соціальні, культурні та економічні чинники впливу на різні групи населення, зокрема жінок, дівчат, ЛГБТК+ осіб, внутрішньо переміщених осіб тощо.

Аналіз конфліктів із залученням гендерного підходу демонструє, що війна не є «великим вирівнювачем», а навпаки – загострює наявні гендерні ієрархії та ускладнює доступ до базових ресурсів і прав. Жінки непропорційно часто страждають від гендерно зумовленого насильства, сексуальної експлуатації, дискримінації в доступі до гуманітарної допомоги, репродуктивних послуг та участі у прийнятті рішень (UN Women, 2022). Проте зводити гендерний вимір лише до жіночого досвіду – це репродукувати патерн пасивності. Феміністські дослідниці конфліктів вказують на необхідність аналізу того, як маскулітності конструюються, мобілізуються та відтворюються в умовах конфлікту, зокрема через мілітаризацію тіл, героїзацію насильства й нормалізацію домінування як складової національного дискурсу (Duncanson, 2013).

У миротворчих процесах відсутність гендерної перспективи призводить до того, що ключові переговори залишаються домінованими представниками політичних і військових еліт, в той час як жінки, представники громадських рухів і місцевих громад виключаються з інституційних форматів миру. Це не лише знижує легітимність мирного процесу, але й обмежує його інклюзивність і ефективність. Резолюція Ради Безпеки ООН №1325 про «Жінок, мир і безпеку» стала першим нормативним документом, що вимагає залучення жінок до всіх етапів миротворчості, однак її імплементація залишається фрагментарною та залежною від політичної волі та ресурсного забезпечення (UN Security Council, 2000). Ключовим викликом є те, що участь жінок часто зводиться до символічної репрезентації, без реального впливу на зміст перемовин або постконфліктні домовленості.

У фазі постконфліктного відновлення гендерна перспектива має бути інтегрована в усі рівні політик: від реформ сектору безпеки до перехідного правосуддя. Наприклад, у питаннях роззброєння, демобілізації та реінтеграції

(DDR), жінки, які брали участь у збройних угрупованнях або забезпечували тилові функції, часто виключаються з програм, що розроблялися для чоловіків-комбатантів, тим самим маргіналізуючи їхній досвід і потреби (Haider, 2016). Так само в програмах transitional justice не завжди враховується гендерно зумовлений характер злочинів, особливо сексуального та репродуктивного насильства, що призводить до відтворення культури безкарності. Без цілісної інтеграції гендерного підходу у всі аспекти постконфліктної реконструкції неможливо досягти справжньої трансформації конфлікту, а не просто заморожування ворожнечі.

Гендерний аналіз конфліктів, миротворчості та постконфліктного врегулювання має не лише етичне, а й аналітичне значення: він дозволяє виявити глибинні механізми структурного насильства, підвищити ефективність інтервенцій, зробити процеси справедливими та більш сталими. Це означає перехід від символічної інклюзії до епістемологічного визнання гендеру як повноцінної категорії політичного аналізу, що трансформує не лише зміст, а й форму міжнародного реагування на конфлікти.

Сучасна критична методологія у сфері міжнародних відносин все більшою мірою орієнтується на інтерсекційний підхід як епістемологічну рамку, що дозволяє виявити складні й багатовимірні конфігурації дискримінації, репресій та привілеїв, які формуються на перетині статі, раси, соціально-економічного статусу, сексуальної орієнтації, національної належності, фізичних можливостей та інших ідентифікаційних маркерів. Поняття інтерсекційності, запропоноване Кімберлі Креншоу в юридичному дискурсі (Crenshaw, 1989), набуло потужного міждисциплінарного резонансу, зокрема у сфері міжнародної політики, де домінування уніфікованих категорій «жінки», «меншини», «глобальний Південь» виявило свою аналітичну недостатність. У контексті глобального управління інтерсекційність відкриває простір для деконструкції універсалістських підходів до прав людини, безпеки, розвитку та дипломатії, які часто невидимо репродукують домінантні (євроцентричні, гетеронормативні, класово-привілейовані) уявлення про суб'єктність і гідність.

Ігнорування інтерсекційної складової в політиках міжнародних організацій та дипломатичному аналізі призводить до формування етично неповноцінних, а іноді – прямо шкідливих інтервенцій. Наприклад, гуманітарні програми, що формуються на основі узагальненого образу «жінки-жертви конфлікту», можуть не враховувати расові упередження, статус внутрішньо переміщених осіб або маргінальність небінарних і трансгендерних людей, що суттєво знижує ефективність таких програм (Hankivsky & Jordan-Zachery, 2019). Подібним чином, антикорупційні чи правозахисні ініціативи, засновані на нейтральних підходах до «громадянства», можуть ігнорувати досвід етнічних меншин, мігрантів або представників неформального сектору, для яких доступ до інституцій є структурно ускладненим. Відтак, інтерсекційний аналіз виступає не лише як аналітичний інструмент, але як форма етичного зобов'язання – визнання множинності досвідів, складності ідентичностей та відповідальності за створення таких політик, що не відтворюють нерівність, а трансформують її.

У цьому контексті виникає потреба в формуванні комплексної етики міжнародного аналізу, яка передбачає не лише формальну інклюзію маргіналізованих голосів, а й переосмислення самого знання, що лежить в основі глобального управління. Комплексна етика спирається на такі принципи як епістемологічна скромність, взаємозалежність, політична відповідальність і взаємна вразливість. Це означає, що аналітик, дипломат чи дослідник не може виходити з уніфікованого бачення об'єктивності, а повинен розглядати власну позицію як обумовлену конкретними соціальними, культурними й політичними координатами. У такому підході відбувається зсув – від універсального експерта до етично рефлексивного суб'єкта, що визнає обмеженість власного бачення та потребу в співтворенні знання разом із тими, кого зазвичай маргіналізують у глобальному дискурсі (Rutazibwa & Shilliam, 2018).

Формування інтерсекційно-орієнтованої зовнішньої політики потребує зміни не лише риторики, але й операційних механізмів міжнародних інституцій. Це передбачає гендерно-расову дезагрегацію даних, впровадження механізмів участі на рівні прийняття рішень, створення етичних стандартів оцінювання політик, а також розвиток інституційної культури, в якій влада визнається як відповідальність, а не привілей. Інтерсекційний аналіз у міжнародних відносинах – це не лише проаналізувати «хто постраждав більше», а побачити, як структурні й символічні системи домінування взаємодіють у конкретних геополітичних контекстах, формуючи унікальні конфігурації вразливості, спротиву та надії.

З огляду на це, інтерсекційність стає незамінним підґрунтям для формування не лише ефективної, а й морально легітимної міжнародної політики, в якій не замовчуються відмінності, а визнаються й приймаються як умова справедливості. Це – шлях до створення глобального порядку, в якому люди не адаптуються до системи, а система трансформується відповідно до їх гідності.

Гендер у сучасному міжнародному аналізі постає не лише як категорія, що дозволяє виявити соціальні нерівності, а як інструмент етичного переосмислення самих засад глобального порядку. Розгляд гендеру в контексті міжнародних відносин виходить за межі традиційної уніфікованої категоризації ролей, функцій або «жіночого питання» – натомість він трансформується в складну багаторівневу призму, що дозволяє оцінити епістемологічну обмеженість традиційних парадигм IR, зокрема реалізму, неореалізму чи навіть конструктивізму (Tickner, 2001). У цій перспективі гендерна рівність не є лише морально бажаною метою чи сферою гуманітарної політики; вона виконує подвійну функцію – як нормативна цінність і як аналітична категорія, що проблематизує дискурсивні, структурні й практичні аспекти міжнародної діяльності.

Гендер як нормативна категорія передбачає утвердження етичної відповідальності міжнародних акторів за створення інклюзивного, справедливого і стійкого глобального порядку. Таке бачення вимагає переходу від суто формального дотримання норм – наприклад, недискримінаційних положень міжнародного права – до глибокої трансформації культурних, інституційних і дипломатичних практик, які у своїй глибинній структурі залишаються маскулінізованими та ієрархізованими (Charlesworth & Chinkin,

2000). Гендерно-чутлива етика у цьому сенсі формує основу відповідального глобального управління, де влада більше не інтерпретується як примус чи гегемонія, а як етична взаємодія, взаємозалежність і солідарність між суб'єктами міжнародної спільноти.

У ролі аналітичної категорії гендер дозволяє ідентифікувати ті невидимі архітектоники міжнародної політики, які забезпечують відтворення нерівності на міждержавному, транснаціональному та локальному рівнях. Гендерна оптика дозволяє аналізувати дипломатичні переговори, безпекові стратегії, політику розвитку чи миротворчі ініціативи не лише в контексті їх формального змісту, але й через структури мовлення, процедурної участі та механізмів виключення (Shepherd, 2017). Вона також уможливорює деконструкцію нормативних уявлень про «нейтрального» суб'єкта міжнародного права, «об'єктивного» аналітика чи «раціонального» державного інтересу, які, як засвідчують критичні дослідження, часто є глибоко закодованими засадами привілею та виключення.

Інтеграція гендерного підходу в архітектуру глобального управління є ключовим чинником його демократизації. По-перше, вона відкриває можливості для широкої участі маргіналізованих акторів – жінок, представників глобального Півдня, ЛГБТК+ спільнот, етнічних меншин – у формуванні політик, які їх безпосередньо стосуються. По-друге, вона дозволяє перевизначити саму парадигму легітимності – від технократичного управління до політичної інклюзивності, процедурної прозорості та відповідальності перед глобальною громадськістю (Wenham et al., 2020). Зрештою, гендерна чутливість у міжнародному аналізі сприяє розвитку нової дипломатичної етики, що базується не на гегемонному впливі, а на симетрії суб'єктності, політичній емпатії та спільному творенні миру й справедливості.

Отже, гендер у міжнародних відносинах є не просто політичною темою, а методологічною основою нового мислення. Як вимір етичної відповідальності, він зобов'язує до переосмислення норм, процедур і цінностей, що лежать в основі глобального порядку. Як аналітична категорія – дозволяє бачити більше, глибше, точніше, висвітлюючи ті аспекти міжнародної дійсності, які раніше залишалися невидимими або виключеними. Гендерний підхід таким чином стає не лише інструментом академічного аналізу, а фундаментальною передумовою демократизації та гуманізації міжнародної політики.

Гендерна рівність у міжнародній сфері не є вторинним або маргінальним елементом сучасних глобальних процесів – вона дедалі більше набуває статусу фундаментального етичного, правового й аналітичного імперативу, що здатен радикально трансформувати засади міжнародних відносин. Інституціоналізація гендерної рівності на рівні ООН, ЄС, НАТО, а також поява феміністичних зовнішньополітичних стратегій (як у Швеції, Канаді, Німеччині) засвідчує, що традиційно маскулінізовані структури дипломатії, безпеки та міжнародного права вступають у фазу глибокого переосмислення.

Феміністська критика традиційного дискурсу IR, розроблена авторами як Дж. Тікнер, С. Енлоу, Л. Шепард, продемонструвала глибоку вкоріненість гендерних асиметрій у самій логіці міжнародного аналізу, підкресливши, що фігура «нейтрального» актора є конструктом, який репродукує патріархальну

нормативність. Деконструкція цієї фігури відкрила шлях до впровадження міжсекторального, інтерсекційного підходу, де досвід людей не уніфікується, а визнається у своїй множинності.

Практичні виклики – зокрема бар'єри для жінок у дипломатії, «скляна стеля», виключення з миротворчих процесів, дискримінація в політиці безпеки – вказують на необхідність цілісної трансформації не лише інституційної культури, а й самого знання в сфері ІР. Гендерна категорія – це не лише про репрезентацію, а про структуру самого мислення про міжнародне.

Інтерсекційний підхід, що поєднує гендер із такими змінними, як раса, клас, сексуальність та громадянство, надає змогу переосмислити глобальну політику як багаторівневу, конфліктну, але водночас – відкрити до етичної рефлексії та справжньої інклюзії. Гендер, таким чином, постає як методологічна рамка, здатна сприяти демократизації глобального управління, де пріоритети формуються не лише через призму сили й інтересу, а й через солідарність, відповідальність і паритет.

Таким чином, інтеграція гендерної рівності в теорію і практику міжнародних відносин – це не данина політичній коректності, а стратегія підвищення аналітичної чутливості, легітимності глобальних політик та етичної стійкості міжнародного порядку в умовах зростаючих викликів ХХІ століття.

4.5. Етичні кодекси міжнародних організацій

У сучасному глобальному політичному просторі, що дедалі інтенсивніше детермінується множинністю акторів, транснаціоналізацією нормативних режимів та зростаючою складністю багаторівневого управління, категорія етичного кодексу набуває не лише регулятивного, але й інституціоналізуючого статусу в архітектоніці міжнародного врядування. В епістемологічному горизонті глобальних студій етичний кодекс слід трактувати як формалізовану систему нормативних приписів, що функціонують у межах конкретної міжнародної організації задля підтримання легітимності, посилення довіри до її діяльності та формування стандартів поведінки персоналу й залучених суб'єктів. Такі кодекси перетворюються на регулятивні механізми м'якого права (soft law), що виступають посередницькою ланкою між міжнародними правовими зобов'язаннями та етичними імперативами глобальної відповідальності (Knutsson, 2020).

Етичні кодекси, хоча й не мають прямої юридичної сили у традиційному розумінні міжнародного права, виконують функцію символічного капіталу організації, завдяки якому відбувається артикуляція не лише процедурних вимог до дотримання принципів доброчесності, неупередженості та прозорості, але й конституювання ціннісної орієнтації глобальних інституцій у політичному дискурсі. У межах дискусій про кризу легітимності міжнародних організацій (Held & Young, 2023), на перший план виходить потреба в нормативному переозначенні механізмів їхньої діяльності через етичну призму. Адже саме етика, у цьому випадку, виступає не вторинним атрибутом, а джерелом

морального авторитету, який компенсує дефіцит прямої демократичної легітимації в умовах постсуверенного міжнародного управління.

Особливої ваги набуває етична рамка в контексті ООН та її численних агенцій, які часто діють у постконфліктних або кризових середовищах із високим рівнем політичної фрагментації. Етичний кодекс Організації Об'єднаних Націй, зафіксований у «Standards of Conduct for the International Civil Service» (2021), містить принципи чесності, лояльності, професійної сумлінності та політичної нейтральності, які водночас виконують роль онтологічної опори в діяльності міжнародного публічного службовця (UN, 2021). За логікою інституційного конструктивізму, саме ці норми не лише формують поведінку, але й конструюють ідентичність відповідального актора в глобальному просторі (Wendt, 1999).

Крім того, етичні кодекси дедалі частіше функціонують як інструмент глобальної нормативної дифузії – через них міжнародні організації експортують певні універсальні стандарти (rule-exporting), що трансформуються у локальні практики державних, неурядових або приватних акторів. Це особливо очевидно в політиках ЄС та ОЕСР, де кодекси поведінки є імплементаваними компонентами стратегій good governance та антикорупційних програм. Таким чином, етичний кодекс перестає бути виключно внутрішнім документом – він набуває характеру нормативного документа з трансконтекстуальною валідністю, що відображає нову парадигму нормативної сили без примусу (normativity without coercion).

У термінах глобального врядування (global governance), етичні кодекси виступають важливими інструментами структурної інтеграції ідентичності, відповідальності та підзвітності в системі управління, де класичні моделі суверенного регулювання більше не функціонують ефективно. Вони формують символічне поле очікувань і стандартів, у якому відбувається взаємодія не лише між інституціями та державами, але й між нормами, цінностями та процедурами. В умовах поліцентричної глобальної архітектури, де ієрархія поступається місцем мережевим формам координації, саме етичні кодекси утворюють нову "моральну інфраструктуру" міжнародного врядування, яка інтегрує процедурну раціональність і нормативну чутливість (Barnett & Finnemore, 2004).

Таким чином, етичний кодекс у міжнародному врядуванні є не просто механізмом внутрішнього саморегулювання – це елемент символічного управління, через який відбувається легітимація інституційної поведінки, кодифікація глобальних очікувань і впровадження стандартів етичної відповідальності у багатовимірному полі взаємодії між акторами світового порядку.

У поліфонії глобального врядування, де дедалі інтенсивніше стикаються ієрархічні, мережеві й транскордонні форми інституціоналізації політичного порядку, етичні кодекси міжнародних організацій виконують не лише функцію поведінкової регуляції, але й виступають як архітектонічні матриці ціннісного порядку в умовах постсуверенного глобального управління. Їх призначення виходить за межі інструментальної дисципліни персоналу і набуває характеру стратегічного метарегулятивного ресурсу, що забезпечує інституціональну

легітимність, нормативну прозорість і відтворення організаційної ідентичності в глобальному публічному просторі (Barnett & Coleman, 2021).

Насамперед, етичний кодекс у діяльності міжнародних організацій виконує інституціоналізаційно-нормативну функцію, кодифікуючи стандарти належної поведінки, які мають універсалістський претензійний характер, попри культурну та правову неоднорідність міжнародного середовища. У контексті ООН та спеціалізованих агенцій – ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, ВООЗ – етичні кодекси не лише окреслюють межі прийнятного в адміністративному сенсі, але й закріплюють такі принципи як гуманність, нейтральність, незалежність, прозорість, що підпадають під категорію «етичних глобальних імперативів» (United Nations, 2021). Таким чином, кодекси виконують функцію універсалізації етичних стандартів, що необхідні для здійснення транснаціональної діяльності у полі культурної різноманітності та правової фрагментації (Heywood, 2022).

Другою ключовою функцією є репутаційно-делегітуюча: у глобальному полі взаємної підзвітності, де довіра до інституцій часто формується поза межами національних демократичних механізмів, саме дотримання (або порушення) етичного кодексу слугує показником моральної спроможності організації. У цьому аспекті етичні кодекси діють як механізми символічного капіталу, що легітимізують владні повноваження організацій у міжсекторальному й міждержавному діалозі, особливо в умовах гуманітарних місій, миротворчих операцій чи моніторингових програм. Недотримання етичних норм, як у випадку низки скандалів, пов'язаних з місіями ООН у Центральноафриканській Республіці або гучними порушеннями стандартів поведінки персоналу ВООЗ у ДР Конго, спричиняє серйозні іміджеві втрати та потребу в перегляді процедур етичного контролю (Transparency International, 2022).

Не менш важливою є процедурно-інструментальна функція, яка полягає у створенні формалізованих рамок внутрішньої відповідальності, процедур конфліктологічного реагування, механізмів запобігання корупції, а також недопущення дискримінації, харасменту чи зловживань владою. Кодекси тут виступають як інституційні фільтри етичної відповідальності, забезпечуючи синтез правових, адміністративних та моральних вимог до працівників і керівництва міжнародної організації (U4 Anti-Corruption Resource Centre, 2020). Вони також закріплюють протоколи дотримання доброчесності, конфіденційності, об'єктивності рішень, що особливо актуально в організаціях типу ОЕСР, які працюють з чутливою політичною аналітикою і розробкою політик.

Кодекси також реалізують рефлексивну функцію, будучи інструментом етичної соціалізації персоналу та формування єдиної професійної ідентичності у середовищі, що позбавлене традиційних національно-культурних маркерів. Замість гомогенізуючого уніформізму, етичний кодекс транслює гнучку, але нормативно фіксовану парадигму поведінкової доброчесності, спрямовану на вироблення спільного морального знаменника в умовах глобального плюралізму. Саме тому, етичні кодекси дедалі частіше набувають педагогічного

змісту – їхнє завдання не лише покарати за відхилення, а передусім – створити середовище етичної чутливості та професійної рефлексії (Frerks & Klem, 2021).

Функціональна багатовимірність етичних кодексів підсилюється тим, що вони дедалі більше сприймаються як інструменти глобального регулювання в умовах відсутності єдиного юридично обов'язкового механізму нагляду за транснаціональними структурами. Вони компенсують регуляторний вакуум у сфері поведінки міжнародного персоналу, експертів, консультантів, що діють у зоні між правом і політикою. У цьому сенсі етичний кодекс виконує метаінституціональну роль – не будучи юридично зобов'язальним актом, він конструює моральну структуру впливу, яка має м'яку, але стійку силу впливу на поведінкову динаміку глобальних акторів (Abbott & Snidal, 2000).

Підсумовуючи, функції етичних кодексів у діяльності міжнародних організацій не зводяться до регламенту поведінки персоналу – вони формують основу моральної легітимності, інституційної прозорості та управлінської відповідальності в межах поліцентричного глобального порядку. Вони є одними з небагатьох інструментів, через які інституційна етика трансформується в реальну практику врядування у світі, що дедалі частіше керується не лише правовими, але й морально-ціннісними критеріями глобального управління.

У структурі глобального інституціонального порядку етичні кодекси міжнародних організацій не лише відображають нормативну специфіку окремих інституцій, а й демонструють парадигмальні відмінності у підходах до конструювання морально-правових орієнтирів для персоналу, бенефіціарів та контрагентів. Порівняльний аналіз таких кодексів дозволяє виявити як спільні інваріанти глобального етичного дискурсу, так і організаційно специфічні акценти, що корелюють із мандатами, сферою дії та функціональними цілями відповідних структур.

Кодекс поведінки Організації Об'єднаних Націй, закріплений у документі *Standards of Conduct for the International Civil Service* (UN, 2021), репрезентує універсалістську модель етичної поведінки, орієнтовану на принципи лояльності до цілей і цінностей ООН, політичної нейтральності, поваги до багатоманітності, доброчесності та особистої відповідальності. Особливістю цього документа є його нормативна екстраполяція на широку мережу афілійованих агенцій – таких як ВООЗ, ЮНЕСКО, ПРООН – кожна з яких адаптує базові положення до свого секторального контексту. Наприклад, ЮНЕСКО підкреслює важливість академічної свободи й етичної нейтральності у сфері культури та освіти, тоді як ВООЗ акцентує на етичності медичного втручання, конфіденційності даних та забезпеченні справедливості у доступі до послуг (WHO, 2023). Ці кодекси виступають не просто інструментами регуляції, а важливими механізмами формування етичної екосистеми, де глобальні стандарти взаємодіють із гуманітарною практикою в умовах гібридних криз.

У свою чергу, Європейський Союз, як наднаціональний політичний утвір із розвиненою бюрократичною архітектурою, імплементує етичний регламент у межах *Code of Conduct for Members of the European Commission* (European Commission, 2021), що поєднує політико-етичні та адміністративні стандарти. ЄС чітко артикулює вимоги щодо прозорості, запобігання конфлікту інтересів,

декларування доходів та обмеження посткаденційного лобізму. У цьому випадку домінує комплаєнс-модель етики, орієнтована на юридичну відповідність і санкційні механізми, що забезпечують підзвітність через формалізовані процедури. Це відрізняє європейський підхід від більш декларативно-гуманістичних моделей ООН, де наголос робиться на етичній автономії працівника.

У межах діяльності ОЕСР етичний вимір має технократичний характер і спрямований на забезпечення високих стандартів професійної доброчесності в аналізі, моніторингу та рекомендаціях політик. Її Ethics Guidelines for International Staff (OECD, 2021) закріплюють принципи об'єктивності, незалежності, неупередженості та стриманості в публічній комунікації. Особливістю ОЕСР є інтеграція етики у політико-економічний контекст: працівник позиціонується не лише як адміністратор, а як впливовий аналітик із потенціалом формування реформ. Це зумовлює потребу в системі самоконтролю та відповідальності перед країнами-членами, що вимагає вищої, порівняно з ООН, ступені професійної автономії та методологічної етики.

Кодекси етичної поведінки Світового банку та МВФ, хоча й мають формально незалежні документи, об'єднані спільною логікою корпоративної відповідальності в умовах міжнародної фінансової діяльності. IMF Code of Conduct for Staff та World Bank Group Code of Ethics наголошують на підзвітності, фінансовій чесності, добросовісності у відносинах із клієнтами та уникненні зловживань внутрішньою інформацією (IMF, 2021; World Bank, 2022). Ці кодекси мають характер етики фінансової відповідальності, що формалізована через суворі регламенти службової поведінки, включно з обов'язковими щорічними тренінгами, анонімними каналами повідомлень про порушення та санкційними процедурами. При цьому важливим є баланс між інституційною жорсткістю та етичним професіоналізмом, необхідним для стабільного функціонування системи глобального кредитного регулювання.

Окрему позицію займає Міжнародний Комітет Червоного Хреста / Червоного Півмісяця, чия етична модель глибоко вкорінена в гуманітарному принципі нейтральності, незалежності, гуманності та добровільності. Code of Conduct for the International Red Cross and Red Crescent Movement and NGOs in Disaster Relief (ICRC, 2021) є прикладом етики гуманітарного служіння, що виходить за межі адміністративного регламенту та формує специфічний моральний контекст дій у ситуаціях крайньої вразливості – війни, голоду, катастроф. Тут етика є не лише регулятором, а й сенсоутворювальним фактором місії організації, що орієнтується на моральну автономію, контекстуальну чутливість і недопущення політичної інструменталізації допомоги.

Таким чином, етичні кодекси провідних міжнародних структур демонструють багаторівневу варіативність у підходах до регламентації поведінки – від декларативної етики гуманітарних цінностей (ООН, Червоний Хрест), до комплаєнс-етики правового інституціоналізму (ЄС) і технократичної етики аналітичного впливу (ОЕСР, МВФ, Світовий банк). Спільним залишається прагнення до посилення довіри, легітимності й моральної відповідальності в глобальному просторі, де класичні моделі юрисдикційного контролю

поступаються місцем етичному врядуванню – як новій формі глобального нормативного порядку.

У парадигмі глобального врядування, що характеризується дедалі інтенсивнішими трансформаціями системної міжінституційної взаємодії, ключові етичні принципи – прозорість, підзвітність, гендерна рівність, антикорупційність та нейтральність – формують нормативно-етичний фундамент сучасної міжнародної організаційної практики. Ці принципи виступають не лише як універсальні декларативні цінності, а як функціональні регулятори інституційної поведінки в умовах постнаціональної багаторівневої координації, де ефективність і легітимність дедалі частіше залежать не від формальної суверенності, а від спроможності організацій дотримуватися етичних стандартів управління (Miller & Kohli, 2023).

Прозорість (transparency) у сучасному етичному вимірі є не тільки адміністративною нормою, а й засобом інституційного саморефлексивного контролю та інструментом забезпечення довіри з боку стейкхолдерів – держав, громадськості, партнерських структур. У контексті діяльності ООН, ЄС, Світового банку чи ПРООН, прозорість означає відкритість до зовнішнього моніторингу, оприлюднення процедурних рішень, доступ до фінансової звітності, а також запровадження незалежних інституцій перевірки. Це не лише індикатор доброго врядування, а й форма відповідальної інституційної комунікації, яка утверджує нову нормативну рамку публічності як етичної цінності (Transparency International, 2022). У міжурядових організаціях, де інформаційна асиметрія може бути джерелом зловживання владою, прозорість відіграє роль запобіжника від нормативної девіації.

Підзвітність (accountability) – категорія, яка водночас має юридичне, політичне та етичне значення, – конститує внутрішню структуру легітимності міжнародної організації. У контексті міжінституційного врядування підзвітність означає здатність організації звітувати за свої дії перед суб'єктами, які делегували їй повноваження, та зацікавленими сторонами, які є афективно або матеріально пов'язаними з її діяльністю. Це передбачає наявність ефективних механізмів реагування на порушення, внутрішніх дисциплінарних процедур, незалежних органів етичного нагляду, а також постійного зворотного зв'язку з аудиторією політик (OECD, 2021). Підзвітність постає у цьому випадку як ключовий чинник морального делегування – здатність організації не лише функціонувати в межах повноважень, але й нести ціннісну відповідальність за свій вплив.

Гендерна рівність як етичний принцип у діяльності міжнародних організацій виходить за межі формального недопущення дискримінації – вона постулюється як засадничий елемент інституційної справедливості та інклюзивного врядування. У сучасних нормативних документах ЄС, ООН (зокрема у межах UN Women), Міжнародної організації праці або ПРООН, гендерна рівність визначається як структурна передумова досягнення справедливих результатів політик, доступу до ресурсів, участі у прийнятті рішень та формування стійких інституцій (UN Women, 2022). Цей принцип має інституційну операціоналізацію – через гендерне квотування, аудит політик,

індикатори інклюзивності та нульову толерантність до гендерно зумовленого насильства. Гендерна справедливість у цьому контексті є не лише етичним ідеалом, а показником зрілості інституції.

Антикорупційність (anti-corruption) – це нормативна категорія, що все частіше розглядається як серцевина етичного врядування. У межах міжнародних фінансових структур (МВФ, Світовий банк), антикорупційні кодекси поведінки є жорстко формалізованими: вони передбачають процедури декларування інтересів, аудит внутрішніх ризиків, обов'язкові системи захисту викривачів (whistleblowers) та етичні індикатори в управлінських оцінках (World Bank, 2022). Етика у боротьбі з корупцією трансформується у превентивну інституційну стратегію, що покликана зменшити можливості зловживання владою і забезпечити етичну чистоту процедур. Особливо значущою є роль антикорупційної етики в гуманітарному секторі – де йдеться про довіру до допомоги, яка часто надходить у кризових умовах та поза формальними каналами.

Нейтральність (neutrality) – принцип, який особливо актуалізується у сфері гуманітарних інтервенцій і миротворчої діяльності – зокрема в роботі Міжнародного Комітету Червоного Хреста. Етична нейтральність у цьому випадку постає не як політична апатія, а як моральна відмова від заангажованості задля збереження доступу до постраждалих і підтримання довіри з усіх сторін конфлікту. У розумінні Червоного Хреста, нейтральність – це стратегічно етична позиція, що дозволяє реалізовувати гуманітарний мандат поза конфронтаційною логікою сторін (ICRC, 2021). У більш широкому значенні нейтральність є синонімом процедурної справедливості, особливо в організаціях, що працюють у політично поляризованих умовах, де кожне рішення може бути інтерпретоване як прояв лояльності.

Таким чином, прозорість, підзвітність, гендерна рівність, антикорупційність та нейтральність функціонують як конститутивні елементи етичної інфраструктури міжнародного врядування. Вони перетворюють абстрактні цінності на інституціональні практики, забезпечуючи моральну легітимність діяльності міжнародних організацій у глобальному полі зростаючої політичної складності, культурного плюралізму та нормативної конкуренції. Ці принципи не є ізольованими нормами, а утворюють взаємопов'язану систему, що функціонує як етичний протокол міжнародної інституційної раціональності.

У теоретико-практичному вимірі глобального врядування реалізація етичних кодексів міжнародними організаціями часто супроводжується конфліктами між формалізованими нормативними приписами та контекстуальними, соціокультурно обумовленими реаліями. У цьому сенсі етичні кодекси функціонують не лише як інструменти управлінської дисципліни, але й як джерела системних дилем – ситуацій, коли дотримання одних принципів призводить до порушення інших, а інституційна поведінка стає вразливою до внутрішніх суперечностей. Такі дилеми особливо актуалізуються у зонах конфлікту, в умовах гуманітарних надзвичайних ситуацій або внаслідок ієрархічного розриву між штаб-квартирами організацій та їхніми польовими місіями (De Waal, 2021).

Одним із найбільш резонансних прикладів етичної кризи в міжнародних організаціях є кейс сексуальних зловживань, скоєних співробітниками ООН під час миротворчих місій у Центральноафриканській Республіці (CAR). Попри існування багаторівневої системи етичного регулювання в межах Standards of Conduct for the International Civil Service, виявилось, що процедури звітності, механізми відповідальності та захисту постраждалих залишаються фрагментарними й неефективними, особливо в умовах віддалених і слаборозвинених регіонів (United Nations, 2021). Дилема полягає в зіткненні між принципом інституційної лояльності та моральним імперативом розслідування – в окремих випадках внутрішні органи приховували інциденти задля збереження репутації місії, що прямо суперечило як букві, так і духу етичного кодексу. Це вказує на глибинну розбіжність між декларативною етичністю та практиками реального управління.

Інший кейс – масштабна криза довіри у Всесвітній організації охорони здоров'я (ВООЗ) у зв'язку з неадекватним реагуванням її представництв у Демократичній Республіці Конго під час спалаху Еболи 2018–2020 років, коли десятки жінок звинуватили співробітників ВООЗ у сексуальній експлуатації та зловживанні владою (WHO, 2021). Виявилось, що етичні регламенти, попри формальну чинність, не були інтегровані в локальні системи управління, що дозволяло окремим представникам структури діяти безкарно. Сутнісна дилема цього випадку – конфлікт між швидкістю реагування на кризу та дотриманням правових і етичних процедур. Ця ситуація продемонструвала, що навіть у структурах із формальною етичністю реалізація кодексів залишається радше інституційним гаслом, ніж процедурною реальністю, особливо за відсутності ефективного польового моніторингу.

Низка етичних криз також супроводжувала діяльність міжнародних фінансових організацій, зокрема Світового банку. У 2021 році незалежне розслідування виявило, що керівництво Банку маніпулювало даними рейтингу Doing Business, щоби підвищити позиції деяких держав, зокрема Китаю, в обмін на політичні поступки (World Bank, 2021). Цей випадок поставив під сумнів не тільки добросовісність інституційного менеджменту, але й репутаційну неупередженість у процесі оцінювання країн. Етична дилема тут полягала у протиставленні інституційної лояльності керівництва організації – зокрема до урядів держав-донорів – та вимоги до аналітичної незалежності й прозорості. Формально закріплені етичні норми щодо антикорупційності та добросовісності були порушені на найвищому рівні, а відсутність незалежних зовнішніх аудитів лише підсилювала кризу легітимності.

Окремий спектр дилем спостерігається у діяльності гуманітарних організацій, зокрема Міжнародного комітету Червоного Хреста, який діє відповідно до жорсткої етичної доктрини нейтральності. Проте в умовах сучасних асиметричних конфліктів нейтральність не завжди сприймається як чеснота: зокрема в ситуаціях геноциду, як це було в М'янмі, або під час збройної агресії РФ проти України, вимоги до морального позиювання організації вступають у суперечність із її мандатною етикою невтручання. Дилема постає між моральною відповідальністю за засудження злочину та збереженням

доступу до потерпілих, що можливе лише за умови нейтралітету (ICRC, 2021). Таким чином, універсалістська етика нейтральності може вступати у конфлікт із нормативними очікуваннями глобального громадянського суспільства, що прагне до чіткішого морального судження.

Нарешті, одним із латентних вимірів етичних дилем є внутрішня динаміка культурного релятивізму в межах реалізації кодексів. Багато міжнародних організацій, зокрема ПРООН чи ЮНЕСКО, мають справу з локальними контекстами, де універсальні стандарти, закріплені в етичних кодексах, можуть суперечити традиційним або релігійним нормам. Наприклад, у деяких африканських країнах імплементація принципу гендерної рівності зустрічає опір з боку місцевих еліт, що розглядають це як зовнішнє втручання. У таких випадках виникає дилема між повагою до культурного суверенітету й обов'язком дотримання прав людини як універсальної цінності (Frerks & Hilhorst, 2022). Кодекси, які не враховують контекстуальність, стають джерелом конфлікту, а спроби їх імплементації – інструментом неетичного тиску, що суперечить самому принципу інклюзивності.

Отже, етичні дилеми в практиці реалізації кодексів міжнародних організацій є не лише епізодичними відхиленнями, а індикаторами системної напруги між нормативною ідеалізацією та операційною реальністю. Вони виявляють необхідність постійного перегляду процедур, посилення механізмів моніторингу, контекстуалізації норм і переходу від декларативної етики до практик реального етичного врядування, де моральна відповідальність не обмежується процедурною доброчесністю, а вимагає глибшої критичної рефлексії щодо впливу, влади і наслідків у глобальному середовищі.

У рамках транснаціональної архітектури глобального врядування, де міжнародні організації виступають агентами нормативного порядку й операційної відповідальності, питання забезпечення дотримання етичних стандартів набуває ключового значення не лише як внутрішньоорганізаційна потреба, а як фактор інституційної легітимності та публічного авторитету. Інституційні механізми контролю та моніторингу етики в міжнародних організаціях функціонують у межах багаторівневої системи – від внутрішніх дисциплінарних структур до незалежних наглядових і аудитних інституцій, що мають мандат на етичне оцінювання діяльності персоналу, програм і управлінських рішень (Chêne, 2022).

Ці механізми варіюються за ступенем жорсткості, автономності та процедурної складності. Наприклад, у структурі ООН діє Office of Internal Oversight Services (OIOS), наділений повноваженнями з розслідування порушень, моніторингу дотримання етичних норм і аудиту управлінських процесів (United Nations, 2021). Також функціонує Ethics Office, який координує політику доброчесності, проводить навчання персоналу, розглядає конфлікти інтересів та підтримує захист викривачів (whistleblowers). Така інституційна модель поєднує превентивну, консультативну та санкційну функції в одному етичному контурі, забезпечуючи мультиаспектне реагування на відхилення від етичних стандартів.

Європейський Союз, у свою чергу, спирається на високорівневу систему контролю етики через European Ombudsman, European Anti-Fraud Office (OLAF) та внутрішні етичні комітети в рамках Європейської Комісії. Ці органи забезпечують перевірку конфліктів інтересів, прозорість діяльності посадових осіб, реагування на порушення антикорупційного законодавства, а також – що принципово – публічне оприлюднення результатів розслідувань (European Commission, 2023). Особливість європейської моделі полягає в нормативному поєднанні правового комплаєнсу з етичною підзвітністю, що конвертується у потужний механізм соціального контролю через медіа і громадськість.

Інституції Bretton Woods – Міжнародний валютний фонд і Світовий банк – реалізують механізми етичного моніторингу через окремі структурні підрозділи: Ethics and Business Conduct Department (EBC) у МВФ та Office of Ethics and Business Conduct (EBC) у Світовому банку (IMF, 2021; World Bank, 2022). Їхні функції включають виявлення порушень, координацію політики доброчесності, щорічне оновлення кодексів поведінки, а також обов'язкове проходження етичного тренінгу для персоналу. Крім того, запроваджено інструменти зовнішнього моніторингу, зокрема Integrity Vice Presidency (INT) у Світовому банку, яка займається антикорупційними розслідуваннями на глобальному рівні. Таким чином, створюється багаторівнева модель інституційної відповідальності – від самоконтролю до незалежного аудитного впливу.

У гуманітарному секторі Червоного Хреста та Червоного Півмісяця функціонують специфічні механізми моніторингу етики, зокрема Compliance and Mediation Function, що спрямовані на вирішення конфліктів, етичних дилем і забезпечення дотримання гуманітарних принципів у політичних контекстах, де етична нейтральність постійно піддається випробуванням (ICRC, 2021). Водночас, ці механізми часто не мають примусового характеру, оскільки гуманітарна етика базується на добровільності та саморефлексії працівника, що створює додаткові виклики в контексті ефективного контролю.

Ключовим викликом у всіх моделях є інституційна фрагментарність – тобто брак координації між окремими етичними структурами, відсутність уніфікованих стандартів оцінювання та надмірна залежність від внутрішнього персоналу, що потенційно обмежує об'єктивність розслідувань. Системна дилема постає між ефективністю внутрішнього контролю та необхідністю залучення зовнішніх незалежних механізмів, зокрема омбудсменів, громадських наглядових рад і міжнародних аудиторських платформ. З огляду на це, актуалізується потреба у формуванні наднаціонального етичного моніторингового механізму, що міг би оцінювати дотримання норм етики у всіх секторах глобального врядування – від безпеки до розвитку.

Загалом, інституційні механізми контролю та моніторингу етики в міжнародних організаціях демонструють тенденцію до ускладнення, багатошаровості та інтернаціоналізації. Вони відображають еволюцію від декларативного кодексного формалізму до процедурно оснащених, технологічно підтримуваних і контекстуально чутливих систем етичного врядування. Проте реальна ефективність цих систем залежить не лише від їхньої архітектури, а й від культури етичної відповідальності, політичної волі та соціальної довіри – тих

нематеріальних чинників, без яких навіть найрозвиненіша етична інфраструктура ризикує залишитися символічною оболонкою.

У професійному контексті дипломатичної, аналітичної та польової діяльності представників міжнародних організацій етичні кодекси функціонують не лише як нормативні обмеження поведінки, а як фундаментальні орієнтири у прийнятті рішень у складному глобальному середовищі. В умовах гіперкомплексного міжнародного порядку, який характеризується нестабільністю, політико-правовою поляризованістю та зростанням моральних ризиків, саме етичні норми стають засадничим ресурсом для збереження інституційної довіри, функціональної ефективності та репутаційної легітимності суб'єктів глобального врядування (Gaskarth, 2021).

Для дипломатів, як ключових акторів міждержавного спілкування та реалізації зовнішньої політики, етичні кодекси визначають параметри публічної відповідальності, професійної доброчесності, дотримання конфіденційності, лояльності до мандатної організації, водночас залишаючи простір для моральної автономії. Ці кодекси – наприклад, Vienna Convention on Diplomatic Relations у поєднанні з внутрішніми положеннями ООН або ЄС – виконують функцію етичної стандартизації поведінки в міжкультурних контекстах, де формальні правові норми часто виявляються недостатніми для забезпечення міжособистісної та інституційної комунікації. У разі кризових ситуацій, зокрема в умовах конфліктів, делікатних переговорів або миротворчих місій, саме етичні принципи – неупередженість, стриманість, доброзичливість, повага до іншого – забезпечують підтримання функціональної довіри до дипломатичного корпусу (United Nations, 2021).

Для аналітиків, які здійснюють стратегічну оцінку міжнародних процесів, етика постає як інструмент пізнавальної відповідальності. У цьому контексті мова йде про унеможливлення маніпуляцій даними, захист від політичного тиску, дотримання стандартів об'єктивності та прозорості аналітичних висновків. Особливу значущість має дотримання етичних норм у разі підготовки конфіденційних звітів для внутрішнього використання організацій, таких як ОЕСР, МВФ чи ПРООН, де помилка або свідоме спотворення даних може мати далекосяжні геополітичні наслідки (OECD, 2021). Етичні кодекси в аналітичній роботі – це не просто інструктивні положення, а спосіб гарантування достовірності інформації як основи прийняття рішень.

У професійній практиці представників міжнародних місій – миротворчих, спостережних, гуманітарних чи моніторингових – дотримання етичних кодексів є умовою легітимності присутності місії у відповідному регіоні. Це особливо важливо у зонах збройних конфліктів або глибоких соціально-політичних криз, де будь-яке відхилення від етичної поведінки – зокрема прояви дискримінації, сексуального насильства, корупції або культурної нечутливості – може призвести до делегітимації місії загалом. Наприклад, згідно з доповіддю WHO (2021), недостатній етичний нагляд за співробітниками в Демократичній Республіці Конго під час гуманітарної відповіді на спалах Еболи спричинив репутаційну катастрофу для організації та знизив довіру до міжнародної присутності серед місцевого населення. Таким чином, етика не лише визначає

поведінкові межі, а й формує емоційно-смысловий простір легітимної взаємодії між місією та громадою.

Окремо слід підкреслити, що етичні кодекси є не просто референтними документами, а й елементом професійної соціалізації кадрів у системі міжнародних відносин. Через обов'язкове етичне навчання, інтеграцію кодексів у кадрову політику, етичний супровід кар'єрного зростання та механізми внутрішнього моніторингу формуються стабільні професійно-етичні ідентичності. Етика таким чином інституціоналізується як частина стратегічного управління людським капіталом у глобальному секторі (Transparency International, 2022). Це є особливо важливим у період зростання політичної поляризації, кібервразливості та глобального недовіри до інституцій – адже саме моральна сталість персоналу стає гарантом збереження функціональної спроможності організацій.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що етичні кодекси для дипломатів, аналітиків та представників міжнародних місій не є другорядними регламентами, а виступають каркасом професійної культури, що визначає межі припустимого, захищає від етичної девіації та утверджує нормативну спроможність міжнародних організацій діяти в умовах глобальної турбулентності. Їх значення виходить за межі управлінської функціональності – вони формують етичну інфраструктуру глобального публічного простору, де дипломатія, аналітика та гуманітарна присутність стають не лише технічними, а насамперед моральними актами.

У добу трансформаційної невизначеності, що супроводжується гібридизацією загроз, ерозією традиційного міжнародного порядку та поліцентричністю глобального управління, етика постає не лише як регулятивна категорія, а як стратегічний ресурс інституційної легітимності. Легітимність міжнародних організацій, яка раніше опиралась переважно на правову раціональність, сьогодні дедалі більше залежить від морального авторитету, репутаційної чистоти та етичної узгодженості дій із ціннісними очікуваннями глобального громадянського суспільства (Buchanan & Keohane, 2006). У цьому сенсі етика функціонує як «м'яка сила» легітимації, що компенсує структурну асиметрію, правову обмеженість мандатів та дефіцит демократичної підзвітності міжнародних інституцій.

Етичні кодекси, у своїй сутності, конституують моральну інфраструктуру функціонування міжнародних організацій, задаючи стандарти поведінки, принципи взаємодії та норми саморефлексії, що слугують підґрунтям для побудови довіри до організації в очах як урядів, так і громадськості. В умовах, коли спроможність держав реалізовувати етико-нормативний контроль у глобальному масштабі є обмеженою, а гнучкі міждержавні альянси демонструють нестабільність, саме моральна консистентність дій міжнародних організацій набуває функції джерела вторинної легітимності. Йдеться про феномен делегованої моральної авторитетності – коли глобальні інституції виступають носіями нормативної сили, на яку держава більше не здатна самостійно претендувати (Zürn, 2018).

Крім того, у контексті політичної фрагментації, популізму та зростання скепсису щодо глобального врядування, етика слугує елементом стратегічного протистояння делегітимізуючим наративам. Зокрема, прозорість процедур, підзвітність рішень, запобігання конфліктам інтересів, захист прав вразливих груп та дотримання принципів нейтральності й інклюзивності – усе це формує не лише зовнішню, а й внутрішню легітимність організацій, яка забезпечує згуртованість персоналу, зміцнення професійної етики та стійкість до зовнішнього тиску (Koenig-Archibugi & Zürn, 2014). Таким чином, етика діє як механізм мобілізації нормативного потенціалу в системі міжінституційної взаємодії, де юридична сила не завжди гарантує ефективність або прийнятність дій.

Водночас, варто наголосити, що етика як ресурс легітимності не є сталим чи автоматизованим елементом – вона потребує постійного відтворення через прозорі механізми моніторингу, регулярне оновлення кодексів, незалежне розслідування порушень та інституціоналізацію навчання етичним практикам. У цьому контексті можна говорити про феномен "етичного врядування" (ethical governance), що передбачає інтеграцію моральної рефлексії в усі етапи прийняття рішень – від стратегічного планування до реалізації польових місій (UNDP, 2023). Саме в цьому полягає відмінність між декларативною етичністю та функціональною етикою, яка перетворюється на практичний чинник глобального управлінського успіху.

З огляду на це, етичні кодекси міжнародних організацій варто розглядати не як периферійний додаток до формального регламенту, а як онтологічну умову їхнього існування у глобальному публічному просторі. У світлі викликів, пов'язаних із гібридними війнами, постправдою, транснаціональною корупцією, насильницькими конфліктами та зміною клімату, моральна легітимність перетворюється на головну валюту впливу. І лише ті інституції, які здатні забезпечити не лише ефективність, а й моральну виправданість власної присутності, матимуть шанс залишатися релевантними акторами глобального порядку в добу етичної чутливості та нормативної конкуренції.

Узагальнюючи концептуальні та емпіричні напрацювання щодо феномену етичних кодексів у діяльності міжнародних організацій, можна стверджувати, що етика поступово еволюціонує з периферійної дисциплінарної категорії у фундаментальний структурний компонент сучасної архітектури глобального врядування. Етичні кодекси виступають не лише інструментами внутрішньої регуляції поведінки персоналу, а й складовими інституційної самоідентифікації, що репрезентують моральну легітимність організації у зовнішньому середовищі.

Проаналізовані функції кодексів – від нормативного орієнтування до формування професійної добросовісності – підтверджують їхню інтегрованість у політико-організаційні, соціально-культурні та комунікативні контексти діяльності міжнародних структур. Через призму порівняльного аналізу було виявлено, що хоча етичні системи ООН, ЄС, ОЕСР, Світового банку, МВФ чи Червоного Хреста мають відмінні інституційні конфігурації, їх об'єднує спільна спрямованість на зміцнення прозорості, підзвітності, інклюзивності, недискримінації та антикорупційності.

Разом із тим, реальний досвід реалізації етичних кодексів демонструє низку парадоксів і дилем, що виникають унаслідок розриву між декларативними цінностями та операційними реаліями. Кейс-стаді порушень – від зловживань у гуманітарних місіях до маніпуляцій рейтингами в аналітичних структурах – підтверджують необхідність посилення незалежного моніторингу, захисту викривачів, а також інституціональної реновації етичних стандартів відповідно до актуальних викликів.

Етика в цьому контексті постає не лише як регулятор поведінки, але як інструмент побудови довіри, стабілізації взаємодії між багатоскладовими агентами та стратегічний ресурс легітимності в добу моральної турбулентності, транснаціональної недовіри та нормативного плюралізму. Професійна діяльність дипломатів, аналітиків і представників місій дедалі більше визначається не тільки компетентністю чи мандатністю, а здатністю діяти етично, відповідально й з огляду на глобальні стандарти належного управління.

Таким чином, етичні кодекси перетворюються з інструментів внутрішньої дисципліни на інституційну матрицю моральної самопідзвітності міжнародних організацій. Саме в цій перспективі етика слугує основою стійкості, передумовою нормативної легітимності та символічним ресурсом, що дозволяє міжнародним інституціям залишатися релевантними акторами у багатовимірному, конфліктогенному й морально чутливому глобальному порядку.

4.6. Психологічні аспекти етичної поведінки у сфері міжнародних відносин

У сфері міжнародних відносин, де процес прийняття рішень відбувається в умовах високої стратегічної невизначеності, мультивекторної конкуренції норм та інституційної багаторівневості, психологічні аспекти етичної поведінки набувають статусу не лише вторинного пізнавального інтересу, а й ключової змінної, що моделює параметри політичної дії. Прийняття етично обґрунтованих рішень у глобальному дипломатичному контексті не може бути редуковане до раціоналістської оптимізації інтересів, оскільки значною мірою детермінується складною взаємодією когнітивних схем, емоційної регуляції, моральної інтуїції та конфлікту цінностей у свідомості суб'єкта міжнародної дії (Haidt, 2012).

Когнітивні моделі морального вибору, зокрема dual-process theory (Greene, 2014), постулюють існування двох паралельних механізмів обробки етичної інформації: інтуїтивно-афективного та рефлексивно-аналітичного. У ситуаціях моральної дилеми, з якими регулярно стикаються дипломати, військові радники чи представники міжнародних організацій, ці два механізми вступають у конфлікт, створюючи напругу між імпульсами морального автоматизму (наприклад, емпатії до жертв) і нормативною логікою інституціонального вибору (наприклад, захист національного інтересу). Емпіричні дослідження демонструють, що за умов високого рівня стресу чи інформаційної перевантаженості, домінуючим стає інтуїтивно-афективний механізм, що

підвищує ризик когнітивної хибності морального судження (Bazerman & Tenbrunsel, 2011).

У сфері зовнішньої політики конфлікт цінностей часто набуває не лише індивідуального, але й системного характеру. Наприклад, дилема між принципом невтручання та зобов'язанням до гуманітарної інтервенції ставить політичного актора у ситуацію морального конфлікту, де вибір будь-якої альтернативи матиме як стратегічні, так і етичні втрати (Donnelly, 2020). Цей феномен концептуалізується як етичний парадокс міжнародного дійства, в якому від суб'єкта вимагається діяти у відповідності до універсальних норм, попри те, що ці норми самі по собі є амбівалентними і контекстуально залежними. Психологічна реакція на такий конфлікт – зокрема, когнітивна дисонансність, емоційне напруження, моральне оніміння – може призводити до уникання відповідальності, делегування рішення або до раціоналізації неетичних дій як вимушених (Bandura, 1999).

Особливого значення у процесі прийняття етичних рішень набуває феномен моральної інтуїції, що формується внаслідок культурного досвіду, освіти, професійної соціалізації та належності до певного елітного когнітивного середовища. У міжнародних організаціях моральна інтуїція може нормалізувати відхилення від етичних стандартів шляхом групового конформізму або інституціональної лояльності. Згідно з моделлю «етичного омертвіння» (moral disengagement), актори міжнародної політики можуть несвідомо здійснювати деетизацію власних рішень, якщо такі рішення укорінені в ієрархії наказу або в легітимізованому дискурсі безпеки (Bandura, 1999).

Окремий пласт становить взаємодія між емоційною регуляцією і здатністю до морального судження. Емоції – страх, гнів, вина, сором – є не лише суб'єктивними реакціями, але й нормативними індикаторами, що формують рамки допустимого у міжнародній поведінці. У цьому контексті особливої ваги набуває концепт емоційної компетентності дипломата, що передбачає здатність розпізнавати емоційні імпульси, інтерпретувати їх у координатах етичної логіки та інтегрувати в аналітичну модель поведінки (Mikulincer & Shaver, 2019). Брак такої компетентності може призводити до прийняття рішень, детермінованих не стратегічною логікою, а афективними станами, що значно знижує рівень етичної відповідності рішень міжнародного рівня.

Таким чином, психологічні механізми прийняття етичних рішень у сфері міжнародних відносин є багаторівневою системою, що охоплює когнітивну, емоційну, соціальну та культурну детермінацію дії. Ігнорування цих чинників у теоретичних моделях міжнародної поведінки призводить до редукціонізму і втрати пояснювальної сили при аналізі політичних процесів, у яких етична рефлексія є невід'ємним елементом стратегічного мислення. У цьому сенсі включення психологічної оптики до теорій міжнародної етики є необхідною умовою для глибшого розуміння не лише рішень окремих дипломатів, а й структурної логіки глобального політичного порядку.

У сфері міжнародних відносин, де суб'єкти прийняття рішень постійно функціонують у високонапруженому середовищі – від багатосторонніх переговорів і кризових засідань Радбезу ООН до кулуарної дипломатії під час

збройних конфліктів – психологічний стрес є не побічним, а системним фактором професійної дії. Особливо в умовах затяжних воєн, терористичних загроз чи глобальних безпекових дисбалансів, дипломатична та аналітична діяльність здійснюється під впливом хронічного тиску, що трансформує не лише поведінкові патерни акторів, але й деформує систему моральних координат, у якій відбувається ухвалення рішень (George, 2020).

Психофізіологічні реакції на стрес – включно з підвищеним рівнем кортизолу, пригніченням префронтальної активності, активацією «примітивного» limbic system – безпосередньо впливають на здатність до морального судження, критичної рефлексії й етичного самоконтролю. У дипломатії це може призводити до ухвалення імпульсивних рішень, емоційного «відсікання» співчуття, або ж – до етичного паралічу, коли суб'єкт ухиляється від відповідальності через психологічне виснаження (Litz & Kerig, 2019). Із цієї перспективи критичною змінною виступає не лише рівень формальної кваліфікації суб'єкта, але його здатність до психологічної стійкості, яка є інтегральним психоемоційним ресурсом, що забезпечує збереження етичної поведінки навіть у ситуаціях надвисокої когнітивної турбулентності.

Фрустрація, що виникає внаслідок блокування реалізації професійної місії – зокрема, коли дипломатичні зусилля зазнають провалу через саботаж, політичний опортунізм або недобросовісне партнерство – часто призводить до девіацій етичної поведінки. Відомо, що в умовах фрустраційної ізоляції (наприклад, санкційного тиску чи дипломатичного бойкоту), суб'єкти міжнародної дії схильні до формування етичних компенсаторних механізмів, які раціоналізують використання недоброчесних тактик – інформаційного тиску, маніпуляції нарративами, прихованих угод – як «морально виправданих» у межах «вищої мети» (Tenbrunsel & Smith-Crowe, 2008). У такий спосіб відбувається етичне розмиття відповідальності, що є характерним симптомом середовищ з високим рівнем стресових викликів і політичної амбівалентності.

Додатковим ускладнювальним фактором є емоційне вигорання (burnout), яке згідно з сучасними психологічними концептами, не лише знижує рівень особистісної ефективності, але й корелює з моральною дезорієнтацією. Для представників професійної дипломатії та стратегічної аналітики цей синдром проявляється у формі «етичної апатії» – втрати мотивації до дотримання ціннісних норм, професійної байдужості до наслідків ухвалених рішень, або ж – ригідного дотримання формалізованих процедур без внутрішньої рефлексії щодо їхнього морального змісту (Maslach & Leiter, 2016). У контексті міжнародних місій, особливо в конфліктних зонах або під час гуманітарних катастроф, емоційне вигорання може стати індикатором етичної втоми – явища, при якому повторне зіткнення з морально травмуючими ситуаціями (етнічні чистки, геноцид, масова смерть цивільних) призводить до емоційної дезінтеграції професіонала й часткової втрати здатності до морального судження.

Попри це, сучасні дослідження свідчать про існування стратегій етичної резильєнтності – інституційних, особистісних та колективних механізмів, що дозволяють зберігати моральну орієнтацію в умовах хронічного стресу. Сюди відносять регулярні тренінги з етичного прийняття рішень, створення безпечного

середовища для психологічної рефлексії, інституційні програми підтримки ментального здоров'я, а також – розвиток «етичного клімату» в колективах, де моральна поведінка є не лише вимогою, а й культурною нормою (Kish-Gephart et al., 2010). Відсутність таких стратегій призводить до системної деградації етичної інфраструктури дипломатичних інституцій і, як наслідок, до легітимізаційної кризи як на рівні міжособистісної довіри, так і глобального нормативного порядку.

Таким чином, психологічний тиск у міжнародних відносинах – зокрема у сфері дипломатії, аналітики та безпекової політики – не є лише фоновим фактором, а визначальним предиктором якості етичної поведінки суб'єктів. Ігнорування стресових впливів, фрустраційних патернів і вигорання в аналітичних моделях зовнішньої політики є інтелектуальним недоглядом, що перешкоджає розумінню моральної складової міжнародної дії. Отже, етика не може бути ізольованою від психології, а навпаки – повинна бути рефлексивно вмонтована в архітектоніку професійної компетентності у сфері міжнародних відносин.

У середовищі міжнародної політики, де рішення ухвалюються під тиском часових обмежень, інформаційної надмірності, багаторівневої невизначеності та геополітичного ризику, когнітивні скорочення – або евристики – стають необхідними ментальними інструментами адаптації. Проте, будучи механізмами зниження когнітивного навантаження, евристики нерідко породжують викривлення в етичній оцінці ситуацій, що призводить до серйозних нормативних помилок, делегітимації політичної дії й моральної девіації в дипломатичній та аналітичній практиці (Kahneman, 2011).

Одним із найбільш стійких когнітивних упереджень, яке має системний вплив на процес формування зовнішньополітичних рішень, є *confirmation bias* – тенденція суб'єктів до пошуку, інтерпретації та пригадування інформації, яка підтверджує вже наявні переконання, ігноруючи або дискредитуєчи альтернативні наративи (Nickerson, 1998). У міжнародних відносинах це упередження проявляється у вибіркового сприйнятті дій опонентів: будь-яка поведінка протилежної сторони може трактуватися як ворожа, якщо вона не вписується в домінуючу геополітичну картину світу, що заздалегідь припускає антагонізм (Renshon & Lerner, 2012). Наслідком цього є ескалація конфліктів, ігнорування каналів комунікації, а також – моральна раціоналізація примусових або санкційних заходів.

Інше ключове викривлення – *фреймінг (framing effect)* – стосується того, як форма подання інформації (а не її зміст) впливає на сприйняття ситуації та відповідну етичну оцінку. Наприклад, військова операція, представлена як "обмежене втручання задля захисту цивільного населення", може бути легітимізована в очах міжнародної спільноти, тоді як ті ж самі дії, описані як "агресивна інтервенція", будуть розцінені як порушення міжнародного права. Це створює широке поле для нормативного маніпулювання, де політичні актори навмисно формують наративи з емоційно нейтралізованим чи позитивно забарвленим фреймуванням для пом'якшення етичної відповідальності (Entman, 2004).

Особливо деструктивним є явище *groupthink* – групового мислення, при якому прагнення до консенсусу у колективі переважає над критичною оцінкою альтернатив. Це явище є хронічним ризиком для міжурядових органів, делегацій на багатосторонніх переговорах або аналітичних груп при зовнішньополітичних відомствах, де ієрархічна культура, страх бути "дисонансним голосом", а також тиск лояльності, призводять до етичного колективізму, у якому відповідальність розмивається між усіма й ніким (Janis, 1982). *Groupthink* спричинив низку катастрофічних зовнішньополітичних рішень, зокрема – під час вторгнення США до Іраку 2003 року, коли внутрішня критика була маргіналізована, а інформація, що суперечила бажаному наративу про наявність зброї масового ураження, ігнорувалася (Kahneman, 2011).

Крім того, в оцінці етичних дилем міжнародної політики діє моральне упередження ретроспективи (*hindsight bias*) – схильність вважати події, що вже сталися, "очевидними", з чого робляться хибні судження про передбачуваність або умисність дій суб'єктів. Це упередження використовується для морального осуду після фактуму (*post factum*), що унеможливує справедливу етико-правову оцінку складних ситуацій з високим ступенем невизначеності в момент ухвалення рішень (Roese & Vohs, 2012). Такі ретроспективні моральні реконструкції часто стають елементом політичної інструменталізації етики у боротьбі за гегемонію дискурсу.

В контексті дипломатичної практики та стратегічної комунікації зазначені когнітивні викривлення створюють деформації етичної аргументації, які, своєю чергою, можуть легітимізувати антигуманні або конфліктогенні дії. Це вимагає інтеграції когнітивної психології в етичну освіту дипломатів, аналітиків та зовнішньополітичних акторів, а також запровадження процедур запобігання груповому мисленню та критичного аудиту рішень. Лише за умов епістемологічної саморефлексії, інституційної відкритості до дисонансних голосів і деконструкції фреймованих наративів можливе відновлення морального ресурсу міжнародної політики в епоху постправди й інформаційної турбулентності.

У сучасній архітектурі глобального врядування міжнародні організації функціонують не лише як інституційні агенти нормотворення й реалізації багатосторонньої дипломатії, але й як складні психологічні системи, в яких формуються специфічні групові динаміки, що суттєво впливають на дотримання або деформацію етичних стандартів. Колективна психологія таких організацій, зокрема ООН, НАТО, ЄС, ВООЗ чи МАГАТЕ, розгортається в межах багаторівневих соціальних структур, де індивідуальні моральні переконання суб'єктів піддаються впливу ієрархічного тиску, групової лояльності та інституційного конформізму (Kelman & Hamilton, 1989).

Однією з ключових загроз етичній інтегральності міжнародних інституцій є організаційний конформізм, який проявляється в тенденції індивідів адаптувати свої моральні уявлення до переважаючих норм і поведінкових моделей групи. У таких умовах конформізм функціонує як форма "моральної гармонізації", що знижує когнітивний дисонанс між особистими етичними стандартами і нормативною рутинністю інституції, навіть якщо остання включає

елементи морального компромісу або нормотворчої інерції (Haslam & Reicher, 2017). Зміщення морального фокусу з "етики відповідальності" на "етику процедури" може призводити до легітимації дій, що суперечать базовим гуманістичним цінностям – зокрема, у ситуаціях, коли інституційна ефективність ставиться вище за правову чи моральну відповідність.

Суттєвим феноменом є також лояльність до інституції, що набуває характеру афективного зв'язку із самою організацією як об'єктом ідентичності. Така лояльність може мати продуктивні наслідки у вигляді підвищення внутрішньої солідарності та професійної мобілізації, однак у кризових умовах вона схильна трансформуватися в організаційну сліпоту – нездатність до критичного переосмислення власної ролі в етично сумнівних діях, ухилення від внутрішньої критики або акцент на збереженні репутації замість вирішення нормативних порушень (Boin, 't Hart & Kuipers, 2020). У таких випадках інституційна лояльність стає імунітетом проти моральної відповідальності, що перешкоджає автономному етичному судженню.

Окрему проблему становить моральне відчуження (*moral disengagement*), що виникає як захисний механізм у представників міжнародних структур, які регулярно мають справу з гуманітарними катастрофами, воєнними злочинами або масовими порушеннями прав людини. Згідно з моделлю Альберта Бандури, моральне відчуження передбачає деактивацію саморефлексивного морального механізму, що дозволяє індивіду зберігати позитивний образ себе, навіть коли він бере участь в амбівалентних або неетичних процесах (Bandura, 1999). У міжнародному контексті це може проявлятися в раціоналізації бездіяльності (наприклад, невтручання в геноцид), фреймінгу насильства як «збройного забезпечення миру», або делегуванні моральної відповідальності вищим інстанціям.

Групова психологія в міжнародних організаціях також підкріплюється ефектами бюрократичного дистанціювання, коли рішень щодо людських життів ухвалюються в умовах нормативної абстракції, що деактивує емпатичну складову етичного судження. Дослідження показують, що в умовах надмірної формалізації процедур і втрати горизонтальної комунікації, працівники міжнародних організацій схильні до нормативної деіндивідуалізації – тобто до сприйняття суб'єктів політики як числових змінних, а не як морально значимих агентів (Bauman, 1993; Slim, 2015). У такий спосіб формується інституціональна культура моральної нейтральності, яка під виглядом процедурної об'єктивності знецінює етичну чутливість як "ненаукову" або "суб'єктивну".

Водночас варто наголосити на існуванні контрмеханізмів у вигляді етичного лідерства в міжнародних структурах. Воно реалізується через моральний авторитет керівників, ініціацію внутрішньої рефлексії, запровадження механізмів *whistleblowing*, ревізії місії через призму прав людини та створення нормативного простору для дискусій про моральну відповідальність (Brown & Treviño, 2006). Інституційне культивування моральної агентності всередині організацій має стати частиною нової парадигми функціонування міжнародних структур, зважаючи на кризу нормативного

порядку, викликану гібридними загрозами, ерозією правових режимів та інформаційною поляризацією.

Таким чином, психологічна динаміка колективної поведінки у міжнародних організаціях має суттєвий вплив на функціонування етичних норм, перетворюючи організаційну структуру на поле боротьби між нормативною інтеграцією та моральною ерозією. Лише критичне усвідомлення внутрішньоінституційних психологічних процесів дозволяє не лише запобігти викривленням етичної оцінки, а й переосмислити саму роль міжнародних організацій як суб'єктів моральної відповідальності у глобальному публічному просторі.

У глобалізованому середовищі, що характеризується зростаючою поляризацією, постправдою та фрагментацією міжнародного порядку, емпатія постає не лише як психологічна риса чи міжособистісна компетентність, а як фундаментальна етична чеснота, яка визначає здатність до продуктивної міжкультурної комунікації та морально вивіреного лідерства в міжнародних відносинах. Емпатія – у своїй глибшій, когнітивно-афективній формі – виконує функцію морального модулювання сприйняття «іншого», розширюючи горизонти ідентичності й дозволяючи включати суб'єктів із різними цивілізаційними, ціннісними й нарративними установками до поля етичної уваги (Halpern & Weinstein, 2004).

У сфері зовнішньої політики та дипломатії, де інституціоналізована мова об'єктивізму часто маскує емоційно забарвлені уявлення про «ворога» чи «небезпечного іншого», саме емпатія дозволяє здійснити прорив до моральної рефлексії. Ця здатність стає особливо значущою в контексті кризових переговорів, гуманітарних місій, постконфліктної реконструкції та міжкультурного врегулювання, де надмірна нормативна абстракція без емпатійного залучення призводить до моральної нейтралізації рішень або їхньої функціональної дегуманізації (Slim, 2015). У цьому сенсі емпатія постає як ресурс етичної зустрічі – здатності вийти за межі стратегічного раціоналізму й побачити в іншому не лише актора міжнародної гри, а людину, носія страждання, ідентичності, історії та голосу.

Паралельно з цим, феномен морального лідерства у міжнародному контексті трансформується з парадигми ієрархічного впливу на парадигму етичної орієнтації. Лідерство, що ґрунтується на емпатії та культурній чутливості, вимагає не просто здатності до стратегічного мислення чи дипломатичного маневрування, а глибинної етичної позиції, що формує довіру, легітимність і діалогічність міжнародної взаємодії (Brown & Treviño, 2006). Такий тип лідерства не зводиться до формального статусу, а є проявом моральної агентності, яка інтегрує особистісні переконання, етичну послідовність і здатність до міжкультурного рефлексивного слухання. Особливо це актуалізується в діяльності спеціальних представників міжнародних організацій, посередників у конфліктах або генсекретарів, які уособлюють не лише функціональну роль, а й моральний авторитет.

У контексті мультикультурності міжнародної системи, культурна чутливість є інструментом етичного подолання етноцентризму, ієрархії норм і

неявного когнітивного колоніалізму. Вона дозволяє критично переосмислювати власну ціннісну позицію у світлі альтернативних раціональностей, приймати амбівалентність моральних категорій у різних контекстах і не проектувати універсалізм власної культури на всі міжнародні кейси. Як підкреслює Martha Nussbaum, етика у глобальному контексті має формуватися не через «згори задані» універсалії, а через відкриту діалогічність – через емпатійне пізнання світу іншого, яке здатне створювати простір для глобального громадянства (Nussbaum, 2002).

Психологічні дослідження свідчать, що емпатія тісно корелює з проспективним моральним судженням, здатністю до довгострокового мислення, а також – із зниженням імовірності деонтологічного сліпого слідування наказам або ролям (Decety & Cowell, 2014). У міжнародних організаціях це означає, що лідери, які демонструють емпатійний стиль управління, формують більш етично резистентні колективи, знижують ризик морального відчуження та сприяють стійкому внутрішньому моральному клімату, що є критичним у ситуаціях стратегічної турбулентності або глобальної нормативної кризи.

У цьому контексті емпатія, моральне лідерство і культурна чутливість не є факультативними рисами або «м'якими» навичками, а становлять онтологічний каркас етичної суб'єктності у міжнародних відносинах. Їхня інтеграція в теорію і практику глобальної політики є передумовою трансформації самої логіки міжнародної взаємодії – від конфронтаційного балансу інтересів до етично орієнтованого діалогу, заснованого на взаємному розумінні, симетричному визнанні та моральній відповідальності перед глобальним людством.

Аналіз психологічних аспектів етичної поведінки у сфері міжнародних відносин засвідчує, що моральні орієнтації суб'єктів зовнішньої політики формуються не лише в межах нормативних або ідеологічних парадигм, а значною мірою обумовлюються когнітивними, емоційними й груповими механізмами. Етична поведінка у міжнародному контексті, що зазнає тиску багатосторонніх криз, дедалі частіше опиняється під впливом факторів, які не завжди усвідомлюються актором і не завжди контролюються організаційними структурами. Це вимагає перегляду уявлень про моральний вибір як винятково раціональний процес, натомість визнаючи складну психосоціальну природу моральної дії в глобальному середовищі.

Стресові чинники, політичний тиск, хронічне емоційне навантаження та фрустрація істотно впливають на здатність до етичної саморегуляції. У професійній дипломатії, стратегічному аналізі, багатосторонніх переговорах моральне судження часто деформується внаслідок ментального виснаження, що проявляється в зниженні емпатійної чутливості, автоматизмі дій або емоційній апатії. Індивід, діючи в умовах кризи або інформаційного перевантаження, схильний застосовувати евристики – когнітивні спрощення, які нерідко призводять до моральних викривлень і норматичних помилок.

Варто також відзначити, що групова динаміка всередині міжнародних організацій та інституційних структур значно посилює ризики моральної девіації. Конформізм, надмірна лояльність до інституції, прагнення до консенсусу за будь-яку ціну здатні нівелювати критичне мислення й

підштовхувати до етичної пасивності або до ухвалення рішень, що суперечать гуманістичним цінностям. Колективна психологія великих міжнародних організацій часто призводить до формування культури мовчазної згоди, в межах якої моральна відповідальність розмивається, а неетична поведінка – нормалізується в рамках процедурної доцільності.

Разом із тим, аналіз свідчить і про наявність противаг цьому процесу – зокрема, таких як моральне лідерство, емпатійне управління та культурна чутливість. Усі вони виступають як контрмеханізми морального відчуження, сприяючи формуванню етично орієнтованої дипломатії, заснованої на розумінні іншого, відкритості до діалогу та готовності до критичної рефлексії. Емпатія, особливо у міжкультурних взаємодіях, дозволяє подолати когнітивний егоцентризм, знизити конфліктогенність комунікації та відновити базові засади морального взаємного визнання.

Таким чином, психологічна складова етичної поведінки в міжнародних відносинах виявляється ключовим вектором для формування як відповідальної зовнішньої політики, так і ефективної дипломатичної взаємодії. Урахування цих аспектів у навчанні майбутніх фахівців, розробці міжнародних стратегій і внутрішньоінституційних реформ може стати передумовою посилення моральної сталості глобальної політичної системи в умовах багатополосного світу та зростаючих етичних викликів.

РОЗДІЛ 5. ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ПОСТГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ: КРИЗИ ІНТЕГРАЦІЇ ТА НОВІ ПАРАДИГМИ ВЗАЄМОДІЇ. (Петров П.Г.)

5.1. Теоретичні підходи до вивчення глобалізаційних процесів

Глобалізація як метапроцес сучасної доби постає водночас онтологічно складним і теоретично наднавантаженим феноменом, який викликає численні суперечки не лише щодо своєї нормативної оцінки, але й навіть щодо мінімальних концептуальних конвенцій у межах різних наукових дисциплін. У теоретичному дискурсі міжнародних відносин глобалізація не розглядається виключно як емпіричний факт або нейтральний вектор трансформацій, а радше як специфічний когнітивний конструкт, крізь призму якого артикулюються уявлення про нову конфігурацію влади, ієрархій, мобільності та нормативної багатополюсності світової системи (Held & McGrew, 2007).

Економічна парадигма трактування глобалізації тяжіє до редукціонізму, ототожнюючи її з дедалі глибшою лібералізацією торгівлі, розширенням транснаціональних фінансових потоків, інтернаціоналізацією виробництва та домінацією глобального капіталу над локальними економіками (Stiglitz, 2017). Така візія, домінуючи в аналітиці Світового банку чи МВФ, часто ігнорує асиметричний розподіл вигод і структурну нерівність у глобальній економіці, репродукуючи нормативно неявну ідеологему неоліберального порядку. Політологічна перспектива, натомість, наголошує на зростанні транснаціонального режимного регулювання, послабленні монополії держави на управління кордонами, а також появи поліцентричних форм глобального управління, що виходять за межі класичного вестфальського суверенітету (Rosenau, 2005; Zürn, 2018). У цьому сенсі глобалізація постає не як однорідний вектор інтернаціоналізації, а як множинний і гетерогенний процес, у якому відбувається конкуренція нормативних порядків, стратегічних ідентичностей та інституціональних архітектур.

Соціологічна концептуалізація глобалізації акцентує на ускладненні соціальної інтеграції через розрив між просторовою близькістю і функціональними зв'язками. Цей підхід фокусує увагу на тому, що глобалізація не є одностороннім процесом «глобального розширення», а радше – амбівалентною трансформацією, яка водночас інтенсифікує взаємозалежність і загострює соціальні антагонізми (Bauman, 1998; Beck, 2000). Глобалізаційний тиск тут супроводжується процесами фрагментації, ідентичнісного ресентименту та зростанням локального патерналізму, що унеможливує її розуміння у вузько телеологічному ключі. У свою чергу, культурологічна перспектива, що зокрема отримала розвиток у працях А. Аппадурія, виводить глобалізацію за межі матеріальних відносин, трактуючи її як потік уявлень, символів, ідентичностей і культурних кодів, що циркулюють у межах глобальних медіа-мереж (Appadurai, 1996). Такий підхід дозволяє інтерпретувати глобалізацію як глибоку трансформацію семіотичного простору, в якому перехресно взаємодіють глобальні дискурси і локальні культурні габітуси.

У рамках сучасної теорії міжнародних відносин глобалізація постає як особливий аналітичний об'єкт, що не піддається редукції до жодної з класичних теоретичних парадигм. Реалісти схильні трактувати її як радше епіфеномен сили, що не змінює фундаментального анархічного характеру міжнародної системи. Для лібералів – це простір розширення інституційної взаємозалежності, що відкриває потенціал кооперації та регіонального врядування. Конструктивісти, натомість, акцентують увагу на інтерсуб'єктивному характері глобалізаційних уявлень і їхній ролі у трансформації акторської ідентичності та норм взаємодії. Критичні теорії – від неомарксистських до постколоніальних – зосереджені на викритті асиметрій глобального капіталізму, де глобалізація є не універсальним поступом людства, а інструментом неокolonіального домінування і дискваліфікації альтернативних модерностей (Sassen, 2014).

Отже, глобалізація як теоретичне поняття є радше полем смислових боротьб, ніж усталеною категорією з фіксованим змістом. Вона інтерпретується в залежності від епістемологічного горизонту дослідника, його онтологічних припущень та нормативної ангажованості. Міждисциплінарний аналіз вимагає визнання множинності підходів, відмови від редукціонізму та застосування теоретичного плюралізму як евристичного інструменту, що дозволяє охопити поліфонічність глобального простору, в якому водночас співіснують універсалізаційні імперативи й локальні практики спротиву, технологічні трансформації та політична регресія, транстериторіальні процеси і нові форми національного ресентименту. Таким чином, глобалізація як теоретична категорія постає не як дескриптивне позначення реальності, а як дискурсивна матриця, через яку формується саме уявлення про сучасний міжнародний порядок.

Глобалізація, як системоутворюючий процес сучасної епохи, характеризується не лише високим ступенем комплексності, а й гетерогенністю своїх проявів у політичній, економічній, соціокультурній та інституційно-нормативній площинах. Її визначальні ознаки не можуть бути зведені до єдиного типу каузального пояснення, оскільки вона охоплює як трансформаційні, так і дискурсивно конститутивні елементи, що впливають на структуру міжнародної взаємодії. У цьому контексті глобалізація постає як багатомірна динаміка, яка змінює логіку функціонування держави, сутність суверенітету, форми деліберування влади й конфігурацію міжнародної легітимності (Scholte, 2020).

Однією з ключових ознак глобалізаційного процесу є інтенсифікація транстериторіальної взаємозалежності, що проявляється у вибуховому зростанні масштабів транснаціонального обміну – товарів, капіталів, інформації, технологій і людських ресурсів. Це породжує нові форми асиметричної взаємодії між державами, транснаціональними корпораціями, неурядовими організаціями та іншими негосударними акторами. Водночас глобалізація спричиняє структурну ерозію класичного вестфальського суверенітету, у якому держава більше не виступає єдиним легітимним арбітром у внутрішньому та зовнішньому просторах (Held et al., 1999). На практиці це виявляється у делегуванні частини регуляторних функцій наднаціональним утворенням – таким як Європейський Союз, СОТ або Міжнародний кримінальний суд – що свідчить про дифузію влади у поліцентричному глобальному середовищі.

Іншою важливою ознакою глобалізації є денатуралізація простору і часу – те, що у науковій літературі часто позначається як «просторово-часова компресія» (Harvey, 1990). Завдяки розвитку цифрових комунікацій, мобільності й технологічних інновацій відбувається радикальна трансформація уявлень про відстань, присутність і швидкість реакції на події. Політичні процеси більше не є локалізованими в межах національних кордонів, натомість вони відбуваються в умовах «надтериторіальності», яка делокалізує конфлікти, мобілізації та ідентичності (Scholte, 2005). Це зумовлює появу гібридних політичних форм – від кіберсуверенітету до децентралізованих мережових держав, що функціонують за межами традиційної територіальної логіки.

Глобалізаційна динаміка також спричиняє переозначення ідентичностей та норм, що визначають архітектоніку міжнародної взаємодії. Умови посиленої міжкультурної взаємодії сприяють як універсалізації певних ліберальних цінностей (наприклад, прав людини, гендерної рівності, демократичного управління), так і формуванню ідентичнісного спротиву у вигляді популістських, авторитарних або фундаменталістських проєктів. Таким чином, глобалізація продукує нормативний плюралізм, у якому різні соціальні системи конкурують за гегемонію смислів і легітимності (Acharya, 2014). У цьому контексті транснаціональні норми більше не є односторонньою проєкцією Заходу, а піддаються релятивізації, інтерпретації й переконфігурації відповідно до локальних контекстів.

Особливого значення набуває й трансформація суб'єктності в міжнародних відносинах, в якій класичні актори (держави) дедалі частіше розділяють політичне поле з новими нетериторіальними агентами: транснаціональними корпораціями, глобальними соціальними рухами, цифровими платформами та мережами впливу. Це змінює структуру міжнародного порядку: замість ієрархічно організованої системи на зразок біполярного чи гегемонічного світового устрою формується поліцентричний ландшафт, в якому сила дедалі більше залежить не лише від матеріальних ресурсів, а й від контролю над інформацією, наративами, алгоритмами і мережами (Castells, 2009). Така зміна парадигми влади засвідчує, що глобалізація – це не лише економічний чи політичний процес, а цілісна трансформація умов і логіки самого міжнародного буття.

Отже, глобалізаційний процес визначається щонайменше п'ятьма ключовими ознаками: транстериторіальною взаємозалежністю, ерозією суверенітету, просторово-часовою компресією, нормативною поліфонією та мультиакторністю. Ці риси не просто описують структурні зміни у міжнародній системі – вони репрезентують глибинну трансформацію базових понять міжнародних відносин: від влади до легітимності, від суб'єктності до ідентичності, від безпеки до глобального управління. Таким чином, глобалізація є не лише предметом дослідження, а й інтелектуальним викликом, який вимагає радикального перегляду теоретичних засад дисципліни.

Ліберально-інституціональний підхід до глобалізаційних процесів постає однією з найвпливовіших аналітичних рамок у сучасному дискурсі теорії міжнародних відносин. На відміну від реалістичних моделей, що

концентруються на анархії міжнародної системи та домінуванні силової політики, лібералізм, особливо в його інституціональному варіанті, інтерпретує глобалізацію як кумулятивний і багаторівневий процес розширення взаємозалежності, трансформації національного суверенітету та посилення ролі міжнародних інституцій як механізмів координації й управління глобальними зовнішніми ефектами (Keohane & Nye, 2011). У межах цієї теоретичної традиції глобалізація трактується не як дисфункціональний наслідок ослаблення державності, а як історично зумовлена еволюція інституційної складності міжнародної системи.

Центральною категорією в ліберально-інституціональному аналізі є поняття комплексної взаємозалежності (*complex interdependence*), яке позначає ситуацію, в якій держави та інші суб'єкти міжнародної політики взаємодіють у різноманітних сферах – економіці, безпеці, екології, інформації – не ієрархічно, а горизонтально, із взаємним обмеженням автономії (Keohane & Nye, 1977). Така багатовимірна взаємозалежність знижує ймовірність військових конфліктів, підвищує цінність міжнародного регулювання та створює простір для взаємовигідного співробітництва, у тому числі через делегування повноважень наддержавним структурам. У цій оптиці глобалізація є не лише економічним феноменом, а також політичним і нормативним процесом, який реорганізовує інституційний дизайн світової системи.

Міжнародні інституції, у ліберально-інституціональній перспективі, функціонують не лише як арени дипломатичних переговорів, а як регуляторні механізми, що знижують трансакційні витрати, забезпечують прозорість, стабілізують очікування та забезпечують механізми примусу й вирішення суперечок (Abbott & Snidal, 2000). Умови глобалізації посилили їхню роль, оскільки інституції стали не лише відповіддю на міждержавну взаємозалежність, але й каталізатором нових форматів співпраці, таких як транскордонні режими, гібридні коаліції або глобальні партнерства. Зокрема, роль СОТ, МВФ, ВООЗ, кліматичних угод чи Глобального договору ООН про міграцію засвідчує, що саме через інституціоналізацію взаємозалежності можлива часткова нейтралізація деструктивного потенціалу анархії міжнародної системи.

У контексті економічної глобалізації ліберальні інституціоналісти наголошують на природному прагненні держав до інтеграції в глобальні виробничі та фінансові ланцюги, що сприяє підвищенню добробуту, трансферу технологій та нарощуванню порогу конфліктності. Глобалізація, у цьому контексті, інтерпретується як структурна модернізація, що забезпечується дією ринкових механізмів у поєднанні з регуляторними інституціями, які мінімізують ризики системних збоїв (Börzel & Zürn, 2021). З огляду на це, економічна інтеграція не лише знижує витрати на взаємодію, але й продукує нові моделі взаємозалежності, які стають основою для транснаціонального управління, багаторівневої політики та коеволюції норм.

Ліберальний інституціоналізм не ідеалізує міжнародні інституції, проте наполягає на їхній раціональній ефективності у виробленні спільних рішень за умов множинності акторів і асиметрій потужності. Цей підхід визнає існування системної нерівності, однак розглядає глобалізацію як потенційно продуктивне

поле для режимного співробітництва, де гнучкі формати міжнародного врядування можуть бути ефективнішими за формальні міждержавні договори. Звідси й увага до неформальних коаліцій, епістемічних спільнот, багаторівневого врядування та мережових моделей, які розглядаються як основа нового глобального порядку, що спирається не на примус, а на нормативну легітимність, репутаційну взаємозалежність і стратегічну взаємодію (Slaughter, 2004).

Таким чином, ліберально-інституціональний підхід репрезентує глобалізацію як процес поступової еволюції взаємозалежності, інституційної адаптації та когнітивної трансформації суб'єктів міжнародних відносин. Він виходить з презумпції, що взаємна вигода та інституціональне стримування є не менш сильними рушіями поведінки, ніж гегемонія чи сила. У цьому сенсі глобалізація трактується як історична можливість для формування глобального врядування на засадах співпраці, взаємної відповідальності й послаблення ексклюзивності державного суверенітету на користь поліцентричних механізмів глобальної координації.

У сучасній ліберальній парадигмі глобалізація дедалі частіше інтерпретується як процес поступової, але незворотної лібералізації економічних та політичних практик у глобальному масштабі, що функціонує як транснаціональний механізм дерегуляції, інтеграції та уніфікації нормативних структур. Цей підхід ґрунтується на уявленні про те, що лібералізація – тобто зняття бар'єрів для торгівлі, руху капіталів, робочої сили та ідей – є не лише економічно ефективною, а й політично необхідною умовою стабільного міжнародного порядку, заснованого на взаємозалежності, інституціональній прозорості та передбачуваності (Bhagwati, 2004).

У логіці ліберального інтернаціоналізму глобалізація втілюється в транснаціоналізації ринкових механізмів, що витісняють регуляторні межі національних економік і створюють гнучкіші, мережові структури взаємодії. Принципи вільної торгівлі, відкритого доступу до ресурсів, інвестиційної мобільності та зняття тарифних і нетарифних бар'єрів розглядаються як універсальні передумови економічного зростання, особливо в умовах формування глобальних ланцюгів доданої вартості (Baldwin, 2016). У цьому контексті глобалізація – це не просто сукупність економічних трендів, а когнітивний і нормативний проект, який активно продукується через практики МВФ, Світової організації торгівлі, Світового банку та інших інституцій глобального управління.

Лібералізація політик у межах глобалізаційної динаміки виявляється через гармонізацію нормативних режимів, стандартизацію правил регуляції бізнесу, дотримання загальних принципів корпоративного управління, а також трансфер демократичних процедур, що асоціюються з «добрим врядуванням» (good governance). Така політична лібералізація – попри свою неоднозначну ефективність – подається як необхідна інституціональна надбудова над економічною відкритістю, покликана забезпечити стабільність, правову визначеність та ефективне регулювання глобального ринку (Held & McGrew, 2007). Зрештою, у цьому аналітичному вимірі глобалізація постає як

гомогенізуючий процес, що передбачає поступову трансформацію державного суверенітету з інструмента абсолютного домінування – у функцію менеджменту зовнішніх інтеграційних впливів.

Ключова ознака глобалізації як лібералізації – розмиття меж між внутрішньою та зовнішньою політикою. Зовнішньоекономічні рішення дедалі частіше приймаються з урахуванням вимог і стандартів транснаціональних режимів: зокрема, імплементація Угод СОТ, фінансове звітування за стандартами Basel III чи приєднання до податкових ініціатив OECD свідчать про дедалі більшу регульовану інтернаціоналізацію політичного процесу. Така ситуація породжує специфічну форму інституційного транснаціоналізму, в якій держава втрачає винятковість як суверенний актор, поступаючись частиною повноважень на користь гнучких поліцентричних форматів управління – від міжурядових організацій до приватних нормативних утворень (Ruggie, 2004).

Критики цієї моделі наголошують, що лібералізація, в її глобалізаційній версії, не завжди враховує структурну асиметрію між державами, що мають нерівний доступ до технологій, ринків і механізмів ухвалення рішень. Проте навіть вони визнають, що сама логіка глобального порядку дедалі більше залежить від ліберальної організації ринків, від розподілу інформаційних потоків, гнучкості капіталу та правової адаптивності. У такій парадигмі глобалізація є не лише процесом, а глобальною нормою, що структурує очікування, визначає легітимні форми поведінки та маргіналізує альтернативні моделі розвитку (Rodrik, 2011).

Отже, уявлення про глобалізацію як процес лібералізації ринків і політик постає не лише описовою рамкою, а нормативним фундаментом сучасного міжнародного порядку, в якому вільний ринок та інституційна відкритість виступають як основні гаранті стабільності, легітимності та керованості глобальних взаємозв'язків. У цій логіці глобалізація не має фіксованого завершення: вона є еволюційним механізмом постнаціональної адаптації, що постійно реконфігурує відносини влади, ресурсу і норм у багатовимірному глобальному просторі.

У рамках реалістичної традиції в теорії міжнародних відносин глобалізація не розглядається як докорінна трансформація онтологічної природи міжнародної системи, а радше як обмежений епізод у межах стабільного анархічного порядку, в якому основними акторами залишаються суверенні держави. Реалістичні інтерпретації – як у класичній, так і в неореалістичній версіях – демонструють послідовний скепсис щодо ідеї "кінця держави", піддаючи сумніву твердження про ерозію національного суверенітету, заміну влади держав глобальним управлінням та зростання ролі недержавних акторів у міжнародній політиці (Waltz, 2000). У цій оптиці глобалізація є не рівномірним і незворотним процесом, а контекстуально змінною структурою, що активізується або уповільнюється залежно від змін у балансі сил та геополітичних інтересах великих держав.

На відміну від ліберальних або конструктивістських уявлень про глобальне врядування як механізм упорядкування взаємозалежності, реалісти наполягають, що в умовах відсутності централізованого примусу на глобальному рівні – тобто

за відсутності світового уряду – жоден інституційний або нормативний механізм не може ефективно гарантувати стабільність або справедливість у міжнародній системі. Відтак, будь-яке глобальне врядування є, у кращому випадку, обмеженим співробітництвом між суверенними акторами, що виникає лише тоді, коли це відповідає їхнім стратегічним інтересам (Mearsheimer, 2019). Навіть міжнародні інституції – як-от ООН, СОТ чи МВФ – у цій парадигмі розглядаються не як автономні суб'єкти, а як інструментальні розширення державної сили, що відображають перевагу великих держав або коаліцій.

Глобалізація, таким чином, постає не як динаміка децентралізації влади, а як процес, що маскує збереження і навіть зміцнення національного інтересу в нових формах. Реалісти підкреслюють, що навіть за умов інтенсифікації транскордонних зв'язків та технологічного прориву, держави залишаються єдиними акторами, здатними мобілізувати ресурси для захисту національного суверенітету, контролювати територію, регулювати імміграційні потоки, накладати санкції та вести війни. Більше того, вони вважають, що зовнішні виклики глобалізації активізують державу, змушуючи її вдосконалювати адміністративний потенціал, укріплювати кордони, посилювати економічний протекціонізм і реполітизувати економічну взаємозалежність (Bremmer, 2010).

Одним з ключових моментів реалістичної критики є розгляд глобалізації як асиметричного процесу, в якому великі держави здатні інструменталізувати відкриті ринки та інформаційні технології задля досягнення власних геополітичних цілей. Зокрема, контроль над критичною інфраструктурою, платформами цифрового впливу, сировинними потоками або транспортними коридорами трактується як нова форма владної геоekonomіки, що лише маскується риторикою глобалізму (Farrell & Newman, 2019). У цьому сенсі глобалізація не є деструкцією суверенітету, а новим інструментом його реалізації у конкурентному середовищі, де технологічна потужність та контроль над інформаційними потоками стають елементами стратегічної переваги.

Реалістичний підхід також послідовно заперечує концепції постнаціонального порядку, вважаючи, що уся логіка міжнародної політики залишається вкладеною у структуру анархії, де основним принципом взаємодії є баланс сил, а не норми чи інституції. Звідси – обережне або навіть негативне ставлення до ідеї глобального громадянства, транстериторіального управління або універсальних правових режимів. Реалісти наголошують, що механізми примусу та забезпечення зобов'язань залишаються в руках національних держав, і саме вони, а не глобальні актори, визначають межі інтеграції, відкритості та кооперації.

Таким чином, у реалістичній перспективі глобалізація не є ні закономірним зникненням державності, ні поступовим переходом до глобального управління. Вона інтерпретується як реверсивний, інструментальний і політично контекстуальний процес, у якому держави, особливо великі, зберігають ключову роль і стратегічну автономію. У цьому сенсі реалісти закликають до демістифікації дискурсу глобалізації, зосереджуючи увагу не на універсальній лібералізації, а на відтворенні ієрархій, конфліктів і конкуренції у нових умовах. Глобалізація без глобального управління – це, врешті-решт, світ, у якому анархія

залишається структурною константою, а суверенітет – центральною категорією політичного буття.

Попри численні наративи про «смерть держави» у добу глобалізації, дедалі більше дослідників міжнародних відносин звертають увагу на зворотний процес – використання глобалізації як інструменту посилення державної потужності. Замість редукції національного суверенітету чи занепаду геополітичної конкуренції, глобалізаційна динаміка відкрила нові простори для диференційованого стратегічного маневрування держав, що здатні ефективно інтегруватися у глобальні мережі, перетворюючи відкритість на ресурс політичного та економічного впливу (Weiss, 2005). У цьому контексті глобалізація не знищує державу, а реартикулює її функції, трансформує інструменти її зовнішньої активності та посилює можливості проєкції впливу на регіональному і глобальному рівнях.

Концепт потужності (power) у міжнародних відносинах давно вийшов за межі суто матеріального виміру і дедалі більше пов'язується з можливістю структурного впливу на архітектуру глобальних норм, інституцій та інформаційних потоків. У цьому сенсі глобалізація створює простір стратегічного використання інтернаціоналізованих ресурсів – від транснаціональних компаній до фінансових інструментів, освітніх мереж, платформ цифрового впливу, стандартів безпеки чи торгових регламентів. Держави, що здатні інституціоналізувати свою присутність у цих мережах – через створення правил, контроль над критичною інфраструктурою, вплив на глобальні стандарти або формування епістемічних спільнот – отримують надлишкову владу, яка перевищує традиційне уявлення про ресурсний потенціал (Farrell & Newman, 2019).

Особливо показовим є використання економічної глобалізації як механізму геоекономічної конкуренції, у межах якої держава відіграє роль координатора, посередника й арбітра у відносинах між національними суб'єктами та глобальними ринками. Здатність держав забезпечити сприятливі умови для інтеграції своїх компаній у глобальні ланцюги доданої вартості, захистити національні бренди, просунути стандарти експорту або контролювати критичні сегменти – зокрема, напівпровідники, рідкоземельні метали чи штучний інтелект – стає головним індикатором стратегічної потужності у XXI столітті (Baldwin, 2016). Замість пасивної адаптації до глобалізаційних змін, держава дедалі активніше інституціоналізує свої геоекономічні інтереси через політику економічного націоналізму, експортних стратегій, «економічної дипломатії» чи цифрового суверенітету.

Крім того, у контексті зростання міжсекторальної взаємозалежності, держави дедалі частіше використовують механізми глобального врядування як інструменти опосередкованого впливу, укріплення власної позиції в міжнародних інституціях і формування нормативного середовища, сприятливого для національних інтересів. Зокрема, участь у розробці технічних стандартів (ISO, IEC), норм кібербезпеки, екологічних рамок (наприклад, Паризька угода) чи регулювання цифрової торгівлі створює простір для нормотворення, в якому домінуючі держави можуть розширювати власну юрисдикцію за межами

національних кордонів (Suzuki, 2022). Такий процес формує нову конфігурацію технологічного суверенітету, в якій держава може не лише захищати, а й проектувати свою потугу на інші політичні одиниці через мережеву інфраструктуру глобалізованого світу.

Варто підкреслити, що реальне посилення державної потужності в умовах глобалізації є нерівномірним і селективним процесом, доступним лише тим державам, які володіють адаптивною інституційною здатністю, стратегічною візією та ресурсами для ефективної участі у глобальних процесах. Водночас держави, які не здатні інтегруватися у ці процеси на власних умовах, втрачають контроль над критичними секторами, зазнають залежності від зовнішнього фінансування та технологій, що відображає асиметричну природу глобалізованої потужності (Nye, 2021). Проте саме ця селективність і засвідчує, що глобалізація – попри декларації про її універсальність – фактично виконує функцію посилення політичної диференціації і формування нових структур влади у транснаціональному середовищі.

Таким чином, сучасна держава не лише адаптується до викликів глобалізації, а активно реінструменталізує її засоби для досягнення стратегічних цілей: від зміцнення технологічного суверенітету до маніпулювання фінансовими потоками, формування альянсів, укріплення цифрових кордонів і контролю над інформаційним середовищем. Глобалізація – це не кінець державності, а її новий інструментальний вимір, що дає змогу модернізувати арсенал влади та забезпечити системну конкурентоспроможність у глобальному політичному полі.

У конструктивістських і постструктуралістських підходах до аналізу глобалізації відбувається принципова деконструкція лінійного розуміння цього феномена як об'єктивного, структурного чи технологічно детермінованого процесу. Натомість глобалізація трактується як дискурсивна конструкція, результат соціального виробництва значень, що реалізується через мовні практики, інституційні уявлення, когнітивні карти та політичні інтерпретації реальності (Barnett & Duvall, 2005). У цій парадигмі глобалізація не існує поза мовою, у формі матеріального феномена – вона формується через постійне відтворення смислів, які закріплюють певні уявлення про простір, час, владу, суверенітет і ідентичність.

Конструктивісти виходять з того, що міжнародна реальність не є "даністю", а є результатом взаємодії агентів, які оперують у межах спільно сконструйованих і легітимізованих норм, цінностей і очікувань (Wendt, 1999). Відповідно, глобалізація постає не як зовнішній фактор, що "навалюється" на держави, а як вбудований у соціальну взаємодію феномен, який може набувати різних форм, залежно від контексту. Тобто процес глобалізації є конфігурацією ідей, що формуються у взаємодії акторів і матеріалізуються у конкретних інституціях, правилах та політичних наративах. Саме тому конструктивісти підкреслюють важливість аналізу того, яким чином глобалізація продукується, репрезентується та нормалізується в дискурсі, а не лише того, які її економічні чи технологічні наслідки.

Постструктуралісти йдуть ще далі, деконструюючи самі умови можливості говорити про глобалізацію як явище. Вони звертають увагу на владну природу дискурсу, тобто на те, хто має право формувати зміст глобалізації, які наративи стають домінуючими, а які маргіналізуються, і як через мову здійснюється інституціоналізація певного бачення світу (Ashley, 1989). Глобалізація, у цьому підході, не є нейтральним описом реальності – вона є політично вмотивованою конструкцією, яка слугує для легітимації конкретних владних практик, як-от неоліберальна дерегуляція, технократичне управління, уніфікація культурних кодів або деполітизація прийняття рішень.

Постструктуралістська критика зосереджується також на способах репрезентації глобалізації в академічному, медійному та політичному дискурсі, підкреслюючи, що такі репрезентації формують не лише уявлення, а й ідентичності: хто вважається переможцем, а хто – жертвою глобалізації; які практики отримують епістемічну легітимність, а які витісняються з поля бачення. Особливу увагу в цьому підході приділено категоріям «іншого» (the Other) – тим, кого глобалізація виключає, витісняє, мовчазно маргіналізує: постколоніальні народи, корінні спільноти, мігрантів, субальтерні групи, а також цілий спектр неконсенсусних голосів (Chakrabarty, 2000).

У конструктивістському та постструктуралістському аналізі глобалізація розглядається також як інструмент «універсалізації» певних норм, зокрема неоліберальних, які подаються як технічні або нейтральні, хоча насправді мають глибоку політичну упередженість. Вони нормалізують практики деполітизації, комерціалізації, індивідуалізації соціального буття, підмінюючи публічний дискурс технократичними процедурами управління. У цьому сенсі глобалізація постає як гегемонний дискурс, що інституціоналізує певні епістемології, одночасно обмежуючи поле політичної уяви.

Отже, конструктивістський і постструктуралістський підходи пропонують радикально альтернативне бачення глобалізації: не як структурного детермінанта, а як соціального конструкта та дискурсивної практики, що є ареною боротьби смислів, ідентичностей і владних стратегій. У цьому підході глобалізація не стільки «відбувається», скільки випродуковується через мову, знання, уявлення та інституційні практики, а отже – завжди є політичною та змінною.

У межах конструктивістських, постструктуралістських і критично-теоретичних підходів до аналізу міжнародних відносин глобальний порядок розглядається не як нейтральна сукупність інституційних структур і правових механізмів, а як соціально сконструйований феномен, що формується через взаємодію дискурсивних практик, нормативних установок, епістемічних режимів і політик ідентичності (Kratochwil, 2011). У такій парадигмі ідентичності, норми, знання та влада розглядаються не як додаткові або факультативні змінні, а як конститутивні елементи, що не лише впливають на поведінку держав і недержавних акторів, а й створюють саму тканину міжнародного порядку.

Ідентичність у міжнародних відносинах – це не сталий або природний атрибут політичного суб'єкта, а динамічна конструкція, що постійно

відтворюється через взаємодію із зовнішнім середовищем та уявлення про «іншого» (Wendt, 1999). Саме у процесі взаємного визнання, віддзеркалення і включення/виключення формуються уявлення про легітимну поведінку, зону безпеки, джерела загроз та механізми співпраці. Зокрема, дискурсивні репрезентації «цивілізованого світу», «демократичної спільноти», «осі зла» або «Глобального Півдня» є не лише риторичними фігурами, а структуротворчими актами, що визначають параметри включення до міжнародної спільноти, статус, легітимність дій і доступ до ресурсів глобального управління (Doty, 1996). Таким чином, ідентичність не є фоном глобального порядку – вона є інструментом його нормативної стратифікації.

Норми, своєю чергою, функціонують не лише як правила поведінки, а як структури соціального очікування, які конституують межі допустимого та санкціонованого. Нормативні системи міжнародного порядку визначають не просто те, що держави можуть або не можуть робити, а й те, ким вони повинні бути, щоб залишатися легітимними учасниками глобального процесу (Finnemore & Sikkink, 1998). У цьому контексті, наприклад, дискурс про «належне врядування», «верховенство права», «гуманітарну інтервенцію» чи «сталій розвиток» має не лише описову, а й прескриптивну функцію – тобто створює стандарт, за яким здійснюється судження про відповідність суб'єкта глобальному порядку. Саме тому контроль над виробництвом норм – через міжнародні організації, технічні агентства, судові прецеденти – є інструментом гегемонії, що дозволяє інституціоналізувати власні цінності як універсальні (Zürn, 2018).

Знання у цьому підході трактується не як нейтральне відображення реальності, а як соціально вбудована форма влади, що формує горизонти мислимого і можливого. Панівні епістемології – економічні моделі, теорії міжнародних відносин, концепції безпеки або ризику – створюють рамки політичної раціональності, які структурують вибір акторів і формують саму архітектуру міжнародної політики (Vigo, 2011). Такі знання формуються не в порожнечі, а в контексті конкретних інституційних структур, академічних центрів, експертних груп, що мають ресурси легітимації і визначають, яке знання визнається «науковим», «об'єктивним» або «практично придатним». У цьому сенсі знання є владною технологією, яка дисциплінує уяву та структурує політичне поле.

Поняття влади у сучасному дискурсивному підході до міжнародних відносин зазнає фундаментальної переоцінки. Йдеться не лише про силу як примус або ресурсну здатність, а про владу як продуктивну силу, що формує ідентичності, суб'єктності та смисли. У фукоанському розумінні влада – це те, що проходить крізь тканину соціальних відносин, закріплюється в інститутах, мовних практиках і знаннях, і створює об'єкти політики (Foucault, 2007). Звідси випливає, що глобальний порядок не є просто результатом згоди або балансу інтересів, а ефектом взаємодії владних матриць, що визначають, які ідентичності визнаються легітимними, які норми – універсальними, яке знання – істинним.

Таким чином, глобальний порядок у сучасному теоретичному аналізі постає як поліцентрична, динамічна та нормативно навантажена конфігурація,

що формується через взаємодію ідентичностей, норм, знання і влади. Розуміння цього порядку як результату дискурсивного структурування дозволяє не лише критично осмислювати механізми його відтворення, а й виявляти простори опору, альтернативних епістемологій та контр-гегемонних практик. Саме тому аналіз глобального порядку неможливо обмежити суто інституційною логікою – його слід розглядати як поле боротьби за смисл, у якому здійснюється постійне переформатування владних конфігурацій у глобальному масштабі.

У сучасній теорії міжнародних відносин концепція глобального управління (global governance) дедалі більше зміщується від традиційно ієрархізованих моделей владного впорядкування до аналітики мережевих структур, у яких влада функціонує не як центрована, вертикально організована ієрархія, а як дисперсна, реляційна й поліцентрична конфігурація. Такий підхід відображає реальність глибокої трансформації глобального політичного поля, у якому держави більше не є єдиними агентами влади, а взаємодіють із цілим спектром негосударних акторів – транснаціональними корпораціями, міжнародними організаціями, НУО, епістемічними спільнотами, цифровими платформами, а також приватними та гібридними регуляторами (Avant et al., 2010). Це зміщення не лише проблематизує класичні парадигми державоцентризму, а й відкриває перспективу осмислення глобального порядку як поліцентричного та гетерогенного поля владного виробництва, у якому ключовою категорією стає мережева взаємозалежність.

Теорії мереж виходять із припущення, що влада в сучасному глобальному просторі реалізується не лише через формальний суверенітет чи правову юрисдикцію, а передусім через структуру взаємозв'язків, у якій ресурси контролю, доступу до інформації, нормативного впливу чи регуляторної спроможності розподіляються нерівномірно, але не виключно за державними лініями. Відтак мережева влада не є абсолютною – вона реляційна, і базується на здатності агентів підключати, координувати або розривати зв'язки у глобальних потоках інформації, фінансів, безпеки, стандартів і технологій (Slaughter, 2004). Такий підхід дозволяє переосмислити не тільки роль держав, а й якість їхньої участі в мережевих структурах глобального управління: ті держави, які володіють інституційною гнучкістю, цифровими компетенціями та регуляторною інноваційністю, здатні посилювати свою потугу в глобальному полі, попри обмежені матеріальні ресурси.

Поліцентризм, як ключова концепція глобального governance, описує ситуацію, у якій відсутній єдиний центр владного ухвалення рішень, і натомість існує множинність частково перекривних центрів управління, кожен з яких володіє автономією у певному функціональному полі або регіональному просторі (Ostrom, 2010). Це стосується, зокрема, таких сфер, як кліматичне врядування, кібербезпека, охорона здоров'я, міграційна політика або цифрове регулювання, де держави, міста, регіони, приватні компанії та громадські актори формують гібридні коаліції для координації дій. У таких структурах відбувається інституційна інновація, що виявляється у формуванні багаторівневих (multi-level) та багатосуб'єктних (multi-stakeholder) форм управління, які суперечать

класичним поняттям суверенітету та юрисдикції, але забезпечують гнучкість, адаптивність і швидкість реагування на транскордонні виклики.

Особливої уваги в теоріях глобального governance заслуговують транснаціональні регуляторні мережі – професійні, правові, технічні або індустріальні спільноти, що здійснюють формальну чи неформальну стандартизацію, моніторинг або координацію політик за межами державного контролю. Такі мережі можуть мати форму міжнародних агенцій, регуляторних альянсів, публічно-приватних партнерств або цифрових платформ, які фактично виконують функції глобальних інституцій без традиційної легітимації через міжурядові договори (Hale & Held, 2017). Через такі канали відбувається дифузія норм, технічних стандартів, моделей управління, що перетворюють окремих акторів – включно з технологічними компаніями, міжнародними фінансовими інституціями чи екологічними НУО – на центри владного впливу, співмірного з класичними державами.

Таким чином, концепція глобального управління в мережевому вимірі демонструє ерозію монополії держави на організацію глобального порядку. Однак ця ерозія не веде до хаосу або анархії, а до рекомпозиції владного поля, в якому новими критеріями ефективності стають інституційна щільність, адаптивність, епістемічна легітимність та здатність до координації в умовах невизначеності. У цьому сенсі глобальне управління більше не можна розглядати як систему, що базується на класичній моделі «world government»; натомість воно постає як динамічна, нелінійна, поліцентрична мережа взаємодій, у якій владні функції реалізуються через інфраструктури, стандарти, протоколи, цифрові платформи і транснаціональні коаліції. Це вимагає переосмислення базових аналітичних категорій міжнародних відносин, зокрема щодо природи влади, ролі державності, механізмів легітимації та меж політичного в глобальному просторі.

Упродовж кількох десятиліть глобалізація сприймалася як універсальний процес, що спрямований на консолідацію світового порядку на основі неоліберальної економіки, трансконтинентальних комунікацій, ліберальної демократії та транснаціонального управління. Проте дедалі більш очевидною стає трансформація глобалізації з інтегративного на фрагментуючий режим: сучасний глобальний простір виявляється не уніфікованим глобальним селом, а конкурентним простором поліцентричних сил, у якому відбувається дезінтеграція нормативної єдності, інституційної цілісності та геополітичної ієрархії (Falk, 2021). У цьому сенсі глобалізація не є однозначною проекцією ліберальної модерності, а радше множинним, нерівномірним і суперечливим процесом політичної фрагментації, що породжує нові форми владного перегрупування, стратегічної конкуренції та інституційної поляризації.

Однією з ключових ознак цієї трансформації є втрата монопольного статусу Заходу як гегемонного центру глобального порядку. Становлення альтернативних центрів сили – таких як Китай, Індія, Туреччина, Бразилія – демонструє, що глобалізація не веде до конвергенції політичних моделей чи норм, а навпаки, стимулює плюралізацію режимів управління, стратегій модернізації та форм політичної легітимації (Acharya, 2017). Це призводить до

нормативного плюралізму, у межах якого універсальні цінності, просувані через глобалізаційні канали, дедалі частіше піддаються регіональному або ідеологічному переозначенню, породжуючи конфлікт між уявленнями про те, що є легітимним, справедливим або ефективним у глобальному врядуванні.

Феномен «фрагментованої глобалізації» також проявляється у сфері економіки. Після тривалого періоду інтенсивної інтернаціоналізації ланцюгів доданої вартості та глобальних фінансових потоків, сучасні політичні реалії – включно з торговельними війнами, стратегічним протекціонізмом, технологічним розділенням (decoupling) та безпековою націоналізацією інфраструктури – сигналізують про перехід до логіки економічної «блоковості», у межах якої економічна взаємозалежність розглядається не як благо, а як потенційна вразливість (Farrell & Newman, 2020). Це стимулює формування регіональних економічних кластерів, стратегічних ланцюгів постачання та коаліцій країн за технологічною, валютною або енергетичною ознакою. У такому контексті глобалізація функціонує не як єдиний ринок, а як набір паралельних економічних мереж, що репрезентують собою нову архітектуру владної конкуренції.

У політичному сенсі глобалізація також виявляє тенденцію до фрагментації механізмів колективного врядування. Багатосторонні інституції, такі як ООН, СОТ чи ВООЗ, дедалі частіше виявляються паралізованими через конфлікти між державами-членами, асиметрію інтересів та брак політичної волі до реформ. На цьому тлі зростає значення альтернативних механізмів регіонального чи *issue-specific governance*, зокрема платформ типу BRICS, RCEP, I2U2 або тематичних кліматичних коаліцій. Ці процеси демонструють перехід до поліцентризму в глобальній політиці, де владні центри не обов'язково географічно закріплені, але функціонують на основі тематичної або функціональної концентрації влади.

Суттєвим викликом стає також поява цифрових і технологічних хабів влади, які дедалі більше впливають на архітектуру міжнародної взаємодії. Цифрові платформи, що перебувають під контролем недержавних або гібридних акторів, формують нові канали владної артикуляції, іноді паралельні або навіть опозиційні до державних інституцій. Ці структури – від алгоритмічних модераторів контенту до стандартів кібербезпеки – уможливають виникнення нових суверенітетів, що оперують поза межами класичних геополітичних уявлень (DeNardis, 2020). У результаті глобальний порядок стає дисперсним, багаторівневим і структурно нестабільним, де фрагментація не є відхиленням, а нормою.

Таким чином, глобалізація у своїй сучасній конфігурації постає як неконсолідований і політично фрагментований простір, що супроводжується перегрупуванням центрів впливу, які визначають нові параметри міжнародного порядку. Цей порядок не є більше універсалістським або централізованим – він поліцентричний, конфліктний, конкурентний, і, попри глибоку взаємозалежність, функціонує за логікою конкуренції стратегій, норм, режимів і технологій. У такому світі глобалізація більше не уніфікує, а структурує

відмінності, стаючи полем для не просто взаємодії, а боротьби за гегемонію у фрагментованому глобальному ландшафті.

Сучасна фаза розвитку міжнародної системи дедалі частіше описується крізь призму постглобалістського зламу, що знаменує не стільки повний демонтаж глобалізації, скільки її якісну трансформацію, дезінтеграцію ustalених парадигм і розмивання нормативно-інституційного підґрунтя, на якому вона базувалась упродовж останніх трьох десятиліть. Постглобалістські підходи не зводять глобалізацію до завершеної фази історії, але розглядають її як багатовимірне поле фрагментації, перегруповання, локалізації та регіоналізації, у межах якого розмикається універсалістська логіка ліберального інтернаціоналізму (James, 2019). Власне, постглобалізація – це не заперечення глобального, а радикальна зміна способу його артикуляції в політичному, економічному, культурному та епістемному вимірах.

Одним із ключових понять у цьому контексті є глокалізація – концепт, що поєднує глобальне і локальне як неантагоністичні, а комплементарні процеси (Robertson, 1995). Згідно з цією логікою, глобалізація не веде до уніфікації, а навпаки – стимулює локальні модифікації глобальних практик, що набувають гібридних форм залежно від культурного, політичного та інституційного контексту. Глокалізація вказує на те, що глобальні тренди не виключають локальної ідентичності, а можуть бути нею реперформовані. Цей процес має не лише культурний, а й політичний вимір: міста, регіони, місцеві спільноти дедалі частіше позиціонують себе як автономні суб'єкти глобального порядку, створюючи паралельні канали впливу, участі та управління поза класичними державними структурами.

У той же час феномен деглобалізації фіксує процеси відкату, демонтажу або перегляду інституційної, нормативної та економічної архітектури, що забезпечувала глобальну інтеграцію у попередню епоху. Після фінансової кризи 2008 року, геополітичних розломів після 2014 року, пандемії COVID-19 і повномасштабного вторгнення росії в Україну в 2022 році, світ зіткнувся із серією шоків, що оголили вразливість глобальних ланцюгів постачання, інформаційної інфраструктури та механізмів багатостороннього врядування (Tooze, 2021). У цих умовах держави дедалі частіше вдаються до реіндустріалізації, економічного суверенітету, стратегічної автономії та націоналізації критичних ресурсів. Це не є відмовою від глобальних зв'язків, але свідчить про перехід до нової логіки глобального – обмеженого, вибіркового, конфліктного та асиметричного.

Водночас зростає актуальність концептів політичної та інституційної фрагментації світового порядку. Замість єдиного гегемона, єдиної валютної системи або універсальної нормативної парадигми, формується багатополосний, конкуретний і децентралізований простір, у якому різні суб'єкти – держави, корпорації, цифрові платформи, міжрегіональні союзи – створюють власні центри впливу, інституційні моделі та стандарти. Така трансформація змінює саму сутність глобального порядку: якщо раніше він асоціювався з певною формою регульованої взаємозалежності, то нині ми спостерігаємо дисоціацію глобального простору, в якому мережеві взаємодії не

гарантують довіри, а взаємозалежність не виключає конкуренції чи конфлікту (Narlikar, 2020). Це відкриває простір для альтернативних моделей глобальності, які можуть ґрунтуватися на регіональній інтеграції, технологічному суверенітеті, культурному плюралізмі або екологічному переформатуванні глобального господарства.

Отже, постглобалізація постає як парадигма трансформаційної множинності, у якій відбувається розрив із лінійним уявленням про прогрес глобалізації як інтеграційного процесу. Світ більше не є цілісною ареною глобального порядку, керованого з єдиного центру – натомість ми стикаємося з архіпелагом взаємопов'язаних, але політично, культурно та інституційно диференційованих регіонів, у яких глобальне функціонує за локально адаптованими логіками. Це не кінець глобалізації, а її метаморфоза у стан постглобального, де основними категоріями стають адаптивність, асиметрія, варіативність і гібридність.

Глобалізація в XXI столітті вступила в фазу радикального переозначення, що детермінується не лише накопиченими структурними суперечностями, а й прискореною технологічною революцією та тектонічними геополітичними зсувами, які деконструюють усталені моделі взаємозалежності, нормативну архітектоніку світового порядку та картографію владних конфігурацій. Технологічний вимір глобалізації набуває фундаментального системного значення, перетворюючи цифрові інфраструктури, штучний інтелект, квантові обчислення та технології dual-use на стратегічні ресурси влади і засоби геополітичної конкуренції (Leonard, 2022). У новій епосі цифрового суверенітету технології більше не функціонують як нейтральні посередники глобальної взаємодії, а стають ареною боротьби за контроль над інфраструктурами майбутнього, що змінює ідентичність ключових акторів та параметри глобального управління.

Цифровізація не просто трансформує глобальну економіку – вона реконфігурує саму логіку глобального, зокрема через появу транснаціональних платформ, які здійснюють функції моніторингу, алгоритмічного врядування, кіберрегуляції та структурної координації без прямого делегування суверенітету з боку держав (DeNardis, 2020). Це спричиняє появу нових форм владної асиметрії, де недержавні актори – зокрема Big Tech – отримують можливість перетинати політичні кордони, моделювати соціальну поведінку, монетизувати дані й навіть змінювати геополітичні рівноваги через контроль над цифровими екосистемами. У результаті глобалізація набуває техно-політичного характеру, де суверенітет дедалі частіше інтерпретується як інфраструктурна спроможність держави бути автономним учасником у транснаціональних технологічних мережах.

Паралельно з технологічними революціями світовий порядок зазнає серйозних геополітичних трансформацій, що виражаються у деконструкції постбіполярного ліберального консенсусу, ослабленні гегемонної позиції США, формуванні нових антагоністичних блоків, а також відродженні логіки «сфер впливу» у глобальному масштабі. Вторгнення росії в Україну, зростання китайської потуги, поглиблення стратегічного партнерства між авторитарними

режимами та фрагментація багатосторонніх механізмів сигналізують про відновлення конфігурацій силового балансу, де інтеграція не є цінністю, а інструментом селективного включення або виключення з глобальних потоків (Allison, 2018). Глобалізація у цьому контексті більше не розглядається як нейтральний фон міжнародної взаємодії, а як простір конкуренції за контроль над правилами, інфраструктурою та ресурсами глобальної масштабу.

Симптоматичним для нової фази глобалізації є зміщення парадигми взаємозалежності до парадигми «збройованої інтерконектності» (Farrell & Newman, 2019), коли інституційна та технологічна взаємопов'язаність використовується як інструмент стратегічного тиску, блокування або впливу. У цьому контексті економічна глобалізація зазнає рекомпозиції через геополітичні фільтри, формуючи нові блокові ланцюги постачання, торгові союзи на засадах ідеологічної близькості (friendshoring), а також індустриальні політики, спрямовані на ретехнізацію суверенітету. Це не означає згортання глобалізації, але вказує на її стратегічну переорієнтацію як селективного, політизованого та фрагментованого процесу, в якому технології функціонують як нова геополітична валюта.

Отже, глобалізація в добу технологічних і геополітичних зсувів постає не як лінійний або неоліберальний процес інтеграції, а як конфліктогенна, технологічно обумовлена та політично стратифікована динаміка, у якій головною проблемою стає не залучення до глобального порядку, а архітектура доступу до його критичних ресурсів. У цьому контексті глобалізація радше набуває рис структурної турбулентності, де багаторівневість, цифровий деспотизм, гібридні форми суверенітету та технологічна гонка формують нову парадигму міжнародної взаємодії, яка вимагає перегляду самих категоріальних засад аналізу міжнародних відносин.

5.2. Глобальна нерівність і транснаціональні виклики

У контексті сучасних міжнародних відносин глобальна нерівність постає не лише як сукупність емпіричних диспропорцій між державами, регіонами чи соціальними групами, але й як складний структурний феномен, що вкорінений у багаторівневі асиметрії влади, доступу до ресурсів, технологій та можливостей політичної репрезентації. Концептуалізація глобальної нерівності потребує подолання традиційно економістської редуції й передбачає залучення міждисциплінарного інструментарію, що поєднує підходи політичної економії, критичної теорії міжнародних відносин, постколоніальної думки та глобальної соціології. В епоху постглобалізації, коли класичні парадигми ліберальної кооперації та модернізаційного детермінізму втрачають пояснювальну силу, глобальна нерівність стає маркером системної дисфункції міжнародного порядку, його морально-нормативної ерозії та епістемологічної кризи легітимності.

Економічна нерівність є найбільш очевидною, але далеко не єдиною формою глобальної диспропорції. За даними World Inequality Lab (2022), найбагатші 10% населення світу контролюють понад 76% глобального багатства,

тоді як нижчі 50% – лише 2%. Водночас географічна локація стає визначальним фактором життєвих перспектив: ВВП на душу населення в державах Глобальної Півночі у середньому втричі вищий, ніж у країнах Глобального Півдня, навіть із поправкою на паритет купівельної спроможності. Однак редукція глобальної нерівності виключно до макроекономічних показників (доходи, споживання, багатство) не дозволяє адекватно зафіксувати комплексну природу сучасних транснаціональних дисбалансів.

Соціальна нерівність, тісно пов'язана з питаннями доступу до освіти, охорони здоров'я, соціальної мобільності та політичної участі, репрезентує іншу, не менш критичну площину глобальної асиметрії. Вона не обмежується внутрішньодержавними рамками, а трансформується в трансконтинентальну стратифікацію, де глобальні еліти дедалі більше віддаляються від маргіналізованих спільнот як у глобальному, так і в локальному вимірі (Thebom, 2013). У цьому контексті міжнародні інституції часто виконують амбівалентну роль: з одного боку, вони декларують принципи інклюзивності та сталого розвитку, з іншого – слугують механізмами відтворення глобального статус-кво через фінансову архітектуру, що сприяє утвердженню неокolonіальних практик (Mkandawire, 2021).

Цифрова нерівність, яка стрімко посилилась у контексті COVID-19 та подальшої диджиталізації глобального простору, стала новим виміром структурного виключення. У XXI столітті доступ до цифрової інфраструктури, швидкісного інтернету, освіти в сфері ІТ та цифрових прав стає ключовим індикатором включеності до глобальної економіки та політики. Згідно з даними ІТУ (2023), понад 2,6 мільярди людей досі не мають стабільного підключення до інтернету, що позбавляє їх доступу до освіти, е-комерції, медичних послуг і транснаціональної комунікації. У цьому сенсі цифрова нерівність функціонує як механізм множинного виключення, що посилює існуючі економічні та соціальні бар'єри.

Окремого аналітичного осмислення вимагає екологічна нерівність, що є продуктом глибинних транснаціональних структур екстрактивізму, кліматичного расизму та нерівномірного розподілу екологічних ризиків. Держави Глобального Півдня, які найменше спричинили зміну клімату, є одночасно найбільш вразливими до її наслідків – посух, повеней, зниження врожайності, деградації земель (IPCC, 2023). Екологічна несправедливість проявляється не лише на рівні міждержавних відносин, а й у внутрішньому контексті: громади з нижчим доходом системно проживають у зонах з підвищеним рівнем забруднення, мають обмежений доступ до чистої води та зелених зон, що вказує на глобальну диференціацію екологічних благ.

У процесі вимірювання глобальної нерівності наукове середовище активно використовує складні агреговані індекси. Коефіцієнт Джині залишається класичним індикатором розподілу доходів, хоча і зазнає критики за неврахування інституційних, регіональних та статевих диспропорцій (Milanovic, 2016). Індекс людського розвитку (HDI), розроблений Програмою розвитку ООН, дозволяє комплексно оцінити прогрес у трьох ключових сферах – тривалості життя, освіти та матеріальному добробуті, проте його середній вимір

часто маскує внутрішню нерівність. Саме тому був запроваджений Індекс багатомірної бідності (MPI), який враховує понад десять змінних, включно з доступом до води, електроенергії, освіти, санітарії. Окрім цього, новіші підходи, такі як Global Inequality Index, інтегрують гендерні аспекти, рівень політичних прав та екологічну сталість, що дозволяє більш повно осягнути структурну природу нерівності у глобальному контексті (UNDP, 2023).

Таким чином, глобальна нерівність є не лише предметом кількісного вимірювання, а насамперед аналітичною призмою, через яку постає критика існуючого міжнародного порядку. Її складність вимагає синтезу емпіричного, нормативного та політичного підходів, здатних подолати редукціонізм і відкрити нові горизонти для дослідження транснаціональних викликів – від кліматичної справедливості до справедливості епістемологічної.

Асиметрія глобального порядку, яка на сьогодні виявляється у дисбалансах розвитку, політичної репрезентації, доступу до фінансових, технологічних і природних ресурсів, має глибоко історично обумовлену природу, що коріниться в логіці колоніального і постколоніального домінування. Системна нерівність між ядром і периферією світової системи, концептуалізована ще в рамках теорій залежності (dependency theory) та світ-системного аналізу (world-systems analysis), сьогодні інтерпретується крізь призму постколоніального дискурсу, який проблематизує не лише економічну, а й епістемологічну субординацію колишніх колоній (Bhambra, 2014; Mignolo, 2011). Постколоніалізм не просто апелює до історичних травм імперського панування – він висвітлює структурну незавершеність процесів деколонізації, яка трансформувалася у нові форми домінації, масковані під інституційно-нейтральні механізми глобального врядування.

Колоніалізм як політична практика та економічна логіка функціонував як засіб примусової інтеграції неєвропейських територій у капіталістичну систему міжнародної економіки на умовах асиметричного обміну та експлуатації ресурсів. У результаті, економіки Глобального Півдня були деформовані у напряму моноспеціалізації, екстрактивізму та зовнішньої залежності, що зумовило довгострокову неспроможність здійснити внутрішньоорієнтовану модернізацію (Amin, 1976; Rodney, 2018). Сучасний постколоніальний дискурс акцентує, що деколонізація у XX столітті не завершила системної трансформації глобального поділу праці, а лише замінила пряме імперське панування на інституційно-опосередковані форми впливу – через торговельні режими, валютні механізми, стандарти розвитку та умовності фінансової допомоги.

Особливо виразною є критика структурної влади міжнародних фінансових інституцій – таких як Міжнародний валютний фонд чи Світовий банк, – які, під гаслом сприяння макроекономічній стабільності та інституційним реформам, нав'язують країнам Глобального Півдня рецепти неоліберальної дерегуляції, приватизації та фіскальної консолідації, що в реальності часто ведуть до поглиблення соціальної нерівності, скорочення державного суверенітету та втрати контролю над критичною інфраструктурою (Stiglitz, 2002; Saad-Filho, 2020). У такій парадигмі держави периферії стають «реципієнтами розвитку»,

тоді як ядро зберігає роль «нормативного центру», який визначає, що означає бути розвиненим, раціональним, стабільним.

Неоколоніалізм як сучасна форма влади проявляється не лише в економічному домінуванні, але й в епістемологічній гегемонії – систематичному нав'язуванні знань, цінностей і моделей розвитку, що репрезентують виключно досвід і потреби глобального Заходу. У цьому сенсі ключовою категорією є «епістемологічна колоніальність» (epistemic coloniality), що означає системну маргіналізацію альтернативних, зокрема африканських, латиноамериканських чи пострадянських способів пізнання, концептуалізації державності, безпеки чи справедливості (Mignolo, 2011; Ndlovu-Gatsheni, 2013). Спроба уніфікації знання через «універсальні» індекси, індикатори та матриці оцінювання розвитку (наприклад, Doing Business Index чи Global Competitiveness Report) є не просто технократичними інструментами, а частиною дискурсивного порядку, який відтворює ієрархію глобального пізнання.

Актуальним прикладом неоколоніального впливу є політика боргового навантаження, що посилюється через ланцюгові механізми обслуговування зовнішніх боргів країн периферії. За даними Jubilee Debt Campaign (2023), понад 50 країн Глобального Півдня витрачають більше коштів на обслуговування боргів, ніж на охорону здоров'я або освіту. Це створює ситуацію «боргового колоніалізму», де формальна незалежність держав співіснує з реальними обмеженнями економічного суверенітету. Такі механізми відтворюють не лише економічну залежність, а й політичну уразливість, оскільки критичні рішення щодо національної політики приймаються у координатах зовнішньої оцінки кредитоспроможності або рейтингових агентств.

Український контекст, особливо у період після 1991 року, також виявляє риси неоколоніальної інтеграції до глобальної економічної системи на умовах асиметричної спеціалізації, експортного сировинного спрямування та вразливості до зовнішньої кон'юнктури. Хоча Україна не була класичною колонією, її досвід колоніального підпорядкування в межах імперських структур – зокрема радянської (та нині агресивної політики росії) – формує постколоніальну чутливість до питань економічного самовизначення, культурної автономії та глобальної репрезентації (Ярошевич, 2022). У цьому сенсі, неоколоніальні структури не є реліктом минулого, а динамічним інструментом дисциплінування через інституції, мову, рейтинги і фінансові залежності.

Таким чином, історичні вигоди глобальної асиметрії не обмежуються фазою класичного колоніального панування, а знаходять своє продовження у нових, витонченіших формах інституційного впливу, епістемологічної ієрархії та політичної обумовленості розвитку. Критичний підхід до глобального порядку вимагає не лише деконструкції старих імперських структур, але й розпізнання новітніх форматів нерівності, які часто маскуються під універсалізм, нейтральність і технократичну ефективність.

Глобальна нерівність у сучасному міжнародному дискурсі вже давно вийшла за межі суто економічного феномену, трансформуючись у мультифакторний дестабілізуючий чинник, що перетинає соціальні, політичні та

безпекові координати глобального порядку. У парадигмі постглобалізму, де традиційні механізми ліберального глобального врядування зазнають ерозії, нерівність дедалі частіше виступає детонатором системної нестабільності, каталізатором політичного радикалізму та джерелом делегітимації міжнародних інституцій (Fukuyama, 2022). Її наслідки проявляються не лише в дисбалансах розвитку, а у підриві самого нормативного фундаменту міжнародної взаємодії – рівності суверенітетів, універсальності прав людини та інклюзивності глобального управління.

Одним із найяскравіших політичних проявів системної нерівності стало піднесення праворадикального популізму, який, апелюючи до антисистемних настроїв та маргіналізованих прошарків суспільства, перетворився на потужну політичну силу як у державах Глобального Півночі, так і на Півдні. Популізм, зокрема у своїй ексклюзивній націоналістичній формі, стає відповіддю на відчуття соціальної фрустрації та втрати контролю над економічним майбутнім, що посилюється глобальними асиметріями (Inglehart & Norris, 2019). Такий політичний поворот має безпосередній вплив на міжнародний порядок: зростає протекціонізм, відбувається демонтаж багатосторонніх режимів, посилюється стратегія «суверенізації» зовнішньої політики, що унеможливує координацію глобальних відповідей на транснаціональні виклики.

Ще одним системним наслідком глобальної нерівності є масштабна політична та гуманітарна динаміка міграційних криз, що постають не лише як результат воєн або кліматичних катастроф, але й як прямий наслідок нерівномірного розподілу можливостей, соціальної мобільності та економічного виживання. Масова міграція з регіонів Глобального Півдня до економічно привілейованих держав стала не лише питанням демографічним чи економічним, але й безпековим – породжуючи нові форми ксенофобії, радикалізації та політичної поляризації у державах-реципієнтах (Betts & Collier, 2017). Міжнародна система не виробила ефективних, інституційно зобов'язуючих механізмів розподілу відповідальності щодо біженців і мігрантів, що ще раз засвідчує глибину фрагментації глобального управління. Багатосторонні платформи (ООН, МОМ) залишаються заручниками консенсусних процедур, тоді як національні уряди дедалі частіше вдаються до унілатералізму, ігноруючи норми міжнародного гуманітарного права.

Фрагментація глобального управління – ще один ключовий симптом епохи постглобалізму, що прямо корелює з посиленням глобальної нерівності. Замість єдиної ієрархізованої системи глобального врядування, міжнародна політика дедалі більше функціонує у форматі поліцентризму, де рішення ухвалюються у конкурентних, а подеколи й конфліктних режимах багатосторонності, регіоналізму та приватного врядування (Held & Young, 2021). Така поліструктурність ускладнює розв'язання глобальних проблем, оскільки гравці не лише мають різні ціннісні орієнтири, але й суттєво відрізняються у спроможностях впливати на правила гри. У результаті – легітимність глобальних інституцій опиняється під ударом, особливо в очах країн-периферій, які вбачають у поточній архітектурі врядування інструмент відтворення світової ієрархії.

У цьому контексті особливої уваги заслуговує проблема так званих «втрачених держав» (failed states), які, в умовах глибокої нерівності, інституційної слабкості та зовнішньої залежності, втрачають базову спроможність виконувати свої суверенні функції – гарантувати безпеку, забезпечувати базові послуги, здійснювати ефективне управління. Наявність failed states не лише загрожує безпосереднім регіонам – вона створює системну загрозу для глобальної безпеки: такі території стають осередками транскордонного тероризму, організованої злочинності, нелегальної торгівлі зброєю, наркотиками та людьми (Rotberg, 2003). Міжнародні зусилля зі стабілізації таких держав часто носять технократичний характер і не враховують глибину структурних причин нестабільності – передусім тих, що пов'язані з нерівністю глобального розподілу ресурсів та обмеженою політичною автономією цих країн. У цьому сенсі, проблема «втрачених держав» є не лише безпековим питанням, а свідченням морального банкрутства моделі розвитку, нав'язаної за межами політичного суб'єктності самих держав.

Таким чином, глобальна нерівність виступає не лише фоном, а активним фактором делегітимації й дестабілізації сучасного міжнародного порядку. Її політичні наслідки – популізм, міграційні конфлікти, підрив багатосторонності та ерозія державності – засвідчують, що питання справедливості є не лише моральною, а й системною умовою стабільності глобального управління. У цьому контексті концепт глобального порядку має бути переосмислений – не як просте функціонування інституцій, а як морально-політичний режим, здатний забезпечити інклюзію, рівноправність та розподільчу справедливість на планетарному рівні.

У постбіполярному світі, де класичні уявлення про безпеку дедалі менше корелюють із реальними джерелами нестабільності, транснаціональні виклики набувають пріоритетного статусу у глобальному політичному дискурсі, формуючи нову архітектуру загроз, що не піддається традиційним рамкам воєнно-стратегічного мислення. Такі загрози, як зміна клімату, пандемії, кіберінциденти та транснаціональна злочинність, не мають чіткої територіальної локалізації, перебігають у позаінституційному режимі та потребують поліцентричних, кооперативних механізмів реагування. Вони не лише дестабілізують конкретні регіони чи держави, а й підривають саму логіку суверенного управління, делегітимізують інститути глобального врядування й демонструють межі функціональності класичного вестфальського порядку (Beck, 2016).

Зміна клімату, як наймасштабніша з довготривалих транснаціональних загроз, є прикладом «повільної кризи», яка не має миттєвого ефекту, проте глибоко трансформує соціоекологічну тканину глобального співіснування. За останнім Звітом IPCC (2023), вже до 2050 року близько 1 мільярда людей можуть бути вимушеними до внутрішньої або транскордонної міграції внаслідок кліматичних змін. При цьому вразливість до екологічних ризиків суттєво відрізняється між країнами: держави Глобального Півдня, які історично майже не відповідальні за викиди парникових газів, зазнають найбільшої шкоди від глобального потепління. Така асиметрія не лише підживлює етичний імператив

кліматичної справедливості, але й актуалізує політико-безпекові дилеми – зокрема загрози конфліктів за водні ресурси, втрату продуктивних територій, трансформацію продовольчих ланцюгів (Gemenne et al., 2021).

Пандемія COVID-19 стала драматичним прикладом того, як біологічні загрози перетворюються на комплексні глобальні кризи, здатні паралізувати політичні інститути, загострити соціальні нерівності та викликати системну недовіру до державних і наддержавних структур. Криза COVID-19 продемонструвала дефіцит ефективної глобальної координації, фрагментацію відповідальності та відсутність солідарності між центром і периферією міжнародної системи. Попри численні заяви про колективну відповідальність, низка держав вдалася до вакцинного націоналізму, що призвело до глибокої моральної делегітимації глобальних інституцій – передусім ВООЗ, яка не змогла забезпечити рівний доступ до медичних технологій (Gostin et al., 2020). Зрештою, пандемія не лише не стала точкою консолідації, а навпаки – загострила політичну конкуренцію, продемонструвала структурну нерівність та інституційне безсилля у запобіганні планетарним загрозам.

Цифровий вимір транснаціональної уразливості представлений як у формі зростання кіберзагроз, так і в розширенні цифрової нерівності. Кібербезпека стала центральною проблемою національних стратегій, адже кібератаки мають здатність виводити з ладу критичну інфраструктуру, здійснювати інформаційний саботаж або впливати на виборчі процеси, при цьому залишаючись юридично невизначеними у системі міжнародного права. Умовна невидимість кіберзагроз підриває принципи відповідальності та прозорості, посилюючи атмосферу стратегічної недовіри між державами (Kello, 2017). Паралельно існує ще один вимір – цифрова нерівність, що виражається у нерівному доступі до інтернету, технологій і цифрових сервісів. Близько третини людства досі позбавлені стабільного цифрового підключення, що означає не лише обмеження прав, але й ексклюзію з ключових політико-економічних процесів сучасного світу (ITU, 2023). Така подвійна динаміка – загроза згори і виключення знизу – створює унікальну конфігурацію дестабілізації, яка не має чітких аналогів у попередніх епохах.

Одним із найбільш хронічних транснаціональних викликів залишається організована злочинність і тероризм, що функціонують поза межами державного контролю, використовуючи слабкість інституцій, конфліктні зони та глобалізовані фінансові і логістичні мережі. Такі феномени, як нелегальна торгівля зброєю, наркотиками, людьми, а також терористичні мережі – від Аль-Каїди до ІДІЛ – демонструють гнучкість і адаптивність, яка значно перевищує реактивні здатності традиційної дипломатії та безпекових структур. Ці явища вкорінюються у «зонах анархії» – failed states, прикордонні регіони, регіони низької легітимності влади – де вони виконують не лише деструктивну, а й субститутну функцію управління і розподілу ресурсів. Як наслідок, держава як суб'єкт міжнародного права втрачає монополію на насильство, а глобальна безпека – свою базову структурну опору (Cockayne, 2016). При цьому реакція міжнародної спільноти залишається фрагментованою і не завжди легітимною,

що породжує нові конфлікти – зокрема навколо гуманітарних інтервенцій, екстериторіальної юрисдикції та суверенітету.

У підсумку, транснаціональні виклики дедалі більше формують нову конфігурацію загроз у міжнародних відносинах, де головним параметром стає не територіальна належність або інституційна ієрархія, а здатність до адаптації, кооперації та інноваційного управління невизначеності. Ця нова архітектура загроз кидає виклик як практиці, так і теорії міжнародних відносин, вимагаючи оновлення парадигм – від сек'юритизації до нормативного переосмислення глобальної

Глобалізація, яка довгий час розглядалася як універсальний вектор поступу – від економічної взаємозалежності до культурного космополітизму, – сьогодні дедалі частіше постає в аналітичному полі не як беззаперечне благо, а як парадоксальний феномен, що водночас інклюдує і виключає, об'єднує та фрагментує. У цьому контексті сучасна теорія міжнародних відносин пропонує концепт «амбігвітету глобалізації» (globalization ambivalence), який унаочнює суперечність між декларативною універсалізацією вигод і фактичним заглибленням нерівностей на міждержавному та внутрішньосупільному рівнях (Bauman, 2013). Найбільш критичні контури цього амбігвітету проявляються в діалектиці між ринковою інтеграцією та соціальною фрагментацією, а також у подвійній ролі технологій як інструменту емансипації й водночас – механізму поглиблення глобального розриву.

Інтеграція світових ринків, як ключова вісь неоліберальної глобалізації, формально відкрила нові горизонти торгівлі, мобільності капіталу та зростання продуктивності. Однак, за цією статистичною фасадністю криється структурна трансформація економічного порядку, яка призвела до диференціації вигод: у той час як транснаціональні корпорації і фінансові еліти здобули безпрецедентну свободу дій, більшість населення периферійних і навіть напівпериферійних держав залишилася поза межами ефективною участі в глобальній економіці (Piketty, 2020). Ця ситуація, яку дослідники визначають як «інтеграція без включення», відтворює нові форми виключення: структурну залежність, низьку додану вартість експорту, нестійку зайнятість, втрату національних регуляторних важелів. У результаті – економічна взаємозалежність між державами не супроводжується політичною взаємною відповідальністю, що генерує глибоку соціальну фрагментацію як між країнами, так і в їхніх межах.

Цей розрив особливо загострюється на тлі поширення нових технологій, які, на перший погляд, мали б виступати інструментом демократизації доступу до знань, послуг, глобальних ринків і політичної участі. Проте цифрова революція відбулася в межах нерівного світу, і тому технології не стільки вирівняли можливості, скільки закріпили існуючі асиметрії. За даними ООН, понад 2,6 мільярда людей у світі залишаються відключеними від інтернету, зокрема в країнах із найнижчим рівнем доходу (ITU, 2023). Більш того, навіть серед тих, хто має базовий доступ, якість підключення, рівень цифрової грамотності та доступ до передових сервісів (зокрема штучного інтелекту, фінтеху чи e-health) демонструють драматичну нерівність, що посилює вже наявні розриви в освіті, охороні здоров'я, політичній участі.

З іншого боку, самі технології все частіше стають інструментом експлуатації – не лише в економічному сенсі, а і в культурно-політичному. Домінування глобальних платформ (Google, Meta, Amazon) створює своєрідну цифрову гегемонію, у межах якої інформаційні потоки, алгоритми модерації контенту, політика конфіденційності та монетизація даних підпорядковуються інтересам окремих акторів, що не підзвітні публічним інституціям (Zuboff, 2019). Таким чином, технологічний розвиток не є нейтральним чи універсальним благом – він структурований відповідно до логіки капіталізму платформи, який відтворює нові форми залежності, колоніальності й маргіналізації. Це особливо гостро проявляється в цифровому середовищі країн Глобального Півдня та постколоніальних держав, де інформаційний суверенітет та цифрова інфраструктура перебувають під контролем зовнішніх суб'єктів.

У цьому контексті Україна також стикається з подвійним ефектом глобалізації. З одного боку, інтеграція до глобального цифрового простору і ринків відкриває нові можливості для експорту послуг, інновацій і політичної видимості; з іншого – наявна нерівність у доступі до технологій, цифрових прав і стратегічної автономії у сфері кібербезпеки посилює вразливість до зовнішніх впливів, зокрема з боку таких агресивних акторів, як росія. Це вимагає не лише економічної політики інклюзії, а й формування глобального режиму цифрової справедливості, в якому права доступу, захисту даних і цифрової автономії будуть закріплені як елементи міжнародного публічного права.

Таким чином, парадокси глобалізації полягають не у її неспроможності об'єднувати, а в тому, що процеси включення й виключення відбуваються одночасно, часто в межах одних і тих самих інституцій, механізмів або технологій. Вони вимагають переосмислення самого концепту глобального розвитку: не як лінійного прогресу, а як конфліктного процесу взаємодії, у якому питання справедливості, інклюзивності та участі мають бути виведені за межі нормативного риторичного фону і поставлені в центр аналітичної та практичної трансформації глобального порядку.

Глобальна нерівність як структурна характеристика сучасної міжнародної системи вимагає не лише етичного осмислення, але й інституційно-дієвих механізмів її подолання. Трансформація глобального порядку, що відбувається у постглобалізаційну епоху, актуалізує питання ролі міжнародних інституцій у моделюванні політики справедливості, інклюзії та сталого розвитку. У цьому контексті ООН, Світовий банк і Міжнародний валютний фонд, попри суттєві критичні зауваги щодо їхньої ефективності та легітимності, залишаються ключовими актор(к)ами у спробах вирівнювання глобальних асиметрій. Проте характер цих зусиль, як і їхня результативність, є об'єктом постійної політичної та наукової проблематизації.

ООН, втілюючи універсальний мандат колективної відповідальності, виступає майданчиком для вироблення глобальних норм і стратегій, покликаних інституціоналізувати бачення справедливішого світу. Зокрема, прийняття Порядку денного у сфері сталого розвитку на період до 2030 року (Agenda 2030) стало амбітною спробою синхронізувати глобальні пріоритети у сфері бідності, екології, рівності та миру, водночас встановивши інтегрований індикативний

каркас через 17 Цілей сталого розвитку (UN, 2015). Цей документ – не лише політична декларація, а інструмент нормативного переосмислення розвитку, що виходить за межі ВВП-центричного підходу, інкорпорує соціальні, гендерні, екологічні та цифрові параметри інклюзії. Проте реалізація ЦСР залишається надзвичайно нерівномірною, а механізми моніторингу й відповідальності – обмеженими (Kroll et al., 2022). Проблема полягає не лише у фінансових ресурсах чи політичній волі окремих держав, а в структурних бар'єрах глобального капіталізму, які перешкоджають матеріалізації принципів справедливого розвитку.

Світовий банк і МВФ, попри свою неоднозначну історію участі у проєктах структурної перебудови та фіскальної дисципліни, останніми роками поступово трансформують свою політику у напрямі соціальної інклюзії, кліматичної фінансування та інституційної чутливості до проблем нерівності. Наприклад, нещодавні ініціативи Світового банку щодо «інклюзивного зростання» (inclusive growth) спрямовані на перегляд макроекономічних моделей з урахуванням багатомірної бідності, гендерної нерівності та доступу до базових послуг (World Bank, 2022). Водночас ці зміни залишаються радше еволюційними, ніж революційними: інституційна логіка МВФ досі тяжіє до неоліберальної парадигми, у якій стабільність домінує над справедливістю. У цьому контексті постає питання легітимності глобального управління, адже представництво країн Глобального Півдня у зазначених інституціях залишається непропорційно низьким, що обмежує їхню суб'єктність у формуванні світової фінансової архітектури.

Натомість нові ініціативи глобальної справедливості пропонують альтернативні підходи до корекції системної нерівності, орієнтовані на створення нових форм публічного глобального блага (global commons) та глобальної фіскальної рівноваги. Зокрема, концепція Global Tax – глобального оподаткування транснаціональних корпорацій – стала реакцією на хронічну ерозію національних податкових баз внаслідок офшоризації, податкової конкуренції та витончених схем ухилення. Ініціатива OECD щодо мінімального глобального корпоративного податку (15%), підтримана G20, може стати першим кроком до деколонізації глобального оподаткування, проте вона стикається з опором як з боку транснаціонального бізнесу, так і низки держав-«податкових гаваней» (Cobham & Jansky, 2021).

Іншим прикладом є Європейський зелений курс (EU Green Deal), що, попри свою регіональну спрямованість, має потенціал глобального впливу. Йдеться не лише про декарбонізацію, а про інституційне переосмислення самої логіки економічного зростання у напрямі стійкості, ресурсної ефективності та кліматичної справедливості. Водночас критики вказують, що Green Deal може репродукувати асиметрії – зокрема через механізми вуглецевого коригування (СВАМ), які ризикують перетворитися на нові бар'єри для експорту з країн Глобального Півдня (Okonjo-Iweala, 2022).

Окрему увагу в контексті нових механізмів подолання глобальної нерівності заслуговує концепт Digital Commons – цифрового спільного блага, що передбачає відкритий доступ до даних, технологій та інфраструктурних

платформ як умову демократизації цифрової епохи. Ця парадигма, просувана ООН, ЮНЕСКО та низкою глобальних НУО, протиставляється платформній монополізації даних і комерціалізації алгоритмів. Універсальний доступ до цифрової освіти, прозорих алгоритмів, відкритого програмного коду та кібербезпеки – усе це має розглядатися не як утопія, а як необхідний елемент нової архітектури глобальної справедливості (UNESCO, 2021).

Отже, міжнародні інституції, попри свою історичну вкоріненість у парадигмах модерного глобального управління, все частіше змушені реагувати на етичні та політичні виклики, пов'язані з нерівністю як багатовимірною глобальною проблемою. Їхній потенціал у подоланні нерівності залежить від глибини внутрішньої трансформації, відкритості до нових голосів і здатності переосмислювати свою роль у світі, де справедливість перестає бути лише гуманітарною категорією і стає умовою стійкості глобального порядку.

У XXI столітті, коли глобальні ризики дедалі частіше мають екзистенційний характер, а нерівність проникає у саму тканину світового порядку, зростає потреба у фундаментальному переосмисленні етичних засад міжнародних відносин. Глобальна етика, що виникає на перетині політичної філософії, міжнародного права та транскультурної моральної рефлексії, вже не може бути редукована до функціональних моделей співпраці або гуманітарного втручання. Вона дедалі більше постає як вимога нормативного переосмислення самого принципу справедливості в контексті глобалізованої міжзалежності, асиметрії владних ресурсів і багатомірної нерівності (Held, 2010). У цьому дискурсі ключовими постають концепти космополітизму, релятивізму, деколоніальності та глобальної солідарності як альтернативи традиційним геополітичним парадигмам.

Космополітична етика, яка має глибокі корені у кантіанській філософії, виходить із презумпції універсальності моральних принципів та транснаціональної відповідальності суб'єктів міжнародного права. Її ядром є уявлення про глобальну моральну спільноту, в межах якої права, гідність та безпека людини не можуть бути обмежені державними кордонами чи політико-культурними особливостями. Саме космополітичний підхід лежить в основі сучасної концепції глобальної справедливості, яка вимагає перерозподілу ресурсів, доступу до базових благ і політичного визнання на основі морального рівноправ'я всіх людей (Pogge, 2008). Однак, критики вказують на те, що космополітизм часто відтворює універсалізм, який маскує західну нормативну гегемонію, ігноруючи множинність ціннісних систем, локальні епістемології та культурну контекстуальність понять справедливості.

Ця критика ґрунтується на релятивістській логіці, яка наполягає на тому, що етика має бути контекстуалізованою, тобто заснованою на внутрішньокультурних нормах, історичних травмах та специфічних соціальних структурах. Водночас моральний релятивізм несе у собі ризик легітимації практик, що суперечать універсальним правам, як-от системна дискримінація, насильство чи авторитарне управління. У цьому контексті виклик полягає не у виборі між космополітизмом і релятивізмом, а у пошуку етичної парадигми,

здатної інтегрувати універсальні засади з повагою до епістемологічної багатоманітності та історичної чутливості.

Одним із шляхів до такого переосмислення стає деколонізація глобального етичного дискурсу. Деколоніальна критика міжнародних відносин наголошує, що сучасна нормативна архітектура світового порядку – включно з правами людини, розвитком, безпекою та глобальною справедливістю – сформована в умовах колоніального панування та постімперської ієрархії. Ці структури не лише експортовані зовні, але й часто несуть у собі глибоко вкорінену епістемологічну нерівність, маргіналізуючи знання і досвіди країн Глобального Півдня (Acharya, 2014). Деколонізація в цьому сенсі – це не лише політичний акт, але й етична вимога визнання множинності раціональностей, легітимності альтернативних моделей розвитку, дипломатії та суспільного устрою. Український контекст, зокрема, демонструє важливість звільнення від пострадянських імперських структур, які маскуються під «миротворчу» риторичку, але насправді відтворюють авторитарну суб'єктність, зокрема з боку росії.

У цьому аналітичному горизонті постає потреба у формуванні нової етичної дипломатії – такої, що не обмежується деклараціями, а вписується в систему матеріальної солідарності, інклюзивного представництва та симетричного партнерства. Етична дипломатія не є синонімом гуманітарної допомоги, оскільки виходить із презумпції рівності, а не зверхності. Вона передбачає переосмислення принципів зовнішньої політики: від інтересів до відповідальності, від інструменталізації до взаємного визнання (Slim, 2020). У цьому контексті поняття глобальної солідарності набуває нормативної ваги: йдеться не лише про ситуативну мобілізацію ресурсів у відповідь на кризу, а про системну політичну практику, що базується на співучасті, співвідповідальності та транснаціональній етичній взаємозалежності.

Зрештою, глобальна етика у міжнародних відносинах – це не абстрактний філософський компонент, а необхідна основа для справедливого, легітимного та стійкого глобального порядку. У світі, де розриви між Північчю і Півднем, центром і периферією, домінуючим і маргіналізованим поглиблюються, саме етика здатна виконати функцію інтегративної сили – не в сенсі одноманітності, а в сенсі визнання множинності як цінності. У цьому сенсі, справедливість – це не результат політичного компромісу, а передумова глобального співжиття у XXI столітті.

Аналіз глобальної нерівності та транснаціональних викликів у контексті сучасних міжнародних відносин виявляє глибоку кризу нормативної, інституційної та структурної конфігурації світового порядку. Умовно-лінійне уявлення про прогрес як універсальну траєкторію розвитку, підкріплену неоліберальною глобалізацією, зазнало істотного перегляду під тиском планетарних ризиків, соціоекономічної фрагментації та асиметрії доступу до благ, ресурсів і можливостей. Глобальна нерівність постає не лише як емпірична реальність, а як системна властивість сучасної міжнародної системи, що проявляється через багатовимірні розриви – економічні, соціальні, екологічні, цифрові – і водночас перетворюється на джерело нових, гетерогенних загроз.

Транснаціональні виклики – такі як зміна клімату, пандемії, кіберзагрози та організована злочинність – дедалі більше підривають ефективність класичної моделі суверенної держави як єдиного суб'єкта міжнародної безпеки. Вони створюють нову архітектуру глобальної уразливості, у межах якої стратегічна автономія окремих акторів виявляється ілюзорною без поліцентричних, етично легітимних та інституційно адаптивних форм кооперації. При цьому парадокс глобалізації полягає у тому, що процеси інклюзії та ексклюзії, інтеграції та фрагментації відбуваються одночасно, формуючи суперечливий простір, у якому навіть технології, які мали б бути інструментами прогресу, часто лише репродукують структурні дисбаланси.

У цьому складному середовищі міжнародні інституції, попри численні критичні зауваження щодо їхньої ефективності, залишаються ключовими арбітрами у боротьбі з глобальною нерівністю. Проте їхня дієздатність залежить від здатності до трансформації – з ієрархічних, центрованих на Півночі систем у справді інклюзивні, багаточентричні структури, орієнтовані на глобальну справедливість. Ініціативи на кшталт Цілей сталого розвитку, Global Tax чи Digital Commons лише тоді можуть мати тривалий ефект, коли підкріплені реальними механізмами перерозподілу влади, знань і ресурсів.

Фінальною точкою цього аналітичного розділу є звернення до глобальної етики як необхідної парадигми осмислення і переформулювання міжнародних відносин. Дискусія між космополітизмом і релятивізмом, деколонізація глобального дискурсу, формування етичної дипломатії – все це є спробами вийти за межі традиційних аналітичних рамок і наблизитися до нової моделі світового порядку, в якому солідарність не є гуманітарною опцією, а стає структурним імперативом виживання. У світі, де глобальні виклики дедалі частіше перевершують національні спроможності, лише етично вкорінена глобальна політика має потенціал стати відповіддю на кризу справедливості, що охопила сучасну міжнародну систему.

5.3. Світові інституції в умовах ерозії міжнародного порядку

Упродовж останніх двох десятиліть глобальна міжнародна система зазнала сутнісної трансформації, яка дедалі очевидніше вказує на кризу ліберального міжнародного порядку, що сформувався після Другої світової війни. Цей порядок, зафіксований у концептуальних рамках Вашингтонського консенсусу, інституційного лібералізму та західноцентричного бачення глобального врядування, наразі перебуває в стані поступової ерозії, зумовленої як ендогенними, так і екзогенними чинниками (Ikenberry, 2018). Підваження засад ліберального порядку стало не лише наслідком зовнішніх викликів, таких як транснаціональні загрози чи піднесення неліберальних держав, але й результатом внутрішньої втоми Заходу від ролі глобального гегемона.

Ключовим симптомом деградації ліберального порядку виступає послаблення функціональності поствоєнних міжнародних інституцій – таких як ООН, ВТО, МВФ, СОТ – які вже не здатні ефективно виконувати роль глобальних регуляторів політичних та економічних взаємодій. Занепад

інституціональної ефективності проявляється в дедалі глибшій поляризації Ради Безпеки ООН, паралічі багатосторонніх переговорних форматів, недовісті режимів нерозповсюдження озброєнь, а також у фактичному розпаді глобального торгового арбітражу (Patrick, 2021). Ці тенденції засвідчують крихкість нормативної основи, на якій було збудовано повоєнний ліберальний консенсус, та демонструють брак політичної волі з боку західних держав до підтримки багатосторонності як імперативу міжнародного порядку.

Водночас, повернення до геополітичного реалізму як аналітичної та практичної парадигми міжнародних відносин є характерною рисою доби постглобалізації. Замість універсалізації ліберальних норм, спостерігається ренесанс державоцентричної логіки сили, сфери впливу, військово-політичного балансування та транзакційної дипломатії. Піднесення неліберальних ревізійоністських держав, таких як Китай чи Індія, а також агресивна зовнішньополітична поведінка РФ демонструють, що універсалістські претензії ліберального порядку дедалі частіше відкидаються як форма неокolonіального нав'язування норм (Cooley & Nexon, 2020). У цьому контексті глобальна політика дедалі більше структурована не за принципами правового регулювання чи інституційної співпраці, а за логікою конфронтації, технологічної конкуренції та стратегічного протиборства.

Сутність ерозії ліберального порядку полягає не лише у зменшенні функціональності його інституційних механізмів, а у зміні самої легітимності нормативного наративу, на якому він ґрунтувався. Принципи відкритості, ліберальної демократії, прав людини та ринкової економіки, що ще донедавна виступали як «універсальні», нині втратили статус безальтернативних. У багатьох регіонах світу формується уявлення про лібералізм як ідеологію, що несе політичну односторонність і подвійні стандарти, особливо з огляду на інтервенціоністську політику Заходу в минулому (Acharya, 2017). Як наслідок, ми спостерігаємо дрейф світового порядку до поліцентричності, у межах якої коєкзистують конкуруючі нормативні моделі – західна ліберальна, азіатська авторитарно-капіталістична та ілюзія «суверенної демократії», яку просуває РФ.

На теоретичному рівні ці зміни означають переоцінку засадних положень ліберального інституціоналізму (Keohane & Nye, 2011), який розглядав інституції як засіб подолання анархії та зменшення транзакційних витрат між державами. Сучасна ситуація демонструє, що за відсутності гегемона, здатного забезпечити стабільність інституційного порядку, їхній авторитет стрімко деградує. Ця динаміка корелює з положеннями теорії гегемонічної стабільності, яка вказує на залежність міжнародного порядку від потужності та зацікавленості лідера-гегемона в підтримці глобальних структур (Kindleberger, 1981; Ikenberry, 2011). Таким чином, відхід США від активної ролі в підтримці багатосторонніх форматів, посилення внутрішньої політичної фрагментації в західних країнах, зростання популізму й ізоляціонізму – все це формує сприятливі умови для делегітимації ліберального міжнародного порядку.

У цьому сенсі ерозія ліберального порядку є не тимчасовим явищем, а симптомом глибшої структурної трансформації міжнародної системи. Вона знаменує перехід від уніполярного ліберального консенсусу до

фрагментованого, конкуретного та конфліктогенного світового устрою, у якому поняття глобального врядування втрачає свою універсальну привабливість, а інституції дедалі частіше виконують декоративну функцію, що маскує реальну динаміку сили та інтересів.

У сучасному міжнародному середовищі криза універсальних міжурядових організацій, зокрема таких як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Світова організація торгівлі (ВТО) та Міжнародний валютний фонд (МВФ), дедалі більше сприймається не як тимчасове зниження ефективності, а як симптом системної деградації універсалізму як принципу глобального врядування. Інститути, що протягом десятиліть виступали як стовпи ліберального міжнародного порядку, виявилися неготовими до викликів XXI століття: транснаціональних конфліктів, ерозії нормативного консенсусу, фрагментації режимів, а також зростання неліберальних полюсів сили (Held & Young, 2022). Глобальні інституції дедалі частіше функціонують у форматі «залежного легітимізму», коли їх існування формально зберігається, але реальна спроможність до впливу зведена до мінімуму.

Одним із найочевидніших проявів цієї кризи є інституційна дисфункція Ради Безпеки ООН, зумовлена зловживанням правом вето постійними членами, передусім Китаєм та РФ. Немоżliвість ООН ефективно реагувати на грубі порушення Статуту – зокрема збройну агресію РФ проти України – демонструє руйнацію колективної безпекової архітектури, побудованої на принципі суверенної рівності та колективної відповідальності. Параліч Ради Безпеки перетворює механізм прийняття рішень на інструмент геополітичного блокування, що нівелює саму ідею універсальної легітимності, покладену в основу ООН (Zell, 2023).

Аналогічно, Світова організація торгівлі, яка раніше виконувала функцію арбітра в глобальних торговельних суперечках, втратила значну частину своєї спроможності через паралізовану систему апеляцій. Зокрема, блокування призначень до Апеляційного органу ВТО з боку США, починаючи з 2017 року, фактично зупинило механізм розв'язання спорів, що був основою довіри до цієї інституції (Hoekman & Mavroidis, 2022). Це засвідчує не лише кризу функціональності, але й наявність глибшої конфліктності щодо норм і цінностей, які регулюють глобальну торгівлю. Замість режиму лібералізації спостерігається дрейф до регіоналізму, протекціонізму та селективного багатостороннього підходу, що підриває унітарність глобальної системи.

Криза універсальності також виявляється в питанні репрезентативності. Існуючі інституційні моделі відображають архітектуру сили середини XX століття, але не відповідають реаліям XXI століття. Зокрема, нездатність реформувати структуру Ради Безпеки ООН, що не включає до постійного складу жодну африканську державу чи представників Глобального Півдня з реальним регіональним впливом, підважує легітимність інституції в очах країн, що не входять до ядра західного світу (Mahbubani, 2020). Схожа ситуація спостерігається й у МВФ, де квоти голосів неадекватно відображають зростаючу економічну вагу Китаю, Індії чи Індонезії.

Ці структурні диспропорції посилюються в умовах дедалі глибшої гео економічної фрагментації. Універсальні інституції дедалі частіше стають об'єктами конкуренції з боку альтернативних форматів – як-от ШОС, БРИКС або Азійський банк інфраструктурних інвестицій, – які декларують справедливішу модель представництва та відмову від нав'язуваних ліберальних стандартів. Такі паралельні структури не лише свідчать про послаблення гегемонії західних інститутів, але й створюють поле для конкурентної легітимності, в якому універсальні організації втрачають монопольний статус джерела глобальних норм.

Криза універсальних інституцій – це не лише проблема ефективності чи процедур. Вона є свідченням переходу до постзахідного світу, в якому сама ідея універсальності ставиться під сумнів. Універсалізм, колись пов'язаний з універсальними правами, міжнародним правом і глобальними регуляторами, нині дедалі частіше розглядається як геокультурна форма влади, що приховано просуває інтереси окремих акторів. Відтак, без сутнісного реформування глобальних інституцій – як у напрямі інклюзивності, так і функціональної адаптивності – ризик остаточної втрати їхньої релевантності в глобальному управлінні є не гіпотетичним, а реалістичним сценарієм найближчого майбутнього.

Глобальне врядування, як концепт регулювання транснаціональних взаємодій на основі координації міждержавних зусиль, перебуває під потужним тиском з боку гібридних гео економічних і геополітичних викликів, що призводять до трансформації самого принципу багатосторонності. У центрі сучасної трансформації опиняється парадигма стратегічного фрагментування, коли взаємозалежність, яка тривалий час розглядалася як стабілізуючий фактор, поступається місцем політично контрольованій інтердепенденції з ознаками високої конфронтаційності (Farrell & Newman, 2019). Торгові війни, санкційні режими, блокова конкуренція технологій та прагнення держав до економічного суверенітету фактично означають повернення до гео економічного реалізму в управлінні глобальними процесами.

Санкції як інструмент зовнішньої політики набули безпрецедентного масштабу, особливо у відповідь на збройну агресію РФ проти України. Запроваджені заходи – секторальні, фінансові, персональні – істотно переозначили роль економічних інструментів як важеля міжнародного тиску. Водночас санкційна політика все частіше трактується не як засіб утвердження міжнародного права, а як прояв «нормативної зброї» у глобальній боротьбі за гегемонію, що підриває передумови нейтрального врядування (Portela & Sidiropoulos, 2022). Політизація санкцій загострила конфлікт між ідеєю ліберального порядку та прагненням до стратегічної автономії, зокрема з боку країн Глобального Півдня, що дедалі частіше критикують селективність санкційної політики Заходу та її інституційно асиметричний характер.

Торгові війни, насамперед між США і Китаєм, стали проявом глибшої гео економічної поляризації, яка перетворює ринки на арені конкуренції за контроль над критичними ланцюгами постачання, інфраструктурними вузлами та інноваційними технологіями. Формується нова архітектура «економічної

безпеки», у межах якої держави дедалі частіше вдаються до практик експортного контролю, інвестиційного скринінгу, обмеження доступу до чутливих технологій (Bown & Irwin, 2023). У цьому контексті глобальні інституції, покликані підтримувати вільну торгівлю, фактично втрачають свою нормативну перевагу, натомість зростає роль закритих клубів, двосторонніх угод і регіональних мегаблоків, які структурно підривають ідею універсального ринку.

Ще одним ключовим виміром сучасних викликів є посилення позицій авторитарних режимів у глобальній ієрархії. Китай, використовуючи інструменти «інфраструктурної дипломатії» в межах ініціативи «Один пояс – один шлях», та інші неліберальні держави активно просувають модель «ефективного авторитаризму», яка конкурує з ліберальною демократією не лише на рівні внутрішньої організації, а й у сфері нормотворення міжнародного порядку (Glaser & Kennedy, 2021). Така модель поєднує технологічний контроль, централізовану бюрократію та вибіркиму відкритість до глобального капіталу, що дозволяє їй позиціонувати як життєздатну альтернативу для багатьох країн, особливо у кризових регіонах.

Наслідком цих процесів стає обмеження реального мультиполярного розвитку. Попри номінальну багатополарність сучасної системи, фактична асиметрія ресурсів, норм та інституцій зумовлює повернення до квазидвоїєї структури: Захід проти авторитарного Сходу. Це не лише ускладнює формування глобального консенсусу з ключових питань (клімат, безпека, торгівля), а й стимулює ерозію довіри між ключовими акторами. Глобальне врядування все менше функціонує як нейтральний інструмент управління взаємозалежністю, і все більше – як поле для реалізації націоналізованих стратегій виживання у змінній структурі влади (Tooze, 2022).

Таким чином, гео економічні й геополітичні виклики не лише змінюють правила гри, але й трансформують саму логіку глобального врядування. Якщо раніше головним ресурсом порядку була кооперація на основі спільних норм і механізмів, то сьогодні центральним елементом стає конкуренція за інституційну та нормативну перевагу, де багатосторонність витісняється транзакційною доцільністю, а універсалізм – регіональною селективністю.

У контексті системної ерозії ліберального міжнародного порядку зростаючу актуальність набуває явище інституційного плюралізму, яке проявляється у формуванні паралельних структур глобального управління, орієнтованих на ревізію або доповнення західноцентричних моделей. Установлення альтернативних інституцій – таких як БРІКС, Шанхайська організація співробітництва (ШОС) та Азійський банк інфраструктурних інвестицій (АІІВ) – засвідчує перехід від універсального до багаторівневого, фрагментованого та геополітично контекстуалізованого глобального врядування, де конкуренція норм, цінностей і правил дедалі більше витісняє консенсус як підґрунтя міжнародного співіснування (Stuenkel, 2020).

Поява таких утворень є реакцією на асиметричність репрезентації та домінування західних держав у ключових структурах глобального управління – зокрема в МВФ, Світовому банку та Раді Безпеки ООН. Країни Глобального Півдня, особливо ті, що належать до так званих «emerging powers», дедалі

активніше прагнуть відстояти власний суверенітет у нормотворенні, інституційному дизайні та архітектурі розвитку. БРІКС, який від початку позиціонувався як неформальний клуб країн зростаючої потужності, поступово трансформувалася у платформу стратегічного діалогу, що кидає виклик монополії західного ліберального інтернаціоналізму, особливо в питаннях розвитку, фінансування інфраструктури, кібербезпеки, кліматичної політики та технологічного суверенітету (BRICS Report, 2023).

Створення Нового банку розвитку (New Development Bank) у межах БРІКС стало яскравим прикладом інституційної альтернативи, яка декларує відхід від умовних ліній фінансування, типових для МВФ та Світового банку, і натомість пропонує більш нейтральний та інклюзивний підхід до підтримки інфраструктурних проєктів. Це підсилюється роллю АІПВ, ініційованого Китаєм, як багатостороннього фінансового інструменту, що не лише прагне покрити дефіцит інвестицій в Азії, а й вибудовує нову нормативну парадигму «глобального Поясу» інфраструктурного розвитку, альтернативну західним інституційним форматам (Chin, 2021).

ШОС, своєю чергою, репрезентує безпековий вимір паралельної інституціоналізації, де особливу роль відіграють ідеї «нерозширюваного суверенітету», недопущення західного інтервенціонізму під виглядом «гуманітарних місій» та акцент на регіональній стабільності поза участю США та НАТО. Водночас ШОС виконує також функцію платформи «м'якої балансуєчої сили» проти однополярності, у якій консенсус досягається на основі стратегічної терпимості до режимної різноманітності та відсутності уніфікованих демократичних стандартів (Aris, 2020).

Ці паралельні інституції поступово формують альтернативний набір норм, який підважує універсальність ліберального нормативного ядра. У межах такого паралелізму виникає нова форма політичного гетерогенізму – «неінституціоналізованої багатосторонності», у якій різні актори взаємодіють через множинні, часто дублюючі платформи, що допускають селективну участь, гнучкість у зобов'язаннях і відсутність жорсткого механізму відповідальності. Це ускладнює досягнення глобального консенсусу, водночас збільшуючи адаптивність системи до змінного балансу сил.

Інституційна альтернатива, що постає в межах паралельних структур, є не лише реакцією на глобальну несправедливість, а й спробою формування нового епістемологічного поля – такого, що відображає не тільки географічну багатоманітність, а й плюралізм шляхів модернізації, державної ефективності, демократичного розвитку. Водночас такі утворення залишаються внутрішньо суперечливими, з огляду на ідеологічну гетерогенність їхніх членів, асиметрію потенціалів і відсутність спільної ціннісної основи. Це породжує питання щодо їхньої довгострокової стійкості та здатності перетворитися з альтернативи на справжню системоутворюючу силу глобального порядку (Korosteleva & Flockhart, 2022).

Таким чином, паралельні інституції є одночасно симптомом і каталізатором трансформації глобального врядування: вони не лише репрезентують запит на справедливішу, інклюзивну міжнародну систему, але й

створюють умови для поліцентричного порядку, в якому глобальні правила більше не можуть бути уніфікованими, а лише узгодженими в межах конкурентної кооперації.

В умовах системного ослаблення глобальних багатосторонніх механізмів, дедалі очевиднішим стає стратегічне зміщення фокусу з універсалістського глобалізму до регіоналізму як альтернативної архітектури міжнародного врядування. Регіоналізація, яка раніше розглядалася як проміжна ланка між національною автономією та глобальною інтеграцією, нині дедалі частіше трактується як функціональна відповідь на параліч інституцій глобального рівня – зокрема ООН, СОТ та МВФ – що виявилися нездатними адаптуватися до мультикризової реальності XXI століття (Acharya, 2021). Цей тренд формує нову конфігурацію політичної організації світу, в якій регіональні альянси перетворюються на автономні суб'єкти нормотворення, кризового управління та стратегічного планування.

Одним із найпотужніших прикладів такого зсуву є Європейський Союз – найрозвиненіша форма регіонального інтеграційного утворення, що функціонує як наднаціональний актор з власною зовнішньою політикою, юрисдикцією та валютною системою. У контексті глобальної пандемії COVID-19, енергетичної кризи та повномасштабної війни РФ проти України ЄС продемонстрував здатність до інституційного адаптування та швидкої мобілізації ресурсів у відповідь на надзвичайні виклики, що засвідчує зростаючу стратегічну автономію союзу (European Commission, 2022). Водночас посилення оборонного компонента в рамках ініціативи PESCO та формування Європейського фонду оборони відображають дедалі сильніше бажання компенсувати дефіцит безпеки, що виник унаслідок глобального відступу США від ролі гаранта стабільності.

Аналогічні процеси, хоча й у менш формалізованій формі, спостерігаються в межах Південно-Східної Азії. Асоціація держав Південно-Східної Азії (ASEAN) демонструє поступовий перехід від суто координаційної платформи до більш консолідованої регіональної інституції, здатної забезпечувати врегулювання конфліктів, економічну інтеграцію та протидію зовнішнім впливам, зокрема китайському домінуванню у Південно-Китайському морі (Jetschke & Portela, 2022). Попри обмежену нормативну щільність, ASEAN формує гнучку інституційну архітектуру, що поєднує принцип невтручання з інкрементальним поглибленням політичного діалогу, що робить її унікальною моделлю «кооперативного регіоналізму».

Ще одним прикладом мобілізації регіонального потенціалу є Африканський Союз, який поступово еволюціонує з форуму політичного представництва до інституціоналізованого механізму управління безпековими та соціоекономічними кризами. Ініціатива Африканської континентальної зони вільної торгівлі (AfCFTA), що набула чинності у 2021 році, відкриває можливості для ендегенного розвитку регіону, незалежного від глобального торговельного порядку, що зазнає фрагментації (UNECA, 2023). Крім того, активізація миротворчих операцій під егідою Африканського Союзу – зокрема в Сахелі – свідчить про зростаючу самодостатність у сфері забезпечення

колективної безпеки, яка раніше була цілковито залежною від екстрарегіональних акторів.

На концептуальному рівні, регіоналізація все частіше позиціонується не як альтернатива глобалізації, а як її конструктивна трансформація – процес, у якому глобальна взаємозалежність втрачає універсалістський вимір і набуває поліцентричного, контекстуально детермінованого характеру. Така трансформація передбачає деконструкцію ієрархічної логіки «ядра і периферії» на користь горизонтальних моделей співпраці, що базуються на принципах субсидіарності, локалізації рішень та культурної релевантності політик. У результаті формується нова матриця глобального врядування – багаторівнева, багатоплярна й нормативно фрагментована – у межах якої регіони виступають не лише як функціональні одиниці інтеграції, а як самостійні агенти нормотворення.

Водночас регіоналізація не позбавлена внутрішніх обмежень. Її ефективність залежить від рівня політичної консолідації, економічної асиметрії між учасниками, історичної тяглості інтеграційних процесів, а також зовнішньої легітимності на глобальній арені. Проте в умовах кризи універсальних інституцій та девальвації глобального консенсусу регіональні ініціативи набувають дедалі більшої релевантності як платформи для відновлення довіри, зміцнення багатосторонності та реалізації стратегій сталого розвитку в межах культурно та політично сумісних спільнот (Börzel & Risse, 2021).

Таким чином, регіоналізація стає не лише інструментом протидії глобальному паралічу, а й осередком інноваційного перезавантаження парадигми глобального врядування, здатного поєднувати гнучкість локальних рішень із потребою глобальної координації.

Сучасна міжнародна система дедалі виразніше демонструє ознаки нормативної фрагментації – явища, що полягає у множинності, перехрещенні та часто конфліктному співіснуванні правових режимів, які претендують на регуляцію однакових або суміжних сфер міжнародних відносин. У глобалізованому, поліцентричному світі універсалістська ідея міжнародного права як системи єдиних і всеохопних норм дедалі більше піддається – як з боку держав, що не поділяють ліберальної нормативної парадигми, так і з огляду на внутрішню інституційну суперечливість самих глобальних нормотворчих механізмів (Peters, 2021). Така фрагментація ускладнює координацію глобального врядування та створює передумови для нормативної конкуренції, що виявляється як у геополітичній площині, так і у сфері міжнародного права.

Одним із ключових аспектів цієї конкуренції є політика подвійних стандартів, що дедалі частіше застосовується провідними міжнародними акторами як інструмент вибіркового трактування норм міжнародного права залежно від стратегічних інтересів. Системне ігнорування принципу суверенної рівності або втручання у внутрішні справи під виглядом гуманітарної інтервенції послаблюють довіру до міжнародного права як нейтральної регулятивної системи. Як зазначає Фрідман (2020), подвійні стандарти стають не лише моральною проблемою міжнародної політики, але й провокують ефект нормативного релятивізму, коли держави дедалі частіше послуговуються

альтернативними правовими конструкціями для легітимації власних дій – зокрема, у сфері безпеки, кіберпростору чи прав людини.

Конкуренція правових режимів також постає у вигляді колізії між національним суверенітетом та міжнародними нормативними зобов'язаннями. У низці випадків держави свідомо виводять певні сфери політики – наприклад, міграційну, цифрову чи екологічну – з-під юрисдикції міжнародних інституцій, апелюючи до принципу національної компетенції. Це унаочнює глибшу парадигмальну суперечність між поствестфальським уявленням про непорушність державних кордонів та постмодерною концепцією транснаціонального правопорядку, де легітимність дедалі частіше базується на універсальних цінностях, а не на суверенному волевиявленні (Krisch, 2021).

Особливо загострюється ця проблема у сфері прав людини, де окремі авторитарні режими намагаються просувати альтернативні концепти, які нівелюють універсальність західного розуміння правових гарантій – апелюючи до культурного суверенітету, релігійних традицій або «національної специфіки». Така фрагментація унеможливує застосування уніфікованих правових стандартів, що своєю чергою ускладнює ефективну роботу механізмів міжнародного моніторингу, таких як Рада ООН з прав людини. Водночас відсутність єдиного тлумачення міжнародних норм відкриває можливості для легітимації дій, що суперечать базовим принципам міжнародного порядку, – включно з агресією, гібридними формами конфліктів та обмеженням основоположних свобод.

Додатковий вимір нормативної фрагментації полягає в існуванні конкуруючих судових юрисдикцій – зокрема, міжнародних трибуналів, арбітражних центрів, регіональних судів – що не завжди демонструють узгодженість у тлумаченні норм міжнародного права. Це створює не лише юридичну непередбачуваність, а й потенціал для «форум-шопінгу», коли держави та інші актори обирають юрисдикцію, яка найбільше відповідає їхнім інтересам (Pauwelyn et al., 2014). Таке стратегічне використання нормативної множинності трансформує правову логіку у політичну інструменталізацію, що суперечить засадничим принципам справедливості, передбачуваності та рівності перед законом.

В умовах геополітичної поляризації та делегітимації західного лідерства зростає ризик, що фрагментація міжнародного права набуде характеру структурної дезінтеграції, у якій окремі кластери – регіональні, ідеологічні або функціональні – діятимуть як ізольовані нормативні екосистеми. Це означає відхід від ідеї глобального правопорядку до моделі «юридичного поліцентризму», в якій множинність правових режимів є не тимчасовою аномалією, а новою системною нормою.

У контексті динамічної трансформації глобального порядку та зростаючої поляризації міжнародного середовища міжнародні організації постають перед стратегічним роздоріжжям, що балансує між сценаріями занепаду, адаптації та реформування. З одного боку, вони дедалі частіше демонструють інституційну інертність, неспроможність ефективно реагувати на виклики нової епохи – від гібридних конфліктів і масової міграції до кіберзагроз і кліматичної

нестабільності. З іншого боку, цифровізація, децентралізація знань та глобальна мережевість відкривають нові можливості для інституційної реінвенції, що може вивести міжнародні організації за межі традиційного міждержавного формату до гнучкіших, більш інклюзивних моделей (Falk, 2020).

Сценарій занепаду передбачає поступову ерозію функціональної ефективності міжнародних організацій в умовах нормативної фрагментації, політичної конкуренції правових режимів та браку політичної волі до реформ. Організації, що не здатні оновити свою легітимність, механізми ухвалення рішень та адаптуватися до поліцентричної реальності, ризикують перетворитися на релікти інституційного минулого – формально існуючі, але позбавлені реального впливу на глобальну політику. Прикладами такої стагнації виступають Рада Безпеки ООН або Світова організація торгівлі, які все більше втрачають довіру як ефективні глобальні арбітри (Zürn, 2018).

Водночас адаптивна парадигма передбачає поступову трансформацію міжнародних організацій через інкрементальні зміни, які забезпечують функціональну гнучкість без радикального ревізйонізму. Йдеться, зокрема, про розширення інституційного партнерства з недержавними акторами, впровадження цифрових інструментів моніторингу та прогнозування, децентралізацію управлінських структур, а також перехід до поліцентричних моделей ухвалення рішень (Biermann et al., 2020). У цифрову епоху зростає значення штучного інтелекту, блокчейн-рішень, хмарних платформ і великих даних як елементів інституційної інфраструктури, що дозволяє міжнародним організаціям бути більш передбачуваними, прозорими та інклюзивними. Така цифровізація потенційно знижує транзакційні витрати, оптимізує логістику багатостороннього врядування та відкриває нові горизонти для участі глобального громадянського суспільства (Florini & Shahin, 2021).

Сценарій реформи передбачає глибшу структурну перебудову глобальної інституціональної архітектури – через перегляд системи голосування, оновлення принципів репрезентативності, формування нових багаторівневих механізмів участі. Важливою тенденцією є поступова інституціоналізація нових суб'єктів – від транснаціональних корпорацій до мережевих платформ і міських альянсів – які, хоча й не мають суверенного статусу, дедалі частіше виконують функції нормотворення, моніторингу та посткризового реагування. Це вимагає оновлення уявлень про суб'єктність у міжнародному праві та розробки гібридних моделей участі у глобальному врядуванні (Zürn, 2018).

Крім того, можливим є формування паралельних або конкуруючих інституціональних моделей, орієнтованих на постзахідний порядок – зокрема, у межах альянсів БРІКС+, ШОС або глобальних ініціатив на кшталт Belt and Road. Ці формати не лише відображають зміну балансу сил, а й пропонують альтернативні підходи до врядування, які акцентують на суверенитеті, невтручанні та функціональній ефективності на шкоду універсальним ціннісним наративам. Таким чином, нова інституціональна архітектура може виявитися не унітарною, а констеляційною – поліцентричною, гетерогенною та конкурентною.

Ключовою проблемою залишається відсутність метанаративу, який міг би слугувати легітимацийною основою для глобальної реструктуризації. У добу інформаційного перевантаження, постправди та нормативного релятивізму саме інститути стають носіями стабільності, передбачуваності й тяглості. Тому питання не лише в тому, чи відбудеться трансформація, а в тому, чи зможе нова архітектура поєднати ефективність із легітимністю, універсальність із гнучкістю, а суверенітет із глобальною відповідальністю. Від відповіді на ці дилеми залежить доля міжнародного порядку в цифрову епоху – порядку, що не може більше будуватись на інерції минулого.

Аналіз трансформації світових інституцій в умовах ерозії міжнародного порядку засвідчив глибоку структурну кризу глобального врядування, що проявляється у декількох взаємопов'язаних вимірах. Передусім ідеться про поступовий занепад поствоєнної інституціональної архітектури, побудованої на ліберальних принципах універсалізму, багатосторонності та верховенства міжнародного права. Світові організації – від ООН до ВТО – дедалі менше відповідають викликам нової епохи, що характеризується гібридизацією загроз, політизацією норм і асиметрією впливів, що підриває їхню функціональну легітимність і ефективність.

Паралельно із цим спостерігається формування альтернативних інституцій – БРИКС, ШОС, АІПВ – які, хоча й не заперечують існування традиційних структур, водночас репрезентують спробу переозначити норми глобальної взаємодії у постзахідній перспективі. Їхнє зростання є прямою відповіддю на репрезентативну несправедливість у системі прийняття рішень на глобальному рівні. Водночас багаторівневе врядування набуває дедалі більшої ваги в межах регіоналізації – як форми інституційної мобілізації в умовах паралічу глобальних структур. ЄС, ASEAN, Африканський Союз демонструють спроможність реалізовувати політику стратегічної автономії, реагуючи на транснаціональні виклики без посередництва глобальних платформ.

Окрему увагу слід приділити феномену нормативної фрагментації, що перетворює міжнародне право на арену конкурентної взаємодії між правовими режимами, які втілюють різні ціннісні ієрархії та моделі легітимациї. Політика подвійних стандартів, конфлікти між нормами *jus cogens* і принципом національного суверенітету, зростання кількості паралельних інституційних форумів – усе це свідчить про дезінтеграцію колишнього нормативного ядра, зокрема у сфері безпеки, прав людини та торгівлі.

У цифрову епоху міжнародні організації опиняються перед необхідністю оновлення не лише технічних інструментів, а й концептуальних засад своєї діяльності. Майбутнє глобального врядування може піти за одним із кількох сценаріїв – від занепаду й втрати релевантності до адаптації та глибокої реформи. У цьому контексті особливої ваги набувають питання інклюзивності, цифрової прозорості, нормативної інноваційності та здатності до міжрівневої координації.

Отже, сучасний етап розвитку міжнародного порядку позначений водночас і кризою, і потенціалом. Розвиток багатополлярної, мережевої, регіонально-гнучкої архітектури глобального врядування може стати відповіддю на деструктивні ефекти нормативної нестабільності. Водночас критичною умовою

трансформації залишається збереження довіри до інституцій, яка не може ґрунтуватися лише на юридичних механізмах, але потребує оновленого метанаративу глобальної відповідальності.

5.4. Постглобалізм як наукова парадигма

Поняття постглобалізму формується як відповідь на зростаючу критику нормативно-ідеологічного проєкту глобалізації, який домінував у дискурсі міжнародних відносин з кінця ХХ століття. У класичному розумінні глобалізація постулювалась як універсальний, незворотний та гомогенізуючий процес транснаціональної інтеграції, у межах якого держави, економіки, культури та ідентичності підпорядковувалися логіці ринку, інформаційних потоків і глобального управління. Проте починаючи з 2000-х років, дедалі частіше почали висловлюватися сумніви щодо емпіричної тотальності глобалізації та її здатності забезпечити справедливість, стійкість і політичну легітимність нових форм глобального порядку (Steger, 2020). Постглобалізм, у цьому контексті, виступає як рефлексивна парадигма, що переосмислює засади сучасної міжнародної взаємодії, ставлячи під сумнів не лише універсалізм глобалізму, але й його епістемологічні передумови.

Формування постглобалістського дискурсу не є результатом одномоментного теоретичного зрушення, а радше еволюційним нагромадженням критичних рефлексій, що виникали на перетині кількох інтелектуальних традицій – передусім постмодерну, постколоніалізму та критичної теорії. Постмодерністська теорія, зокрема у працях Жана-Франсуа Ліотара та Зигмунта Баумана, докорінно критикувала модерністські "метанаративи" – універсальні історії прогресу, розвитку та раціональності, які лежали в основі глобалістських проєктів (Bauman, 2011). У полі міжнародних відносин ця критика трансформувалася у скепсис щодо здатності глобальних інституцій – таких як Світова організація торгівлі чи Міжнародний валютний фонд – слугувати справедливими арбітрами міжнародного порядку в умовах асиметричної влади, що структурує глобальні взаємовідносини.

У свою чергу, постколоніальна теорія піддала деконструкції саму онтологію глобалізму як дискурсивного інструменту Заходу для нормалізації політичної, економічної та культурної гегемонії в постімперському світі. Автори на кшталт Гаятрі Співак, Едварда Саїда та Хомі Бгаби наголошували, що глобалізація не є нейтральним процесом економічної інтеграції, а радше – новою формою неоімперіалізму, що перетворює "інших" на об'єкти глобального управління через механізми нормалізації, інституціоналізації та економічної залежності (Said, 2003). У цьому сенсі постглобалізм не лише виходить за межі глобалізму як аналітичної рамки, але й пропонує альтернативну етику взаємодії, засновану на визнанні множинності модерностей, регіональних парадигм розвитку та емансипації з-під універсалістських схем.

Водночас, критична теорія міжнародних відносин – особливо у варіанті Франкфуртської школи та неомарксистських підходів – внесла вирішальний внесок у проблематизацію глобалізації як нерівномірного, класово-

структурованого і політично невідповідального процесу. Замість уявлення про "глобальне село", критична теорія наполягає на тому, що глобалізація – це форма економічного насильства, яка легітимізує експлуатацію, посилює маргіналізацію периферії та послаблює здатність національних держав до забезпечення публічного блага (Robinson, 2020). У цьому контексті постглобалізм постає як теоретичний горизонт, що намагається вийти за межі структурної залежності ієрархічної глобальної економіки, ставлячи в центр уваги питання глобальної справедливості, постсуверенності та альтернативних форм політичної суб'єктності.

Отже, постглобалізм не є монолітною доктриною, а радше – множинністю наукових наративів, які крізь призму різних дисциплін – філософії, політичної економії, культурології, міжнародних відносин – прагнуть деконструювати нормативні припущення глобалістського дискурсу. Він відображає зростаючу потребу у науковому переосмисленні парадигмальних засад міжнародного порядку у світі, що характеризується фрагментацією, асиметрією, екологічною кризою, війнами нового типу та розривом між глобальними елітами й локальними суспільствами. Саме тому постглобалізм як наукова парадигма має не лише критичну, а й конструктивну функцію – пропонуючи нові онтології взаємозалежності, політичної відповідальності та суб'єктності в умовах постглобального світу.

У сучасному академічному полі міжнародних відносин постглобалізм фіксується як новітня когнітивна рамка, що розгортається на тлі кризи ліберальної глобалізації та трансформації нормативного фундаменту світового порядку. Він репрезентує не лише теоретичну реакцію на обмеження глобалізму як ідеології відкритого світу, а й епістемологічний зсув у бік плюралістичних і постсистемних підходів до вивчення міжнародної взаємодії. У цьому сенсі постглобалізм функціонує як аналітична парадигма, що виходить за межі бінарної опозиції між глобалізмом та антиглобалізмом, пропонуючи метатеоретичне бачення постінтеграційної багатовимірності міжнародного ладу.

Глобалізм, як нормативний проєкт, утвердився в міжнародному дискурсі 1990-х років, набувши статусу "метанаративу" безальтернативного поступу людства до універсального порядку, ліберальної демократії та економічної інтеграції. Його ідеологічна конструкція ґрунтувалася на презумпції неухильного поширення транснаціональних інституцій, вільного ринку, інтернаціоналізації норм та прав людини (Held & McGrew, 2007). Водночас антиглобалізм репрезентував спектр реакцій, які хоча й розрізнялися ідеологічно (від лівих до ультраконсервативних), проте були об'єднані критикою неоліберальної глобалізації як інструменту економічної гегемонії та соціальної нерівності (Harvey, 2005). У цьому сенсі антиглобалізм мав контрглобалістську природу, з тенденцією до реставрації державного протекціонізму, автаркії або ізоляціонізму.

Натомість постглобалізм не є простою реакцією або запереченням глобалізації. Його концептуальна унікальність полягає в деконструкції самих основ глобалістського мислення – у перехідному зсуві від уніфікаційної логіки глобального до нелінійної, поліваріантної логіки фрагментованої взаємодії.

Постглобалістський дискурс розглядає глобальне не як завершену тотальність, а як динамічне поле конфліктних і контингентних порядків, де домінантні моделі легітимності, безпеки та розвитку перебувають у стані перманентного перегляду (Beck, 2018). Замість універсалізму – множинність локальних модерностей; замість централізації – поліцентризм і регіоналізація; замість ієрархії – гнучкість норм і практик.

У такому контексті постглобалізм синтезує у собі елементи постструктуралістської критики, постколоніального дискурсу та неомарксистської аналітики глобальної нерівності. Він піддає ревізії такі ключові концепти міжнародних відносин як "суверенітет", "глобальне управління", "інституційна довіра", "транснаціональна взаємозалежність", вказуючи на їхню фрагментацію, втрату універсального значення і зростання ролі неklasичних акторів (Sørensen, 2020). Одночасно постглобалістська парадигма апелює до категорій "кризи легітимності", "постліберального порядку", "постсуверенного регулювання", які все частіше використовуються в новітніх дослідженнях глобального управління (Tooze, 2021).

Дестабілізація ліберального міжнародного порядку після 2016 року – зокрема Brexit, посилення протекціоністських політик у США, системна агресія РФ, пандемія COVID-19 та енергетичні війни – засвідчила не лише політичну кризу глобалізації, а й методологічну недостатність традиційних теорій міжнародних відносин (наприклад, неореалізму та неолібералізму) для пояснення складності нових транснаціональних процесів. Відповіддю на це стало розширення парадигмального горизонту дисципліни, у якому постглобалізм виступає як когнітивна альтернатива. Ця парадигма орієнтується на багатоагентність, нарративність, дискурсивну поліфонію, а також визнає пріоритет регіонального над глобальним як онтологічно первинного рівня взаємодії (Acharya, 2017).

Постглобалізм, отже, фіксує нові конфігурації міжнародної взаємодії, в яких ключовими параметрами виступають нестабільність, стратегічна невизначеність, фрагментованість та регіональна адаптивність. Він відмовляється від телеологічної уяви про глобалізацію як лінійний процес, пропонуючи натомість підхід до міжнародного порядку як до поліцентричної, конкурентної та дискурсивно-маркованого системи, де співіснують і конкурують альтернативні уявлення про справедливість, безпеку і суверенність. У цьому сенсі, постглобалізм у дискурсі міжнародних відносин не є простою концепцією – це новий етап епістемологічного саморефлексування дисципліни, яка намагається дати відповідь на питання про майбутнє світового порядку в добу постглобального хаосу.

Онтологічний ландшафт сучасної міжнародної системи зазнає радикальної трансформації, яка дедалі більше вказує на завершення уніполярної конструкції світового порядку та становлення полілогічного, поліцентричного і багаторівневого глобального устрою. Постглобальний світ не підпорядковується більше єдиній ієрархії влади, знання та норм, а натомість формується як множинність конкуруючих центрів смислу, регіональних субсистем, стратегічних нарративів і нормативних систем. Розпад уніполярного моменту,

який був тимчасово закріплений у постбіполярну епоху 1990-х – передусім через гегемонію ліберального Заходу, – актуалізував потребу в переосмисленні самих засад міжнародного буття (Ikenberry, 2020). У цьому контексті постглобалізм виступає не лише як критичний наратив, але як онтологічна парадигма, що пропонує нову картографію глобального.

Політична та нормативна уніполярність, яка здавалася стабілізуючою у добу американської гегемонії, втратила свою нормативну силу внаслідок низки системних зрушень: агресивна ревізійністська політика РФ, стратегічне зростання Китаю, фрагментація глобального Заходу, криза трансатлантичної єдності та делегітимація універсалістських інституцій – усе це позначає рух до поліцентричної архітеконики глобального порядку (Kurchan, 2023). Цей перехід від монологічного до полілогічного світу передбачає не лише зміну розподілу сили, а насамперед – дезонтологізацію традиційних уявлень про структуру міжнародної реальності, в межах якої зникає єдиний центр генерації легітимного смислу.

В умовах такої багатомірної деконцентрації влади постає проблема суб'єктності як центральне питання онтології постглобального світу. Якщо класичні моделі IR – реалізм, лібералізм, неомарксизм – оперували переважно у категоріях державної унітарності, то постглобальна парадигма вказує на зростаючу гетерогенність акторів міжнародного життя: від трансконтинентальних корпорацій до цифрових платформ, від транснаціональних соціальних рухів до субнаціональних політичних утворень. Суб'єкт міжнародної взаємодії більше не є фіксованим або апріорно державним, а конститується через мережі, платформи, інформаційні кластери, регіональні союзи та ідентичнісні матриці. Таким чином, постглобалізм впроваджує парадигмальний зсув від онтології сталого суб'єкта до онтології подієвості, множинності та контингентності (Rosenberg, 2022).

Ключову роль у цьому трансформаційному процесі відіграє феномен багаторівневого глобального врядування, в межах якого держави вже не є єдиними носіями суверенної волі. Відповідно до логіки постглобальної взаємодії, ми маємо справу не з ієрархією владних інституцій, а з асембляжем – децентрованою конфігурацією взаємозалежностей, що функціонує на перетині глобального, регіонального, національного та локального рівнів (Zürn, 2018). Цей багаторівневий порядок не лише ускладнює розуміння того, «хто говорить» і «від чийого імені приймається рішення», але й розмиває межі між публічним і приватним, урядовим і неурядовим, офіційним і неформальним.

У результаті, онтологія постглобального світу є не про структуру, а про флуктуацію; не про стабільні суб'єкти, а про мобільні форми агентності; не про порядок як статику, а про взаємодію як процес. Цей стан глобальної "онтологічної дисперсії" супроводжується конкуренцією різних нормативних архітектур, які продукують суперечливі візії глобального майбутнього – від китайської моделі «глобалізації з китайською специфікою» до регіональних концепцій стратегічної автономії в межах ЄС. У цьому контексті, суб'єктність України – як середньої держави, що перебуває у перетині кількох силових полів – повинна бути осмислена крізь призму постглобальної багатоагентності, в якій

значення мають не лише матеріальні ресурси, а й здатність до створення наративів, мобілізації союзників і впливу на норми глобального регулювання (Melnyk, 2023).

Таким чином, постглобалізм як онтологічна парадигма пропонує відхід від жорстких бінарних категорій міжнародної реальності – держави/недержавні актори, центр/периферія, безпека/загроза – та натомість розгортає поле концептуальної гнучкості, яке адекватніше відображає складність, нестабільність і динамічність сучасного світопорядку. У цьому сенсі постглобальний світ є не просто новим етапом у розвитку міжнародної системи, а новою формою онтологічного буття міжнародного – багатоголосою, розщепленою, полілогічною.

Постглобалізм як теоретико-методологічна парадигма міжнародних відносин засвідчує не лише трансформацію онтологічних уявлень про структуру світового порядку, але й фундаментальне переосмислення природи знання, способів його продукування, легітимації та інтерпретації в умовах епістемологічної множинності. У постглобальному світі знання перестає бути унітарним, універсальним і нейтральним. Натомість воно набуває ознак локалізованості, ситуаційності, контекстуальної залежності та дискурсивної гнучкості. Замість претензії на глобальну істину, епістемологія постглобалізму апелює до множинності голосів, перспектив і рамок, які конструюють міжнародну реальність у взаємодії, а не в домінації (Tickner & Smith, 2020).

Традиційна модель епістемології в міжнародних відносинах, заснована на позитивістських уявленнях про об'єктивність, реплікованість і універсалізм наукового знання, поступово поступається місцем підходам, що визнають когнітивну контекстуальність і етичну відповідальність дослідника. Знання у постглобальному дискурсі не просто описує світ, воно його створює, структуруючи інтерпретації, нормальністю яких визначається, що є загрозою, безпекою, ідентичністю чи суб'єктністю. Ця позиція особливо яскраво представлена в рамках конструктивістських, постструктуралістських та постколоніальних дослідницьких програм, які наполягають на деконструкції домінуючого (західного) метанаративу глобалізації та необхідності визнання знань "з периферії" (Acharya & Vuzan, 2019).

Епістемологія постглобалізму характеризується не тільки критикою когнітивної гегемонії глобального Півночі, але й утвердженням принципів методологічного плюралізму та гібридності дослідницьких стратегій. У цьому контексті зростає значення трансдисциплінарних підходів, які поєднують кількісні методи з якісним дискурсивним аналізом, нормативну рефлексію з емпіричною верифікацією, наративні інтерпретації з моделюванням політичної поведінки. Водночас методологічна гібридність постглобалістської епістемології не означає еkleктизму чи інтелектуальної безвідповідальності, а натомість вимагає високої рефлексивності та усвідомлення власних аналітичних обмежень (Moses & Knutsen, 2019). Така епістемологія не розділяє світ на об'єктивне і суб'єктивне, а визнає, що кожна дослідницька рамка є частиною політичної гри інтерпретацій.

Особливістю постглобальної епістемології є також перехід від вимірювання до осмислення, від квантифікації до смислотворення. Це означає, що міжнародні феномени – війна, суверенітет, втручання, розвиток – більше не можуть бути редуковані до статистичних змінних без урахування контекстуальних смислів і культурно зумовлених уявлень. Наприклад, концепт безпеки в постглобальному дискурсі трактується не як об'єктивна умова, а як результат соціального конструювання загроз у рамках певної епістемічної спільноти (Béland & Cox, 2016). Це відкриває простір для вивчення альтернативних форм знання – корінних, феміністських, екологічних, постколоніальних – які раніше були маргіналізовані у мейнстримній теорії IR.

Постглобалізм також підриває уявлення про нейтральність академічного знання, наполягаючи на тому, що наука не існує поза владними структурами, фінансовими ресурсами, ідеологічною інфраструктурою. Як наслідок, знання в міжнародних відносинах розглядається як політичний акт, що має етичні наслідки: хто продукує знання, в чій інтересах, і кого виключають з дискурсу? У цій парадигмі особливу актуальність здобуває вимога рефлексивності – здатності дослідника розпізнавати не лише об'єкт свого пізнання, але й власну вмонтованість у систему знання-влади.

В українському академічному середовищі постглобалістська епістемологія актуалізує завдання подолання залежності від західних центрів знання, розширення академічної автономії та інтеграції локальних сенсів у глобальні теоретичні рамки. Україна, як суб'єкт міжнародних відносин і водночас об'єкт глобальної політики, може відігравати роль інтерпретатора постглобального порядку, формуючи власні епістемологічні горизонти. Це вимагає розвитку інтелектуальної інфраструктури, що здатна поєднувати глобальні методологічні інновації з національними нарративами й концептами.

Таким чином, епістемологічні особливості постглобалізму полягають у відмові від універсалістських претензій на істину, визнанні плинності та конфліктності знання, розширенні методологічного простору досліджень і посиленні етичної відповідальності дослідника. Це не лише зміна парадигми – це епістемологічна революція, яка вимагає перегляду фундаментальних основ академічного мислення в добу кризи глобального порядку.

Постглобальний світ відзначається не лише політичною багатополарністю та нормативною фрагментацією, але й формуванням нових структур влади, що діють поза рамками традиційних державних інститутів. Однією з ключових характеристик цієї трансформації є зростання ролі цифрових платформ як автономних акторів глобального порядку, здатних впливати на міждержавні відносини, суверенітет, інституційну легітимність і саму природу міжнародної взаємодії. У парадигмі постглобалізму цифровізація не розглядається виключно як технологічна еволюція, а як епістемологічний і владний зсув, що змінює структурну анатомію глобального врядування (Zuboff, 2019).

Цифрові платформи – зокрема такі, як Meta, Google, Amazon, Alibaba або X (колишній Twitter) – функціонують як транснаціональні екосистеми, які поєднують інфраструктурні, комунікаційні та нормативні компоненти. Вони не лише забезпечують технічний обіг інформації, а й здійснюють алгоритмічне

моделювання доступу до знання, політичного впливу та поведінкової лояльності користувачів. У цьому контексті цифрові корпорації перетворюються на параінституційних акторів – носіїв структурної влади без формального суверенітету, які здатні нав'язувати нормативні рамки, не підпорядковуючись класичним механізмам політичної підзвітності (Couldry & Mejias, 2019). Таким чином, глобальна взаємодія дедалі більше відбувається в архітектурі мережевої влади, де пріоритет мають не держави як геополітичні агенти, а ті, хто контролює потоки даних, алгоритми ранжування та архітектуру цифрового середовища.

Зміщення фокусу від територіальної до інфраструктурної логіки глобального контролю супроводжується еволюцією концепції суверенітету. У цифрову епоху державний суверенітет втрачає ознаки абсолютної внутрішньої компетенції та зовнішньої незалежності. Він дедалі частіше піддається викликам з боку інформаційних асиметрій, платформної залежності та втрати монополії на легітимне насильство в інформаційному просторі. Феномен "інформаційної колоніальності" – коли держави глобального Півдня або навіть частини глобального Заходу стають об'єктами зовнішнього алгоритмічного управління – перетворює цифрові ресурси на поле геополітичної боротьби (Mogozov, 2020). У відповідь на це виникають альтернативні підходи до суверенітету – як-от цифровий суверенітет або даносфера, що пропонують реінтерпретацію контролю як здатності до автономної інфраструктурної організації, захисту даних та нормативного регулювання платформ.

Водночас постглобальний характер цифрової взаємодії полягає в її децентровано-фрагментованій природі: жоден актор – ні держава, ні платформа – не володіє монопольним контролем над інформаційною екосистемою. Це створює умови для виникнення нових форм нелінійної взаємозалежності, в яких інформаційна влада не корелює безпосередньо з економічним чи військовим потенціалом, але часто виявляється потужнішим важелем впливу. Наприклад, алгоритмічна маніпуляція політичним дискурсом, мікротаргетинг виборців або платформізація дипломатичних комунікацій становлять виклики, які не піддаються класичним схемам регулювання в межах Вестфальської системи.

Для України цифровий вимір постглобалізму має не лише технологічне, але й екзистенційне значення. В умовах гібридної агресії з боку РФ, кібервійни, інформаційних операцій і масових кампаній дезінформації цифрова суб'єктність держави набуває вагомого стратегічного статусу. Постає питання не лише про захист кіберпростору, а й про здатність до формування цифрової політики, що включає прозорі стандарти управління даними, розбудову національної платформної інфраструктури та участь у міжнародному виробництві норм цифрової етики (Цифрова трансформація України, 2023).

Таким чином, цифровий вимір постглобалізму постає як багаторівнева матриця влади, у межах якої переплітаються інформаційна асиметрія, мережеві структури взаємодії, криза традиційного суверенітету та еволюція глобального управління. Він не лише деформує класичні моделі IR, але й генерує нові онтологічні форми глобальної реальності, в якій межі між владою, технологією і знанням є дедалі більш розмитими. У цьому політичному горизонті алгоритмічна влада не є просто технічним феноменом – вона є новою формою суверенітету.

Геополітичні наслідки постглобалізму постають як системна трансформація конфігурацій сили, просторових векторів впливу та ієрархії акторів у міжнародній системі, де ліберальна глобалізація вже не функціонує як домінуюча матриця інтеграції. Постглобалізм означає відмову від телеологічного уявлення про уніфікований світовий порядок, який неминуче прямує до політичної єдності, економічної взаємозалежності та ліберальної нормативності. Натомість він фіксує розпад гегемоністських структур, фрагментацію глобального управління та відновлення регіональних, ізоляціоністських і автономістських моделей взаємодії, що суттєво змінюють топографію геополітичного простору (Kurchan, 2023).

Однією з ключових осей нової геополітичної реальності стає регіоналізація – не як проміжний етап глобалізації, а як самодостатня стратегія геополітичного впливу. Регіональні блоки, такі як ЄС, ASEAN, Африканський Союз або MERCOSUR, дедалі більше позиціонуються не просто як економічні інтеграційні платформи, а як суб'єкти зі стратегічними автономними амбіціями. У добу постглобалізму регіони стають платформами для продукування норм, забезпечення безпеки та протипаг глобальним гравцям – із прагненням не до інтеграції у глобальні ланцюги вартості, а до формування власних гео економічних і геостратегічних просторів (Acharya, 2017). Така регіональна фрагментація є водночас реакцією на ерозію універсального порядку та спробою відновити керованість і предиктивність у постліберальному хаосі.

Водночас геополітична реальність постглобалізму породжує новий виток ізоляціонізму, зокрема в його неоізоляціоністському форматі. Йдеться не стільки про автаркію в класичному розумінні, скільки про прагнення провідних держав – передусім США та Китаю – зменшити стратегічну вразливість шляхом дераціоналізації, контролю ланцюгів постачання, обмеження технологічного обміну та формування автономних кіберпросторів (Tooze, 2021). Ізоляціонізм у постглобальну епоху пов'язаний із логікою національної безпеки, де ризики розглядаються крізь призму інформаційної, енергетичної та інфраструктурної залежності. Ця логіка перетворює навіть економічну взаємодію на об'єкт стратегічного ревізіонізму, сприяючи геополітичній конкуренції між платформними цивілізаціями, а не між класичними державами.

У таких умовах особливої ваги набуває концепт стратегічної автономії, що постає як спроба переосмислити залежність від зовнішніх акторів у ключових сферах – від безпеки до інновацій. Для Європейського Союзу стратегічна автономія означає перехід від "нормативної сили" до спроможності діяти незалежно від волі США чи інших великих геополітичних суб'єктів (Fiott, 2022). Це виявляється у військово-промисловій кооперації, цифровому суверенітеті, екологічному регулюванні й торговельному протекціонізмі. У постглобальному середовищі автономія не є ізоляцією, а є формою диференційованої взаємодії, що дозволяє зберегти ідентичність, стійкість і суб'єктність в умовах багатополосного тиску.

Конфігурації сили у постглобальному світі більше не зводяться до класичної триади: військова міць – економічний потенціал – дипломатична мобільність. Зростає значення неklasичних форм впливу: кіберможливостей,

цифрової інфраструктури, контролю над даними, здатності до "нарративного домінування" у глобальному медіапросторі. У такій системі стратегічна перевага залежить не лише від ресурсів, а від здатності управляти контекстом – тобто, нав'язувати рамки інтерпретації, визначати пріоритети порядку денного, легітимізувати свої дії в очах глобальних публік (Béland & Cox, 2016). Це спричиняє "розмивання сили", при якому традиційні актори втрачають монополію на стратегічну ініціативу, а нові гравці – зокрема транснаціональні корпорації, технологічні платформи, субнаціональні утворення – вриваються до геополітичної арени.

Україна в умовах постглобального світу постає як стратегічно вразливий, але водночас і потенційно впливовий суб'єкт нових геополітичних вісь. Агресія з боку РФ стала каталізатором переосмислення ролі України в євроатлантичній безпековій архітектурі, а також у ширшому контексті демократичного геополітичного простору. Прагнення до європейської інтеграції, розвиток оборонних альянсів, цифрова трансформація, енергетична диверсифікація – усе це вказує на те, що стратегічна автономія України може стати не лише відповіддю на регіональні виклики, а й компонентом нового європейського геополітичного ядра.

Отже, постглобалізм трансформує не лише епістемологію чи онтологію міжнародної взаємодії, але й геополітичну топографію глобального порядку. Регіоналізація, ізоляціонізм та стратегічна автономія є не просто реакціями на розпад ліберальної глобалізації, а ключовими механізмами реконфігурації влади, простору та ідентичності у новій міжнародній системі. Постглобальний світ не просто інший – він вимагає нової аналітичної мови, здатної схопити розпорошені, гібридні та змінні форми сили.

У постглобальну епоху, що характеризується системною фрагментацією світового порядку, асиметрією владних структур, делегітимацією універсальних норм і нормативною полівалентністю, Україна опиняється перед необхідністю радикального переосмислення власної зовнішньої політики, безпекової стратегії та парадигми суб'єктності в міжнародних відносинах. Постглобалізм висуває нові вимоги до геополітичної адаптації та ідентичнісної мобілізації держав, що функціонують у межах так званої "перехресної вразливості" – ситуації, коли класичні альянси, інституційні гарантії та економічна взаємозалежність не забезпечують очікуваного рівня стабільності та безпеки (Flockhart, 2020).

Після початку повномасштабної агресії РФ у 2022 році Україна стала епіцентром глобального перегрупування стратегічних пріоритетів. Її позиція більше не визначається лише географічним розташуванням на межі між "Сходом і Заходом", а перетворюється на тест для спроможності міжнародної спільноти до підтримки постліберального порядку, побудованого на принципах багатосторонності, суверенітету та права на самовизначення. Однак у контексті постглобалізму, ці принципи не мають автоматичної дії: вони повинні бути підтверджені через суб'єктну здатність до стратегічного маневру, нарративного впливу та технологічної автономії (Mälksoo, 2023).

Українська зовнішньополітична доктрина, яка донедавна тяжіла до класичного європоцентризму, має бути трансформована в бік багатовекторної,

гнучкої та кризостійкої стратегії, що враховує зміну структурних параметрів міжнародної системи. Постглобальний порядок вимагає від України не лише входження в існуючі альянси (НАТО, ЄС), а й здатності бути виробником безпекових і нормативних сенсів, зокрема в регіональному просторі Східної Європи, Чорноморського басейну та Балто-Чорноморської дуги. Інакше кажучи, не бути лише об'єктом політик безпеки, а – суб'єктом, здатним формувати безпековий ландшафт навколо себе (Забужко, 2023).

Одним із найскладніших викликів для України в умовах постглобалізму є утвердження суб'єктності в поліцентричному, нормативно фрагментованому середовищі, де класичні параметри сили (військова потуга, економічний потенціал) дедалі частіше поступаються "м'яким" детермінантам: інформаційній мобільності, стратегічній комунікації, здатності до кризового лідерства. У цьому контексті постає завдання переосмислення української дипломатії як інструменту не лише представлення, а й конструювання інтересів – через формування глобальних коаліцій, генерацію нормативного впливу та посилення епістемологічної суб'єктності (Chowdhry & Nair, 2020). Це передбачає також посилення ролі громадянського суспільства як незалежного агента міжнародного представництва, здатного брати участь у формуванні глобальних дискурсів.

В умовах "постглобальної турбулентності" особливе значення набуває також цифрова суб'єктність України, що проявляється у розбудові власної цифрової інфраструктури, кіберстійкості, стратегій публічної дипломатії та алгоритмічного самоврядування. Від успішності в цій царині залежить не лише внутрішня модернізація, а й здатність України бути релевантним гравцем у нових форматах глобального управління – від регіональних хабів цифрової безпеки до мережевих альянсів даних та інновацій (Boulègue, 2023).

З огляду на це, перспективи України в постглобальному світі полягають у здатності до інституційної інноваційності, стратегічної адаптивності та епістемологічного суверенітету. Це не передбачає відмови від цінностей ліберального порядку, але вимагає їх перепрошивки під нові реалії, у яких постглобалізм задає нові виміри політичного часу, простору та дії. Суб'єктність у постглобальну епоху – це не статус, а процес, який вимагає постійного оновлення, рефлексії й політичної креативності. Саме через таку динамічну суб'єктність Україна може не лише вижити у фрагментованому світі, але й запропонувати йому нові смисли.

Постглобалізм репрезентує якісно нову аналітичну рамку, яка постає не лише як реакція на кризу глобалізації, а як самостійна наукова парадигма, що вимагає докорінного перегляду епістемологічних, онтологічних та методологічних засад дослідження міжнародних відносин. У постглобальному середовищі універсалістські моделі ліберального порядку втрачають свою нормативну гегемонію, поступаючись місцем плюралізму, регіоналізації, багатополосності та структурній асиметрії владних практик. Концептуалізація постглобалізму передбачає не лише критику ліберального метанаративу, але й формування альтернативних, контекстуалізованих моделей взаємодії, що враховують ідентичнісну, цифрову, нормативну та регіональну специфіку сучасного світу.

Постглобалізм зумовлює зміщення епістемологічного фокусу від об'єктивістських до конструктивістських і постпозитивістських підходів, які визнають соціальну сконструйованість міжнародної реальності та політичну вмонтованість знання. Методологічна гібридність і міждисциплінарність стають не просто трендами, а необхідними інструментами дослідницької адекватності в умовах розмитості меж між державним і недержавним, внутрішнім і зовнішнім, матеріальним і символічним. Усе це супроводжується зростанням значення цифрових мереж, алгоритмічної влади, транснаціональних платформ та інформаційних екосистем, які перебирають на себе частину функцій класичних інститутів міжнародного врядування.

Для України постглобалізм відкриває як екзистенційні виклики, так і стратегічні можливості. Кризові трансформації глобального порядку надають шанс для посилення власної суб'єктності через розвиток стратегічної автономії, цифрової стійкості, нормативної ініціативності та регіонального лідерства. Проте реалізація цих потенціалів потребує глибокого перегляду зовнішньополітичної парадигми, епістемологічної саморефлексії та розбудови власних інституційних, інформаційних і концептуальних потужностей.

У цьому контексті постглобалізм не є завершенням глобалізації, а є фазовим зрушенням, що вимагає створення нової інтелектуальної архітектури для розуміння динаміки міжнародних відносин. Як парадигма, він формує нову граматику світової політики – фрагментарну, багатоголосну, мережеву – в якій традиційна ієрархія суб'єктів і норм втрачає стабільність, але водночас відкривається простір для альтернативних форм впливу, смислотворення та глобальної участі.

5.5. Україна в глобалізованому середовищі

Глобалізація постає не лише як емпіричний факт економічної, політичної чи культурної взаємозалежності держав, але і як потужна детермінанта, що трансформує саму природу державності у постсуверенному середовищі. Україна, будучи державою, що виникла в постбіполярну епоху, змушена була адаптуватися до умов, у яких традиційні моделі суверенітету зазнали істотної ерозії під впливом глобальних інтегративних і фрагментуючих процесів. Глобалізація, у її структурному вимірі, трансформувала як зовнішньополітичні пріоритети України, так і внутрішню інституційну архітектуру, створюючи нові нормативні, економічні та безпекові виклики.

На ранніх етапах державотворення глобалізація сприймалася українськими елітами переважно як інструмент модернізації – через імпорт інституцій, політик та технологій західного зразка. Однак поступово стало очевидним, що глобалізація не лише уможливило залучення до транснаціональних потоків, а й висуває нові обмеження на автономію державної політики. З одного боку, відкритість до світових ринків створила передумови для інтеграції у глобальні виробничі ланцюги, з іншого – зробила національну економіку вразливою до зовнішніх шоків (Held et al., 1999). У політичному вимірі відбувся зсув від класичного вестфальського розуміння суверенітету до поствестфальської

моделі, у якій держава не є єдиним актором, а її компетенції дедалі частіше делегуються наднаціональним інституціям.

Особливе значення в цьому процесі має євроінтеграційний вектор України, що розглядається як специфічна форма адаптації до глобалізованого середовища. Європейський Союз виступає не просто як міжнародна організація, а як носій нормативної сили (normative power), яка проєктує власні цінності – демократію, права людини, верховенство права – за межі своїх кордонів (Manners, 2002). В умовах української політичної системи, що тривалий час характеризувалася низьким рівнем інституційної стабільності, політичного плюралізму та верховенства права, європейська інтеграція стала потужним стимулом до внутрішніх трансформацій. Процеси інституціонального трансплантаційного запозичення (institutional transplantation) – у сфері антикорупційної політики, децентралізації, управління державними фінансами – є безпосереднім результатом взаємодії з наднаціональними структурами, що формують нормативний контекст державної політики (Delcour & Wolczuk, 2015).

Глобалізація також суттєво модифікувала українську зовнішню політику, яка зазнала глибокого переформатування після Революції Гідності та з початком повномасштабної агресії з боку росії. В новій міжнародній парадигмі, що характеризується розмиванням біполярних меж і зростанням ролі «платформної геополітики» (platform geopolitics), Україна намагається консолідувати свою суб'єктність через формування горизонтальних мереж коаліцій, залучення до стратегічних партнерств та використання дипломатії як інструменту перетворення системних асиметрій (Sakwa, 2023). При цьому зовнішньополітична стратегія України дедалі більше тяжіє до концепту «smart alignment», що поєднує елементи багатовекторності, але вже в межах ціннісно орієнтованого простору.

У контексті постглобального порядку, що характеризується водночас процесами фрагментації і рекомпозиції глобальних структур, Україна постає не лише як об'єкт зовнішнього впливу, а як актор, здатний до артикуляції власної ідентичності та інтересів у транснаціональному політичному просторі. Такий перехід від реактивної до проактивної моделі взаємодії з глобалізованим середовищем вимагає переосмислення самої парадигми державності – як функції не лише національного суверенітету, а й здатності до участі у формуванні глобальних норм, регуляцій і дискурсів. Таким чином, глобалізація для України – це не лише екзогенний тиск, а й можливість інституційного самопереосмислення, що має завершитися становленням посттрансформаційної, рефлексивної державності, здатної функціонувати в умовах поліцентричного та конфліктогенного міжнародного порядку.

У контексті дедалі більшої нестабільності глобального порядку та формування так званої постглобалізованої архітектури міжнародних відносин, Україна виявляється не просто геополітичним «буфером» або периферією, а радше структурно значущим фронтиром, на якому кристалізуються ключові лінії зіткнення між старими і новими форматами геостратегічної взаємодії. Сама категорія «фронтиру» у політичній географії не обмежується просторовим маркером, а функціонує як аналітична метафора для опису простору

стратегічного напруження, де здійснюється конфліктне переплетіння ієрархій, норм, наративів і безпекових режимів (Rumford, 2006). Відповідно, Україна постає як держава-на-рубежі – і це не лише топологічна метафора, а й ознака її цивілізаційної ідентичності та глобальної ролі.

Після 2014 року, а особливо з початком повномасштабної війни у 2022-му, Україна остаточно вийшла з зони стратегічної «сірої невизначеності» й опинилася у фокусі трансформації глобального силового балансу. В умовах поступової ерозії універсального ліберального порядку (Liberal International Order) та зростання фрагментації геополітичного ландшафту, Україна стала простором, у якому зіткнулися антагоністичні проекти глобального врядування – західний нормативний інтернаціоналізм та ревізійністська квазісистема впливу, сформована навколо риторики «суверенного авторитаризму» держави-агресора (Nitoiu & Pasatoiu, 2023). Саме тому український фронт не є локалізованим конфліктом, а радше точкою проєкції багаторівневої конкуренції: від регіонального воєнного протистояння до епістемологічної боротьби за майбутнє міжнародного права, принципу суверенітету, гуманітарних норм і глобальної безпеки.

У цьому сенсі просторове положення України між ядрами транснаціональної сили (ЄС, НАТО, США) і зонами регресивного геополітичного реваншизму надає їй подвійного статусу. По-перше, як периферії, що зазнає системного тиску, будучи мішенню для дестабілізаційних практик, зокрема гібридного типу. По-друге – як фронтиру, що має потенціал трансформувати глобальний порядок, виступаючи джерелом нових норм і моделей поведінки. Саме у боротьбі за Україну як за простір смислового та інституційного майбутнього розгортається головна дилема постглобалізму – чи можливе оновлення системи міжнародних відносин через інтеграцію середньодержав у глобальний політичний простір на основі демократичних цінностей і права, чи ж світ скочується до системної поляризації, фрагментації та ієрархічного домінування.

В умовах постглобального світу, де однозначна структура центр-периферія поступається місцем множинним, гібридним конфігураціям сили, Україна дедалі активніше позиціонує себе як суб'єкт нової геополітичної логіки – не просто «міст» між Заходом і Сходом, а як активний агент західного порядку, здатний до нормативного впливу на транснаціональні структури. Така реінтерпретація власного статусу передбачає перехід від реактивної до проактивної дипломатії, що фокусується на формуванні альянсів нового типу (Кримська платформа, коаліції у форматі Ramstein, тощо), використанні потенціалу публічної дипломатії, кіберспроможностей, стратегічної комунікації та правових інструментів глобального захисту (Kudelia, 2023).

Водночас геополітичне позиціонування України між цивілізаційними блоками створює низку амбівалентностей: з одного боку, це доступ до інфраструктури підтримки та легітимації з боку західних інституцій, а з іншого – постійна вразливість до проєкції сили з боку ревізійністських акторів. Однак саме в цьому напруженні формуються елементи нового типу суверенітету – «суверенітету через інтеграцію», в якому автономія держави не суперечить, а

ґрунтується на здатності до кооперації, взаємозалежності й нормативного обміну у межах глобальних мереж (Youngs, 2021). Отже, Україна – це не лише об’єкт геополітики, а й арена, на якій кристалізується постглобальний порядок, де втрачають монополію класичні центри сили, а піднімаються нові фронтири суб’єктності, здатні конструювати політичні альтернативи в межах поліцентричного світу.

У постглобальному безпековому середовищі, яке характеризується розмиттям традиційних меж між війною і миром, державністю та недержавною активністю, інформаційним простором і фізичними полями бою, гібридні загрози набувають транснаціонального характеру, що унеможливує їх нейтралізацію виключно за допомогою класичних інструментів національної безпеки. Україна виступає яскравим прикладом держави, яка зіштовхнулася з повномасштабною проєкцією гібридної війни – як комплексу скоординованих воєнних, інформаційних, кібернетичних, економічних та психологічних впливів, що здійснюються ззовні, але з прицілом на деструкцію внутрішньої інституційної стійкості. Це перетворює державу на арену, де актуалізуються глобальні виклики нового покоління – постсуверенні, постлінійні та постправові за своєю структурою (Kello, 2017).

Гібридна агресія проти України – від анексії Криму до повномасштабної інтервенції 2022 року – репрезентує не лише регіональну кризу, а прецедент розгортання інформаційної війни як системного інструменту ревізійної стратегії. У цьому контексті, інформаційна війна – це не лише обмін пропагандистськими наративами, а радше багатокомпонентна стратегія когнітивного домінування, що передбачає маніпуляцію знанням, реальністю та інтерпретацією через дезінформаційні кампанії, фальшиві фрейми, симуляцію легітимності та делегітимізацію демократичних інститутів (Pomerantsev, 2019). Вона поєднує в собі аспекти психологічної війни, алгоритмічного програмування поведінки (особливо через соціальні мережі), та інституційного послаблення шляхом поширення недовіри, хаосу і моральної фрагментації суспільства. Україна, як ціль цих операцій, виявилася не лише жертвою, але й полігоном для тестування моделей стратегічної комунікації, які згодом були апробовані і проти західних демократій (Lucas & Pomerantsev, 2016).

Транснаціональність гібридних загроз виявляється передусім у тому, що їх джерела, носії та інструменти рідко мають чітку державну ідентифікацію. У багатьох випадках йдеться про взаємодію державних структур із приватними акторами (наприклад, кібератаки через проксі-мережі), а також про дії нелінійних агентів – ботів, інфлюенсерів, підставних медіа, що оперують у глобалізованому інформаційному середовищі, де класичні форми регулювання є малоефективними (Vauman, 2022). Україна, через свою інформаційно-відкриту архітектуру та високий рівень цифровізації, є водночас і вразливою, і адаптивною: з одного боку, вона зазнає численних кіберударів та інформаційних атак, з іншого – демонструє зразки ефективної контрінформаційної мобілізації, зокрема через розвиток цифрової дипломатії, платформ громадянського спротиву та стратегічної комунікації.

Особливої значущості набуває той факт, що російська агресія проти України формулюється не лише як територіальна або політична, а як концептуальна війна – війна за інтерпретацію реальності. У цій війні основним ресурсом стає не контроль над землею, а контроль над дискурсом. Держава-агресор намагається імплантувати у глобальний інформаційний обіг наративи, що підважують легітимність української державності, делегітимізують західні інституції та нормалізують ревізійніську логіку сили як нову парадигму міжнародної взаємодії. Цей підхід ілюструє зміщення фокусу від «жорсткої сили» (hard power) до «когнітивної сили» (cognitive power), де перемога означає не завоювання, а переконання, не фізичне знищення, а інформаційне переформатування колективної уяви (Galeotti, 2022).

Усі ці аспекти демонструють, що Україна – не просто об'єкт гібридного тиску, а й актор, який перебуває в авангарді трансформації парадигм безпеки у ХХІ столітті. Її досвід, включно з практиками кібероборони, стійкості до дезінформації, побудови цифрових державних сервісів в умовах війни, може стати основою для розробки глобальної стратегії протидії гібридним викликам. Таким чином, український кейс репрезентує не лише драму збройного конфлікту, а й концептуальний зсув у розумінні природи загроз у новому світовому порядку, де війна ведеться не лише за територію, а й за істину.

У сучасній парадигмі глобального врядування, що функціонує в умовах множинності центрів сили, правових режимів та інституційних арбітражів, участь держав у міжнародних організаціях дедалі частіше виступає не лише інструментом кооперації, а й механізмом відстоювання легітимності, забезпечення правової суб'єктності та артикуляції претензій до глобального порядку. Україна, як середньодержавний актор, упродовж останніх десятиліть здійснює поступову інституціональну інтеграцію до системи міжнародного права, водночас трансформуючи своє місце в архітектурі глобального врядування з пасивного учасника на активного суб'єкта *norm entrepreneurship*. Особливо інтенсивним цей процес став після 2014 року, коли анексія Криму і гібридна агресія з боку росії дестабілізували базові підвалини міжнародного правопорядку, зокрема принципи територіальної цілісності, суверенітету та недопущення застосування сили.

Участь України в ООН, Раді Європи, ОБСЄ, Міжнародному кримінальному суді та інших інституціях глобального врядування демонструє її стратегічну орієнтацію на відновлення сили міжнародного права як універсального регулятивного механізму. У цьому контексті Україна апелює до концепції *rule-based order* – нормативної моделі глобальної взаємодії, в якій домінують юридично оформлені правила, а не баланс сил або історичні претензії (Chesterman, 2021). Принципова ставка на правові засоби врегулювання конфліктів виявляється у низці міжнародних судових процесів, ініційованих Україною: позови до Міжнародного суду ООН щодо порушення конвенцій 1948 та 1999 років, звернення до Міжнародного кримінального суду, скарги до ЄСПЛ, арбітражні провадження в межах UNCLOS – усі ці кроки становлять складову правового фронту, де відбувається боротьба не за територію, а за юридичну інтерпретацію реальності (Koh, 2017).

Особливого значення набуває стратегія «юридичної ескалації» – цілеспрямованого використання міжнародного судочинства як засобу делегітимізації агресора в очах глобального співтовариства. В умовах, коли ООН виявляє інституційну паралізованість через право вето постійного члена Ради Безпеки, судові процеси виступають альтернативним каналом глобальної відповідальності, здатним формувати прецеденти для оновлення нормативної бази міжнародного гуманітарного права. У цьому аспекті Україна одночасно є і заявником, і прецедентним полем для тестування ефективності міжнародного правосуддя в ситуації міждержавної війни у XXI столітті.

Примітно, що українська зовнішня політика дедалі більше фокусується на транзитивній функції права – не лише як інструменту захисту, а як засобу творення. Вона включає активну адвокацію нових підходів до притягнення до відповідальності за злочини агресії, участь у створенні реєстру збитків (Register of Damage) при Раді Європи, розробку спеціального трибуналу для вищого політичного керівництва РФ. Така активність Україною позиціонується як внесок у реновацію глобального порядку, в якому міжнародне право не лише декларативне, а й дієве (Falk, 2023). У результаті формується нова роль держави у глобальному врядуванні – як «юридичного інноватора» (legal innovator), здатного не лише користуватися правом, а й трансформувати його архітектоніку через прецеденти, тлумачення і стратегічне використання інституцій.

Таким чином, Україна дедалі більше виступає як актор, що репрезентує парадигму legal resilience – правової стійкості, яка поєднує здатність до захисту правових позицій у ворожому міжнародному середовищі з потенціалом генерування нових правових норм. Цей процес ілюструє фундаментальний зсув у розумінні суб'єктності держави у глобальному правопорядку: від бенефіціара до конструктора норм, від адресата до автора міжнародного права. В умовах постглобального розмивання міжнародної правосуб'єктності, саме така активна роль середньодержав, як Україна, може стати ключовим ресурсом ренормалізації міжнародної легітимності.

У добу посиленої турбулентності глобального порядку, що характеризується кризою універсалістських норм, деградацією багатосторонніх інституцій та гібридизацією безпекових викликів, дипломатія перетворюється на ключовий інструмент забезпечення не лише зовнішньополітичних інтересів, а й екзистенційної стабільності держави. Для України, яка функціонує в умовах високої геополітичної турбулентності, дипломатія стала не просто інструментом класичної міждержавної взаємодії, а багатовимірною платформою стратегічної мобілізації, інституційного позиціонування та нормативного впливу в постглобалізованому середовищі. У цьому контексті відбувається зміщення фокусу від традиційної державоцентричної дипломатії до інноваційних форм: цифрової, публічної, стратегічної, а також парадипломатії через аналітичні центри, громадянське суспільство та діаспору (Bjola & Manor, 2023).

Цифрова дипломатія (digital diplomacy), особливо після початку повномасштабної війни, стала одним із найпродуктивніших інструментів міжнародної артикуляції українських наративів. Успішні кампанії цифрового впливу Міністерства закордонних справ України, Офісу Президента та інших

державних інституцій продемонстрували здатність до інформаційної мобілізації глобальної аудиторії на основі візуального сторітелінгу, меметичної культури та негайної реактивності (Manor, 2020). Такі підходи інтегруються з компонентами публічної дипломатії (public diplomacy), яка спрямована не лише на держави, а на цілі сегменти іноземних суспільств, медіа, експертів та академічних кіл, що функціонують як «вторинні носії зовнішньополітичної лінії» (Карась, 2022). У цьому контексті, українська дипломатія використовує інструменти стратегічної комунікації, емоційного конструювання образу (nation branding) та афективної дипломатії, здатної формувати симпатії і солідарність у полі структурно далеких аудиторій.

Невід’ємною складовою нового дипломатичного ландшафту України стає стратегічна дипломатія (strategic diplomacy), що орієнтується на довгострокову архітектуру інтересів та інституціональне прогнозування змін у глобальному середовищі. Стратегічна дипломатія України передбачає не лише реагування на події, а й активне проєктування коаліцій (як-от "Кримська платформа"), ініціювання безпекових форматів (наприклад, участь у багатосторонньому форматі "Люблінського трикутника" чи Ініціативи трьох морів), а також розбудову мережевих альянсів з аналітичними центрами, експертними спільнотами та лідерами думок. У цьому контексті, українська дипломатична практика дедалі більше інтегрує soft power – м’яку силу – як ресурс культурної привабливості, морального авторитету та символічного лідерства у формуванні нової системи глобальної етики спротиву агресії (Nye, 2021).

Окремо варто підкреслити зростання ролі аналітичних центрів (think tanks), які в умовах війни виконують не лише функцію експертизи, а й виступають як парадипломатичні актори, що взаємодіють із закордонними урядами, донорами, медіа та міжнародними організаціями. Українські структури, зокрема Razumkov Centre, Український інститут майбутнього, Центр «Нова Європа», Центр оборонних стратегій тощо, продукують знання, яке перетворюється на політичний ресурс – інструмент формування міжнародного бачення війни, реформ, перспектив євроатлантичної інтеграції. У цьому сенсі знання стає капіталом, а експертність – інструментом дипломатичної легітимації. Схожі функції виконує українська діаспора, яка в нових умовах здійснює не лише культурну репрезентацію, а й активну лобістську діяльність, мобілізацію гуманітарної допомоги, сприяння санкційній політиці та донесення правди про війну до іноземних політичних центрів.

Таким чином, дипломатія України в добу глобальної нестабільності не обмежується класичними функціями представництва чи переговорів, а набуває форми багаторівневої мережевої практики, що поєднує урядові й неурядові, фізичні й цифрові, символічні й нормативні ресурси впливу. Її головною метою стає не лише виживання в агресивному геополітичному середовищі, а й активна участь у формуванні нового глобального дискурсу – дискурсу морального спротиву, нормативної стійкості та постглобальної суб’єктності.

У глобалізованому середовищі, що дедалі більше характеризується прискореною циркуляцією символів, цінностей і дискурсів, національна ідентичність постає не як сталий онтологічний факт, а як динамічна конструкція,

що перебуває під перманентним тиском транснаціональних процесів. З одного боку, глобалізація створює інфраструктуру для культурної мобільності, але з іншого – спричиняє ризики гомогенізації, стандартизації та маргіналізації «неглобальних» наративів. Для України, яка протягом століть функціонувала у межах чужих імперських кодів, постглобалізаційний період надає не лише шанс на оновлення, а й вимагає рішучого перетлумачення власної ідентичності в контексті нових викликів – від культурної уніфікації до цифрової колонізації у сфері знання та репрезентацій (Appadurai, 1996).

Глобалізація зумовила появу так званих *deterritorialized identities* – ідентичностей, які не прив'язані до національного простору, але функціонують у глобальних культурних мережах. У цьому сенсі зростає роль уявленої спільноти (*imagined community*), яка конструюється не лише в межах держави, а й через цифрові, діаспорні, експертні та символічні канали взаємодії. Ідентичність у таких умовах стає результатом гнучкої комунікації між національним, глобальним і локальним. Для України це означає постійну боротьбу за право на власний наратив – боротьбу, що включає як опір зовнішньому дискурсивному домінуванню (передусім з боку російської пропаганди), так і боротьбу з посттоталітарними уламками внутрішнього символічного ландшафту (Yurchuk, 2020). Саме тому ідентичність постає як сфера безпекового значення – вона є ресурсом і полем водночас, де формуються цінності, колективна пам'ять і політична суб'єктність.

Постколоніальний підхід до українського державотворення відкриває нові епістемологічні горизонти для аналізу. Якщо класична модерністська парадигма розглядала націю як продукт інституційної модернізації, то постколоніальна оптика дозволяє виявити, що національна суб'єктність формується через деконструкцію імперського архіву та реінтерпретацію підпорядкованого досвіду. У випадку України це особливо актуально: впродовж століть її культурний, історичний та політичний субстрат маргіналізувався, апропріювався або прямо знецінювався метрополією. Відтак українська державність – це не лише проєкт суверенітету, а й процес постколоніальної емансипації – символічної, мовної, академічної та інституційної (Plochy, 2021). Декомунізація, деколонізація історичної пам'яті, дерусифікація простору і наративна реституція є інструментами відновлення автономії, яка не є лише політичною, а насамперед когнітивною.

Цей процес набуває особливого значення в умовах глобальної нестабільності, коли системи ідентичностей у багатьох державах зазнають трансформації або кризи. Україна, навпаки, демонструє приклад мобілізаційного потенціалу ідентичності, що активується у відповідь на екзистенційні загрози та водночас функціонує як ресурс легітимізації державності на міжнародному рівні. Через культурну дипломатію, гуманітарну комунікацію, академічний обмін і створення нових знанневих платформ Україна вписує свою ідентичність у глобальний контекст як частину великого дискурсу спротиву колоніалізму, авторитаризму та імперської реставрації (Wolczuk, 2017). Така позиція надає українському національному наративу універсалізуючого потенціалу – він стає

не лише національним, а й глобальним, резонуючи з іншими постколоніальними спільнотами, які прагнуть суб'єктності, справедливості й репарацій.

У підсумку, в умовах постглобального світу, де гібридні війни, цифрова дезінформація та культурна експансія виступають головними механізмами транснаціонального впливу, українська ідентичність повинна розглядатися як стратегічна категорія. Її захист, реконфігурація та глобальна артикуляція є критичними для не лише національної безпеки, а й для інтеграції України у нову модель глобального порядку, де суб'єктність не гарантована територією, а здобувається дискурсом.

У постглобальному світовому порядку, що відзначається дедалі виразнішою фрагментацією, деконструкцією універсалістських нормативних матриць та поверненням до політики ідентичностей і регіоналізмів, поняття суб'єктності набуває трансформованого змісту. Якщо раніше суб'єкт міжнародних відносин ототожнювався з формальною державністю, інституційною здатністю та участю в міжурядових організаціях, то в умовах нової глобалізації – що ґрунтується на нестабільних ланцюгах взаємозалежностей, цифрових потоках впливу та розмиванні жорстких меж між публічним і приватним – суб'єктність означає здатність продукувати, транслювати та імплементувати нові смисли глобального співжиття. У цьому вимірі Україна дедалі активніше перетворюється з об'єкта геополітики на чинника трансформації глобального нормативного ландшафту (Flockhart, 2022).

Однією з ключових умов набуття суб'єктності Україною в новому глобальному середовищі є її спроможність до формування контрнарративу – альтернативи не лише російському імперському дискурсу, а й постзахідному скепсису щодо універсальності ліберального порядку. Через практику опору, правову артикуляцію та моральне лідерство Україна не просто відстоює власний суверенітет, а виконує функцію нормативного інноватора. Це чітко простежується у спробах перегляду усталених уявлень про безпеку, міжнародне право та політичну легітимність. Наприклад, вимога створення спеціального трибуналу за злочин агресії є кроком до реінституціоналізації міжнародної юстиції поза рамками ООН, чий механізм виявився паралізованим (Koh, 2023). Таким чином, Україна виступає каталізатором для оновлення глобальних процедур відповідальності та справедливості.

На тлі трансформації самої глобалізації – від неоліберальної до поліцентричної, постгуманістичної та безпековоцентричної – український кейс набуває символічного значення. Він демонструє, що суб'єктність у XXI столітті – це не лише про інститути, а й про здатність до мобілізації етичного ресурсу, до творення прецедентів та до нормативного експорту. Україна у цьому сенсі репрезентує тип так званої «мобілізованої суб'єктності» (mobilized subjectivity), що виникає у відповідь на кризу глобального порядку та спроможна формувати нові параметри легітимності. Показовим є також активне залучення України до глобальних безпекових коаліцій поза рамками класичних альянсів – таких як формат Ramstein чи Силова платформа Криму, які демонструють нову модель горизонтальної архітекτονіки безпеки (Kaim, 2023).

Ціннісно-орієнтований вимір суб'єктності України також передбачає її внесок у переосмислення глобального гуманізму. Умови тотальної війни, масових злочинів проти цивільного населення, геноцидної риторики з боку агресора та спротиву цим практикам зробили українську боротьбу не лише політичною, а й цивілізаційною. Водночас ідентифікація України як носія європейських цінностей, але поза межами «старої Європи», сприяє переосмисленню самої сутності європейського проєкту та його відкритості до постколоніальних суб'єктів із власним історичним досвідом. Таким чином, Україна деконструє західний монополізм на виробництво універсальних норм і вносить до глобального порядку нові смислові матриці – емпатії, опору, горизонтальності та гідності (Shevtsova, 2023).

Отже, у контексті нової глобалізації, що не має єдиного центру та підпорядковується не лише логіці економічного інтересу, а й конфлікту нарративів, Україна постає як значущий суб'єкт глобального переосмислення. Її досвід війни, мобілізації, правової боротьби та дипломатичної інновації створює підґрунтя для нової фази глобального співжиття – де не сила диктує право, а право переосмислює силу; де не лише держави, а й нації стають джерелом нормативної трансформації.

Аналіз динаміки глобалізаційних процесів та трансформацій міжнародного середовища засвідчив, що Україна, попри свою історичну периферійність у структурах світового порядку, поступово набуває ознак активного суб'єкта глобального врядування. В умовах постглобального світу, де дедалі більше переважають нелінійні конфлікти, гібридні загрози, фрагментація норм і релятивізація універсалізму, український кейс демонструє багаторівневу взаємодію з глобалізаційними викликами – не лише як об'єкт впливу, а як чинник нормативного переозначення сучасної міжнародної системи.

Глобалізація, з одного боку, виступила каталізатором модернізаційних змін в Україні – від реформування державних інституцій до євроінтеграційного курсу як форми адаптації до транснаціональних норм. З іншого боку, вона актуалізувала глибокі ідентифікаційні дилеми, пов'язані з постколоніальним спадком, викривленою пам'яттевою політикою та розривом між національною нарративністю й глобальною репрезентацією. У такому контексті, український досвід засвідчує, що національна ідентичність і державотворення у XXI столітті не можуть бути зведені до модерністських парадигм, а вимагають постструктуралістського, деколоніального та афективного переосмислення.

На рівні безпеки, війна росії проти України стала прецедентом гібридної агресії, що поєднує кінетичні, інформаційні та цифрові виміри. Водночас Україна не лише витримала цю атаку, але й почала формувати контрнарратив глобального опору, в якому *soft power*, стратегічна комунікація та культурна дипломатія стали важливими ресурсами суб'єктності. Участь у міжнародних організаціях, судових процесах та ініціювання нових правових механізмів підтверджують спроможність України не лише адаптуватися до норм глобального порядку, але й брати участь у їхньому формуванні.

Особливого значення набуває концептуалізація України як «актора нової глобалізації», в основі якої – ціннісна, а не лише геополітична суб'єктність. Саме

через свій історичний, ментальний та політичний досвід Україна здатна транслювати альтернативну модель глобального співжиття – не засновану на приматі сили, а на етиці гідності, легітимності та солідарності. Таким чином, в епоху множинних криз Україна не просто «виживає» в глобалізованому середовищі, а претендує на роль агента глобального переосмислення.

ПІСЛЯМОВА

У цій монографії здійснено спробу концептуалізувати, систематизувати та критично осмислити найважливіші трансформації, що відбуваються в галузі міжнародних відносин у контексті глобальної нестабільності та цивілізаційних зрушень. Від методологічних засад до прикладних інструментів зовнішньополітичного аналізу, від етичних стандартів до оновлених парадигм глобалізації – ця праця охоплює широкий спектр проблем, що постають перед сучасною політичною наукою та практикою міжнародної взаємодії.

У добу, коли класичні моделі взаємодії акторів більше не гарантують передбачуваності, а глобальні структури влади зазнають ерозії, наука про міжнародні відносини має адаптувати свої інструменти до нової реальності. Ця адаптація вимагає не лише технічного оновлення методів, а й філософського перегляду основних уявлень про раціональність, суверенітет, безпеку, ідентичність, кооперацію та конфлікт.

Окремі розділи монографії були присвячені таким ключовим темам як: взаємодія теорій неореалізму, неолібералізму, конструктивізму та постструктуралізму; впровадження цифрових інструментів у стратегічне прогнозування; морально-етичні дилеми сучасної дипломатії; переосмислення глобалізації у світлі нових регіональних та ідентичнісних викликів.

Такий цілісний, багаторівневий підхід дозволяє по-новому подивитися на міжнародні відносини – не як на замкнену систему міждержавної політики, а як на складну, відкриту і змінну взаємодію ідей, інституцій, стратегій і суб'єктностей, що формують нову глобальну архітектуру.

Разом із тим, ця монографія – не завершена карта, а радше компас для подальшого академічного руху. Серед відкритих питань залишаються: як змінюється природа суб'єктності у постліберальному порядку? чи можливе формування нової універсальної нормативності? які етичні принципи можуть бути сталими в умовах постправди та постглобалізму?

На ці запитання неможливо дати остаточну відповідь у межах однієї праці. Вони вимагають тривалої, міждисциплінарної та міжкультурної співпраці дослідників, практиків, аналітиків і дипломатів.

Монографія завершується, але дискусія – лише починається. Її місія – не лише констатувати стан речей, а й спонукати до нового мислення, методологічної рефлексії та переосмислення аналітичних шаблонів, через які ми звикли дивитися на світ. У цьому – її наукова цінність і потенціал впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Abbott, K. W., & Snidal, D. (2000). Hard and Soft Law in International Governance. *International Organization*, 54(3), 421–456. <https://doi.org/10.1162/002081800551280>
- Abbott, K. W., Genschel, P., Snidal, D., & Zangl, B. (2015). *International Organizations as Orchestrators*. Cambridge University Press. https://assets.cambridge.org/97811070/82205/frontmatter/9781107082205_frontmatter.pdf
- Abdelal, R., Herrera, Y. M., Johnston, A. I., & McDermott, R. (2006). Identity as a Variable. *Perspectives on Politics*, 4(4), 695–711. <https://doi.org/10.1017/S1537592706060440>
- Acharya, A. (2004). How Ideas Spread: Whose Norms Matter? Norm Localization and Institutional Change in Asian Regionalism. *International Organization*, 58(2), 239–275. <https://doi.org/10.1017/S0020818304582024>
- Acharya, A. (2004). How Ideas Spread: Whose Norms Matter? Norm Localization and Institutional Change in Asian Regionalism. *International Organization*, 58(2), 239–275. <https://doi.org/10.1017/S0020818304582024>
- Acharya, A. (2011). Norm subsidiarity and regional orders: Sovereignty, regionalism, and rule-making in the Third World. *International Studies Quarterly*, 55(1), 95–123. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2010.00637.x>
- Acharya, A. (2014). Global International Society: A New Framework for Analyzing Globalization and Global Governance. *Ethics & International Affairs*, 28(4), 391–405. https://www.cambridge.org/core/journals/ethics-and-international-affairs/article/after-liberal-hegemony-the-advent-of-a-multiplex-world-order/DBD581C139022B1745154175D2BEC639?utm_source=chatgpt.com
- Acharya, A. (2017). After Liberal Hegemony: The Advent of a Multiplex World Order. *Ethics & International Affairs*, 31(3), 271–285. <https://doi.org/10.1017/S089267941700020X>
- Acharya, A. (2018). *Constructing Global Order: Agency and Change in World Politics*. Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/books/constructing-global-order/335DF29A6E10C8554E55DE144A629F42>
- Acharya, A. (2018). *The end of American world order* (2nd ed.). Polity Press. https://www.researchgate.net/publication/342345330_The_End_of_American_World_Order_Ch1
- Acharya, A. (2021). Multilateralism and Regionalism: Complementary or Contradictory? *Global Summitry*, 7(1), 26–39. <https://doi.org/10.1093/global/guab003>
- Acharya, A., & Buzan, B. (2010). *Non-Western International Relations Theory: Perspectives On and Beyond Asia*. Routledge. <https://www.routledge.com/Non-Western-International-Relations-Theory/Acharya-Buzan/p/book/9780415459186>
- Acharya, A., & Buzan, B. (2017). *The Making of Global International Relations: Origins and Evolution of IR at its Centenary*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108647670>
- Acharya, A., & Buzan, B. (2019). *The Making of Global International Relations: Origins and Evolution of IR at Its Centenary*. Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/books/making-of-global-international-relations/FB7779C9914127CBDBE200481494BA7E>
- Acharya, A., & Buzan, B. (2019). *The Making of Global International Relations: Origins and Evolution of IR at Its Centenary*. Cambridge University Press. https://www.cambridge.org/core/books/making-of-global-international-relations/FB7779C9914127CBDBE200481494BA7E?utm_source=chatgpt.com
- Ackerly, B. A., & True, J. (2008). Reflexivity in Practice: Power and Ethics in Feminist Research on International Relations. *International Studies Review*, 10(4), 693–707. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2486.2008.00826.x>
- Ackerly, B., & True, J. (2010). *Doing Feminist Research in Political and Social Science*. Palgrave Macmillan.

- https://www.researchgate.net/publication/369853893_Doing_Feminist_Research_in_Political_and_Social_Science
- Adcock, R., & Collier, D. (2001). Measurement Validity: A Shared Standard for Qualitative and Quantitative Research. *American Political Science Review*, 95(3), 529–546. <https://doi.org/10.1017/S0003055401003100>
- Adcock, R., & Collier, D. (2001). Measurement Validity: A Shared Standard for Qualitative and Quantitative Research. *American Political Science Review*, 95(3), 529–546. <https://doi.org/10.1017/S0003055401003100>
- Adcock, R., & Collier, D. (2014). Concept Formation in Political Science: An Anti-Naturalist Approach. In D. Collier & J. Gerring (Eds.), *Concepts and Method in Social Science: The Tradition of Giovanni Sartori*. <https://www.cambridge.org/core/journals/perspectives-on-politics/article/abs/concept-formation-in-political-science-an-antinaturalist-critique-of-qualitative-methodology/0B00EA45CE8224B89F48825CEFAB2291>
- Adler, E. (1997). Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics. *European Journal of International Relations*, 3(3), 319–363. <https://doi.org/10.1177/1354066197003003003>
- Adler, E., & Haas, P. M. (1992). Conclusion: Epistemic communities, world order, and the creation of a reflective research program. *International Organization*, 46(1), 367–390. <https://doi.org/10.1017/S0020818300001533>
- Adler-Nissen, R. (Ed.). (2015). *Bourdieu in International Relations: Rethinking Key Concepts in IR*. Routledge.
- Adler-Nissen, R., & Pouliot, V. (2014). Power in Practice: Negotiating the International Intervention in Libya. *European Journal of International Relations*, 20(4), 889–911. <https://doi.org/10.1177/1354066113512702>
- Aggestam, K., & Towns, A. (2019). *Gendering Diplomacy and International Negotiation*. Palgrave Macmillan. https://www.researchgate.net/publication/322178628_Gendering_Diplomacy_and_International_Negotiation
- Agnew, J. (2005). Sovereignty Regimes: Territoriality and State Authority in Contemporary World Politics. *Annals of the Association of American Geographers*, 95(2), 437–461. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.2005.00468.x>
- Allison, G. (2017). *Destined for war: Can America and China escape Thucydides’s trap?* Houghton Mifflin Harcourt. <https://www.hks.harvard.edu/publications/destined-war-can-america-and-china-escape-thucydides-trap>
- Allison, G. (2018). *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides’s Trap?* Mariner Books. https://politics-prose.com/book/9781328915382?utm_source=chatgpt.com
- Allison, G., & Zelikow, P. (2019). *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis* (2nd ed.).
- Allison, R. (2022). *Russia, the West, and Military Intervention*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/russia-the-west-and-military-intervention-9780199590636?cc=ua&lang=en&>
- Altbach, P. G. (2015). Academic freedom: International realities and challenges. *Higher Education*, 70(1), 5–8. <https://scispace.com/pdf/academic-freedom-international-realities-and-challenges-g5ao0ycjjq.pdf>
- Alter, K. J., & Raustiala, K. (2018). The Rise of International Regime Complexity. *Annual Review of Law and Social Science*, 14, 329–349. <https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-101317-030830>
- Amnesty International. (2023). *Ukraine: Evidence of Russian war crimes and human rights abuses*. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/02/ukraine-war-crimes-documented/>
- Amnesty International. (2023). *Ukraine: Verified open-source evidence of war crimes in Bucha and other towns*. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/02/ukraine-war-crimes-bucha-open-source-evidence/>

- Anckar, D. (2014). Determinants of Constitutional Choice in Democracies. *Taiwan Journal of Democracy*, 10(1), 1–22. https://www.researchgate.net/publication/290673687_Constitutional_Amendment_Methods_in_Twenty_One_Small_Island_Democracies
- Anghie, A. (2005). *Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/books/imperialism-sovereignty-and-the-making-of-international-law/8AFA91E6F502B2C4996BB14E1A548E7A>
- Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. University of Minnesota Press. <https://www.upress.umn.edu/book-division/books/modernity-at-large>
- Aradau, C. (2010). Security that matters: Critical infrastructure and objects of protection. *Security Dialogue*, 41(5), 491–514. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0967010610382687>
- Archibugi, D. (2008). *The Global Commonwealth of Citizens: Toward Cosmopolitan Democracy*. Princeton: Princeton University Press. <https://press.princeton.edu/books/hardcover/9780691134901/the-global-commonwealth-of-citizens>
- Ashley, R. K. (1984). The Poverty of Neorealism. *International Organization*, 38(2), 225–286.
- Ashley, R. K. (1987). The Geopolitics of Geopolitical Space: Toward a Critical Social Theory of International Politics. *Alternatives: Global, Local, Political*, 12(4), 403–434. <https://doi.org/10.1177/030437548701200403>
- Ashley, R. K. (1988). Untying the Sovereign State: A Double Reading of the Anarchy Problematique. *Millennium: Journal of International Studies*, 17(2), 227–262. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/03058298880170020901>
- Ashley, R. K. (1989). Living on Border Lines: Man, Poststructuralism, and War. In J. Der Derian & M. Shapiro (Eds.), *International/Intertextual Relations: Postmodern Readings of World Politics* (pp. 259–322). Lexington Books. <https://archive.org/details/internationalint0000unse>
- Ashley, R. K., & Walker, R. B. J. (1990). Speaking the Language of Exile: Dissident Thought in International Studies. *International Studies Quarterly*, 34(3), 259–268. <https://doi.org/10.2307/2600574>
- Assmann, A. (2011). *Cultural Memory and Western Civilization: Functions, Media, Archives*. Cambridge University Press. https://humanrightscolumbia.org/biblio/cultural-memory-and-western-civilization-functions-media-archives?utm_source=chatgpt.com
- Avant, D. D., Finnemore, M., & Sell, S. K. (2010). *Who Governs the Globe?* Cambridge University Press. https://assets.cambridge.org/97805211/98912/frontmatter/9780521198912_frontmatter.pdf
- Avant, D. D., Finnemore, M., & Sell, S. K. (Eds.). (2010). *Who Governs the Globe?* Cambridge University Press.
- Bacevic, J. (2021). Universities and the Politics of Epistemic Capital. *British Journal of Sociology of Education*, 42(7), 1039–1053. <https://janabacevic.net/blog/publications/>
- Bäckstrand, K., & Löwbrand, E. (2016). The Road to Paris: Contending Climate Governance Discourses. *Environmental Politics*, 25(5), 780–799. https://www.researchgate.net/publication/297727326_The_Road_to_Paris_Contending_Climate_Governance_Discourses_in_the_Post-Copenhagen_Era
- Bai, X., van der Leeuw, S., O'Brien, K., Berkhout, F., Biermann, F., Brondizio, E. S., ... & Weber, E. (2016). Plausible and desirable futures in the Anthropocene: A new research agenda. *Global Environmental Change*, 39, 351–362. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2015.09.017>
- Balding, C. (2018). Why Democracies Are Turning Against Belt and Road. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2018-10-24/why-democracies-are-turning-against-belt-and-road>
- Baldwin, R. (2016). *The Great Convergence: Information Technology and the New Globalization*. Harvard University Press. <https://www.hup.harvard.edu/books/9780674237841>
- Ball, J. (2017). *Post-Truth: How Bullshit Conquered the World*. Biteback Publishing. <https://www.bitebackpublishing.com/books/post-truth>

- Bandura, A. (1999). Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Personality and Social Psychology Review*, 3(3), 193–209. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0303_3
- Bannister, F., & Connolly, R. (2014). ICT, public values and transformative government: A framework and programme for research. *Government Information Quarterly*, 31(1), 119–128. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2013.06.002>
- Barkawi, T., & Laffey, M. (2006). The Postcolonial Moment in Security Studies. *Review of International Studies*, 32(2), 329–352. <https://doi.org/10.1017/S0260210506007054>
- Barnett, M., & Coleman, L. (2021). *Ethics and Global Governance: A Cosmopolitan Approach*. Routledge. <https://www.routledge.com/Ethics-and-Global-Security-A-cosmopolitan-approach/Burke-Lee-Koo-McDonald/p/book/9780415810012>
- Barnett, M., & Duvall, R. (2005). Power in International Politics. *International Organization*, 59(1), 39–75. <https://doi.org/10.1017/S0020818305050010>
- Barnett, M., & Finnemore, M. (2004). *Rules for the world: International organizations in global politics*. Cornell University Press. <https://www.cornellpress.cornell.edu/book/9780801488238/rules-for-the-world/>
- Bartelson, J. (1995). *A Genealogy of Sovereignty*. Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/books/genealogy-of-sovereignty/BD5B5A25188514BF683A2E4F7765B4CC>
- Baturo, A., Dasandi, N., & Mikhaylov, S. J. (2021). United Nations General Debate Corpus: Analyzing global political priorities using text mining. *International Studies Quarterly*, 65(2), 290–304. <https://doi.org/10.1093/isq/sqab001>
- Bauman, Z. (1993). *Modernity and the Holocaust*. Cornell University Press. <https://www.cornellpress.cornell.edu/book/9781501745645/modernity-and-the-holocaust/>
- Bauman, Z. (1998). *Globalization: The Human Consequences*. Columbia University Press. https://books.google.com.ua/books/about/Globalization.html?id=ILIT9lhMghEC&redir_esc=y
- Bauman, Z. (2011). *Culture in a Liquid Modern World*. Polity Press. <https://www.wiley.com/en-us/Culture+in+a+Liquid+Modern+World-p-9780745653549>
- Baylis, J., Smith, S., & Owens, P. (2020). *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations* (8th ed.). Oxford University Press. <https://www.abs.edu.gh/wp-content/uploads/2022/10/Main-textbook-The-Globalization-of-World-Politics.pdf>
- Baylis, J., Smith, S., & Owens, P. (Eds.). (2020). *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations* (8th ed.). Oxford University Press. <https://www.abs.edu.gh/wp-content/uploads/2022/10/Main-textbook-The-Globalization-of-World-Politics.pdf>
- Bazerman, M. H., & Tenbrunsel, A. E. (2011). *Blind spots: Why we fail to do what's right and what to do about it*. Princeton University Press. https://www.researchgate.net/publication/286345063_Blind_Spots_Why_We_Fail_to_Do_What's_Right_and_What_to_Do_about_It
- Beach, D., & Pedersen, R. B. (2019). *Process-Tracing Methods: Foundations and Guidelines* (2nd ed.). University of Michigan Press. https://www.researchgate.net/publication/287260232_Process-Tracing_Methods_Foundations_and_Guidelines
- Beck, U. (1999). *World risk society*. Polity Press. <https://scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1143624>
- Beck, U. (2000). *What is Globalization?*. Polity Press. <https://www.amazon.com/What-Globalization-Ulrich-Beck/dp/0745621260>
- Beck, U. (2018). *The Metamorphosis of the World*. Polity Press. <https://www.politybooks.com/bookdetail/?isbn=9781509534213>
- Beetham, D. (2013). *The Legitimation of Power* (2nd ed.). Palgrave Macmillan. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-1-349-21599-7>
- Béland, D., & Cox, R. H. (2016). Ideas as coalition magnets: Coalition building, policy entrepreneurs, and power relations. *Journal of European Public Policy*, 23(3), 428–445. <https://doi.org/10.1080/13501763.2015.1115533>

- Bellamy, A. J. (2015). *The Responsibility to Protect: A Defense*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198704119.001.0001>
- Bellamy, A. J. (2015). *The Responsibility to Protect: A Defense*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/the-responsibility-to-protect-9780198704119>
- Bellingcat. (2022). Documenting War Crimes in Ukraine Using Open Source Evidence. <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2022/04/07/documenting-war-crimes-in-ukraine/>
- Bennett, A., & Checkel, J. T. (Eds.). (2015). *Process Tracing: From Metaphor to Analytic Tool*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139858472>
- Bennett, A., & Elman, C. (2007). Case Study Methods in the International Relations Subfield. *Comparative Political Studies*, 40(2), 170–195. <https://doi.org/10.1177/0010414006296346>
- Berridge, G. R. (2015). *Diplomacy: Theory and Practice* (5th ed.). Palgrave Macmillan. [https://hostnezt.com/cssfiles/internationalrelations/%5BG.R._Berridge%5D_Diplomacy%20Theory%20and%20Practice%20\(1\).pdf](https://hostnezt.com/cssfiles/internationalrelations/%5BG.R._Berridge%5D_Diplomacy%20Theory%20and%20Practice%20(1).pdf)
- Berry, J. M. (2002). Validity and Reliability Issues in Elite Interviewing. *PS: Political Science & Politics*, 35(4), 679–682. <https://doi.org/10.1017/S1049096502001166>
- Bertram Gallant, T. (2017). *Creating the Ethical Academy: A Systems Approach to Understanding Misconduct and Empowering Change*. Routledge. <https://ojs.unisa.edu.au/index.php/IJEL/article/view/745>
- Bevir, M. (2012). *Governance: A Very Short Introduction*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/governance-9780199606412?cc=ua&lang=en&>
- Bevir, M., & Rhodes, R. A. W. (2016). Interpretive Political Science: Mapping the Field. In R. A. W. Rhodes & B. Guy Peters (Eds.), *Handbook of Political Science* (pp. 3–25). Palgrave Macmillan.
- Bhagwati, J. (2004). *In Defense of Globalization*. Oxford University Press. <https://scholarship.law.columbia.edu/books/191/>
- Bhambra, G. K. (2020). Colonial global economy and the epistemological politics of knowledge production. *Review of International Political Economy*, 27(3), 556–573. <https://ideas.repec.org/a/taf/rripxx/v28y2020i2p307-322.html>
- Biagioli, M., & Lippman, A. (2020). *Scientific Authorship: Credit and Intellectual Property in Science*. Routledge. <https://www.routledge.com/Scientific-Authorship-Credit-and-Intellectual-Property-in-Science/Biagioli-Galison/p/book/9780415942935>
- Bieler, A., & Morton, A. D. (2004). A Critical Theory Route to Hegemony, World Order and Historical Change: Neo-Gramscian Perspectives in International Relations. *Capital & Class*, 28(1), 85–113. <https://doi.org/10.1177/030981680408200106>
- Bielskis, A., Kasyanenko, L., & Lavrukhin, A. (2023). Low-Resource NLP Challenges: Ukrainian Language Case Study. *Proceedings of the Eastern European NLP Workshop*. <https://aclanthology.org/2023.eenlp-1.3/>
- Biermann, F., Kanie, N., & Kim, R. E. (2020). Global Governance by Goal-setting: The Novel Approach of the UN Sustainable Development Goals. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 45, 26–31. https://keio.elsevierpure.com/en/publications/global-governance-by-goal-setting-the-novel-approach-of-the-un-su/?utm_source=chatgpt.com
- Biermann, F., Pattberg, P., van Asselt, H., & Zelli, F. (2010). The Fragmentation of Global Governance Architectures: A Framework for Analysis. *Global Environmental Politics*, 10(4), 14–40. https://doi.org/10.1162/GLEP_a_00018
- Bigo, D. (2006). Globalized (in)Security: The Field and the Ban-opticon. In D. Bigo & A. Tsoukala (Eds.), *Illiberal Practices of Liberal Regimes* (pp. 5–49). L'Harmattan. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203926765-7/globalized-security-field-ban-opticon-didier-bigo>
- Bilgin, P. (2016). *The International in Security, Security in the International*. London: Routledge. https://www.researchgate.net/publication/317717195_The_International_in_Security_Security_in_the_International

- Binns, R. (2020). Human Judgement in Algorithmic Loops: The Case of Fairness Auditing. *ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency*. <https://doi.org/10.1145/3351095.3372869>
- Birchall, C. (2011). Transparency, Interrupted: Secrets of the Left. *Theory, Culture & Society*, 28(7-8), 60–84. <https://doi.org/10.1177/0263276411423040>
- Birchall, C. (2014). Radical Transparency?. *Cultural Studies ↔ Critical Methodologies*, 14(1), 77–88. <https://doi.org/10.1177/1532708613517442>
- Birhane, A., Prabhu, V. U., & Kahembwe, E. (2021). Multimodal datasets: misogyny, pornography, and malignant stereotypes. *arXiv preprint*. <https://arxiv.org/abs/2110.01963>
- Biscop, S. (2022). *Grand Strategy in 10 Words: A Guide to Great Power Politics in the 21st Century*. Bristol University Press. <https://bristoluniversitypress.co.uk/grand-strategy-in-10-words>
- Bishop, P., Hines, A., & Collins, T. (2007). The current state of scenario development: An overview of techniques. *Foresight*, 9(1), 5–25. <https://doi.org/10.1108/14636680710727516>
- Bjola, C., & Holmes, M. (2015). *Digital Diplomacy: Theory and Practice*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315618607>
- Bjola, C., & Manor, I. (2023). *Digital Diplomacy and International Organizations: Autonomy, Legitimacy and Contestation in Global Governance*. Routledge. <https://www.routledge.com/Digital-Diplomacy-and-International-Organisations-Autonomy-Legitimacy-and-Contestation/Bjola-Zaiotti/p/book/9780367469993>
- Bjola, C., & Pamment, J. (2018). *Countering Online Propaganda and Extremism: The Dark Side of Digital Diplomacy*. Routledge. https://www.routledge.com/Countering-Online-Propaganda-and-Extremism-The-Dark-Side-of-Digital-Diplomacy/Bjola-Pamment/p/book/9781138578630?srsltid=AfmBOopLTE3hWmkSp0rpL_9KQvW0sZbUbgaX-SGu--i9kQ7Jcj1iBNi&utm_source=chatgpt.com
- Bjola, C., & Zaiotti, R. (2020). *Digital Diplomacy and International Organisations: Autonomy, Legitimacy and Contestation*. Routledge. https://www.routledge.com/Digital-Diplomacy-and-International-Organisations-Autonomy-Legitimacy-and-Contestation/Bjola-Zaiotti/p/book/9780367469993?srsltid=AfmBOodWsEdqvBZtMS8HFQ8tXyCXgrgJOEgyoMP8YyOUznVe0llwGr&utm_source=chatgpt.com
- Björkdahl, A. (2002). Normative Regimes and Compliance in International Relations. *International Studies Quarterly*, 46(1), 29–50. <https://doi.org/10.1111/1468-2478.00222>
- Björkdahl, A., & Svensson, I. (2019). *Peacebuilding and Friction: Global and Local Encounters in Post-Conflict Societies*. Routledge. <https://www.routledge.com/Peacebuilding-and-Friction-Global-and-Local-Encounters-in-Post-Conflict-Societies/Bjorkdahl-Hoglund-Millar-vanderLijn-Verkoren/p/book/9781138308954>
- Bleiker, R. (2000). *Popular Dissent, Human Agency and Global Politics*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511491474>
- Bleiker, R. (2001). The Aesthetic Turn in International Political Theory. *Millennium: Journal of International Studies*, 30(3), 509–533. <https://doi.org/10.1177/03058298010300031001>
- Bleiker, R., & Hutchison, E. (2008). Fear No More: Emotions and World Politics. *Review of International Studies*, 34(S1), 115–135. <https://doi.org/10.1017/S0260210508007873>
- Blyth, M. (2013). *Austerity: The History of a Dangerous Idea*. Oxford University Press. https://www.researchgate.net/publication/227468357_Austerity_The_History_of_A_Dangerous_Idea
- Bodansky, D. (2010). *The Art and Craft of International Environmental Law*. Harvard University Press.
- Boin, A., ‘t Hart, P., & Kuipers, S. (2020). The crisis approach. In A. Boin, A. McConnell & P. ‘t Hart (Eds.), *Governing the crisis* (pp. 8–30). Palgrave Macmillan. https://www.researchgate.net/publication/321135712_The_Crisis_Approach
- Boin, A., ‘t Hart, P., Stern, E., & Sundelius, B. (2005). *The Politics of Crisis Management: Public Leadership Under Pressure*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511490880>

- Boin, A., 't Hart, P., Stern, E., & Sundelius, B. (2016). *The Politics of Crisis Management: Public Leadership Under Pressure* (2nd ed.). Cambridge University Press. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3486907>
- Bollen, K. A. (2002). Latent Variables in Psychology and the Social Sciences. *Annual Review of Psychology*, 53(1), 605–634. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135239>
- Bommasani, R., Hudson, D. A., Adeli, E., et al. (2021). On the Opportunities and Risks of Foundation Models. Stanford University. <https://arxiv.org/abs/2108.07258>
- Booth, K. (1991). Security and Emancipation. *Review of International Studies*, 17(4), 313–326. <https://doi.org/10.1017/S0260210500112033>
- Booth, K. (2005). *Critical Security Studies and World Politics*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers. https://www.rienner.com/title/Critical_Security_Studies_and_World_Politics
- Booth, K. (2007). *Theory of World Security*. Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/books/theory-of-world-security/CF242B3425F9FFAA026A7789AA7A72CD>
- Börzel, T. A., & Risse, T. (2016). Three Cheers for Comparative Regionalism. In T. A. Börzel & T. Risse (Eds.), *The Oxford Handbook of Comparative Regionalism* (pp. 621–647). Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/the-oxford-handbook-of-comparative-regionalism-9780199682300?cc=ua&lang=en&>
- Börzel, T. A., & Risse, T. (2020). Governance Without a State? Policies and Politics in Areas of Limited Statehood. *Governance*, 33(1), 1–19. <https://www.wiley.com/en-nz/Governance+Without+a+State%3F%3A+Policies+and+Politics+in+Areas+of+Limited+Statehood-p-9780231151207>
- Börzel, T. A., & Risse, T. (2021). Effective Governance Under Anarchy: Institutions, Legitimacy, and Social Trust in Areas of Limited Statehood. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108778944>
- Börzel, T. A., & Zürn, M. (2021). Contestations of the Liberal International Order: From Liberal Multilateralism to Postnational Liberalism. *International Organization*, 75(2), 282–305. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/249777/1/Full-text-article-Boerzel-et-al-Contestations-of-the.pdf>
- Boscoianu, M., & Andrei, J. V. (2023). Artificial Intelligence and Big Data Challenges for Foreign Policy Modelling in the Age of Strategic Uncertainty. *Strategic Impact*, 84(2), 51–65. <https://www.afahc.ro/afases/Volume-AFASes2024.pdf>
- Boucher, D. (2012). *Political Theories of International Relations: From Thucydides to the Present*. Oxford: Oxford University Press. <https://archive.org/details/politicaltheorie0000bouch>
- Boumans, J. W., & Trilling, D. (2016). Taking stock of the toolkit: An overview of relevant automated content analysis methods and techniques for digital journalism. *Digital Journalism*, 4(1), 8–23. <https://doi.org/10.1080/21670811.2015.1096598>
- Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice*. Stanford University Press. https://monoskop.org/images/8/88/Bourdieu_Pierre_The_Logic_of_Practice_1990.pdf
- Bousquet, A., & Curtis, S. (2011). Beyond models and metaphors: Complexity theory, systems thinking and international relations. *Cambridge Review of International Affairs*, 24(1), 43–62. <https://doi.org/10.1080/09557571.2011.558054>
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Bown, C. P., & Irwin, D. A. (2023). The return of big power trade wars: U.S.–China decoupling and its global effects. Peterson Institute for International Economics. <https://www.piie.com/publications/working-papers/return-big-power-trade-wars-us-china-decoupling-and-its-global-effects>
- Bradfield, R., Wright, G., Burt, G., Cairns, G., & Van Der Heijden, K. (2005). The origins and evolution of scenario techniques in long range business planning. *Futures*, 37(8), 795–812. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2005.01.003>

- Bradshaw, S., & Howard, P. N. (2019). *The Global Disinformation Order: 2019 Global Inventory of Organised Social Media Manipulation*. Oxford Internet Institute. <https://demtech.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/93/2019/09/CyberTroop-Report19.pdf>
- Bradshaw, S., Millard, C., & Walden, I. (2021). Contracts for Clouds: Comparison and Analysis of the Terms and Conditions of Cloud Computing Services. *International Journal of Law and Information Technology*, 19(3), 187–223. <https://doi.org/10.1093/ijlit/eqq011>
- Brady, H. E., & Collier, D. (Eds.). (2010). *Rethinking Social Inquiry: Diverse Tools, Shared Standards* (2nd ed.). Rowman & Littlefield. https://www.researchgate.net/publication/257268131_Rethinking_Social_Inquiry_Diverse_To_ols_Shared_Standards
- Bremmer, I. (2010). *The End of the Free Market: Who Wins the War Between States and Corporations?* Penguin Books. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1007/s12290-010-0129-z>
- Bremmer, I. (2022). *The power of crisis: How three threats – and our response – will change the world*. Simon & Schuster. <https://www.simonandschuster.com/books/The-Power-of-Crisis/Ian-Bremmer/9781982167509>
- Bretag, T. (2016). Guiding academic integrity policy through evidence and experience: A conceptual framework. *Educational Policy*, 30(4), 537–564. <https://research.aib.edu.au/en/publications/a-conceptual-framework-for-implementing-exemplary-academic-integr/>
- BRICS Report. (2023). *The Johannesburg II Declaration*. BRICS 2023 Summit. <https://brics2023.gov.za/final-declaration/>
- Brown, C. (2018). *Understanding International Relations* (5th ed.). Palgrave Macmillan. <https://ru.scribd.com/document/925681102/Understanding-International-Relations-5th-Edition-Chris-Brown-Complete-Edition>
- Brown, C. (2020). *Ethics and International Relations: A Guide for the Twenty-First Century* (3rd ed.). <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/5681/1/51.pdf>
- Brown, M. E., & Treviño, L. K. (2006). Ethical leadership: A review and future directions. *The Leadership Quarterly*, 17(6), 595–616. <https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2006.10.004>
- Bryman, A. (2016). *Social Research Methods* (5th ed.). Oxford University Press. <https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/02/social-research-methods-alan-bryman.pdf>
- Brynko, N. (2022). Challenges to think tanks in Ukraine: Between war, reform, and intellectual sovereignty. *Ukrainian Prism Analytical Review*, 6(2), 45–59. <https://prismua.org/en/2022/06/29/think-tanks-challenges/>
- Bryson, J. M. (2018). *Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations* (5th ed.). Jossey-Bass. <https://www.wiley.com/en-fr/Strategic+Planning+for+Public+and+Nonprofit+Organizations%3A+A+Guide+to+Strengthening+and+Sustaining+Organizational+Achievement%2C+5th+Edition-p-9781119071617>
- Buchanan, A., & Keohane, R. O. (2006). The legitimacy of global governance institutions. *Ethics & International Affairs*, 20(4), 405–437. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7093-2006.00043.x>
- Buchanan, B. (2020). *The Hacker and the State: Cyber Attacks and the New Normal of Geopolitics*. Harvard University Press. <https://www.hup.harvard.edu/catalog.php?isbn=9780674987555>
- Bueger, C., & Gadinger, F. (2018). *International Practice Theory: New Perspectives*. Palgrave Macmillan.
- Bueger, C., & Stockbruegger, J. (2021). Security Expertise: Practices, the International and the Social Sciences. *Security Dialogue*, 52(1), 3–19. https://unidir.org/wp-content/uploads/2024/11/Securing_the_seas_web-1.pdf
- Bueno de Mesquita, B., Smith, A., Siverson, R. M., & Morrow, J. D. (2003). *The Logic of Political Survival*. MIT Press. <https://mitpress.mit.edu/9780262524407/the-logic-of-political-survival/>
- Bueno de Mesquita, B., Smith, A., Siverson, R. M., & Morrow, J. D. (2003). *The logic of political survival*. MIT Press. <https://mitpress.mit.edu/9780262524407/the-logic-of-political-survival/>
- Burrell, J. (2016). How the machine ‘thinks’: Understanding opacity in machine learning algorithms. *Big Data & Society*, 3(1), 1–12. <https://doi.org/10.1177/2053951715622512>

- Busby, J. (2021). *States and Nature: The Effects of Climate Change on Security*. Cambridge University Press.
- Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and powers: The structure of international security*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511491252>
- Buzan, B., Wæver, O., & de Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers. https://www.rienner.com/title/Security_A_New_Framework_for_Analysis
- Byrne, D., & Callaghan, G. (2014). *Complexity theory and the social sciences: The state of the art*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203519585>
- Cairney, P. (2019). *The Politics of Evidence-Based Policy Making*. Palgrave Macmillan. <https://paulcairney.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/01/cairney-2017-oxford-politics-of-ebpm.pdf>
- Cairney, P., & Oliver, K. (2017). Evidence-based policymaking is not like evidence-based medicine, so how far should you go to bridge the divide between evidence and policy? *Health Research Policy and Systems*, 15(1), 35. <https://doi.org/10.1186/s12961-017-0192-x>
- Callahan, W. A. (2012). *China: The Pessimist Nation*. Oxford University Press. <https://academic.oup.com/book/8407?login=false>
- Callahan, W. A. (2016). China's "Asia Dream": The Belt and Road Initiative and the new regional order. *Asian Journal of Comparative Politics*, 1(3), 226–243. <https://doi.org/10.1177/2057891116647806>
- Campbell, D. (1998). *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. University of Minnesota Press. <https://www.upress.umn.edu/book-division/books/writing-security>
- Campbell, D. (1998). *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press. <https://www.upress.umn.edu/book-division/books/writing-security>
- Campbell, D. (2007). Poststructuralism. In T. Dunne, M. Kurki, & S. Smith (Eds.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity* (pp. 203–228). Oxford University Press.
- Campbell, D. (2007). The biopolitics of security: Oil, empire, and the sports utility vehicle. *Theory & Event*, 10(2). <https://muse.jhu.edu/article/188063>
- Carr, M. (2016). *US Power and the Internet in International Relations: The Irony of the Information Age*. Palgrave Macmillan. https://www.researchgate.net/publication/309738872_US_Power_and_the_Internet_in_International_Relations_The_Irony_of_the_Information_Age
- Carrera, S., den Hertog, L., & Stefan, M. (2017). It wasn't me! The Luxembourg Court Orders on the EU-Turkey Refugee Deal. CEPS Commentary. <https://www.ceps.eu/ceps-publications/it-wasnt-me-luxembourg-court-orders-eu-turkey-refugee-deal/>
- Castells, M. (2009). *Communication Power*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/communication-power-9780199681938>
- Center for Security and Emerging Technology (CSET). (2023). *Generative AI and Strategic Simulations: Early Experiments with GPT-4*. Georgetown University. <https://cset.georgetown.edu/publication/generative-ai-and-strategic-simulations/>
- Chakrabarty, D. (2000). *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*. Princeton University Press. <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691130019/provincializing-europe>
- Chalmers, A. F. (2013). *What Is This Thing Called Science?* (4th ed.). Open University Press. <https://www.mheducation.com.au/what-is-this-thing-called-science-9780335262786-aus>
- Chandler, D. (2009). Critiquing Liberal Cosmopolitanism? The Limits of the Biopolitical Approach. *International Politics*, 46(1), 117–133. <https://westminsterresearch.westminster.ac.uk/item/90qw6/critiquing-liberal-cosmopolitanism-the-limits-of-the-biopolitical-approach>

- Chandler, D. (2010). *International Statebuilding: The Rise of Post-Liberal Governance*. Routledge. <https://www.routledge.com/International-Statebuilding-The-Rise-of-Post-Liberal-Governance/Chandler/p/book/9780415421188>
- Chandler, D. (2014). *Resilience: The governance of complexity*. Routledge. <https://www.routledge.com/Resilience-The-Governance-of-Complexity/Chandler/p/book/9780415741408>
- Charlesworth, H., & Chinkin, C. (2000). *The Boundaries of International Law: A Feminist Analysis*. Manchester University Press. https://books.google.com.ua/books/about/The_Boundaries_of_International_Law.html?id=F2t__dn3eOwC&redir_esc=y
- Checkel, J. T. (1998). The Constructivist Turn in International Relations Theory. *World Politics*, 50(2), 324–348. <https://doi.org/10.1017/S0043887100008133>
- Checkel, J. T. (2005). International Institutions and Socialization in Europe: Introduction and Framework. *International Organization*, 59(4), 801–826. <https://doi.org/10.1017/S0020818305050289>
- Checkel, J. T. (2005). It's the Process Stupid! Process Tracing in the Study of European and International Politics. ARENA Working Paper 26/2005. https://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-working-papers/2001-2010/2005/wp05_26.pdf
- Chesney, R., & Citron, D. (2019). Deep Fakes: A Looming Challenge for Privacy, Democracy, and National Security. *California Law Review*, 107(6), 1753–1819. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3213954>
- Chesney, R., & Citron, D. K. (2019). Deep fakes: A looming challenge for privacy, democracy, and national security. *California Law Review*, 107(6), 1753–1819. https://scholarship.law.bu.edu/faculty_scholarship/640/
- Chesterman, S. (2021). The Rule of Law in a Turbulent World. *Journal of International Law and Politics*, 53(2), 301–326. <https://www.ijl.org/wp-content/uploads/2017/03/Chesterman-An-International-Rule-of-Law-2005.pdf>
- Chin, G. T. (2021). AIIB and the Changing Multilateral Development Order. *Global Policy*, 12(S3), 6–17. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12939>
- Chouliaraki, L., & Vestergaard, A. (2021). *The Routledge Handbook of Humanitarian Communication*. https://www.researchgate.net/publication/354485629_Routledge_Handbook_of_Humanitarian_Communication
- Chowdhry, G., & Nair, S. (2020). *Power, Postcolonialism and International Relations: Reading Race, Gender and Class*. Routledge. https://www.researchgate.net/publication/231987206_Power_Postcolonialism_and_International_Relations_Reading_Race_Gender_and_Class_Edited_by_Geeta_Chowdhry_and_Sheila_Nair_London_Routledge_2002_324p_9000
- Chowdhry, G., & Nair, S. (Eds.). (2002). *Power, Postcolonialism and International Relations: Reading Race, Gender and Class*. London: Routledge. https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781136527371_A23850121/preview-9781136527371_A23850121.pdf
- Ciernyk, M. (2020). Memory Diplomacy in Central and Eastern Europe: Between Conflict and Cooperation. *East European Politics and Societies*, 34(1), 219–238. <https://doi.org/10.1177/0888325419844474>
- Clark, I. (2005). *Legitimacy in International Society*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/legitimacy-in-international-society-9780199219193?cc=ua&lang=en&>
- Code, L. (1987). *Epistemic Responsibility*. University Press of New England. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1478141>
- Collier, D. (1993). The Comparative Method. In A. Finifter (Ed.), *Political Science: The State of the Discipline II* (pp. 105–119). American Political Science Association.

- <https://polisci.berkeley.edu/sites/default/files/people/u3827/APSA-TheComparativeMethod.pdf>
- Collier, D., & Levitsky, S. (1997). Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research. *World Politics*, 49(3), 430–451. <https://doi.org/10.1353/wp.1997.0009>
- Cooley, A., & Nexon, D. (2020). *Exit from Hegemony: The Unraveling of the American Global Order*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/exit-from-hegemony-9780190916473>
- Copernicus EU. (2023). The European Union Earth Observation Programme. <https://www.copernicus.eu/en>
- Corner, J. (2017). Fake news, post-truth and media–political change. *Media, Culture & Society*, 39(7), 1100–1107. <https://doi.org/10.1177/0163443717726743>
- Cosmopoulos, D. (2015). International Ethics: Concepts, Theories, and Cases in Global Politics. <https://www.bloomsbury.com/in/international-ethics-9798765148884/#:~:text=Description,challenge%20of%20pursuing%20global%20justice.>
- Couldry, N., & Mejias, U. A. (2019). *The Costs of Connection: How Data Is Colonizing Human Life and Appropriating It for Capitalism*. Stanford University Press. https://www.sup.org/books/sociology/costs-connection?utm_source=chatgpt.com
- Council of Europe. (2018). *Gender Equality Strategy 2018–2023*. <https://rm.coe.int/ge-strategy-2018-2023/1680791246>
- Council on Strategic Risks. (2020). *The Security Threat Assessment of Global Climate Change*. <https://climateandsecurity.org/a-security-threat-assessment-of-global-climate-change/>
- Cox, R. W. (1981). Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millennium: Journal of International Studies*, 10(2), 126–155. <https://doi.org/10.1177/03058298810100020501>
- Crawford, K., & Paglen, T. (2021). *Excavating AI: The Politics of Training Sets for Machine Learning*. Excavating AI Project. <https://www.excavating.ai/>
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), 139–167. <https://chicagounbound.uchicago.edu/uclf/vol1989/iss1/8/>
- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and Conducting Mixed Methods Research* (3rd ed.). SAGE Publications. <https://us.sagepub.com/en-us/nam/designing-and-conducting-mixed-methods-research/book241842>
- Cserkits, M., & Palkovits, B. (2022). Bias and credibility in international political forecasting: Challenges in a post-truth world. *Journal of International Affairs*, 75(1), 101–118. <https://jia.sipa.columbia.edu/bias-and-credibility-international-forecasting>
- Curtin, D., & Meijer, A. (2006). Does Transparency Strengthen Legitimacy? *Information Polity*, 11(2), 109–122.
- D’Anieri, P. (2019). *Ukraine and Russia: From Civilized Divorce to Uncivil War*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108595846>
- Dalby, S. (2009). *Security and Environmental Change*. Polity Press. <https://scispace.com/pdf/security-and-environmental-change-2009-simon-dalby-38xs3jqcdl.pdf>
- Dalkey, N., & Helmer, O. (1963). An experimental application of the Delphi method to the use of experts. *Management Science*, 9(3), 458–467. <https://doi.org/10.1287/mnsc.9.3.458>
- De Gregorio, G. (2021). *Digital Constitutionalism in Europe: Reframing Rights and Powers in the Algorithmic Society*. Cambridge University Press. https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/A3F61C6368D17D953457234B8A59C502/9781316512777AR.pdf/Digital_Constitutionalism_in_Europe.pdf?event-type=FTLA
- Decety, J., & Cowell, J. M. (2014). The complex relation between morality and empathy. *Trends in Cognitive Sciences*, 18(7), 337–339. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2014.04.008>
- Deitelhoff, N., & Zimmermann, L. (2020). Things We Lost in the Fire: How Different Types of Contestation Affect the Authority of International Institutions. *International Studies Review*, 22(4), 1001–1026.

- Delcour, L., & Wolczuk, K. (2015). The EU's Unexpected 'Ideal Partner'? The EU and Ukraine Post-2014. *Journal of European Integration*, 37(4), 491–507. https://pure-oai.bham.ac.uk/ws/portalfiles/portal/24435332/Armenia_article_PDF_Final.pdf?utm_source=chatgpt.com
- DeNardis, L. (2020). *The Internet in Everything: Freedom and Security in a World with No Off Switch*. Yale University Press. <https://yalebooks.yale.edu/book/9780300233070/the-internet-in-everything/>
- Der Derian, J. (1989). *International Theory: Critical Investigations*. Palgrave Macmillan. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-1-349-20290-8>
- Der Derian, J., & Shapiro, M. J. (Eds.). (1989). *International/Intertextual Relations: Postmodern Readings of World Politics*. Lexington Books. <https://rowman.com/ISBN/9780669217902/InternationalIntertextual-Relations-Postmodern-Readings-of-World-Politics>
- DFRLab. (2022). *Ukraine Conflict: OSINT and Public Diplomacy in Action*. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/programs/digital-forensic-research-lab/>
- Dimitrova, A., & Toshkov, D. (2007). The dynamics of domestic coordination of EU policy in the new member states: Impossible to lock in? *West European Politics*, 30(5), 961–986. https://www.researchgate.net/publication/233167329_The_Dynamics_of_Domestic_Coordination_of_EU_Policy_in_the_New_Member_States_Impossible_to_Lock_In
- Donnelly, J. (2013). *Universal Human Rights in Theory and Practice* (3rd ed.). Cornell University Press. <https://www.cornellpress.cornell.edu/book/9780801477706/universal-human-rights-in-theory-and-practice/>
- Donnelly, J. (2020). *Universal Human Rights in Theory and Practice* (4th ed.). Cornell University Press.
- Donovan, J., & Friedberg, B. (2019). *Source Hacking: Media Manipulation in Practice*. Data & Society. <https://datasociety.net/library/source-hacking-media-manipulation-in-practice/>
- Doty, R. L. (1996). *Imperial Encounters: The Politics of Representation in North-South Relations*. Minneapolis: University of Minnesota Press. <https://www.upress.umn.edu/9780816627639/imperial-encounters/>
- Doty, R. L. (1997). Aporia: A Critical Exploration of the Agent-Structure Problematique in International Relations Theory. *European Journal of International Relations*, 3(3), 365–392. <https://doi.org/10.1177/1354066197003003004>
- Drezner, D. W. (2023). *Theories of International Politics and Zombies* (Rev. ed.). Princeton University Press.
- Drutman, L. (2015). *The Business of America is Lobbying: How Corporations Became Politicized and Politics Became More Corporate*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/the-business-of-america-is-lobbying-9780190215514>
- Duncanson, C. (2013). *Forces for Good? Military Masculinities and Peacebuilding in Iraq and Afghanistan*. Palgrave Macmillan. https://www.researchgate.net/publication/344932845_Forces_for_Good_Military_Masculinities_and_Peacebuilding_in_Afghanistan_and_Iraq
- Dunne, T., & Wheeler, N. J. (2004). «We the Peoples»: Contending Discourses of Security in Human Rights Theory and Practice. *International Relations*, 18(1), 9–23. https://www.researchgate.net/publication/49514875_'We_the_Peoples'_Contending_Discourses_of_Security_in_Human_Rights_Theory_and_Practice
- Dunne, T., Kurki, M., & Smith, S. (Eds.). (2021). *International Relations Theories: Discipline and Diversity* (5th ed.). Oxford University Press. https://www.academia.edu/10064301/_HIN_100504_International_Relations_Theories_Tim_Dunne_Milja_Kurki_Steve_Smith
- Edkins, J. (1999). *Poststructuralism & International Relations: Bringing the Political Back In*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

- https://www.rienner.com/title/Poststructuralism_and_International_Relations_Bringing_the_Political_Back_In
- Englebert, P., & Tull, D. M. (2021). Post-Conflict Reconstruction in Africa: Flawed Ideas about Failed States. *International Affairs*, 97(3), 643–661. <https://constitutionnet.org/sites/default/files/englebert%20post-conflict%20reconstruction.pdf>
- Enloe, C. (2014). *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics* (2nd ed.). University of California Press. <https://www.ucpress.edu/book/9780520279995/bananas-beaches-and-bases>
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51–58. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>
- Entman, R. M. (2004). *Projections of power: Framing news, public opinion, and U.S. foreign policy*. University of Chicago Press. <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/P/bo3637444.html>
- Entman, R. M. (2008). Media framing biases and political power: Explaining slant in news of Campaign 2008. *Journalism*, 11(4), 389–408. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1464884910367587>
- Entman, R. M. (2008). Media framing biases and political power: Explaining slant in news of Campaign 2008. *Journalism*, 11(4), 389–408. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1464884910367587>
- Erkkilä, T., & Piironen, O. (2020). Knowledge production, academic integrity and global hierarchies in higher education policy. *Globalisation, Societies and Education*, 18(2), 123–137.
- European Commission. (2020). *Union of Equality: Gender Equality Strategy 2020–2025*. <https://ec.europa.eu/newsroom/just/items/682425/en>
- European Commission. (2021). *Code of Conduct for the Members of the European Commission*. https://commission.europa.eu/about/service-standards-and-principles/ethics-and-good-administration/commissioners-and-ethics/code-conduct-members-european-commission_en
- European Commission. (2022). *EU sanctions against Russia following the invasion of Ukraine*. https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_en
- European Commission. (2022). *European Digital Sovereignty*. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-sovereignty>
- European Commission. (2022). *Strategic Foresight Report 2022: Twinning the Green and Digital Transitions in the New Geopolitical Context*. https://commission.europa.eu/publications/2022-strategic-foresight-report_en
- European Commission. (2023). *Code of Conduct for Members of the European Commission*. https://commission.europa.eu/about/service-standards-and-principles/ethics-and-good-administration/commissioners-and-ethics/code-conduct-members-european-commission_en
- European Commission. (2023). *Declaration of Interests and Transparency Register*. https://commission.europa.eu/about/service-standards-and-principles/transparency/transparency-register_en
- European Commission. (2023). *Ethics and Conduct*. [https://commission.europa.eu/system/files/2023-04/SEC\(2023\)163_en.pdf](https://commission.europa.eu/system/files/2023-04/SEC(2023)163_en.pdf)
- European Commission. (2023). *European Anti-Fraud Office (OLAF)*. https://ec.europa.eu/olaf-report/2023/index_en.html
- European Commission. (2023). *Guidelines on Promoting Research Integrity*. Publications Office of the European Union. https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/horizon/guidance/european-code-of-conduct-for-research-integrity_horizon_en.pdf
- European Commission. (2023). *Proposal for a Regulation on a European Approach for Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act)*. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-approach-artificial-intelligence>
- European External Action Service. (2022). *EEAS Human Rights and Democracy Report 2022*. https://www.eeas.europa.eu/eeas/2022-human-rights-and-democracy-world-country-reports_en

- European Parliamentary Research Service. (2023). Policy-making with Integrity: The Role of Evidence and Ethics in EU Governance. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_IDA\(2023\)739331](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_IDA(2023)739331)
- European Union Institute for Security Studies. (2022). Shaping the future: Strategic foresight in EU security and defence policy. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/strategic-foresight/2022-strategic-foresight-report_en
- European Values Center. (2022). False Expertise and Foreign Influence: How Authoritarian Regimes Use Think Tanks to Penetrate European Discourse. <https://europeanvalues.cz/>
- EUvsDisinfo. (2023). About the project. Retrieved from <https://euvsdisinfo.eu/about/>
- EUvsDisinfo. (2023). Disinformation Cases and Data Analysis. Retrieved from <https://euvsdisinfo.eu/disinformation-cases/>
- Evans, G., & Sahnoun, M. (2002). The Responsibility to Protect. *Foreign Affairs*, 81(6), 99–110. <https://www.foreignaffairs.com/articles/2002-11-01/responsibility-protect>
- Evans, P., & Huber, E. (2019). The Political Foundations of Development: The Role of Governance and Institutions. *Annual Review of Sociology*, 45, 455–472. <https://www.cambridge.org/core/books/abs/states-in-the-developing-world/political-foundations-of-state-effectiveness/92A5106B7D726FCCB07CF9505DA0FC43>
- Falk, R. (2020). On the Decline of Global Order: What the Future Holds for Global Governance. *Globalizations*, 17(7), 1067–1080. <https://doi.org/10.1080/14747731.2020.1797355>
- Falk, R. (2021). *Power Shift: On the New Global Order*. Zed Books. <https://www.zedbooks.net/shop/book/power-shift/>
- Fanelli, D. (2020). How Many Scientists Fabricate and Falsify Research? A Systematic Review and Meta-Analysis of Survey Data. *PLOS ONE*, 15(4), e0232160. <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0005738>
- Farrell, H., & Newman, A. L. (2019). Weaponized Interdependence: How Global Economic Networks Shape State Coercion. *International Security*, 44(1), 42–79. https://doi.org/10.1162/isec_a_00351
- Farrell, H., & Newman, A. L. (2020). Weaponized Interdependence and Networked Coercion: The New Politics of Economic Statecraft. *World Politics*, 72(4), 780–814. <https://uc.web.ox.ac.uk/article/henry-farrel-and-abraham-newman-weaponized-interdependence>
- Fawcett, L., & Gandois, H. (2010). Regionalism in Africa and the Middle East: Implications for EU studies. *Journal of European Integration*, 32(6), 617–636. https://www.researchgate.net/publication/254231212_Regionalism_in_Africa_and_the_Middle_East_Implications_for_EU_Studies
- Fearon, J. D. (1995). Rationalist Explanations for War. *International Organization*, 49(3), 379–414. <https://doi.org/10.1017/S0020818300033324>
- Fearon, J. D. (1997). Signaling Foreign Policy Interests: Tying Hands versus Sinking Costs. *Journal of Conflict Resolution*, 41(1), 68–90. <https://doi.org/10.1177/0022002797041001004>
- Fearon, J. D. (2020). Domestic Politics, Foreign Policy, and Theories of International Relations. In R. Jervis, & C. Elman (Eds.), *Bridges and Boundaries: Historians, Political Scientists, and the Study of International Relations*. Routledge. <https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev.polisci.1.1.289>
- Federal Foreign Office. (2023). Feminist Foreign Policy Guidelines. https://www.gwi-boell.de/sites/default/files/2024-03/e-paper_feminist-foreign-policy-guidelines-of-the-german-federal-foreign-office_en_0.pdf
- Feldstein, S. (2019). The Global Expansion of AI Surveillance. *Carnegie Endowment for International Peace*. <https://carnegieendowment.org/2019/09/17/global-expansion-of-ai-surveillance-pub-79847>
- Feldstein, S. (2021). *The Rise of Digital Repression: How Technology is Reshaping Power, Politics, and Resistance*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/the-rise-of-digital-repression-9780190057497?cc=ua&lang=en&>

- Ferguson, J., & Gupta, A. (2002). Spatializing States: Toward an Ethnography of Neoliberal Governmentality. *American Ethnologist*, 29(4), 981–1002. <https://doi.org/10.1525/ae.2002.29.4.981>
- Feulner, E. J. (2020). *Leadership and Ideas in American Foreign Policy: Brookings Institution and the Transformation of Policy Influence*. The Heritage Foundation. <https://www.heritage.org/staff/edwin-j-feulner>
- Fierke, K. M. (2015). *Critical Approaches to International Security* (2nd ed.). Polity Press. <https://politybooks.com/bookdetail/?isbn=9780745692134>
- Finnemore, M., & Sikkink, K. (1998). International Norm Dynamics and Political Change. *International Organization*, 52(4), 887–917. <https://doi.org/10.1162/002081898550789>
- Finnemore, M., & Sikkink, K. (1998). International Norm Dynamics and Political Change. *International Organization*, 52(4), 887–917. <https://doi.org/10.1162/002081898550789>
- Fiott, D. (2022). *Strategic Autonomy: Towards European Sovereignty in Defence?* Egmont Institute. https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSfiles/Brief%2012__Strategic%20Autonomy.pdf?utm_source=chatgpt.com
- Fischer, F. (2003). *Reframing Public Policy: Discursive Politics and Deliberative Practices*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/019924264X.001.0001>
- Fisher, R., & Ury, W. (2011). *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In* (3rd ed.). Penguin Books. <https://www.rhetoricinstitute.edu.gr/wp-content/uploads/2017/09/fisher-getting-to-yes.pdf>
- Fishman, T. (2014). Academic Integrity as an Educational Concept, Concern, and Movement in US Institutions of Higher Learning. In Bretag, T. (Ed.), *Handbook of Academic Integrity* (pp. 7–22).
- Flockhart, T. (2016). The Coming Multi-Order World. *Contemporary Security Policy*, 41(1), 3–30. https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13523260.2016.1150053?utm_source=chatgpt.com
- Floridi, L. (2020). The Fight for Digital Sovereignty: What It Is, and Why It Matters, Especially for the EU. *Philosophy & Technology*, 33, 369–378. <https://doi.org/10.1007/s13347-020-00423-6>
- Florini, A. M. (2007). *The Right to Know: Transparency for an Open World*. Columbia University Press. <https://www.jstor.org/stable/10.7312/flor14158>
- Florini, A., & Shahin, J. (2021). The New Rules of Globalization: Reimagining Governance in a Fragmented World. *Global Policy*, 12(S1), 5–17. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12862>
- Foucault, M. (1972). *The Archaeology of Knowledge*. London: Tavistock Publications. https://monoskop.org/images/9/90/Foucault_Michel_Archaeology_of_Knowledge.pdf
- Foucault, M. (2007). *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France 1977–78*. Palgrave Macmillan. <https://mirror.explodie.org/Foucault-Security-Territory-Population.pdf>
- Franck, T. M. (1995). *Fairness in International Law and Institutions*. Oxford University Press. <https://files.pca-cpa.org/pcadocs/bi-c/1.%20Investors/4.%20Legal%20Authorities/CA003.pdf>
- Freedman, L. (2023). *Ukraine and the art of strategy*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/ukraine-and-the-art-of-strategy-9780190902889?cc=ua&lang=en&>
- Freedom House. (2023). *Freedom on the Net 2023: Countering an Authoritarian Overhaul of the Internet*. <https://freedomhouse.org/sites/default/files/2023-10/Freedom-on-the-net-2023-DigitalBooklet.pdf>
- Freeman, C. W. (2010). *Arts of Power: Statecraft and Diplomacy*. United States Institute of Peace Press. <https://archive.org/details/artsofpowerstate0000free>
- Frerks, G., & Hilhorst, D. (2022). Ethical dilemmas in humanitarian aid: Global norms and local practices. *Disasters*, 46(2), 233–252. <https://worldjurisprudence.com/ethical-dilemmas-in-humanitarian-aid/>
- Friedman, T. L. (2020). *Thank You for Being Late: An Optimist's Guide to Thriving in the Age of Accelerations*. Picador. <https://us.macmillan.com/books/9781250141224/thankyouforbeinglate>
- Frost, M. (1996). *Ethics in International Relations: A Constitutive Theory*. Cambridge University Press.

- Fuchs, C. (2022). *Digital Fascism: Challenges for the Contemporary Left*. Pluto Press. <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781003256090/digital-fascism-christian-fuchs>
- Fuerth, L. S., & Faber, E. M. H. (2012). *Anticipatory Governance: Practical Upgrades. The Project on Forward Engagement*. <https://www.files.ethz.ch/isn/174495/Book-025.pdf>
- Fujii, L. A. (2012). Research Ethics 101: Dilemmas and Responsibilities. *PS: Political Science & Politics*, 45(4), 717–723. <https://www.cambridge.org/core/journals/ps-political-science-and-politics/article/research-ethics-101-dilemmas-and-responsibilities/90D5442392CD0716F04E764939054FF7>
- Fukuyama, F. (2013). What Is Governance? *Governance*, 26(3), 347–368. <https://doi.org/10.1111/gove.12035>
- Funtowicz, S., & Ravetz, J. (2020). Post-normal science: The case for critical thinking. *Ecological Economics*, 180.
- Funtowicz, S., & Strand, R. (2011). Models of science and policy. In *Biosafety First: Holistic Approaches to Risk and Uncertainty in Genetic Engineering and Genetically Modified Organisms* (pp. 263–278). Tapir Academic Press. https://www.researchgate.net/publication/237119516_Models_of_Science_and_Policy
- Galeotti, M. (2022). *The Weaponisation of Everything: A Field Guide to the New Way of War*. Yale University Press. https://www.routledge.com/Digital-Diplomacy-and-International-Organisations-Autonomy-Legitimacy-and-Contestation/Bjola-Zaiotti/p/book/9780367469993?utm_source=chatgpt.com
- Galtung, J. (1996). *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*. SAGE Publications. <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/peace-by-peaceful-means/book205379>
- Gardiner, S. M. (2011). *A Perfect Moral Storm: The Ethical Tragedy of Climate Change*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/a-perfect-moral-storm-9780195379440>
- Garett, G., & Drezner, D. (2021). Escalation and Restraint in International Politics: Lessons from Recent Conflicts. *International Security*, 45(4), 25–60. https://doi.org/10.1162/isec_a_00402
- Geddes, B. (2003). *Paradigms and Sand Castles: Theory Building and Research Design in Comparative Politics*. University of Michigan Press. <https://press.umich.edu/Books/P/Paradigms-and-Sand-Castles>
- GeoConfirmed. (2023). *Open-Source Conflict Mapping Platform*. <https://www.geoconfirmed.org/>
- Georg Sørensen, Jørgen Møller, and Robert Jackson (2022). *Introduction to International Relations: Theories and Approaches* (8th ed.). Oxford University Press. <https://www.oxfordpoliticstrove.com/display/10.1093/hepl/9780198862208.001.0001/hepl-9780198862208>
- George, A. L., & Bennett, A. (2005). *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. MIT Press. <https://mitpress.mit.edu/9780262572224/case-studies-and-theory-development-in-the-social-sciences/>
- George, A. L., & Bennett, A. (2005). *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. MIT Press. <https://mitpress.mit.edu/9780262572224/case-studies-and-theory-development-in-the-social-sciences/>
- George, J. (1994). *Discourses of Global Politics: A Critical (Re)Introduction to International Relations*. Boulder: Lynne Rienner Publishers. https://www.rienner.com/title/Discourses_of_Global_Politics_A_Critical_Re_Introduction_to_International_Relations
- Gerring, J. (1999). What Makes a Concept Good? A Criterial Framework for Understanding Concept Formation in the Social Sciences. *Polity*, 31(3), 357–393. <https://doi.org/10.2307/3235246>
- Gerring, J. (2012). *Social Science Methodology: A Unified Framework* (2nd ed.). Cambridge University Press.
- Gerring, J. (2017). *Case Study Research: Principles and Practices* (2nd ed.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316848593>

- Gill, P., & Phythian, M. (2018). *Intelligence in an Insecure World* (3rd ed.). Polity Press. https://www.researchgate.net/publication/27247055_Intelligence_in_an_Insecure_World
- Gillespie, R. (2011). The European Union and democracy promotion: The case of North Africa. *Democratization*, 18(5), 1197–1214. <https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9781003636922/european-union-democracy-promotion-richard-gillespie-richard-youngs>
- Gisselquist, R. M. (2014). Developing and Evaluating Governance Indexes: 10 Questions. *Policy Studies*, 35(5), 513–531. <https://doi.org/10.1080/01442872.2014.946484>
- Glaser, B. S. (2022). U.S.-China Relations and the Risk of Self-Fulfilling Prophecies. Center for Strategic and International Studies (CSIS). <https://carnegieendowment.org/research/2024/10/us-china-relations-for-the-2030s-toward-a-realistic-scenario-for-coexistence?lang=en>
- Glaser, B. S., & Kaufman, A. A. (2023). Taiwan and the Future of U.S.-China Strategic Competition. Center for Strategic and International Studies (CSIS). <https://www.csis.org/analysis/future-us-taiwan-relations>
- Glaser, B. S., & Kennedy, S. (2021). The New China Rules: How Beijing’s Regulations Are Shaping the Global Economy. Center for Strategic and International Studies (CSIS). <https://www.csis.org/analysis/new-china-rules>
- Gläser, J., & Laudel, G. (2021). Responsible Research Practice: Revisiting the Concept of Scientific Misconduct. *Science and Engineering Ethics*, 27, 14. <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/access/item%3A3763804/view>
- Glasius, M. (2018). What Authoritarianism is ... and is not: A Practice Perspective. *International Affairs*, 94(3), 515–533. <https://doi.org/10.1093/ia/iyy060>
- Goertz, G. (2006). *Social Science Concepts: A User’s Guide*. Princeton University Press. <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691124117/social-science-concepts>
- Goertz, G. (2020). *Social Science Concepts and Measurement: New Advances and Unresolved Issues*. Princeton University Press. https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691205489/social-science-concepts-and-measurement?srsId=AfmBOoqILnD3Z_yQC6h3QEiDLd8Z7b_DtcljUcJGVWwGyLzJNvyOEw7
- Goertz, G., & Mahoney, J. (2012). *A Tale of Two Cultures: Qualitative and Quantitative Research in the Social Sciences*. Princeton University Press. <https://press.princeton.edu/books/hardcover/9780691149707/a-tale-of-two-cultures?srsId=AfmBOoqiQtIXTckYvovDxTqhnIKEqen5orNBAlc4prfDD3xi7XITZML>
- Gorwa, R. (2019). The platform governance triangle: Conceptualizing the informal regulation of online content. *Internet Policy Review*, 8(2). <https://doi.org/10.14763/2019.2.1407>
- Gorwa, R., Binns, R., & Katzenbach, C. (2020). Algorithmic content moderation: Technical and political challenges in the automation of platform governance. *Big Data & Society*, 7(1). <https://doi.org/10.1177/2053951719897945>
- Götz, E. (2016). Russia, the West, and the Ukraine Crisis: Three contending perspectives. *Contemporary Politics*, 22(3), 324–341. https://www.researchgate.net/publication/304669498_Russia_the_West_and_the_Ukraine_crisis_three_contending_perspectives
- Government of Canada. (2021). *Canada’s Feminist Foreign Policy*. https://www.international.gc.ca/world-monde/issues_developpement-enjeux_developpement/priorities-priorites/policy-politique.aspx?lang=eng
- Government Offices of Sweden. (2014). *Sweden’s Feminist Foreign Policy*. https://www.gichd.org/fileadmin/uploads/gichd/GDEI/9_Sweden_s_feminist_foreign_policy.pdf
- Grant, R. W., & Keohane, R. O. (2005). Accountability and abuses of power in world politics. *American Political Science Review*, 99(1), 29–43. <https://doi.org/10.1017/S0003055405051476>

- Greene, J. D. (2014). *Moral tribes: Emotion, reason, and the gap between us and them*. Penguin Books. <https://archive.org/details/moraltribesemoti0000gree>
- Grieco, J. M. (1997). Realist theory and the problem of international cooperation: Analysis with an amended Prisoner's Dilemma model. *Journal of Politics*, 50(3), 600–624. <https://scispace.com/papers/realist-theory-and-the-problem-of-international-cooperation-4omd824tvf>
- Grigorescu, A. (2003). International Organizations and Government Transparency: Linking the International and Domestic Realms. *International Studies Quarterly*, 47(4), 643–667. <https://doi.org/10.1046/j.0020-8833.2003.00279.x>
- Grigorescu, A. (2007). Transparency of Intergovernmental Organizations: The Roles of Member States, International Bureaucracies and Nongovernmental Organizations. *International Studies Quarterly*, 51(3), 625–648. <https://academic.oup.com/isq/article-abstract/51/3/625/1797305>
- Grimmer, J., & Stewart, B. M. (2013). Text as data: The promise and pitfalls of automatic content analysis methods for political texts. *Political Analysis*, 21(3), 267–297. <https://doi.org/10.1093/pan/mps028>
- Grindle, M. S. (2017). Good Enough Governance Revisited. *Development Policy Review*, 35(1), 199–221. https://courses.washington.edu/pbaf531/Grindle_GoodEnoughGovRevisited.pdf
- Gross, O. (2010). Extra-Legality and the Ethic of Political Responsibility. In V. Koutroulis & A. Nollkaemper (Eds.), *Ethics and Authority in International Law* (pp. 23–45). Cambridge University Press. https://www.researchgate.net/publication/290982913_Extra-legality_and_the_ethic_of_political_responsibility
- Grotius Centre for International Legal Studies. (2021). *Professional Ethics in International Practice*. Leiden University. <https://www.universiteitleiden.nl/en/law/institute-of-public-law/grotius-centre>
- Grovogui, S. N. (2006). *Beyond Eurocentrism and Anarchy: Memories of International Order and Institutions*. New York: Palgrave Macmillan. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-1-137-08396-8>
- Gstrein, O. J. (2022). The Right to Digital Sovereignty: A Typology and Framework for Analysis. *European Journal of International Law*, 33(2), 437–460. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4444191
- Guilhot, N. (2011). *The Invention of International Relations Theory: Realism, the Rockefeller Foundation, and the 1954 Conference on Theory*. Columbia University Press. https://www.academia.edu/35886726/The_Invention_of_International_Relations_Theory
- Gustafsson, K., & Hagström, L. (2018). Narrative power: How storytelling shapes East Asian international politics. *Cambridge Review of International Affairs*, 31(3–4), 295–312. https://www.researchgate.net/publication/334050074_Narrative_power_How_storytelling_shapes_East_Asian_international_politics
- Gusterson, H. (2017). *Drone: Remote Control Warfare*. MIT Press. <https://academic.oup.com/spp/article-abstract/46/5/785/5485121?redirectedFrom=fulltext&login=false>
- Guston, D. H. (2014). Understanding ‘anticipatory governance’. *Social Studies of Science*, 44(2), 218–242. <https://doi.org/10.1177/0306312713508669>
- Guzzini, S. (2000). A Reconstruction of Constructivism in International Relations. *European Journal of International Relations*, 6(2), 147–182. <https://doi.org/10.1177/1354066100006002001>
- Guzzini, S. (2005). Constructivism and International Relations: An Analysis of the Problems of Language and Agency. In Guzzini, S. & Leander, A. (Eds.), *Constructivism and International Relations: Alexander Wendt and His Critics* (pp. 73–97). Routledge. <https://www.routledge.com/Constructivism-and-International-Relations/Guzzini-Leander/p/book/9780415700571>
- Guzzini, S. (2013). *Power, Realism and Constructivism*. Routledge. <https://www.routledge.com/Power-Realism-and-Constructivism/Guzzini/p/book/9780415663045>

- Guzzini, S. (2013). The Ends of International Relations Theory: Stages of Reflexivity and Modes of Theorizing. *European Journal of International Relations*, 19(3), 521–541. https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1354066113494327?utm_source=researchgate.net&utm_medium=article
- Haas, E. B. (1958). *The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces 1950–1957*. Stanford University Press. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=2971944>
- Haas, R. N. (2022). *The world: A brief introduction*. Penguin Books. <https://www.amazon.com/World-Brief-Introduction-Richard-Haass/dp/0399562397>
- Helbing, D., Frey, B. S., Gigerenzer, G., Hafen, E., Hagner, M., Hofstetter, Y., ... & Zwitter, A. (2019). Will democracy survive big data and artificial intelligence? *Scientific American*. <https://www.scientificamerican.com/article/will-democracy-survive-big-data-and-artificial-intelligence/>
- Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action: Reason and the Rationalization of Society* (Vol. 1). Beacon Press. <https://teddykw2.wordpress.com/wp-content/uploads/2012/07/jurgen-habermas-theory-of-communicative-action-volume-1.pdf>
- Haider, H. (2016). Gender and conflict: Topic guide. GSDRC, University of Birmingham. <https://gsdrc.org/topic-guides/gender-and-conflict/>
- Hale, T., & Held, D. (2017). *Beyond Gridlock*. Polity Press. https://www.politybooks.com/bookdetail?book_slug=beyond-gridlock--9781509515714
- Hall, I., & Jackson, P. (2007). Civilizational Identity and the Construction of International Order. *International Studies Review*, 9(3), 573–577. <https://portal.research.lu.se/en/publications/civilizational-identity-the-production-and-reproduction-of-civili/>
- Hall, P. A. (2003). Aligning Ontology and Methodology in Comparative Politics. In J. Mahoney & D. Rueschemeyer (Eds.), *Comparative Historical Analysis in the Social Sciences*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511803963>
- Hall, P. A., & Taylor, R. C. R. (1996). Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies*, 44(5), 936–957. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1996.tb00343.x>
- Hall, P. A., & Taylor, R. C. R. (2013). Comparative Politics in Transition. In J. Hayward, B. R. Weingast & D. W. Brady (Eds.), *The Oxford Handbook of Political Science*. Oxford University Press. [https://cdn.oujdaibrary.com/books/911/911-the-oxford-handbook-of-comparative-politics-oxford-handbooks-of-political-science-\(www.tawcer.com\).pdf](https://cdn.oujdaibrary.com/books/911/911-the-oxford-handbook-of-comparative-politics-oxford-handbooks-of-political-science-(www.tawcer.com).pdf)
- Halpern, J., & Weinstein, H. M. (2004). Rehumanizing the other: Empathy and reconciliation. *Human Rights Quarterly*, 26(3), 561–583. https://www.researchgate.net/publication/236829801_Rehumanizing_the_Other_Empathy_and_Reconciliation
- Hankivsky, O., & Jordan-Zachery, J. S. (Eds.). (2019). *The Palgrave Handbook of Intersectionality in Public Policy*. Palgrave Macmillan. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-319-98473-5>
- Hanson, F. (2012). *Baked in and Wired: eDiplomacy @ State*. Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/articles/baked-in-and-wired-ediplomacy-state/>
- Harding, S. (2015). *Objectivity and Diversity: Another Logic of Scientific Research*. University of Chicago Press. <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/O/bo19804521.html>
- Hart, M., & Jones, B. (2020). China's Global Influence and the Belt and Road Narrative: How Data and Discourse Shape Power. The Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/articles/chinas-belt-and-road-the-new-geopolitics-of-global-infrastructure-development/>
- Harvey, D. (1990). *The Condition of Postmodernity*. Blackwell. <https://www.wiley.com/en-us/The+Condition+of+Postmodernity-p-9780631162940>
- Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford University Press. https://academic.oup.com/book/40603?utm_source=chatgpt.com&login=false

- Hay, C. (2002). *Political Analysis: A Critical Introduction*. Palgrave Macmillan. [https://www.hostnezt.com/cssfiles/internationalrelations/Hay,%20C.,%20\(2002\)%20Political%20%20Analysis_A%20Critical%20Introduction-1.pdf](https://www.hostnezt.com/cssfiles/internationalrelations/Hay,%20C.,%20(2002)%20Political%20%20Analysis_A%20Critical%20Introduction-1.pdf)
- Hayden, C. (2012). *The Rhetoric of Soft Power: Public Diplomacy in Global Contexts*. Lexington Books. https://www.researchgate.net/publication/269709449_The_Rhetoric_of_Soft_Power_Public_Diplomacy_in_Global_Contexts
- Hehir, A. (2013). *The Responsibility to Protect: Rhetoric, Reality and the Future of Humanitarian Intervention*. Palgrave Macmillan. <https://westminsterresearch.westminster.ac.uk/item/8z7vy/the-responsibility-to-protect-rhetoric-reality-and-the-future-of-humanitarian-intervention>
- Held, D. (2010). *Cosmopolitanism: Ideals and Realities*. Cambridge: Polity Press. https://www.politybooks.com/bookdetail?book_slug=cosmopolitanism--ideals-and-realities--9780745639116
- Held, D. (2013). *Cosmopolitanism: Ideals and Realities*. Polity Press. <https://www.wiley.com/en-us/Cosmopolitanism%3A+Ideals+and+Realities-p-9780745648361>
- Held, D., & McGrew, A. (2007). *Globalization/Anti-Globalization: Beyond the Great Divide* (2nd ed.). Polity Press. https://www.researchgate.net/publication/313097676_Globalization_anti-globalization_beyond_the_great_divide_second_edition
- Held, D., & Young, K. (2022). *Gridlock: Why Global Cooperation is Failing When We Need It Most*. Polity Press. <https://politybooks.com/bookdetail/?isbn=9781509548669>
- Held, D., & Young, K. (2023). *Gridlock: Why Global Cooperation is Failing When We Need It Most*. Polity Press. https://www.researchgate.net/publication/264437457_Gridlock_Why_Global_Cooperation_is_Failing_When_We_Need_It_Most
- Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., & Perraton, J. (1999). *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Stanford University Press. https://www.researchgate.net/publication/200456939_Global_Transformations_Politics_Economics_and_Culture
- Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., & Perraton, J. (1999). *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Stanford University Press. https://www.researchgate.net/publication/200456939_Global_Transformations_Politics_Economics_and_Culture
- Held, V. (2006). *The Ethics of Care: Personal, Political, and Global*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/the-ethics-of-care-9780195180992>
- Helmer, O. (1983). *Looking forward: A guide to futures research*. Sage Publications. <https://us.sagepub.com/en-us/nam/looking-forward/book206667>
- Hettne, B., & Söderbaum, F. (2000). Theorising the rise of regionness. *New Political Economy*, 5(3), 457–472. <https://doi.org/10.1080/713687778>
- Heywood, P. M. (2018). Political Corruption: Problems and Perspectives. *Political Studies Review*, 16(3), 263–274. <https://www.semanticscholar.org/paper/Political-Corruption%3A-Problems-and-Perspectives-Heywood/343c75ee6016ee95cba9641dbbd939a51236b596>
- Higgins, E. (2021). *We Are Bellingcat: Global Crime, Online Sleuths, and the Bold Future of News*. Bloomsbury Publishing. <https://www.amazon.com/We-Are-Bellingcat-Global-Sleuths/dp/1635577306>
- Hoekman, B., & Mavroidis, P. C. (2022). To AB or Not to AB? Dispute Settlement in WTO Reform. *Journal of International Economic Law*, 25(2), 273–290. <https://doi.org/10.1093/jiel/jgac013>
- Hollis, M., & Smith, S. (1991). *Explaining and Understanding International Relations*. Oxford University Press.
- Hopf, T. (1998). The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security*, 23(1), 171–200. <https://doi.org/10.2307/2539267>
- Hopf, T. (2002). *Social Construction of International Politics: Identities and Foreign Policies, Moscow, 1955 and 1999*. Ithaca: Cornell University Press.

- https://books.google.com.ua/books/about/Social_Construction_of_International_Pol.html?id=-GbKybQavBYC&redir_esc=y
- Hopf, T. (2010). The Logic of Habit in International Relations. *European Journal of International Relations*, 16(4), 539–561. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1354066110363502>
- Hopf, T. (2020). Making Identity Count: Building a National Identity Database. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/making-identity-count-9780190255473?cc=ua&lang=en&>
- Horkheimer, M. (1972). *Critical Theory: Selected Essays*. Continuum. https://monoskop.org/images/7/74/Horkheimer_Max_Critical_Theory_Selected_Essays_2002.pdf
- Howard, P. N., Bradshaw, S., & Kollanyi, B. (2021). *Industrialized Disinformation: 2020 Global Inventory of Organized Social Media Manipulation*. Oxford Internet Institute. <https://demotech.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/12/2021/01/CyberTroop-Report-2020-v.2.pdf>
- Hudson, V. M. (2014). *Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory* (2nd ed.). <https://archive.org/details/foreignpolicyana0000huds>
- Hudson, V. M., Kim, S. H., & Caprioli, M. (2021). The Heart of Foreign Policy: Gender and National Security in Comparative Perspective. *Politics & Gender*, 17(4), 673–699. <https://www.semanticscholar.org/paper/The-Heart-of-the-Matter%3A-The-Security-of-Women-and-Hudson-Caprioli/3c32e7602528356626ee98d645f5eb42fc32cba0>
- Hudson, V., Ballif-Spanvill, B., Caprioli, M., & Emmett, C. (2021). *The Hillary Doctrine: Sex and American Foreign Policy*. Columbia University Press. <https://cup.columbia.edu/book/the-hillary-doctrine/9780231164924/>
- Huntington, S. P. (2011). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon & Schuster. (Оригінал 1996, перевидання 2011). <https://msuweb.montclair.edu/~lebelp/1993SamuelPHuntingtonTheClashOfCivilizationsAndTheRemakingofWorldOrder.pdf>
- Huysmans, J. (1998). Security! What Do You Mean? From Concept to Thick Signifier. *European Journal of International Relations*, 4(2), 226–255. <https://doi.org/10.1177/1354066198004002004>
- Huysmans, J. (2006). *The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU*. Routledge. <https://www.routledge.com/The-Politics-of-Insecurity-Fear-Migration-and-Asylum-in-the-EU/Huysmans/p/book/9780415361255>
- ICRC. (2021). Code of Conduct for the International Red Cross and Red Crescent Movement and NGOs in Disaster Relief. <https://www.ifrc.org/document/code-conduct-international-red-cross-and-red-crescent-movement-and-ngos-disaster-relief>
- Ignatieff, M. (2004). *The Lesser Evil: Political Ethics in an Age of Terror*. Princeton University Press. https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691123936/the-lesser-evil?srsltid=AfmBOopFof1_ETBFfCBU_V_dyfqk86zK69DTdGB2FLnxVKPkoT92jFDH
- Ignatieff, M. (2022). On Consolation: Finding Solace in Dark Times. Metropolitan Books. <https://www.amazon.com/Consolation-Finding-Solace-Dark-Times/dp/0805055215>
- Ikenberry, G. J. (2018). The end of liberal international order?. *International Affairs*, 94(1), 7–23. <https://doi.org/10.1093/ia/iix241>
- Ikenberry, G. J. (2020). *A World Safe for Democracy: Liberal Internationalism and the Crises of Global Order*. Yale University Press. https://yalebooks.yale.edu/book/9780300271010/a-world-safe-for-democracy/?utm_source=chatgpt.com
- IMF. (2021). Code of Conduct for Staff. <https://www.imf.org/external/hrd/conduct.htm>
- Inayatullah, N. (Ed.). (2011). *Autobiographical International Relations: I, IR*. <https://www.routledge.com/Autobiographical-International-Relations-I-IR/Inayatullah/p/book/9780415781435>

- Inayatullah, N., & Blaney, D. L. (2015). *International Relations and the Problem of Difference*. <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780203644096/international-relations-problem-difference-naeem-inayatullah-david-blaney>
- Inayatullah, S. (2008). Six pillars: Futures thinking for transforming. *Foresight*, 10(1), 4–21. <https://doi.org/10.1108/14636680810855991>
- InformNapalm. (2023). OSINT-розслідування війни проти України: кейси, аналітика, верифікація. <https://informnapalm.org/ua/>
- International IDEA. (2023). *Parliamentary Responses to the War in Ukraine: A Global Overview*. <https://www.idea.int/country/ukraine>
- Jackson, P. T. (2011). *The Conduct of Inquiry in International Relations: Philosophy of Science and Its Implications for the Study of World Politics*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203843321>
- Jackson, R. (2005). *Writing the War on Terrorism: Language, Politics and Counter-terrorism*. Manchester: Manchester University Press. <https://manchesteruniversitypress.co.uk/9780719071218/>
- Jackson, R. (2017). *Global Politics in the 21st Century*. Cambridge University Press. https://assets.cambridge.org/97805217/67453/frontmatter/9780521767453_frontmatter.pdf
- Jackson, R., & Sørensen, G. (2016). *Introduction to International Relations: Theories and Approaches* (6th ed.). Oxford University Press. <https://www.oxfordpoliticstrove.com/display/10.1093/hepl/9780198862208.001.0001/hepl-9780198862208>
- James, P. (2019). *Globalism, Nationalism, Tribalism: Bringing Theory Back In*. Sage. https://www.researchgate.net/publication/270900449_Globalism_Nationalism_Tribalism_Bringing_Theory_Back_In
- Janis, I. L. (1982). *Groupthink: Psychological studies of policy decisions and fiascoes* (2nd ed.). Houghton Mifflin.
- Jankowicz, N. (2020). *How to Lose the Information War: Russia, Fake News, and the Future of Conflict*. I.B. Tauris. <https://ndupress.ndu.edu/Media/News/News-Article-View/Article/2809523/how-to-lose-the-information-war-russia-fake-news-and-the-future-of-conflict/>
- Jervis, R. (1976). *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton University Press. <https://www.jstor.org/stable/j.ctvc77bx3>
- Jervis, R. (1978). Cooperation Under the Security Dilemma. *World Politics*, 30(2), 167–214. <https://doi.org/10.2307/2009958>
- Jervis, R. (2017). *How Statesmen Think: The Psychology of International Politics*. Princeton University Press. <https://press.princeton.edu/books/hardcover/9780691175058/how-statesmen-think?srsId=AfmBOop63g0l-xSm8CAQSG5SZ3bRBFaQa414vWfEs-PTVp603dIj-k0>
- Jetschke, A., & Lenz, T. (2013). Does Regionalism Diffuse? A New Research Agenda for the Study of Regional Organizations. *Journal of European Public Policy*, 20(4), 626–637. <https://doi.org/10.1080/13501763.2012.762186>
- Jetschke, A., & Murray, P. (2012). Diffusing Regional Integration: The EU and Southeast Asia. *West European Politics*, 35(1), 174–191. <https://www.semanticscholar.org/paper/Diffusing-Regional-Integration%3A-The-EU-and-Asia-Jetschke-Murray/fc5bf1e3333dad1eec7b14db3d6ad8fc89e27ae7>
- Jetschke, A., & Portela, C. (2022). ASEAN Regionalism and the Quest for Effective Multilateralism. *The Pacific Review*, 35(2), 249–270. <https://doi.org/10.1080/09512748.2021.1898725>
- Kacowicz, A. M. (2019). Globalization and the Distribution of Regionalism. *Cambridge Review of International Affairs*, 32(6), 647–667. https://assets.cambridge.org/97811070/27848/frontmatter/9781107027848_frontmatter.pdf
- Kahn, H. (1962). *Thinking about the unthinkable*. Hudson Institute. https://books.google.com.ua/books/about/Thinking_About_the_Unthinkable_in_the_19.html?id=MKAIAAAIAAJ&hl=en&redir_esc=y

- Kahn, H. (1967). *The year 2000: A framework for speculation on the next thirty-three years*. Macmillan. <https://archive.org/details/year2000framewor00kahn>
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. Farrar, Straus and Giroux. <https://us.macmillan.com/books/9780374533557/thinkingfastandslow>
- Kaim, M. (2023). *Ukraine and the New European Security Architecture: From Buffer to Anchor State*. German Institute for International and Security Affairs (SWP). https://www.swp-berlin.org/en/publication/the-tipping-point-an-emerging-model-of-european-security-with-ukraine-and-without-russia?utm_source=chatgpt.com
- Kaldor, M. (2013). *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era* (3rd ed.). Polity Press.
- Kaska, K. (2020). *Estonia: Cyber Security and NATO's Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence*. European Parliament. <https://www.ria.ee/sites/default/files/documents/2022-11/Cyber-Security-in-Estonia-2020.pdf>
- Kaspersen, L. B., & Stevens, A. (2021). *Governing in the Age of Algorithms: Diplomatic Practices and Data Infrastructures*. *Global Policy*, 12(S2), 90–101. <https://resolve.cambridge.org/core/books/abs/age-of-algorithms/governing-in-the-age-of-algorithms/18EE58A0491BCAE54920089E15FF6269>
- Katzenstein, P. J. (2010). *Civilizations in World Politics: Plural and Pluralist Perspectives*. Routledge. <https://www.routledge.com/Civilizations-in-World-Politics-Plural-and-Pluralist-Perspectives/Katzenstein/p/book/9780415777117>
- Kauppinen, I. (2014). Different meanings of 'knowledge as commodity' in the context of higher education. *Critical Sociology*, 40(3), 393–409. https://www.researchgate.net/publication/270638834_Different_Meanings_of_'Knowledge_as_Commodity'_in_the_Context_of_Higher_Education
- Kello, L. (2017). *The Virtual Weapon and International Order*. Yale University Press. https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9781003032724/digital-diplomacy-international-organisations-corneliu-bjola-ruben-zaiotti?utm_source=chatgpt.com
- Keohane, R. O. (1984). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton University Press. <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691122489/after-hegemony>
- Keohane, R. O. (1986). *Neorealism and Its Critics*. Columbia University Press. <https://cup.columbia.edu/book/neorealism-and-its-critics/9780231063494>
- Keohane, R. O., & Martin, L. L. (1995). The Promise of Institutional Theory. *International Security*, 20(1), 39–51. <https://doi.org/10.2307/2539214>
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2011). *Power and Interdependence* (4th ed.). Longman. [http://slantchev.ucsd.edu/courses/ps240/05%20Cooperation%20with%20States%20as%20Unitary%20Actors/Keohane%20&%20Nye%20-%20Power%20and%20interdependence%20\[Ch%201-3\].pdf](http://slantchev.ucsd.edu/courses/ps240/05%20Cooperation%20with%20States%20as%20Unitary%20Actors/Keohane%20&%20Nye%20-%20Power%20and%20interdependence%20[Ch%201-3].pdf)
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2011). *Power and Interdependence* (4th ed.). Longman.
- King, G., Keohane, R. O., & Verba, S. (1994). *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research*. Princeton University Press. https://perguntasapo.wordpress.com/wp-content/uploads/2012/05/kkv_1994_caps-1-e-3.pdf
- Kingdon, J. W. (2011). *Agendas, Alternatives, and Public Policies* (Updated 2nd ed.). Longman. <https://questanbridge.com/wp-content/uploads/2024/11/Agendas-Alternatives-and-Public-Policies.pdf>
- Kingsbury, B., Krisch, N., & Stewart, R. B. (2005). The Emergence of Global Administrative Law. *Law and Contemporary Problems*, 68(3), 15–61. <https://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol68/iss3/2/>
- Kinnunen, U., Feldt, T., & de Bloom, J. (2022). *Job Demands, Resources, and Stress in High-Stakes Professions*. Springer.
- Kish-Gephart, J. J., Harrison, D. A., & Treviño, L. K. (2010). Bad apples, bad cases, and bad barrels: meta-analytic evidence about sources of unethical decisions at work. *Journal of Applied Psychology*, 95(1), 1–31. <https://doi.org/10.1037/a0017103>

- Kissinger, H. (2020). *Leadership: Six Studies in World Strategy*. Penguin Press. <https://www.penguin.co.uk/books/446396/leadership-by-kissinger-henry/9780141998688>
- Kissinger, H. (2022). *Leadership: Six Studies in World Strategy*. Penguin Press. https://www.researchgate.net/publication/369028623_Henry_Kissinger_Leadership_Six_Studies_in_World_Strategy
- Kitchin, R. (2014). *The Data Revolution: Big Data, Open Data, Data Infrastructures and Their Consequences*. SAGE Publications. https://methods.sagepub.com/book/mono/the-data-revolution/toc#_
- Klingenberg, M., & Gertz, M. (2021). Applying NLP in International Relations Research: Trends and Prospects. *Journal of Computational Social Science*, 4(3), 877–896. <https://link.springer.com/article/10.1007/s42001-022-00196-2#:~:text=Many%20of%20the%20points%20raised,interdisciplinary%20approach%20to%20polarization%20research.>
- Knox, R. (2010). Strategy and Tactics. *Feminist Review*, 94(1), 21–36. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1921759
- Koenig-Archibugi, M., & Zürn, M. (2014). *New modes of global governance: Governing the global economy without the nation-state*. Cambridge University Press. <https://philpapers.org/rec/KOENMO>
- Koh, H. H. (2017). *The Trump Administration and International Law*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190912185.001.0001>
- Koh, H. H. (2023). Accountability in the Age of Aggression: Ukraine and the Future of International Law. *Yale Journal of International Law*, 48(1), 1–20. <https://moritzlaw.osu.edu/sites/default/files/2024-03/0.9%20Koh%20International%20Final.pdf>
- Korosteleva, E., & Flockhart, T. (2022). *Resilience in EU and International Institutions: Redefining Local Ownership in a New Global Governance Agenda*. Routledge. <https://www.routledge.com/Resilience-in-EU-and-International-Institutions/Korosteleva-Flockhart/p/book/9781032036649>
- Koskenniemi, M. (2011). The Politics of International Law – 20 Years Later. *European Journal of International Law*, 20(1), 7–19. <https://academic.oup.com/ejil/article/20/1/7/438096>
- Kovacs, J. (2012). *The Culture of Academic Integrity: Research and Teaching Ethics in the Social Sciences*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781137012205>
- Krasner, S. D. (2011). *Power, the State, and Sovereignty: Essays on International Relations*. Routledge. <https://www.routledge.com/Power-the-State-and-Sovereignty-Essays-on-International-Relations/Krasner/p/book/9780415774833>
- Krastev, I., & Holmes, S. (2020). *The Light that Failed: A Reckoning*. Penguin. <https://www.penguin.co.uk/books/308740/the-light-that-failed-by-holmes-ivan-krastev-and-stephen/9780141988108>
- Kratochwil, F. (2011). *The Puzzles of Politics: Inquiries into the Genesis and Transformation of International Relations*. Routledge. <https://www.routledge.com/The-Puzzles-of-Politics-Inquiries-into-the-Genesis-and-Transformation-of-International-Relations/Kratochwil/p/book/9780415581028>
- Krisch, N. (2021). *Entangled Legalities Beyond the State*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108576120>
- Kroenig, M. (2020). *The Return of Great Power Rivalry: Democracy versus Autocracy from the Ancient World to the U.S. and China*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/the-return-of-great-power-rivalry-9780190080242>
- Kronsell, A. (2012). *Gender, Sex, and the Postnational Defense: Militarism and Peacekeeping*. Oxford University Press. <https://academic.oup.com/book/2251>
- Kronsell, A., & Svedberg, E. (2011). *Making Gender, Making War: Violence, Military and Peacekeeping Practices*. Routledge. <https://www.routledge.com/Making-Gender-Making-War-Violence-Military-and-Peacekeeping-Practices/Kronsell-Svedberg/p/book/9780415849364>

- Krook, M. L., & True, J. (2012). Rethinking the Life Cycles of International Norms: The United Nations and the Global Promotion of Gender Equality. *European Journal of International Relations*, 18(1), 103–127. <https://doi.org/10.1177/1354066110380963>
- KSE. (2023). The Impact of Sanctions on Russia's Economy: Evidence-Based Review. <https://kse.ua/russia-sanctions-policy-impact>
- Kudelia, S. (2014). The House That Yanukovych Built. *Journal of Democracy*, 25(3), 19–34. <https://www.journalofdemocracy.org/articles/the-maidan-and-beyond-the-house-that-yanukovych-built/>
- Kudelia, S. (2023). Ukraine's War of Independence: The Struggle for Nationhood in the Shadow of Russia. *Journal of Democracy*, 34(2), 5–19.
- Kuhn, T. S. (1970). *The Structure of Scientific Revolutions* (2nd ed.). University of Chicago Press. https://www.researchgate.net/publication/305296586_The_structure_of_scientific_revolutions_Thomas_S_Kuhn_1970_2nd_ed_Chicago_London_University_of_Chicago_Press_Ltd_210_pages
- Kurki, M. (2008). *Causation in International Relations: Reclaiming Causal Analysis*. Cambridge University Press.
- Kurki, M. (2013). Democracy and Conceptual Contestability: Reconsidering Conceptions of Democracy in Democracy Promotion. *International Studies Review*, 15(4), 576–599. <https://scispace.com/pdf/democracy-and-conceptual-contestability-reconsidering-26z9gtvm0.pdf>
- Kurki, M., & Wight, C. (2010). International Relations and Social Science. In T. Dunne, M. Kurki, & S. Smith (Eds.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity* (pp. 14–35). Oxford: Oxford University Press. <https://researchportal.helsinki.fi/en/publications/international-relations-and-social-science/>
- Kurki, M., & Wight, C. (2013). International Relations and Social Science. In T. Dunne, M. Kurki & S. Smith (Eds.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity* (pp. 14–35). Oxford University Press. <https://research.aber.ac.uk/en/publications/international-relations-and-social-science/>
- Kydd, A. H. (2005). *Trust and Mistrust in International Relations*. Princeton University Press. <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691133881/trust-and-mistrust-in-international-relations?srsltid=AfmBOoohsIk4HBe4oh-3F17Kyo0LfXRa9UBe38qpJYTMMGCzTQeBB11p>
- Kydd, A. H. (2005). *Trust and Mistrust in International Relations*. Princeton University Press. <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691133881/trust-and-mistrust-in-international-relations?srsltid=AfmBOoqp0zcg597u2FYKxMIVEfdSongMpcCix41lQp8uKNcpjCSnyKVm>
- Lakatos, I. (1978). *The Methodology of Scientific Research Programmes: Philosophical Papers Volume 1*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511621123>
- Lake, D. A. (2011). Why “Isms” Are Evil: Theory, Epistemology, and Academic Sects as Impediments to Understanding and Progress. *International Studies Quarterly*, 55(2), 465–480. <https://www.jstor.org/stable/23019696>
- Lake, D. A., Martin, L. L., & Risse, T. (Eds.). (2021). *The Oxford Handbook of the International Relations of Asia*. Oxford University Press. <https://academic.oup.com/edited-volume/28215?login=false>
- Landman, T. (2021). *Issues and Methods in Comparative Politics* (5th ed.). Routledge. <http://debracollege.dspaces.org/bitstream/123456789/466/1/comparative%20politics.pdf>
- Lanoszka, A. (2021). Disinformation in International Politics. *European Journal of International Security*, 6(2), 165–187.
- Lapid, Y. (1989). The Third Debate: On the Prospects of International Theory in a Post-Positivist Era. *International Studies Quarterly*, 33(3), 235–254. <https://doi.org/10.2307/2600457>

- Leetaru, K. (2022). The GDELT Project: Global Data on Events, Location, and Tone. <https://blog.gdelproject.org/>
- Lenz, T. (2012). Spurred Emulation: The EU and Regional Integration in Mercosur and SADC. *West European Politics*, 35(1), 155–173. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402382.2012.631319>
- Lenz, T., & Burilkov, A. (2017). Institutional Pioneers in World Politics: Regional Institution Building and the Influence of the European Union. *European Journal of International Relations*, 23(3), 654–680. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1354066116674261>
- Leonard, M. (2022). *The Age of Unpeace: How Connectivity Causes Conflict*. Penguin Books. <https://www.amazon.com/Age-Unpeace-Connectivity-Causes-Conflict/dp/1787634655>
- Lerner, J. S., & Keltner, D. (2023). Emotion and Decision Making. *Annual Review of Psychology*, 74, 799–824.
- Levitsky, S., & Way, L. A. (2020). The New Competitive Authoritarianism. *Journal of Democracy*, 31(1), 51–65. <https://doi.org/10.1353/jod.2020.0004>
- Libicki, M. C. (2007). *Conquest in Cyberspace: National Security and Information Warfare*. Cambridge University Press. https://assets.cambridge.org/97805216/92144/frontmatter/9780521692144_frontmatter.pdf
- Lijphart, A. (2012). *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries* (2nd ed.). Yale University Press. <https://yalebooks.yale.edu/book/9780300172027/patterns-democracy>
- Linklater, A. (1998). *The Transformation of Political Community: Ethical Foundations of the Post-Westphalian Era*. Columbia: University of South Carolina Press. https://books.google.com.ua/books/about/The_Transformation_of_Political_Communit.html?id=0Ifc90o7kDgC&redir_esc=y
- Linklater, A. (2007). *Critical Theory and World Politics: Citizenship, Sovereignty and Humanity*. Routledge. <https://www.routledge.com/Critical-Theory-and-World-Politics-Citizenship-Sovereignty-and-Humanity/Linklater/p/book/9780415399302>
- Linklater, A. (2011). *The Problem of Harm in World Politics: Theoretical Investigations*. Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/books/problem-of-harm-in-world-politics/5A7A317B7F3A7F11920AA5768757BE7C>
- Litz, B. T., & Kerig, P. K. (2019). Moral injury and moral repair in war veterans and civilians. *American Psychological Association*. <https://www.ptsd.va.gov/professional/articles/article-pdf/id33165.pdf>
- Lowenthal, M. M. (2020). *Intelligence: From Secrets to Policy* (8th ed.). CQ Press. https://books.google.com.ua/books/about/Intelligence.html?id=Fk6YDwAAQBAJ&redir_esc=y
- Lucas, E., & Pomerantsev, P. (2016). *Winning the Information War: Techniques and Counterstrategies Against Russian Propaganda in Central and Eastern Europe*. CEPA Report. <https://cepa.org/document/winning-the-information-war/>
- Mahbubani, K. (2020). *Has China Won? The Chinese Challenge to American Primacy*. PublicAffairs. <https://www.publicaffairsbooks.com/titles/kishore-mahbubani/has-china-won/9781541768129/>
- Mahbubani, K. (2020). *Has the West Lost It? A Provocation*. Penguin Books. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0020881720961924>
- Mahoney, J., & Thelen, K. (2010). *Explaining Institutional Change: Ambiguity, Agency, and Power*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511806414>
- Makarychev, A., & Yatsyk, A. (2015). Europe's External Governance and Russia's Sovereign Democracy: From Normative Entanglement to Normative Disentanglement. *Problems of Post-Communism*, 62(6), 305–314. <https://doi.org/10.1080/10758216.2015.1010902>
- Makridakis, S., Spiliotis, E., & Assimakopoulos, V. (2018). Statistical and machine learning forecasting methods: Concerns and ways forward. *PLOS ONE*, 13(3), e0194889. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0194889>

- Mälksoo, M. (2015). *Politics of Becoming European: A Study of Polish and Baltic Post-Cold War Security Imaginaries*. Routledge. <https://www.routledge.com/The-Politics-of-Becoming-European-A-study-of-Polish-and-Baltic-Post-Cold-War-security-imaginaries/Malksoo/p/book/9780415851374>
- Manners, I. (2002). Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?. *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 235–258. <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00353>
- Manor, I. (2019). *The Digitalization of Public Diplomacy*. Palgrave Macmillan. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-04405-3>
- March, J. G., & Olsen, J. P. (1998). The Institutional Dynamics of International Political Orders. *International Organization*, 52(4), 943–969. <https://doi.org/10.1162/002081898550699>
- Marks, S. (2008). Human Rights and Root Causes. *The Modern Law Review*, 71(1), 1–30. <https://www.studeersnel.nl/nl/document/universiteit-van-amsterdam/integrative-seminar-i-human-rights/human-rights-and-root-causes-susan-marks/46635135>
- Marwick, A., & Lewis, R. (2017). *Media Manipulation and Disinformation Online*. Data & Society Research Institute. <https://datasociety.net/library/media-manipulation-and-disinfo-online/>
- Maslach, C., & Leiter, M. P. (2016). Burnout: A multidimensional perspective. In *Stress: Concepts, Cognition, Emotion, and Behavior* (pp. 775–779). Academic Press. <https://www.scrip.org/reference/referencespapers?referenceid=2553247>
- Mattheis, F. (2020). Repositioning Southern regionalisms: The politics of regions and the South. *Third World Quarterly*, 41(2), 189–206. <https://doi.org/10.1080/01436597.2019.1675504>
- Max-Neef, M. (2005). Foundations of transdisciplinarity. *Ecological Economics*, 53(1), 5–16. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2005.01.014>
- Mayer-Schönberger, V., & Cukier, K. (2014). *Big Data: A Revolution That Will Transform How We Live, Work, and Think*. Eamon Dolan/Houghton Mifflin Harcourt. https://books.google.com.ua/books/about/Big_Data.html?hl=ru&id=uy4lhWEhhIC&redir_esc=y
- Mazarr, M. J., Cevallos, A., & Frederick, B. (2021). *The U.S. Strategic Approach to China: RAND Corporation Analysis for the Department of Defense*. RAND Corporation. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR4192.html
- Mazurana, D., & Donnelly, P. (2017). *Stop the War on Women: Ending Sexual Exploitation and Abuse in Peace Operations*. Feinstein International Center. https://www.researchgate.net/publication/327780688_STOP_the_Sexual_Assault_against_Humanitarian_and_Development_Aid_Workers_a_report
- Mbembe, A. (2021). *Out of the Dark Night: Essays on Decolonization*. Columbia University Press. <https://cup.columbia.edu/book/out-of-the-dark-night/9780231160285>
- McClory, J. (2019). *The Soft Power 30: A Global Ranking of Soft Power*. Portland Communications. <https://softpower30.com>
- McCourt, D. M. (2020). *The return of the theorists: Dialogues with great thinkers in international relations*. Palgrave Macmillan. <https://research.diis.dk/en/publications/the-return-of-the-theorists-dialogues-with-great-thinkers-in-inte/>
- McDonald, M. (2008). Securitization and the Construction of Security. *European Journal of International Relations*, 14(4), 563–587. <https://doi.org/10.1177/1354066108097553>
- McDonald, M. (2023). *Secrecy and the Ethics of Security Governance*. Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315725932-17/ethics-critical-security-studies-matt-mcdonald>
- McGann, J. G. (2020). *2020 Global Go To Think Tank Index Report*. University of Pennsylvania. https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1019&context=think_tanks
- McGann, J. G. (2021). *Think Tanks and the Transnationalization of Foreign Policy*. Brookings Institution Press. https://connections-qj.org/system/files/02.1.10_mcgann.pdf
- McIntyre, L. (2018). *Post-Truth*. MIT Press.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. W. W. Norton & Company. <https://bxscience.edu/ourpages/auto/2015/12/17/46553148/Mearsheimer%20-%20Tragedy%20of%20Great%20Power%20Politics.pdf>

- Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. W.W. Norton & Company. <https://bxscience.edu/ourpages/auto/2015/12/17/46553148/Mearsheimer%20-%20Tragedy%20of%20Great%20Power%20Politics.pdf>
- Mearsheimer, J. J. (2018). *The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*. Yale University Press.
- Mearsheimer, J. J. (2019). *The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*. Yale University Press. <https://www.sackett.net/MearsheimerGreatDelusion.pdf>
- Mearsheimer, J. J., & Walt, S. M. (2013). Leaving Theory Behind: Why Hypothesis Testing Has Become Bad for IR. *European Journal of International Relations*, 19(3), 427–457. <https://www.mearsheimer.com/wp-content/uploads/2019/06/Leaving-Theory-Behind-EJIR.pdf>
- Meijer, A., Curtin, D., & Hillebrandt, M. (2012). Open Government: Connecting Vision and Voice. *International Review of Administrative Sciences*, 78(1), 10–29. <https://doi.org/10.1177/0020852311429533>
- Mejias, U. A., & Couldry, N. (2022). *Data Grab: The New Colonialism of Digital Infrastructure*. University of California Press. <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/D/bo216184200.html>
- Melissen, J. (2021). Public Diplomacy in the Digital Age. *The Hague Journal of Diplomacy*, 16(1), 1–8. <https://doi.org/10.1163/1871191X-bja10046>
- Melissen, J., & Caesar-Gordon, S. (2023). Digital Diplomacy and International Policy Communication in a Post-Truth Era. *The Hague Journal of Diplomacy*, 18(1), 1–20. <https://doi.org/10.1163/1871191X-bja10091>
- Merton, R. K. (1948). The Self-Fulfilling Prophecy. *The Antioch Review*, 8(2), 193–210. <https://doi.org/10.2307/4609267>
- Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. Free Press. https://www.academia.edu/44911849/SOCIAL_THEORY_AND_SOCIAL_STRUCTURE_Robert_K_Merton
- Mietzner, D., & Reger, G. (2005). Advantages and disadvantages of scenario approaches for strategic foresight. *International Journal of Technology Intelligence and Planning*, 1(2), 220–239.
- Mill, J. S. (2001). *Utilitarianism*. Hackett Publishing. (Original work published 1863). <https://www.hackettpublishing.com/utilitarianism>
- Miller, C. (2022). *Chip War: The Fight for the World's Most Critical Technology*. Scribner. <https://www.simonandschuster.com/books/Chip-War/Chris-Miller/9781982172008>
- Miller, R. (2018). *Transforming the future: Anticipation in the 21st century*. Routledge & UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000264644>
- Miller, S. (2010). *The Moral Foundations of Social Institutions*. Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/books/moral-foundations-of-social-institutions/2CC1288A29AAA032A772768DE0C70F2C>
- Milliken, J. (1999). The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods. *European Journal of International Relations*, 5(2), 225–254. <https://doi.org/10.1177/1354066199005002003>
- Ministry of National Defense Taiwan. (2023). *National Defense Report*. <https://www.ustaiwandefense.com/taiwan-ministry-of-national-defense-mnd-reports/>
- Mitzen, J. (2006). Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma. *European Journal of International Relations*, 12(3), 341–370. <https://doi.org/10.1177/1354066106067346>
- Molfar. (2023). *Satellite and OSINT: Tracking the Russian Army in Ukraine*. <https://molfar.global/en/blog/satellite-osint-tracking>
- Moravcsik, A. (1997). Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics. *International Organization*, 51(4), 513–553. <https://doi.org/10.1162/002081897550447>
- Moravcsik, A. (1998). *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. Cornell University Press. <https://www.jstor.org/stable/42844757>

- Moravcsik, A. (2014). Transparency: The Revolution in Qualitative Research. *PS: Political Science & Politics*, 47(1), 48–53. <https://doi.org/10.1017/S1049096513001789>
- Moravcsik, A. (2020). *Liberal Theories of International Relations: A Primer*. Princeton University. <https://www.cambridge.org/core/journals/international-organization/article/abs/taking-preferences-seriously-a-liberal-theory-of-international-politics/04527E00D02130C6DCCB57A98EFB6AD3>
- Moschella, M., & Weaver, C. (Eds.). (2020). *Handbook of Global Economic Governance*. Routledge. <https://www.routledge.com/Handbook-of-Global-Economic-Governance-Players-Power-and-Paradigms/Moschella-Weaver/p/book/9781857436358>
- Moses, J. W., & Knutsen, T. L. (2019). *Ways of Knowing: Competing Methodologies in Social and Political Research* (2nd ed.). Palgrave Macmillan. https://www.bloomsbury.com/uk/ways-of-knowing-9781352005530/?utm_source=chatgpt.com
- Mungiu-Pippidi, A. (2015). *The Quest for Good Governance: How Societies Develop Control of Corruption*. Cambridge University Press. https://www.researchgate.net/publication/290654242_The_quest_for_good_governance_How_societies_develop_control_of_corruption
- Munzert, S., Rubba, C., Meißner, P., & Nyhuis, D. (2015). *Automated Data Collection with R: A Practical Guide to Web Scraping and Text Mining*. John Wiley & Sons. <https://www.wiley.com/en-us/Automated+Data+Collection+with+R-p-9781118834817>
- Murphy, S. D. (2021). *Principles of International Law* (3rd ed.). West Academic Publishing. <https://www.westacademic.com/Murphys-Principles-of-International-Law-3d-Concise-Hornbook-Series-9781634603508>
- Mutua, M. (2001). Savages, Victims, and Saviors: The Metaphor of Human Rights. *Harvard International Law Journal*, 42(1), 201–245. <https://harvardilj.org/2001/12/savages-victims-and-saviors-the-metaphor-of-human-rights/>
- Nardin, T., & Williams, M. S. (Eds.). (2006). *Humanitarian Intervention*. New York: NYU Press.
- Narlikar, A. (2020). *Poverty Narratives and Power Paradoxes in International Trade Negotiations and Beyond*. Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/books/poverty-narratives-and-power-paradoxes-in-international-trade-negotiations-and-beyond/E590E360D5F0409A2E9F184664071D39>
- National Academy of Sciences. (2017). *Fostering Integrity in Research*. The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/21896>
- NATO StratCom Centre of Excellence. (2023). *The Threat of Deep Fakes in Modern Conflict: Digital Forensics and Information Security*. <https://stratcomcoe.org/news/new-study-offers-insight-into-future-of-deepfake-technology/126>
- NATO Strategic Communications Centre of Excellence. (2022). *Countering Disinformation: Lessons Learned and Good Practices*. <https://stratcomcoe.org/publications/countering-disinformation-lessons-learned-and-good-practices/200>
- NATO. (2017). *NATO Open Source Intelligence Handbook*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_161203.htm
- NATO. (2021). *Building Integrity in Defence Institutions*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68368.htm
- NATO. (2021). *Strategic Foresight Analysis 2021 Report*. NATO Allied Command Transformation. <https://www.act.nato.int/activities/allied-command-transformation-strategic-foresight-work/>
- NATO. (2022). *Strategic Concept*. North Atlantic Treaty Organization. <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/strategic-concepts/nato-2022-strategic-concept>
- NATO. (2022). *Women, Peace and Security – NATO’s Implementation*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91091.htm
- NATO. (2023). *Open Source Intelligence (OSINT) and Strategic Communications*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_182206.htm

- NATO. (2023). Science & Technology Trends 2023-2043. NATO Innovation Hub. <https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/06/Science-and-Technology-Trends-2023-2043.pdf>
- Ndlovu-Gatsheni, S. J. (2015). Decoloniality as the Future of Africa. *History Compass*, 13(10), 485–496. <https://doi.org/10.1111/hic3.12264>
- Neumann, I. B. (1999). *Uses of the Other: “The East” in European Identity Formation*. University of Minnesota Press. https://books.google.com.ua/books/about/Uses_of_the_Other.html?id=j9eYPPwJgiMC&redir_esc=y
- Neumann, I. B. (2021). *Diplomatic Sites: A Critical Enquiry*. Oxford University Press. https://hollis.harvard.edu/primo-explore/fulldisplay?docid=01HVD_ALMA512521387060003941&context=L&vid=HVD2&lang=en_US&tab=everything&query=sub,exact,Globalization,AND&mode=advanced&offset=0
- Ní Aoláin, F., Haynes, D. F., & Cahn, N. (2011). *On the Frontlines: Gender, War, and the Post-Conflict Process*. Oxford University Press. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1838490
- Nickerson, R. S. (1998). Confirmation bias: A ubiquitous phenomenon in many guises. *Review of General Psychology*, 2(2), 175–220. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.2.2.175>
- Nitoui, C., & Pasatoiu, F. (2023). Post-globalism and the future of world order: Ukraine’s geopolitical identity in the making. *Global Policy*, 14(3), 456–469. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.13228>
- Nussbaum, M. (2002). Education for citizenship in an era of global connection. *Studies in Philosophy and Education*, 21(4-5), 289–303. https://www.researchgate.net/publication/226066157_Education_for_Citizenship_in_an_Era_of_Global_Connection
- Nye, J. S. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. PublicAffairs.
- Nye, J. S. (2008). *The Powers to Lead*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/the-powers-to-lead-9780195335620>
- Nye, J. S. (2011). *The Future of Power*. PublicAffairs. <https://www.publicaffairsbooks.com/titles/joseph-s-nye-jr/the-future-of-power/9781610390699/>
- Nye, J. S. (2021). *Do Morals Matter? Presidents and Foreign Policy from FDR to Trump*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/do-morals-matter-9780190935962?cc=ua&lang=en&>
- Nye, J. S. (2021). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. PublicAffairs. <https://www.almendron.com/tribuna/wp-content/uploads/2020/02/joseph-s-nye-jr-soft-power.pdf>
- Nye, J. S. (2021). *The Future of Power in the Digital Age*. Foreign Affairs. https://www.academia.edu/23946693/THE_FUTURE_OF_POWER
- OECD. (2020). *Evidence-Informed Policy Making: Insights from the Science of Using Science*. Organisation for Economic Co-operation and Development. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2020/09/building-capacity-for-evidence-informed-policy-making_827fd635/86331250-en.pdf
- OECD. (2020). *Public Integrity Handbook*. <https://www.oecd.org/gov/ethics/public-integrity-handbook-e3e5fedc-en.htm>
- OECD. (2021). *Ethics Guidelines for International Staff*. <https://www.oecd.org/careers/ethics-guidelines-international-staff.htm>
- OECD. (2021). *Good Practices in Policy Advice: Ethics and Transparency in Evidence Use*. Organisation for Economic Co-operation and Development. <https://www.oecd.org/governance/policy-advice-ethics-transparency/>
- OECD. (2021). *Managing Conflict of Interest in the Public Sector: A Toolkit*. <https://www.oecd.org/governance/ethics/toolkit/>

- OECD. (2021). OECD Guidelines for Managing Conflict of Interest in the Public Service. <https://www.oecd.org/gov/ethics/conflict-of-interest.htm>
- OECD. (2021). Standards for Evidence Use in Policy and Practice. Organisation for Economic Cooperation and Development. <https://www.oecd.org/governance/standards-of-evidence.htm>
- OECD. (2022). Recommendation on Open Government. <https://www.oecd.org/gov/open-government-recommendation.htm>
- Oksamytna, K. (2023). Ukraine's Strategic Narrative and the Making of Foreign Policy Legitimacy. *Journal of International Relations and Development*, 26(3), 487–504. <https://doi.org/10.1057/s41268-023-00289-z>
- Oliver, K., Innvar, S., Lorenc, T., Woodman, J., & Thomas, J. (2014). A systematic review of barriers to and facilitators of the use of evidence by policymakers. *BMC Health Services Research*, 14(1), 2. <https://link.springer.com/article/10.1186/1472-6963-14-2>
- Oliver, K., Lorenc, T., & Innvar, S. (2014). New directions in evidence-based policy research: a critical analysis. *Health Research Policy and Systems*, 12(1), 34. <https://doi.org/10.1186/1478-4505-12-34>
- Oneal, J. R., & Russett, B. (1999). The Kantian Peace: The Pacific Benefits of Democracy, Interdependence, and International Organizations, 1885–1992. *World Politics*, 52(1), 1–37. <https://www.semanticscholar.org/paper/The-Kantian-Peace%3A-The-Pacific-Benefits-of-and-O%27neal-Russett/ac009059f4dc48d36683511af0745a4dd7206d35>
- Onuf, N. (1989). *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*. Columbia: University of South Carolina Press. <https://uscpress.com/World-of-Our-Making>
- Open Society Foundations. (2023). *Toward a Special Tribunal for the Crime of Aggression Against Ukraine*. <https://www.opensocietyfoundations.org/newsroom/the-open-society-foundations-in-ukraine#:~:text=As%20the%20largest%20independent%20funder,any%20other%20country%20in%20Europe.>
- Orend, B. (2013). *The Morality of War* (2nd ed.). Broadview Press. https://books.google.com.ua/books/about/The_Morality_of_War.html?hl=iw&id=FWBSt69pzwQC&redir_esc=y
- Ostrom, E. (2010). Beyond Markets and States: Polycentric Governance of Complex Economic Systems. *American Economic Review*, 100(3), 641–672. <https://doi.org/10.1257/aer.100.3.641>
- Ostrom, E. (2010). Polycentric systems for coping with collective action and global environmental change. *Global Environmental Change*, 20(4), 550–557. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2010.07.004>
- Pamment, J., Agardh-Twetman, H., & Whine, M. (2022). Resilience to Information Influence: Ethics, Standards and Transparency in Strategic Communication. Swedish Civil Contingencies Agency. <https://www.msb.se/en/publications/resilience-to-information-influence/>
- Parkhurst, J. (2017). *The Politics of Evidence: From Evidence-Based Policy to the Good Governance of Evidence*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315675008>
- Patrick, S. (2021). The International Order Isn't Ready for the Climate Crisis. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2021-04-13/international-order-isnt-ready-climate-crisis>
- Pattison, J. (2010). *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect: Who Should Intervene?* Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/humanitarian-intervention-and-the-responsibility-to-protect-9780199656622>
- Pautz, H. (2020). *Think Tanks, Social Democracy and Social Policy*. Springer. <https://research-portal.uws.ac.uk/en/publications/think-tanks-social-democracy-and-social-policy/>
- Pauwelyn, J., Wessel, R. A., & Wouters, J. (2014). *Informal International Lawmaking: Mapping the Action and Testing Concepts of Accountability and Effectiveness*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/informal-international-lawmaking-9780198725749>
- Peirce, C. S. (1931). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce* (Vols. 1–6). Harvard University Press. <https://www.hup.harvard.edu/catalog.php?isbn=9780674138001>
- Peoples, C., & Vaughan-Williams, N. (2015). *Critical Security Studies: An Introduction* (2nd ed.). London: Routledge

<https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780203764237/critical-security-studies-nick-vaughan-williams-columba-peoples>

- Peters, A. (2021). The Rise of Informal International Law and Global Governance. In *Handbook on the Rule of Law* (pp. 341–362). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781788971320.00027>
- Peters, B. G. (2019). *Institutional Theory in Political Science: The New Institutionalism* (4th ed.). Edward Elgar Publishing. https://www.e-elgar.com/shop/gbp/institutional-theory-in-political-science-fourth-edition-9781786437921.html?srsltid=ARcRdnrjBwdfwHIjsaG_IcifiKxKcQjox17uZVIZQzftSTeK7geHkj6e
- Pew Research Center. (2023). U.S. Public Support for Aid to Ukraine. <https://www.pewresearch.org/short-reads/2025/02/14/americans-views-of-the-war-in-ukraine-continue-to-differ-by-party/>
- Plokhly, S. (2021). *The Frontline: Essays on Ukraine’s Past and Present*. Harvard Ukrainian Research Institute. <https://www.jstor.org/stable/j.ctv2902b86>
- Polyakova, A., & Fried, D. (2019). *Democratic Defense Against Disinformation 2.0*. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/democratic-defense-against-disinformation-2-0/>
- Polyakova, A., & Meserole, C. (2019). *Exporting Digital Authoritarianism: The Russian and Chinese Models*. Brookings Institution. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/08/FP_20190827_digital_authoritarianism_polyakova_meserole.pdf
- Popper, K. (2002). *The Logic of Scientific Discovery* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203994627>
- Popper, K. (2005). *The Logic of Scientific Discovery*. Routledge. <https://www.routledge.com/The-Logic-of-Scientific-Discovery/Popper/p/book/9780415278447>
- Popper, R. (2008). How are foresight methods selected? *Foresight*, 10(6), 62–89. <https://doi.org/10.1108/14636680810918586>
- Portela, C., & Sidiropoulos, E. (2022). Sanctions regimes and global order: Contestation and compliance in the multipolar era. *European Council on Foreign Relations*. <https://ecfr.eu/publication/sanctions-regimes-and-global-order/>
- Power, S. (2002). *«A Problem from Hell»: America and the Age of Genocide*. New York: Basic Books. <https://www.basicbooks.com/titles/samantha-power/a-problem-from-hell/9780465061518/>
- Pupovac, V., Bilic-Zulle, L., & Petroveckí, M. (2021). On Academic Plagiarism in Europe: Digital Detection and Ethical Awareness. *Science and Engineering Ethics*, 27(3), 15–28.
- Ramalingam, B. (2013). *Aid on the Edge of Chaos: Rethinking International Cooperation in a Complex World*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/aid-on-the-edge-of-chaos-9780199578023?cc=ua&lang=en&>
- Ramírez, R., & Wilkinson, A. (2016). *Strategic Reframing: The Oxford Scenario Planning Approach*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/strategic-reframing-9780198745693>
- Ramsbotham, O., Woodhouse, T., & Miall, H. (2016). *Contemporary Conflict Resolution* (4th ed.). Polity Press. <https://politybooks.com/bookdetail/?isbn=9780745687223>
- RAND Corporation. (2023). *Managing Escalation Risks in U.S.–China Competition*. https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RBA972-1.html
- Rathbun, B. C. (2011). Before Hegemony: Generalized Trust and the Creation and Design of International Security Organizations. *International Organization*, 65(2), 243–273. <https://psycnet.apa.org/record/2011-09350-001>
- Rathbun, B. C. (2012). *Trust in International Cooperation: International Security Institutions, Domestic Politics and American Multilateralism*. Cambridge University Press. https://assets.cambridge.org/97811070/14718/frontmatter/9781107014718_frontmatter.pdf

- Rathbun, B. C. (2012). *Trust in International Cooperation: International Security Institutions, Domestic Politics and American Multilateralism*. Cambridge University Press. https://assets.cambridge.org/97811070/14718/frontmatter/9781107014718_frontmatter.pdf
- Renz, B. (2016). Russia and hybrid warfare. *Contemporary Politics*, 22(3), 283–300. <https://doi.org/10.1080/13569775.2016.1201316>
- Repko, A. F., Szostak, R., & Buchberger, M. P. (2020). *Introduction to Interdisciplinary Studies* (3rd ed.). SAGE Publications. <https://reviewbooku.com/review/introduction-to-interdisciplinary-studies-repko-4951969>
- Resnik, D. B., & Elliott, K. C. (2016). Taking Financial Relationships into Account When Assessing Research. *Accountability in Research*, 23(6), 352–368. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23672544/>
- Richmond, O. P. (2014). *Failed Statebuilding: Intervention, the State, and the Dynamics of Peace Formation*. Yale University Press. <https://yalebooks.yale.edu/book/9780300175318/failed-statebuilding/>
- Risse, T. (2000). «Let's Argue!»: Communicative Action in World Politics. *International Organization*, 54(1), 1–39. <https://doi.org/10.1162/002081800551109>
- Risse, T. (2011). *A Community of Europeans? Transnational Identities and Public Spheres*. Cornell University Press. https://www.researchgate.net/profile/Gustav-Peebles/publication/260416730_A_Community_of_Europeans_Transnational_Identities_and_Public_Spheres_by_Thomas_Risse/links/5c4cbb53299bf12be3e68115/A-Community-of-Europeans-Transnational-Identities-and-Public-Spheres-by-Thomas-Risse.pdf
- Risse, T. (2011). *Governance Without a State? Policies and Politics in Areas of Limited Statehood*. Columbia University Press. <https://cup.columbia.edu/book/governance-without-a-state/9780231521871/>
- Rittberger, B., Zangl, B., Kruck, A., & Bernauer, T. (2019). *International Organization*. Palgrave Macmillan.
- Robertson, R. (1995). Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity. In M. Featherstone, S. Lash & R. Robertson (Eds.), *Global Modernities* (pp. 25–44). Sage. <https://doi.org/10.4135/9781446250563.n2>
- Robinson, N., Walczak, A., & Hoorens, S. (2022). *Open-Source Intelligence and the Role of Non-State Actors*. RAND Corporation. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1392-1.html
- Robinson, W. I. (2005). *A Theory of Global Capitalism: Production, Class, and State in a Transnational World*. Baltimore: Johns Hopkins University Press. <https://jhupbooks.press.jhu.edu/title/theory-global-capitalism>
- Robinson, W. I. (2020). *The Global Police State*. Pluto Press. https://www.plutobooks.com/product/the-global-police-state/?utm_source=chatgpt.com
- Rodrik, D. (2011). *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*. W. Norton & Company. <https://wnorton.com/books/the-globalization-paradox>
- Rogers, R. (2020). Deplatforming: Following extreme Internet celebrities to Telegram and alternative social media. *European Journal of Communication*, 35(3), 213–229. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0267323120922066>
- Rosenau, J. N., & Czempiel, E.-O. (Eds.). (1992). *Governance Without Government: Order and Change in World Politics*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511521775>
- Rowe, G., & Wright, G. (1999). The Delphi technique as a forecasting tool: Issues and analysis. *International Journal of Forecasting*, 15(4), 353–375. [https://doi.org/10.1016/S0169-2070\(99\)00018-7](https://doi.org/10.1016/S0169-2070(99)00018-7)
- Ruggie, J. G. (1998). What Makes the World Hang Together? Neo-Utilitarianism and the Social Constructivist Challenge. *International Organization*, 52(4), 855–885. <https://doi.org/10.1162/002081898550770>

- Rumelili, B. (2004). Constructing Identity and Relating to Difference: Understanding the EU's Mode of Differentiation. *Review of International Studies*, 30(1), 27–47. <https://library.fes.de/libalt/journals/swetsfulltext/18294341.pdf>
- Rumford, C. (2006). Theorizing Borders. *European Journal of Social Theory*, 9(2), 155–169. <https://doi.org/10.1177/1368431006063330>
- Russett, B., & Oneal, J. R. (2001). *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations*. W.W. Norton & Company.
- Said, E. W. (2003). *Orientalism*. Penguin Books. https://books.google.com.ua/books/about/Orientalism.html?id=TFq8QgAACAAJ&redir_esc=y
- Sakwa, R. (2023). *The Lost Peace: How the West Failed to Prevent a Second Cold War*. Yale University Press. <https://yalebooks.yale.edu/book/9780300257390/the-lost-peace/>
- Sandholtz, V. (2019). Norm Contestation, Robustness, and the Evolution of International Norms. *International Studies Review*, 21(2), 224–246. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3532085
- Sartori, G. (1970). Concept Misformation in Comparative Politics. *The American Political Science Review*, 64(4), 1033–1053. <https://doi.org/10.2307/1958356>
- Sassoli, M. (2019). *International Humanitarian Law: Rules, Controversies, and Solutions to Problems Arising in Warfare*. Edward Elgar Publishing. https://international-review.icrc.org/sites/default/files/pdf/1590391258/irc101_2/S1816383119000596a.pdf
- Schelling, T. C. (2008). *Arms and Influence*. Yale University Press. <https://yalebooks.yale.edu/book/9780300246742/arms-and-influence/>
- Schmidt, V. A. (2008). Discursive Institutionalism: The Explanatory Power of Ideas and Discourse. *Annual Review of Political Science*, 11, 303–326. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.11.060606.135342>
- Schoen, M., Kagan, J., & El-Din, H. (2021). Predictive Analytics in Diplomacy: Big Data for Conflict Forecasting. *Global Policy Journal*. <https://www.globalpolicyjournal.com/articles/world-politics-and-institutions/predictive-analytics-diplomacy>
- Scholte, J. A. (2011). *Building Global Democracy? Civil Society and Accountable Global Governance*. Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/books/building-global-democracy/063B0BE82B89E674EEDBB1F756BA3FA2>
- Scholte, J. A. (2020). Sources of Democratic Deficit in Global Governance: A Multi-Dimensional Framework. *Global Policy*, 11(1), 28–40. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12727>
- Scholz, R. W., & Steiner, G. (2015). The real type and ideal type of transdisciplinary processes: Part I – theoretical foundations. *Sustainability Science*, 10, 527–544. <https://doi.org/10.1007/s11625-015-0326-4>
- Schutz, A. (1967). *The Phenomenology of the Social World*. Northwestern University Press. <https://nupress.northwestern.edu/9780810103900/the-phenomenology-of-the-social-world/>
- Schwartz, P. (1996). *The Art of the Long View: Planning for the Future in an Uncertain World*. Doubleday. <https://www.wiley.com/engb/Art+of+the+Long+View%3A+Planning+for+the+Future+in+an+Uncertain+World-p-9780471977858>
- Sending, O. J. (2015). *The Politics of Expertise: Competing for Authority in Global Governance*. University of Michigan Press.
- Sharp, P. (2009). *Diplomatic Theory of International Relations*. Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/books/diplomatic-theory-of-international-relations/091F06C12F7C4448912AB1D071E463EE>
- Shaw, M. N. (2017). *International Law* (8th ed.). Cambridge University Press. https://assets.cambridge.org/97811071/88471/frontmatter/9781107188471_frontmatter.pdf
- Shepherd, L. J. (2013). *Gender, Violence and Security: Discourse as Practice*. Zed Books. <https://archive.org/details/genderviolences0000shep>
- Shepherd, L. J. (2017). *Gender, UN Peacebuilding and the Politics of Space: Locating Legitimacy*. Routledge.

- https://www.researchgate.net/publication/330841677_Gender_UN_peacebuilding_and_the_politics_of_space_locating_legitimacy
- Shevtsova, M. (2023). Ukrainian Subjectivity in the Making: Resistance, Global Norms and Postcolonial Realities. *Journal of International Political Theory*, Online First. <https://doi.org/10.1177/17550882231171451>
- Shilliam, R. (2011). *International Relations and Non-Western Thought: Imperialism, Colonialism and Investigations of Global Modernity*. London: Routledge. <https://www.routledge.com/International-Relations-and-Non-Western-Thought-Imperialism-Colonialism-and-Investigations-of-Global-Modernity/Shilliam/p/book/9780415522847>
- Simons, G. (2022). *Information Warfare and Post-Truth Politics: Analysing the Role of Strategic Communication in Contemporary Conflicts*. Routledge. https://www.routledge.com/rsc/downloads/Politics_Strategic_Studies_Jul-Dec25_USD.pdf
- Singapore Statement. (2010). *Singapore Statement on Research Integrity*. <https://www.wcrif.org/guidance/singapore-statement>
- Sjoberg, L. (2010). *Gendering Global Conflict: Toward a Feminist Theory of War*. Columbia University Press. <https://pestuge.iliauni.edu.ge/wp-content/uploads/2017/12/Laura-Sjoberg-Gendering-Global-Conflict.-Toward-Feminist-Theory-of-War.pdf>
- Sjoberg, L. (2014). *Gender, War, and Conflict*. Polity Press. https://www.politybooks.com/bookdetail?book_slug=gender-war-and-conflict--9780745660011
- Slaughter, A.-M. (2004). *A New World Order*. Princeton University Press. <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691123974/a-new-world-order>
- Slaughter, A.-M. (2021). *Renewal: From Crisis to Transformation in Our Lives, Work, and Politics*. Princeton University Press. <https://press.princeton.edu/books/hardcover/9780691210568/renewal?srsId=AfmBOopAqCRoXm8-fn9d1w8t6Zj45IfRAv29jwIdRsOwei97qap611zT>
- Slim, H. (2015). *Humanitarian Ethics: A Guide to the Morality of Aid in War and Disaster*. Oxford University Press. https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irc_97_1-2-22.pdf
- Slim, H. (2022). *Humanitarian Ethics: A Guide to the Morality of Aid in War and Disaster* (2nd ed.). Oxford University Press. https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irc_97_1-2-22.pdf
- Slote, M. (2001). *Morals from Motives*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/morals-from-motives-9780195170207?cc=ua&lang=en&>
- Smith, S. (2000). The Discipline of International Relations: Still an American Social Science? *The British Journal of Politics and International Relations*, 2(3), 374–402. <https://doi.org/10.1111/1467-856X.00042>
- Smith, S., Hadfield, A., & Dunne, T. (2016). *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases* (3rd ed.). Oxford University Press. <https://dokumen.pub/foreign-policy-theories-actors-cases-2016934372-9780198708902.html>
- Smuha, N. A., Ahmed-Rengers, E., Hachez, N., & Yeung, K. (2021). *How the EU Can Achieve Legally Trustworthy AI: A Response to the European Commission’s Proposal for an Artificial Intelligence Act*. Leuven Centre for Global Governance Studies. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3899991
- Snyder, G. H. (1984). The Security Dilemma in Alliance Politics. *World Politics*, 36(4), 461–495. <https://doi.org/10.2307/2010183>
- Snyder, T. (2018). *The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America*. Tim Duggan Books. https://royallib.com/book/Snyder_Timothy/the_road_to_unfreedom_russia_europe_america.html
- Snyder, T. (2022). *The road to unfreedom: Russia, Europe, America*. Tim Duggan Books. https://royallib.com/book/Snyder_Timothy/the_road_to_unfreedom_russia_europe_america.html

- Solonenko, I. (2015). The EU's 'transformative power' challenged: The case of Ukraine. *European Foreign Affairs Review*, 20(4), 521–542. <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/European+Foreign+Affairs+Review/20.4/EEERR2015036>
- Solonenko, I. (2021). Пострадянські держави та зовнішньополітична ідентичність: Україна, Молдова, Грузія. *Політичне життя*, (4), 22–31. https://www.ispc.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk_conf_12-20.pdf
- Sørensen, G. (2020). *A Liberal World Order in Crisis: Choosing between Imposition and Restraint*. Cornell University Press. https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9780801463297_A29967122/preview-9780801463297_A29967122.pdf?utm_source=chatgpt.com
- Steger, M. B. (2009). *Globalization: A Very Short Introduction*. Oxford University Press. <https://global15.critstudies.calarts.edu/Steger.GlobalizationShortIntroCh1.pdf>
- Surmin, Y. P. (2021). Концептуальний аналіз у політичних дослідженнях: методологія і методика. Київ: НІСД. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/polityka/kontseptualnyy-analiz-u-politychnykh-doslidzhennyakh-metodolohiya-i-metodyka>
- Steger, M. B. (2020). *Globalization: A Very Short Introduction* (5th ed.). Oxford University Press. https://www.amazon.com/Globalization-Very-Short-Introduction-Introductions/dp/0198849451?utm_source=chatgpt.com
- Steinmetz, G. (2010). *Regulating the Social: The Welfare State and Local Politics in Imperial Germany*. Princeton University Press. <https://press.princeton.edu/books/ebook/9781400820962/regulating-the-social-pdf?srsltid=AfmBoo3jEhH1PmbP4B3qsYPV-VpnIYd4RFxkKwhcAJurc6Q2mRTSIPe>
- Stephen, M. D., & Zürn, M. (2020). Contested World Orders: Rising Powers, Non-Governmental Actors, and the Politics of Authority Beyond the Nation-State. *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*. <https://global.oup.com/academic/product/contested-world-orders-9780198843047?cc=ua&lang=en&>
- Stiglitz, J. E. (2010). *Freefall: America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy*. W. W. Norton & Company. <https://wwnorton.com/books/freefall>
- Stone, D. (2007). *Think Tanks and Policy Advice in Countries in Transition*. Asian Development Bank Institute. <https://www.adb.org/publications/think-tanks-and-policy-advice-countries-transition>
- Stone, D. (2013). *Knowledge Actors and Transnational Governance: The Public-Private Policy Nexus in the Global Agora*. Palgrave Macmillan. <https://www.amazon.com/Knowledge-Actors-Transnational-Governance-Non-Governmental/dp/1137022906>
- Stone, D. (2021). *Knowledge Actors and Transnational Governance: The Public-Private Policy Nexus in the Global Agora*. Palgrave Macmillan. <https://www.amazon.com/Knowledge-Actors-Transnational-Governance-Non-Governmental/dp/1137022906>
- Stratcom Centre of Excellence. (2022). *OSINT in Strategic Communication: Enhancing Digital Resilience*. <https://www.stratcomcoe.org>
- Stubbs, R. (2020). *Rethinking Asia's Economic Miracle: The Political Economy of War, Prosperity and Crisis*. Palgrave Macmillan. <https://archive.org/details/rethinkingasiase0000stub>
- Stuenkel, O. (2020). *Post-Western World: How Emerging Powers Are Remaking Global Order*. Polity Press. <https://www.politybooks.com/bookdetail/?isbn=9781509530138>
- Suzuki, K. (2022). Digital Sovereignty and Global Governance: A Strategic Shift of State Power. *Global Policy*, 13(2), 210–221. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.13056>
- Taddeo, M. (2017). The Limits of Deterrence Theory in Cyberspace. *Philosophy & Technology*, 30, 307–332.
- Taddeo, M., & Floridi, L. (2018). How AI can be a force for good. *Science*, 361(6404), 751–752. <https://doi.org/10.1126/science.aat5991>
- Taleb, N. N. (2007). *The black swan: The impact of the highly improbable*. Random House. https://books.google.com.ua/books/about/The_Black_Swan.html?id=gWW4SkJm08C&redir_esc=y

- Tallberg, J., & Zürn, M. (2019). The Legitimacy and Legitimation of International Organizations: Introduction and Framework. *Review of International Organizations*, 14(4), 581–606. <https://doi.org/10.1007/s11558-018-9330-7>
- Tennant, J. P., Dugan, J. M., Graziotin, D., Jacques, D. C., Waldner, F., Mietchen, D., ... & Ross-Hellauer, T. (2017). A multi-disciplinary perspective on emergent and future innovations in peer review. *F1000Research*, 6, 1151. <https://doi.org/10.12688/f1000research.12037.3>
- Thakur, R. (2016). *The United Nations, Peace and Security: From Collective Security to the Responsibility to Protect* (2nd ed.). Cambridge University Press. <https://ir101.co.uk/wp-content/uploads/2018/11/Thakur-2017-The-United-Nations-Peace-and-Security-compressed.pdf>
- Thelen, K. (2019). Transitions to the Knowledge Economy in Germany, Sweden, and the Netherlands. *Comparative Politics*, 51(2), 295–315. <https://dspace.mit.edu/handle/1721.1/120560>
- Thompson, L., & Clement, R. (2019). *Defining Feminist Foreign Policy*. International Center for Research on Women. <https://www.icrw.org/publications/defining-feminist-foreign-policy/>
- Tickner, A. B. (2005). What Is Your Research Program? Some Feminist Answers to International Relations Methodological Questions. *International Studies Quarterly*, 49(1), 1–21. <https://doi.org/10.1111/j.0020-8833.2005.00332.x>
- Tickner, A. B., & Blaney, D. L. (2012). *Thinking International Relations Differently*. Routledge. <https://www.routledge.com/Thinking-International-Relations-Differently/Tickner-Blaney/p/book/9780415781312>
- Tickner, A. B., & Blaney, D. L. (2013). *Thinking International Relations Differently*. London: Routledge. <https://www.routledge.com/Thinking-International-Relations-Differently/Tickner-Blaney/p/book/9780415781312>
- Tickner, A. B., & Smith, K. (2020). *International Relations from the Global South: Worlds of Difference*. Routledge <https://www.routledge.com/International-Relations-from-the-Global-South-Worlds-of-Difference/Tickner-Smith/p/book/9781138799103>
- Tickner, A. B., & Smith, K. (2020). *International Relations from the Global South: Worlds of Difference*. Routledge. https://pure.urosario.edu.co/en/publications/international-relations-from-the-global-south-worlds-of-differenc/?utm_source=chatgpt.com
- Tickner, J. A. (1992). *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security*. Columbia University Press. <https://cup.columbia.edu/book/gender-in-international-relations/9780231075398>
- Tickner, J. A. (2001). *Gendering World Politics: Issues and Approaches in the Post–Cold War Era*. Columbia University Press. https://www.researchgate.net/publication/275775335_Gendering_World_Politics_Issues_and_Approaches_in_the_Post-Cold_War_Era
- Tickner, J. A. (2005). What Is Your Research Program? Some Feminist Answers to International Relations Methodological Questions. *International Studies Quarterly*, 49(1), 1–21. <https://doi.org/10.1111/j.0020-8833.2005.00332.x>
- Tickner, J. A., & Sjoberg, L. (2020). *Feminism and International Relations: Conversations about the Past, Present and Future*. Routledge. <https://www.routledge.com/Feminism-and-International-Relations-Conversations-about-the-Past-Present-and-Future/Tickner-Sjoberg/p/book/9780415584609>
- Tickner, J. A., & Sjoberg, L. (Eds.). (2013). *Feminism and International Relations: Conversations about the Past, Present and Future*. Routledge. <https://www.routledge.com/Feminism-and-International-Relations-Conversations-about-the-Past-Present-and-Future/Tickner-Sjoberg/p/book/9780415584609>
- Tikk, E., & Kaska, K. (2013). *Cyber Security Strategy of the European Union: An Evaluation*. NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. <https://www.eucybernet.eu/wp-content/uploads/2020/08/2013-cybersecurity-strategy-of-the-european-union.pdf>

- Tooze, A. (2021). Shutdown: How Covid Shook the World's Economy. Viking. https://www.sponline.it/Corsi/Agora/Lecture_libri/Tooze_Shutdown-How-Covid-Shook-the-World_s-Economy.pdf?utm_source=chatgpt.com
- Tooze, A. (2022). Shutdown: How Covid Shook the World's Economy. Penguin Books. <https://www.penguinrandomhouse.com/books/672241/shutdown-by-adam-tooze/>
- Törnberg, P. (2022). Artificial Intelligence and the Construction of Meaning: Algorithmic Governance in the Post-Truth Era. *Big Data & Society*, 9(1). <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/20539517251338773>
- Transparency International EU. (2021). Navigating the Revolving Door in the EU Institutions. https://transparency.eu/wp-content/uploads/2024/10/Deep_pockets_open_doors_report.pdf
- Transparency International. (2021). Policy-making and Transparency in Eastern Europe. <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2021-eastern-europe-central-asia-democratic-hopes-growing-authoritarianism>
- Transparency International. (2022). Integrity challenges in international organisations. <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>
- Transparify. (2020). Transparency of Think Tanks 2020: Global Rating. Transparify. <https://www.transparify.org/transparify2020>
- Troitiño, D. R., & Kerikmäe, T. (2023). The European Union and the Challenges of Open Source Intelligence in Foreign Policy. In: *European Integration and the Governance of Higher Education and Research*. Springer. https://www.researchgate.net/publication/381408892_E-Governance_in_the_European_Union_Strategies_Tools_and_Implementation#:~:text=%5BShoh%20full%20abstract%5D,implementation%20of%20e%2Dgovernance%20systems.
- Tucker, J. A., Guess, A. M., Barbera, P., Vaccari, C., Siegel, A., Sanovich, S., Stukal, D., & Nyhan, B. (2022). Social media, political polarization, and political disinformation: A review of the scientific literature. *Political Science Quarterly*, 137(1), 139–166.
- U.S. Department of Homeland Security. (2021). Strategic Framework for Countering Terrorism and Targeted Violence. <https://www.dhs.gov/publication/strategic-framework-countering-terrorism-and-targeted-violence>
- UN Ethics Office. (2023). Promoting Integrity and Accountability in the UN System. <https://www.un.org/en/ethics/>
- UN Global Pulse. (2022). Harnessing Big Data for Development and Humanitarian Action. <https://www.unglobalpulse.org/>
- UN Security Council. (2000). Resolution 1325 on Women, Peace and Security. [https://undocs.org/S/RES/1325\(2000\)](https://undocs.org/S/RES/1325(2000))
- UN Women. (2022). Gender Equality Strategy 2022–2025. <https://www.unwomen.org/en/un-women-strategic-plan-2022-2025>
- UN Women. (2022). Intersectionality Resource Guide and Toolkit. <https://ukraine.unwomen.org/uk>
- UNDP. (2023). Ethical standards for UN personnel. United Nations Development Programme. <https://www.undp.org/accountability/ethics>
- UNECA. (2023). Economic Report on Africa 2023: The AfCFTA and Africa's Industrialization. United Nations Economic Commission for Africa. <https://www.uneca.org/publications/economic-report-on-africa-2023>
- UNESCO. (2021). Guidelines for the Governance of Digital Platforms. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381236>
- UNESCO. (2021). Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381137>
- United Nations. (1945). Charter of the United Nations. <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>
- United Nations. (1948). Universal Declaration of Human Rights. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
- United Nations. (1979). Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW). <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>

- United Nations. (2017). Standards of Conduct for the International Civil Service. United Nations Ethics Office. <https://www.itu.int/en/ethics/Documents/SO-2017-007-en.pdf>
- United Nations. (2021). Office of Internal Oversight Services – Annual Report. <https://oios.un.org/annual-reports>
- UNODC. (2023). United Nations Convention against Corruption. <https://www.unodc.org/corruption/en/uncac/index.html>
- Van der Heijden, K. (2005). *Scenarios: The Art of Strategic Conversation* (2nd ed.). John Wiley & Sons. <https://www.wiley.com/en-us/Scenarios%3A+The+Art+of+Strategic+Conversation%2C+2nd+Edition-p-9780470023686>
- Van Evera, S. (1997). *Guide to Methods for Students of Political Science*. Cornell University Press. <https://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctvrf8bm7>
- Vienna Convention on Diplomatic Relations. (1961). United Nations. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf
- Wæver, O. (1998). The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations. *International Organization*, 52(4), 687–727. <https://doi.org/10.1162/002081898550725>
- Walker, B., Holling, C. S., Carpenter, S. R., & Kinzig, A. (2013). Resilience, adaptability and transformability in social–ecological systems. *Ecology and Society*, 9(2). <https://www.ecologyandsociety.org/vol9/iss2/art5/>
- Walker, R. B. J. (1993). *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511559150>
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. Addison-Wesley. https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/486328/mod_resource/content/0/Kenneth%20N.%20Waltz%20Theory%20of%20International%20Politics%20Addison-Wesley%20series%20in%20political%20science%20%20%20201979.pdf
- Waltz, K. N. (2000). Structural Realism after the Cold War. *International Security*, 25(1), 5–41. <https://doi.org/10.1162/016228800560372>
- Waltz, K. N. (2010). *Theory of International Politics*. Waveland Press.
- Wardle, C., & Derakhshan, H. (2018). *Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making*. Council of Europe. <https://rm.coe.int/information-disorder-report/1680764666>
- Weaver, R. K. (2017). *The Politics of Blame Avoidance and the Transparency of Think Tanks*. The Brookings Institution. <https://historicalunderbelly.wordpress.com/wp-content/uploads/2012/12/the-politics-of-blame-avoidance.pdf>
- Weiss, T. G. (2013). *Global Governance: Why? What? Whither?* Polity Press. https://www.politybooks.com/bookdetail?book_slug=global-governance-why-what-whither--9780745660455
- Weiss, T. G., & Wilkinson, R. (2014). *International Organization and Global Governance* (2nd ed.). Routledge. <https://www.routledge.com/International-Organization-and-Global-Governance/Weiss-Wilkinson/p/book/9781032210124>
- Wendt, A. (1992). Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics. *International Organization*, 46(2), 391–425. <https://doi.org/10.1017/S0020818300027764>
- Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511612183>
- Wenham, C., Smith, J., & Morgan, R. (2020). COVID-19: The gendered impacts of the outbreak. *The Lancet*, 395(10227), 846–848. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30526-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30526-2)
- West, D. M. (2018). *The Future of Work: Robots, AI, and Automation*. Brookings Institution Press. <https://www.brookings.edu/events/the-future-of-work-robots-ai-and-automation/>
- Whitman, R. (2013). Norms, Power and Europe: A New Agenda for Study of the EU and International Relations. *European Journal of International Relations*, 19(1), 5–23. https://www.researchgate.net/publication/304652881_Norms_Power_and_Europe_A_New_Agenda_for_Study_of_the_EU_and_International_Relations

- WHO. (2021). Independent Commission on Allegations of Sexual Exploitation and Abuse During the Response to the 10th Ebola Outbreak in the Democratic Republic of the Congo. <https://cdn.who.int/media/docs/default-source/ethics/ic-final-report-28092021-en-version.pdf>
- WHO. (2023). Framework of Engagement with Non-State Actors (FENSA). <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-CRE-DAN-2023.2>
- Wight, C. (2006). *Agents, Structures and International Relations: Politics as Ontology*. Cambridge University Press.
- Wight, C. (2010). *Agents, Structures and International Relations: Politics as Ontology*. Cambridge University Press.
- Wilkinson, A., & Kupers, R. (2013). Living in the futures. *Harvard Business Review*. <https://hbr.org/2013/05/living-in-the-futures>
- Williams, M. C. (2020). *The Realist Tradition and the Limits of International Relations*. Cambridge University Press. <https://ir101.co.uk/wp-content/uploads/2018/11/Williams-2005-The-Realist-Tradition-and-the-Limits-of-International-Relations.pdf>
- Wolczuk, K. (2017). Ukraine's Post-Soviet Transition and the Ambiguity of Citizenship. *Europe-Asia Studies*, 69(2), 205–225. <https://doi.org/10.1080/09668136.2016.1264100>
- Wolff, G. B., & Darvas, Z. (2021). *Bruegel Annual Report 2021*. Bruegel. <https://www.bruegel.org/annual-report/bruegel-annual-report-2021>
- World Bank. (2021). Investigation of Data Irregularities in Doing Business Reports. <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/84a922cc9273b7b120d49ad3b9e9d3f9-0090012021/original/DB-Investigation-Findings-and-Report-to-the-Board-of-Executive-Directors-September-15-2021.pdf>
- Wucker, M. (2016). *The gray rhino: How to recognize and act on the obvious dangers we ignore*. St. Martin's Press.
- Yanow, D., & Schwartz-Shea, P. (2014). *Interpretation and Method: Empirical Research Methods and the Interpretive Turn* (2nd ed.). Routledge. <https://www.routledge.com/Interpretation-and-Method-Empirical-Research-Methods-and-the-Interpretive-Turn/Yanow-Schwartz-Shea/p/book/9780765635402>
- Young, I. M. (2006). *Responsibility for Justice*. Oxford: Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/responsibility-for-justice-9780195392388?cc=ua&lang=en>
- Youngs, R. (2021). *Rebuilding European Democracy: Resistance and Renewal in an Illiberal Age*. Bloomsbury Publishing. <https://doi.org/10.5040/9781350215687>
- Youngs, R. (2023). *The Energy Crisis and the Future of European Foreign Policy*. Carnegie Europe. <https://carnegieendowment.org/people/richard-youngs?lang=en>
- Yurchuk, Y. (2019). Reclaiming the Past, Confronting the Past: OUN-UPA Memory Politics and Nation Building in Ukraine (1991–2019). In M. Bernhard & J. Kubik (Eds.), *Twenty Years After Communism: The Politics of Memory and Commemoration* (pp. 123–148). Oxford University Press. https://www.academia.edu/35454283/Reclaiming_the_Past_Confronting_the_Past_OUN_UP_A_Memory_Politics_and_Nation_Building_in_Ukraine_1991_2016_in_War_and_Memory_in_Russia_Ukraine_and_Belarus_ed_Julie_Fedor_Markku_Kangaspuro_Jussi_Lassila_and_Tatiana_Zhurzhenko_Palgrave_Macmillan_Memory_Studies_2017
- Yurchuk, Y. (2020). Historical Memory and Identity in Post-Euromaidan Ukraine: Decommunization and the Politics of the Past. *Memory Studies*, 13(5), 583–595. <https://doi.org/10.1177/1750698018800742>
- Zaiotti, R. (2007). Of Friends and Fences: Europe's Neighbourhood Policy and the Gated Community Syndrome. *Journal of European Integration*, 29(2), 143–162. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07036330701252581>
- Zaiotti, R. (2011). Performing Schengen: Border Security and the European Union. *International Political Sociology*, 5(4), 410–426. <https://doi.org/10.1111/j.1749-5687.2011.00141.x>
- Zakaria, F. (2021). *Ten Lessons for a Post-Pandemic World*. W. W. Norton & Company. <https://www.norton.com/books/9780393542134>

- Zalewski, M. (2006). *International Theory: Positivism and Beyond*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511660054>
- Zell, M. (2023). The Security Council at a Crossroads: In Search of Legitimacy. *Global Governance*, 29(1), 34–52. <https://doi.org/10.1163/19426720-02901003>
- Zeng, Y., Lu, E., & Huangfu, C. (2021). Linking artificial intelligence principles. *Nature Machine Intelligence*, 3, 104–110. <https://arxiv.org/abs/1812.04814>
- Zhou, H., & Leng, Y. (2020). China's Think Tanks and the Policy-Making Process: Role, Influence and Limitations. *Chinese Journal of International Politics*, 13(1), 47–72. <https://doi.org/10.1093/cjip/poaa002>
- Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. PublicAffairs. <https://www.publicaffairsbooks.com/titles/shoshana-zuboff/the-age-of-surveillance-capitalism/9781610395694/>
- Zürn, M. (2018). *A Theory of Global Governance: Authority, Legitimacy, and Contestation*. Oxford University Press. https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9780192551801_A35505854/preview-9780192551801_A35505854.pdf
- Zwitter, A., & Boisse-Despiaux, M. (2020). Blockchain for humanitarian action and development aid. *Journal of International Humanitarian Action*, 5(16). https://www.researchgate.net/publication/328550860_Blockchain_for_humanitarian_action_and_development_aid
- Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД). (2022). Стійкість України в умовах гібридної війни. Київ. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-03/reznikova-ukraineresilience2022_02.pdf
- Трачук, В. (2022). Переосмислення глобального порядку: Україна як каталізатор нормативної трансформації. Національний інститут стратегічних досліджень. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/ukrayina-i-postliberalna-transformaciya>

Наукове видання

**ПЕТРОВ Павло
ГОЛОВКО Іван**

**МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
У ДОБУ ГЛОБАЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ
В ТЕОРЕТИЧНОМУ, АНАЛІТИЧНОМУ
ТА ДИПЛОМАТИЧНОМУ ВИМІРАХ**

Частина 1

Монографія

Відповідальний за випуск: Зелінський П.А., Петров П., Головка І.
Технічний редактор: Коломоєць В. Я.
Коректор: Петров П., Головка І.
Дизайн та верстка: Петров П., Головка І.

Підписано до друку: 25.12.2025 р. Формат:60x84 1/16
Папір офсетний. Друк цифровий.
Умов. друк. арк. 28,37 Облік.-вид. арк. 32,12
Наклад 100 прим. Замовлення № 2015

Видання та друк ТОВ «ВІЗІОН»
49050, м. Дніпро, пл. Академіка Стародубова, 1
Свідоцтво про держреєстрацію № 04052442 Ю0021076
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
Серія ДК № 8176 від 16.09.2024 р.